10a
212

101296 C

EX·LIBRIS·COLL·MED·PHILAD·INSTIT·A·D·MDCCLXXXVII

NON SIBI SED TOTI

Class 10a *No.* 212

Presented by

FUND FOR RARE BOOKS
APR 5 - 1920

166.50

Colonna
£37-

793
my/ms/o

FINE FOURTEENTH CENTURY ITALIAN MANUSCRIPT.

623 **COLONNA** (Egidio, *detto* Romano, afterwards Archbishop of Bourges) An early copy (14th cent.) of his most famous work "De Regimine Principum," supposed to have been written in 1285 for his pupil, Prince Philip, who shortly afterwards succeeded to the throne of France as Philip IV. (Le Bel). The work is complete, 4to (9¼ by 6⅝ ins.), in 3 books, and is **written on vellum,** in **gothic letter,** on 262 leaves, in double columns, with illuminated initial letters by a North Italian artist. The more important initials are in dull shades of crimson and green shaded with paler tints of the same colours, and slightly ornamented with white, on a square blue ground framed in narrow lines of white and (outside) black. Three of the initials enclose small MINIATURES, including one at the beginning, which evidently represents the author, then a plain Augustinian monk, offering his work to Philip (here, however, depicted as a grown-up man), or to Philip's father, Philip III. (Le Hardi). The other initials are the usual bright red and blue ones, with scroll ornamentation. The MS. belonged at an early period (16th cent.) to Friar Georgius de Fivizano (Fivizzano is near Modena). It was first published in 1473. Bound in vellum by Raparlier.

£37 0 0 *14th century*

721.90

Egidius Romanus, St. Augustine friar

Incipit liber de regimine Regum
et principum editus a fratre Egidio
Romano fratrum heremitarum or
dinis santi agustini .

Ex Regia
ac sanctissima
prosapia ori
undo suo
domino speciali
domino philippo
primogeni
to et he
redi precla
rissimo do
mini philippi dei gratia illustrissimi re
gum francorum. suus devo
tus frater Egidius Romanus
ordinis fratrum heremitarum sancti
augustini. cum recommendatione
se ipsum et ad omnia famulatum.
Clamat politicorum sententia omnes princi
patus non esse equaliter diuturni
nos nec equali periodo singula
regimina mensurari. Nam aliqua sunt
annalia. aliqua ad vitam. aliqua
vero per hereditatem et per successio
nem in filiis quodammodo perpe
tua iudicantur. Cum ergo
nullum violentum esse perpetu
um sciant omnia naturalia, presertim
cum quis in se et in suis poste
ris vel filiis. suum principatum
perpetuari desiderat summo opere
studere debet ut suum regimen sit
naturale. Nunquam autem quis naturalis rec
tor efficitur si passione aut vo
luntate cupiat principari.
Sed si custos iusti existens
absque ratione et lege nichil statu
at imperandum. Patet ergo rec
tor per hoc sic esse naturalis si ...
quod pollens mente ... in
tellectu. sic ... in
dustria et regimine ...
naturali dominatur. Tertium
gnositas gloriosa mea
amicabiliter requisivit. ut
de eruditione principum sive
de regimine regum quendam
librum componerem. Quatinus gu
bernatione regni secundum rationem et legem
diligentius circumspecta et
pollentis regie naturalis ut app
et ... non ...
... potest ... per ...
... dominus ...
... sermone ... dominus
... regum ...
... quod ...
... ...
... ...
... ...

LIBRARY
COLLEGE OF PHYSICIANS
OF PHILADELPHIA

patrũ ac p̄decessoꝝ uestigia
ĩq̄bꝫ p amplius ꝛ pfecti ui
get ꝛ ĩnguit cel' fidei ꝛ re
ligio xpiana. ñ passiõe ꝛ
uoluntate. s; lege ꝛ ĩtell'ctu
regi̇̃las regĩ iustissimas
cupiat p̄suãc. Hac g̃ re
q̄sitõe laudabili ꝛ hõesta
q̄ in reputo ĩ p̄ceptũ nec
ñ ꝛ suffragãte bonog̃n
tis ꝯmũ q̄ ẽ congnũ q̄
bꝫ aliq̄ singl'are irretu
sabili ĩclinatus. auxiliã
te altissimo d'lectabitũ
op' agg̃dia ut ura reue
rẽda nobilitas req̄siuit.

1 Q(u)is sit mod' p(ro)cedendi. in re
gimĩe p̄ncipũ.
2 Q(u)is sit ordo dicẽdoꝝ.
3 Quãta sit utilitas in di
4 Quot sũt modi ‖ cẽdis.
uiuẽdi. ꝛ quõ in eis feli
citas habet eẽ.
5 Q(u)od maxĩe. expedit regie
maiestati suũ finẽ ꝛ suã
felicitatẽ cog̃re.
6 Q(u)od ñ decet regiã maie
statẽ suã felicitatẽ ponẽ
ĩ uoluptatibꝫ. Q(u)od nõ
7 d'cet regiã maiestatem
ponẽ ĩ delitus.

8 Q(u)uõ decet regiã maiesta
tẽ suã felicitatẽ ĩ hono
9 Q(u)uod ñ regiã ma nb. (decet)
iestatẽ suã felicitatẽ
ponẽ ĩ glia l' ĩ fama.
10 Q(u)in d'cet regiã maiesta
tẽ suã felicitatẽ ponẽ
ĩ ciuili potentia.
11 Q(u)od ñ d'cet regiã maiesta
tẽ felicitatẽ suã ponẽ
ĩ robore corꝑis ul' in pulcri
tudĩe l' ĩ aliis bonis corꝑis.
12 Q(u)uõ ĩ statu prudẽ ẽ po
nẽda felicitas.
13 Quãtũ sit p̄miũ regis bñ
regẽtis ꝑplos s; ꝯmissũ.

Incip̄. p̄ma ps p̄mi lib. q(ui)s
sit mod' p(ro)cedẽdi ĩ regĩe p̄n cipũ.

Oportet ut latitudo ser
mõis ĩ unaq̄q; re sit. s; exi
gẽtiã illi rei. ꝛ ñ mag̃ m
mĩ. vt uult. ph's. vij. ꝛ
meth. Si g̃ d' regĩe p̄n
cipũ siũ regũ intẽdim'
artẽ ꝛ noticiã tradẽ ut
ñ fiat utiores ꝛ sbtiliores
s̃mões q̄ p̄sens op' req̄rat.
P(ri)mo uidendũ ẽ q(ui)s sit mo'
p(ro)cedẽdi hac arte. Sciẽd'
ẽ q' ĩ toto morali negõ
mo' p(ro)cedi s; ph'os ẽ figal'

Incip̄ p̄ma ps p̄mi lib. q(ui)s sit mod'
p(ro)cedendi ĩ regimĩe principum.

ꝛ groſſius. Oportet ẽ itali
ter typo ꝛ figali ptrãſire.
q̃ gesta moralia cplete
ſb narratõe n̄ cadunt.

Possumus aũt triplici uia
uenari q̃ mõ ptẽ in hac
scia oꝫ ẽe figurales ꝛ groſſi.
Prima uia sumitur ex pte mã
terie q̃ uersatur hĩ ars. Se
cunda ex pte finis q̃ inten
dit i hac arte. Tertia
ex pte auditoris q̃ erudi
endus ẽ p talẽ artẽ. Pri
ma uia sic pꝫ. Cũ ẽ doctrĩa
d regie pncipũ sit d actib
humanis ꝛ cplectãt sb mo
rali negotio. q̃ mã mora
l ut dicitur ẽ n̄ patitẽ pscru
tatõẽ sbtilẽ ſꝫ ẽ — d ne
gociis singlarib. q̃ ut d
clarã hr. Scdo. eth. pp sui
uariabilitatẽ mag̃ icer
titudĩeꝫ hꝫ q̃ g̃ sic est
ipa acta sigl̃aria q̃ sẽ mã
hĩ opis cndũt icedendũ
ẽe figalr ꝛ typo. hãc aũt
rõnẽ tangẽ. phs. p. eth.
cũ ait q̃ dicetẽ sufficiẽt
d morali negõ si fiat ma
nifestatio ſꝫ sbiectã mãꝫ.
Vñ sbdit q̃ disciplinati
ẽ intm̃ inq̃rẽ certitudinem.
ſꝫ unũqq; gñs inq̃ nã hũi
recip. Vr̃ ẽ nã rei moral ꝯio
ẽe opposita negõ mathẽ.
Nã demonstratões mathẽ
sunt certe i p gdu certitudis.
ut ait cmentator. ii. methe.
rões uõ morales sũt sup
ficiales ꝛ grosse. gretẽ g̃
ẽ n̄ psuaderẽ. Rectoris uõ
ꝛ polic. n̄ ẽ dmrẽ. ſꝫ psuadẽ.
pp q̃ ip. eth. scrbi. q̃ pem
ẽ ul' par pecõ ẽ mathema.
psuadẽtẽ acceptaẽ ꝛ re
thoricẽ demrãtões expetẽ.

Scda uia sũ ex pte finis
q̃ itendit i hac arte. Nam
ũ scrbit. ii. eth. op' morale
suscipim̃ n̄ cteplatõis gra
ut sciam. ſꝫ ut boni fiaꝫ.
fini g̃ itẽtus i hac scia n̄
ẽ cgnitio. ſꝫ op. n̄ ẽ ueritas ſꝫ
bõ. Cũ g̃ rões sbtiles mag̃
illũinẽt itell'ctũ. supficia
les uõ ꝛ grosse mag̃ moue
ant ꝛ iflãmẽt affcõm uolũt
spectatis ũ pncipali q̃ ex
illũiato itellcẽ pcedendũ ẽ
dmtiẽ ꝛ sbtilr. ſꝫ i negõ
morali ũ q̃ rectitudo uo
lũtatis. ꝛ ut boni fiamus

procedens psuasiue ⁊ figlr. ut
p. eth. scribi morale nego
tiū amabile ēē sic de talibȝ
⁊ ex talibȝ dicētes ⁊ de hys
que sūt ut frequēti gsse ⁊
figalr ūitatē ostēde. Ter
tia sūn expte auditoris q
eruditus ē in hac arte. Nā
lȝ ititulatus sit iste lib de eru
ditōe pncipū tot tñ ppls
erudiēdus ē p ipm. Quāuis
eīz n̄ q̄libȝ possit ēē rex ul
pncipes. q̄libȝ tñ sūmo opē
studere dȝ q̄ ñ tal' sit q̄ digni
sit regere ⁊ pncipari q̄ ēē n̄
pt n̄ sciātur ⁊ obseruēt q̄
in ope isto dicēt. tot ḡ ppls
auditor ē q̄ amo huj artis.
sȝ pauci sūt uigētes acumi
ne itellēt. pp q̄ dr̄. i. rethi.
q̄ q̄to maior ē ppls tāto
minor l' remotior ē itellēt.
Auditor ḡ moral' negotij
ē simpl' ⁊ grossus ut ostēdi
hr̄. p. rethi. Cū ḡ totus ppls
subtilia ophēdē n̄ possit in
tēdēns ē in morali nego
figalr ⁊ grosso. Jmo q̄z sȝ
phm i pol'. q̄ ōz dn̄z scire p
cipe. sȝ ōz subditū scire ⁊ facē.
sȝ p hūc libr instruūtr pn

cipes quō se debeat hrē ⁊
qualr debeat suis subditis
ipare. ōz doctrinā hāc omē
ūsi ad ppl. ut sciat qualr̄ su
is pncipibȝ debat obedire.
⁊ q̄z h' fi n̄ pt ut tactū est.
ñ p supficiales ⁊ sensibiles.
ōz mod' pcedendi i h' ope
ēē grossū ⁊ figurales. Cap. ij.

Q̄ sit ordo dicēdor. ꝯc.

Cum omnis doctrina et
oīs disciplina ex p̄ex
nti fiat cognitōe ut dr̄
p posterior bñ se ht narrare
ordiē dicēdor ut de ipis q̄
dā p̄ cognitō hēat. hac aūt
cognitōe phita itellēt dicēdor
facili capiet. Sciend' ḡ
q̄ hūc totalez libr itendi
mꝰ i tres partiales libros
distīguē. Jn quor p° ostēdet
quō regia maiestas ⁊ p
cipēs quō q̄lz hō seipm regē
debeat. Jn s° uō mani
festabit quō familiā suā
debeat gubnare. Jn tio
aūt declarabit l'dētiabit quō
pre ēē debat ciuitati ⁊ re
gno. P° ḡ lib' ostinet et
hica siū monastica. Se
cūdo yconomica. T°

politica. ¶ Est autem homo ordinabilis rationabilis et naturalis. Rationabilis quidem quia ea que sunt ad alterum sumunt originem ex hiis que sunt ad nos ipsos. Unde philosophus in ix. ethicorum dicit quod amicabilia que sunt ad amicos venire videntur ex hiis que sunt ad seipsos. Ille enim amicus esse videtur qui sic se habet ad alium cui amicatur sicut ad seipsum. Quia ratio est de amicabilitate et de regalitate sic est de ipsa industria regnandi quia qui industrius esse vult ut alios regat oportet quod industrius sit ut seipsum gubernet. Quare rationabile est ut prius contineatur de regimine sui quam de regimine familie sue regende. Est enim homo non solum rationabilis sed et naturalis. Natura enim ex imperfecto ad perfectum procedit ut quilibet est naturaliter imperfectus ut puer quam perfectus et vir. In ipsis enim speculabilibus ordine naturali semper ex imperfecto ad perfectum procedimus ut prius quis habet scientiam et cognitionem imperfectam et postea habet eam perfectiorem ut sic de gradu in gradu speculationi contingue in scientia perficitur donec fit modo sibi possibile habeat perfectam notitiam. Quod ergo sic se habet naturalis ordo, idem est in speculabilibus veritatem habet in ipsis operabilibus. Nam sicut in speculabilibus cognitio imperfecta naturaliter precedit [perfecta. sic et in operabilibus precedit] ipsa astutia perfecta perfectam industriam. Cum ergo non requiratur tanta industria ad regendum seipsum quanta requiritur in gubernatione familie. Nec requiratur tanta prudentia in regimine familie quanta in gubernatione civitatis et regni, ordine naturali decet regiam maiestatem. ¶ Primo scire seipsum regere. ¶ Secundo scire familiam gubernare. Et tertio scire regere regnum et civitatem. In primo autem libro in quo agetur de regimine sui sunt iiii. [declaranda] Nam primo ostendetur || declaranda in quo regia maiestas debeat suum finem et suam felicitatem || ponere.

¶ Secundo quas virtutes debeat habere.

¶ Tertio quas passiones debeat sequi.

¶ Quarto [quales] mores debeat imitari.

¶ Nam cum bene vivere et bene regere seipsum esse non possit nisi quis det se bonis actibus et bonis operibus regulati ordine rationis volens tractare de regimine sui oportet ipsorum notitiam tradere de omnibus hiis que diversificant actiones. Immo etiam ut vult philosophus ii. perficimur esse in morali negotio secundum ea que [ethicorum]

sūt ēē opātes quo faciēt eas.
Opātes aūt nūc ex. iiij. q' ad p̄
sēs spectat. videt diūi ⁊ diu
sificari. videl3 ex finib9. h̄itib9
passiōib9 ⁊ morib9. Nā cū fi
nis sit opum n̄raꝝ p̄ncipi
u3. s3 q' q's s'm aliū ⁊ aliū p̄sti
tuit finē. alia ⁊ alia opat'.
Secūdo g' q' opāri d'bemꝰ ma
xīe p̄ficiūtur ēē ui' q' finē
nob' p̄stituīe d'bamꝰ. Rursus
q' ut dr̄. 2. eth'. sig' gn̄ati h̄i
tus ē d'lectatōē ⁊ tristicia fi
ī ope. s3 q' alios ⁊ alios h̄itꝰ ha
bemꝰ ī aliis ⁊ ī aliis actib' d'le
tam'. Tertio diuersificant'
actiōes ⁊ opa n̄ solū ex fini
b3 l' ex h̄itib9. s3 ⁊ ex passiōib'.
Naꝫ alit' ⁊ alit' a passiōati alit'
⁊ alit' opant'. Videmꝰ eīn q' q'
timor ⁊ d'sp'o n̄ sīt eadē pa
ssio cū spe timētes ⁊ d'span
tes d' uictoria. tūc p'rie agūt
n̄ dimicāt acriter ūmo ī ua
dūt bellātes. ⁊ aggrediūt'
hostes. Qd' ē d' ē d' spe ⁊
timore itelligēd' d' aliis ⁊
passiōib'. s3 g' l' ē ēē affectiōes ⁊
passiōes aliq' inclinatiōē ī
nob' efficiant ut alia ⁊ alia
opa faciam'. Quarto ē

ipi mores opa diu'sificare
uidēt'. Naꝫ h̄ntes mōes se
nū alit' opāt' q' h̄ntes mo
res iuuenū. Senes eīn ut
suo loco ondet'. s't ē icreduli
⁊ auari. Juuenes u'o n̄ali'
creduli ⁊ l'iberales. Vn'r aūt
h'. iiij. h̄ē aliq' analo' ad i
uicē. Nā ex aliis ⁊ aliis ē
morib'. h̄it ēē alie ⁊ alie pa
ssiōes. ex aliis ⁊ aliis pa
ssiōib'. ōs'gūt alii ⁊ alii h̄it'.
ex aliis ⁊ aliis h̄it' ī stituūt'
alii ⁊ alii fin'. Sic ē diu'si
s't mōes iuuenū ⁊ senū.
sic alie affectiōes ⁊ passiōes
s't utriusq3 ⁊ sicut boꝝ ⁊ ma
loꝝ s't diu'se affectiōes. sic
diu'si s't h̄itus utroꝝq3.
Rursus alii ⁊ alii p̄stitui
m' nob' alios ⁊ alios fines.
Nā ut dr̄. 3. eth'. qual' unꝰ
quisq3 ē tal' finis s'm uid'ri
ut ītemperato uīr q' tot' fini
⁊ mag' felicitatis sit uti ue
nereis. sic ⁊ h̄ntes alios
h̄it' iclinant' ī finē s' p̄
stituūt ōformē suo h̄itui.
In p̄mo g' libro d' oib' h'.
iiij. tractabim'. s. d' fine
siue d' felicitate eoꝝ p̄nci

||tes

⁊ fugiūt de bello
sp̄antes aūt

puli et de eorum virtutibus et de eorum passionibus et moribus. Postea tamen dicemus de ipso fine sive de ipsa felicitate que finis est agendorum et principalis principium quam aliqua aliorum. **Quanta sit utilitas in dictis. Capitulum iii.**

Quoniam non dicimus esse opus utile susceptum gratia eruditionis principum, cum numquam quis plene erudiatur nisi sit benivolus, docibilis et attentus. Propter quod in ipso exordio regiam maiestatem benivolam ostendendo quod dicenda sunt non esse facilia tractaturos. Et in ipso exordio eam docibilem narrando ordinem dicendorum. Restat tamen in hoc capitulo ut reddamus eam attentam declarando quanta sit utilitas in dictis. Nam quia dicitur homines credunt sermones persecutum ut plurimum auditores sunt benivoli preferentibus sermones faciles et superficiales quasi in aliis scientiis hoc est corrupti appetitus. In morali tamen negotio non modus rei requirit communitates figurales et grossas non est corrupto appetitus si magis est ordo recte et debite. In hoc igitur arte

efficacia tractandi redditur auditor benivolus, sed in ordine dicendorum redditur docilis. Nam quis maxime efficitur docilis, id est habilis ad capiendum doctrinam si ei dicenda que sunt serie et ordine proponantur. Sed ex utilitate autem dicendorum redditur auditor attentus. Nam quilibet attente audit si sperat se utilia audire. Dedicandis autem recte cognoscitur dilucide obsequitur consequitur maiestas regia quantum ad presens spectat. iiii quibus maxime amare et desiderare debet. Primo lucrabitur maxima bona. Secundo lucrabitur seipsum. Tertio lucrabitur alios. Quarto consequetur non habere ipsorum dominorum et felicitatem eternam. Distinguntur quod uno in ipsa bona, quia quedam sunt bona minima, quedam sunt bona media, quedam maxima. Minima sunt bona exteriora. Media sunt bona interiora que possunt esse communia bonis et malis, ut sunt industria mentis, ingenium naturale, potentie anime. Hiis enim bonis et ipsi mali participant. Bona vero maxima sunt bona interiora quibus mali participare non possunt cum sunt virtutes quibus secundum sanctos et secundum philosophum nemo

male uiuit. dicit̃ ē p̃. rectĩ. q̃ so
le tñtates q̃bꝫ nõ ɔtĩg̃ ma
leuti. Alio mõ distĩguũt̃
bona ut ꝑ ꝑ phõꝝ. tã ĩ magĩs
moralibꝫ q̃ ĩ methĩ. q̃ q̃dã
st̃ delectabilia q̃dã utilia. q̃
dã honesta. Bona aũt honesta
st̃ bona ꝑ excellen̄. Nã in h
ijs bonis sꝫ ipsoꝝ includũtũ
bona delectabilia ꝛ utilia. Bo
na ē honesta sic h̃nt ĩ se ma
gnã delectatiõẽ ꝛ includũt
bonitates utiliũ hõꝝ. Cũ g̃
ĩ h̃ libro itendat̃ quõ ma
iestas regia fiat ũtuosa.
ꝛ quõ eos quos h̃t regẽ ĩ
ducat ad honestatẽ ꝛ uirtu
tes. maxiã ē utilitas ĩ on̄
dis. q̃ eis obsũatis habe
bũt bona maxiã ꝛ honesta.
Scd̃o ē maxiã utilitas ĩ on̄
dis q̃ ex hijs ñ solũ quis lu
crabit̃ maxĩe bona sꝫ ĩ lucri
bit̃ seipsõꝝ. Est ē morale ꝛ
negõꝝ ut plures tactũ
ē ut boni fiam̃. bonũ aũt uir
seipsõꝝ h̃t. mal' aũt a seipso
caret. sic ē ymaginañ de
bem̃ q̃ sic ĩ ciuitate ꝛ ĩ reg̃
plures ordĩat̃ ad unũ ducẽ
ꝛ ad unũ regẽ. sic in uno

ꝛ eodẽ hõĩe potẽ q̃ s̃ rõnales
p ꝑticipatõꝝ ordinãt̃ ad ĩ
tellectũ. q̃ ē rõnal' p eẽ. sic g̃ ꝛ
rex ñ dꝫ h̃re regnũ ñ dux
ciuitatẽ sit dissensio l' rĩ
mole ciuitatis l' reg̃ nõ
obediat regi l' duci. sic hõ
aũt singularis dꝫ ñ h̃re seipsõꝝ.
si appetit̃ dissẽtiat rõi obe
diat rõali potẽntiaꝝ. hõ eñ
sꝫ phõꝝ. q̃. eth̃. maxĩe ĩtellẽ
ꝛ rõ q̃n g̃ rõ nõ dñat̃ hijs
q̃ st̃ in hõĩe hõ ñ dñat̃ s̃ ipĩ
ñ reg̃ seipsõꝝ. ñ ꝑ̃ seipsõꝝ.
Jnmo unũ uult rõ ꝛ aliud
agit passiõẽ tract̃ ꝛ incli
nat̃. q̃ si mal' hõ ñ h̃t se
ipsõꝝ. si hõ ꝑ h̃ negotiũ q̃ ē
ut boni fiam̃ hõ seipsõꝝ luc̃
tur. Tertio lucrat̃ alios.
Nã ex h̃ q̃ aliq̃s recte reg̃
seipsõꝝ dign̄ ē ut ut effi
ciatur rector ꝛ dñs alioꝝ.
Nã uigẽs prudẽñ aliis
ũtutibꝫ moralib̃ d q̃bꝫ ĩ h̃
libro tractabit̃ dign̄ ē pñ
cipari q̃ si h̃ careat dato
q̃ ꝑ ciuilẽ potẽ pnapetũ
mag̃ dign̄ ē tñ sbia q̃ ꝑ̃
cipari ꝛ mag̃ nat̃ s̃uus q̃
dñs. Quãto obsũatis

fi in reg̃ l'
ĩ ciuitate

et si rationale
ꝑticipatiõ
ñ

observatis his quorum in hoc libro
tradimus notitiam consequemur ut
habeamus ipsum deum et felicita
tem eternam. Est enim deus ipse esse x
unitatis et bonitatis qui est
maxime unus et maxime bonus. Quanto ergo
quis appropinquat plus ad uni
tatem et bonitatem, tanto magis est
conformior primo principio et perfectius
habet ipsum deum. Mali autem homines
minime sunt uniti. dispersum enim
est totum cor regis. regnum enim
cuiuslibet hominis est ex eo quod pro anime
regimur per rationem et intellectum. Quando
ergo aliud dictat ratio et aliud
sequitur appetitus, quod contingit in habentibus
animam perversam, tunc ipse non est unitus,
sed in seipso dissectus sicut propter quod
diffinitur est cap. primo. Sed pollentes
virtutibus et habundantes
in bonis honestis quia sequuntur reg
ulam rationis et sequuntur bona spiritualia non
bona sensibilia, sed in seipsis habent uni
tatem et bonitatem. Propter quod
sciunt per principium et in seipsis ipsum
deum habere dicuntur. Tanta ergo est
utilitas horum dictorum quod eius obser
vatis lucrabimur maxima
bona nos ipsos et in alios et ha
bebimus ipsum deum et possidebimus felici
tatem eternam. Quod quia causa tra

demus notitiam absque clara dictu
ergo observari non possunt dicte que
libet homines et maxime regiam
maiestatem implorare etiam
ergo. Nam quanto maiestas regia
loco altiori existat, tanto
magis indiget eam ergo non possit
virtutum opera exercere et sibi
subditos valeat inducere ad
virtutem. Cap. iiij. quot sunt
modi vivendi et quomodo in eis
Premissis quibusdam felicitas
preambulis necessariis ad tractatum
propositum, quia iam sequentis operis ex
facilitate modum tradendi,
reddidimus regiam maiestatem
benivolam, exordium dandum
reddidimus ipsam docilem, ex uti
litate reperta in dictis red
didimus ipsam intentam. Restat
ergo dicere secundum quod ipsa opera sunt
dicenda. Verumque finis est
principium agibilium principa
liter quod aliqui aliquorum ut dice
batur supra ideo a fine et fe
licitate est inchoandum. Sunt
ergo diversos modos vivendi et
ostendendum est quo in eis felici
tas est ponenda. Distinxit
autem philosophus ut patet ex primo ethicorum
triplicem vitam, videlicet vo

luptuosā. politicā ⁊ ɔtē-
platiuā. uidebat ē hoīem
ēē me⁹ int̄ supiora ⁊ īfiora.
Est aūt hō nālr mediū int̄
bruta q̄ sūt supiora ⁊ sbās
sepatas quas ɔmūi noīe
uocam⁹ anglos quib⁹ ē īfe-
rior. Et ē hō īfra āglos ⁊
sup̄ bruta. Trip̄ potit ɔ-
siderari hō. ¶ Primo aut̄
ɔmūicat cū brutis. ¶ Sc̄o
ut aliqd ī se. Tertio ut ɔ̄-
cat cū anglis siue cū sbīs
sepatis. ¶ Sc̄dm has t̄es
ɔsideratōes sūpte sc̄ ap-
ph'is pōīt tres uite. volup̄
ē q̄ hōi n̄ cōicat cū bru-
tis ɔpetit uita uoluptu-
osa ut cū ād ī se ip̄ ē uita
politica s; ut p̄ticipat c̄
sbīs sepatis ɔpetit ei
uita ɔtēplatiā. quil; ḡ
l' uiuit ut bestia. l' uiuit
ū hō. l' uiuit ut āgl's. Nā
s; uitā uoluptuosā ui-
uit ut bestia. s; ciuilē ui-
uit ut hō s; ɔtēplatiuā t̄
uiuit ū angl's. ¶ Disti-
xerūt ḡ has tres mōs ui-
uendi n̄ tn̄ posuer̄ n̄ du-
plicē ī felicitatē. nā ui-

uitas. siu
hos kt' modos

ta uoluptuosā negaue-
rūt ēē felicitatē q̄ t̄ th-
logi negāt posse ei fe-
licitatē politicā ⁊ ɔtē-
platiuā. ut dicat q̄s felix
politice q̄ñ ē felix ū hō bn̄
do ī se p̄ ētia q̄ ē recta rō
agibiliū. dicat āt felix
ɔtēplatiue q̄ñ ē sup hoīem
⁊ q̄ñ ē felix n̄ solū ū hō. s;
p̄ut ē ī eo aliqd diuinū ⁊
aliqd meli' hoīe. ¶ Ph'i
ḡ ī agibilib; uocabat feli-
cē ⁊ politicē. s; p̄ sc̄dm ī spe-
cl'abilib' uocabat felicē
ɔtēplatiue ⁊ appll'abat ip̄m
n̄ hoīem s; hoīem meliorē.
Nā agē se ɔ̄ caūe ī actiōib'
cū aliis ɔpetit hoī ū hoīe
s; speclari ⁊ cogitē ī tātū
ɔpetit ei ut ē ī eo ītell'ct'
speculatiuus q̄ ē ād diuinū
⁊ s; cū ād ⁊ c̄ sbīs sepatis.
Vn̄ exp̄. polit̄. p; quil; ul'
ē hō l' ē peior hoīe. ⁊ tūc ē t̄
bestia. l' ē hoīe melior ⁊ tūc
ē quid diuinū ⁊ semideus.
Sic aūt ē hō q̄ hō. l' ubi p-
bat ē nālr aīal sociale ciui-
le ⁊ politicū. Seqt̄ q' re-
gatur q' regat q' regat

q̄ commu
nicant

sʒ prudẽtiã ⁊ uiuat uita
politica. Similis ē bestia ⁊
hoīez peior. q̄ nō regit rōne
⁊ prudẽtia ꝫ regit passiōe.
⁊ uiuit uita uoluptuo
sa. Tanta ē ḡ distantia int̄
potẽtes magnabilib; ⁊ pfc̄o
īspeclabilib; q̄ta ē īt̄ uiu
uẽtez uita hūa ⁊ politi
ca ⁊ uita ɔtēplatiā ⁊ agli
ɔdoitēs opabilib; pp̄ ca
diūsitatez negoꝝ emēgē
tiū turbant ēga plima ⁊
ū plimū sētiūt passiōēs
cānis. Predicti uō spe
clābilib; qz amō ab hijs
passiōib; sē abstēti ⁊ q
uiuīt īcāne ⁊ nō ꝑ cānez ē
magis angliaū q̄ hūanū
felicez uita ɔtēplatiā uo
luerūt phi appllare felicē
politicā ⁊ ut hoīē. ꝫ ut cōsūt
cū sbūs sepatis. Sapiētes
ḡ ⁊ uiri speculati ī maxiē
hōrandi qz sūt sup hoīez
collocati. sic ḡ ɔmōis ui
uēdi ⁊ ɔ feliacitatib; repti
ipī phi distīxerūt nō tñ ad
plenū ⁊ pomez modū po
tuerūt attīgē. Nā lʒ dixēt
uē q̄ uita uoluptuosa nē
quēdaz felicitas nō ista da
nīs ondet. ɔ uita tñ poli
tica q̄ theologi uocāt uitā
actiuā ⁊ ɔ uita ɔtēplatiā
nō usi q̄ sensēt. Credicerūt
eī q ex puris nālib; absq;
alio auxilio gr̄e possʒ quis
omīa pctā uitare ⁊ pfc̄e uiē
sʒ uitaz actī ł ɔtēplatiā q
fīm ē. nō ut sup tāgebat
oīb; uolētib; recte uiē nccia
ē diuina grā ⁊ maxiē nccia
regib; ⁊ rectorib; alioꝝ.
Posuīnt uitā ɔtēplatiuā ēē
ipura speclatōe q̄ finē nū
quā ē uita tali quis pficiat
nō sit ibi amor dei siū dilectō
caritatis. In hijs ḡ nō bn̄ sē
sēe q aūt uitā ɔtēplatiuā
dixerūt ēē potiōez q̄ uita
politica ⁊ actia ā theologis
⁊ a ciuitate catholica nō dis
cedat. Hijs ḡ pactis re
licaz q̄ decet regiaz ma
iestatez hōs mōs uiuēdi
cognosce. ⁊ uitez uoluptu
osāz fuge. Nā talos nō dī
p. eth sūt uitam pecdū eli
gētes uitā el actiāz ⁊ ɔ
tēplatiāz ise hīe d; ut p
uitaz actiuā uacet alijs

magnifica faciendo s(ed) subditos
recte regendo putant conte(m)
platiua(m). uacet sibi p(er)ternam
deuotionem (et) dei dilectionem (et) in amo
re dei recte p(er)ficiendo. Q(ua)nto aut(em)
maiorem deuotionem tanto mag(is)
hic decet reges (et) principes
q(uan)to apud tribunal summi iu
dicis reddituri sunt de plurib(us) rationem.

Cap. v. q(uod) mag(is) expedit re gi cog(nosce)re suum finem (et) suam felicitatem cognoscere.

Est aut(em) diligenter
notandum q(uod) sicut materia
p(ro)babilitas (con)tin(en)t mutatio(n)es (con)se
quentes sua(m) p(er)fectionem (et) forma(m). sic p(ro)
p(ro)babilitas rectis op(er)ationes (con)
sequitur sua(m) p(er)fectionem (et) felicita
tem. cu(m) ergo nunq(uam) (con)tingat recte
agere ut requirit (con)secutio fini(s).
ignorato ip(s)o fine expedit
ip(s)o fine uolenti seq(ui) suum finem
l(ue) suam felicitatem h(ab)ere p(ro)cognitum
ip(s)i. possum(us) aut(em) dicere q(uod) q(u)antum ad
p(rae)sens spectat duplici uia ue
nari possum(us) q(uod) expedit regi (et)
suum finem cognoscere. Pri
mum est ip(s)e q(uod) p(er) sua opa coop(er)at(ur)
ut sit finis (con)secutiuus. (et)
Secunda u(er)o ip(s)e q(uod) est alior(um) directi
uus. Prima uia sic p(atet).
Nam ad h(oc) ut q(ui)s p(er) suas op(er)atio(n)es

finem (con)sequatur tria requirit. Primo
ut agat bene. Secundo q(uod) ex electione.
Tertio q(uod) agat delectabiliter.
Si e(nim) n(on) ageret bene s(ed) male n(on) (con)
sequeretur finem s(ed) (con)trarium finis.
Nam finis ut dicitur 2° phy(sicorum) no(n)
solu(m) dicit quid ultimum. s(ed) e(tiam)
quid optimum p(ro)p(ter) q(uod) 2° meth(aphysicae).
Innuit ph(ilosoph)us q(uod) finis (et) bonu(m)
idem (et) q(ui) tollit finem tollit.
omne q(uod) si male ageret s(ed) dig
n(on) mala (con)seq(ue)retur. q(uia) malum (con)tr(ari)
atur bono. (et) p(er) (con)seq(ue)ns (con)trarium
fini. male agentes s(ecundu)m q(uod) hu(ius)mo(di)
digni sunt n(on) ut (con)sequantur (et)
finem. s(ed) (con)trarium finis. immo no(n)
solum male agentes n(on) (con)se
quuntur finem s(ed) e(tiam) potentes bene (et)
agere n(on) bene agant n(on) debetur
eis corona n(on) debetur eis finis
l(ue) felicitas. unde ph(ilosoph)us. p(rimo) eth(icorum).
ait q(uod) in olimpiadib(us) i(d est) in ull(is)
bell(is) (et) agonib(us) n(on) coronantur for
tissimi s(ed) agonizantes qui
fortissimi sunt agonizare
s(unt) potentes. actuq(ue) n(on) actu
agonizent n(on) debetur eis corona.
op(or)tet ergo actu bene agere ut p(ro)p(ri)a
n(ost)ra mecanica fiet (con)seq(ui) l(ue) feli
citatem. Secundo requirit(ur) q(uod) ex
electione agamus. Nam qui cau

Cap. v. q(uod) mag(is) expedit regi cog(nosce)re suum finem et suam felicitatem co(gnosce)re

ul' fortuito bn̄ agit ex ix
n̄ ē laudus nec debet ei ex
h fines ul' felicitas. Nam
q̄ ex electōe n̄ fuit n̄ sūt uo
lūtaria. ex inuolūtariis
aūt ut p3 p ph'o. 3. eth nō
laudam n̄ uitupam. vn̄
icoder. t. dī q nll' ē bs n̄ uo
lēs. sz q̄ nō agim̄ ex electiōe
n̄ agim̄ uolētes & p se lo
quēdo ex talib' opib3 p q hi
sē n̄ oseqm̄ btitudiēz ⁊ fe
licitatē. imo cū ex opib3
ūtuosis felicitatez oseqm̄.
q2 ūt ē hīt electiuus ime
diate existēs. ū dī. 3. eth
oz opatiōes pq̄ s' finē oseq̄
ex electiōe pcede. Tēcio
oz age dl'ectabilit. nā q̄to
qs i aliq op' mag dl'ectat
tāto mag uolūtarie ⁊ ex
hi effic' op' illd. vn̄ phs. 3.
eth. ult q n̄ suffic' agere
bōa. sz bn̄. n̄ suffic' opari
iusta sz iuste. q ē aliquō
puos face aliq' d'gnē bōz
tn̄ q2 n̄ faciūt ea bn̄ ⁊ de
l'ectabilit n̄ oz p hōopa eos
oseq finez l' felicitatē. Cū
ita tria otigūt q agamq
bōa ex electōe ⁊ dl'ectabilit.

marie otigit nos sic fiez
oseq. h aūt marie otigūt
cog'to fine. ex quo ꝑ3 q ut
finē oseqm̄ finē cognoscē.
Sic ē ymagiāri d'beo qd
sic ē icausis efficientib3 q agē
tia sca mouēt i ūtute primi
ultimi pp q sic si n̄ eēt agē
agēt. sic n̄ eēt finis ultim̄
⁊ si n̄ appetēm̄ aōd n̄ bonū
ultimatū q uolūtatē mo
ueret. nllū aliud bonū uo
lūtatē moue' posz. quecūq
ē uult uolūtas ult' iordīe
ad ad q uult finalit' ⁊ ulti
ate. n̄ apptēdo q alīq sibi n̄ē
finis n̄ ē nos bn̄ age. q2 h
pōito cessat ois hūa acō.
Ut q agim̄ oz nos p'statue
aliquez finez. sz si bn̄ agim̄
oz nos p'stitue finē bonū
⁊ d'bitū. q2 ex fine opa nra
spēz sumūt. n̄ eī eē pōt. q
eēt bonū op' si ordiaret
i malū finē p cog'tio q fini
requirit' si bn̄ agim̄. Sz
tal' p cog'tio req̄ n̄ ex electōe
agim̄. nā si agit tātes n̄
uidētes sig' si signū p'cutiāt
h ē cāu ⁊ fortuito. sic n̄ p
cog'scētes finē si bene agāt

⁊ finē ꝯseq̄tur ħ n̄ ē exelē
tōe. ſȝ a fortuā. vn̄ ph̄s p°.
eth. uolēs ꝯn̄dē nōīq; ē
ꝑ cogitacōē finis ait q̄ cog
tio finis adiutā nimis ma
gnū ħt icm̄tū ꝯseq̄m̄ ei
ex ħ magis ꝗꝑ finē q̄
ad ſagittatores ſig̃ ħ
n̄tes mag̃ utiq; adipi
ſcēt q̄ or. Tertio ꝑcog
tio finis n̄ fac̄ nos age
bn̄ ⁊ exelētōe. ſȝ ē ꝺl̄eta
bilr̄. Nā gr̄ua opa affi
ciūt ꝺl̄etabilia ⁊ dulcia
ꝯsidata bitudīe ⁊ felici
tate q̄ ex ipis ꝯseq̄mū
Cuiꝰ g̃ lꝫ ut agāt bn̄
exelētōe ⁊ ꝺl̄etabilr̄ ex
pedit suā felicitatē ꝑ
cog̃scē ſȝ maxīe ħ expedit
regie maiestati q̄ i opib;
ſuis dꝫ itendē bonū gēn̄.
⁊ cui ēē q̄ magis ē expē
diēs. ⁊ diuī q̄ bonū aliq̄
ſig̃lāē pꝫ ḡ q̄ maxīe dē
maiestatē regiā cog̃sāē
ſuā felicitatē ut opa
ꝯmīa q̄ ſēt q̄ acōo clina
exceat bn̄ ⁊ ꝺl̄etabilr̄
⁊ exelētōe. Sol. ħ itē

pꝫ ex eo q̄ rex ē alioꝝ ꝺ
rectiuꝰ. Nā si sagitta
sig̃ n̄ pcip n̄ tm̄ ꝑ ħ im
pediē qn̄ sig̃ ꝑcutiat.
q̄ a sagittāte i signū
dirigit̄. Sic ḡ mag̃ expe
dit sagittatōē signū
ꝑcipe q̄ sagittā eo q̄ sit
sagitte directōr. Sic ma
gis expedit regiā ma
iestatē ⁊ felicitatē et
finē ꝯgnoscē q̄ ꝑ eo q̄
sit ꝑ direct̄. Cap. vi. q̄ n̄
dēꝫ regiā maiestatē suā
felicitatē ponē i uolupta
tib;.

Vulgus cōīt̄ n̄ ꝑcip
at n̄ ꝺl̄etacōēs sensi
biles ⁊ ind̄ ē q̄ ꝯi noīe
ū cōīt̄ ponit̄ solas ꝺl̄eta
tiōēs tact̄ ⁊ gustus ab
solute appllām̄ uolupta
tes ⁊ ꝺl̄etatōēs cū tn̄ si
pliat̄ loq̄do ꝺl̄catōēs in
tlligibiles ⁊ ſp̄uales sū
ꝯpāe sīe petitores ⁊ ex
cellentiores q̄ uolupta
tes sēsibiles. In hꝫ ē uo
luptatib; sensibilibus
n̄ ēē felicitatē ponēdā
triplia uia uerāī possū

Cap. vi. q̄ n̄ dēꝫ regiā maiestatē suā felicitatē ponē i uoluptatib;

q̃ enī ad p̄ſeſ ſpectat. feli
citas ēta importare uī. fe
licitas ē dicat pfc̄m ⁊ p̄ſe ſuf
ficiēs bonū. Nam tūc dicit̃
aliq̃ ēē felicē qn̄ aſſecut̄
ē id i quo cōſiſtit ſuū pfc̄m
bonū. vn̄. phs. p̄. eth. deſcri
bēs felicitatē. ait q̄ feli
citas ē finis opatoꝝ pfc̄m
⁊ p̄ſe ſufficiēs bonū. ¶ Ex
h̄ aūt p̄mo cōſeq̄. h̄. l. q̄
felicitas ſ̄. ad ſ̄ ročē ⁊ ut
rō dictat. Cū ē bōā ſ̄ ročē
⁊ ſ̄ itellctū ſit bōā pfcē
ſit ꝑ. bōā u͠o ſ̄ ſenſū ſit bōā
ſ̄ qd ⁊ ut nūc ſi felicitas
ponit̄ ēē pfc̄m bonū. oꝫ q̄
ſit bonū ſ̄ itellc̄m ⁊ ročē l'
q̄ id ē. oꝫ q̄ ſit tale bonū
quale recta rat̄o p̄ſeq̄ndo
iudicet. ¶ Ex hiis at̄ ſe
quit̄ ētiā ud'l; q̄ felici
tas cōſiſtat i bōis aīe nō
i bōis corꝑis. Cū g̃ corꝑ or
dinatur ad aīaꝫ ſic m̄ ad
formā ⁊ ſic ipfc̄m ad suā
pfc̄m. bōā corꝑis ſūt ipfc̄a
r̄ bonoꝝ aīe. ꝑꝑ q̄ lꝫ bōā n̄
dicat rō ſit p̄ſeq̄nda ēē
ut bōā aīe felicitas g̃ q̄

quo diat bonū pfc̄m ſ̄
aīaꝫ ⁊ ſ̄m ročē. Nā i opatiōe
ſ̄ ročē cōſiſtit pfc̄m bonuꝫ
humanū ut dc̄lari h̄t.
p̄. eth. Cū g̃ uoluptates
⁊ delectatiōēs ſenſibiles
n̄ ſit bonū pfc̄m n̄ bonuꝫ
ſ̄ aīaꝫ ⁊ ſ̄ ročē cōſtat i ta
lib; felicitatē n̄ ēē ponē
da. q̄ at̄ hi uoluptates n̄
ſit bonū pfc̄m ⁊ ſufficiens
dēclarari p̄t. Nā q̄ ſit bonū
ē ſatiat appetitū hi aūt
uoluptates appetitū ſa
tiare n̄ poſſt. ū i ſeipſo q̄li
expi p̄t. vn̄. phs. x. eth. lo
quēs d' talib; d'lectatōib; ‖ ait. q̄ i ſatiabl' ē delectabl's
appetit̄. ¶ Sō i talib; n̄ ē
ponēda felicitas q̄ n̄ ſit
bōā ſ̄ ročē. ſ; mag̃ ſ̄ ſenſum.
bona ē ſ̄ ſēs. q̄to maiora ſ.
tāto mag̃ redduīt ročē li
baꝫ ⁊ expeditaꝫ. Nā q̄ ſ̄
ročē exiſtit indiges ē q̄ ročē
impediat. ſ; hi d'lectatōēs
ſenſibiles ſi uehemētes
ſit ročē obnubilāt un̄ illō
x. eth. ſi tales delectōēs
magne ⁊ uehemētes ſit co
gitatiōēꝫ .i. ročē peruiūt. Nō.

Tertio non est ponenda felicitas
in voluptatibus sensibilibus. quia
talia magis sunt bona corporis quam anime.
Cum ergo corpus ordinetur ad animam et non
econverso. si felicitas sit finale bonum
ad quod alia bona ordinantur, hoc
bonum non est ponendum in voluptati-
bus sensibilibus que non sunt bona anime.

Possumus autem dicere quod licet sint delec-
tationes aliquae licitae et honestae
eo quod ipsa virtutum opera homini bono et vir-
tuoso magnam delectationem
pariant nulla tamen delectatio est
essentialiter ipsa felicitas. licet possit
esse ad felicitatem. omnis sic hoc
declarare non est presentis nego-
cii. forte tamen videbitur aliquid infra.
quod dicetur ad presens autem scire
sufficiat. Quod non debet aliquis
homo suam felicitatem ponere
in delectationibus sensibilibus.

Est ergo detestabile cuilibet homini
ponere suam felicitatem in volu-
ptatibus. sed maxime hoc detesta-
bile regie maiestati. quae est
in triplici via venerandum posita.

Primo quia talia sunt detestabilia
regi. quia ipsum maxime depri-
munt. Secundo quia reddunt ipsum
contemptibilem. Tertio quia
ipsum faciunt esse indignum princi-
pari. Dicebatur enim supra quod
vita voluptuosa convenit
cum brutis et considerantes sic
vivere sunt vitam pecudum eli-
gentes. Quanto ergo quis
in altiori gradu existit tanto
per hanc vitam magis deprimitur.
Cum ergo deceat regem et prin-
cipem esse super hominem et totaliter
divinum. Nam ut vult. v. pol. prin-
cipatus correspondet magnitu-
dini et dignitati. ut quanto qui
maiores principes existunt tan-
to alios excellere debent in dignita-
te vite et in magnitudine bo-
nitatis. Intantum ergo est rex in-
dignus est ut vitam pecudum
eligat. quia per eam valde de-
primitur. Secundo. hoc est dete-
stabile regi quia se ipsum contem-
ptibilem reddit. Sed ut phus. 4.
pol. ait quod maxime expedit
principibus esse moderatos
in delectationibus corporalibus. Innuit
enim ipse ibi quod dantes se delec-
tationibus talibus sunt similes
dormientibus et ebriis. Nam
dediti hi voluptatibus usum
rationis amittunt sicut dormien-
tes et ebrii uti ratione non possunt.
Cum ergo sic existentes plus non facile

sit ɔtēptibil' qui sobrius ñ q
uigil. ſi qui adūes acciat re
giā maiestatē tales ɔſe
tates imoderatas fugeñt
ɔtēptibil' uitat. ¶ Tertio
deceo pncipē talia ɔtestan
ne pncipatū efficiat' idign.
Nā null' eligit iuuenes iu
dices. idignū ē ē puerū pn
cipari. Sꝫ ut dr̄ i p. eth. diffe
rt nichil iuuenis ſꝫ morē
iuuenil' aut ſꝫ etatē. ſe
quēs ē delectatōes ſenſibi
les dato q' ſit ſenes tpe
qr ē puer morib' idignū
ē pncipari. Est g̃ diligēt
notād' q' ſic ñ differt ēē
puerū etate ⁊ morib'. ſic
ñ refert ēē ſenē morib' ⁊
etate. pp q' ſic ſi ſit ſenes
tpe ⁊ puer morib' indig
pncipat'. Sic ſit ſi ſit puē
etate ⁊ ſenex morib' di
gnus ē pncipari. Non ē
aut. ph'. q' nemo elig' iu
uenes eo q' ɔſtet ipōs ñ
ēē prudētes. ſet eo q' nō
ɔſtet eos ēē prudētes. q̃r
ſi ɔſtet eos hr̄e mores ſe
niles uigēr prudēti dig
ſ pncipari. Sic ē ɔcl'o capli

q' ne pncipes ɔpmat' ⁊ nē
ɔtēpnat' ⁊ ne ſit idigni
pncipatū imoderatas
uoluptates ɔſpice. Cap.
vij. q' ñ dꝫ regiā magr̄
ſuā felicitatē ponē i di
uitijs.

Phs. ſ. p. pol. diſti
nguit duo gnā diuitiar.
Nā ſꝫ ipm̄ q̄dā ſ diuitie nāle.
quedā artificiales. diuitie // naturales
ēē dnr̄ que nālr ex reb' nā
lib' ɔquirūt' cui' mōi ſt q̄
accipiunt'. ex agrꝭ ul' ex aīali
b' ut frumēta ⁊ uina ul' ī
ex aīalib' ⁊ ulr̄ quecūq; ad
uictū ⁊ ueſtitū ɔſtuunt ī
nāles diuitias ɔputātū.
Artificiales aūt diuitie ſūt q̄
parte ⁊ induſtria hōiū. In
uēte ī hās nāles diuitias
ɔmutāt' cui' mōi ſt aurꝫ ⁊
argētū ⁊ ulr̄ ēē numiſma
q̄ inmediate īdigētias cor
les ñ ſupplet ſꝫ p ɔmutatōēs
ɔſtuunt īndigētie corpal'. ⁊
aurꝫ ē ⁊ argentū lꝫ ſit nā
lia metalla ſūt artificiales
diuitie. In eīs aūt diuitijs
ē ponēda felicitas. Et ag̃ cū
ph'. p. pol. c'. a. pp q̄ uenari p'
ſuos īartificialib' diuitijs

feliciatatẽ ponẽdaꝫ. ¶ P̃.
q̃ artificiales diuitie ad
naturales. ordinat̃. ¶ S°
q̃ talia h̃nt q̃ sit diuitie
exordĩatẽ h̃oĩm. ¶ Tertio
q̃ s̃ꝫ se ip̃s indigẽti n̄ satis
faciũt. ¶ Dicebat ẽ sup̃
felicitatẽ ẽẽ ponẽda ullo
bon̄. ad q̃ alia bo͂a ordina
ntũ ꝑꝑ q̃ di̇tie artificial̃
eo ip̃o q̃ ordinãt̃ ad ditia
n̄ales nõ ẽ felicitatis h̃ie
n̄ p̃fiũt. ¶ Secd̃ i talib; n̄
ẽ ↄstituẽda felicitas. q̃
n̄ h̃nt q̃ sit diuitie n̄ ex
ordiatẽ h̃oĩuꝫ. v̄a ẽ feli
citas n̄ra ẽ bonũ n̄ruꝫ s̃ꝫ
se n̄ ẽ bon̄ n̄r̃ exordiatẽ
h̃oĩu tãtũ. Numismata
aũt n̄ h̃nt q̃ sit ditie n̄ ex
ordiatẽ h̃oĩu. vn̄ p̃. pol̃.
d̃r q̃ trãsmutatis uten
tib; .i. t̃nsmutatẽ dispo
sitiõẽ utẽtiuꝫ. s̃iũ trãsmu
tato ordĩe ⁊ dispõitõẽ ho
minũ h̃i ditie nllãꝫ h̃nt
dig̃tatẽ nẽ utilitatẽ. q̃
cũ tm̃ aũi uł tot numi
smata reputãt̃ magna
inopiõẽ h̃oĩu. ⁊ q̃ sic uult
ordo ⁊ dispõitõ utẽtiũ eis.

¶ Tertio i talib; n̄ ẽ ponen
da felicitas q̃ auꝝ ⁊ agẽ
tũ ⁊ oĩa numismata. n̄
solũ aĩaꝫ n̄ satiãt. n̄ sũt
p̃fc̃ bon̄. s̃ꝫ ĩ p̃ se ip̃a nõ
faciũt indigẽti cõ̃li. p̃t
ẽ ↄtigẽ ũ d̃r. p̃. pol̃. diuẽ
pecunĩa fame moriat̃. Re
citãt̃ ẽ ibi dẽ q̃uodaꝫ
cui nõ erat meda qui
cũ nimis ẽẽ auid̃ aũi ut
fabulãt̃ d̃r impetrauit
a dĩs ut q̃cq̃d tãgẽt auꝝ
fieret. Cũ g̃ tactus resi
ueat̃ i singlis p̃tib; cor̃s
n̄ ore nichil tãgẽ poterat
q̃n ↄũtẽt̃. Erat g̃ ei mag
o p̃a aũi cũ tñ p̃iret q̃ ẽẽ
n̄ poss; si auꝝ ł cetera alia
nũismata uẽ ẽẽt ditie
⁊ uẽ satisfacẽt indigẽtie
cõ̃li. s̃ n̄. g̃ q̃ nũismata
s̃t diuitie i ordĩe ad alud
tñ uõ q̃ s̃t ditie ex istitu
tõẽ h̃oĩu q̃ cũ sit cõ̃lia
ip̃i indigentie cõ̃li p̃ se n̄
sufficiaũt i eis n̄ ẽ ponẽda
felicitas. q̃ aũt i talib;
diuitiis ẽ mõi s̃t cib; ⁊
pot̃ ⁊ ea q̃ p̃ se indignte
cõ̃li satisfaciaũt n̄ sit po

satis

q̃

i auri

nenda felicitas ꝺ leui p̄.
Nā cū felicitas sit bonū
optī ī optimo nr̄o ꝗ īn ꝺ.
Cū ḡ aīa sit potior corꝑe fe
licitas n̄ ponēda ī talib'
diuitijs q̄ ſ̄ bona corporis
sꝫ ut supius dicebat̄ po
nenda ē ī actib' uirtutū
q̄ ſ̄ bō aīe. Cuiꝫ ḡ ꝺ ꝺe
testabile ponē suā felici
tatē ī diuitijs. sꝫ ꝺtestabi
le ē regie magestati. Nā
si rex aut̄ ꝑnceps ponat feli
citatē suā ī diuitijs tā ma
xīa mala ꝯseq̄nt̄. Pri
mū q̄ amittit maxīā bō.
Sc̄o q̄ efficit̄ tyrān̄. Ter
tio q̄ efficit̄ ꝑꝑ ꝺ ꝑdator.
Diligēs ē pecunīa ut finē
ꝛ timēs pecunīā elargīri
q̄ pot̄ eē magnificꝰ cui est
facē mag' sūptus n̄ ī ꝑt
eē magnificꝰ q̄ metuēs
pecunīā ꝑꝺē nich' mag' ꝑ
acceptabit ī mo cū ille sit
magnificꝰ cui ꝯtrāle ē ma
gnū. ut ph̄. q̄. eph̄. Ca
p̄lo ꝺ magnitudīe. q̄ ī mo
ꝑione auarī ꝛ iopicē po
nētis suā felicitatē in
diuitijs. elitie sūt q̄ꝺ mag
nipo' le est talē magnanimū
eē. Si ḡ magnificētia ꝛ mag
nanimitas sūt maxīa bō ꝛ maxi
me ꝺeceꝫ regiā maiestatē eē or
natā talib' uirtutib' ꝺtesta
bile ē ei suā felicitatē ī ta
lib' ponē. Sc̄o. ꝺtestabile
ē regi l' ꝑncipi suā felicita
tē ponē ī diuitijs q̄ h' ꝑ fc̄o ty
rān̄ efficit̄. Est ē ꝺīa ī r regē
ꝛ tyrānū. ut patebit ī t̄cio
libro cū tractabit̄ ꝺ regie re
gim. Nā rex ꝑꝑe ē q ītēꝺit
bonū reg' ꝛ bonū ꝯmē. Sic ac
intēꝺat ꝑꝑiū bonū h' ē ex
seq̄ti. tyrān̄ uō eꝯ. ꝑnci
palr̄ intēꝺit bonū ꝑuatū.
Sic aūt ītenꝺit bonū publi
cū. h' ē ex ꝯn̄ti. ut ī q̄ ex bo
no cōi eueniat ei aliq' bonū
ꝑuatū. Cū ḡ finis maxīe ꝺili
gat̄ ponēs suā felicitatē
ī numismate ꝑncipalr̄ īten
ꝺit thesaurizare ꝛ ꝯgre
gare pecunīā. uō ḡ ē rex ty
rān̄ cū n̄ ītenꝺat ꝑncipalr̄
bonū publicū sꝫ ꝑuatū. Ter
tio h' ꝑ ōito seq̄ q̄ rex sit ꝑꝑli
ꝺ ꝑdator. Nā finis actō ī tē
se diligitur q̄ quilꝫ stuꝺꝫ
ōi uia ōi mō quo pōt ꝯseq

finē suū. ponēs g° suā feli
citatē ī diuitiis. nō ē s aīc
si opp̄mat uiduas. ⁊ pupil
los. si d̄p̄dēt ppl'z ⁊ rē pub
licā dōuz cū possit p̄tiuā cg
gāē. ¶ Qz ei bñ itelligit qd
iportat noīe finis ñ pōt
eū latē quēlz oīā quā ⁊
pōt uelle cōseq finē suū.
Est g° rex tyrāñ si sic uult
eē dñs q tñ boñ rei publi
ce ñ p̄curet. si tē ē d̄p̄dato
qñ ñ solū nō p̄curat boñ.
si ī infert malū. qr si d̄te
tabile ē regē āmittē ma
xīe boñ ē tyrānū ⁊ dep
datorē ē d̄testabile ponē
i diuitiis. Cap̄. viij. quō dꝫ
regiā magētē. suā feliciā
F Ortē multi tē ponē
iuuētes dixēt ī hono
felicitatē ponēdaz ribus.
eē ī honorib; eo q° ū plim
ciues maxīe h̄ēā desiā
rāt. ¶ Sūt aūt ī honorib;
t̄ia attēdēda p q̄ t̄plici ⁊
uia uenerāi possumꝰ feli
citatē ī eis ñ eē ponendā.
¶ Pmo ē honor ē boñ ad ali
ud ordinatū. ¶ Sc̄o ē boñ ex
t̄insecū. ¶ Tertio ē mag
ī honorāte q° ī honorato.
felicitas aūt cōio ñ ē bonū
ad aliū ordinatū. si ē bonū
ad q° alia ordināt ñ eē bo
nū extīsecū. ītīsecū hēt
eī maxīe ī ipō felicē siue
ī eo cui ē ipa felicitas. ¶ Q
eī honor sit bonū ad aliū
ordiātū. p̄z p ph'm. p̄. eth. q̄
uult honorē eē exhibi
tēz reuēn ītestimoīum
ūtutis. cū g° qr hoīes
uolūt honorāi maxīe ū
appeat sapiētes ⁊ ūtuo
si qb; maxīe delētur ho
nor. iō s'z ph'm. nullꝰ cuiāt
honorāi aplius qr reuēn
taliū nō ē debitū testīo
nuū sapiētie ⁊ ūtutis. qr
si honor ē bonū ordinatū
ad ūtutē ī honore nō ē
ponenda felicitas. si potū
ī ipis ūtutib; l' ī actib; eax.
¶ Sc̄o ñ debitē ponit fe
licitas ī honorib;. q' ho
nor ñ ē bonū ītīsecū.
si ē tñ extīsecū. dō ē
ē q° honor ē reuērentia
exhibita in sig° ūtutis.
Sig° aūt testimoīuz ul'
siplene maīfāc ult ipō

Cap̄. viij quō decet regiā magētē suā feliciā ponē in honorib;

figĩtũ oꝫ q̃ sit q̃d notũ ⁊ ma
nifestũ. Intrinseca ei nõ sũt
nob̃ nota ⁊ māifi. s; extrī
seca. Nõ ē cognoscim̃ que
quis ĩcorde cogitat. s; que
extĩs rep̃sentat. Reuerẽ g̃
q̃ ē honor si ex māifestare uirtu
te ei cui exhibet̃ ñ sufficiat
q̃ sit cogitata corde. s; req̃
extĩ p̃fat̃. honõ at̃ hẽt rõn
extrĩseca boni cũ sit reuerẽ ⁊
exhĩta p̃p̃dã exteriora sig̃.
quare si felicitas ñ ē ponen
da ĩ bõis extrĩsecis q̃ sẽt ma
iora ĩ honorib̃ felicitas ipi
ñ ẽ. ¶ Tertio h̃ ret p; ex eo
q̃ honor mag̃ ĩ honorãte
q̃ĩ honorato ñ plac̃ mult
ph̃. p̃. eth̃. q̃r si ĩ honorib; po
nat̃ felicitas ꝯ̃ illa ẽ reddẽ
da p̃ũsitas q̃ felicitas ⁊
mag̃ sit ĩ alio q̃ ĩ eo cui
fecit ip̃az ẽ sic ẽ p̃babilẽ
ẽ q̃ñalitas ẽ ei qui fecit
ip̃az. s; honor mag̃ ẽ ĩ eo q̃
fac̃ ip̃m q̃ ĩ eo q̃ p̃hĩ reue
rẽtia honorat̃. appet at̃ h̃
ẽẽ sensibilr̃ manifestũ. Nã
siquis ĩclinat̃ se reuerent̃
aliũ ł honorat ip̃m ostat
inclinatõez ẽẽ illã p̃ ĩclĩãte
ñ ĩ eo cui ĩclinatõ exhibetũ.
Actĩus ẽ p̃ĩ in suo suo ñ at̃ mo
bo ł si aliquo mõ ẽ ĩ obo mag̃
ũ ẽ ĩ s̃bo. ĩclinatõ. g̃ illa re
uerentia mag̃ ẽ inclinate ĩq̃
ẽ ut ĩ s̃bo q̃ ĩ eo cui sit ĩ q̃ ẽ ut
ĩ obo. bñ g̃ dixit ẽ q̃ reuerẽ ⁊
sic honor mag̃ ẽ ĩ honorãte
q̃ ĩ honorato s; cũ felicitas
sit maxĩe ĩ ip̃o felicitato ł
ĩ ip̃o btĩficato. In honorib;
ñ ẽ ponẽda felicitas. Inueñ
ẽ g̃ cuil; boni ponẽ suã feli
citatez ĩ honorib; ñ ẽclat
se ẽẽ feliciz si ab oĩb; hono
rat̃. maxĩe tñ h̃ ẽ ĩcedẽs re
gie maiestati. Q̃ at̃ ẽplia
uia ueneranĩ possũ. si ẽ rex
suã felicitatez ĩ honorib; po
nat seq̃t̃ ip̃m t̃a mala.
Erit ẽ sup̃ficialr̃ boni ẽ p̃ sup
tuos ⁊ ẽ iniustus ⁊ ĩequal̃.
Nã si p̃nceps suã felicitatẽ
ĩ honorib; ponat cũ sufficia
at. ad h̃ q̃s h̃oret̃ q̃ uidẽat̃
ẽẽ boni extĩẽ ł ip̃ol̃. curãtes
d̃ honore tñ dicãt ẽẽ ficto
⁊ sup̃ficiales. si g̃ maxĩe
dec; regẽ extĩẽ ẽẽ boni maxĩ

Margin notes:
⁊ cogitata
bona minora s; ẽtrĩsecas q̃ sũt
s; apparent ⁊ sup̃ficialr̃ ũn ⁊ p̃h̃s

indecens e ipsos ponere felicita
tem i honoribus ne sit fictus
et superficialis. Secundo indecens
e regi ponere sua felicitatem
i honoribus. qr ex h efficiet
proditor pp et p sumptuos.
Na cu finis maxie dili
gat si princeps sua felicita
tem i honoribus ponat. Ut p
sit honore osequi psuadet
sua gente. ex ponere oi piculo.
ex hi habem d filio cuisda
roma principis noie torqua
q nimis honoris auid hic
impiu pats u honore ose
quet se exposuit picul et
bellias. Un torqtus roman
princeps ne alij ex h exas
sumeret et ne ecent nimis
honoris audi filiu sic p
sumptuosiu eccidit n obsta
te q decus fili victor opti
nuerat ab hoste. ne g' prceps
se papitet et ne nimis p
suat. n expedit ei sua feli
citate ponere i honoribus.
Tertio h e indecens ei ne sit
iniustus et iniquus. Decet ei prin
cipem sua bona distribuere s
dignitatem psonarum ut plato

det dignis et sapientibus q i
dignis et ystrionibus. s si princeps
sua felicitatem i honoribus
ponat qr finis summo amore
diligi n curabit remunare
psonas s pa dignitatem. s
sol eo mo bnficia diuidet
quo plus honoris osequi
posit. si g rex sua felicitatem
i honoribus ponat e malus i se
qr n curabit ee n superficia
liter erit malus i pp s omisso
qr n curabit eu picul p
sumptuose et papitatem expo
nere e malus i suis rebus qr eas
n distribuet equaliter s pso
narum dignitatem. Cap. ix.
qd n decet regiam magestatem suam

Differunt aut felicitatem
fama et gloria ab ponere
honore et laude. qr hono i gloria
et laus sunt ca fame et a i fama
glie. ex h e e ans i fama et
gloria. qr laudat et honorat.
honor at differt a laude
qr e vilior ea. Na laus p
n e n psig vocalia. s hono
ee hit pquecunq sig exti
ora. un di p ethico q ptene
honoris sunt sacrificia reddere

Cap. ix. q n decet regia congruere sua felicitatem ponere in gloria et fama.

⁊ imetꝰ antiq̄ p̄mo ꝺitus
ſedis aꝺ oīēs ⁊c̄. talia ex
tiora ſig̃ ptinētia aꝺ reu
entiā. glīa quiꝺē ⁊ fama
peoꝺē accipi ꝯſueuer̄. Nā
glīa ē q̄ꝺā clara notitia
ꝺ aliq̄. Et ē glīa ⁊ clitas
q̄ꝺā clara. h ī ē fama q̄z
fama ē q̄ꝺā clara cū lau
ꝺ notia. Si tn̄ ueliḿ aliq̄
m̄ ꝺiſtīgᵉ īt̄ glīā ⁊ fa
mā ꝺicēm̄ q̄z fama ꝺıc̄t
ex glīa. Ꝯ̄t h orꝺo q̄ glīa
ꝺıc̄t ex honōē. Nā ex hoc
q̄ ał̄ ē ī magᵒ honōē ⁊ ī magᵒ
appatu ex h appet clarᵉ ⁊
glīoſius. fama aūt ꝺıc̄t ex
honore ⁊ glīa ł̄tur ī fam
⁊ ꝑtio. Accipienꝺo ſic fa
mā ⁊ glīā largᵉ ⁊ peoꝺē
poſſ fort aliqu iuꝺı̄ feli
citatē ponēda ēē ī famā
⁊ glīa eoq̄ ea ēē pōt magᵉ
latituꝺinis. cū ꝺiuſas aꝺ
ptes ꝺiuulgarī poſſit et
magᵉ ꝺiutūnitatis. cū p
multa tp̄a ꝯtīgat ipā īꝺe
lebilē ēē. viceꝰ cū ī q̄ maxᵉ
p̄nceps ī h ſuā felicitatē
ponē ꝯ̄ſbat ꝺicēꝺe pſo. ꝺ.

etc h. q̄ m̄tēs q̄ꝺā ꝺanꝺa
ē p̄ncipib;. h aūt ē honor ⁊
glīa quib; ſi ꝯtēti n̄ ſit.
tyrāni fiūt. ſ; h ſtare n̄ pōt.
q̄ t̄plia uia uenerati poſſu.
q̄ tn̄ ei aꝺ p̄ſēs ſpectat n̄
ſatis pōt hū plūta felici
tas n̄ ē tm̄ ſignū boī. h ē
ī pfcō ⁊ pſe ſufficiēs boū.
Scꝺo felicitas ī ē tm̄ boīs
ꝯ̄tas. n̄ aūt ī felicib; ⁊ p̄uis.
Tertio ē intiorib; boīs. n̄
ī hīs q̄ exterī exiſtūt. fa
ma aūt ꝯ̄io magᵉ ē ſignū
boītatis q̄ ſit ipā boītas.
ſ; ī ut plimū ꝯpetit ipis
mal̄. Rurſus magis ī intᵉ
extiorib; ſig̃ q̄ ī ītiori boī
tati. Si enī fama aliqui tꝺ
exiſtit q̄z ꝺ ipo apuꝺ hoīes
habet q̄ꝺā lauꝺabilis et
clara notia cū ſciā nr̄ā n̄
ſit ipē res n̄ ſit cā rex. ſet
magᵉ ſit ſig̃ eax ⁊ qꝺ cātū
ab eis fama n̄ ē boītas.
nr̄a n̄ ab ei ꝺepenꝺ; boītas
nr̄a ſ; ſolū ē q̄ꝺā appēs ſi
gnū nr̄e boītatis. In ea
ḡ felicitas nr̄a ēē nō pōt.
Sꝺo h ſtāē n̄ pōt. quia glīa

⁊ fama apd̄ hoīes ñ soluz
habeat̃ ꝯ bōis. ſʒ ⁊ etiā ꝯ boīb;
ꝑuis q̄ ē mltotiēs ĩ iudicādo
decipim̄. ꝯ ut pluɋ illa ꝯtesti
da puitas. q̄ boī ⁊ dig̃ ñ hẽt
ĩp̄tio. ⁊ ꝑui ⁊ ĩſtlicēs ſūt iglia
⁊ fama. ⁋ Tertio ĩfama ñ ē
ponēda felicitas. q̄ mag̃
ĩnitit̃ extioıb; sig̃s q̄ ĩtiōi
boītati. Nā h̄o ñ ĩtuetur ñ
ea q̄ foris patēt. Nō ē ıudex
ĩp̄as cogitatōēs m̄tis. ñec
ĩp̄as ũtutes ul' malitiās ĩ
aīo existētes. ſʒ ſi iudicam̄
aliquē boñ ⁊ ũtuosū h̄ ē ex
hyis q̄ nb́ extiꝰ ignotescūt.
Sic ē ad q̄ aīs honorē suffic
q̄ extiꝰ boñ appeat. Simlr
ad q̄ aīs sit apd̄ hoīes ĩfama
⁊ glia suffic̃ ut̃. q̄ extiꝰ
bona pcedāt quāc̄ cū regē
decebat ēē totū ĩtimū ⁊ q̄ se
mudū ſi ĩḋens ē felicitatē
ĩeo ponē q̄ ē mag̃ sign̄ boī
tatis q̄ sit boītas ⁊ q̄ ĩp̄i
ꝑui ꝑticipaē pñt ⁊ mag̃
ĩnitit̃ extioıb; sig̃s q̄ ĩtiōi
bonitati. Jnḋens ē q̄ rex c̄dat
se ēē felic̄ ſi sit famosus
apd̄ hoīes l' ſi sit ĩ ꝑplis glo̾.
Nō g̃ debet rex se credere

btm̄ ēē. ſi sit ĩglia apd̄ hoī
nes. at tñ btūs ē ſi sit ĩglia
apd̄ deū. Deꝰ ē ē q̄ glia ⁊
fama ē q̄dā clara cū ꝯi
laude notitia. notitia at̃
ꝯi ut ad p̄sens spectat ĩ
tib; diffẽt a notiā nr̄a. Nā
notiā ꝯi cāt res. nr̄a notiā
cātur a reb;. ut ult̃. ꝯmeta
tor. xij. meth. Rursus no
tiā ꝯi ē ĩfallibilis. notia
nr̄a plies fallit̃. Amplius
notiā ꝯi ē ꝯ ĩp̄is ĩtimis hr̃.
Notia uō nr̄a p se. ⁊ duce
te solū extiora ꝯpredit.
boītas g̃ nr̄a p se depenaet
a notia tāq̄ effcūs a sua
cā. Rursus ꝯ boītatē nr̄a
notitia ꝯi ñ fallit̃ cū scīa
sua falli ñ posit. Amplius
boītatē nr̄a ⁊ malitiā ĩ
timā ꝯ clare uidit ⁊ pcip̄.
Nō g̃ ēē pōt q̄ aīs apd̄ deū
sit ĩglia ⁊ ĩfama ul' sit ⁊
apd̄ ĩp̄m ĩclā notitia cum
laude ñ sit boñ ⁊ btūs ut
exigit stat̃ sū. Liq̄t ergo
sic sit ꝯ notiā ꝯi ⁊ ꝯ fama.
⁊ ꝯ glia apd̄ ĩp̄m neq̄q̄ tñ
ĩfame ⁊ glia hoīū felicitas
ē ponēda. Qꝺ uō dicebat̃

quod est.

quod ē diutina ⁊ lata glia
possit q̄ ē eo̊. q̄ ē modica ⁊
arta. Nā s͡z boetiū fama ⁊
noīa pp̄ ñ q̄ tn̄sit tantaluū
mōtez. q̄ mō g̊ fama uni
hōis p univ̄sam trā se ex
tendet. s͡z cū tota tra sit. q̄
puict̄ r̄ celi ⁊ s͡z astronōios.
q̄l3 stella fixa uisu nōbil
sit maior tota tra. arta
⁊ exigua ē fama clīb3. Rū
sus hr̄ fama brevis ñ diu
turna. cū tp̄s uite p̄sēti
sit q̄i puctale r̄ etnitatis.
Tū ē hō s͡m intellectū sit in
mortal. in eo d3 felicitatē
pone. q̄ imortalit̄ ppetue
durare possit. Dē uō dicebā
tur m̄cedē tribuendā ēē regi
b3 ⁊ hāc ēē honorē ⁊ gliā3
ñ ē intelligend̄ tex̄t phy. q̄
reges p̄ncipalit̄ p̄ suo m̄to
q̄rere debeāt gliā3 et famā
hōiū q̄ modic̄ ēēt eo͡z fini
et̄ s͡z h̄ ptāto dūz ē. q̄ dec3
reges ⁊ p̄ncipes ēē magīfi
cos ⁊ magnāimos. magnāimi
āt l3 ñ intendāt p̄ncipalit̄
honorez s͡z bonū. honor eos
tn̄ ↄseq̄t̄ ⁊ dec3 eos accepta
re honorez s̄ ⁊ exhitū nō

h̄ntibꝫ hōibꝫ ād mag̊. q̄d
eis tribuāt. ut dr̄ .4. ethi. ñ
q̄ honor sit cōdigꝰ retributō
eis ut uidetur. Dr̄ āt acceptare
g̊ honorez tāq̄ retributiōez ↄ
dignā. pōt intelligi duplr̄.
ut iōe ip̄i honus is̄e ut pce
dit ex affcōē dātuū. honor
āt is̄e cū ñ sit ñ q̄dā sig̊ ⁊
q̄dā testimoniū bonitatis
ut p̄3 nō ē cōdigꝰ retributō.
Āt tn̄ ut h̄r honor pcedit.
hēt ibi ēē quedā3 ↄdigna ⁊
remuneratō. Pā eo ip̄so q̄
dātes nō h̄nt ād mag̊ q̄d
retribuāt ↄgruit p̄ncipi
h̄ m̄ honorez exhibitū accep
tare. pp̄ q̄ ut plane p3. ibi
retributō ē acceptatiū affcō
dātuū ⁊ ñ p̄ē honor dat. q̄
si tn̄ p̄ncipes ñ acceptarēt
hāc affcōēz dantiū. s͡z req
rēt agētes omissa alia
extiora bonā. ut puta ar
gētū ⁊ auz l' diuitias. alā
tyrāni ēēt. Naz ex h̄ essiāt
pp̄ p̄datores. **Cap̄. x. q̄ uī d̄ cet regiā mag̊. suā feli citatez ponē in cumuli po**
T egētī i libro **tercia.**
d̄ re militari. sup

omnia conmdare ur bellorum
indutam. hec est ipsa est quod
romanorum maxime exaltauit quia
maxime studuit operam rebus
bellicis et summo opere studu
erunt. Quomodo possent subiicere
nationes. propter quod secundum eiusdem uege
tium hoc esse dicitur principalissimum
et inuentiue principis quod in
bundus in cauilli possessor et quod per eam
subiciat nationes et gentes.
Quod si hoc esset felicitas regia
uideretur esse ponenda in cauilli
possessione quod falsum est. Probat enim
philosophus. in. vii. pol. v. rationibus.
felicitatem non esse ponendam
in cauilli possessione. ¶ Prima ratio su
mitur ex eo quod talis principatus
non multum durat. ¶ Secunda ra
tio ex eo quod esse potest sine boni
tate uite. ¶ Tertia uero
ex eo quod est indignum. ¶ Quar
ta autem ex eo quod per hunc princi
patum ciues ordinantur ad
minora bona. ¶ Quinta uero
ex eo quod tale dominium est plurium
infertiuum nocumenti. ¶ Prima ratio
sic patet. Nam per cauillem possessionem uel
le sibi subicere nationes hoc
est uelle dominari per uiolentiam.

violentia autem necessitat perpetui
tatem. Cum ergo uiolentia non
diu duret. talis principatus
diu durare non potest. sicut igitur
quod est non est. calidum. naturaliter agit
cum calefacit. Sic quia homo est natura
liter libero arbitrio. tunc homo natura
liter dominatur hominibus quando eis libere
et uoluntarie principaliter quod
contingit si populus libere et uolun
tarie precepta principis exe
quatur. Non ergo rex dicitur credere se
esse felicem. si per uiolentiam et per
cauillem possessionem dominetur. quod tale do
minium cum sit uiolentum cum
non diu durare non potest. feli
citatis est non est ponenda in aliquo
tam sit dono. sed magis sempiterno.
¶ Secundo in cauilli possessione non est ponenda
felicitas quia hoc potest inesse alicui
absque bonitate uite. felici
tas est. ut. Seneca. dicebat est per
fectum. et per se sufficiens bonum.
In possibile est autem in aliquo esse ma
ximum bonum nisi ille bene uiuat
et sit maxime bonus. Sic est
impossibile est esse in aliquo intensam al
bedinem nisi ille sit intense albus.
Sed cauillis possessio sit in esse alicui
absque bonitate uite. patet ex

hys que temporibus retroactis
facta asserimus. videmus enim
multos tyrannos pessimos
maxime habundasse in civili
potentia. Nam dyonisius siracusanus
sive dyonisius sicilianus. ut reci
tat philosophus in politicis. maxime habun
davit in civili potentia et tamen pessimus
erat tyrannus. Nero et cesar quoque
fuerunt principes romani. et tamen
habundaverunt in civili potentia. pessi
me tamen vivebant. Nam tante
fuerunt luxurie. ut omnino viderentur
esse muliebres. tante fuerunt
crudelitatis ut non videretur
in eis esse aliquid molle nec cle
mentia aliqua. Unde philosophus vii. politicorum
ait quod ridiculum est aliquem puta
re esse felicem si abundat bo
nis. Non ergo in civili potentia est
ponenda felicitas que sine bo
nitate in esse non potest. ¶ Tertio
in hac potentia non est ponenda felici
tas quia hic principatus non est di
gnus optimi nec est pigris. Si est
felicitas in aliquo principatu
optimo et dignissimo principatu autem
per civilem potentiam est principatus
servus et non liberus. Nam talis
principatus est per coactionem et
violentiam. Cum ergo principatus
se extendat ad invitos sed eos
quibus aliquis principatur. ut philosophus
in politicis. quanto liberi sunt meli
ores servis. tanto principatus
liberis est melior et dignius quam prin
cipatus servis. principatus ergo per
coactionem et civilem poten
tiam. cum non sit liberorum sed servorum
non est optimus nec dignus. Ideo vii.
politicorum dicitur quod principatus liberorum
que est cum virtute est melior quam
principatus despoticus id est servilis.
¶ Quarto non est ponenda felicitas
in civili potentia. quia si princeps se
credat esse felicem si habundet
in civili potentia non ordinabit ci
ves nisi ad exercitum armorum
ad ea per que sibi possit subiu
gare nationes. Iusticia autem ut dicit
philosophus vii. politicorum est maius bonum
quam sit fortitudo. Non ergo or
dinabit cives ad bona ma
iora ut ad iusticiam. sed solum
ad minora ut ad fortitudinem.
Nec ergo procurabit bonum gentis.
quod est divinius quam aliquod bonum singulare.
non debet principem suam felici
tatem ponere in civili potentia.
Quinto non decet ipsum quia hic prin

Inducunt tyranni non ad virtutem iusticie sed ad virtutem fortitudinis

ciparet iusticie ut plurimum nocu
mentum. Nam cum felicitas sit
finis omnium operationum quibus to
tam vitam suam et omnia opera sua
ut plurimum ordinant ad id in quo su
am felicitatem ponit. Po
nens ergo suam felicitatem in civi
li potentia et in subiciendo sibi nationes
forte bene se habebit tempore belli.
tempore tamen pacis nesciet bene vi
vere. Nam ut plurimum non stu
duerit nisi in exercitiis bellicis
et totam vitam suam ordina
verit ad fortitudinem non ad
iusticiam et temperantiam tempore pacis
in quo opus est iusticia et temperantia ne
sciet vivere. sed fiet ociosus
et incurret nocumentum secundum animam.
Propter quod philosophus vii. pol. vituperans
lacedemones ponentes feli
citatem in civili potentia. ait tamen
per esse cum bellamus participa
re bonis. Cum vero vacamus et
sumus in pace sunt vitiosi. Quare
si inconveniens est ponere felicitatem
in aliquo non continuo et ideo quod potest
esse sine bonitate vite et est quodam
modo indignum. et propter quod ordinat civem
ad minora bona et ut plurimum
infert nocumentum. Indecens est
principem suam felicitatem ponere
in civili potentia quamquam credat se esse fe
licem si possit subicere nationes.

Capitulum xi. quod non decet regiam maiestatem suam felicitatem ponere in bonis corporis.

Satis est per habita corporalibus in
manifestum. quod pulcritudo
in bonis corporalibus non est po dig. l
nenda felicitas. Sunt in aliis
autem tria bona corporis que homines bonis corporalibus
maxime desiderare videntur. vi
delicet. sanitatem pulcritudinem
et robur. Immo nonnulli ita
libus suam felicitatem posuerunt.
Unde est omnino esse dicendum de bonis corpo
ralibus. bona enim corporalia que co
muniter homines magis desiderantium.
Prius est quod talia bona perquirentibus
tum contingit esse maiora quam sint.
eis autem adeptis apparet non esse
tanta quanta celebrantur. virtu
tes autem et bona intellectualia
modo converso tenent. Nam eis
adeptis inveniuntur maiora
quam credebant. Ideo ignorantes
dulcedinem sapientie aliqui rep
rehendunt vacantes philosophie et nego
cio scientifico quia ignorant bonita
tes et dulcedinem virtutum et
scientiarum quia si eam bene cognoscerent
non solum non increparent dantes
se sciencie et virtutibus. sed et dens

rent. qcu̅q; talib̅ n̄ uaca
re̅t. boa̅ g̅ corporalia q̄ no̅
h̄ita reputa̅t maiora q̄
sit m̄lti care̅tes corp̄alib̄
atq̄ affecta̅nt ea. ⁊ credu̅t ip̄a
ee̅ ta̅te excellentie. ut si
h̄ere̅t illa reputare̅t se ee̅
felice̅. Jd̄o d̄r. p̄. eth̄. q̄
i̅fi̅mi ege̅tes ut sit̄ sani
felicitate̅ ponu̅t i̅ sani
tate. ⁊ m̄dici i̅ diuitiis. ti
pes i̅ pulc̄ritudi̅e. debiles
i̅ robore. Sz q̄ felicitas
n̄ sit i̅ robore. n̄ i̅ sanitate.
n̄ i̅ pulc̄ritudi̅e. t̄plici uia
uenari̅ posu̅. Primo
q̄ talia boa̅ su̅t co̅ia.
Secu̅do. q̄ su̅t q̄ ad a̅i̅o ex
tiora. Tertio q̄ su̅t fa
lia su̅t mutabilia. Corpali
e̅ su̅t q̄ h̄n̄t ee̅ i̅ cor̄.
u̅ ip̄o. Na̅ sanitas e̅ i̅ hu̅
oribꝫ. pulc̄ritudo i̅ m̄bris.
Robur i̅ ossibꝫ ⁊ n̄eruis.
Na̅ ut ph̄. i̅ .v̄. d̄ eligendis,
Sanitas e̅ debita eq̄tas
hu̅or̄. pulc̄ritudo debita
co̅m̄satio m̄bror̄. Robur
debita p̄portio ossiu̅ et
n̄uor̄. q̄ e̅ hu̅ores m̄bra.
n̄ui ⁊ ossa sit co̅ia. sani

tas. pulc̄ritudo ⁊ robur co̅
lia ee̅ dicu̅t. Non g̅ i̅ eis e̅
pone̅da felicitas. Sed
i̅ talibꝫ felicitas poni no̅
d; q̄ su̅t q̄ ad a̅i̅o extiora
boa̅. Na̅ h̄o s̄m ph̄m e̅ mag̅
i̅tellc̄t q̄ sensus ⁊ a̅ia e̅ pl̄
d̄ icere ho̅is q̄ cor̄. ⁊ s̄p fo̅ma
mag̅ dicit na̅m rei q̄ m̄a.
Jlla g̅ su̅t maxi̅e boa̅ int̄
iora n̄ra q̄ se tene̅t ex p̄te
a̅ie. pone̅da e̅ g̅ felicitas.
n̄ i̅ sanitate pulc̄ritudi̅e
cor̄. s̄ a̅ie. Non g̅ q̄s se cre
dat ee̅ felice̅. si h̄at equa
tos mores ut sit sanus cor̄
ul̄ si h̄at co̅fora m̄bra ⁊ sit
pulc̄h. ul̄ h̄at p̄portione̅ n̄
n̄euor̄. ⁊ ossiu̅. ⁊ sit robu
stus corp̄r. Sz si h̄at equi
tas po̅s. ut q̄ i̅feriores po̅
s̄ sit r̄oi ⁊ sit sanus ⁊ forti
m̄te. ⁊ si h̄ po̅s h̄at orna
tas u̅tutibꝫ ⁊ bo̅is opibꝫ
ut sit pulc̄h i̅ a̅ia tu̅c ut ex
higit su̅ stat̄ c̄dat se ee̅
felice̅. dicimꝰ au̅t u̅ exigit
suus stat̄. q̄ plen̄ felici
tas i̅ hac uita h̄ri n̄ pot̄.
Jn sanitate g̅ fortitudi̅e
co̅ia q̄ su̅t q̄ ad a̅i̅o extiora

feliatas poni n̄ d;. q̄r aūt ī sol' ī
tioribꝫ bōis sit pōēe feliatas.
p; p ph'. vij. pol'. dicētē; q̄d
testis ē nob' de'. q' feliatas
ī bōis ītioribꝫ ē ponēda.
testat' ē h' deus p se ipm̄. v'
io ibidē īnuit. Nā d's n̄
ē bo's p aliq' exiōra bona.
s; p ea q̄ sūt ī se ipo. Si g' aīa
bata assimilat' deo. n̄ erit
bata n̄ p bōa q sūt ī se ipa.
Tertio ī talibꝫ bōis n̄ ē ponē
da feliatas q2 sūt valde mu
tabilia. equatio ē hūo2 cū
sbsistit motui sup celestiū
co2 variatōi aeris mutatōi
ciboꝶ d' faciali variatōē ita
p;. S; amissa sanitate am
mittit' rob' co2'. q2 lassan
tu' mēbra. debilitat' nerui.
pp q' tollit' portio illa ner
uo2 ⁊ ossiū ī qbꝫ ēē co2. Sic
ē tollit pulcritudo q2 amis
sa sanitate fiūt mēbra ma
cilēta n̄ remanēt ī eis colo'
debit'. amittūt ꝯfortita
tē illā ī qua refulget deco'
⁊ pulcritudo. Nō ē dec; g' re
giā. n̄ ē aliq' modo ī talibꝫ
feliatatē ponē q2 s' corrupta.

sūt q'a mo exteriora ⁊ defici
ēa mutabilia. ¶ Dicam'
g' ad itellc̄m oīum dco2. q' n̄
dec; pnapē suā feliata
tē ponē ī uoluptatibꝫ co2
libꝫ. n̄ ī diuitiis. n̄ ī honorib'.
n̄ ī fama. n̄ ī cauli. p' n̄ ī
sanitate. n̄ ī robore co2li.
n̄ ī pulcritudīe. oībꝫ tn̄ istis
bonis tn̄ d; uti ē cibis ī qbꝫ
ē dlectatio co2l' pp ꝯfua
tiōē ī diuiduu. sūi pp ꝯf
uatiōē p'sōe pp'. Na; cū ipe
sit caput regni et d' se ctu ei
pōt ꝯsg' malū gētis. d;
uti actu matrimōiali pp ꝯ
fuatiōē spēi sue pp cāitatē
pl'. Nā ex defectu filio2 mlta
regna passa sūt dissēsiōes ⁊ scāda
la. decedētibꝫ eī pnapibꝫ
absq; liberis. plēs insurgūt ū
dñent ⁊ faciūt dissēsiōēs ī
regno. d; eū pnces posside' suf
ficient' diuitias ut possit re
gnū defendē ⁊ exercē opa
ūtutū. dec; eū regē mag'
ficū bn̄ficiaē p'sōas dig'
q' sn̄ diuitiis ēē n̄ pōt.
Sic ē ne uilipēdat' maie
stas regia ē ī er digni h're

ꝛ expedit ei hēc cuilꝫ
pp̄o. Nā ꝑ parū pēsiōꝫ p̄n
cipis ū plīo aliq opan̄
mala ꝛ offēdūt alios quō
rū ū expedit. sic ī oꝫ ēē
cure ipi p̄ncipi ꝯ debita.
q̄ ph̄ iouaīt sboiti ad u
tutē. Nā plīm qual' ē p̄n
ceps tal' ē ppl's. Cū ḡ p̄n
ceps boni pcurat subdi
ti susceperit in bū facien
di. sic ī sanitas. pulcē
tudo ꝛ fortitudo ꝯpetūt
p̄ncipi. ū q' ieis sit ꝑ fe
licitas. s; q̄ possit ēē or
gana ad felicitatē. Talia
ḡ diligēda sc̄ ut sūt ōga
na ad felicitatē. ꝛ ut fa
ciūt ad q̄ddā claritatē fe
licitatis ꝑ q̄ ꝯ hꝫ quō di
ligēda sc̄ ꝫ breuit' ptīsi
mꝯ q̄ ꝯ eis infius sum
aliq̄ tāctū. Cap. xij. q̄d i
statu p̄sētie ē ponēda fe
Duas āt felicitates licitas.
ph̄. posuit. vnam
politicā ꝛ aliā ꝯtēplatiuā
volunt ē felicitatē ū ēē
ponēdā in uiribꝫ suū i po
tētijs aīe. q̄ hꝫ ū solū
boni s; ē mali ptīcipāt. ū
ē uoluit eā ponēdā ēē i
habitibꝫ. q̄ hꝫ hītū ꝛ ū
opās q̄ assimilās dc̄ēa.
Q̄ uā diu āt dormīt hoīes
ū unī' discerni felices ami
sis. ut innuit ph̄. p̄. eth.
Jnactu ḡ suū i opē aīe ē
ponēda felicitas. ū i opē
uitij. s; i opē ūtutis. ū ui
tutis cuiuslꝫ. s; ūtutis pfēc.
felicitas ḡ ū dī p̄ eth. est
opō aīe s; ūtutē pfēcā. Cū
ḡ pfēcā ūtus s; ph̄m iuita
politica sit prudētia ꝛ in
uita ꝯtēplatiā sit pfēcā
ūtus sap̄ suū metiū ē fe
lix politicē. Q̄ uō sit bū
specl'āū s; metiā ē felix
ꝯtēplatiē. De hijs ḡ du
abꝫ felicitatibꝫ mīcīoē fecī
ꝯ quarꝫ vna ꝯtiat in p̄.
eth. ut ꝯ felicitate poli
tica. ꝯ alia uō. videlꝫ de
ꝯtēplatiā dētiat i. x. vētāqꝫ
āt sit uā pō ph̄i. l'ū. nō ē
p̄sentis speclātōis. tū ū
appet. quō decet regiam
maiestatē ponē suā fe
licitatē inactu prudētie.

Sꝫ ipo q̄ aīq sit
alios bn̄ regulare
s̄m prudentiaꝫ

Cap. xij. Quō ī statu p̄dentie ē ponēda felicitas

LIBRARY
COLLEGE OF PHYSICIANS
OF PHILADELPHIA

Sciendum quod decet regem maxime
suam felicitatem ponere in ipso deo
quod triplici via venari possumus.
Decet enim eum quia est homo, quia est dei minister, et quia est rec-
tor multitudinis. In quantum autem
est homo participat intellectum et rationem.
Cum ergo bonum hominis non sit bonum
aliquod particulare, hoc est bonum secundum
sensum, sed bonum hominis sit bonum et
universale et intelligibile, decet re-
giam maiestatem esse eo ipso
quod homo est et rationem participat suam
felicitatem in bono maxime
universali et maxime intelligibili.
Hoc autem est ipse deus qui est bonum ma-
xime universale quia est bonum omnis boni.
In eo est omnis bonitas reperta.
Est etiam bonum maxime intelligibile
quia est maxime simplex et maxime
a materia separatus. ¶ Secun-
do decet principem suam felicita-
tem ponere in ipso deo non solum
quia homo est sed etiam quia speciali modo est
dei minister. Nam illud quod habet
aliquid per participationem et imperfecte
est instrumentum et organum eius quod habet
illud essentialiter et perfecte. Quia ergo in
regnantibus et potestatem regnandi habent
participaliter et imperfecte, solus deus oportet
quod quicumque principatur sive regit
sit divinum organum sive sit

minister dei. Decet autem si minister est
suam mercedem et suum premium
non debet ponere in suo domino et debet
eam expectare ab ipso. Decet ergo
regem qui est dei minister suam
felicitatem ponere in ipso deo
et suum premium expectare
ab ipso. ¶ Tertio hoc decet
regem ex eo quod est multitudinis
rector. Nam reges multitu-
dinem debent intendere commune bonum. In
eo ergo debet suam felicitatem in-
ponere quod est maxime universale et commune bonum.
Hoc autem est ut dicebatur deus ipse.
Rex ergo tamquam qui est dei minister, tamquam
qui valet intellectum, et tamquam qui in-
tendit bonum commune, debet suam
felicitatem ponere in deo cum sit
ut qui est bonum maxime in-
telligibile et maxime universale
et commune. Si ergo rex debet suam feli-
citatem ponere in eo quo coniungimur,
hic autem est actus dilectionis sive
caritatis. Nam amor et dile-
ctio maxime virtutem unitivam et
coniunctivam habent. Unde Dionysius IV
de divinis nominibus ait quod amorem
sive naturalem sive animalem sive huma-
num sive angelicum sive divinum
unitivam quandam dicimus
esse virtutem. In amore ergo divino

oportet ipsum habere felicitatem ponere in actu illo intuitivo per quem maxime deo

est ponenda felicitas. Sicut enim
probatio dilectionis sit exhibi-
tio operis, et ex hoc quanto plenius
esse dilectus altius. Si agit
que ipse vult. Si princeps est
felix diligendo Deum, debet esse tanto
felicior quanto que Deus vult
maxime a Deo sunt requirit a regi-
bus et principibus ut per prudentiam
et legem secundum omnium iudicium iuste
et sancte regant. Regibus ergo et prin-
cipibus ponenda est felicitas
in actu prudentie non simpliciter, sed
ut est separata a caritate. Propter quod
in actu caritatis per quam imme-
diate coniungimur ipsi Deo magis
est ponenda felicitas quam in actu
prudentie. Licet ibi actu modo quodam
est aliqualiter felicitas
sit ponenda. Cap. xiii. Quantum
sit premium regis bene regentis.

Magnum est autem secundum Philosophum omnium
premium regis et magna sunt
gnam ei esse felicitatem, si per
prudentiam et legem secundum omnium
recte regat. Ex quo quinque venari
possumus. Nam merces regis non ad
personas spectat ad quinque compara-
vit. s. ad Deum a quo regitur,
ad regem cui tribuitur a quo ac-
tum ex quo confugit ad virtutem

per quam efficitur et ad materiam comparatur quod
iustificatur. Deus est remunerator
omnium bonorum et quare non remunerat
nisi ex amore. Cum scriptum est amor sit
ad similes et conformes, oportet esse similem
et conformem Deo qui ab eo remu-
nerari desiderat. Quanto ergo quis
magis gerit vicem eius et plus
se conformat ei maius meritum ab
ipso suscipiet. Principis autem
status requirit ut ipse sit Deo con-
formior quam ceteri subditi. Immo cum ipso
quod rex studet per legem et pruden-
tiam suum regnum regere quomodo Deus
universum totum regit et guber-
nat. Rex maxime conformatur
ei. Ergo erit Deo a quo premium expec-
tatur magna est merces regis si
regnum suum recte regat
quia exhibet ipsi maxime Deo confor-
matur. ¶ Secundo magnum est premi-
um regis si referatur ad ipsos
reges cum hoc premium est redden-
dum. Nam omnis actus ex ipsa dif-
ficultate operis quandam bonita-
tem assumit. Potentes enim tam-
quam gradi. Si non transgrediantur lau-
dabiliores fiunt. Multi enim non
existentes in statu quo possunt ma-
la facere preservant se a malo quia
si tamen ad statum dignitatis assu-

mentem multas transgressiones
efficeret. propter quod v. eth. scribitur
quod principatus virum ostendit.
Tunc enim apparet qualis homo sit
cum in principatu existens in quantum
potest bona et mala facere cogi
tat qualiter se habeat. Si ergo
regia operatio ad ipsum regem
cum reddenda est. quantam magni
tudinem habet. videtur. Reges enim
vacantes communi bono. si non trans
grediantur cum possint transgredi et
maioris meriti esse videntur. Dica
mus enim vacantes communi bono.
quia si bono communi non vacaret non
oporteret eos esse maioris me
riti. exemplum quod transgredi posset.
quia si non considerato communi bono
quasi periculo se exponat. dato
quod non transgrediatur. quia indiscre
te agit suum meritum non amplificat.

Certo magnum est meritum si
princeps considerato actu per
quem tale meritum habet esse. Nam ex
hoc actu est vitiosus magis est contra
naturam et contra ordinem rationis. Ex
hoc autem est bonus et virtuosus inquantum
est secundum naturam et ordinem rationis. Q
uanto ergo actus est magis secundum naturam
et ordinem rationis. tanto magis
bonus est et magis meritorius.

valor autem secundum naturam esse videtur. quod prius
exponat se pro toto. videmus
enim quod periclitato capite per
iclitatur et corpus totum. bra
chium quod est pars corporis exponit
se statim totaliter pro capite.
ne totum corpus pereat. Re
ges enim si bene regant gentem
sibi commissam ex operibus eorum
consequuntur mercedem magnam.
quia pro bono gentis et pro bono
totali totaliter se exponunt.
Quanto magis est merces re
gum recte virtutis per quam quis
meretur hanc mercedem. Nam minor
virtus requiritur ad regendum domum
se ipsum ad regendam famu
liam. quam ad regendum civitatem
et regnum. magis ergo debet esse virtus
regis ad quem spectat regere
non solum se et suam familiam.
sed et totum regnum. Cum ergo ma
gne virtuti debeatur magis
merces magis est meritum bene // regni
regentium regnum suum. Qua
nto magis est premium ipsorum
regum si considerantur ea que
operantur. laudatur enim aliquis si
diligat personam aliquam sin
gularem. Cum ergo bonum gentis
sit divinius quam bonum alicuius singularis

ipsa non esse quod operatur rex quem
gens et multitudo iudicat esse
primum esse magis. Incipiunt
capitula secunde partis primi libri.

Quomodo dicuntur Cap. 1.
ipse anime et in quibus po
tentiis habent esse virtutes.
Quod distinguuntur virtutes et 2
quomodo se habent intellectu et ap
petitu. Quot sunt virtu 3
tes morales et quomodo earum
numerus sumitur. Quis ordo 4
dispositionum quas sunt virtutes,
quarum super virtutes. Quod 5
virtutum quedam sunt principa
les et cardinales quedam
non annexe. Quod media et al 6
late sunt virtutibus et ipsas
ad virtutes. Quomodo sufficienter 7
re notificari potest quid est pru
dentia. Quod decet re 8
ges et principes esse prudentes.
Quot et que oportet habere 9
regem si debeat esse prudens.
Quomodo reges et principes pos 10
sunt se ipsos prudentes facere.
Quot sunt divisiones iustitie et esse quod 11
iustitia habet esse et quomodo ab aliis
virtutibus est distincta. Quod 12
absque iustitia nequit regnum
subsistere. Quod maxime decet 13
reges esse iustos et in suo regno
iustitiam observare. Quod est 14
fortitudo et esse quod habet esse et
quomodo possumus nos ipsos facere
fortes. Quot sunt species 15
fortitudinis et secundum quod forti
tudo est decet reges et princi
pes esse fortes. Quod sit et 16
temperantia et esse quod habet esse et quas sunt
species eius et quomodo nos ipsos pos
sumus facere temperatos. Quod 17
et probabilius est esse intemperatum
quam timidum et quam maxime decet
reges et principes temperatos esse.
Quod est liberalitas et esse quod habet 18
esse et quomodo possumus nos ipsos fa
cere liberales. Quod reges 19
et principes et quomodo impossibile est esse
prodigos et quam maxime detesta
bile sit eos avaros esse et
quam potissime decet eos liberales.
Quid est magnificentia et esse quod 20
habet esse et quomodo possumus nos ipsos
magnificos facere. Quod maxime 21
detestabile est reges et prin
cipes esse parvificos et quod decet
esse magnificos. Que sunt 22
proprietates magnifici et quas proprie
illas reges et principes habere
debent. Quid est magnanimi 23
tas et esse quod habet esse et quomodo possumus

24 nos magnimos facẽ. ¶ Q̃
sũt ꝑtates magnĩ. ⁊ q̃ dẽ
reges ⁊ p̃ncipes magnimos
ẽẽ. 25 ¶ Quo dẽ reges ⁊ p̃n
cipes ẽẽ amatores bonoꝝ ⁊
qual' ẽ ũtus illa q̃ dr̃ hono
26 ris amatiũ. ¶ Quod humi
litatis dia pt' honus amati
ua. ⁊ q̃ omis magnim' ẽ
27 humil'. ¶ Q̃d ẽ humilitas ⁊
q̃ ẽ q' hr̃e ẽẽ ⁊ q̃ debet reges
28 ⁊ p̃ncipes ẽẽ humiles. ¶ Q̃d
ẽ mãsuetudo ⁊ q̃ ẽ q̃ hr̃e ẽẽ
⁊ q̃ꝺ debet reges ⁊ p̃ncipes
29 ẽẽ mãsuetos. ¶ Q̃d ẽ amu
cabilitas. ⁊ q̃ ẽ q̃ hr̃e ẽẽ. et
quõ dẽ reges ⁊ p̃ncipes
30 amicabiles ẽẽ. ¶ Q̃d est
ũitas ⁊ q̃ ẽ q̃ hr̃e ẽẽ ⁊ quõ
dẽ reges ⁊ p̃ncipes ẽẽ ũa
31 ces. ¶ Q̃d ẽ iocũditas ⁊
q̃ ẽ q̃ hr̃e ẽẽ ⁊ quõ dẽ regẽ
32 ⁊ p̃ncipes ẽẽ iocũdos. ¶ Q̃d
marie dẽ reges ⁊ p̃nci
pes omis ũtutes hr̃e. q̃ si
vna careãt nullã hãnt. ⁊
33 ¶ Q̃d diũsi sũt grad' bonoꝝ et
maloꝝ ĩ quo gradu reges
34 ⁊ p̃ncipes ẽẽ debet. ¶ Quot
sũt gñelus ũtutũ ⁊ cuius
modi ũtutes hr̃e debeat re
ges ⁊ p̃ncipes. ¶ Quo bo 35
naꝝ dispoĩtonũ q̃dã sũt
ũtutes q̃dã sup̃ ũtutes. q̃
daꝫ ãnexe. ũtutib' q̃dam
disponẽtes ad ũtutẽ. Incip̃
tercia ps. Cap. i. q̃d diuisitiũ

Post q̃ãm auxi potẽtiã ꝯsiderauimus
pluãte dõ ꝯplemus aliqͥ
p̃ma pte h' p̃mi lib'. In q̃
agit' de regimine sui omãe
tes in q̃ reges ⁊ p̃ncipes suã
felicitateꝫ ponẽ debãt. q̃
ñ dẽ eos suũ finẽ ponẽ
in deliciis ñ i ceterisualis p̃o. ñ i ma
liqͥb' talib'. s; omib' hiis
que sup̃ pleni ꝓbat. ⁊ de
bẽt uti tãq̃ organis ad fe
licitateꝫ. suã aũt felicita
tẽ ponẽ debẽt ĩ actu p̃dẽn
ꝓut tal' act' ẽ impat' a ca
ritate. Nã tc̃ reges hñt
felicitateꝫ suo statui de
bitã ⁊ ꝯdignã qñ i stagãn
te dĩ dilectiõẽ s; puidẽtiã
regẽtiã gẽteꝫ sibi ꝯmissã
s; legẽ ⁊ roẽꝫ sc̃ẽ ⁊ i ste re
gũt. p̃ncipal' ẽ g' regũ fe
licitas ponẽda ĩ ip̃o dõ
⁊ ex cogitiõẽ ⁊ dilectõẽ ei' ⁊
suũ studiũ ⁊ suã uitã ad
h' ordinare debeat. ũ cognõ

potẽtas hr̃e dẽ ũtutes.

ſciētes ⁊ diligētes dīn
tāq̄ ueī miſt̄ ei ſʒ ordīeꝫ
rōis dingāt ꝑp̄ ꝯmiſsū.
¶ Hiis pactis ⁊ oñſo iq̄ reges
debēt ponē ſuū finē ſʒ ordi
nē ꝑtractatū. Reſtat oñdē
qb; ūtutib; polle debat. Vi
tutes aūt q̄dā ornat̄ etiā q̄
dā pfectōes aīe. q; ḡ oſtitue
ꝑus q̄t ſūt pōᵉ aīe. ⁊ iqb;
pōs hñt ēē ūtutes. oñt̄ āt
maīfabi qūo ūtutes ſūt.
diſtiguēde. pᵃ uō oñdem̄
quot ſūt nūo hīi ūtutes ⁊
que illaꝝ ſūt ꝑncipale ⁊ q̄
ſūt aīe. ¶ Deīde āt de
clarabit̄ ſinglant̄ q̄ ſit uā
q̄ illaꝝ ūtutū. ⁊ qūo dec;
reges ⁊ ꝑncipes tales ūtu
tes hr̄e. pōᵉ aūt aīe ſic diſti
gui poſſ̄t q̄ q̄dā ſūt nāles.
quedā cogtiue ſenſitīe. q̄
daꝫ appetitīe. ⁊ q̄dā itlleti
ue. nāles pōtetiue ſūt il
le iqbꝰ ꝯcam̄ cū uegetabi
lib; ⁊ plātis. ut pō nutti
ua augmētatiā gñatiā ⁊
talia q̄ ī ipis arborib; ꝯpe
tūt. potētie uō cogtīe ſē
ſitīe ſūt uiſus. guſtus.
tact̄ ⁊ talia īqb; ꝯicam̄

cū brutis. appetitīe uō di
ſtigūt̄. Nā q̄dā appetit̄ ē
ī ꝗ ūie īq̄ n̄ ꝯicat cū bruti
ut appetit̄ ſeq̄s itlletū. q
dā uō īq̄ ꝯcat. cū eī. ut ap
petit̄ ſeq̄s ſēſuꝫ. Appetit̄
āt ſeq̄s ſēſuꝫ pōt nōīari
ſēſualitas. ſeq̄s intlletuꝫ
nōiet̄ uotas ſʒ q̄ mod̄ lo
q̄di. bruta āt hñt ſenſu
alitatē. appetitū ſenſitīū;
ſʒ n̄ hñt uolūtatē. i. appe
titū itlletiū. Vtutes ḡ d̄
quib; loq̄ itendim̄. q̄ ſūt
q̄dā hñt laudabiles. Verūt
ī pōᵉ nālib;. l' ī ipis ſenſibuſ.
ul' ī appetitu ſenſitiuo ul' ī
appetitu itlletiuo. ī pōᵉ in
tlletiuū ī huiſ oīb; ul' ī aliq
bus hoꝝ. In pōᵉ āt nālib; ēē
poſſ̄t q̄ ꝯpli ᵃᵗ p; ¶ Pp̄ qꝛ ex
nālib; n̄ laudam̄ n̄ uitup
amū. Null' ē dī bon' hō ex
eo q' hat bōaꝫ digeſtiuam
l' bonā augmētatiuā. ¶ So
ī talib; n̄ hñt ēē hīi ūtutes
qꝛ ūtus ē āo ſʒ rōēꝫ ut pōt
ꝓbari. ſo eth. pōᵉ āt nāles
ſʒ q' hīi ſē rōi n̄ obediūt. Nā
ſiū q̄s rōēt ſuū uelit n̄ ꝑph
pſe loq̄do pōᵉ nāles uāūt

iactib; suis. s; p; s; mod' si
bi possibile suas actões effi
ciūt. Tertio italib; pos
n̄ sūt hīt ꝛ ūtutes. q̄ hīt
sꝫ adactiand' pō ut bn̄ ul'
male agāt. ut p hīt uiti
osus ꝯtiat' pō ad agēd' ꝯ
male. ꝑ uitiosos ad agēd'
bn̄. Cū g̃ n̄ sit ꝯtiata ad
unū ꝛ pō n̄ales suffiaēt
ꝯtient' ad agēdū ex n̄ sua
sꝫ eas. n̄ sumus uitiosi. n̄
h' ꝯ uitio ꝛ ūtute loqm̄ q̄
ieis h' ūtutes ēē n̄ posūt.
Aliud g̃ ēb; rōib' ꝑ quas
ꝓbatur ūtutes n̄ ēē ipō
n̄alib; ꝓbari pōt eas n̄ ēē
iā cognite sensitiā. sui ipō
sensitiis. Nā sicut n̄ lau
dam̄ n̄ uitupam̄ ex pō n̄a
lib'. Sic n̄ laudam̄ n̄ uitu
pam̄ ex is sensib'. Nā sic
nll's laudat' tāq̄ bon' ex
eo q' bn̄ dingit l' bn̄ ex
sat. sic n̄ laudat' ex eo q'
acute uidet l' sbtilit' au
dit n̄ forte h' eēt pacēns
l' sicqs ex sup̄flua comesti
ōē. l' ex nimia potāte in
curisset obtalmiaꝫ oculoꝫ
ne bn̄ uidet. l' ꝯbilitatē sto

machi. ne bn̄ digeret. ic̄e
paret' ille. n̄ q̄ male dig̃ l'
q̄ n̄ clare uid; q̄ clare uīdē
ꝛ bn̄ digere pse loq̃ dō n̄ ē
ipotāte h'ōis. s; icparet' ex
nimio potu. l' ex sup̄fluo
cibo. Nā erat ipotēte sua
ut ps; uti potu ꝛ cibo mo
dāte. Sed isensib' n̄ ē po
nenda ūtus moral'. q̄ sic
pō n̄ales n̄ obediūt rōi q̄
fr reg'. l' mag̃ ꝛ min̄ din
git. sic n̄ sēsus obediūt
rōi. Nō ei ē ipotēte h'ōis
uidē clar'. l' mī clare q̄si
ūtus moral' ē ad h; rōēꝫ. h'
ūtus isensib; pōi n̄ d;. ꝯ
Tertio italib' n̄ ē moral'
ūtus. q̄ sic pō n̄ales suf
fiaēt' ꝯtiant' ad actões
suas. s; p suā n̄aꝫ sit ꝛ sens.
Nā sic ignis tm̄ calefac̄
q̄ pōt calefacē ꝑꝑ q' q̄ ꝯ
tiat' iactōē sua n̄ laudat'
nec uitupat' nec ē in eo
ūtus moral'. sic q̄ pō di
gestiā tātū dingit q̄ pt
dingē. ꝛ ocul' tm̄ uidet
q̄t ē pōt uidē. i eis ūtus
moral' ēē n̄ pōt. Nā p ui
tutēꝫ moralē ꝯtiatū pō

ratōis n̄l
mag̃ l' min
augetur

ad agendu᷒ h̄ at ſufficientu̅
v̄tiant ad actꝰ ꝓpꝰ p
nãz. Nõ ẽ indigẽt ũtute
morali. ſi g̃ nec ip̄ᵒˢ nali
bus n̄ inſenſibilibꝫ. ẽ ũt̃
moral. cũ p̄t p̄ꝰ nales ⁊
ſens n̄ ſint n̄ itellect ⁊ appe
titus intellectiu ⁊ ſenſiti
uus. oꝫ ĩ talibꝰ eẽ ũtute
morales. Cap. ij. Quo di
ſtiguunt ũtutes a quo ſe

Oſtenſo q̃ ñ hñt ĩtellu
impoſ ñalibꝫ nec appeti
inſenſibꝫ hñt eẽ ũtutes.
⁊ q̃ modo i intellectu ⁊ appe
titu exiguñt. diſtiguendũ
ẽ g̃ d ũtutibꝫ ⁊ d hi. Nam
ũtutũ q̃dã ſt̃ itellectuales.
q̃dã medie int̃ itellectuales
⁊ morales. ⁊ ũtutes itellectu
ales dr̃ ille q̃ ſũt ĩ intellectu
ſpeclãtõ cuiꝰ mõi ſciẽ ſt̃ ſpe
clãtiẽ ut ñalis phya. geo
tria meth̃ ⁊ cetera talia.
ũtutes uõ ſimplir̃ moralẽ
ſũt ille q̃ ſt̃ i appetitu ſiũ
appetitᵉ ille ſit ſenſitiuꝰ ſiũ
itellectiuꝰ. cuiꝰ mõi ſũt aũt.
iuſticia. tp̃antia. fortitu
do. mãſuetudo. ⁊ cetera talia
d q̃bꝫ ſuoſ ſinglariꝰ tctãũ.

ũtutes aũt medie int̃ in
tellectuales ⁊ morales. ſt̃
ũtutes exñtes ĩ intellectu
p̃tico. ũ prudẽtia ⁊ alie
ũtutes ſ ãnexe. prudẽn
aũt ſꝫ cõmẽtatorẽ ſup libꝫ ethi.
media ẽ int̃ ũtutes mo
rales ⁊ itellectuales. cõpu
tatur tñ p̃ cũ ũtutibꝫ mora
libꝫ. Nã prudẽtia ñ ineſt
ñ hoĩbꝫ boĩs ſicũ ñ ũtutes
morales. p̄n ẽ hoĩes ⁊ ſi
poſſẽt eẽ ſapientes aſtuti.
⁊ uaſipelles. prudẽtes tñ
eẽ ñ poſſẽ ũ ſuo loco patẽ
bit. unde g̃. ethicõꝝ. vj. q̃ in
poſſibile ẽ prudẽtẽ ñ ẽntẽ.

Dimiſſis g̃ ũtutibꝫ itellec
tualibꝫ ⁊ dimiſſis ſciis ⁊
ſpeclãtis. d prudẽtia ⁊ ac
ũtutibꝫ moralibꝫ ẽ trac
tãd. Suſcepimꝰ ẽ ut plic
dixim̃. p̄ñs opꝰ ut ñ ſciã
ſꝫ boni fiam̃. q̃ boĩtas ſine
prudentia ⁊ ũtutibꝫ mora
libꝫ nobꝫ ĩeẽ ñ pot̃ habẽr
ũtutes ĩ intellectu ⁊ appeti
tu ſic eẽ diſtĩgũt. vidẽ ẽ ẽ
ũtutes eẽ quo ſꝫ ũẽz. oꝫ g̃
eẽ rõales p̄ꝰ q̃ĩ qua poſſit eẽ
ũtus. Rationale aũt dr̃ eſt

ſm pl'. p°e ⁊ p participa
tiōe. Intellectus aūt ē ꝯīa
lis p°e. appetit° nō p pāti
cipatiōē. Nā l3 n ſit ipē in
tellectus l' ꝯīa ꝯō c͠lr ē tn̄
participatō tn̄ rē. q̄ ē aptū
nat° rōi obedire. pīa aūt nālē
⁊ ſenſ° n ſt̄ rōgles pōē. q̄
n ꝯīa rō ſūt. n rōē participā.
q̄ p ſe ꝯ3 q̄ hīn obedire
rōi. In q̄ intelligit ipē nā
lib3 ut d. dicebat n hr̄e
ēē intutes. ſ3 ſolū ēē hr̄e
itellectu q̄ appetitū. In nob ā
duplex ē appetit°. intellecti
uus ſt ⁊ ſenſitiuus. Nā
ſic appetit° nāl' ſeq formaꝫ
nālr ad ꝯpetiꝫ. ſic appetitꝰ
ꝯgruūſ ſeq for° p ꝯ ſineq ap
hēſaꝫ. Sic ē grauia ꝯpeo
q̄ hr̄e for° ḡuis ſcd̄m q̄ā
nāl' inclinatō. ⁊ quā appe
tit° nāl. ut nālr ꝯſignari
ēē dorſū. ſic hn̄tia ꝯgnitōēꝫ
ꝓut hn̄t i ſe ipis for° app̄
henſaꝫ ſeq quā ichnatō
⁊ q̄ā appetit° ſ3 for° illā p
q̄ ſic ē i nob. duplex ꝯg
ſenſitiua ⁊ itellectiua. ſic ē i
nob dupl appetitiua. uol3
ſenſitiuus q̄ ſeq for° app̄he

ſaꝫ p ſenſū. ⁊ itellectus qui
ſeq for° app̄henſaꝫ p itellcꝫ.
appetit° aūt ſenſitiuus dupl
ē. Nā cū alia ſit ſup iāiata.
In nā eius i reb iāiatis re
perit duplex p°. unā p q̄ re
ſiſt ipaꝫ quieteꝫ. ⁊ aliā p q̄
reſiſtit ⁊ agit i ꝓhiben
⁊ ꝯīa multo mag hat du
plices p°. nā tedit ipis ali
b3 q̄ ſt̄ ꝯſorīa ill' ut tenui
ē q̄ ignis ē nālr calid° ⁊ le
uis. p leuitateꝫ aūt tedit
ſurſū ꝓpu ⁊ iqere ē ꝯuente.
p caliditateꝫ aūt agit i ꝯīa.
Ne ē igr p q̄ q̄ ꝯīa agē
tia impediret. ne p leui
tatē in ꝓꝓo loco. quieſcē
re ⁊ nā p° calefactiuā.
ut p eaꝫ reſiſteret i ꝯīa ꝯrru
ptiua. Sic igr ⁊ reb iāiatī.
nā tedit duplices p°. unā
p q̄ adipiſcat ꝓpaꝫ quieteꝫ
⁊ aliaꝫ p quaꝫ agit ꝓhibēt.
⁊ ꝯīa. multo mag tedit h
alib3. Tribuit g̃ eis ꝯpli
ceꝫ appetitū ſenſitiuū. unū
p q̄ ꝓſeq̄t ꝓpaꝫ q̄etē ⁊ ꝓpaꝫ
ꝯſeruatiōēꝫ ut ꝯcupiſcibilē.
⁊ aliū p q̄ reſiſtit ⁊ aggdi
uit ꝓhitiua ꝯīa. ut ira

seq

scibile: itaque concupiscibi
lis se habet sicut levitas vel
gravitas in levibus et gra
vibus. irascibilis vero se habet quasi
caliditas et frigiditas in
eis. Nam sicut gravia per gra
vitatem recedunt a loco suo
sunt tamquam a non convenientes, et accedunt
in locum concessum tamquam ad locum
convenientem et conformem. per fri
giditatem vero resistunt contrario
ne corrumpatur a propria natura et de
siderat propria loca et propria conqui
escere. sic alia per concupiscibilem fu
giunt mala contraria et persequuntur
bona delectabilia. per irasci
bilem aggrediuntur contraria que possi
nt ab hiis delectationibus prohibere
ut leo per concupiscibilem propter
non persequatur cibum tamquam aliquod
delectabile. per irascibilem vero
aggreditur alia violentia ipsum
prohibentia ab eo adepto. propter quod
bene dictum est quod concupiscibilis re
spicit bonum et malum simpliciter. Ira
scibilis respicit bonum et malum
inquantum habent rationem difficilis et ar
dui. Nam cum bonum sit delectabile
quod persequendum, malum vero quod fu
giendum, concupiscibilis quasi se ex
tendit in quiete et in bona delecta

bilia et fugit mala contraria. propter
quod bene bona et mala sensi
bilia sunt sic considerata. Ira scibilis vero
sunt quod aggrediuntur contraria
prohibentia et nocentia et ten
dit in bona et mala sensibilia
non sunt sic considerata ut habent
rationem ardui et difficilis. Nam
arduitas et difficultas po
tius sunt repugnantia et prohibentia
ne possimus consequi bonum et vitare
malum. In persone quod [illegible] natura
si dedisset animalibus concupiscibilem per
quam vitarent mala et prosequerentur
bona, nisi dedisset eis irascibilem
per quam aggrederentur impedientia de
lectationes illas, ut quasi animalia
sunt modum sibi convenientes plene
possent delectari. per concupiscibi
lem data est eis irascibilis per quam
resistant et aggrediantur impedi
entia illam delectationem. duplex
est quod appetitus sensitivus irasci
bilis et concupiscibilis. appetitus autem
intellectivus qui dicitur voluntas
remanet indivisus. Nam cum intelle
ctus ulteriori modo respiciat et
sub obiecto quam sensus, appetitus
autem intellectivus qui sequitur intellectum
ulteriori modo feratur in bonum
quam appetitus sensitivus [illegible], quia quod

aliqd sb ulteri m̄ accipit
tāto unū ꝛ tāc ex̄ns ad plā.
se excedit. ꝛ appetit̄ senti
uus sit alius ꝛ alis s ꝙ p
sequimꝰ. dlectabilia s sb
ꝛ aggdim̄ ti bilia. appe
titus tm̄ itllctuū un̄ ꝛ tāe
ex̄ns fertur i omne bonū in
tllibile. Vō ē g̃ alis appetit̄
intll'ti s s ꝙ p sequimꝰ bō
dlcabilia p itllctū ꝛ agg
dimur bōa ardua. Sic
ē alius appetit̄ sensitiui
sm ꝙ p sequimꝰ bōa sensi
dlectabilia ꝛ aggdim̄ ti
bilia. qꝛ si omīs ūt̄ mo
ral'. ul' ē i intllctu ul' in
appetitu ꝛ appetit̄ ali' ē
itllctuꝰ. ul' uolūtas ali
sēsitiuꝰ. ꝛ h dup. irascī. s.
ꝛ ocupiscī. oꝫ omē ūtu
tez moralē l' eē i intllctu
l' i uolūtate ul' irascibi
li ul' i concupiscibili acci
piēdo g̃ ūtutez moralē
large p ut ip prudentiā. dr̄
quaꝫ ūtus moral'. dic̄ pos
sum ꝙ s hās pos aīe i qb
hn̄t ee ūt̄. supte s iiij. ū
tutes cardinales. s. pru
dentiā. iustitia. fortitudo.

ꝛ tēpantia. Nā prudentiā ē in itlle
tu. iustitia i uolūtate. for
titudo in irasci. tēpantia i co
cupiscibili. **Cap. iij. q̄t sē**
ūtutes moales. a quo
Phs ē fine **cor nūs**
psi ethi. p t̄ p̃ **ē fine dō.**
ptm̄ ꝛ iustitiaꝫ enūat.
x. ūtutes morales. in
dl' fortitudinē. tēpantiā
lōris amatiua ꝛ mag
nanimitate. largitate
ꝛ magnificentia mansuetu
dinē. ūitatez. affabili
tatez. ꝛ eutrapelliaz ꝙ
bn̄ ūtabilitatez l' socetatē
appllare possumꝰ g̃ o prīcti
iustitia ꝛ prudentiā. xij. sūt ū
tutes morales d qbꝫ omībꝫ
qd sūt ꝛ quō acc eas reges
hre ꝛ quas ptes hn̄t l' ūtu
tes ānexas singlariꝫ ee
dr̄. Nūs aut cor s pot acci
pi. Nā qi sbm ūtutis sit
l' intllct' l' uolūtas l' appe
tit̄ senti. oīs ūt̄ moralis
l' ē in itllctu. ut prudentia. l'
i uolūtate ū iustitia. l' i appeti
tu sensitiuo. ut ille. x. ūtu
tes morales quas enūam
mus. quas tāg̃ pl's. uīrs.

ctiꝫ. poſuit alio mō at ſic ex
capi hec ũtutes. Nã ũtutē
ſũt medietates q̄pa͂ ⁊ nō
hr̃ ſi n̄ ēē ea q̄ ſũt ipotēnt
nīa. igbꝫ dcēꝫ nos ponē ⁊
medietatē l' equalitatē
ſuā rectitudiēꝫ. hĩ at ca
ſē medꝫ. rēcēſ paſſiōēs ⁊ op
atiōēſ extiores p ũtutes
enī debemͥ hr̄e rēcēſ rectaſ.
paſſiōēſ moderatas. ⁊ opa
tiōēſ extiores eq̄tas ⁊ iuſ
atas. ſꝫ g̃ q' hr̃emͥ rēcēſ rec
tas ſumit pruden̄, p ut nō
habemͥ extiores opēſ. et
p ut ſũt inb' paſſiōēſ mo
datē. accipiũt ille. x. ũtu
tes morales d' qbꝫ in p̄n
huī capli fecimͥ mētōēꝫ. Juſti
tia g̃ ē i uolũtate. ſic dif
fert ab ill'. x. ũtutibꝫ. q̄ ſit
i appetitu ſenſitiō utraqꝫ
eīꝫ modāt ⁊ equāt opēs
extiores ⁊ paſſiōēs exn̄tē
i appetitu alit tn̄ ⁊ alit. Nã
ille. x. ũtutes pſe ⁊ p̄ mo
dant ⁊ rectificāt opēſ ext
iores. h' ē ex oñti ī q̄ tū mo
dātis paſſiōibꝫ moderate
ſemͥ i op̄ opēſ extiores.
Juſtīa at eō. p p̄us equat

⁊ modāt ip̄ās reſ ul' ip̄as ⁊
opēſ extiores. Sꝫ ē q̄ lꝫ
ēbuat q' dcēꝫ q' ei debetur
l' q' ſuū ē. ſi at modāt ⁊ rec
tificat paſſiōēs ⁊ motꝰ exn̄
tes i appetitu h' ē ex oñti ī
q' modātis ⁊ eq̄tis rebꝫ et
opibꝫ extiorꝫ paſſiōēs ī
nb' rectificēt ⁊ modēnt'.
Tertio at h' cād' diſio ſic ſũ
pōt. Nã omīs ũtus moral'
tēdit ī bonū rōīs. tenēe
at ī bonū rōīs pt ēē ēplx.
l' q' hĩ bonū p ſic. l' q' ip̄m
effic. l' q' ip̄m cuſtodit ⁊ o
ſuat. pruden̄ at tendit ī
bonū rōīs. q' ip̄aꝫ rōēꝫ pfic.
Eſt ē prudentia ī ip̄o intelle
ctu tāq̄ pfcō in ip̄o pfcībili.
Juſticia uō tendit ī bonū
rōīs q' hĩ bonū effic. Nã iu
ſticia ī opibꝫ extiorꝫ ⁊ in
ip̄is rebꝫ effic illō bonū
⁊ illaꝫ equalitatē q' rō
dictat. Alie at ũtutes
morales ut dcit poſſitēdit
ī bonū rōīs q' illō cuſtodiūt
⁊ oſuāt. Nã hĩ ũtutes ⁊
modāt paſſiōēs agit.
ne p eas lꝫ aboucāt ⁊ rec
cedat ab' rōīs

In ſtiam extius hec ē
iuſtitia ſꝫ [illegible]

bonum uirtus custodiunt et conser
uant. Dicamus ergo quod uirtus mo
ralis uel rectificat rationem et est in ratione
et est rationis perfectiua. et sic est pru
dentia uel in uoluntate et circa que
operationes exteriores et est effectiua
boni rationis. et sic est iustitia uel est in
appetitu sensitiuo et mo
derat passiones et est boni rationis
custoditiua et conseruatiua. et sic
sumuntur ille .x. uirtutes mo
rales superius enumerate quarum numerus
et sufficientia sic potest accipi. dicemus
quod uirtutes circa illas dicte passiones
circa quas presertim moderate
requiruntur. propter uirtutem ex aliis et
aliis obiectis. sumuntur ali
et alie passiones. adeo potuerunt
alie et alie uirtutes. propter in
illis passionibus que oriuntur indi
get aliqua mediatione. in ergo licet
typo et superficialiter possimus redi
camus. quod passiones uel surgunt
ex bono uel ex malo. Si ex ma
lo uel ex futuro. uel ex presenti.
si ex futuro sic sunt in nobis pas
siones timor et audatia. timor
enim ab eo refugimus. audatia
enim illud aggredimur. Inter has duas
passiones sunt bona uirtus
media que fortitudo. est ergo for

titudo que est medietas timo
ris et audatie et irasci quia ti
mor et audatia irasci habent
esse. Si uero hic passiones oriuntur
ex malo presenti quod est nobis iam
illatum uel ipsum gerimus ad puniendos
et cetera. est enim quod propter punire persequi uel
propter malum illatum appetit pe
nam et uindictam. Si autem ob hanc
puniendam uel ab hac uindicta
fecimus sic est mititas. me
dia autem hoc est uirtus que dicitur man
suetudo. mansuetudo tamen non
proprie nominat uirtutem mediam
in mititate et iracundia immo
magis nominat ipsam passionem
que est mititas. ut tamen non dicitur
.iiij. ethicorum. quia non habemus proprium
nomen et hic uirtutis nominat
nomine passionis deficientis.
et dicitur mansuetudo. est autem man
suetudo in irasci. quia in ea sit
mititas et ira circa quas uirtus
hic mediat consistere. Due ergo uir
tutes continentes irasci sumun
tur circa passiones que oriuntur ex
malo ut fortitudo circa passi
ones ortas ex malo futuro. man
suetudo uero circa ortas ex ma
lo presenti. Si autem sumantur
uirtutes circa passiones que oriuntur

ex bono. sic distinguendo bonum
quod quoddam est bonum hominis interius quoddam
uero est bonum eius ut sunt corpus ad
alios. bonum hominis interius. et est quoddam
quod est bonum utile ut pecunia
quoddam honestum ut honor. quoddam
delectabile ut cibus et potus. et
talia honestum est ab ipso ho
nore sunt congregata. Est enim
honestum quod honoris statui
et passiones circa ex bono
delectabili non sunt nisi una uirtus
ut temperantia que est in sensualitate et passi
ones circa ex bono utili su
muntur due uirtutes. Nam habi
tus est mediocre et sic
sumitur liberalitas que est medio
cris sumptus uel est illud bonum
arduum et sic est magnificentia
que est circa magnos sumptus. propter hoc
est magnificentia quasi magna fa
ciens. Erunt ergo liberalitas in con
cupiscibili magnificentia uero
irascibili arduitas in irascibili. Si uero
illud bonum sit honestum sive ho
nor uel est mediocris et tunc est quaedam
uirtus que caret nomine dicta p
honoris amatiua sive honoris am
or. Si autem honor ille sit ma
gnus sic est magnanimitas
que est circa magnos honores. et autem

honoris amatiua in concupiscibili. ma
gnanimitas uero in irascibili. Ex quo
patet quod quia bono delectabili non
sic potest haberi ratio ardui
est utilia et honesta. tamen ex
bonis utilibus quae ex hominis statu
sumuntur due uirtutes. quarum
una est in concupiscibili alia est in ira
scibili. ex bonis tamen delectabilibus
non sumitur nisi una uirtus quae est in
concupiscibili. ut temperantia. Sed modo
hae uirtutes sunt circa passiones
et quae oriuntur ex bonis. ut conuersa
mus cum aliis. sicut dicitur
2. eth. Sumuntur tres uirtu
tes. Nam cum aliis conuersamus
in uerbis et operibus. operamur et uerba
ut conuersemur cum aliis. Ordinantur
uerba ad ueritatem. uel ad aliquid
dum. Erit ergo triplex uirtus. scilicet ueri
tas affabilitas et eutrapelia.
quod potest dici bona uersio. Est autem
ueritas uirtus per quam loquimur ut
est et non fictiua. Si sumitur
hic ueritas prout autem non est propor
ta in iactator sed est aptus
et uerba factis. ostendit se talem
qualis est. Affabilitas uero est
quam quis bene se habet circa quod facit
circa utile. ut quia non est adu
lator nec est discolus. sed affabilis

cau̇sal'. Eutrapelia sūt
boā ūsio ē q̄ñ q̄s bñ sit se
hr̄e ī ludis. ut n̄ sit ystrio.
q̄s ī nllo uelit ludē. Sicut
ē̄p̄lus ⁊ bñ se ħr̄es ū se
hr̄t ēē̄ ludos p̄ut expedi
ong̃s āt tres ūtutes q̄
n̄ s̄ ēē̄ ad arduū sūt ī quan
pi. p̄ẏ g q̄ cū .iiij. p̄o aīe
sīt susceptibiles ūtutū
d̄ q̄b; loq̄m̄ .vij. s̄t h̄i ū
tutes. q̄ ē una ī intellctu
⁊ una ī uolūtate. ⁊ in
iras — cā. ⁊ sex ī concupiscīl'.
In itllctu ē prudēn. In uo
lūtate iustīa. In irascī'
ē fortitudo. mā̄suetudo
⁊ magnīītas ⁊ magñificeñ
q̄ sic accipiūt̄. q̄ fortitu
do ⁊ māsuetudo s̄t ēē̄ pa
siōēs ortas ex mal' ū forti
tudo ē ēē̄ passiōēs ortas
ex mal' futuris. mā̄sue
tudo ēē̄ passiōēs ortas ex
mal' p̄sentib'. magñificeñ
‖ ⁊ alr̄ uō ⁊ magnanimitas s̄t ēē̄
boā ardua. alr̄. q̄ mag
ficētia ē ēē̄ boā magna
utilia ut ēē̄ mag' sūpt'.
magnanimitas uō ēē̄ boā
mag' honōta. ut ēē̄ mag'
honores. In concupiscīl' āt s̄t.
vi. ūtutes. videl; t'pañ.
libalitas. honoris amatī
ua. vitas affabilitas. ly
tas ⁊ eutrapelia. q̄ sic ac
cipiūt̄. q̄ tres hr̄ ut
t'pañ. libalitas ⁊ honoris
amatīa. sumūt̄ s; bona
hoīs ī se. Alie uō tres s'm
boā hoīs ī ordie ad aliū.
Scdm̄ uō utraq; boā sūt
tres ūtutes. Nā boā hoī
ī se t'n s̄t. Nā q̄dā sūt de
lectabilia. ⁊ q̄ ē t'pañ.
q̄dā utilia ēē̄ q̄ ē liberali
tas. q̄dā honesta ēē̄ q̄ ē
honoris amatīa. Sic ⁊ bona
ī ordie ad aliū t'plr̄ poss̄
cōsiderarī. vl' ut d̄s̄uiūt
nob ad maīfestatē. ⁊ sic ē
ūitas. vl' ad utilitu ⁊ sic ē
affabilitas. vl' ad ludū
⁊ sic ē eutrapelia. Ostēsum
ē g quot sūt hi ūtutes
⁊ quō distīguūt̄. Cap. iiij.
q' boā ẓ disponiū q̄dam
sūt ūtutes. que tāsup

DIstinximus ūtutes.
In p̄cedēti capl'o. ij.
ūtutes. q̄z una ē ī itll'c
tu. ut prudēn. una ī uo

libtate. ut iuſtia. q̃. in
ſcibili. ut fortitudo ⁊
mãſuetudo. magnanimitas.
⁊ magnificētia. ⁊ viſ i cõ
cupiſcibili. ut tēpan̄. ⁊
alias q̃s. q̃. enumerauim̄. ne
q̃ aliq̃s credet nõ ēē alias
aliquas bonas diſpoſitões
p̃t ũtutes enũatas decē
uim̄ oſtendēte q̃ loquendo
boĩs diſpoſitioĩbȝ de q̃bȝ lo
cuti ſũt phy. q̃ de aliis ad
p̃ſēs ñ intendim̄ ſb̃ tacitu
oſtitutē. q̃dam ſũt ũtutes
q̃dam ãdallantes ũtuti.
q̃dam ꝓ actões ad ũtutē
quedam ſup ũtutes. Large
accipiendo ē ũtutē oĩs
hi diſpoſitões ũtutes app
llari poſſũt. melius tñ quedã
diſpoſitões dr̃ ãdallari p̃ſe
ũtuti ut bñ ꝯſiliari et
bñ iudicare de ꝯſiliatis
ãdallãtũ prudentie. q̃ q̃ bñ
diſpoſitus ē ad h̃ actus
ut ſit prudẽs. Quedam
uõ diſpoſitões ñ ſũt ꝯple
ta ũtus. ſ; ſũt diſpoſitões
ad ũtutē. ut pſeuãntia
ꝯtinentia. ut de eis ı
p̃us loquetur ñ ſũt ꝯpleta

ũtꝰ. ſ; diſpoſitõ ad ũtutē.
Nã ille pſeuãre dr̃ qui
ñ cadit ĩ ſi nõ deſpiciet. ſi
aũt ĩ ea nõ ũtuoſi aliq̃d
hñt quo paſſionati nõ
ſuñt. Continẽs aũt dr̃
qui paſſionatꝰ aliq̃d paſſi
oẽs fortes tñ ꝯtinet ſe.
⁊ ñ ēdit paſſioĩ ſꝫ rõi. ⁊
nõ ꝯtinẽs ē ꝯplete ũtu ĝ
oſus q̃ ꝓ paſſiões fortē
ſꝫ bñ agat ñ tñ ē ei delec
tabile bñ agẽ. Cõtinen
tia g̃ ⁊ pſeuerantia ſic ac
cepta q̃uis ſit q̃dam diſ
poſitõ nõ tñ ē ũtus ſꝫ diſ
poſitõ ad ũtutē. Sũt ⁊ q̃
dam bõe diſpoſitiões q̃ ſũt ſ.
n̄. aĩmoĩ ē ũtus diuina
ſiũ ũtꝰ heroyca ⁊ ſup iuſta
de qua dr̃ ĩ. vij. eth. Nã
ſic aliqui hoĩes ſũt q̃ beſ
tiẽ ⁊ ſũt mali ultra modũ
homĩ. ſic aliqui ſũt q̃ ⁊
diuini ⁊ ſũt boĩ ſup modũ
hũan̄ ꝓ q̃ tales ſup ũtu
oſi dici poſſũt hñ aũt ũtu
tes diuinaz que ē q̃ ad ſup
ũtutes maxĩe hr̃e debẽt
reges ⁊ p̃ncipes q̃ ut dõ
ē ſemidij ēē debẽt.

quales et quot habent disponere
sunt ipse virtutes cum moralis sit
iustitia prudentia et alia
de quibus procedentibus capitulis fecimus
mentionem. De aliis vero huius
viij. de quibus tacuimus. de-
clarabimus est de virtutibus oportet
esse quo reges et principes
debent habere virtutes.
Declarabimus ut manifestabitur
virtutes et de dispositionibus in
virtutum et de hiis que sunt circa
virtutes ostendentes quomodo
reges et principes oportet huiusmodi
esse ornatos. Si primo de
ipsis virtutibus est dicendum.

Capitulum .v. quot virtutum quedam sunt
principales

E numerantur principales
virtutes super .xij. cardinales
virtutes. Sed non omnes quedam vero
virtutes sunt equales annexe
et non sunt equaliter principales.
Consuevit autem
apud sanctos et apud philosophos
singulares virtutes. quasi
dicere cardinales et prin-
cipales. quedam vero annexe.
Cardinales autem sunt .iiij. vi-
delicet prudentia. iustitia. forti-
tudo. et temperantia. Annexe autem
et non principales sunt alie.
viij. de quibus fecimus supra mentionem.
has autem .iiij. virtutes esse cardi-
nales et principales. triplex via in-
venari potest. Prima via
sumitur ex parte in eo quod virtus.
Secunda ex parte subiecti in quo
existit. Tertia ex parte
obiectorum circa que virtutes requi-
runt. Prima via sic patet.
Nam omnis virtus vel est circa rationes
vel circa passiones aut operationes.
Cum enim contingat rationem non rec-
tam et non rectam esse dare virtu-
tem aliquam que sit recta ideo per
quam in ipsis agibilibus rectas
rationes faciamus. Et ita cum con-
tingat operari recte sic est da-
re virtutem per quam dirigimur
in operando circa agibilibus
sic est dare virtutem per quam di-
rigimur in operando ipsa agi-
bilia. Amplius quia contingit
nos circa passiones recte et non
recte esse dare virtutes ali-
quas per quas modificemur
in ipsis passionibus. Cum ergo pas-
siones quedam impellant nos
ad malum ut passiones con-
cupiscibiles que primi sunt
ad agendum illa que delectabilia
vero impediant nos ad

bonum ut passiones uel ee pas
siones ordinant uirtutes aliam ne
passiones nos retrahant ab eo
quod ratio dictat. Omnis enim uirtus uel
rectificat passiones ne nos
impellant ad id quod ratio uetat uel
modificet eas ne retrahant
ab eo quod ratio dictat et quia pru
dentia principaliter rectificat
rationes. iustitia principaliter circa
operationes. temperantia principaliter
modificet passiones ne nos
impellant ad illud quod ratio uetat
fortitudo principaliter modi
ficat eas ne nos retrahant
ab eo quod ratio dictat. Ideo ratione in
esse quod uirtutes. hee uirtutes dicuntur
hee .iiij. cardinales et princip
ales. quia sunt esse in illarum. et di
citur principaliter humana nam et
1/7 Secunda uia ad inuestigandum has
uirtutes esse cardinales et prin
cipales sumi potest ex parte subiecti quod
construit. Dictum est enim supra uir
tutes de quibus loquimur esse in .iiij.
potentiis animae uidelicet in intellectu in
uoluntate. in irascibili. in concu
piscibili. Cum ergo intellectui per eo
principaliorum uirtus sit prudentia.
In uoluntate loco de uirtu
tibus acquisitis principalior

iustitia. in irascibili uero principa
lior sit fortitudo. in concu
piscibili. temperantia. ideo hee .iiij.
uirtutes. scilicet prudentia. iustitia. et
temperantia fortitudo principales
et cardinales esse dicuntur. Ter
tia uia sumi potest ex [illegible]
quod ad quamlibet uirtutem requi
ritur. Primo enim ad uirtutem
esse uolo quod fiat prudenter [illegible]
fortiter et temperate. Ideo ista hec
.iiij. principales et cardinales
simpliciter esse dicuntur. In aliis autem
uirtutibus moralibus potest esse
aliqua principalitas. sicut et
magnanimitas principalitatem
quandam habet inter uirtutes speciales.
quia secundum philosophum .iiij. ethicorum magnani
mitas. uidetur esse ornatus quidam
omnium aliarum uirtutum. Sic etiam
magnificentia principalitatem
quandam habet per magnitudinem
sumptuum esse quod utatur. Sunt
ergo aliae uirtutes principalita
tem quandam. Sed hee .iiij. simpliciter
principales et cardinales dicuntur.
quia quando sit principaliter uel sin
gulariter plenius ostenditur.
Sic ergo hee .iiij. sunt principales
et cardinales respectu aliarum. Primo
de hiis est dicendum. Rursus quia prudentia

est principalior omnibus aliis cum
sit directiua omnium aliarum, et iu
stitia est principalior quam fortitu
do et temperantia cum iustitia sit
circa commutationes rerum et circa di
stributiones bonorum erga
que principaliter uersatur
uita nostra. Et quia fortitudo
est principalior quam temperantia cum
fortitudo magis ordinetur
ad bonum gentis et ad bonum commune
quam ipsa temperantia. Ideo est hic ordo
quia. Primo dicemus quid est
prudentia et quod decet reges
et principes esse prudentes.
Secundo determinabimus de ipsa
iustitia ostendentes quod decet re
ges et principes esse iustos.
Tertio determinabimus de for
titudine et temperantia declarantes
quod decet reges et principes esse
fortes et temperatos. Con
sequenter uero tractabimus. Determin
abimus de magnificentia et ma
gnificentia et aliis uirtutibus,
manifestantes quomodo decet reges
et principes talibus uirtutibus
esse perfectos. Cap. vi. Quod aliqua an
cillantes se uirtutibus et pre
parantes ad uirtutem.

PRudentia autem de qua
primo tractare intendimus ad
diuersa comparari habet. Nam primo comparatur ad
diuersa comparatur aliqua aliquam no
titiam sufficientem suscipere. Quod est ad
praesens spectat prudentia
ad v. comparari possumus. Vi
delicet ad uirtutes quarum est
praeceptiua, ad materiam circa quam
uersatur, ad scientiam et ad artem
a quibus distinguitur. Est enim prudentia
uirtutum moralium directiua.
Nam uirtutes morales de
se inclinant in finem secundum conditionem,
ut temperantia inclinat in sobrie
tatem et in moderationem uene
reorum. Sed non sufficit inclinari in
finem debitum temperantiae uel in fi
nem aliarum uirtutum moralium
nisi sciamus quomodo possumus consequi
tales fines quod fit per pruden
tiam. Per uirtutes igitur morales
peruenimus nobis debitos fi
nes. Sed per prudentiam dirigimur
in fines illos. Accipit ergo
prudentia fines a uirtutibus
moralibus et per ea quae sunt
ad finem recte dirigit
in fines illos. Sic prudentia
ut comparatur ad uirtutes mo
rales, sic diffiniri potest quod est
perfectio intellectus sui quae est

bona qualitas virtutis dirigen
tia i fine virtutu moraliu.
¶ Secundo pot̄ opari prudentia ad
virtutes intellectuales quia q̄z
ē perceptiua. pertinet enim ad ipsā
ſpectat. Si enim agibilia bn̄
negotiari volumus tria habe
debemus. ¶ Primo debemus diu
ſas vias invenire. ¶ Secundo
inventis debemus iudicare.
Tertio debemus precipe ut fiat
opa sc̄d invēta et iudicata
ut si vellemus sic opa bellica
castrum aliquod capere. ¶ Primo in
venientur essent modi p quos
castrum illud capi posset. ¶ Tertio
precipiendum esset ut fieret opa
sc̄d inventa et iudicata. In
intellectu ergo nostro esse debēt tres
virtutes. unā p quā bn̄ in
veniamus et bn̄ consiliemur. quam phs
vi. eth. appellat eubuliam
i. bn̄ consiliatiuā. aliā uō p
quā bn̄ iudicemus de inventis
quam phs appellat. synesiz. i. bn̄
iudicatiuam. Tertia p quam p
cipiamus ut fiat opa sc̄d invē
ta et iudicata. Et hanc dici
mus esse prudentiā. ergo ſic virtu
tis inventiue et iudicatiue.
dicitur esse perceptiua. quia quod ille
invenerunt et iudicaverunt iſta ut
fiat prudentia. ergo immediatius
dirigit in opa fienda eo quod
precipiat illa fieri. quam faciat
uirtus inventiua et iudicatiua. cum
ergo in moralibus actus et opa
dicitur esse potiora prudentiā
quia immediatius se habet ad ea ē po
tior virtute inventiua et iudi
catiua. prudentia ergo respectu virtutis in
ventiue et iudicatiue que sunt virtutes
intellectuales. sic diffiniri pōt
quod perceptiua ē inventorum et iu
dicatorum. unde. vi. eth. dicitur quod
sicut eubulie ē invenire in
ſinesis ē iudicare. sic pru
dentia ē precipere. ¶ Tertio pru
dentia opari pōt ad materiam circa
quam versatur. Cum ē prudentia sit
circa agibilia sit singularia
oportet prudentem esse circa particularia ap
plicando universales regulas ad ſin
gularia negotia. ut. vi. eth.
declaratum habetur. Comparata autem pru
dentia. circa quam versatur sic de
scribi pōt quod prudentia ē virtus
p universales maximas particularia
cognitiues. hic autem universales regule
sunt bone leges debite con
suetudines et alia p quam regula
ri possumus in agendis.

Quarto hc̄ opari ꝓ̄cesi ad
ips̄ sciā aq̄ distiguit̄. Nā
scīe ꝑt sūt ꝯ̄clōs nc̄c̄iis. uꝫ
ills̄ hoctij. ꝓ̄mo arismeti
ce. Sciā ē eoꝝ q̄ immutabi
les sūt; sortitū̄. ¶ Prudē
tia at̄ uō ē actuū hūano
rū̄ ⁊ reꝝ ꝯtīgētiū q̄ sūt
ī potētate nr̄a face ⁊ nō fa
cē. illa ꝑ q̄ ꝯᵃ differt. ꝓ
dēn̄ sciā sic ꝯ̄scibi pōt q̄ð
no. ē recta rō ꝯtīgētiū ꝯtin
tiū ī potētate nr̄a. ¶ Quīto
opari pōt ꝓ̄dēn̄ ad artem
aq̄ā distigui h̄t. Nā ars
ē f factibiliū. ⁊ n̄ ꝓ̄supponit
rectitudīeꝫ uolūtatis.
ꝓ̄dēn̄ uō ē ī agibiliū. ⁊ ꝓ̄
suppōit rectitudīeꝫ. appa
rēs ꝑ q̄ scībit. vi. eth.
q̄ artifex uolūtarie pec
cās ē melior q̄ peccās in
uolūtarie. ꝓ̄des uō uolū
tarie peccās peior ē ꝓ̄dēs.
Inopibꝫ g̃ ꝯ̄tīētibꝫ ad art̄
melius ē peccare uolūta
rie q̄ inuolūtarie. Sꝫ ī opi
ꝯ̄tīētibꝫ ad uirtutē eē que
uirtutur prudēn̄ peius
ē peccare uolūtarie q̄ in
uolūtarie. ꝓ̄dēn̄ g̃ q̄ nu

llus pōt eē prudēs n̄ sit
bonꝰ ⁊ h̄at uolūtatē rec
tā; n̄ ē ars sꝫ uirtus. Patꝫ g̃
prudentia ꝯpata ad artē
a qua distiguit̄ sic diffini
pōt q̄ ē recta rō agibili no.
u ꝓ̄supponēs rectitudi
neꝫ uolūtatis. Ex omni
g̃ hiis ꝯ̄ ipā prudēn̄ vnā
ꝯ̄ descriptioꝫ formē posuī ⁊
dixi q̄ ꝓ̄dēn̄ ē uirtus intelle
ctual. directiā uirtutū mo
raliū. ꝓ̄cepiā ſꝫ inuēta ⁊
iudicata. Sēciꝫ ulēs ma
ximas. ꝓ̄ticlaria ꝯtigēn̄
agibilia ꝯ̄nēs ꝓ̄suppōēs
rectitudīeꝫ uolūtatis.

Cap. vij. q̄ diuisi ficate no
Ipso quid ē tificatū pt q̄d
ꝓ̄dēn̄ ⁊ ōnis q̄ ꝓ̄ ē ꝓ̄stia.
dēn̄ recte dirigim̄ ī bonū
finē; ī quē inclināt uirtutē
morales. Restat ostēdē q̄
decēt reges ⁊ p̄ncipes eē ꝓ̄
dētes. Sūt at̄ q̄ ad ꝓ̄sēs
spectat tā q̄ maxie reg ac
decēt dīs. ¶ Ꝓ̄ ē spectat ad
ipꝫ sūme inceāt n̄ sit rex
ſꝫ rex uirtutē ⁊ n̄ noīe tm̄.
¶ Sed sciēdū ē; nesuus prin
patus ī tyrānidē ꝯ̄uertitur.

Tertio studet ostendere ut naliter
dicet. Triplici ergo uia in
uestigare possumus quod decet esse
parentes. Prio. quia sine p
den non est rex sed rei ueritatem
sed nomine tantum. Secundo quia sine e
ea de facili uertitur in tyrannum.
Tertio quia sine ipsa non potest naliter
dominari. Prima uia sic patet.
Nam rex est nomen officii et dig
tatis. Est enim regis officium ut
suam gentem regat et dirigat
in debitum finem quod ipsum non regi
ondit. Nomen enim regium
a regendo sumptum est regere
ac autem alios et eligere ipsos
in finem debitum fit per prudenciam
No vi. ethi. quia illos ex
timamus esse prudentes qui sciunt
aliis possunt bona speculari
et prouidere. prudencia ergo est quasi
oculus quo bonum et debitus
finis conspicitur. quia ergo hoc oculo
caret non sufficienter uidere potest
ipsum bonum nec ipsum debitum
finem in quo est populus dirigendus.
Sicut ergo sagittator non possit
sagittam suffigere in signum di
rigere nisi ipsum signum uideret. Sic
non rex potest recte regere et ipsum in
debitum finem dirigere nisi
ipsum finem per prudenciam speculetur
Sicut signum prudencia nullus potest
sufficienter gentem regere et ipsum
dirigere in finem debitum sine
ea nullus est rex sed rei ueritate
sed decet. Hic facere rex rex perplexe
nomine. Videtur enim quia sine
prudencia positus in dignitate
regia sic denarius eneus uel
plumbeus positus in posito e
mercatorum. mercatores enim cum
in denario opponentes aliqui numerum
denarium eneum uel plumbeum po
nunt loco mille librarum.
Quod ergo non ualet unum obulum represen
tat ualorem magis quantitatis. Denarius
narius ille magis est signum ualo
ris quam ualeat. Sic sic uir
prudencia careat et regia
dignitate insignitur. cum ipse tamen
parui ualoris sit. loco magis
quantitatis. magis est ergo signum regis
quam rex. Ut ergo sit rex non
solum nomine sed re decet ipsum esse
prudentem. Secundo hoc decet enim
ne de facili in tyrannidem conuer
tatur. Patet enim quod per prudenciam
dirigimur in bonum finem. in quo
includuntur uirtutes morales.
Est enim prudentis prouidere bona sibi
et aliis et dirigere se et alios

inoptimū finē. Si g(ra)ā aliq̄s
p(ru)deñ careat ad q̄d (con)tingi
mū i optiā bonā s; uirtute
(con)sciali efficiatur tyrāñ.
q̄ c(iui)tas (et) bonā extiora q̄
s(un)t bonā optiā s; appetiñ (con)ce
det ee optiā simp̄. imo
q̄ iprudentes ñ cogitant
ñ sensibilia bonā cū sīt (con)
uitie (et) bonā extiora. rex p(ru)
deñ carēs q̄ ñ cogitat ñ
reputabit ñ sensibilia (et)
bonā dimissis ūtutib(us) to
tū studiū ponet ut affl
uat diuitijs (et) sūs sibilib(us) bo
nis. ¶ Efficietur g(ra)ā (con)s(er)ua
tor ip̄ dñabitur tyrānice.
ñ curabit q̄ tū cuiq; posi
pecuniā extorquere. ¶ Tertio
dec; reges hr̄e prudentiā
q̄ sine ea ñ posūt nāliter
dñari. Nā (ut) declarat p̄
pol. ex h(oc) ē aliq̄s nālr. s(er)
uus q̄ defectē intellectu (et)
nesciat seipsm̄ regere. ¶ Ex
h(oc) ē aūt nālr dñs q̄ uiget
intellectu (et) prudeñ (et) no
uit se (et) alios i debitum
finem dirige. hāc ē uirta
te; ñ solū appbāt phyca
dicta. s; (et) (con)firmāt sin

gl(ar)ia regina nālia. Uide
mus ē nālr dñari hōies
bestijs. uiros feminis.
senes pueris. hōies ē nā
lr dñant bestijs. q̄
hōiū genus uiget p(ru)
deñ. bestie uō prudeñ.
(et) arte pau(ci)s (partici)pant.
Sic (et) uiri donantur fēs.
q̄ ut declarabitur p̄ pol.
fēia h(abe)t (con)siliū iualidū.
Cōit ē fēie deficiant aui
roꝝ prudeñ q̄ sip(er)latū
mlīeres aliq̄ prudentiores
uiris h(oc) ē ut raro (et) i pau
ciorib(us) ū plim̄ g(ra)ā fēia uiro
d; ee nālr subiecta. eo q̄
nālr deficiat aui prudeñ.
h(oc) (et) mō iuuēs nālr decet
antiquiorib(us) ee subiectos.
q̄ i expti agibiliū ñ sic
habundat prudeñ sic il
li. Ūq; g(ra)ā h(oc) nālr suus (et) ille
nālr dñatur. s; p̄ptica
pās pollet p(ru)deñ aq; defi
cit qui nālr suus existit.
ut g(ra)ā rex nālr dñetur (con)
polleat prudeñ (et) itellectu.

Cap. viij. q(uod) dec; re. (et) p(ri)n. ee

Quomā nūq̄ p(ru)dentes.
p(er)fecte habetur

cap. viij. q(uod) dec; reges (et) p(ri)ncipes ee p(ru)dentes

aliq̄ totū in h̄ant o͞s p
tes ei͡ si ac͞ bet ēē aliquis
p̄fcē p̄ tēs oꝫ ipū habere
q̄ ꝯ cuiūt ad p̄uidētiā
⁊ om̄s ptes ei. Cō sueu͞
āt assigni. 8. ptes p̄ui
deñ. videlꝫ memoria. p
uideñ. itlle̅c. rō. solertia
docilitas. expietia ⁊ ca
utō. Quarū si rex aut p̄
ncipes dēbat ēē p̄dēs oꝫ
ipōꝫ ēē meōꝛē. p̄uidū.
itlligētes. rōales. soler
tes docilez. expertū ⁊ cau
tū. Hec aūt. 8. q̄ dnēt
ēē ptes p̄dentie sic ac
cipi pōst. Nā ū pꝫ ex hi
tis ex hꝫ dcī ās ēē p̄udēs
q̄ ē sufficiēs dirigē se ⁊
alios ī aliq̄ bōā. siūi ī ali
q̄s bonos fines. ulr̄. ē g̃
ī ꝯsidāre. videlꝫ bōā ad
q̄ dirigit mō pq̄ dirigē
psōā dligētes ⁊ gentē
q̄ dirigit rēe bōꝛ ad q̄
dirigit. oꝫ ēē reges me
moꝛes ⁊ p̄uidū pp mō
sꝫ q̄ dirigit oꝫ ipōꝫ ēē in
tlligentes ⁊ ratiōabilē
rēe pe plāc q̄ ē alios di
rigēs. oꝫ q̄ sit solers ⁊

docil' rēe uō gētis q̄ diri
git ꝯgruit q̄ sit expt̄e
⁊ caut. Sic ē rex gētem
aliq̄ dirā ad bōā dirigē.
oꝫ q̄ h̄at memō p̄ ritoꝝ
⁊ p̄uideñ futuꝝ. dꝫ ēū
h̄re p̄ ritoꝝ memō. nō
q̄ pōsit p̄ rita īmutāē
q̄ nulli agēti ē hꝫ pōssi
bile. sꝫ dꝫ reges h̄re p̄
ritoꝝ memō ut possit
ex p̄ ritis cogitāe qd eue
nire dēbeat ī futuꝝ. Nā
ut scribitur. 2. reth. ad. nota
ī contigētibꝫ agibilibꝫ
ut plīm furta sūt silia
p̄ ritis. ¶ Sd̄ decet ipōꝫ
h̄re p̄uidentiā futuꝝ.
q̄ ꝯ uices p̄uidentes fu
ta bōā. excogitat uiā
p quas facilī illa ad
ipisci ualeat. ḡ rēe bōꝝ
ad que rex gētē suā
dirigē debat expedit
ut habeat p̄uidentiā
futuꝝ ut facilī' illa fu
tā bōā adipisci ualeat.
l' pōsit ⁊ ū h̄at meōriā
p̄ ritoꝝ. ū exactis p̄ ri
tis sciat qd agē debeat
ī futuꝝ rēe uō mōi pq̄

dirigit. oportet quod habeat intellectum
et rationem. sicut oportet quod sit intelligens
et rationalis modo est quod rex suum populum
dirigit. oportet sit humanus quod requiritur
bonae. homo autem intelligit rationem
ad considerandum. Accipit enim
aliqua principia et aliquas premissas
ex quibus veritas eliciat conclu
sionis. et hoc tam in speculabilibus quam
in agibilibus. Nam si hic fuit ratio
ut persuadeat quod sit bonus, prae
quid. oportet ergo hoc cognoscendi qui
est inditus hominibus volens alios
dirigere. oportet quod sit intelligens ad
cognoscendum principia et premissas. et sit
rationabilis rationando et eliciendo
ex illis premissis conclusiones in
tentas. vel oportet quod sit intelligens
sciendo leges et consuetudines
bonas et alia quae possunt esse principia et
regulae agendi. oportet autem quod sit
quod rationalis speculando ex illis re
gulis quae agenda congruit. Sic ergo
recte habent ad quae dirigit.
oportet quod regem esse memorem et pro
vidum. sic recte modo posset dirigere
quia ipsum esse intelligentem et rationabi
lem. Si recte praeesse quod est alios
dirigens. oportet quod sit solers et do
cilis. Nam qui intendit dirimere
est possit ut tantum gentem diri
gere habeat. oportet quod sit industris
et solers non sciat excogitare necessaria
bona gentis sibi commisse. ¶ Volumus
quod nullus homo sufficit ad excogi
tandum omnia quae sunt possunt esse uti
lia toti regno. cum hoc quod expedit
regem esse solertem excogitare. homo quae
sunt regno utilia excogitando.
oportet ipsum esse docilem aliorum consi
liis acquiescendo. ¶ Possumus
etiam dicere de rege. quod dicitur de mag
nanimo. iiii. ethicorum quod non decet ipsum
fugere commoventem. Non enim
decet regem in omnibus ex proprio suo
sensu imitari (?) solertem praeesse. Sed oportet
ipsum docilem esse ut sit habilis
ad capiendum doctrinam aliorum
acquiescendo dictis vel consiliis
baronum seniorum sapientum
et diligentium regnum. Propter quod oportet quod recte
praeesse praesit quod est alios dirigens.
oportet regem esse solertem et docilem.
si recte gentis quam dirigit. oportet ipsum
esse expertum et cautum. Experien
tia enim est rerum particularium. perinde ergo
sunt alia et alia exquirenda.
Oportet ergo principem regentis ali
quem esse expertum cognoscendo parti
culares conditiones gentis sibi com
misse. ut possit eam melius ad de
bitum finem dirigere. Ultimo oportet

ip̄os ee͂ cautū. Nā sic̄ ī sp̄c
c͛labilib' ſt͛a alīı admiſcet͛
uēis ꝓp q' q̄ꝯ credūt̄ uā q̄
n̄ ſūt uā. ſic ī agilib' mala
m'totiēs admiſtent̄ bōis
ꝓp q' c̄dūt̄ bōā q̄ n̄ ſūt bōa.
ſꝫ app̄et bōa. Opꝫ g͛ regē
ee͂ cautū reſpuēdo appa
rent̄ bōa ⁊ eligēdo bō ſīp͛
ad q̄ ḡ regē gerē ſ' omiſſā.

Cap. ix. q̄ a q̄t ꝯtēptat hīc

ANimā īſe **regeꝫ. ſi ꝯſıat**
tendo ⁊ q̄ſcēdo **eē p̄ueſ.**
ſit p̄ues ut p̄hs. ult.
vij. phyć. Reges g͛ ⁊ p̄n
cipes ſi deſiderāt ee͂ p̄ueꝺ̄.
n̄ debēt uanitatib; īt͛ēdē.
Sꝫ maiorē ptēꝫ uite ſue
debēt exp̄ēdē cogitādo q̄
poſſīt ee͂ reg̃ ꝓficua q' n̄ ſic
ītelligēd' ē ut nll'as recrā
tōes ꝯ'les hīc debeāt. Sꝫ
ꝺ͛bēt eis moderate uti
ut n̄ īpediāt̄ ī regie reg̃.
Se ip̄os g͛ potūt p̄uidēt͛
faccē ū n'ali͛ regnū regāt.
cogitādo p̄ t̄pa reḡacta.
Sub q̄b; t̄pib; reg̃ meli'
regebat̄. ꝓp q' habebat
memo͛ p̄ritoꝝ. ex q̄b; ſcı
re poſſīt q̄d agēd' ſit ī ſu

tuꝝ. Nā ſp ꝺ͛bet ſuū reg̃
cōſidr̄ar regiminı retroa
cta. ſꝫ q̄ reg̃ tutius rege
bat̄. Nā ſic ī ſpecl'ādo reco
gitādo q̄ antiq phȳ ꝯ
ſcripſer̄. Sim' ſapiētiores
ī ſpeclābilib'. ſic reges ⁊
p̄ncipes recogitādo acta
ſuoꝝ p̄deceſſoꝝ fiūt mag̃
p̄uentes ī agibilib'. ¶ Sc͞o
debēt diligēt̄ ītuerī futā
bō. q̄ ee͂ poſſēt ꝓficua reg̃.
⁊ mala q̄ poſſēt ee͂ nociua.
Nā ex h' habebūt p̄uiden'
futoꝝ. ut poſſīt mala ex
pellıt ūitāe ⁊ bōa facili'
adipiſcı. ¶ Tercio ꝺ; reco
gitare ſup̄ bōas ꝯſuetudīes
⁊ bōas leges. Nā talia ſ
p̄n agibiliū. Intellc̄t eiꝫ
p̄ncipiū ē. Tāto g͛ rex mag̃
ītellc̄t ītelligēs ē ei agi
bilia q̄to plures leges ⁊
bōas ⁊ bōas ꝯſuetudīes
inn'uite h't. ex q̄b; ſcire p̄t
q̄d ī quolꝫ negō ſit agēd'.
¶ Quāto ſepe ſepius exco
gitaūe ꝺ; quō p̄ h' bōas
leges ⁊ ꝯſuetudīes debı
te regnū regat elıciēdo
ex eıs debitas ꝯcluſiōes

agibilium non est sufficit in
tellectus esse habitudo cognitionem
legum et consuetudinum que sunt
principia agibilium nisi quis sit rectus
exercitatus legibus et consuetudi
nibus debitas conclusiones a
libro gibilium eliciendo quod quomodo
fieri debeat. Intentio ubi age
tur de regimine regum plenius
ostendemus. Reges igitur cum
de operatione illa dicto que ad pruden
tiam requiruntur de quibus in pre
senti capitulo fecimus mentionem po
terunt prudentes seipsos fa
cere. Unde quia malitia est corru
ptiva principii. Sicut est quis habens
corruptum gustum male iu
dicat de saporibus. credit
enim esse dulce quod est amarum. et
econverso. sic habens infectam et de
pravatam voluntatem excecatur in
intellectu. ut male iudicet
de agibilibus. Iudicat esse
agendum quod est fugiendum. et econverso.
no. bene est dictum quod scribitur vi. ethicorum
quod impossibile est prudentem esse
non ente bonum. Depravat
enim malitia iudicium. Nam aliquis
imprudenter agat propter malitiam
depravantem voluntatem. Quare
si reges et principes volunt
esse prudentes. oportet eos quod debent
esse mediocres, providi solertes
et dociles et alia que supra diximus
mus oportet ipsos ipsos esse bonos et
non habere voluntatem depra
vatam. ne propter malitiam ap
petitus imprudenter agant
et iudicent esse agenda que
sunt fugienda. **Cap. x. quod**
Philosophus v. ethicorum di **re. et pn.**
stinguit dupli **pfce se**
cem iustitiam est quidam **ipos** legalem
generale. et est quasi quedam omnis **pre** equalem le
virtus Iustitia vero equalis est quedam **tes** galis est iustitia
speciale et est quedam particularis **fac:**
virtus. Nam ex hoc est aliquis iustus
legalis quia adimplet precepta
legis. Sed non dicitur propter maiorem no. de lege
malorum moralium lex precipit
actus omnium virtutum. precipit enim
lex opera fortitudinis et temperantie et
universaliter omnia que docent secundum virtutes. Un
de dicitur quod iustitia legalis per
fecta virtus. Sicut in v. ethicorum scribitur
quod lex precipit non derelinquere aciem
nec fugere nec abicere arma que
spectant ad fortitudinem. et
precipit non mechari quod pertinet ad
temperantiam et non percutere nec contendere
que sunt opera mansuetudinis.
Universaliter lex quasi iubet actus virtutum

implere omnem maliciam fu
gere. quia iusticia legalis .i. imp
letio legis est quam agendo omnis uirtus.
iusticia autem equalis est quedam uirtus specialis.
per quam reddit cuilibet quod est equum.
.i. quod sibi debetur. Differentia autem
harum iusticiarum sic potest accipi.
Nam ut scribitur .v. ethicorum. iusticia
est in ordine ad alterum. prout ergo
ciues habent ordinem ad se inui
cem et ad rem publicam et ad legis
latorem siue ad ipsum regem et
habet esse in eis iusticia legalis
et equalis. nam in ipsis ciuibus
ex eo quod hanc ordinem habent. uel quia
bonum communem bonum sic est in eis iusticia
legalis. Sed autem quia in ipsis bonum
aliquod priuatum est in eis equalis.
hoc est quod resultat ex omnium bo
no ciuium. Res est publica
et tota ciuitas melior est
qualescumque ciues boni sunt. sunt
est ciues sint boni in se siue in or
dine ad alios. semper ciuitas me
lior est que ex melioribus ciuibus
constat et quanto pluribus modis sunt
boni ciues tanto magis est bona
ciuitas. leges ergo qui intendit
commune bonum preparauit omnem modum
bonitatis. Esse ergo iustum secundum
legem et implere legalem

iusticiam est sequi omne bonum
et fugere omne uicium. et hoc
quodammodo est omnes uirtutes. propter quod
legalis iusticia dicitur esse quodammodo
omnis uirtus. quia exercet et
opera omnium uirtutum. Non est autem
simpliciter legalis iusticia omnis uirtus
quia est uirtus distincta ab equali
uirtute. sed dicitur esse quodammodo
omnis uirtus. quia non determinat se specialem
materiam. Differt autem hec iusticia
ab equali uirtute in duobus. Nam
licet eadem opera agat iustus et
legalis que agit fortis et temperatus.
non tamen agit ea secundum eandem inten
cionem. uel secundum eandem rationem formalem.
nam qui agit opera fortia. quia
delectatur in talibus fortis est et
agens temperata quia delectatur in ipsis
temperatus est. Sed agens talia non
quia delectetur in eis. Sed quia ea lex
precepit et uult implere legem
iste legalis est. Iustus ergo legalis
per se et secundum quod hic delectetur imp
letione legis. Sed autem delectatur
in operibus singularium uirtutum hec
ex consequenti. prout omnia talia opera
sunt a lege precepta. fortis
autem et temperatus uel perfectus secundum
uirtutes alias per se et primo
delectatur in operibus concernentibus

l bonum
spale leg(?)
boni

ũtutib9. qbꝫ ornat̃. Sic̃ at
ɔ̃lectat̃ ĩ impletõe leg̃ hẽ
erõnti, put ɔ̃i uidelꝫ agẽ
do talia opa legẽ implet.
Sꝫ iusticia aũt ɔ̃ra. seq̃t fa.
ilaꝫ cũ fortis ⁊ tẽpatus de
lectetur ĩ opib9 taliũ uir
tutũ. sꝫ se ũtutes ille p
ficiũt hñtes illas ñ ẽ alꝫ
q̃d sꝫ se. s; iustus legal' q̃
ɔ̃lectat̃ ĩ opib9 ill' put im
plet legeꝫ. iustitia legal'
ñ pficiat hoĩeꝫ sꝫ se s; pficẽ
ipm̃ ut hẽt ordĩeꝫ ad legẽ
q̃ tradiũt ab ipo pncipe
⁊ sũt tradite ipĩs ciuita
tib9 sbditis impio pnci
pis cui ẽ leges ĩferre.
Pficia g̃ ĩ ordĩe ad legẽ
ẽ pficia ĩ ordĩe ad pnci
peꝫ cui ẽ leges ĩferre. l'
ĩ ordĩe ad totaꝫ ciuita
teꝫ cui lex impoĩt̃. Iu
sticia g̃ legal' lꝫ faciat illã
eadeꝫ opa q̃ fac̃ tẽpantia
⁊ fortitudo. pficit ipm̃
tñ hñte ĩ ordĩe ad aliuꝫ
ut ĩ ordine ad pncipem.
l' ĩ ordĩe ad ciuitateꝫ nõ
obstãte q̃ tẽpañ ⁊ fortitu
do ⁊ alie ũtutes hĩ pficia

unt hñteꝫ sꝫ se. pꝫ g̃ quõ
iusticia legalis ẽ q̃ amõ t
oĩs ũt̃ ⁊ quõ ñ dẽtiat̃ sibi
spãleꝫ m̃. lꝫ agit opa sin
gl'aꝫ uirtutuꝫ. Iusticia
uõ equal' ñ ẽ oĩs ũtus s;
agit opa sigl'oꝝ ũtutuꝫ.
Sꝫ dẽtiat s; spãleꝫ m̃ eo
q̃ ĩea ĩtẽdatũ spãle bõ.
Nã lꝫ qualitcũq; ciis bonũ
sit ex h̃ resultat ɔ̃e bonũ
⁊ fit inde melior ciuitas
⁊ qualitcũq; malus sit ĩ
de peior ciuitas nõ tñ ex
quacũq; boĩtate unius
ciuis p se ⁊ sꝫ q̃ hĩ resultat̃
boĩtas alt'i ciuis. ñ q̃cũq;
puitas uni' ciuis p se lo
q̃ndo ĩst̃ malũ alt'i ciui.
Sꝫ si ĩ boĩs extiorib9 ãs ma
lus sit ut q̃ uelit plus
hẽre ɔ̃eis q̃ ci dedat. ex
h̃ insurr̃ nocumtũ alijs
ciuib9. q̃ si ille hẽt uro pl'
alij hñt miñ. Iusticia g̃
spãlis pq̃ia uitat̃ malũ
aliq̃ spãle ut put ex ma
litia uni' ciuis ĩferẽ nocu
m̃tũ alt'i dẽtiat s; spãle
m̃ hẽt ẽẽ dẽ h̃ boĩa extiora
ĩ qbꝫ ɔ̃icãt ciues. Dcĩ

ē g̃ h iustitia equal'. qꝛ potissime innititur equalitati. ut q' unicuiq3 in his exterioribus reb3 hab3 q' equu3 ē.

Tertio ē g̃ q' h iustitia d3 unicuiq3 suum ius tribuere. qꝛ ius in quada3 qualitate consistit. h at unicuiq3 tribuit q' equū ē. Sic ēni d3 tribuere unicuiq3 q' suū ē qꝛ equū ē q̃lz possit ē sua. Si g̃ h iustitia spal' eql' d3 ꝛ equalitati intendit cū bona exteriora diuicies inequal' participare possit. dupl' ē hi participans iustitia. Accidit at aliq̃s participare bona inequal' in comutationib3. ut in emptorib3. uenditorib' mutatiōib3 ꝛ locatorib3. Contigit ē in uendendo. emendo. locando ꝛ mutuando. dare paꝛ ꝛ recipe mlt'ū. l' ē eo. q͛ sine inequalitate ēē n pōt. Rursus contig̃ inequalitas in distributōib'. qꝛ alii aliquo plus laborantes pro re publica minꝰ recipiūt. Immo h iustitia q' amo d'p̄uata ē n plimi ē hōies acceptores sūt psonaꝝ ꝛ distribuentes honores ꝛ bona indignis ꝛ repellentes dignos.

ē g̃ dupl' iustitia spal' comutatiua ꝛ distributiua. et deinꝰ g̃ iustitia suū sit legalis suū sit comutatiua suū distributiua sp fiat hōiez in ordine ad aliū. magis tn̄ iustitia comutatiua ꝛ distributiua p̄ficit h̄nte in ordine ad aliū q' legal'. Sz d' h forte alibi erit locus ad p̄ns at intm dcm sit q͛ declarata sit illa tā q' ī pn capli p̄ponebāt. ostensū ē ē q͛t sūt modi iustie. qꝛ quedā ē iustitia gn̄al' q' d' l'gal'. ꝛ q̄dā spal' q' d' eql' ꝛ h duplex qꝛ q̄da3 ē distributiua. queda3 comutatiua. Rursus declaratū ē ēē que h̄nt ēē iustitia. qꝛ iustitia legal' h̄ns ēē ēē totam morale3 m̄ ꝛ ēē oīa opa ūtutū n sz se accepta. si put pea ē impleto leg.

Tertio osnz ē quo differt iustitia a ūtutib3 aliis q' ūtutes alie mag' p̄ficiūt hōiez in se. Iustitia uo siū sit legal' siū

sit distributiua. siue comuta
tiua pficit hoiem ad alium.

Cap. xi. qt s moi iustic. et ee q iustic hēt ee a rex quo ab alis ui tualis ē distincta.

Dicebat i pce
denti caplo du
as ee iustias. una
gnalem. et aliam spalem. absq
ad h at n reg sbsistit
et pacifice maeat. ut q
iustia ē neca. q qd absq
iustia gnali reg durare
n psit dupr. via inuesti
gare possum. Prima sumit
expte ipi iustic gnalis.
Sa expte uo reg i quo
dz tal iustia obsuari. et
Prima uia sic pz. Na i pce
denti ca dicebatur legal
iustia ē qsi amo omis u
tus. hñtes g hi iustitiam
imple legē. Si g lex iu
bet ee boni et phib ome
malum. Imple. legem ē
ee pfce utuosum. ideo p
magnor moraliu. ca
pfca utus. d iustia. di
q legal iustia pfca ut
g ploqu. ab oppositis. le
gal ini titia ē integ et
p malitiam pfcam. In nllo
g obsuare leges et ci

ues n pticipare i aliquo
legalem iustitiam ē eos ee
integre et pfce malos. sz
ut di. iiij. eth. caplo
d mansuetudie malum
se ipm dstruit. et si integ
sit inportabile g ee illo
reg et durare n posz illa
ciuitas ē ciues ēent i
tegre mali et i nllo uellēt
imple legē. n uellet in
aliquo pticipare legalē
iustiam. Expte g ipi
legal iustic qē pfca ut
cui oppositu ē pfca ma
litia pbari pōt. q absqz
legali iustia n ualet
regna sbsistine. Scda
uia ad inuestigado h accipi
sumitē expte ipi reg. Reg
ē comunis politica ē qdam
ordo et qsi i pncipatus. Si
g ordo i pncipat sit ipor
sbditor p rē ad leges et
ad pncipez cui ē leges feru.
v dclarari hēt i politicas. Si
ciues n pticiparet legalē
iustiam n resuaret in eis
ordo n. ad leges n ad pnci
pez. n g ulterius n suaret
politiam n eēt ulterius reg.

Ca. xi. quot sunt modi iustic et q iustic hēt

facile e g om q abs legali iustia reg donare n posset. s abs iustia spali q dividit i iustitiam comutatiua et distributiua n subsistat reg. Sic declarari pot. Quelibet e regnu et q lio ggrato assimilat cuida cor nali. Sic e uidem cor alis constare ex diuisis generis et ordiatis ad iuicem. Sic qlibet reg et quelibet ggratio constat ex diuisis psonis generis et ordiatis ad unu ad. Quia g

licz figalr loq in mbs eidem cois e q amo duplx iustia comutatiua et distributiua. Iustia enim pt supta. n e nisi ad alterum. et n e n diuisarum psonarum methaphorice tn et p q da similitudie e iustia eiusdem ad se ipm et i mbs eiusdem cors possu aliq mo cteplare iustia. vni e et eidem cors mbra hnt ordiem ad se iuice ordinat ad unu ad vt ad cor aq recipiut motu et uitale i fluetia. vt g mbra hnt ordinem ad se iuicem e i eis quodam m iustia comutatia. Sz ordiat ad cor aliq m re

fluat i ipis iustia distributiua. Ex hc e i talibus comutatia iustia. q unu habundat i uno i quo alt habundat deficit. et deficit i alio i q alt habundat. Iudu qlz sue idigetie puidendi p mu dct iuecta fuit comutatia iustia. Cotig e aliq habundare i pecunia i qua alt deficiat et deficit i frumto i q ille habundat p comutatiuam g iustiam hi sup habundan et defectus reducut ad equalitatem q vnu dat pecunia qua habundat recip frumtu q idiget. Alt uo tribuit frumtu q affluebat et suscep pecunia qua caret. Est g comutatiua iustia p ut vnu ordiat bona sua i utilitatem alti et eo hnt amodo reperiri i mbris eidem cors. oculus e pol acumine et uisu defic. deficit tn a po gressiua. q n pt pge. pes at habundat i gressiua po deficit tn i uisiue q nich uidet. oculus at g sz i qua habundat subuenit idigentie pedis q dirig ipm. pes a sz po gressiua

q̄ poss; sb̄ uenit indigentie cau
li q2 portat eū n̄ ergo mēbrā
sic sue indigētie sbuenit. vb̄
n̄ manꝰ pugnaret oculos ⁊ ocls
diriget manū ⁊ vb̄ pedes pō
tarēt capꝰ ⁊ capꝰ dirigēt
pedes corꝰ nāle n̄ posset sbsi
stē. Sic q2 nulls sō suffic̄ ad
uiuēdū n̄ ciues ꝑmutatiuā;
iustiā; s̄ iuicē sbuenirēt ut
q2 unꝰ ꝯ caret alti illō iq̄ sup
hundat ⁊ acciperet illō iq̄ d
ficit ciuitas durare n̄ posꝫ.
sic ḡ in mēbris eiꝰ corꝑis ꝑū
hn̄t ordiē ad se iuicē ⁊ s
iuicē sue indigētie sbuenīt.
ieis ꝗdā ꝯmutatiuā iustiā
sin̄ corꝰ nāle n̄ posꝫ. Sz ꝑ ū
ciues eiꝰ ciuitas l' regn̄
hn̄t ordiē ad se inuicē ⁊ sib
iuicē sꝫ ꝗ͞dā ꝯmutatōēs sui
indigentijs satisfaciunt. ē in
eis ꝯmutatiuā iustiā sin̄ qua
ciuitꝰ l' regn̄ n̄ posꝫ sbsistē.

Scḋo in mēbris ē ꝗdā distr
butiuā iustiā ꝗ hn̄t ordiēz
ad se ipm̄. Nā; cor siglis
mēbris sꝫ suaz ꝓportōēz dig
tates ifluit eis spūs uitalē
⁊ motū ita q2 ꝑū uite ⁊ ꝑū
mouēdi ē in corde. sic forte

ꝑū sāēdi ē in cerebro sic ⁊ in
ciuib; ē distributiuā iustiā
ꝑut ordiāt ad unū ās ut
ad regē l' ad ducē q sꝫ con
ditiōes ⁊ dignitatē dz eis ho
nores ⁊ boā tribuē. Sic ḡ cor
nāle n̄ sbsistet n̄ i eo resua
retur ꝗdā distributiuā iustiā
n̄ cor q2 mēbris dbite īflu
eret. Sic regn̄ l' ciuitas n̄o
pōt sbsistē n̄ reseruaret i ea
distributiuā iustiā. vt q2 rex
suꝰ ꝑnceps dbite honores
⁊ boā distribuat. ē tn̄ di
ligēt notanḋ q2 sic̄ n̄ qlꝫ
iequalitas tollit uitā cor
nālis tn̄ quelꝫ iequalitas
egtat ⁊ ifirmat ipm̄ sic n̄
quelꝫ iniustiā corūpit tota
lit̄ regn̄ ⁊ politiā; tn̄ ꝑ q̄lꝫ
iniustiā; regn̄ ⁊ politiā; ifir
mat̄ ⁊ dispōit̄ ad corruptōēz.

Pz ḡ q2 ꝑut ciues hn̄t or
diēz ad se iuicē ē ieis iustiā
ꝯmutatiuā ꝑut u͛o hn̄t or
diēz ad regē ul' ad ꝑncipē
resuat̄ ieis iustiā distri
butiuā. ꝑū u͛o adimplent
leges ē illis iustiā l'gal
ꝗcūq; tn̄ m̄ sumat̄ iustiā
sin̄ ea ciuitas l' regn̄ du

rare ñ pot. bñ g̃ dcm̃ ē q̃ oĩ
ĩp magno⁊ moraliũ. Caplo
d̃ iustiã q̃ iustũ ē q̃dã ꝓpor
tõale c̃tinẽ ũbanitates. ⁊
illaȝ siĉ aĩa c̃tinẽ corp̃. q̃ rece
dente ea dissoluit̃ corp̃ ⁊ ma
rescat. Si iusticia c̃tinẽ ũbaĩ
tates. ĩ. ciuitates ⁊ reg̃ q̃
siñ ea dissoluit̃ ciuitas nũ
possũt reg̃ ꝯsistẽ. Valde in
iuriarẽ reg̃ ⁊ regi q̃ iustiã
ñ obseruat. Si ḡ iustiã ē tõ
bonũ regis ⁊ reg̃ sũmo ope
rex studẽ d̃ ũ ĩ suo reg̃ ſueg
tã iustiã. ñ solũ hys q̃ ĩ reg̃
nati sẽ s; ĩ pegrinis ⁊ adue
nis. cuiciq; ē neget̃ iustiã
ĩ maĩfẽ regi ⁊ reg̃ ĩferunt in
iuria. Cap̃. xij. q̃ absq; in

Salitas p̃ p̃re dcẽ. nequit
sedentes. capl̃. reg̃ ꝯ
ꝓfuraret̃ p̃ncipib; ⁊ re sistẽ.
gib; ut sit iusti ⁊ ũ obseruẽt
iustiã; cũ siñ ea ciuitates
⁊ reg̃ durarẽ ñ possit. tñ q̃
ē aĩm ĩ oĩs gñosus. ⁊ sẽp
ē auidus nouas r̃es au
dirẽ. ad ducedũ nouos mo
q̃b; oñdi potẽt. q̃ maxĩe d̃
cet reges ⁊ p̃ncipes ẽe iu
stos. possũ. at ciuitatẽ ue

nari quadrupliciter. p̃m.
iiij. q̃ cõtigit d̃ iustiã. in. v.
eth̃. Prima ẽ ex parte p̃sõe
regie. Secunda ex parte ip̃i iustic̃.
Tertia ex p̃sõe bonitatis q̃
ex iustiã ĩnotescat. Et
quãta ex ip̃a malitia q̃ ex ĩ
iustiã ori ḡ. Prima sic
p3. Nã si lex ē reglã agẽdo⁊
ũ hñi pot. ex. v. eth̃. ip̃e in
dex ⁊ mlto mag̃ ip̃e rex q̃
ē leges ferre d; ẽe q̃dã re
glã ĩ agẽdis. Et ẽt ē rex
siũ p̃ncipes q̃dã lex. ⁊ lex
ē q̃dã p̃nceps siũ rex. Nã
lex ē q̃dã ĩaĩatus p̃nceps.
p̃nceps uõ ē aĩata lex. q̃ ḡ
aĩatũ. ĩaĩatũ supat tõ ⁊
rex siũ rex p̃nceps d; supare
legẽ. d; cũ ẽe rex tãte iustic̃.
⁊ tãte equalitatis ũ possit
ip̃as leges dirigẽ. tñ ĩ aliq̃
cãu leges obseruarẽ ñ debeat.
vt infra patebit. Du
bitarẽ ḡ utrũ rex d̃beat ẽe
equal' ⁊ iust. ē dubitare
utrũ ip̃a reglã d̃beat ẽe
regulatã. Si ẽ reglã ⁊
ab equalitate d̃ficiat in
q̃b; regulatur cũ omnia pro
grediẽ p̃ reglã. Sic si reges

sit iusti dispo̅nt reg̅ ut
ieo n̄obs̄uet̄ iustā g̊ ēē
maxīe ſtuāt̄ dr̄ ne sit in
iusti et iequales. qr coīru
stiā et iequalitas. tollit ī
abeis regiā maiestatē et
dignitatē. Nā reges iusti
et si oīēs penules ps̄. nōn
dig̊ sūt. ū sit reges. ē uz
ē dec̄ reglaꝝ ēē rectā req̄
lē. rex qr ē q̄dā aīata lex et
q̄dā aīata regla agēdoꝝ
expte ipi p̄fcē regie ma
xie dec̄ ipsos s̄uaē iustiā.
Secūo possūt iuestigaē hā ē
expte ipi iustie. Nā iusti
ē q̄dā bonū magnū et p̄
claꝝ. p̄fiē ē ut dcm̄ ē boīez
iordīe ad aliū. tc̄ ā maxi
clarescit boītas nr̄a qn̄
usq3 ad alios se extēdit.
vn̄. v. eth. dr̄ p̄leclarissiā
ūtutū uīr ēē iustiā et neq̄
uesper. neq3 lucifer ē ita
amirabil' sic ipā. uesper
et lucifer ē una et eadē stel
la q̄ ē ualō p̄lchra et clara
et pp̄ sui pulcītudīe et ue
nustatez dcā nōr applic̄ē
uen'. h' ā stella alā p̄cedit
solē. et tc̄ appet ī mane et
dr̄ lucifer. alā seq̄t ipsos.
et tc̄ apet ī sero et dr̄ uesper.
Est g̊ ītento phy. dīē q̄
cū uen' q̄ ē tā pulcīma
stella et q̄ alā dr̄ lucifer
alā uesper ū sit ita pul
cra ū ita clara sic ē iustia.
pulcītudo stellaꝝ ū ē ita
admirabil' sic pulcītudo
eī. Stelle ē pollet pulcītu
dīe corp̄li et illuīat nos
luīne corp̄li. S3 iustiā poll3
pulcītudīe hōesta et spūa
li. et ornat nos ūtuali p
fcōe. q̄to g̊ pulcītudo spū
alis excellit pulcītudīe
corpalē. tāto pulcītudo
iustie et clāitas eī ā mirabi
lio ē claritate stellaꝝ. Si
g̊ dec̄ reges et p̄ncipes h̄ēre
clarissimas ūtutes expte
ipi iustie. q̄ ē q̄dā clarissiā
ūt. p̄bāū pōt q̄ dec̄ eos
obs̄uare iustiā. Tcī
p̄bāū pōt ex ipā boītatis
p̄fcōe q̄ ex iustiā ī notescat.
Iustiā ē ū solū ē p̄fcā ū t
ī se. s3 ū sit ī regib' et p̄nci
pib' ondīt eos ēē p̄fcōs boīs.

Sicut enim videmus in aliis rebus quod
unumquodque perfectum est cum potest sibi
simile producere et cum actio sua se
ad alios extendit. ut tunc est
perfecte calidum quando potest alia
calefacere. et quando actio sua in
alia se extendit. et tunc est aliquis
perfecte sciens quando potest alios do
cere. et quando scientia sua ad alios
se extendit. Ideo scribitur quarto
metheororum quod signum omnino scientis est
scire docere. Sic et similiter tunc est aliquis
perfecte bonus quando bonitas sua in alios
quasi ad alios se extendit. Inde
est ergo quod non consequatur perfectam bonitatem
bonitatem non constituatur in aliquo prin
cipatu. Nam quando homo aliquis non habet
regere nisi se ipsum non plene ap
paret nec perfecte cognoscitur
bonitas. Sed quando constituitur in
principatu aliquo quia oportet quod bo
nitas sua ad alios se ex
tendat. Tunc melius apparet
qualis sit eo quod opera sua ad exte
riora se extendat. Si igitur ex
teriora magis nota sunt nobis.
quanto aliquis in maiori principatu
constituitur. quia opera sua ad plura
se extendunt. magis apparet
qualis. ideo dicitur quinto ethicorum quod prin

cipatus virum ostendit proverbium quod
a pluribus dicitur. Si quis vult co
gnoscere virum. ponat ipsum in ali
quo principatu. Est ergo iu
stitia quia ad alterum est innotescit
perfecta bonitas. Nam excepta
prudentia quae aliis virtutibus
perfectior est et earum directiva omnes
aliae virtutes morales quae
perficiunt in se. se minus habent ad
iustitiam quae perficit hominem in ordine
ad alterum. sicut secundum bonitatem quam quis animo
solum habent regere se ipsos. se
habent ad principem cuius bonitas
et regimen ad alios se exten
dit. Sicut ergo in principe magis
manifestatur perfecta bonitas quam in
aliis. sic ex iustitia magis ma
nifestatur perfecta bonitas quam
ex aliis virtutibus moralibus.
Decet ergo reges et principes esse
iustos tum quia debent esse regulae
agendorum. tum quia iustitia est prae
clara virtus tum etiam quia ex ea ma
nifestatur perfecta bonitas. Q
uarto licet reges et prin
cipes ex magnitudine mali
tiae quam ex iniustitia consurgit. Nam
ut dicitur quinto ethicorum. Sicut melior est
qui non solum est bonus in se sed et bonus

tas sua se extendit ad alios,
sic peior est non solum malus est in
se, sed etiam malitia sua se exten-
dit ad alios. Et quanto ad plures
se extendit malitia eius, tan-
to peior existit. Tanto ergo
summo opere studere debent re-
ges et principes non fieri in-
iustos et iniustitiam vitare, quia
ex eorum iniustitia potest sequi maximum
malum, et possunt ipsi pluribus no-
cumentum. Esset autem valde desi-
derandum, quomodo reges et princi-
pes possint iustitiam acquirere,
et quomodo debeant iustitiam obser-
vare. Sed hoc in tertio libro tan-
getur quando regimen [?] regis
[?] plenius ordinatur. Cap.
xiiii. Quid est fortitudo et circa quae.

Circa quae habet esse et quo-
cumque contingit [?] in ipsa
peccare et bene agere. [?] for-
ordinare virtutes aliquas per eas,
quod regulemur in agendo. Cum ergo
esse timores et audacias con-
tingat aliquem se habere recte et
non recte, ordinare virtutes aliquas
esse timores et audacias con-
sequens est. Aliquis timor est ti-
midi, et non timidi. Sunt ergo
aliqui adeo pavidi quod etiam

tates mures timent. Aliqui
vero adeo fatue audaces non solum
non timent quod non est fortitu-
dinis, sed insaniae, propter quod philosophus in
magnis moralibus scribit quod
si quis valde impavidus exi-
stat quod etiam non timeat, non est
fortis, sed insanus. Spectat
ergo ad fortem timere timida
et audere audenda. Erit ergo
fortitudo virtus quaedam repri-
mens timores et moderans
audacias. Reprimit enim for-
titudo timores, ne per eos
retrahatur quis a bono quod ratio
dictat. Moderatur autem
audacias ne quis audacter
aggrediatur quod ratio vetat.

Viso quid est fortitudo. Re-
stat videre circa quae habet esse tal-
is virtus. Sciendum ergo quod timere et
audere praecipue respiciunt pericula.
Nullus enim timet nisi ymagine-
tur sibi imminere periculum,
nec etiam dicitur audax aggrediens
ad terribile et periculosum. Et
periculorum quaedam autem
sunt bellica, quaedam autem
ex aliis causis. Exponimus
enim pericula non solum in bellis,
sed etiam in mari et aegritudinibus

Cap. xiiii. Quid est fortitudo et circa

et aliis esse quod contingit esse pericula.
Rursus in periculis bellorum videmus
diversimode se habent. Nam quidam ti
ment quidam audent. Audentes
autem diversificantur. Nam aliqui
aggrediuntur bellorum pericula, sed
cum aggressi sunt ea, si invenerint
resistentiam non sustinent sed fu
gam arripiunt. Quidam autem
non aliqui aggrediuntur bellum, sed
postquam aggressi fuerint subsistunt
et tollerant pericula bellorum. Cum
ergo virtus sit circa bonum et difficile
(et tenet medio) quia difficiliora sunt pericula be
llica quam alia et quia in periculis et
bellis difficile est reprimere
timores quam moderare au
datias. Rursus vero quia non au
dentes non tam difficile est aggredi
pugnas sicut tollerare et sustinere
pugnantes. Fortitudo quae est virtus
circa pericula principaliter est circa pericula
bellica quam circa pericula alia et prin
cipaliter in reprimendo timores insur
gentes circa pericula talia quam in
moderando audatias circa ipsa. Sic
et principaliter est huiusmodi virtus
in sustinendo pugnantes quam in
aggrediendo eos. Quod autem
pericula bellica sint difficiliora
ad sustinendum quam pericula alia triplici via ostendi
potest. Prima quia huiusmodi pericula sunt
magis perceptibilis et magis sen
tiuntur quam alia. Non enim sic
aperte apprehendimus mo
rtem cum egrotamus quia egritu
dines intrinsecus latent non
sic sentimus et ymaginamur
lesiones sic extractu gladii.
Pericula ergo bellica tum quia ma
nifesta sunt tum etiam quia maiorem
dolorem inferunt difficiliora
sunt ad sustinendum quam alia.
Secundo talia difficilius sustin
emus quam alia non solum quia
magis manifesta et dolorosa illa
tiva sed quia ymaginamur quod
per fugam ea que sunt facilia vi
tare possumus. Non enim sic per fugam
vitare possumus egritudines
quia cum egritudo sit ab intra nobis
existens per fugam eam vitare
non possumus. Pericula ergo maris
non sic per fugam vitare pos
sunt sicut pericula belli. Cum
ergo difficile sit durare
et substinere pericula illa que
per fugam vitare possumus quam ea
ad quae substinenda necessitamur

sentiunt et ymaginantur ea maxime

eo q pfugi ei uitā nō
possūt difficili substinētur
picula bellica q̄ alia. ¶ Ter
picula talia difficili sbsti
nēt q: p ea maxi apphen
dunt mortē uiolētā cum
ibi illata sit p mutilatōēs (mors)
mēbrorum & pcisurā, cordis p
q maxīe apphēdunt mortē
uiolētā. mori ē p egritudīes
l p aliq alium modū n̄ sicut
repugnare n̄e cordis sic mors
bellica p q cor mutilatur
& icidit. Est g ut fortitu
dinis pncipali ēē picula bel
lica. Secūdo aut ē ēē picula
pp q dr .iij. eth. q pn dicet (alia)
utiq fortis q ē impauidus circa
bonā mortē & maxīe ēē ea
q ē s bellū. s; ad hucinam
& i egritudinib' itumid ē qē
fortis. ad fortes g spectat
nō timē quāq; picula q īu
dicat id n̄ ēē timida. pncip
ali tn̄ ē fortitudo circa picula. (bellica tm̄ q difficiliora)
Ampli' lz fortitudo sit circa p
icula reprimēdo timores & mo
derando audatias circa ea pn
cipali tn̄ ē circa reprhēsiōēs ti
morum q circa moderatōēs auda
tiarum. Nā picula terribilia. Ut

plura tristia. Tristia aūt na
lr quib; refugit sic nālit
pseqt dilectabilia. Cum g
nālr tristia fugiamus diffi
cile ē reprimere timores p quos
tristia fugimus. Nō aūt sic di
fficile ē modare audati
as p quas tristia aggredimur
q: si ut pncipali ē diffi
cile. bene tamen ē fortitu
dinē pncipali ēē circa repre
hēsiōēs timorum q moderatiōēs
audatiarum. ¶ Qd fortitu
do pncipali sit sumo q
i aggrediendo ut communit
ponitur triplici. via pbari
pot. ¶ Primo. q: aggredi ē for
tiorum. Sustinere aūt ē debili
orum. aggrediens aūt cōparatur
ad alios sicut debiliores. sed
sbstinens sicut ad fortiores.
¶ Difficili aūt ē iniari cōtra fort
iores q circa debiliores. pp q
difficili ē sustinere pugnā q
aggredi pugnantes. ¶ Scdo
hoc ē difficilius. q: aggrediens
ymaginat malū ut futurum.
s; sustinens hēt malū pculi
& psens. difficili ē aūt in
miti qui hēt se fortit cōtra
mala psentia. q cōtra mala

futura. ¶ Tertio li3 e diffi
cilis q2 aggredi pot si subito
si subitum reqrit durabi
litate et tpe. ¶ Difficilius
e g huic se fortit et constat
i sustinendo bella q reqrit
durabilitate et tpe q in
aggrediendo. eo q subito fi
eri possunt. vn phs. iij. eth. c
capitulo de fortitudie ait q
fortitudo e circa timores et au
dacias. mag tn e circa timo
res reprimendo. s. eos q circa au
dacias moderando ipas et
sbdit fortitudie3 e i sb
stinendo tristia. Declaratu
e g circa q hz ee fortitu
do. Restat g declarare quo
possum facere nos ipos forte.
Notandu g q li3 uirtus duaby
malitiis q3 vna sup hun
dat et altera deficit. vt largi
tas opponitur prodigalitati q
sup habundat i expendendo
et auaricie q deficit. et forti
tudo opponitur audacie q
sup habundat i aggrediendo
do et timiditati q deficit.
Semp tn uirtus opponitur plus
uni malitie q alij ut q2

difficilis e reprimere timores
q moderare audacias. for
titudo mag insistit in rep
at timores. q. ut moderat
audacias et plus repu
gnat et contrariat timor
fortitudini q faciat auda
cia. q2 g n possum punctualir
attingere medium inter auda
cia et timore. declinandu
e et ad audacia q2 nimis
repugnet fortitudini. q ti
mor si uolum facere nos et
ipos fortes. ¶ Declarata
g sunt illa tria in pn capli
proponebantur. ostensu e e
q e fortitudo. q2 e uirtus
imprimens timores et moderas
audacias. Rursus manifestu
e ost q fortitudo q pncipa
lit e circa picula bellica et rep
rimendo timores et i sustinen
do pugnas. Econtra at e
ost picula alia et i moderando
audacias. et i aggrediendo
pugnas. ¶ Tertio declara
tu fuit quo possum facere for
tes nos ipos. q2 manifeste h
faciam declinando mag
ad audacia q n tn repugn

fortitudini sit̄ tūor. Cap.
xiiij. Q̄t s̄ sp̄es fortitu̅ ⁊ q̄.
Distinguit ph̄s. iij. eth. caplo
pl's. iij. eth. caplo de pn.
de fortitudīe. vij. sp̄es. cet̄s
sū. vij. manentes forti
tudinis. Pma ē fortitudo
ciuil'. Sc̄a fuit. Tertia
militaris. Quarta fu
riosa. Quinta osuetu
dinalis. Sexta bestial'.
Septīa ē fortitudo u̅tuo
sa. Fortitudo ē ciuil' ēq̄
ās times ui̅cacīoīā ⁊ uolēs
honorē adipisci agg̃dit
aliq̄ t̄ribile vn̄ ait ph̄s
q̄ s̄ hāc fortitudīe; forti
ssimi uiri ēē apd illas gē
tes apd quas timidi in
honorati sūt. fortes uō ho
norati. Vn̄ ut dicit ph̄s ⁊
ait ector fortis erat q̄
times incrpationes polymā
dis agg̃diebat̄ t̄ribilia.
dicebat ē. q̄ si fugēt po
lymādis q̄ erat expte ⁊
aduer̄sa p̄mū sibi icrepa
tiōes inponēt sic ē uitus
ph̄s recitat dyomedes.
Qui ēm fortis erat dicebat
ē q̄ si n̄ strenue bellaret
ector laudās se ī troianis
diēt dyomedē abeo uictū
ēē. Recte ait h̄ fortitudo
dr̄ ciuil' q̄ int̄ ociues ci
ues ⁊ notos q̄s maxīe
fiūt obprbia ⁊ q̄nt hono
res. Vidēm ē aliquos cī
sūt ī ignotis ptibz omittē
aliq̄ turpia q̄ int̄ ociues
⁊ notos nullatenī attēp
taret. Sc̄a fortitudo
dr̄ fuil'. ⁊ h̄ peior ē q̄ pa.
vt cū ās n̄ ut. vitet ob
prbia ul' ut oseq̄t̄ honores.
s̄ tīore pene ul' aliq̄ ncc̄i
tate duct̄ agg̃ditur pu
gnā. Vn̄ m̄lti troianor̄
timētes ectorē statuisse
q̄ siq̄s troianor̄ sīn bello
fugēt tali attēptaretur
q̄ nō eēt sufficiēs fugare
canes. Ad hāc fortitudīe
īduaīt p̄ duces exat̄ sti
tuentes penā fugienti
bz faciendo foueas ne pō
sit exercitus fugē s̄ quadā
ncc̄itate bellare. Cogat̄
āt h̄ mō qdā dux dr̄ suū
exercitū coegisse ad fortitu
di. Nā cū nauigiis cū to
to suo exercitu trāsfetaret

Fortes ... na ph̄s ... ethicorum

ne ās

ne ad⁹ desuo exitu h̄ret ma
teriaz fugiendi omes naues
ɔfregit. ¶ Tertia fortitu
do militaris dr̄. q̄ h̄ ē fortitu
do expien. Milites ē̄ pp ex
pian q̄ habēt ībellis mlta
aggdiūt que unīr ēē tribi
lia. Nā ut dicat uegetius
ilibro dre militari nlls at
temptare dubitat q̄ se bn̄ r
didisse ɔfidit. Econuerso eī ali
quos audiētes solū strepi
tū armoz fugiūt. Nesciūt r
nesciētes discēnē q̄ sūt pi
culosa ībellis. et q̄ n̄ militē
uso belloz expti ɔsiderātes ex
sua expiētia et ɔgscētes be
lloz picla aggdiūt aliq̄ t̄
ribilia ut iudicēt ēē fortē
n̄ tn̄ pp h̄ ūr fortes sūt. Nā
cū ad inualescat bellū q̄ ex
tendat eoz expien ifugā
ɔūtūtū. ¶ Quarta fortitu
do dr̄ furiosa. Nā aliqū pp fu
rorē et passiōez iqua existūt
alā aggdiūt pugnā. ita
ut iudicēt fortes. n̄ tn̄ ūr
tales fortes existūt. q̄ for
titudo ūa aggdit pugnā.
ut phs inuit. n̄ pp furorē
s; pp bonū imo si ex furore
q̄s pugnam aggrediatur
inueniēs resistentiā pug
n̄ sustinet. q̄ qui sūt itēpe
stuosi et trepidus pp furorē tn̄ sql
lato furore icip̄ timē. et n̄
sustinē bellū s; arrip̄ fugā.
¶ Quinta fortitudo ē ɔsuetu
dinalis. aliqui ē q̄ i plurib⁹
bell' fuert iqb⁹ forte bn̄ ac
cidit eis ex hac ɔsuetudiē
assumūt q̄ dā spē uictorie
et acq̄rūt q̄ dā spē bellādi
tales ḡ fortes ēē uīr q̄ ag
gdiūt pug seprātos dūic
toria et n̄ cred̄ētes ad mali r
pati. Nō tn̄ uē fortes sūt.
q̄ si inueniāt resistētiā et ɔt
speratā malū aliq̄ patiāt
fugiūt. ¶ Sexta fortitu
do dr̄ bestial' ēē. ut cū aliqs
igrās fortitudiē. ad iu sañ
bellat ut puta. si h̄itātes
in septētōe sūt fortes et au
daces. Inmeridie uō sūt
debiles et timidi. aggdiē
tes pugnā cū septētrioalib⁹
credēdo eos ēē meridioales
h̄nt fortitudiē bestialē.
Sūt tales. q. bestie īsensa
te aggdiētes bellū n̄ co
gscentes ad ūsarioz po. r

Septima fortitudo est virtuosa, ut quando non coactus vel timore vel propter experientiam vel propter ignorantiam aggreditur bellum, sed propter bonum excellentiae. Reges ergo et principes scientes has maneries fortitudinum scire debent ut cognoscant qualiter populus suus fortis est et quomodo possit cum adversariis bellare. Ipsi tamen debent esse fortes fortitudine virtuosa. Non enim exponant gentem suam periculis bellicis nisi instante iusta bella et nisi videant magnum bonum patriae vel regni consequi ex tali bello posse consequi possit. Cap. xv. quod sit temperantia et circa quae habet esse et

Temperantia quid sit et quomodo inter virtutes nos ipsos cardinales ultimum facit [...] gradum tenet. Prudentia enim iustitia et fortitudo principales sunt in virtutibus moralibus, quia prudentia est in intellectu, iustitia in voluntate. Virtutes vero aliae morales sunt in appetitu sensitivo vel in irascibili vel concupiscibili. Appetitus autem sensitivus deficit a voluntate et intellectu. Ideo prudentia et iustitia sunt virtutes principaliores. Inter quas principalior iustitia, quia ipsa est directiva omnium aliarum virtutum. Fortitudo autem et temperantia licet non sint adeo principales sicut prudentia et iustitia, inter tamen virtutes principales computantur. Nam virtutes moderantes passiones duplici modo [...] propter passiones duplici modo obsistunt bono, quia alliciunt nos ad illud quod ratio vetat, vel ut supra dicebatur obsistunt ei quia retrahunt nos ab eo quod ratio dictat. Inter cetera autem quae possunt nos retrahere a bono rationis sunt timores belli et pericula mortis, circa quae est fortitudo, sicut et inter cetera allicientia nos ad id quod ratio vetat sunt venerea et delectabilia secundum gustum, circa quae est temperantia. Fortitudo ergo et temperantia inter principales virtutes computari debet. Est autem fortitudo principalior temperantia, quia fortitudo magis ordinatur ad bonum commune ut ad tuitionem regni et ad defensionem patriae. Temperantia vero magis ordinatur ad bonum proprium ut ad moderationem sui ipsius. Bonum autem commune [...] est proprio bono.

passiones vel obstat

¶ Post q̄ꝫ g̊ dixim̄ de ꝑ̃pãen̄ q̄
ē ꝑ̇ncipalior q̄ iustã q̄ ē pri
cipalior fortitudīe. ⁊ de for
titudīe ē q̄ ꝑ̇ncipalior tꝑan̄
q̄ int̄ ꝑ̇ncipales ũtutes ul
timū g̊du tenz. ¶ Dicēd͛ g̊
q̄ sic̄ fortitudo media ē īt̄
timores ⁊ audacias q̄ qui
oĩa tim̄ n̄ ē fortis n̄ q oĩa
audet. Si q tim̄ timida ⁊
audet audenda. Sic tꝑan̄
media ē int̄ d̄letatōēs ⁊ īsē
sibilitates. Vocam̄ aūt īsē
sibilez ⁊ agg̊sibē q oīns d̄le
tatiōēs cōīles fugit. Insē
sibilitas g̊. ē ulcia q̄ īd̄ dic
tet fuge d̄letatiōēs sensi
biles. ¶ Vid͛ g̊ oēs d̄letati
ōēs īseq̄t̄ intꝑat̄ ē. ¶ Ꝙ q̄
omis fuit īsensibiles ⁊ ag
g̊stis ē. ¶ Ꝙ g̊ fuit fugi
enda. ⁊ ꝑseq̄t̄ ꝑsequenda ũtuq̄
⁊ tꝑatius ē. Tēt̄ g̊ pecca
re nō soli d̄letatōēs sensi
biles ꝑseq̄ndo. s̄z ī eas fugi
endo. Nā q tādo abstinet a ci
bo ⁊ potu ⁊ abilliatis d̄le
tatiōib̄ sensibilib̄ q̄ tali
abstinētia eī nā stare nō
poss̄ q̄ bī oĩuz recta n̄ dic
tat sitiuosus dici n̄ posset.

¶ Patet g̊ qd ē tꝑan̄. Naz
sic̄ fortitudo ē reꝑ̇mēs ti
mores ⁊ mod͛ans audaci
as īt̄ quas ipã fortitudo
h̄t ēē. Sic fortitudo tꝑan̄
ē reꝑ̇mēs d̄letatiōēs sēsi
biles ⁊ mod͛ans īsensibi
litates īt̄ quas h̄t ēē. Si
g̊ tꝑan̄ reꝑ̇mit d̄letatōēs
sēsibiles. vidend͛ ē c̄ quas
d̄letatiōēs sensibiles h̄t ēē.
Delectationū ā sensibiliū
q̄da sūt fortes ⁊ q̄dā debi
les q̄da nos mag̊ alliciūt
q̄dã. mī l3 ē sit. V. sensus
⁊ ēē sensibilia oīuz sensiuz
ꝯtagat nos d̄letari. forti
ores tñ d̄letatōēs sūt gustū
⁊ tactū q̄ ꝑ uisū ⁊ auditū
⁊ odoratū ꝯdupliat̄ p3.
¶ P3. q̄ q̄to magis utimur
d̄letatiōib̄. tãto ardētius
⁊ feruēti d̄letam̄. Mag̊
aūt unim̄ d̄letatiōib̄. gust̄
⁊ tact̄. q̄ d̄letatiōib̄ alioꝝ
sensuū possum̄ ē uidēe au
dire ⁊ odorare distan̄. s̄z
n̄ possū gustare ⁊ tã n̄ nb
ꝯiuncta. Ideo in hī sēsibilib̄
ardenti ⁊ fuēti d̄letam̄.
¶ Secūdo h̄ dez. p3 q̄ sēsibilia

[Margin notes: "⁊ de iustā" beside line 2 of the first column; "Restat dīc̄ d̄ ipã tꝑat̄." beside lines 5–6 of the first column; "ꝑm" beside the line "ores tñ d̄letatōēs sūt gustū" in the second column.]

//nraz ut delectabilia gustus ordinantur ad conservationem

gustui et tactui magis directe et immediate videntur ordinari ad conservationem speciei. Ideo natura tantam delectationem posuit in delectabilibus gustus et tactus ne periret individuum quam salvaretur species. Quia sicut est bonum et difficile ponendum est principaliter temperantiam esse circa delectationes illas a quibus est difficilius abstinere. Temperantia autem igitur proprie est circa delectationes gustus et tactus. Si autem est circa delectationes aliorum sensuum hoc est per accidens propter bona delectabilia gustus. Sed est hec virtus ut vult .iii. ethicorum philosophus circa delectabilia illa in quibus reliqua animalia communicant. Reliqua autem animalia in gustu et tactu delectantur per se. In aliis vero sensibus delectantur per accidens propter quae recordantur. Unde dicitur quod canes non gaudent odoribus leporum sed comestione. Si autem gaudent odore eorum hoc est quia credunt se cibare ex illis. Et leo non gaudet voce bovis sed visione eius non inquantum proximum et auditum cognoscit eos, propter esse credit se saturari ex eis. Est enim temperantia circa delectationes tactus.

quae in illis proprie ex ratione(?) delectatur quae utrarumque rationabiliter accidit. Nam delectationes nutrimentales quae sunt per gustum ordinantur ordinantur ad conservationem personae. Sed delectationes matrimoniales quae sunt per tactum ordinantur ad procreationem filiorum et ad conservationem speciei. Si igitur non plures eorum est bonum quod divinius(?) quod proprium est rationabiliter videtur egisse natura si in operibus matrimonialibus vehementiores delectationes posuit quam in operibus nutrimentalibus vel forte hoc ideo fecit natura quia unusquisque magis sollicitatur est de bono proprio quam de bono alterius. Propter hoc ergo oportuit tam vehementes delectationes ponere in nutrimento quod ordinatur ad bonum proprium et ad conservationem individui sicut in matrimonio quod ordinatur ad bonum alterius et ad conservationem speciei. Si igitur contra difficilius magis bellandum est principalius insistendum est ut per temperantiam refrenemus delectationes venereas quae sunt per tactum quam nutrimentales quae sunt per gustum. Immo in ipsis delectationibus nutrimentalibus magis delectamur in tactu quam in gustu. Quod

mandendo est et bibendo non magis
que in se ipso experimur delectamur
in lingua in qua regnat gustus sed
tactu maxime reperimur magis
delectamur cum cibus aut potus
attingit guttur quam cum attingit lin
guam. Unde dicitur esse in talibus iu
dicium gulosorum. Recitat autem
philosophus .3. eth. de quodam nomine
phyloxeno qui cum esset pulta
uorax. orauit ut guttur
eius longius gruis fieret. Non
enim orauit ut lingua eius esset
latior lingua bouis ut magis
delectaretur per gustum. sed ut gut
tur eius esset longius gutture
gruis ut comedendo et bi
bendo diutius delectaretur
per tactum ut quia per experientiam te
patet principaliter est circa tactum ex consequenti
circa gustum pro actibus autem est circa
delectabilia aliorum sensuum.
Species autem temperantie debemus su
mere per hoc. Nam si spectat
ad temperantiam reprimere delectati
ones nutrimentales et uenere
as quia delectationes nutrimen
tales reprimimus si sumus
sobrii et abstinentes uenereas
uero si sumus casti et pudici.
iiij. enumerat partes ipsius uidelicet

sobrietas abstinentia. castitas
et pudicitia. Nam si nolu
mus nutrimentales delecta
tiones reprimere oportet nos temperari
circa potum et cibum temperando nos
circa potum sumus sobrii sicut qui ex
cedunt in potando sunt ebrii.
temperando uero nos circa cibum sumus
abstinentes. abstinentia ergo
et sobrietas deseruiunt in repri
mendo delectationes nutrimenta
les. Sed castitas et pudici
tia uenereas delectationes re
frenant. Quod patet est uere temperatum
non exercere opera uenerea, neque
gestus. prout ergo abstinemus
ab operibus ueneris dicimur esse ca
sti. sed prout caret etiam ipsos gestus
incitantes. ad uenerea dicimur esse
uerecundi siue pudici. Ex his
uisis de leui patet quomodo nos
ipsos facere possimus temperatos. Nam
temperantia et fortitudo quodammodo
contrario se habent. fortitudo enim
est in aggrediendo terribilia. Sed
temperantia est in retrahendo se ab
his que sunt delectabilia.
Sicut fortitudo quia magis congruit
cum audacia et si nolumus
esse fortes debemus magis esse
audaces quam timidi. Sic temperan

plus conuenit cum insensibili
tate. Si ergo nos ipsos uolu
mus facere temperatos ad aliam
partem declinando est ut a delec
tationibus sensibilibus caueam
us. melius est enim aliquas delectati
ones et liceitas uitare quam aliquas
illicitas insequi. ¶ Declara
ta sunt illa que in .iiii. capitulo in principio
capituli ponebantur. ¶ Primo
ostendebatur quid est temperantia quia
est uirtus reprimens delectationes
sensibiles et moderans in
sensibilitates. ¶ Secundo non
declarabatur esse quod habet esse quia
primum est circa tactum. ex consequenti circa
gustum prout attingit tactum non circa alios
sensus. ¶ Tertio autem manifesta
batur quod quatuor sunt species eius quia
.iiii. due moderantes dele
ctationes nutrimentales ut
sobrietas et abstinentia.
due refrenantes delectati
ones uenereas. ut castitas
et honestas siue pudicitia.
¶ Quarto declaratum fuit quomodo
possumus nos ipsos facere tem
peratos. quia si maxime faciemus
mus a delectabilibus ab
stinendo. ¶ Ultimum est sum

phylosophus .3. ethicorum. licet pati quod senes
troye patiebantur ad helenam
dicentes. abiicientes
eam .i. non respiciamus in eam. Capitulum
xvi. quod ex probabilius est esse in
temperatum quam timidum et quod maxime
decet reges
a prauis
operibus

Probat autem phylosophus .3. ethicorum .iiii. ratio
nibus. quod detestabilius est esse
esse intemperatum quam timidum. Prima
quia quanto aliquis magis uoluntarie
peccat tanto magis est increp
andus. Rursus quanto aliquis facilius
potest bonum facere si non bonum faciat
magis detestandus et reprehen
sibilis. Intemperatus ergo magis est
detestandus et reprehensibilis timido
quia magis uoluntarie peccat
timido et quia facilius est ei facere
bonum et acquirere temperantiam. quam sit
acquirere fortitudinem. Quod autem
magis uoluntarie peccet intemperatus
quam timidus declaratur per ordinem. ¶ Primo
quia insequi uoluptates intem
peratis est delectabile. fugere
autem et timere est tristabile. magis
autem quis uoluntarie agit quod
facit cum delectatione quam facit
cum tristitia peccans ergo per in
temperantiam magis uoluntarie

temperatos se

11

male agit quam qui peccat
ex timore. ¶ Secundo hoc probat quia
ut agit propter tristitiam. timor obstupe-
facit et reddit naturam immobilem
et corruptivam. quod non facit delectatio
propter intemperantiam. Sed quando aliquis est in stupo-
re est quasi extra se non voluntarie
et deliberate agit quod agit. To-
lerabilius ergo est peccare propter timorem
quam propter intemperantiam. Cum ergo sit ma-
gis voluntarium quod sit reprehensibile. propter
ergo intemperantiam dignius est esse magis in-
crepandus quam timidum. quia ma-
gis voluntarie male agit.
Hic ergo dignius potest omnia ipsorum esse
magis increpandus. quia facilius potest
bonum facere. facilius est potest adqui-
rere temperantiam quam fortitudo. Nam
in praecedenti capitulo dicebatur
temperantiam adquirimus abstinen-
do et retrahendo nos a de-
lectationibus sensibilibus. for-
titudinem fortitudinis non
acquirere possumus aggrediendo
terribilia et expectando pugnam.
retrahi autem a delectationibus
potest fieri sine omni periculo. Sed aggre-
di terribilia et expectare bella si-
ne periculo fieri non potest. Valde est
ergo increpandus carens temperantia.

sine periculo potest acquiri.
Non autem adeo increpandus est ca-
rens fortitudine. quia tamen il-
la difficilius et cum maiori
periculo acquiritur. Rursus fa-
cilius acquiri potest temperantia quam for-
titudo. quia multa talia ex-
periuntur in vita. multotiens
occurrunt nobis delectabilia
a quibus abstinendo disponi-
tur ut simus temperati. Non
autem sic de fortitudine. Nam
non qualibet aggressio bellorum
facit nos fortes sed bella il-
la sunt iusta. Sed toto tempore
forte in vita hominis non occurrit
eis unum iustum bellum. Non ergo
sic possumus assuescere ad opera
fortitudinis sicut ad opera temperantiae.
Quare exprobrabilius est nos esse
intemperatos quam nos esse fortes.
Sic igitur regem non esse virilem et non
esse constantem animo est exprobrabile
propter quod exprobrabilius ipsum esse
intemperatum et insequentem passi-
onum. ¶ Possumus tamen novas
rationes adducere ostendentes quod de-
testabile sit regem intemperatum
esse. Tangit enim philosophus 3. ethicorum. ad
ipsa intemperantia et ex quibus tres

rōēs ſumi ſūt q maxie decet
reges ⁊ p̄ncipes tēpatos eſſe
Eſt ē tēpañ. ut ibi tāgit
uitiū ſc̄dᵒ maxie beſtiale
pūile turpe ſiū exp̄babile.
q āt ſit uitiū maxe beſtia
le p₃. Nā ut ſup̄ dicebatur
tēpañ ⁊ itēpañ ſūt hr̄e ēē d̄le
tabilia tact⁹ ⁊ guſt⁹ ſ₃ que
delc d̄lectan ħ ē nb̄ ⁊ brutis.
Jdō .3. eth. d̄r q₂ q tēpañ ⁊ in
tēpañ ē ēē d̄lectatōēs. quib₃
reliqua aīalia ocāt. Jdō itē
pati ſ ſuiles ⁊ beſtiales. be
ſtia ē q₂ deficit intellectu ūi
liē ē q° ſuile. Sig° idecēſ ē
regē cui alius dn̄an ēē itēp
ati. ¶ Scḋo itēpañ ē uitiū
maxie pūile. pūi eī qui
uſum rōis ū hn̄t ū uiuūt rōē
ſ; paſſiōē. Jdō maxie uidem
eos ſequi d̄lectabilia ⁊ ēē in
ſecutores paſſionū. Vn̄ phs
.3. eth. vlt. ocupiſabilē ſ₃ q
hr̄e ēē uitiū ītēpañ aſſilatū
puo. q₂ ſic puer d₃ regi per
pedagogū. ſic uiſ ocupiſa
bil' ē regenda ⁊ regladā p
rōēz. Sig° idecēſ ē regē ēē x

puer₇ moribꝫ ⁊ ū ſequi rōēz
ſ; paſſiōēz idecēſ ē ēē ipſos in
tēpatū. ¶ Tertio ē h' idecēs re
gi q₂ h' uitiū maxie ē turpe
⁊ icōtēptibile. hōies ēīz itēp
ati q₂ appetūt uilia ⁊ turpia.
Jdō ſi ī p̄ncipatu ſit maxi
otēpnūt q₂ qbꝫ idigēt regi
abeo q ē itēpat⁹ ⁊ nō ſeqr̄
rōēz ſ; paſſiōēz. q̄r ſi decet pſōaz
regiā oīr̄e. ſ; reuēdā ⁊ ho
norē dignā maxi idecēſ ē
eā ēē itēpatā. Hr̄ aūt h' x
hr̄alem ī rege ſardinapolo.
q cū ēēt tot⁹ muliebris ⁊ de
ditus itēpañ ū reticitur
ī antiqs yſtoriis ū exibat
extᵃ ut hr̄et colloqū cū ba
roibꝫ reg ei ſ; oms colloq̄tiō
ēēſ ei erat icamēis ⁊ domuli
eres ⁊ p litteris mittebat ba
roib' ⁊ ducibꝫ q° uell; eos fa
ce. Accidit āt q quidā dux ex
citus dui ei ſuiet ⁊ fidelis.
Rex ille uoleſ oplacē illi du
ci p̄cep ut iducēt ad ipſos. x
Dux āt ille aſſuet⁹ rebꝫ bel
licis uidēſ regē ſuū ēē totū
muliebrē ſiuī ēē totū | muli

ebrie et bestiale strati huit r
ipsm i otempti et digt otupi
tudine; cui uoluit eu iuuare.
Rex aut times fugit et qn no
credabat se posse fugere manus
illis duas. clausit se i qua
dam cam toto thu suo et oibz
supletilib' suis se obussit. r
Sensibilr e uidem qd delicti
uoluntatib' otepnut. imo q
intpati iuriat alijs ipsis
marie ouietis. ut i uxorib'
et filiab; marie puocat alio
s se. et qr potissime timendu e
regib; et pncipib' ne furor
pp iact ot eos marie ex
pedit eos tpatos ee. Cap.
xvij. q e libalitas et q̄
N umerabat. hic ee aquo
supi. xij. ui nos ipos po
tites iter qs ut sui face
diceba. iiij. erat cu libe
diales et pncipales. vi ral
delz. paen. iustia. fortitu c.
do. et tpan. Post q uo di
xim d hijs. iiij. ututib; et
ondim quo reges et pnci
pes illis utuitb' dec; ee or
natos. Reliquu e scire de

utuitb' alijs. Virtutes aut
alie l respiaut extiora bona.
l extiora mala. Si extiora ma
la bona l extiora mala. Siex
tiora bona. illa l sut bona ul
pse ul in ordie ad a. P g
diem d utuitb' respiaen
tib' extiora bona p se. postea
d tabit d utuitb' extiora
mala respiaetib' et d respi
aetib; extiora bo i ordine
ad a. bona aut extiora l sut
utilia ut pecunia, ditie et
oia que numismate mesurari
psut l sut honesta u honores.
P mo g diem d utuitb' re
spiaentib' bona utilia et po
stea d respiaetib; bona ho
nesta. Inap g ergtio ase
su. Cu g bona utilia sensi
biliora sit q honesta pus d
tiand e d utuitb' respiae
tib; bo utilia. Circa aut bo
utilia. u d tian ht. iiij. ch.
e dup ut libalitas et mag
ficen. hec e utuites due re
spiaut supt et pecunia s; no
eod mo. Na libalitas q r
alio m Ligitas nuncupatu

dicitur respicere sumptus mediocres.
magnificentia vero dicitur respicere
magnos sumptus, quod quomodo sit in
telligendum in processu pate
bit. Si igitur in faciendo sumptus
contingit deficere quod facit avariti
am, et superhabundare quod facit prodi
galitas, quia utrumque est contra
rectam regulam rationis, oportet dare
virtutem aliquam mediam inter ava
ritiam et prodigalitatem. Huiusmodi autem
virtus est liberalitas. Patet igitur quid est
liberalitas. Nam sicut fortitudo
que est media inter timores et au
dacias, ideo est virtus reprimens ti
mores et audacias moderans,
Ita liberalitas que est media in
ter avaritiam et prodigalitatem,
ideo est virtus reprimens avaritiam
et prodigalitates. Consistit autem
huiusmodi virtus in recto usu pecunie.
¶ Ad rectum autem usum pecunie tria
requiruntur. ¶ Primo quod non accipiat
eam unde non debet. ¶ Secundo quod
accipiat unde debet. ¶ Tertio ex
pendere ut decet. Spectat enim ad li
beralem non usque parare alios red
ditus et custodire proventus. Nam
liberalis non diligat pecuniam

propter se, non eam ordinet ad debitos sum
ptus. Tamen ut possit debitos sum
ptus facere, non decet proventus reddi
tus inaniter dispergere. Homo enim
usque parare reditus alienos ha
bere debitam curam de propriis red
ditibus sive debitos sumptus facere. Sunt
illa tria, esse quidem videtur esse liberalitas.
Homo autem est contra hoc tria eque principaliter.
Nam esse expendere et esse debitos sum
ptus facere est liberalitas principali
ter. Circa autem proventus reddendi custo
dire et esse non accipere alienos est
consequenter. Videmus enim bonum utilia autem
accipientes ea sicut decet. Nimis autem
avidos pecunie, propter quod philosophus iiii.
ethicorum usurarios, lenones, id est nu
trientes meretrices, et spoliato
res mortuorum et alienatores
dicit esse turpia lucra. Et
omnes tales appellat illiba
les. Aleatorem etiam et omnes luxo
riosos illiberalitas est lucratum
eum ab amicis quibus oportet bene facere.
Patet igitur esse non accipere liberalitatis.
Unde dicitur magis sunt iniusti quam in
liberales, ut philosophus innuit iiii.
ethicorum. Quia non est liberalitas principa
liter esse non accipere. Unde non

dicitur non esse accipere. Unde dicit. Sed
est peius esse expendere quam dicit. Nam
propter quod unumquodque et illud magis.
Sic liberalis conservans proprios et
reddit et accipit unde dicitur. Hoc tamen
facit ut possit expendere reddita
vel debitos superius facere et expen-
dere sicut dicitur. Unde liberalitas
principaliter est in expendendo et in
benefaciendo alios. Ex quo cognita quod
esse custodire proprios reddit et esse
non usurpare alienos probat esse
philosophus iiii ethicorum. Vult in omnibus libera-
litatem magis esse esse expendere
et esse beneficare alios esse quam
proprios reddere. Custodire libera-
litatis est non tantum est. Esse habet esse de-
bitum usum pecunie. Usus autem
pecunie est expendere eam alijs.
Custodire autem proprios reddit
non est uti pecunia. Sed magis est ac-
quirere et conservare ipsam propter quod pertinet ad libera-
litatem magis esse expendere et
esse tribuere pecuniam alijs quam esse
proprios reddere custodire. Secundo
hoc idem patet quia ad virtutem princi-
paliter magis spectat facere bonum.
Magis autem bonum est bene facere quam
bene pati et bonum operari quam tur-
pia non operari. Quod autem est debite
expendit et alijs bona largitur
bene facit. Custodiens vero pro-
prios reddit et accipiens pe-
cuniam quasi passionibus bene
patitur. Suum bene recipit eo mo-
do quo dicitur. Non usurpans autem aliena
non operatur turpia. Sed igitur me-
lius est bene agere quam male facere
vel quam bene pati melius est bene
expendere quam aliena non sibi usurpa-
re vel quam propria custodire. Tertio
hoc idem patet quia esse illud magis
consistit virtus esse quod consequitur ma-
ior laus. Maior autem laus
consequitur in bene expendendo et ali-
os beneficiando quam in custodi-
endo propria vel in non usurpan-
do aliena. Liberalitas igitur prin-
cipaliter consistit in debite ex-
pendendo et beneficiando alios.
Quarto hoc idem patet quia virtus prin-
cipaliter est circa difficile. Diffi-
cilius autem est dona alijs tribuere
quam proprios reddere custodire
vel quam aliena non sumere. Nam cu-
stodire propria per se non est difficile.
Quamquam naturaliter inclina-
tur ut se diligat et sua

q̃ recip

et tribuere ea

bona custodiat. Tercia
propria bona per se difficultatem
habent quia propria bona sunt ad ad nos
pertinentes naturaliter afficimur ad
illa. Immo auari adeo affici
untur ad ista exteriora bona ut
pecuniam quam habent reputent ad
inconueniens sibi. Videtur enim eis
quod quando accipitur pecunia ab illis
quasi accipitur ab eis aliquid de proprio
corpore. Quarta quia propria bona sunt
que nobis coniuncta. Aliena non est
adeo difficile non usurpare ali
ena ad que non ita afficimur quia
non sunt nobis coniuncta. sicut est di
fficile dare propria ad que magis
afficimur quia nobis quasi magis coniun
guntur. Quare cum dare debita ex iusticia
et esse aliis bona tribuere principa
liter consistat liberalitas
tamquam esse magis difficile.

Tercio hoc idem patet quia liberales
les maxime amentur esse illud
maxime amatur esse illud quod esse il
lud maxime consistit liberali
tas quia quasi agendo maxime
amatur non autem maxime ama
tur. quis. Si aliena bona
non subripiat. sed si propria bona
custodiat. Sed maxime di
ligitur. Si ex propriis reddit
debitos sumptus faciat et bonis
indigentibus maxime bona tribuat. Quia
igitur ex predictis principaliter
liberalitas consistit. Viso quod
est liberalitas quia est virtus re
primens auaricias et mo
derans prodigalitates et oste
nso esse que habet esse quia principa
liter est esse debitos sump
tus et esse debitas reddere. Re
manet autem est in custodiendo
reddit proprios et non usurpando
alienos. declarare per quod
nos possumus fieri liberales.
Videndum sicut quia fortitudo plus
opponitur timori quam audacie
facimus nos ipsos fortes
declinando ad audaciam.
ita quod potius plus audeamus
quam minus. Sic quia liberalitas ma
gis opponitur auaricie quam p
rodigalitati declinando est
magis ad prodigalitatem quam
ad auariciam et magis debemus
super habundare in da
ndo quam deficere. Capitulum xviii. quod
reges et principes ipsos decet esse p
rodigos et quod detestabile est esse
Vult enim philosophus. quados si
iiii. ethicorum. liberalitatem esse li
beralitatem et non esse simul li bales

et aliis b[...]
retribu[...]

tudie; dator. s; i hitu .i.
i facilitate et inuolutate da
tis. Nam ut ibidem sabi n' p
hib; miora dante ł libali
ter; ee si amioribz acapiat.
libalitas. g̃ misera; recap
ex potentie dator et ad pos
sessiones datis. Ideo plus aut
tyrannos ñ ee prodigos
q2 ñ uidr posse sup hun
dare multitudie; possessioni
datoribz et expensis. Quamq
g tot h; q tanta recipit
quot dantes et expense pas
sionu multitudie; supare
ñ posunt quamo prodigus
ee. ñ pot. reges g̃ et pn
cipes qr multitudine posso
nu sup hundat ñ solu
q possint ee prodigi. s; uix
posse attingere ut sint libale.
Semp g̃ cogitare qr miora (dederet)
faciunt q decerat. Sed h
at appe pt q indecens sit
eos ee auaros. Nam si reg
alicui d; ee notabile d; ppor
tioari his q uiuent in ea.
in notalibus e melius e decensius
ut pbat phica dicta. g
nec in regimine uite humane
ad otiosu ee d;. Quare

cu ña huana modicas cote
pta sit quantum psone mo
dica sufficiunt. si uina ali
qua psona multitudine di
uitiar sup habundat oti
ose sunt ille diuitie si n
ordinant ad bonu alior. t
Quanto g̃ reges et pnci
pes plibus diuitiis sup hu
ndant. tanto detestabili
e eos ee auaros. Pro
bat at phs. iiij. eth. q
lia .iie. q auaritia peior
e prodigalitate ppter qd
detestabile e reges et pn
cipes ee auaros. tm eis
fugienda e auaritia a
pncipibus q si possent ee
prodigi melius eet eos ee
prodigos ee auaros. p
e q melius e infirmari mor
bo curabili q incurabili.
prodigalitas at e morbus
curabilis. uel ab etate. Nam
qui prodigi sunt in iuuentu
te q2 senes auariores
sunt iuuenibus cu uenunt
ad senectute. Ut plim
curatur eor prodigalitas
et desinunt ee prodigi. Cu
rat̃ et pot ab egestate.

pt ee a quo posui

liberta[s]

Nã qui pdigi sunt ū plꝰ
egēt. q2 ex pͣsse suplꝛim
dāt redditibꝫ, expͣendo
ḡ idigent idncitꝰ ū nō
sic pdigi. Ast ḡ sꝫ plꝫ. p
digalitas morbꝫ cura
bilis. q2 q̄to qs plus
pcedit iauaritia ⁊ q̄to
plus nesat tāto mag̃
auarꝰ efficitꝰ. Si ḡ capꝰ
regꝰ aq totū dꝫ dirigi.
Indecēs ē egrotare sꝫ
mores morbo icura bi
li oī dtestabile ē regē
ēē auarꝫ. p̄t ē q̄ melius
eēt eū ēē pdigū. ¶ Se
cūdo p̄t q2 pdigalitas
mag ē ppīqua ūtuti
q̄ auaritia. Nā libalita
ñ libēt recip ⁊ libēt dat
quorꝫ utrūqꝫ facit pdi
gus. neutꝝ tn̄ facit aua
rus. Nō ḡ differt pdiga
litas a libertate ñ q2 p
digꝰ ñ dat ut dꝫ ⁊ qbꝰ dꝫ.
⁊ cui gr̄a dꝫ. q̄r cū pdigꝰ
ñ sit amator pecunie. sic
ñ libalꝰ dleuiqꝫ cā sit
pdigꝰ sꝫ potiꝰ libalꝰ. Si ḡ
decēs ē oīo regē ēē ūtu

osū. tāto dtestabili ē ip̄
ēē auarꝫ q̄ pdigū q̄to
auaritia plꝰ oīa ūtuti
q̄ pdigalitas. ¶ Tertio
h ē dtestabili q2 rex po
situs ē i reg pp salutē reg
⁊ ut psit hīs q̄ i reg sūt.
auarꝰ aūt nulli pdest q2 ꝫ
ipi nequā ē. pdigꝰ aūt
multis pdest. Omīo ḡ ē d
testabile regē ēē auarꝫ.
Viso q̄d q̄r ip̄ decēs ē reges
ēē pdigos ⁊ q̄ oīo ē dte
stabile eos ēē auaros.
Restat ondē q̄ dēt eos
ēē largos libales ⁊ dōica
tiuos. Hꝫ aūt ūtꝰ q̄ ē ēē sup
tus p q̄ dā silitudīez dr̄
largitas ē dr̄ libalitas
⁊ dōicabilitas. largitas
ē dr̄ ad silitudīe uasorꝫ.
Vasa ē habent os artū ñ
hūnde emittūt q̄ ē i eis
hūndās ḡ i sūptibꝫ ⁊ da
tiōibꝫ dr̄ largus q2 ad
modꝫ largi uasis hūnde
emittit q̄ otinꝫ. Cū ḡ tāto
decat fortez hēc os lar
gius q̄to ex eo plēs par
ticipare debēt tanto dēz

regē largiorē eē q̄ttū in
fluen aliorū. ¶ Secūdo h̄it
dr̄ libalitas q̄ pollētes
ea sūt ad silitudinē liberor̄
auari ei sūt liberi. s; sūt i
sui petuitē. q̄ si idecēs re
ges ⁊ pncipes eē fuos ɔ
ueniēs ē eos eē libales.
¶ Tercio h̄it ut dr̄ dilectabilitati.
q̄ p ea hoīes ɔcāt sua bō.
p q̄ ɔcauic ab alijs po
tissime diligūt. Nā liba
les potissiē amabiles q̄
si maxiē decz reges ⁊ pn
cipes n̄ sit dilecti ab hijs
qui sūt ī reg°. maxiē decz
eos eē libales. Spectat
āt ad libales. p° respicē
q̄titatē dati ū n̄ decz d
minus ul' pl's q̄ debeat.
¶ Secūdo respicē qb; det
ut n̄ det quib; n̄ oz. ¶ Ter
cio vidēdo ē cui grā det ⁊
boi grā n̄ ppt aliq̄ aliā cām.
Reges āt ⁊ pincipes inue
pōst deuiāe a libtate ī
dādo pl's q̄ magnitud
expēsar inir pt exactē
multitudinez redditiuū.

Imo sic ītigat libalem
dare plus q̄ debat ut
uult pl's. modāte tīta
bīt. Nā maḡ grauant
libal' sī det mī q̄ debat
l' sinō expēdat ū oz. q̄ si
expēdat ū n̄ oz. deuiat
āt a libtate reges ⁊ pn
cipes īdādo quib; n̄ oz.
l' cui grā n̄ oz. dāt ē ut
pl's. ut hystrionib; ⁊
adulatorib; ul' alijs qb;
nō oz dāe. q̄ maḡ decz
eos eē paupes q̄ diuitēs.
sic ī dāt cui grā n̄ opz.
Nō ē dant boi grā s; ma
gis dāt ut laudētē ppi
nane glia ul' ppt aliq̄
aliā cām. Decet ē regē
eē libales sic oz eos bn̄
ficiare bonos ⁊ bō. grā.

Cap. xviii. q̄ ē magnificentia
⁊ c̄ q̄ h̄t eē ⁊ quō possimus

Dicebat nos ipos face
Sup̄ eē sup magnificos
tus duplicē eē ⁊ h̄ max
uirtutez. Vnā que decz regē
respicē modatos ⁊ pnci
supē q̄ libalitatē pes

Cap. xviii. q̄ ē magnificentia ⁊ c̄ q̄ h̄t eē ⁊ quō possimus

uocat̄. aliā q̄ respiciat sū
ptos alios mag̅s q̄ m̄ mu
gnificentia noīat. Sꝫ cū
mag̅ ⁊ mi ñ uocat̄ di
sufficiēs sp̄x ⁊ niūꝫ rerū
uult pl̄s ꝑ. pol̄. ñ uoc
tū sufficiēt̄ distīgui ma
gnificen̄ a lib̄tate ph̄ q̄ h̄
ē ēē magnos sūptus.
Illa u̇o q̄ mediocres.
nt̄ ¶ Faciēs q̄ q̄ d̄ic ūtutis
ē q̄ sit ēē boū ⁊ difficile
q̄r cū maiorib; sūptib̄
reperiat̄ sp̄al̄ rō bōitatis
⁊ difficl̄tatis q̄ ñ repit̄
ī mediocrib; sūptib; di
cit̄ magnificētiā q̄ ē
ēē magnis sūpt̄ ēē ūtutē
aliā a liberalitate q̄ ē
ēē mediocres l̄ ꝑ sū fac̄
dicē q̄ sūpt̄ ad duo cōpari
ꝑt̄. uꝫ ad facl̄tatē
ei qui fac̄ sūpt̄ ⁊ ad cōpa
rāq̄ illi sūptus expendū
tū. Erit ēē q̄ pecuniā duꝫ
ūt̄. vna q̄ equat datiōēs
⁊ expēsas facl̄tatib; ⁊
h̄ ē lib̄alitas. ⁊ rō d̄ ēē
ēē lib̄alitas ēē medio
cres sūpt̄ ñ h̄ se sꝫ ꝑ cōpa
tiōēꝫ ad dantē ⁊ ad faciē
tē sūpt̄. iō sūptus l̄ī g̃iō
mł̄tor̄ posii ēē auarus. Sꝫ
illa ñ equaret̄ facl̄tatib̄
dātis. Dicebat̄ ē sūp̄
ñ ēē lib̄alitatē ī īstitu
dīe dator̄. lib̄alis ē ad
equat datiōēs ⁊ sūptus
facl̄tatib;. Sꝫ magnificus
ult̄ ꝑportionare sūptus
opib;. vñ ⁊ nomē accip̄
ab ipā ei factōe ⁊ ab ipō
ope denoīat̄ magnificēn̄
d̄ ē magnifie. q. magna facī
ens. Inde ē q̄. q̄ quicūq̄
que statu l̄ō sit ⁊ quascūq̄
facl̄tates h̄at sūi mł̄tas
sūi mediocres. difficile
ē uti ill̄ ⁊ bñ ēēre sūpt̄
facl̄tatib̄. Iō lib̄alitas
se extēdit ad mediocres
sūpt̄. Sūpt̄ eī l̄ ꝑ ꝑt̄ cō
sidāri sꝫ se ul̄ ut ꝑporti
onātur facl̄tatib;. Si
aūt cōsiderent̄ sūpt̄ ꝑ se.
sic lib̄alitas ē ēē mag̅s
sūptus si faciēs eos mł̄
tas h̄at facl̄tates ⁊ ī ēē

mediocres. Sifi faciēs sūpt
illos mediāib; facltatib'
hinfact. Sz si sūpt ñ osiat
retui fz se. sz ñ pportionatui
facltatib; sic libalit' sepe
ēe mediocres sūpt. Nā sic
pui sūpt sūt mediocres 7
7 pportioāti paupib; sic
mag' sūt mediocres sūt p
portioāti ditib; cū g° libā
litas nō respiciat sūpt' p
se sz ut pponat' facltatib'.
ñ dz ēe ēe mags sūpt 7 me
diocres tm. libalitas g° q̄
respic' sūpt' pportionatos
facltatib; se extēdit ad
quasq; facltates. difficile
ē bñ se hře i ill'. magficētia
ē respiciēs sūpt' ut sūptus
dicētes opib; ñ respiciat q̄e
que opa qz ñ ē difficile fa
ēe dicentes sūpt' i qlibz cūq
opib;. Sz i magis factōib;
7 magis opib' sūpsit nom̄.
In magis aut' opib' ouēit
aliquos deficē. qz ñ inten
dūt quō mag' opa faciūt
sz quō par expēdat 7 tales
uocāt' puifici. Alii q uo 7 i

i mag's opib; pl's expēdūt
q̄ opa illa reqrāt 7 tales
uocāt' cōsūptores. ph's
uo uocat eos banausos
i. ignes 7 fornaces. qz ta
les sic fornax omia osu
munt. qdā uo mag's op
ib; faciūt dicētes sūpt'
7 tales sūt ūtuosi 7 uocā
tur magfia. Erit g° ma
gficētia media int' puifi
centiā 7 osūpnez. sic libā
litas ē media it' auaritiā
7 pdigalitatē. p3 g° qd ē
magficētia. Nā sic libali
tas ē repmēs auaritias
7 moderās pdigalitates.
Sic mag' ē repmēs pui
ficētiā 7 moderans osūptoē.
7 sic libalitas ē faciēs sū
ptus 7 datiōes pportionatas
facltatib;. Sic magfice
tia ē faciēs sūpt' decētes
mag's opib;. Viso qd ē
magficētia. Restat uidē
ēe q̄ hēt ēe. lō ei q̄ ad p'sēs
ad. iiij. pt' opā. videl; ad
ipos ds ad totā ōtatē ad
aliquas spāles psōas 7 ad

se ipsum. Magnific autem decet omnia
ista decet se habere de necessitate eo
prius iactare dicitur decet omnia ista. Nam
principes et reges debet esse magnifici
circa divina constituendo sufficient-
tates et bonant templa mag-
nifica sacrificia honorabilia ipsa
dotes digna. Ideo dicitur iiij. ethi.
quod honorabiliores sumptus
quos decet facere magnificus
sunt circa deum. Secundo specialiter
ad magnificum sit assit facultas
facere decentes sumptus circa totam
communitatem. Nam ipsa bona communia q-
dam modo divina sunt. Unde philosophus
ait quod bona communia habent ad sile
bona sacra sacratis. bonum est divi-
num personam singulorum valere de-
bilis representetur. Si in tota
communitate pulcrius lucessit
divinum bonum. Tertio magnificum
se decet habere de circa aliquas
personas speciales ut circa perso-
nas honore dignas. Nam
in his potissime apparet magnificen-
tia. quando quis magnifice facit his
qui sunt magis digni. Quarto
se decet habere magnifice
circa personam propriam. dicitur enim quis ma-
gnifice se habere circa magna opera
respectu proprie persone. Magna
enim opera possunt dici illa que du-
rant per totam vitam cuius modi se
domus et edificia. Aliqua fuunt ra-
ro per totam vitam cuius modo sunt
nuptie et militie. Decet
enim magnificum ut dicitur iiij. ethi.
habitatione preparare decenter ma-
gnifice: debet intendere quomodo facere de-
beat admirabiles et divi-
nas domos quod quomodo facit eas
sophysticas et apparentes.
Sic etiam decet magnificum nupti-
as et militia et talia que raro
accidunt magnifice facere. Patet
ergo circa quae est magnificentia. quare est
circa sumptus decentes magis quam
ibus principes tamen est magis sumptus
impensos circa divina et egra totam
communitatem. Secundo vero est egra
magis sumptus impensos circa perso-
nas dignas et circa se ipsos. Viso quomodo
quis est magnificentia et circa quam
est restat videre per quod possumus nos
ipsos magnificos facere. Nam
sicut liberalitas plus opponitur avari-
tie quam prodigalitati. Sic ma-
gnificentia plus opponitur parvificentie.

q̄ ꝯsūptōni. Iō ḡ ip̄os si
faceletas sit facien̄s magnifi
cos declinātes ad ꝯsūptōē;
ū ī imagīs qˀbꝰ poti⁹ supḣu
dāēt sūpt̄ q̄ deficiat. Cap.
xv. quod maxīe ē detesta
bile reges ⁊ pn̄cipes ēē p
T angit aūt phs. iiii̊ ficos
iiii. eth. sex p̄petatēs dicē
tes ipī puīca q̄ si ī ēēnt ma
regibꝰ maxīe d̄rogarēt gl̄ie
regie maiestati. ¶ P̄ p̄pe
tas ē q ẽẽ oīa d̄ficiat q ex
ip̄o noīe pati. Esse ēi pui
ficā ē facē pua ⁊ d̄ficiua.
¶ Scdā p̄petas ē si ꝯtigat p
uificā ī magna expēdere
p puo poit̄ mag̃ boñ. Vñ
⁊ pbalit̄ dr̄ q uiles hoīes
nuptias ⁊ ꝯuiuiū ponūt
pdenaria pipis. Dū ēēē
mag̃ ꝯuiuiū ū faciūt de
centes sūpt̄ uolētes p̄e
modice expēse totū ꝯui
uiū īdecēs reddit. ¶ Tertia
ē q quedꝫ faē puific̄ sēp
faē tardās. Vt̄ ēi ei q reddo
uere a se pecuniā sit abscī
dē mēbra a ṗp̄o corꝫ. Iō sicē da

to q nāēē sit aliq̄ muti
lari ⁊ incidi mutilatāēz
illā ⁊ incisurā tardat ⁊ sbē
fugit q̄ tm̄ p̄t. Sic dato
q pficiā oportat expēsas
facē. tñ illos sūpt̄ tardā
⁊ sbē fug̃ q̄ pōt. ¶ Quīi
ta ē puific̄ ū ītēdit gl̄e
faciat mag̃ opꝰ ū q̄lit̄ fi
ciat ꝯbitas largitātes l
quō faciat decētes nup
tias. Sꝫ tota sua intēto
ē quō faciat puos sūpt̄.
Est p̄petas pui fi ū appti
etur plꝰ pecuniāz q̄ opꝰ.
Iō maxīe diligētiā ponit
quō modicū expēdat
q̄ quō faciat magnū
opꝰ. ¶ Sexta p̄petas eiꝰ ē
ū sēp expēdat cū tr̄istia
⁊ dolore. Dicebat ē q p
uific̄ reputat extiora
bona q̄ h̄t. q. s. īcōtīua ⁊ ꝑ
ptinētia ad sbaz suā ⁊ q̄z
sic afficit̄ ad ea ⁊ ita ꝯti
nuat se alis. Iō sicē im
cissiōē corꝑis ꝑp dissiōēz ꝯ
tinui resulat ī tr̄istia ⁊
dolor. sic ī sepatiōē pecu

cū auaro. q2
oīs ꝑuific̄

nie ɔ̄sit p expēs. q2 ē ibi
q̄si q̄ɔ̄ā diuisio ɔtinui eo
q̄ ꝑ ꝑuific̄ reputāt suā pe
cuniā. q̄si sibi īcorꝑatā ꝛ ɔti
nuatā n̄ pōt eā expēdē ꝛ
ip̄ar eā a se remoūe sin̄ tri
stitia ꝛ dolore ꝑticipat ē ī
h̄ ꝑuific̄ auar̄ ē. sic oīs ꝛ
magific̄ ē libal̄. ¶ Tertia
ē q2 cū ꝑuific̄ n̄ faciat ui
de⁹ tn̄ ei q̄ sp agat ma
iora q̄ ōbat. ¶ Quarta ē
ē q̄ ꝑuific̄ pl's appetit tā
pecuniā q̄ dationē ꝛ sūptū
q̄ sīt opa uirtutū. pecuniā
eīm reputat qd carū. opa eīm
uirtutū extīat qd uile ꝛ
n̄ appetit ea. cū g̃ uir po
s; qs ita qd modicū dare
d' caro. Dato q̄ q̄ multū
recipiat ō uili qn̄ uidetur
ei pl's dare q̄ debat. n̄ ꝑ
ꝑuific̄ ita modicū sūptū
faciat erga q̄cūq3 op⁹ qn̄
sp uidetur ei q̄ agat ma
iora q̄ ōbat. q2 si ō testa
bile ē regiā maiestatē
ēē omīa deficiē mag bō

ꝑ modico pāte sp tardare ꝛ
meli⁹ ꝑte faciē. nūq̄ ītēdē
q̄uō faciat mag̃ opa uirtu
tū. ¶ Sz q̄uō modicū expē
dat sp faciē sūptū ē tristia ꝛ
dolore ꝛ cū meli⁹ ēēt se mag̃
opāri. q2 oīa h̄ ualde derogāt
regie maiestati oīo detē
stabile ē regē ēē ꝑuificū
¶ Quod aūt d'ceat ip̄m ēē ma
g̃ficū sufficiēt' ꝑbāt sup
iora dc̄a iq̄bz ostēdim⁹ ēē
que magnificentia hēt ēē. di
cebat' ē magnificēn ēē ēē cō
cīa p̄n ꝛ ēē ōa. ¶ Secūdo ītē
ēē ꝑsōas dign̄s ꝛ ēē se ip̄m.
¶ Cū g̃ rex sit caput reg̃ ꝛ sit
ꝑsōa honorabil' reuēnda ꝛ
publica ꝛ ad ip̄m ꝑtineat
distribuē bōa reg̃ maxīe
decet ip̄m ēē mag̃ficū. ¶ Nā
q2 ē caput reg̃ ꝛ illi⁹ gent
cū̄ ueltigiū qui ē caput
ꝛ p̄ncipes uniu'si maxīe
spectat ad ip̄m magnifice
se hr̄e ēē tēpla sacra ꝛ ēga
ꝑpatēs cliuor q2 uo ē ꝑsōa
publica ad q̄ ordināt' tota

Fuc

ctas ⁊ totū regnū max̄i
spectat ad eū maḡfice se
hr̄e c̄c bō ḡa ⁊ c̄c ea q̄ totū
regnū respiciunt. Rursus q̄z
ad ipsm̄ max̄ spectat distri
buere bona regni omīo decet eum
maḡfice se hr̄e erga psonas
dignas quibus digne cōpetunt illa
bona. ¶ Amplius q̄z uū aduc ē
regia psona dz ēē reuerenda
⁊ honoranda digne spectat ad re
gē maḡfice se habere ērga
psonaz. ꝑpaz ⁊ ērga psonas sibi
coniunctas ⁊ erga uxorez ⁊
filios hn̄do hitatōes l' hono
rabiles faciēdo nuptias
decētes exercendo militiā
admirabiles. Cap. xxi. q̄
sunt ꝓpetates maḡfici ⁊ q̄
ꝓpetates illas reges hr̄e

Phs. iiij. ethi cap. debet.
de maḡficētia. tangit
sex ꝓpetates maḡfici q̄s
hr̄e dz regē ⁊ pncipē. ¶ Pm̄a
ē q̄z maḡfice assimilat sciēti.
dicebat eñ spectare ad ma
ḡficū i magnis opibus facere
decētes. sumpt9. Cognoscere

ā quibus magnis opibus q̄ sumpt9
sīt decētes ēē ñ pōt ñ qui
polleat scīa ⁊ itellectu. ¶ Sc̄a
ꝓpetas maḡfici ē facere
magnos sumptus ut ñ offē
dat se ipsm̄ sz boni grā. Est
ē h' c̄c cuilz u'tutis agere
ñ ꝓp fauorē ul' ꝓp gliaz
honū. sz grā boni. finalr
tn̄ h' dr̄ ēē ꝓpriū maḡficentie.
Nā cū i opibus maḡficis
uī ai q̄s maḡficētie se
hēt ērga aliū dimittere ⁊ er
gare pu cau ⁊ c̄c psonas dignas
max̄ q̄s appeat gliosus
⁊ max̄ q̄s ab hoibus laudet.
difficile difficile ē i talibus
ñ querere humanā laudē ⁊
q̄z uirtus ē c̄c boñ ⁊ difficile
io max̄ spectat ad mag
ficū i suis maḡficis op
ibus ⁊ distributōibus finalr
itēdere boñ ⁊ ñ fauorē ⁊
gliā hoīu. ¶ Tertia ꝓpetas
maḡfici ē facere sumpt9 ⁊
distributōes delectabilr ⁊
ꝓpte. Nā ꝓpusq̄ sumpt9 fa
ciat diu ꝯsiderat ⁊ oīns mi

nuitas expēs īquit ⁊ nō
ɔ̄letabit' ⁊ ꝓnte largiē
q̄ largiri oꝫ ñ ē magfic
s; ꝑ uific. Ideo dr̄. iiij. ethi
ꝯ diligēn rōcinij ē puifica. ¶ Quarta ē mag' i n
tentē qualr' faciat op'
optimū ⁊ decētissimū
ꝙ qualr' ⁊ q' sūptū faci
at ad op' illd'. ut sic; ma
gficus aliq' tēplū ꝯstitui
cit ī1 uoz; dinū l' ali
qua bōā offerēt p sōis
digs mag' icedat. quō
tēplū illd' sit ad mirabi
⁊ plēri ⁊ quō doā illa
sūt mag' ⁊ decēn ꝙ qt
⁊ q'ta numismata opo
teat ipsoꝝ ꝯsumē ꝑ his
opa. ¶ Quinta ꝓpetas ē
q' magfic ē excellent
libal'. Jdē ē ē ēē mag
ficū q' ēē hūndāē liba
lē. Nā ū ifra patebit
magficēn ē quedaꝫ p
fectio ⁊ q̄dā ornat liba
litatis sic magnimiti
ē q̄dā pfcio ⁊ q̄dā orna
tus oīū ūtutū. Cuꝫ il em n
le sit magfic q̄ ī magis
opib' faciat decēte sūpt.

Si facē decētes sūpt ē ēē
libales; facē maxios de ſupt
centes sūpt q' fac ma
gfic ē maxie libalē. ⁊ //ee
¶ Sexta ꝓpetas magfici
ē ab equali sūptu facē
op' mag' magficū. pui
ficū ēn; q2 sp intēdit.
quō peiat nūmo. Vn̄ s
dicebat ꝓ modico mltū
pdiit magfic uō q' ñ ē
cure d' rōcinio ab equa
li sūptu fac op' mag' ⁊
magficū q2 ñ ptīt decē
tib; sūptib;. Cōtig' ei
alīq' auaꝝ pls expēdē in
aliquo negō q' libales
tn̄ q2 sp intēt auarus
aliquas decētes expēsas
sb' tralē ī simodice sit
⁊ pui ualoris. Jdo op' ū
mltū expēdit īdecentē
fac. q2 ab eq̄li sūptu l'
ī amiori libal' ul' mag
ficus fac decēti op' quā
puificus ⁊ auarus. Has
aūt ꝓpetates debē īēē re
gib; ⁊ p̄ncipib; uidē ēn
difficile. Ipi ē maxie de
bēt ēē sciētes ⁊ cogsciē
tes qui sūpt q̄b; opib;

decet ut. ad eos aut max
spectat facere magis lar
gitiones et excellentes sumpt
dei gratia. Nam maxime decet bo
num intendere qui totum reg
num habet diligere. sic et ad
eos spectat delectabiliter
et prompte sumptus facere. Nam
ut. s. dicebatur quod modi
cas nimis computare est otiose
se habere ut expensis fiat de
bite largitiones et decentes
sumptus. Quanto ergo reges
et principes magis habundant
facultatibus et divitiis tanto
magis decet eos amplio
res retributiones facere et
magis delectabiliter et prom
pte expensas decet ergo reges
et principes magis intendere
quomodo faciant excellentes opera
virtutis quam quomodo parcant nu
mis et expensis. decet ergo eos
excellenter esse liberales et
sic facere magnifica opera.
Omnis ergo potestates magnifi
ca per amplius et perfectius
decet eos habere. unde et philosophus
n iiii. eth. vult. quod non quilibet
potest esse magnificus quia non
quilibet potest facere magnos sum

ptus. Sed non ubicumque digni
les. oportet esse nobiles et glori
osos. quia quanto rex est nobi
lior aliis. tanto decet ipsum
magis possibile magnifi
centiam et habere potestates ma
gnifica. Cap. xvii. quid est ma
gnanimitas et circa que habet
esse et quomodo nos ipsos possumus
Bonorum exteriorum fieri
ut. s. dicebatur magnanimi
quedam sunt utilia ut pe
cunie et ulterius quicquid mo
potest mensurari numisma
te. quedam vero sunt bona
honesta cuiusmodi sunt ho
nores. Sicut ergo circa ipsa bona
utilia est duplex virtus.
Una respiciens magnos
sumptus ut magnificentia
et alia que respicit medio
cres ut liberalitas. sic circa
bona ipsa honesta est dup
plex virtus. Una que respicit ma
gnos honores. ut magna
nimitas et alia que res
picit mediocres in hoc
dicta potest honoris ama
tiva. In magnis autem hono
ribus respicit quis se habere potest.
Nam quidam in talibus

deficiunt ut pusillani
mes quidam uo sup hũno
ãt ut psũptuosi. quin
dam ãt se hñt ut decet ut
magnanimi. Ponam̃ ẽ ali
quos dese aptos ad m
agna. potẽtes ad mag
et ardua exĩcere. quãdã tñ
pusillanimitate ducti
retrahũt se ab hĩi magñs.
Tales q̃ ĩ talib; deficiũt.
Sũt q̃dã e cõuo suphũndi
ingẽtes se ad aliq̃ que
opẽe dign̄ ñ pos̃sũt. q̃s
uocat chaymos .i. fu
mosos et uẽtosos. Nos
ãt eos psũptuosos uo
cãe pos̃sũ. magnanim̃ q̃
medius int̃ pusillanim
mẽ et psũptuosũ. Nõ
ẽ se retrahit ab arduĩ
opib; q̃ p dig̃ agẽ ñ pu
sillanim̃ ñ se ĩgerit
ad ea que digne ople
ñ põt. ut psũptuosus
q̃r manifẽ p; qd sit ma
gnanimitas. Nã sicut libe
ralitas q̃ ẽ media ĩt̃ aua
ritias et pdigalitates.
Nõ ẽ ũtus quedã rep
mẽs auaritias et mode

ras pdigalitates. Sic
magnanimitas q̃ ẽ medi
ĩt̃ pusillanimitatẽ et
psũptiõẽ ẽ ũtẽ q̃dã re
pmẽs pusillanimitates et
modans psũptiões. Viso
qd sit magnanimitas o leui
p; cc̃ q̃ hñt eẽ. Vñ ãt phs.
iiij. eth. uelle magnanimita
tẽ eẽ cc̃ honores cc̃ diui
tias et pncipatũ et ulterĩ cc̃
oĩa fortunia et ĩfortunia
ñẽ tñ eque pñ cc̃ ista.
Nã magnanimitas pnci
palr̃ ẽ cc̃ honores quos
cũq; s; cc̃ honores mag̃.
ex oñti ãt ẽ cc̃ ditias et
pncipatus et cc̃ fortunia
et ĩfortunia. Nã; s; plũs
ĩt̃ bona exteriora maxĩa ẽ
honor ditiẽ ẽ et pncipat
et alia exteriora boa ñ sũt
tõn bonũ sicut honor q̃ ĩi
plim̃ hoies h; ordinãt ũ
ose quãtũ honores. Sic
q̃ dicebatur de fortitu
dine. q̃ pncipalr̃ erat
cc̃ picla bellica. q̃ illa
sũt difficilia. Ex oñti
erat cc̃ picla alia. Ita
q̃ fortis ẽ ĩ talĩs piclis

decent se

decent' se habet. Sic et
magnanimitas p̄n ē cc̄ honor
taq̄ cc̄ maxiā boā extiora
¶ Fronti aūt ē cc̄ diuitias ꝛ
p̄ncipat' ꝛ cc̄ alia boā exti
ora. Ita q̄d magnanimi se de
cent' h̄eat ip̄o sciendo di
uitias ꝛ p̄ncipat' ꝛ ī tolle
rando ditias fortuna. ꝛ
Magnanimi ē ē sic boni tetra
gonus qui nūq̄ dicit'. Sic
honorat'. ul' si mag' fortu
na ei occurrāt n̄ extollit'.
Si aūt ī honorat' ꝛ mag' in
fortuna uenīat s' ip̄os n̄ de
iatur. In q̄b' ei statu nou
magnanim' se decent' habe.
¶ Ad pusillanimitatē ē ptinz
nescire fortunas ferre. Jād
andronic' p y patheticē aut
opa pusillanimitatis cē q̄
neq̄ honorez neq; ī honora
tōz in boā fortunaz n̄ sfor
tunaū posit fir. Sz ī honora
tū quāc ītumescē ꝛ paru
bn̄ fortunatū extolli. Onn̄ so
q̄d sit magnanimitas ꝛ cē q̄
hēt cē. Restat ondē quō p̄
sum' nos ip̄os magnanimos
face. Int' cetā aūt que nos
ad magnanimitatē trahūt

ē pax app̄tian extiora bona
quecūq; sit illa siūsit hono
res siuē p̄ncipat' siū ditie
siū quecūq; alia hī boā. Ideo
ē est pusillaīmi nescire for
tunas ferre q̄z ex modico ꝛ
fortinio extolli. ex ī fortu
nio uo deprimi magnanim'
q̄d ē nō sic. Sz n̄ dicebatur
nouit fortunas ferre ꝛ in
quolz statu sit se decent'
hēe. Cāz aū quare q̄s nescit
fortunas fir' ē quia nimis
app̄tiat' extiora boā. Jād ꝛ
q̄n ād d' hī bois acquisiūi
incetur ei totū acquisiuisse
ꝛ ītumescat. q̄n uo d' eo ād
perdit. Vr ei totū p̄didisse
ꝛ deiciē'. q̄r si app̄tiam' opa
ūtutū ꝛ n̄ app̄tiam' exti
ora boā n̄ iq̄ tū sūt orga
na ūtutes oīo erim' ma
gnanimi ꝛ sciem' fortunas
fir'. Nā si augebim' ditij'
ꝛ ī extiorib' bois n̄ extolle
mur cū nō reputem' talia
cē simplr' maxiā boā ꝛ si cō
tigat nos ī fortunā cē ea
decent' tollerabior' cū nō
multū reputem' ip̄az. Cap.
xxiij. q̄ sūt ꝓprietates ma

.int.

R eginime a quibus dec(et) reges
p(er)ficiat ait ph(ilosoph)us. a p(ri)ncipes
iiii. eth(icorum). mltas magni
p(ro)p(r)ietas magnanimi // q(ua)s nos
possu(mus) nu(m)erare sex. quas dec(et)
reges a p(ri)ncipes h(abe)re debe(n)t.
ut si p(ri)ma p(ro)p(r)ietas magnani(mi)
b(e)n(e) se h(abe)re c(ir)ca p(er)icla b(e)n(e) aut(em)
se h(abe)re c(ir)ca p(er)icla e(st) no(n) e(ss)e
amatore(m) p(er)iclo(rum) n(is)i se ex
pone(n)t p(ro)p(ri)us p(er)iclis s(ed) pro
mag(n)is p(ro)p(ter) q(ua)s ex q(ui)b(us) pot(est)
(con)s(e)q(ui) mag(na) utilitas. Cum
a(utem) sic se expo(n)it p(er)iclis ad
eo(rum) e(st) (con)st(anti)a i(n) suis nego
ciis ut a(n)i(m)a si(mu)la(n)t expe
dire n(on) p(u)tat uiue(re). ut ph(ilosoph)us
ait. iiii. Sc(cun)do (com)petit ma
gna(n)i(m)o b(e)n(e) se h(abe)re c(ir)ca retribu
tio(n)es. magnanimi e(st) parv(um) ap
p(re)tiat(ur) ext(er)iora b(on)a a mul
tu(m) app(re)tiatur op(er)a uirtutu(m)
p(ro)p(ter) q(uo)d q(ui)a e(st) plimu(m) retribu
tu(m) e(st) facere op(er)a uirtutu(m) (con)
uenit magna(n)i(m)o e(ss)e pluri(u)m
retributiu(m). ut ait. iiii. eth(icorum).
Tercio spectat ad ip(su)m e(ss)e
pauco(rum) op(er)a(n)tiu(m). t(an)to(rum) e(nim) e(st)
magnanimu(m) e(ss)e c(ir)ca mag(n)a

ut e(st) ea ex q(ui)b(us) (con)s(e)q(ui)t(ur) p(er)ss(un)t
mag(n)i honores. Talia aut(em)
n(on) mult(um) toties occurru(n)t ideo
dec(et) magnani(mu)m e(ss)e pauco(rum)
op(er)atiuu(m). Quarto dec(et)
magna(n)i(mu)m e(ss)e aptu(m) ut sit
iudic(i)a sit ma(n)ifest(us) odito(r)
a amator. a mag(is) curare
d(e) u(er)itate q(ua)m de op(ini)o(n)e. ut
ult. ph(ilosoph)us. meth(aphysice). Q(ui)nto
spectat ad magna(n)i(mu)m ut
n(on) sit ei cure q(uo)d laudet(ur) n(ec) q(uo)d
alii uitup(er)e(n)t(ur). na(m) cu(m) talia
int(er) ext(er)iora b(on)a (com)putentu(r)
ip(s)e n(on) mult(um) curat de eis q(ui)a
ut dicebat(ur) modicu(m) app(re)
tiatur ext(er)iora b(on)a. Sex
to spectat ad ip(su)m n(on) e(ss)e pla(n)
g(e)n(te)m. n(on) d(e) p(re)ptato(rum) magis
n(on) d(e) e(st) tal(is) r(espectu) ext(er)io(rum) bo(rum) q(ui)a
cu(m) (con)seque(n)t(ur) d(e) ext(er)iorib(us) b(on)is
u(e)l alios dep(re)ca(n)t(ur) ut ea ac
q(ui)rat q(ui)a a(n)i(m)o pusillanimo(rum)
e(st) q(ui)a nimis app(re)tiat(ur) exti
ora b(on)a. d(icit) i(n)te(r) seneca. q(ui)
mel(ius) ca(r)i emit(ur) q(ua)m q(uo)d p(re)cib(us)
(com)pat(ur). Has a(utem) p(ro)p(r)ietates
nar(r)antes ap(er)te si b(e)n(e) in
telligat(ur) h(abe)re dec(et) reges a

pncipes. ¶ Decz ē reges n
se exponere p q̄bꝫcūq; piclis
n p negotiis arduis ut p
defensione fidei vl' p utilitate
reg. Si uo occurrunt occasio
ad eo arduus q rex gen
tē suā vl' i se ipso debeat
exponere piclis. Ita dz ēē
stans & magnum ut p bo
no diuino & cōi pacis se in
tā exponere. ¶ Sodecz re
ges & pncipes ēē pluri re
tributiues qz q̄to sūt i
altiori gradu q alij. tāto
i opib' uirtuti & i retribuē
oib; debēt alios supare. &
¶ Tertio dec; eos ēē paucoꝝ
opatiuos. negotia ē adū
pauca sūt r alioꝝ. No ē dec;
reges & pncipes oīa nego
tia q̄ aliq; modica expedi
re p se ipsos. n dec; eos oīu
ēē opatiuos. Sz ut possit
liberi intendere expeditoi &
negotioꝝ magnoꝝ q sūt pa
uca debēt alia minora ne
gotia alijs comittere q sūt
multa. ¶ Quarto dz eos ēē
aptos ut ēē iudicos. cū

sit regla alioꝝ. ¶ Decet
eos ēē manifestos oditores
& amatores ut manifeste
odiant uitia psequatur
malos & n pmictant ma
leficos uiuē & apte dili
gant bonos & honorent eos
q bonū maxie iouent to
tū ip's comissū ut sit r
itē & uniuersus. ¶ Quinto
decet reges & pncipes
n curare ut laudentur &
ab hoib;. Nā potētes mol
gtatib; multos hnt ad
ulatores & loquentes ei
placentia. Si at icredibiliter
adulatoribus credant cotig
eos n agere sz legē & ratione
Sz sz passione & uolūtatē.
Tanto g reges & pncipes
& ult oms gētes i dignita
tib; mi dz curare de laude
hoiu q̄to plures adulato
res hnt qui eos laudando
conant eos puertere. ¶ Sex
to qz reges & pncipes de
bēt se ēē sufficientes in
exteriorib; bonis. ut declā
bitur in .3. libro i agere

decet regie reg' n' decet eos
ee plangitiuos ul' aspe
tiuos, pertinet b'noris. et
omnis g' assignate, petat'
cpete decet regibus et pn'alibus
q' decet eos ee magnan'os.

Cap. xxiiii. qd' decet reges et pn'
ee amatores hon' q'tu e' ifr

Amatores ho'is q' dr' ho'is
noris alin uitup'am' amatur. alin laudatur. ta.
vt ult p'ls. iiij. eth'. In
crepam' ei aliquos d'ntes
eos n' curare d' honore suo
Et Rursus q' uitupam' et
ambitiosos laudam' n'
curantes d' ho're suo. Sim
re g' d' p' ho're. vno m'o
e' laudabile et alio uitu
pabile. Na' curare de ho
nore q'n uult face' op'a
ho're digna uitupabile
e'. nob' g' de' ee cure d' ho
nore n' q' sim' ambitiosi
n' q' finem n'rm ponam' i
honoribus. Sz q' agamus
op'a honore digna. Op'a
aut' ho're dig' dup' c'si
derari p'nt ul ut s't p'
portonata. ul' ut s't dig'
mag' honore. Sic ei ee

sup' s't due u'tutes. videl'
liberalitas q' respic' sup'
u' s't mediocres et n' s't p'
portonati nb' et magnificen'
q' respic' sup' u' s't magn'
et ut ordinat' ad mag' op'a.
Sic ee honores e' dup' u'tus.
Vna q' respic' honores me
diocres et n' s't pportio
nati nb'. et h' ap'lo d'r hon
oris amatia. alia e' q' re
spic' mag's ho'res ut ma
gnanimitas. Et ide' g' op'a
p'nt ee aliaz u'tutu' et
magnanimitatis. Na' agens
op'a fortitudinis et agg'
diens pugnaz sil'r facit
q' d'lectatur i talibus acti
bus fortis e'. Si uo h' agat
q' talia op'a s't mag' ho
nore dig' magn'm e'. Sic
et si agat op'a castitatis
q' d'lectat' i eis cast' et t'p'at'
e'. Sz sil'r agat q' sunt
mag' ho're dig' magnanim'
e'. Ideo op'a in fortitudini.
nec delectabilia f'z sen
sum q' ee talia u'sat' t'p'an'.
Sz op'a mag' magnanimi
tas d' ee ho' q' q'cu'q'
ait magnanim' agit ea

Cap. xxiiii. qd' dec' reges et p'ncipes ee

// virtutum

put sunt mag honore dig ma
gnanimitas g ut d. iiij. eth.
e q ornatus omnium. Nam
sicut magnificentia e q ornat
liberalitatis. qr magnificus
opa libertatis facit excelle
tiori mo. Sic magnanimi
tas e q ornat omnium virtu
tum. Nam opa omnium virtutum sunt
honore dig. qr magnanimus op
at virtutes opa singularum virtutum io
d. iiij. eth. q n congruit
magnanimo fugere commoue
tes q e act prudentie n facere
iniusta q ptinet ad iusticiam
opatur g magnanimus opa
aliarum virtutum et ea faciet
excellentem. Nam cum honor sit
excellentiora bona sit bonum excel
lens faciens opa virtutum que
sunt honore dig et excellen
tiori mo facit ea q si agit
talia opa quia delectare
tur illis. Recte g magnani
mitas vr omnes virtutes
maiores facere et d omnes eius
pficere et ornare. qr actus
omnium earum p magnanimi
tate facimus et excellen
tius ornati et mag pfecte.
Viso g sit quid e magnani

mitas et qualiter se hat ad
virtutes alias delem pr
qualiter sit illa virtus d qua nunc
intendimus. q d honoris ama
tiua. Nam sicut opa earum possunt
esse aliarum virtutum et magnani
mitatis. Sic eadem esse p
sunt opa aliarum virtutum et ho
noris amatiue. opa e ali
arum virtutum ut sunt mag
honore dig ptinet ad ma
gnanimitatem. Sed ut pporti
onata nobis et non ordinantur
ad mediocres honores
ptinet ad virtutem q d ho
noris amatiua. Sic g decet
Reges et principes esse ma
gnificos et liberales. Sic decet
eos esse magnanimos et ho
noris amatiuos. Reges
enim et principes decet honores
diligere mo quo decens est.
Decet n diligant et cupi
ant facere opa q sunt ho
nore dig. virtus e honoris
amatiua se hnt ad ma
gnanimitatem sicut compositi
decor se hat ad pulcritudinem.
pui e si hnt membra bn p
porcionata et conformosi sunt
n tamen sunt pulcri qr pulcri

q2 pulc̃titudo n̄ ẽ n̄ i mag
co2. Sic facientes op̃a me
diocr̃ honore digna dicunt̃
honoris amatiui. tn̄ tc̃ p̃e
sũt magnani qñ agũt op̃a
mag̃ honore dig̃. Ut g̃
reges ⁊ p̃ncipes nec i ne
gotijs arduis n̄ i medi
ocrib' facia͛t ad turpe. S;
ut s͛p agãt op̃a honore
dig̃. bn̄ decz ẽ q̃ decet eos
ẽẽ magnanimos ⁊ honoris
amatiuos. **Cap̃. xxv. q͛d**
humilitas dici p͛t honoris amatiua
⁊ q͛ oĩs magnanimus ẽ [humilis]

Ph̃s. iiij. eth̃. humilis.

mediocr̃ se ingerit̃
honorib' n̄ appll'at mag
num. s; t̃p̃atũ. Cũ g̃ h͛c
t̃p̃amẽtũ i honorib; sit
decez q͛ hec humilitatẽ v͛l
illa v͛ qua loq͛t ph̃s. q͛
appll'at honoris amatiũ.
q2 itẽdit i mediocres
ut dĩ q͛dã humilitas ⁊
dici p͛t. s; sic ch̃s q͛da;
dubietates i͛surgũt.
Pñã omn̄is magnanim̃ ẽ
honoris amatiuus ⁊
Sic omn̄is mag̃ficus

ẽ liberal'. q͛r si honoris amatiũ
ẽẽ q͛dã humilitas omn̄is ma
gnanim̃ ẽ humil'. q͛d ũr ẽẽ opp̃o
i adiecto q2 humil' alios re
ũetur. magnanim̃ ũo ut dĩ.
iiij. eth̃. alios despic̃. Sci
end͛ g̃ q͛ n̄ omn̄is magnanim̃
ẽẽ humil' n̄ dicissem̃ p̃ncipi
bo eum q2 docuissem̃ eos
ẽẽ sin̄ uirtutib; etiã absque
humilitate ũtutes habere n̄
p͛ssũt. ad plenã g̃ d͛clarat̃õẽ
uirtutis oñdẽd̃ ẽ sin̄ humili
tate. null's ẽẽ p͛t magnanimus.
magnanimitas at̃ ⁊ humilitas
⁊ huiũ ũtutes morales ẽẽ
h͛nt cũ ai passiõẽs. Jtm̃ ei
dc̃e ũtutes sũt bonĩ s; rõẽ
q2 moderãt passiões nr̃as
ne deuiem̃ a bono rõis q͛. q͛
passiões deuiare nos faciat
deuiare a bono f; rõẽ ũ sup̃
dicebatũ dupl'r p͛t otĩg͛e
P. put passiões nos i͛clinãt
ab eo q͛ rõ uetat. Sed p
ut nos retrahũt ab eo q͛d
rõ dictat q͛r cũ passiões nõ
i͛clĩãt ad ad ẽẽ rõẽ i͛digem̃
ũtute retrahẽte ũ p͛ri i͛ep̃ain
p͛q͛ retrahim̃ a delectatõib;

ab eo q' nõ
dictat. ꝫ ĩ
digentĩ ṽtute
retĩẽte

ſenſibilib9. Sz cũ paſſiões ⁊
nos retrahẽt ꝫ ſ; mag' ĩpellẽ
te ut pꝫ ĩ fortitudĩe que ma
gis q̃ mag' nos ĩpellit ad p
ꝓlia bellica q̃ retrahũt nos
ab ill'. Cũ g' retrahẽ ⁊ ĩpellẽ
ſũt quodãm mõ oppoſita ⁊
for̃ali' diffãt eque pncipali'
⁊ pſe ñ ẽ eadẽ ṽtus pncipa
lit' moderans paſſiões ĩpellẽ
tes nos ab eo q' rõ uetat ⁊
⁊ retrahẽtes ab eo q' rõ dc̃tat.
Inde ẽ g' q' ſi unũ ⁊ idẽ ali' ⁊
ali' acceptũ ñ retrahit ⁊ ĩ
pellit oportebit ẽẽ illo' duẽ
duas ṽtutes. Unã ĩpellẽtẽ
⁊ alia retrahẽtẽ. Videm' aũt
q' magnaĩtas ẽẽ h'nt ẽẽ ma
g's honores. magnus aũt
hono' ẽ quodã m̃ mag' boñ.
mag' aũt boñ rõe q̃ magnũ
ẽ nos retrahit ne pſequa
mur illo' rõe difficultatis. p
ut uõ boñ ẽ nos allicit ut
tendam' ĩ ipſm. g' ẽẽ mag's
honores ⁊ ẽẽ mag' bõa dup
ꝯtĩg' peccãe. ¶ Primo ſi ult'
q' rõ dictat pſeq'm' ea mag'
bõa ſũt. ¶ Sc̃do ſi ĩfra q' rõ
dc̃ẽt retraham' nos ab ill'

eo q' ardua ⁊ difficilia ſũt
q̃r ẽẽ talia duplici ṽtute
indigem'. Unã ĩpellẽtẽ nõ
ne retraham' ꝓp difficl'ta
tẽ ⁊ h' ẽ magñĩtas. ⁊ alia
retrahẽtẽ nos ne ultã rõẽ
tẽdam' ĩ illa rõe bõitatis
⁊ h' ẽ hũĩtas. Omnis eñ
magnanĩ' ẽ hũil'. Nã cũ
ĩpe ſit ẽẽ magnaĩm ñ ẽẽ
boñ. ut pbat ph's. iiij. eth.
nll's aũt boñ ſi ultra q̃ rõ
dictet pſeq̃t' hõ ẽ nẽcitã
te. cũ magnanĩitas ĩpellit
nos ĩ aliqua mag' bõa ne
retraham' rõ difficultatis.
oꝫ q' eis ſit ãnexa hũilitas
ne ultra q' rõ dc̃ẽt tẽdat
ĩ ea rõ bõitatis. al' ẽẽ ma
nũ uitios. Tendẽ g' in
mag's honores ⁊ magna
bõa ẽẽ põt a magnaĩitate
⁊ hũilitate ñ tũ ñ eõ ſz
rõe eadẽ. Nã put tẽdẽdo
ĩ illa bõa ñ retrahim' ꝓp
difficl'tatẽ ſum' magnã
nimi. Sz put ea ñ pſeq'm'
ult' q' rõ dc̃at rõe bõitatis
ſum' hũil'. Differt g' mag
nanĩitas ab hũilitate in

duobus. p(rim)o q(uia) magnitudo. vn(de)
magnanimitas e(st) p(ri)ncipalit(er)
i(m)pellit (et) ex (con)s(e)q(ue)nti retrahit. id(e)o
magnanimus d(icitu)r alios despic(er)e
n(on) q(uia) aliis uitio iuuenitur.
S(ed) q(uia) e(st) tanti cordis (et) sic im
pellit ad uirtutem. vt potius
despiciat op(er)a (et) u(er)ba l(ibidin)o(su)m
q(ui) uelit p(ro)pterea desistere ab op(er)
ib(us) uirtuosis. humilitas. at
(con)t(ra)rio p(ri)ncipalit(er) retrahit
ex (con)s(e)q(ue)nti i(m)pellit. id(e)o humil(is) d(icitu)r
alios reuereri q(uia) (con)siderans
p(ro)p(ri)os def(e)c(tu)s i(n) reb(us) lucens (et)
i(m)p(er)fectis alios reuetur. (et)
S(ecun)do differt h(aec) ab illa q(uia) ma
gnanimitas p(ri)ncipalit(er) mo
derat desp(er)ac(i)o(ne)m. ne a(n)i(mu)s p(ro)pt(er)
difficultatis desp(er)et ne(c) te(n)
dat i(n) op(er)e magno l(ibe)r(e) dig(no).
humilitas u(er)o p(ri)n(cipali)t(er) mod(er)at
ip(s)a(m) spe(m) ne a(n)i(mu)s nimis sp(er)ans
d(e) ip(s)o bono ult(ra) re(ctam) r(ationem) p(ro)sequat(ur)
honores magnos. (Et) ut o(mn)i(n)o
(er)g(o) magnanimus humil(is) i(n) eo
quod d(ictu)m e(st) (et) humilitas (com)pa
n(anim)o e(st) r(ati)o(n)e q(uia) medi(an)te(s) honori(bu)s
amat(iu)a q(uia) ille d(icitu)r humil(is) qui
mod(er)atus spe ad ip(s)i(us) ced(ere) (et)
ho(n)ores magnos medie(tate) ten
dit i(n) honores illos actiu(e);

at humilitas sit r(ati)o(n)e sic(ut) p(ro)p(ri)o q(uae) di
lig(i)t medioc(r)es ho(no)res l(uc)rum
sit r(ati)o(n)e simp(lici)t(er) cu(m) u(ir)tute. illa q(uae)
ph(ilosoph)us disting(u)ens a magnanimita
te appellat cu(m) honoris ama
tiua n(on) e(st) p(rae)sentis speculat(ion)is.
S(ed) si i(n) moralib(us) (con)tingeret nos
ulteriora (con)ponere (con)siderem(us) u(ir)tu
te(m) d(e) qua loq(ui)t(ur) ph(ilosoph)us n(on) e(ss)e p(ro)
(con)ie(n)e(m) mod(er)a(tiu)e cu(m) humilita
te. q(uia) illa d(e) qua loq(ui)t(ur) ph(ilosoph)us
q(uae) u(ir)tuti d(icitu)r residet i(m)mediate — honores
mag(is) e(st) i(n) appetitu sensitiuo
humilitas u(er)o mag(is) e(st) i(n) in
tellectiuo. Cap(itulum). xxvj. q(uod) (et) humili
tas (et) (et)ia(m) q(uae) h(abe)t e(ss)e (et) q(uomodo) d(icitu)r. rege(re).
Satis e(st) ph(ilosoph)ia (con)cu(m) feste
humilitate(m) a magni
mitate. Na(m) h(aec) una (et) eade(m)
u(ir)tus rep(ri)mat sup(er)habun
da(n)tias (et) mod(er)et def(e)c(tu)s nu(n)q(uam)
cu(m) eque p(ri)n(cipalit)er h(aec) duo e(ss)e u(ir)tu
ti (con)petere possu(n)t. Spectat (er)g(o)
ad magnitate(m) rep(ri)me(r)e desp(er)
atio(ne)m; ne desp(er)e(n)t de bonis ar
duis (et) spectat ad ip(s)a(m) mo
derat(i)o(n)e spe(m) ne ult(ra) q(uam) id dictet
tenda(n)t i(n) illa n(on) t(ame)n eq(ue) p(ri)n(cipalit)er op
atur u(ir)tu(s). Na(m) cu(m) magnanimi
sit tende(re) i(n) magnu(m), magnitas
e(st) mag(na) u(ir)tus i(m)pelle(n)s i(n) mag(na)

Q(uo)d p(ri)n. (et) humiles.

q̄ retrahēs nos ab ill'. ꝑn
cipalius g̊ magnitas re
ꝓmit despatōez ne retra
ham ab arduis. ⁊ ex ɔ̄nti
modāt spez ne ꝑt rēz ten
dam ī illa. humilitas g̊ eōio
se hēt ut Sup̄ diffusius di
cebat q̄r cū dubieta sit h
ūt ab illa. Cvidēs ē qd sit
hī ūtus q̄ humilitatē uocaō.
Sciend̄ g̊ q̄ sic ēē magni
mitatē ɔtīg̊ habūdare ⁊
deficē. sic ⁊ ēē humilitatē hē
ēē. Nā ut p̄z ex dictis mag̊
nitas ē ūtus nos īpellēs
ne ↄ̄ difficltatis retra
ham ut ñ ꝓseqm̄ opa ma
gno hōre digna q̄z g̊ ī hꝛ
aliqui sup habūdāt ut pre
sūptuosi ꝓseqntes ardua
mag̊ q̄ debeāt. Q̄dā uō de
ficiūt ut pusillaīmes. Io
magnitas ē media int̄
presūptōes ⁊ pusillaīmita
tes. sic ⁊ ex dictis p̄z q̄ humi
litas ē ūt nos retrahēs
ne ↄ̄ hōitatis ⁊ delectabi
litatis q̄ ē in reb̄ honorifica
ꝓseqm̄ ea ult̄ q̄ sit dicat
Jn hꝫ g̊ aliq sup habūdāt ñ
supbi ꝓseq̄ntes excellētiā

⁊ hōres ult̄ q̄ ɔ̄ debeāt. aliq
uō deficiūt q̄se deficiūt
ult̄ q̄ debeāt. ut illi q nec
quenīt hōres ñ quenīt
opa hōre dig̊ q̄ ñ ē humi
litati s; mag̊ uilitatis
⁊ misie. ēēt g̊ humilitas
media īt supbiā ⁊ deiectōz.
Sic magnitas ē media
int̄ ꝓsūptōz ⁊ pusillaī
tatē. viso quid ē humili
tas ɔ̄ leui pōt uideri ēē q̄
hēt ēē. Intendit ē humil' re
ꝓmē supbias deiectōes.
Sunt g̊ humilitas ēē supbi
as ⁊ deiectōes. ñ tn̄ ē ēē h
que ꝑn. Nā ꝑn humilitas
ītendit reꝓmē supbias.
ex ɔ̄nti uō modāre deiec
tiōes. Est g̊ h notabilit̄
attendend̄. q̄ cū ūt mag̊
sit retrahēs q̄ īpellēs ꝑn
cipalit̄ opponitur sup habū
dantie p q̄ impellim̄ ⁊ ex
ɔnti defectui p q̄ retrahū
tur. S; cū ūtus mag̊ ē
īpellēs q̄ retrahēs eōio
se hēt q̄z tē ꝑncipalit̄ oppoi
defectui. p q̄ retrahim̄. Ex
ɔ̄nti uō opponitur excellē
tie p q̄ īpellim̄. magnitu

g q̄ ē ut̄ ipelles ī ardua bo
magis opponit̄ pusillanimi
ti q̄ est deficiēs nos retrahe
a talib' bonis q̄ opponit̄ p
suptōi q̄ ē excellen̄ ipelle
nos illa. Sz humilitas cōīo
q̄ ē ut̄us retrahēs ne ult̄
rīt p̄sequi in excellētias ⁊
⁊ hōres p̄ncipali ⁊ opponit̄
supbie q̄ sup hūnoat in
talib'. Exonti uo oīaciu
dicetōi. Inqrēdo ē opa ⁊
hōre dig̃ n̄ solū ōtig̃ pec
cāt p suprbiā. s; ī p deiec
tōez. Naz siqs ult̄ q̄ sui
status reqrīt p̄ t̄ idem.
⁊ notabilr se deiciat ul'
eēt uil' ōiecte ⁊ bestia q̄
suū statū n̄ cogitāt. ul'
ī eēt supbꝰ ⁊ iactoz. Nā
aliq exlz querit̄ excellan̄
⁊ iactātiā dicēdo se ult̄
q̄ doceat. vn̄. plis uiij. eth.
q̄ dā gētē g̃cā latom se
.s. iactatores ⁊ sup bos
applāt. q̄ ult̄ q̄ eoz sta
tus reqrīt uilib; idue
batur credētes ex h̄ i
q̄ dā hōrez ⁊ iq̄ sdaz excel
lentias cōsegr̄. Vn̄ ibi de
scribit q̄ sr humdan̄ et

ualde deficiēs ē q̄ iacta
tū. ¶ Viso d̄ q̄ ē humili
tas q̄ p̄n ē d̄ replr's siād
supbie ⁊ exonti uo d̄
modatiōez ōiectiōis. Re
stat uidē q̄ dec; reges
⁊ p̄ncipes eē humiles q̄
duplici pbac̄ postū. ¶ p
sumitur ex parte magni
mitatis. ¶ Sa ex pte opz
fimētorum. ¶ Dicebat̄
ē sup q̄ nll's ē uē mag
nim' n̄ sit boū ⁊ humilis.
q̄ si dec; reges ⁊ p̄ncipes
eē magnios dec; eos eē
humiles. debēt ē reges sic
quēe opa hōre dig̃. nō
ult̄ q̄ id dicetet. s; ū dec;
eoz statū q̄ faciūt hōies
q̄ tm̄ felicitatē suā nō
ponāt i excellen̄ ⁊ hōre
q̄ faciūt supbi. Dicebāt
g agē bōa opa ⁊ honor
dig̃ boi g'ra. Vt nō ostē
dēt se ut ⁊ uideāt excel
le. Sō dec; eos eē humile
rīe opz fimētoz. Nā si
plꝰ queres suā excellen̄
ult̄ q̄ debeat n̄ plim ten
dit ad ea q̄ p as uies ex
cellut̄. Vt ōsiderato p̄o

q' sop mag nimitas ē anessa [illegible] licas

ī adua ul'r q̄ debet

defēcū ul' p̄a facl'tate nō tē
dāt. vt plim̄ ē supbi a ult
ioēz excellan̄ q̄rentes se
a alios expomit picl'is nō
ualētes ad impl'e q̄ icīd
ant. Tanto g̊ reges a p̄n
cipes debēt a se supbiaz
remoue' q̄to pei ē gia ho
picl'is expone'. Supbus
ē eē n̄ picl'itator effic̄t
īplor.

Cap. xxviij. q̄d ē mansuetudo a q̄a ā hr̄e de.

Post q̄ detiam aq̄ de p̄ri mus d' ūtutib; a p̄n. respiciētib; extiora bo a ōn d im quō reges a p̄n cipes dec; ornāi ūtutib' ill'. Restat dic̄e de mansue tudie. q̄ respic̄ extiora mala. Dicebat ē sup̄ q̄ dēē q̄ēm ēt peccare a bn̄ ag̊e oz l'otig̊ hindare a desistere oz ibi dare ū tutē aliq̄ p q̄ dig̃atū ad bn̄ agend' reprime tē defcūs a moderatē sup fluitate. In iudicā do aūt extiora mala ab aliȷs fcā aliqui sup h̄u ndāt. Vt iracūdi nimis

sciētes uindictā. Naq̄ ex h̄ ira p'ueit q' petimꝰ uīdictā. Q̄ cū p' mala aliq̄ illata nīdēz aut puitātez apetit dūl'r uel remīt d' sidāt acce dit ē sang's ci' cor quo zeccesso irascitur. Q̄daz g̊ sūt irascibiles a sup hu'ndāt in capiendo uīdctāz. Q̄daz ē sūt in'rascibiles omīcz iniurā dissiml'an tes q̄ neutrū bonū ē. Ira sci ē aūt a sp' a d' q̄lz uī dictaz exposcē q' faciūt iracūdi uictupabile ē. Rursus nūq̄ irasci a nullo uelle mō aliq̄ punirī nō ē laudabile. q̄ ē agē p̄t ordiēz rōis. Ro ēīz dictat puitiōes aliq̄s ēē faciēdas a q' irascēd' aūdez a q̄n a quō. Irasci ē loco a tēpe ē ūtutis op'. q' si i ipassioīb' ire a i appetēdo puitātes a uī dictas otig̊ sup hūn dāe a deficē. oz ibi dare ūtutē aliq̄ repmes sup hūndātias a mo

Capitulum xxviij. q̄d ē mansuetudo a q̄a ā hr̄e de.
a q' dec; reges a p̄ncipes ēē mansuetos.

derās defectus. h3 aūt ē mā
suetudo q2 sic̄ fortitudo
ē media īt' timores ⁊ au
dacias. sic māsuetu
do ē media int' irā p q̄
cupiscus uindictā ⁊ ira
scibilitatē p q̄ ɔdolīus
mala nob illata. ille ē
mitis ē qui n̄ de leuibus
cap' uindictā. nec ītm
defic̄ a puniēdo q̄ nullo m°
uelit alios punire. S3 ē
ɔmodatius a puniti fz or
diēz rōis q2 sic̄ fortitudo
rep'mit timores ⁊ modat
audacias. sic māsuetudo
rep'mit iras ⁊ modat ira
scibilitates. Viso q° ē mā
suetudo d' leui p3 q̄ ēē q̄ h' ē
ēē. ē ē ut dcm̄ ē iras ⁊ ēē
oppo' ire. ut ēē irascibili
tatē. p̄ncipali t̄n ē ēē iras.
Māsuetudo ē por p'n int'
duit dep'm'e iras. exōnti ā
itendit. Nā ē n̄ale nob ut
ex mal' nb illatis appeti
mus punire ⁊ uindicaz. Ru
sus q2 malū p'ū uix pōt
ēē ita modicū qn uidat
nob inst'ū n̄ solū n̄alr in
dinam ut uelim' punī

inferentes nob aliq̄ mala. s3
si quoddā m° n̄ale ē appete ⁊
punire ul' ɔdignū. Nā q2
maliū nb illatū ur' nb maī
ēē q̄ sit iniuriatores n̄ros ⁊
pl's punū nolum' q̄ puniē
di sūt. Difficile ē ḡ ualde
rep'mie iras ⁊ n̄ appete puni
tōes iniuriar ul' q̄ dictat
rō. pl's ḡ peccāt ī appetēdo
mi. ppt' q' sicut ē ēē bonū ⁊
difficile māsuetudo p'n op
ponit ire ⁊ itēdit iras rep'i
m'e ⁊ exōnti āt opponitur
irasc'l' ⁊ itēdit eā modare
q' ip'o nom' desigt. Si ē ui
nōis ɔsidam' māsuetudo
nōiat ɔp'auitū ire. q'āt de
ceat reges ⁊ p'ncipes ēē
māsuetos ōndē nos ē di
fficile. Nā cū ira puntat iudi
ciū n̄ decz reges ⁊ p'nci
pes ēē iracūdos cū ieis max'
uige debeat rō ⁊ itellectus. sic
ē uidem' q° lig' ī ftā p colorē
ul' p alios humores n̄ recte iu
dicam' de saporib3 sic isto ap
petitu p īmoderatā irā ul'
p ul' p alias īmodatas pas
siōes puitē ur' iudiciū rōis.
Si ḡ icōuenies regl'z puni

l. ēē.

modare passiōes
opponitis ire

pl's puniā
deliquit ī appe
tēdo.

obligaῃ. Rex. q̄ꝛ ēē debet q̄si
speculum ꝛ fōr uiuēdi ꝛ q̄ dr̄ ēē
regl'a agēdor ih̄ens ē ū sit r
ira modus ne p ira puniat et
obliquat. Sic ē si nllo m̄ ēēt
irascibil' ꝛ nllo m̄ c̄mouētui
ad puniēd̄ faciēdū. Iācēs
ēē q̄ suspitōēs n̄ fierēt iniu
tōēs ꝛ pollititia durar̄e n̄ pōs̄.
Nulls ḡ d̄ irasci p̄dūi n̄ d̄
puniōēs appetēt p̄p odiū si p̄p̄t
amorē ꝛ celū ē irasc̄ēdū ꝛ
siūt puniōēs appetēde. app
tēda ē puniēd̄ p̄p amorē ꝛ
celū ītie l' p̄p amorē rei pu
q̄ sūt ea res pu durar̄e n̄ p̄
s. q̄r si q̄s ītm̄ ēēt mitis q̄
p̄oti uell; iustitiā p̄ire q̄ ui
dicti exposc̄e ūtuosus nō
ēēt. Tāto ḡ dec; reges ꝛ p̄n
cipes moūi ad puniēd̄ faci
endū q̄ mag̃ ad ip̄os spec
tat ēē custodes iustitie ꝛ
obs̄uatores rei pu. q̄r si re
ges nō debēt ēē iracūdi
ꝛ debēt moūi s; ordīnē rōi
ut fiat puniōēs ꝛ uīdc̄e.
cū l' sificat mā̄suetudo dec;
eos mā̄suetos ēē Cap. xxviij.
q̄d ē āicabilitas ꝛ q̄ ē q̄ h̄ ēē
ꝛ q̄ m̄ d̄ec; re. ꝛ p̄n. āicabile
ēē.

Ut postulat p̄sēs negoti
ū sufficiēter dixim̄ de ū
tutib; respiciētib; exterīora
mala. Restat dīc̄e d' ūtutib'
respiciētib; bōa exterīora. ū
c̄micam̄ cū alijs v̄b ꝛ opib'.
ū̄ba aūt ꝛ opa ꝑ q̄b; alijs
cū c̄micam̄ ad tria nb' des̄
uiūt. uidel; ad amicabi
litatē ad ūitatē ꝛ ad iac
tās c̄'lectatōēs. Nā p̄ut
v̄b ꝛ opib; debite c̄sua
mū cū alijs. l' ūnorādo eos
ꝛ respiciēdo ip̄os ū debem̄.
simus amicabiles ꝛ affa
biles. nich̄ ē ḡ aliud ami
cabilitas siūt affabilitas
c̄qua h̄ detiāe ītēndimu
n̄ recte c̄uisari cū hōib; ꝛ or
dināre opa ꝛ v̄ba n̄ra ad de
bitā c̄uisatiōē. Scd̄o v̄ba
n̄ra ꝛ opa desuiūt n̄b' ad ū
tutē q̄ p ea iudiciū quale
sum̄. Ūitas ē de qua h̄ in
tendim̄ c̄tiāe nich̄ ē āl n̄
q̄ l' bō n̄ sit iactator q̄ de se
v̄b' aūt fc̄is maiora ostēdat
q̄ sit n̄ sit detrsor ꝛ desp̄tor.
ut opib; aū v̄bis uel' q̄ro
dicetet se c̄tēptibilē ostēdat.
s; sic apt̄ ꝛ uerax ut talis

seruandat qual. Tertio u
ba et opa ordinan possunt
ad iactosas operatores ut
l's sit debite iacũs. g ut
Sup dicebat ẽẽ vba et
opa i qb' cũ alijs cõicam.
hic ẽẽ eplr ut. videl' et
amicabilitas q alio nõie
affabilitas dici pot. uita
q appito nuncupat et de
bita iocunditas q plrs
eutrapelia uocat. Comu
nicando g cũ alijs sin bñ
cõusari uolum' debemus
ẽẽ debite iocũdi. v'ac'
et amicabiles cõ qb' oĩb'
ẽ dd. sz p de amicabilita
te. viaem ẽ q cõusando
cũ alijs aliq sup habun
dat. q'z se ostẽdut nimis
amicabiles cui mõi sũt
blanditores et placidi. hij
eñ ad eo se ostẽdut eo ami
cabiles et sociales. ut nulli
cõtristare uelit sz oĩa dĩa et
fca alior' laudat. Aliq
uo ẽtrio ab hac cõusatõe
nimis deficiũt. Sũt ẽ
discoli et agrestes n uale
tes cũ alijs cõusari. v'itq'

aũt arecta idẽ deficiunt.
q a n qs sz d' tõn alijs osiñ
sociale ut uocat placitis
et blanditos n se d' tõn asoci
etate sociale ut viuat
discol' et litigiosis. Cũ g uẽ
sit q medium ĩẽ supfluũ
et dimitũ i cõusatõe hoim
ẽẽ q ẽ hĩndãe et deficẽ cõ
dãr uirtute aliq repmitẽ
sup habundãtias et moderã
tez defect. h' aũt ẽ amicabi
litas siu affabilitas. nec
ẽ ẽ a affabilitas. ut eñ
q medio modo se hñe in
cõusatõe hoim u n sup hun
dem i h' cõusatiõe q facit
unt blanditores n defici
am q faciut litigiosi et
discoli. Viso qd ẽ amica
bilitas u hz de ea loqmũ
q'z ẽ ut repmẽs litigia et
moderãs blandicias. u pot
hri expliu. ẽ. 2. eth. de
leui appẽ pot ẽẽ que hẽt
ẽẽ q'z ẽ ẽẽ opa et vba ut
ordĩãt debitã cõusatiõẽ
iuitã. Si g h'o ẽ naĩe ale
sociale. ut phari hẽt p pol
oz ẽẽ vba et opa i qb' cõicat

cum aliis dare intuitum aliquem
per quem debite conuiuere. quia cum re
cta ratio dictet quod secundum diuersi
tatem personarum diuersimode sit
conuersandum, licet omnes homines uolentes
uiuere politice debeant esse ami
cabiles et affabiles non tamen omnes
eodem modo debent esse amicabiles.
Nam quia nimia familiaritas
contemptum parit. Reges et prin
cipes ut in reuerentia uilescant
maxime se habere debent quam alii.
plus .x. pol. dando cautelam
regum et principum ait quod decet
reges et principes apparere perso
nas reuerendas nec contempti
biles habent. Sic est in suspi
tiones aliorum in aliis recta
ratio dictat ut secundum diuersitatem
personarum diuersitate deficiat
quia alias aliud esset mulier infirmo
quam esset medicus sano. Sic et in
conuersatione hominum aliquis ex fa
miliaritate reputatur et
regi ad uirtutem et dicitur ex hoc
amicabilis esse. quia si una aliqua
communis persona non plus de familiari
tate participaret reputa
retur ei ad uitium non ad uir
tutem et non diceretur amicabilis

superfluus. Capitulum xxviii. quod
ueritas et quod habet esse circa dic
Sicut erat circa conuersationem et con
uersationibus iuxta conuictus.
contingit superhabundare et deficere
non supra condecebat sic circa ueri
tatem contingit superhabundare et
deficere ueritas enim in quadam
equalitate consistit. Cum quis plus
dicit quam sit. a ueritate rece
dit in superhabundantia. Cum uero
que sunt negat et minora con
fitetur a ueritate recedit
in defectu. quia cum mendaci
um sit per se fugiendum. ut
dicitur .iiii. ethicorum. qui non sunt uera
ces non apti non conueniunt sic ta
les quales se reprehensibi
les existunt. quod dicitur enim mentiri
est non esse aptum et non ostendere
se talem qualis est. ab hac igitur
uirtute per quam quis redditur
uerax et manifestus. aliqui deuiant per
superhabundantiam ostendentes
de se uel uerbis uel factis maiora
quam sit et tales uocantur iacto
res. Aliqui uero ab hac uirtu
te declinant per defectum fugi
entes ostendere aliqua nulla quam in
ipsis non sunt uel negantes de

se ip̄is aliq̄ q̄ i eis sūt. q̄s
ph's uocat inocēs .i. insēs
⁊ desp̄ectores. Oport; g̊ da
re aliq̄ uirtutē mediā p
q̄ moderent̄ diminuta ⁊
repmat̄ sup̄flua lʒ ā cō
noīe uitas nūcupat̄. p;
q̄ ē ītus n g̊ q̄ē uitas repmes iac
tātias. ⁊ modans desp̄x
tiōes. C Uiso q̄d ē uita.
Restat uidere q̄ lʒ ēē.
Sciēd' g̊. q' lʒ affirmāe i
se ēē q' n̄ ē. l' negāe q' ē.
sit mēti tñ n̄ dicēē totū
q' ē absq; mēdatio n̄ pōt.
uolēs g̊ ēē uerax n̄ d' se
defige bonitatē q' n̄ hʒ.
n̄ d; omc̄ē i se ēē malitiā
q' ubi iēē n̄ ēdit. n̄ tñ o;
q' de se dicat totā bonita
tē q' sibi iēē cog̊. q' lʒ n'l's
mēti debat. n̄ tñ sep̄ ⁊ ubiq̄
quelʒ uitas ē dicēda lo
co ē ⁊ t̄pe f'm dictamē rōīs
posīū uitatē tacē. Est g̊
uitas ēē rep̄hēsiōē iactā
tiaꝝ ⁊ ēē modatōꝝ desp̄
ctōis n̄ tñ ē ēē hʒ eque p̄n
cipalit̄. s; p̄ncipalī uitas
opponit̄ iactātie ⁊ ītēdit

iactātias rep̄mē. Ex c̄ōtra
ā rep̄mē opponit̄ desp̄ectōē ⁊
ītēdit desp̄ectōes moderāe ꝯ̊
ph's. iiij. eth. Cap. d' uitate
aut. q' declināe ad mi' ⁊ de se n
dicē minora q̄ sit ē op' pācti
d' pectat g̊ ad uitatē nullo m̊
d' se dicē maiora q̄ sit q' mlti
faciūt. Cōcedit̄ ē d' se aliq̄
mag̊s bonitates. cū tñ ill' ca
reāt ⁊ p̄mittūt alias ⁊ notā
mag̊ bōa ⁊ mag̊ auxilia d'
q̄b; modicū aut nichil ope
iplēt. Tales aūt p; ēē iac
tatores ⁊ illos n̄ aptos ⁊
uitaes. nullo m̊ i talib; ē exce
dend' i plus. s; mag̊ ē decli
nād' i mīn'. dū tñ sm̄ mēdatio
fiat ⁊ n̄ notabilit̄ a medio re
cedat n̄ illōē appet uitax set
derisor ut si aliqs ad eo ēēt
fortis ⁊ strenu' q' ostaret t̄
aliis q' ōt. centū bellare
posse; si ille n̄ plus de se cō
cedēt n̄ q' ōt uniū ⁊ debi
le; bellaret oīs i ira se cō
gerēt q' derisorie loquēt̄.
Inde g̊ suptū ē nomē yrōie
⁊ derisiōis qn̄ ās notabilit̄
d' se minora ocedit quā sē.

Ad veritate quantum spectat mo
derare hi dersiones et reprime
iactantias et principaliter tamen spe
ctat ad ipsam iactantias re
primere quam dersiones moderare.
quare ut dictum est italibus magis
est declinandus immo diminuendo de
se minora quam sit quam sit exce
dendus in plus sed assendo de se
maiora. possumus autem assigna
re duplicem causam quare italibus
semper est declinandus immo. Ex quibus su
mitur excepte sunt. Secunda ex
parte aliorum. Prima est ita na
liter efficiat plus bonum vel semper ipsum
credat plus esse quam sit. ideo
communiter homines decipiuntur de se
ipsis credentes se plus valere
quam valent. In narrando autem propria bona
semper declinandus est immo quare exti
mare debemus quod assit ad plus
bonum videtur nobis illa esse maio
ra quam sint. hec autem ratio tan
git plus in auctoritate precedenti. alia
autem quare cum potentius est declina
re immo. Nam magis potentius
est cognoscere se ipsum et scire quod
propria bona semper extimantur maiora
quam sint. Secunda ratio sumitur ex parte
aliorum. Nam non declinantes
immo sed laudatores sui
iactantes de se bonis quam habent
et qui homines ut honoret la
udantes se ipsos. ideo et exprimitur
aliorum decet italibus declina
re immo ne homines sint aliis.
hec autem ratio tangit plus. ideo
de .iiii. eth. dicens declina
nos esse immo propter honorosa
esse super habundantias. Omnis lo
quens est veritas secundum quales loque
mur et esse quidem videtur esse de le vi
bus quia decet reges et principes
esse veraces. Nam notabiliter
declinantes immo et dicentes de
se notabiliter minora vel vi
liora quam sit. videntur esse deri
sores et contemptibiles. Ex
cedentes vero in plus et dicen
tes maiora quam sit. videntur
esse iactatores et honorosi. quare
si decet reges non esse contempti
biles. sed reverendos non ho
norosos sed gratiosos et ama
biles decet eos non esse iacta
tores vel derisores. sed apertos
et veraces non ostendendo vel iacta
do de se maiora quam sit vel
permittendo aliis maiora
quam faciunt. Immo tanto magis

decet reges et principes ca
uere iactantias quod eo plene
habent iactantes ipsos ad iac
tantiam et de pluribus se iac
tare possunt. Cap. xxx. quid
iocunditas et eutrapelia quae habet esse.
et quomodo decet. reges et principes esse.

Redeunt est aliqua iocunditas
omnia verba vel facta, eo omnis
conveniens iocus est et cum cuncte
ordinata non tamen sic se habet. Nam si
modo sumitur est illud quod exigit de
bito fine. quidquid igitur de se
est ordinabile in debitum finem
non est casum. ludus autem si sit libe
ralis et honestus et moderatus
ordinationem habet in bonum finem.
quia est quodammodo necessarium in
vita. Ut dicitur iiii. ethicorum. quod
inter reges et ludus esse quod est
necessarius in vita. Sicut ergo sensus
corporales ut auditus et vi
sus quia laborant in sentien
do natura ordinavit somnum
propter eorum requiem et est necessarius
somnus in vita. Sic qui studi
endo vel negotiis regni insi
stendo vel alia faciendo con
tinue laborant aliquam

delectationem ideo se sistunt mo
derate et honeste non otiose in
ponunt curis et laboribus nostris.
quantum cum in talibus contingat pec
care et bene facere decet ipsos ideo
dare virtutem aliquam per quam debite
nos habeamus ad ludos. In ipsis
enim ludis quidam superhabundant de
siderantes omnino nisi facere de
quibus dicitur iiii. ethicorum. qui magis conan
tur risum facere quam decora dicere.
hii autem sunt ystriones. quos philosophus
appellat bomolochos. philosophus
enim tales assimilat auibus rapi
entibus partem sacrificatam in
templis gentilium. Sicut enim auis
ille non curabat qualitercumque
quod posset aliquid de illa parte ca
pere sic valentes omnino facere
risum et provocare alios ad ca
chinnum non curant qualiter eque
possunt capere dicta vel facta aliorum
et convertere ea in ludum et cachin
num. hii igitur superhabundant in
ludis aliqui vero econtrario de
ficiunt et hii vocantur duri et
agrestes. hii autem se non sustinen
tes aliquem ludum: non dicentes
aliquem ridiculum immo dicentibus

Cap. xxx. quidem iocunditas
et eutrapelia quae habet esse et quomodo decet reges

sunt molesti. patet ergo quod est io
cunditas vel eutrapelia, prout est
virtus et ut de ea loquitur: que est
reprimens superfluitatis ludi
moderans dulcitudinis. hec ergo virtus
habet esse circa modeationem dul
cedinis quam esse reprehensionem superflu
itati. In ludo vero cum est esse di
fficilis. reprimere quam superfluitatem
ludorum est difficilius quam modera
re defectus. habet esse est ipse ludus
quantum ad delectationem. ancexam
propter quod magis inclinamur ut se
quamur delectationes iocosas
quam fugiamus illas. viso quod est
eutrapelia sive iocunditas
et quod habet esse quia principaliter
est in reprimendo superfluitatem
ludi et consequenter est in moderando
defectus. Restat ergo videre
quomodo reges et principes decet
esse iocundos. Ut enim ex habitis
patet potest semper extrema in
cupare medium quod laudatur.
hic autem medium quod est in virtuti
bus reprimentibus passiones et
motus non est accipiendum secundum rem
sed quo ad nos. Nam ut in pre
cedentibus capitulis dicebatur

aliquid est superfluum uni quod est
modicum alteri. etc. Si ergo decet
omnes homines reprimere super
fluitates ludorum multo et
magis hoc decet reges et princi
pes. Immo decet reges et
principes adeo moderare
uti iocosis delectationibus
quod si hec facerent posse con
iecerent esse durum et agreste.
Non ergo intelligendum est reges
et principes non debere recreare
aliquibus solatiis vel aliquibus
iocosis. Sed quemadmodum liberalitas
debemus secundum philosophum iiii. ethicorum
debent esse liberales et magnifici.
Ita debent reges et principes
adeo moderare uti ut semper
videantur maturi et nullo modo
appareant pueriles. ab ipso enim
infantia communiter videtur esse pueris
delectari iocis. quia ludus si non
sit moderatus et habeat aliquam
puerilitatem videtur habere annexam.
Tanto ergo decet reges et prin
cipes moderate uti delecta
tionibus ludorum quanto detesta
bilius est eos esse pueriles. Tam
plus non potest exhibitis ex hoc

iocosa delectatio nõ ē ociosa et
ordinat̃ illo ad finē q̃r in tēpo
ra nr̃is cuius quadā recrea
tione accipim̃ ronē cui ād'ē
tius insgim̃. Ut insistam̃
hois opib; quoꝝ curā habe
debem̃. q̃r cū īcē īmodatū
ul' īhonestus. distrahat nos
ab bonis opib; et debitis cu
ris tāto destabili ē reges
et p̃ncipes īmoderate ul' in
honeste uti delectatōib; lu
dorꝝ. q̃nto cura boni cõisque
spectat ad p̃ncipē excellē
tioꝝ ē q̃ sit cura alicui'
ꝑticularis hoīs. Nõ ḡ õio ꝓhi
benda sē uba l' fc̃a iocosa
si sit honesta et moderata. et
h̃ magn̄ et mi' ꝓut regnū
diu'sitas p̄sciꝛ. **Cap. xxxi.**
q maxe decz re. et p̃n. oēs ui
tutes hr̃e qr si una careat nullaz hn̄t

Tam sc̃a q̃ ꝓhi. i hac sē
tentiā cõuēt q̃d uirtutē
cõnexas eē. dicentes ā q̃ qui
unā uirtutē h̄t omēs h̄t. et
q̃ una caret. omib; car.
Cū ḡ õio m̄ sit q̃ decz regē
et p̃ncipes aliq̃s uirtutes
h̄re q̃nt plac̃ p̃; eos eē
p̃dentes et iustos õio mes'
eēd; q̃ oms uirtutes h̄re d;.
q̃r p̄den̄ et iustitia siñ uirtutib;
alijs h̄ri n̄ p̄osc̄. Jmo nulq̃ ē
aliq̃ uirtus uirt' q̃ siñ alijs uirtutib;
oib; h̄ri possit p̄fc̃e. sic ē tract
tatores uirtatis senserūt
uirtutes dicētes cõnexas eē.
Ad sensū tn̄ ur̃ appe cõium.
uidem' eñ aliq̃s lib'ales non
ēētes tēpatos. sz et dantes
op'as uenēis gestib; aliquo'
uo eē õio sūt casti et tn̄ aua
ritie studēt. Nõ ē q̃ unā u
tutē h̄t n̄ oꝫ si aliq̃ uirtutes
sūt nec̃ie regib; q̃ oms uirtu
tes sit eis nec̃ie. Rurs' maxe
aliq̃s eē lib'ales q̃ tn̄ n̄ poss'
eē magfici. q̃r nequūt mag'
ficē eo q̃ n̄ h̄nt mag's su
ptus. Sc̃a ḡ ꝓhi eē finez.
vi. eth. maifē ꝓbāc uirtutē
cõnexas eē. Sz ut soluat h̄
obiectōes sciēt q̃ uirtutes
dupl̃r cõsidrari p̄nt l' u' s̄ m̃ alē
et īpfc̃e ul' ut sūt p̃ncipa
les et cõplete. Si uirtutes. ī m̃ alē
et īpfc̃e n̄ oꝫ eē cõnexas. uide

ē aliquos nālr hñt q̄ dā in
dustā 7 q̄ dā sbtilitatē m̄
tis q̄ ꝓp hñt q̄ dā ꝑaciā in
ꝑfcā; hn tn̄ nec ſt̄ casti n̄
lib'ales n̄ ūtutes hñt mo
rales alias. Sic ꝯ ex ipa pu
ntia inueniūt aliq̄s mor in
clinati ad opa largitatis q
n̄ ſūt casti. Aliq uo ex ōio
hñt quādā nālē pudicitiā
n̄ tn̄ nāles existūt. Sic ḡ ū
tutes n̄ ꝯnectūt̄. ſʒ ūtutē
q̄ dr̄ ēē p̄ncipales 7 ꝑfcē
l' ūſe ul' ī quadā ꝑiqua di
ſpoitōē de necessitate hñt
ēē ꝯnexā. dūs ē ī ꝓpiq̄ di
ſpoitōē. q2 paupes ꝓp carentiā
extior bōr ſʒ plōr n̄ debēt
dici magfici. at tn̄. Si pa
upes ſʒ suā facltatē ſt̄ uē
7 ꝑfcē lib'ales ꝓpīqssimi
ē ut ſīt magfici. q2 ſi bōis
extioribʒ habūdarēt ſtati
magfici fierēt. Decla
rāo ē ḡ ad plenā intllām
dōr quō nlla ūt̄ pōt hñi
ꝑfcē n̄ ōs ūtutes aliē hā
nē. Notād' ḡ ad h̄ nos in
dige ūtutibʒ ut ꝓponēter

nobʒ bōs fines. recte 7 de
bite tēdam' ī fines illos.
duꝑ ḡ ītalibʒ ꝑcare ꝯtīg.
Pmo ſi ꝓpōam' nb̄ malum
finē ut uitiosi faciūt. Au
ū ē ꝓponūt ſ ut finē aua
ritie ſtatē. Intēperati uō
uenerēa 7 ſic d' alijs. Scd̄o
ītalibʒ ꝯtīg ꝑccāre ſi n̄ de
bite tēdam' ī bonū finē.
volūt ē aliq ēē distribu
tores donor 7 ꝓponūt ſ
ut finē opa largitatis.
At tn̄ nō curāt unde eq
accipiāt. dū tn̄ possūt
alijs dōa aliq' elargi. Ta
les ē aln ꝑfūti. Aliqñ
uō p maiſtiā oppssiōēz al
ios d' ꝓdāt ut exceāt
opa largitatis. Hij ḡ
lʒ ꝓpōāt ſ bonū finē nō
tn̄ recte tēdūt ī finē illū.
Nō ḡ peccāt ītiō n̄ ī īn
tētiōē. ſʒ ī peccāt ī uia 7 ī
modo ad ipiscēdi finē
intētū ꝓp q' tales 7 ſi ali
quo mō ſūt lib'ales nō
tn̄ ꝑfcē lib'ales dici debēt
q2 ad ꝑfcā; ūtutē ſptat

nō solū ꝓponīe debitū fi
nē. s; debite tēdē ī finē
illū. Indigemꝰ ḡ ūtuti
bꝫ moralibꝫ q̄ꝛ ꝑ eas ꝓ
ponim̄ nb̄ bonū finē. In
digemꝰ ēt̄ ꝑdēn̄ q̄ꝛ ꝑ ip̄ā
īte rōcīnam̄ ď hiis que
sūt ad finē. Ūtutes ḡ
morales ꝑfe. ⁊ ꝑ rectifi
cāt finē q̄ꝛ sic ūr qual'
ē ligā tal' ē sapor. ut si
ligā ē ml'tū īfcā colēā
omīa uidēt̄ amara. Si
ūo sit ml'tū īfcā flemā
tā q̄ dulcia oīa ꝑticipare
uīr q̄dā dulcedinē. sic
quales sum̄ s; uolūta
tē appetitū. talē finē
nb̄ ꝓpōim̄ ut īēpatus
ꝓpōit s; ut finē uenēa
⁊ īpāt' casta lib'al' ex
pēdere. auar' ↄ̄s'uare
ūtutes morales ꝑfici
ētes appetitū rectificāt
si q̄ꝛ h̄ntes appetitū bō
ꝑ ūtutes illas ꝓpōimꝰ
nb̄ finē. ꝑdēn̄ ūo ꝑfe ⁊
ꝑ rectificat ea q̄ sūt ad
fines. Nā ꝓponētes nb̄
bō finē ꝑ ūtutes mora
les ꝑ ꝑdēn' bn̄ rōcīnaǒ

ď hiis q̄ s̄ ad finē ⁊ elegi
m̄ nb̄ rectā uiā. ū debite
tēdam̄ ī finē illū. Tād dr̄.
vi. eth. q̄ ūtutes mora
les rectificāt finē ꝑdēn̄
ūo fac̄ finē recte q̄ntū
ea q̄ s̄ ad finē. logdo ḡ
ꝑ̄ n̄ ⁊ ꝑ ūe moral' tūc ꝑ
dēn̄ ūo rectificat uiā s;
cū ŋ sit ꝑfcā uia ñ ordi
net ī bonū finē ⁊ tūc nū
quā habet ꝑfcē ꝑuidēn̄
ñ sit ↄ̄iūcta ūtutib; mo
ralibꝫ ꝑ quas ꝓponamur
nb̄ bonū finē ⁊ bonū tm̄ sic
ēt̄ q̄ꝛ nūq̄ debite ⁊ ꝑfcē
bonū habet finis. ñ tēda
mus ī ipm̄ ꝑ bonū uiā nū
q̄ ꝑfcē habem̄ aliq̄ ūtu
tē moralē ñ sit ↄ̄iūcta
ꝑdēn̄. Tale ḡ iōēz ītēdit
fnāe ph's. dē finē. vi. eth.
h̄ns ꝑfcē aliq̄ ūtutez
moralē h̄t ꝑfcā ꝑdēntiā
h̄t omēz ūtutē. ḡ h̄ns
aliq̄ ūtutē h̄t omez ū
tutez. Si ḡ ūtutes mo
rales ⁊ ꝑuidēn̄ sūt ↄ̄nexe
re q̄ null's ē bonū ꝑ ūtutē
morales ñ sit ꝑuidens.
Nā cū ūtus moral' sit

habet. sicut bonus et elatus et perfi-
ciat habitum et ad finem suum bonum
reddat eum ad bonum eligendum et
ad bonum opus non sufficiat propo-
nere bonum finem nisi prudentia inue-
niatur in fine illius. Virtus mora-
lis per quam nobis proponimus bonum finem
non potest esse sine prudentia per quam inue-
nimus ea quae sunt ad finem illum. Sic et
prudentia esse non potest sine uirtute
morali. Differt enim prudentia et
industria quae plus appellatur
dinotica (?). Demotus (?) et in-
dustrius qui proposito fine quo-
cumque inuenit uias ut attin-
gat (?) consequitur finem illum. propter quod in-
temperati et uitiosi possunt esse
industres et demotes (?) si sci-
ant excogitare uias per
quas consequantur uenerea et
turpia quae sibi proponunt ut
fines. Prudentes tamen nullus dicitur
nisi ad bonum finem inueniat
bonas uias. non est ergo prudens qui inuenit
bonas uias ad bonum finem
sine uirtutibus moralibus per
quas nobis proponimus bonum finem.
Sed dicendum uirtutem moralem
non posse esse sine prudentia nec econ-
uerso ita quod omnis bonus est prudens
et econuerso. Non tamen oportet quod habens perfecte

unam uirtutem moralem habeat
omnes uirtutes morales.
potest enim quis habere perfecte temperantiam
et habere prudentiam et consequenter temperantiam.
Non tamen habebit uirtutes
alias nec habebit prudentiam
ut consequitur uirtutibus illis.
Erit ergo ille perfecte temperatus
non tamen est fortis sed timidus.
non erit largus sed auarus.
Sed hoc stare non potest. Nullus
enim potest esse perfecte temperatus
nisi sit fortis et largus. Nam
habet uirtutes alias nec po-
test habere aliquam uirtutem nisi
habeat omnes uirtutes. Nam
ille est perfecte temperatus qui nullo
modo praeter rationem (?) operatur uene-
rea. Quod si ille sit timidus
uel forte non placet. si ue-
nerea sed se tamen non fugeret uer-
berationem uel mutilationem
uel mortem eligeret uenerea
operari. Sic etiam si esset auarus
qui finem suum poneret in ha-
benda pecunia licet forte
sed se ei displicerent uenerea.
tamen si posset lucrari pecuniam
quam intenderet non fieri non curaret
mechari. Incomplete ergo
et imperfecte potest habere unam uirtutem

sine aliis. Quod complete et perfecte nullatenus fieri potest quia si decet reges et principes esse quasi semideos et habere virtutes perfectas, decet eos habere omnes virtutes, quia perfecte una virtus sine aliis non potest haberi. Immo expedit regibus et principibus cum non possit se excusare perfectionem exteriorum bonorum habere omnes virtutes non solum in perfectiqua dispositione, sed etiam simpliciter et secundum se. Potest enim esse aliquis pauper et perfectus et si non operetur magnifica quia non habet unde faciat magnus simpliciter. Rex autem numquam perfectus esse potest si non operetur magnifica et si non in omnibus virtutibus polleat.

Capitulum xxxii. quod diuisis generibus malorum et bonorum in quo genere debent reges et principes esse.

Secundum verba philosophi in vii. ethicorum diligenti consideratione accidit reperire distingue possumus. In vii. ethicorum genera malorum et iiii. genera bonorum. Malivoli enim viri sunt in quadruplici genere. Quidam enim sunt molles. Quidam incontinentes. Quidam intemperati. Quidam vero bestiales. Sic etiam boni sunt in quadruplici genere. Quidam quidem sunt perseuerantes. Quidam continentes. Quidam temperati. Quidam vero diuini. Molles autem dicuntur illi qui modica passione vel parua temptatione ruunt quia ipsis non resistunt. Nam secundum philosophum in libro de regimine molle est illud quod de facili cedit. Dicuntur ergo molles secundum philosophum qui nolunt laborare et sunt nimis delicati. Unde ut vii. ethicorum scribitur delitia quedam mollities est. Tales enim nichil difficile volentes sustinere statim cum passionantur vel cum temptantur cadunt. In nullo ergo differre dicuntur esse incontinentes. Huiusmodi autem differunt a primis. Nam molles nullam pugnam nec aliquid difficile sustinere possunt. Incontinentes vero pugnam sustinent. Sed in sustinendo deficiunt. Continere enim ut ipsum nomen designat, hoc est quod aliud se tenere in continere ergo est aggredi pugnam et in pugna non posse se tenere sed deficere. Tertio genere sunt intemperati. Intemperatus enim est ut dicitur ad quam non solum passionatus cadit et perpetratores dicitur sed delectabile est ei male facere.

Incontinētes

Incontinentes ergo et mol
les non delectantur male facere,
immo contra agunt et contra eligunt. Am
tes est extra passiones tam in
continentes quam molles eligunt
bonum facere et preponunt secundum optimas
leges. Passionati vero cadunt
et nullam de illis legibus obser
vant. Tales vero philosophus assimilat
paraliticis qui eligentes ire
in dexteram propter solutionem corporis
et non valentes corpus regere va
dunt in sinistram sic molles
et incontinentes preponunt bonum fa
cere et eligunt ire ad dexteram. tamen
quia habent potentias anime dis
solutas non habent eas bene re
gulatas ordinatas secundum ordinem
rationis non vadunt in dexteram. sed ca
dunt et tendunt in sinistram. ali
non cadunt molles. et aliter inco
tinentes quia molles cadunt
modica pugnantes. Incontin
entes vero maiorum pugnam sus
cibunt. Intemperati igitur peiores
sunt quam incontinentes et molles
quia sunt adeo habituati in malo
quod delectabile est eis male fa
cere. In quarto autem gradu sunt be
stiales hij autem peiores sunt quam
intemperati. Illi enim bestiales

esse dicuntur qualem modum hominum
malefaciunt. Sunt enim bestiales
operantes contra quod ipsa natura docet.
sicut sunt quidam barbari comeden
tes carnes humanas et biben
tes humanum sanguinem. Talia
est non in bestialitate proveniunt
posuit. Narrat autem philosophus .vij.
ethicorum multas hominis bestiales.
dicens quod cum quedam pregnans esset
et non potuisset parere ex hoc titu
dolorem concepit et sic in bestiali
tate conversa est ut omnes pre
gnantes interficeret. quia ergo ipsa
parere non potuit. volebat ut
nulla de cetero parturiret.
Sicut ut ait quod quedam insula
mans non esse potest existebat
tempore quo quidam gentes odio et
bestiales comedentes carnem
humanam et quod peius est prestabat
se filios inimicorum. Cuiusque
alios convivari volebat si
sibi filii sui domi non erat amica
no suo mittebat filium et
ipsum parabat convivium. Pro
posse est quod quando vellet convivium facere
ei filium suum tribueret. sicut et esse
phalari ut ait quedam gen
tes bestiales morabantur
sacrificantes matres pueris carnem

dentes ēpata hoīū. Illi uō ſ
beſtiales qui ultᵃ modū hoīū
male agūt. dcō dē. iiij. gñi
bꝫ maloꝝ. Reſtat dicē de iiij.
gñibꝫ boꝝ. Nā ſicut quidā ma
li ſūt molles q̄ modicā
paſſiōe uincūt. ſic quidā boni
dicūt ēē pſeuerantes. hi āt
ſūt q̄ ſtāt ī modicā tēpta
tōe . nō cedūt. loq̄ndo g̊ de
pſeuerantia ut phs. lo
q̄r. nichil ē aliud q̄ q̄dā bo
diſpoſito oppoſita mollici
ei. g̊ ī pº g̊du pſeuerantes.
In ſo uō ſūt ɔtinētes. ɔtī
tinē ē ē plꝰ q̄ pſeuerare.
Nā ſi q̄s ā nō tēptat̄ l mo
dicū tēptat̄ n̄ uīcat dr̄ p
ſeuerare. ſ; dr̄ nō ɔtinē. n̄ t
fortit̄ paſſiōātus paſſiōi
bꝫ tes illas uīcit. Nā nullꝰ
ſ. ɔtin; n̄ ēē paſſiōēs ſe tē
at. Io. vij. eth. dr̄ q̄ ɔtineñ
eligibilior ē q̄ pſeuerañ.
Int̄o ā gradu boꝝ ſūt tē
pati. Illi ē ēpati ēē dr̄r
qui nō ſolū modicā paſ
ſiōati pſeuerāt q̄ faciūt
pſeuerātes. l ēē fortes .
paſſiōēs ſe tenēt q̄ faciūt
ɔtinētes. S; ſūt ita caſti

gati ī appetitū . hñt tā
moderatas paſſio q̄ q̄i t
pug̊ n̄ ſentiūt ſ; delecta
bile ē eis bñ facē. ſic g̊ p
ſepuerātes oppoñt mo
llibꝫ . ɔtinētes iɔtinen
tibꝫ. Sic ēpati opponitur
iēpati. Naꝫ ſic delectabile
ē ēpatis bñ opāri. In q̄rto
ā ſūmo gradu boꝝ ſūt
hoīes diui. Nā ſic aliqui
hoīes ſt̄ beſtiales . ſūt ma
li ultᵃ modū hoīū. ſic aliq
ſūt q̄ diui . ſt̄ boni ultᵃ
modū humanū hoīū. vñ
phs . ī āc pº vij. eth. dicat
q̄ hoīes refert de hectore
q̄ ie x p̄am pat ſuū dicebat
de ipo q̄ erāt uialo boni ppq̄
n̄ uidebat extitiſſe puer
uiri mortalꝰ p̄ q̄ q̄s dr̄ ēē
boni ultᵃ modū humanū ap
pllat̄ apſu l d̄iuin. i. p̄n
cipalis . dñatiuā. Ex h̄ g̊ ma
nifē p; q̄ reges . p̄ncipes
ſi debēt recte dñari n̄ ſuffic̄
eos fuge oīs g̊dus ma
loꝝ ū q̄ ſit n̄ molles nec
iɔtinētes n̄ iēpati n̄ beſti
ales. ſ; oꝫ eos nec ī ſūmo
g̊du boꝝ. Qꝫ eī dñari alijs

ſ; di. al'
ad mort'

et principari desiderat. Quare quod
habeat virtutem illam quae est dominans
et praecipua principis et aliarum. Quia homines
sunt boni vel mali modo aliquo et sunt
qui homines divini. Patet ergo quod oportet
esse decet reges et principes et si
in tali gradu et sic bonos et perfectos
esse decet saeculares principes
quales esse debent ecclesiastici
principantes perpendentis iudicio
relinquitur. Capitulum xxvii. Quot
sunt genera virtutum et quas maxime vir
tutes habere decet reges et principes.

Distinguit autem Macrobius
quattuor genera virtutum. Primam
quaedam sunt politicae, quaedam pur
gatoriae, quaedam purgati animi,
quaedam vero exemplares. Dicit
autem quasdam virtutes esse exem
plares in ipso deo. Politicas
autem virtutes esse virtutes
acquisitas per quas homines bene
se habent in rebus humanis. Sed
virtutes purgatorias et
purgati animi dicit esse virtu
tes infusas per quas quis bene
se habet ad divina. Circa dicta
autem advertendum est duplex. Nam sunt
aliqui tendentes et euntes in
divinam similitudinem, et tales dicuntur
habere virtutes purgatorias.
aliqui vero sunt quodammodo iam
assecuti similitudinem illam, et
tales dicuntur habere virtutes pur
gatorias. Sed hoc licet sit secundum se vera
dicta, non tamen videntur accedere
ad intentionem eorum qui de
virtutibus sunt locuti. Nam philosophi
non loquebantur nisi de virtutibus
acquisitis, virtutes autem infusas
non posuerunt. Omnem ergo virtutem
quam ponebant dicebant esse hu
manitus acquisitam. Secundo
ergo praeter ista dicere possumus quod
sicut est dare diversos gradus
bonorum sic est dare diversa virtu
tum genera. Ita quod secundum quod quis est
excellentioris bonitatis et excellen
tiore genere virtutum habet. Sic
ergo possumus invenire quattuor genera
bonorum, ut patet ex capitulo praecedenti,
quia ait aliquos esse perseve
rantes, aliquos continentes, ali
quos temperatos, aliquos vero
divinos. Sic possumus distin
guere quattuor ordines virtutum.
Ita quod cuilibet generi bonorum debemus
suum ordinem virtutum. Dicemus
ergo quod perseverantes habent vir
tutes politicas, continen
tes purgatorias. Tempera
ti vero habent virtutes purgati

ti aī. s; dim meliores sūt
tēpatis. tēpati ɔtinētibus
ɔtinētes pseūantibꝫ. Sic
ūtutes exemplaēs. ūtu
tes pūgati aī. ūtutes
pūgati aī excellūt pur
gatorias. pūgatorie po
liticas. Qz ā grā ūtuti
aptaē deleāt ꝑoās grūb
boꝝ pꝫ p pletinū dicēte;
q ꝑme ūtutes sil; pollti
ce mollūt. i. ad mediū
reducūt. hec. s. pūgatoīe
aufēt. Tertie q sūt pūga
ti aī obliuiscunt. s; quā
tas. s. exēplātibꝫ ne plus
ē turpe aliq noīari. qre
bn̄ dcm̄ ē. q pseūantibꝫ
ɔpetūt ūtutes politice.
qꝛ pseūantes ut dicebā
tur opponūt mollibꝫ. ꝛ
suffic̄ ad h̄ q ā pseūēt
q teneat se ī medio. ūi
tutes. ḡ pollitice q mo
lliūt. i. disponūt aīmū
ad bn̄ faciēd ꝛ reducūt
ipsū ad oē ɔpetūt pse
ueratibꝫ. Sūt ḡ hi ūtu
tes īfime īt ūtutes. ali
as ꝛ pseūantes loq̄ do
d pseūantia ut dc̄a plꝫ.

loqr̄ tenēt īfimū ḡdū
igūe boꝝ. Sc̄o gradue ḡ hui
ūtutes ɔpetūt pseūan
tibꝫ. Se; pūgatē ɔpetūt
ɔtinētibꝫ. Nā ex h̄ēās ɔ
tinēs. qꝛ tenꝫ se ꝛ abstra
hit se a delc̄tatiōibꝫ sen
sibilibꝫ. Cōtinētes ē sūt
ī passiōibꝫ ꝛ pugnāt ɔ̄ ipās
quod āt uicēdi eas ē aufē
re ꝛ remouē se ab eis. Jo
ɔtinētibꝫ dr̄ ɔpetē ūtu
tes purgatorie qꝛ offo
ē auffie ꝛ abstrahē nos
a passiōibꝫ īmodātis. Vi
tutes uō pūgati aī ɔpe
tūt tēpatis. Nā iste nō au
ferūt s; obliuiscūt. Tēpatus ē
hꝫt sic appetitū castigatū
q qi pugnā nō sētit s; ob
liuiscit passiōū īmodā
taꝝ ꝛ qdaꝫ m̄ dlc̄tabile
ē ei bn̄ facē. Deento ḡ tal
dr̄ hr̄e ūtutes purgati aī
facietes ipsū obliuisci pa
siōes ī illecebris. qꝛ iā hꝫt aī
mū pūgatū ꝛ castigatū
ut n̄ sit ei cure de talibꝫ
passiōibꝫ. Quarte uō ūtu
tes. uidel; exēplares ad
aptari ꝑ̄sūt hoībꝫ diuīs.

Tales ē adō pfcā debēt eē
ū sit alioꝝ data regl'a a
eē. delectatū ē g̃ ꝑ q ipsū
capli ꝓponebatᷣ uidel;di
uisos eē g̃dus ūtutū de
clare nō s; aotētē cuī mōi
ūtutes regibꝫ a ꝑnapib;
opetēt ꝯbat. Si itelligant
ꝑhita nllā difficlētatē hʒt
dicebatᷣ ē supᷓ q reges a
ꝑnapes ñ suffic̄ eē pse
uātes otinētes a tēpa
tos. s; dec; eos eē qdā in
dinos. Virtutes g̃ opetē
tes eis posīt dia eēes q2
ipī alioꝝ debēt eē regla;
a eē. tāte ē boītatis de
bet eē ꝑnapes ut quil;
sui sboit accipiat īde t
foꝝ iu uedi a cogitat ꝯ
feēꝫ suī uitēs uitā a p
feēc; ꝑnapatis. q̄r apō re
ges a ꝑnapes ñ solū dete
stabile eē turpia opāri s; ī
noīare aut oīē turpia neph
eē d;. vñ g̃ eis opetūt eē
res ūtutes qbꝫ s; politic;
nephas ē turpia noīari.
s; aitāte boītatis n'llš eē
posī; abs; dei grā a eīꝰ auxi
lio q̄to reges a ꝑnapes

alios excelle debet. tāto
ardentiꝰ dec; eos diā g̃
tiā postulare. In hʒ g̃ eli
dit. pluꝝ elatio nolētū
q expimꝰ ñālibꝫ posseō
oīā mala uitare a pfcā
boītate; acqre. Cap. xxviii.

Quō boꝝ dispoitionū qdā
s ūtutes qdā supᷓ ūtutes
qdā ānexe ūtutibꝫ qdā;

Dicebatur ē supᷓ dispo
quol; largo mō nentes
accipiēdo ūtutes omīs
bō dispoitō mītis posit di
a qdā ūt. at tñ boꝝ dis
poitioīꝫ. qdāꝫ magꝰ sūt
ānexe a anuclantes ui
tutibꝫ a disponētes ad
ūtute; q sit ūtutes. Sic
ā qdā dispōnes bēē mag
d; dia supᷓ ūtutē q ūtus
hʒ. s; quō eēt ñ pbatᷣ q
ñ dū declāta erāt cap
que hoīa inotescit. S;
uisis ꝑhitis oīdē quō h
sit se hāt ñ ē difficile.
Naꝫ cuꝰ lia a sinesis sūi
ūtus medicītā a osili
atia ūtutes large sōn
phꝰs. vii. eth eas ūtutē
applat. accipiēdo tñ

uirtutes.

ũtutẽ loquĩ aliq̃ m̃ defi
ciũt a(ct)ẽ ũtutis. nã ut
dr̃. ỹ. eth. q(uo)d ad ũtutẽ p(er)ti
net p̃sẽs. d̃ inde eligẽt
ẽtio sim̃ ẽ (et) imollr opũ.
Qr̃ cũ eubulia ɔsiletũ.
Sinesis idicet pacñ p̃
capiat firmit (et) imolli
opa ñ s(e)z ɔsiliata (et) iudi
cata prudẽn q̃ imediatũ
se tenz excepte opis ẽ po
tior (et) mag̃ h̃t rõez ũtutĩ
q̃ ɔsiliatã (et) iudicatã.
Ille uo s(un)t amiclãntes (et)
ɔ fruẽtes ũtuti q̃si ut ui
tutes. bñ g̃ dõ ẽ lo(cu)z
dispõnũ. quedã s(un)t an
ucl'antes (et) anexe ũtu
tib(us). Sz qdã dispoentes
ad ũtutes ut p(er)s(eu)ãñ (et)
ɔtinẽñ. Cõtinẽñ ei ñ (est)
ẽ ũt q(uia) ũtuoso d'lecta
bile ẽ bñ face. Cõtine
tes ẽ l(ice)z ñ sequãtur pa
siõez. s(e)z rõez tñ q(ui)a ñ ẽ ɔti
nẽs ñ q(ui)a q̃ passiões se
tenz rõe pug(nat) q(ue) s(e)ntit
ñ ẽ ẽ d'letabile bñ face.
Quã diu g(ra)ãs ẽ ɔtinẽs
(et) q(uo)d diu h(abe)t passiões for

tes ñ p(er)fectõ usũ rõis (et) ũ
tutis at tñ uĩcẽd passĩ
õẽs illas dispõi ut sit uĩ
tuosus. q(uo)r ɔtinẽñ. l(ice)z po
sit dici ũt l(ar)ge accepta
ũtute. Ex mag̃ tñ ur̃ ẽẽ t
dispositio ad ũtutẽ q̃ ũ
tus. Sz cũ ɔtinẽñ ẽ po
tior q̃ p(er)seũãñ ut d(e) ea
ph(ilosoph)s loq(ui)t(ur) deficit a(ct)ẽ
ũtutis pp q̃ ñ ẽ ũt. s(e)z
ẽ q(uo)dã ɔditio seq̃ues ũ
tutẽ. Declãre at quo
p(er)seũãñ ẽ dispositio ad
ũtutẽ (et) quõ ẽ ɔditio
seq̃s ũtutẽ ñ ẽ p̃sẽtis
sp(e)c(u)l(a)tõis. Sufficiat
ad p̃sẽs scire q̃ loq(ui)d de
p(er)seũãñ ut sup(r)a loq(ue)ba
mur. ut de ea ph(ilosoph)s loq(ui)tur
ẽ q(uo)dã dispositio ad ũtu
tez. ũt uo eroica q̃ dina
ncare posũ mag̃ ẽ sup
ũtutẽ q̃ sit ũt ut p(ro)b(at) ph(ilosoph)s.
vij. eth. loquẽs d(e) hac
ũtute aut q̃ ñ ẽ ũtus s(e)z
ẽ q(ui)d honorabili ũtute.
Sic g(ra)ã prudẽñ (et) iustĩa (et)
alia d(e) q(ui)b(us) sup(ra) tractaui
mus. sic ũtutes ɔsilia

ẽ dispõ ad ũtutẽ

tia. audacia sit annexe virtutibus et passionibus. et continentia et perseverantia sit dispositiones ad virtutem. Unde dicitur quod bonas dispositiones multas quasdam disponentes ad virtutes, quasdam vero esse super virtutes. Et quod reges et principes possunt bonas dispositiones in eis habere. decet eos hanc gratiam bonarum dispositionum acquirere.

Incipiunt capitula tertie partis primi libri.

[Q]uot sunt passiones anime et quomodo accipiendus est earum numerus. 1

Que priores passionum sunt priores et que posteriores et quem ordinem habent ad invicem. 2

Quomodo et quantum debeant reges et principes se habere ad amorem et odium. 3

Quomodo reges et principes se habere debeant ad spem et desperationem. 4

Quomodo reges et principes se habere debeant ad audaciam et timorem. 5

Quomodo differt ira ab odio et quomodo reges et principes se habere debeant ad iram vel oppositum. 6

Quomodo reges et principes se habere debeant ad delectationes et tristitias. 7

Quomodo harum passionum quedam sunt magis principales quedam minus. 8

Quomodo passiones anime ad passiones habitas reducuntur. 9

Que passionum sunt laudabiles et que vituperabiles, et quomodo reges et principes ad illas debeant se habere. Capitulum tertie partis. 10

Capitulum primum. Quot sunt passiones anime et quomodo accipiendus est earum numerus.

[E]xpeditis duabus partibus huius operis quo ostensum est in quo reges et principes suum finem ponere debeant et quomodo oportet eos virtuosos esse. Restat exequi de tertia parte huius libri primi, ostendendo quot sunt passiones et quos motus animi reges et principes debeant imitari. Sed cum hoc sciri non possit nisi prius sciamus quot sunt huiusmodi passiones

⁊ q̄ sūt illaꝝ mag̃ pͥnci
pales ⁊ q̄ sūt laudabiles
⁊ q̄ uitupabiles. i͛o ꝯ hu͛
ꝑ tractabim᷒ accipiēdo ā
nūm passionū sic̄ dicebā
mus ēē. xij. ūtutes. sic ⁊
dic̄ possū͛ q̄ sūt. xij. passi
ōēs uideli;. Amor. Odium.
Desideriū. Abhoīatō. Delec
tatio. Tristitia. Spes. Des
patio. Timor. Audatia. oā
suetudo. Computabatur ē
sup māsuetudo int ūtu
tes. s; h̄ ē ꝓp uocabuloꝝ
penuriā. ut ait phs. iiij.
eth. Māsuetudo ei, ꝑt noi
are uīr passiōi oppositā
ue. S; cū sit q̄dā ūtus it
irā ⁊ māsuetudīe; q̄ ūtu
tē illā ꝓp nōie noīāre ne
sciui. noīam᷒ eā nōie mā
suetudinis eo q̄ illa ūtu᷒
pl᷒ dūat cū māsuetudīe
q̄ cū ire. Ergo māsuetudo t
equiuoce ad ūtutē ⁊ ad pā
siōe oppositā ire. Siquis ā
laborie uell; cul; possi; in
uenire nōīe ꝓpiū. S; cū ꝯstat
dic̄ dū ub nimie ē curandū.

ira

.·. gror. ex̄ ꝯ x. boif
sigſi. c. intelligēna
et. c. pterea. ff. ꝯ fid
istrue. legato. l. cudla
nionis. s. assina. xxv.
q. v. humane aure

Secundarias g̃ passioib᷒ sic pt
accipi eoꝝ nōīs q̄ passiōēs
ꝑt ēē ñ hn̄t ñ appetitu sen
sitiuo. Appetit᷒ ei itellc̄t᷒ q̄ ñ
ē ūtus icorp̃. siui ñ ē uel af
fixa organo ab hi passioib᷒
ē semot᷒. Sunt g̃ oīs passio
ū hic ex passiōe loqm᷒ i appe
titu sensitiuo. sēsitiuū aūt
appetitus ut sup̃ diffusi᷒
dixi diuidit᷒ i irasabilē ⁊ ꝯ
cupisabilē. ¶ Preterea g̃ pā
siōēs sic distiguit᷒ q̄ ꝑme
sex. s. amor odiū. desideriū.
abhoīato. delectato ⁊ tristitia
ptinēt ad ꝯcupisabilē. Re
liq̄ uo sex ad irasabilē spec
tat. nōīs aūt passionū ꝯcu
pisabil᷒ sic accipi pōt q̄ oīs
passio ⁊ oīs mot᷒ aīe pti
nētis ad ꝯcupisc᷒ ul᷒ sui ē boi
ul᷒ ē mali. Si ē boni h᷒ ē. Nā
Sigabonū pō ꝯcupisabilē
ē passio aīm. Nā bonū ap̃ sē
suū. p̃ nob᷒ placet. Secundo ten
dim᷒ i ipō. Tertio eo acepto
acq̄etam᷒ ico. put g̃ nobis
bonū aliq̄ placet ē i nob᷒ ⁊
amor. s; put tēdim᷒ i ipō

habet esse in nobis desiderium. prout vero quietamur in eo quod existit in nobis gaudium et delectatio. Amor ergo desiderium et delectatio sunt respectu boni. Odium vero abhominatio et tristitia sumuntur respectu mali. Nam prout malum nobis displicet est odium, prout vero ipsum fugimus est abhominatio. sed prout ipso adepto dolemus habet esse tristitia. Viso quomodo accipiuntur passiones concupiscibiles. Restat videre quomodo sumende sunt passiones irascibiles. Differunt autem hee passiones ab illis quia passiones concupiscibiles respiciunt bonum vel malum absolute sumptum. sed passiones irascibiles respiciunt bonum vel malum in eo quod arduum. hee ergo passiones vel sumuntur respectu boni vel respectu mali. Si respectu boni. hoc est dupliciter. quia vel in ipsum tendimus et sic est spes. nec enim est aliud spes quam tendere in aliquod bonum arduum. Sic enim bonum absolute sumptum potest esse amor vel desiderium vel delectatio. non tamen est spes esse alicuius boni nisi habeant rationem ardui. quare si tendimus in bonum arduum debet esse spes. Sed si a tali bono deficiamus habet esse desperatio. Spes ergo et desperatio sumuntur respectu boni. Alie vero passiones irascibiles sumuntur respectu mali. Nam malum duplex potest considerari. vel ut futurum vel praesens. Si consideretur ut futurum hoc est dupliciter. vel ut ipsum aggredimur et sic est audacia. vel ut ab eo refugimus et sic est timor. Si vero malum sit praesens. hoc autem dupliciter quia vel ex hoc consurgimus ad faciendam vindictam et sic est ira. vel a tali vindicta et sic est mansuetudo. Cum ergo non possit pluribus modis variari noster motus et nostre affectiones in universo. xii. erunt passiones sex pertinentes ad concupiscibilem et vi. ad irascibilem. de quibus omnibus in rethoricis diffusius diximus. ad presens sufficiat superficialiter pertransire.

Capitulum ii. quae predictarum passionum sunt priores et quae posteriores et quem ordinem habent ad invicem.

Quia nullus se ipsum bene regere potest nisi sciat que passiones sunt fugiende et que sequende. sed ille

p libro itē dini d'tmiāe
d'regīe sui. Vidēd' ē q̄t sīt
passiōes ⁊ q̄ ordīe; hñt
adiuicē ⁊ q̄ sūt mag' pn
cipales ⁊ q̄mi. ⁊ q̄uo vna
passio reducit' ad aliā.
q̄r ex hōmib' hys mag' i
notescit nā ipar nobis
passionū qua īspecta co
gscemi q̄ sīt laudabiles ⁊
q̄ uictupabiles. ⁊ q̄ sūt
seq̄nde ⁊ q̄ fugiēde. ¶ Vi
so g̃ q̄t sīt passiōes ⁊ quo
accipi eā' nūs. Vidēd' ē
q̄ ordīe; hñt ad se iuicē.
dicēdū ā dup' pt accipi ul'
singlarit' l' p obliq̄tiōe; ⁊
dīe possūt p'mas passiōes
ēē amor ⁊ odiū. Infō uō
sūt desideriū ⁊ abhoīatō.
Inē uō. spes ⁊ desp̄atō. In
q̄rto uō. timor ⁊ audatia.
In q̄nto āt. ira ⁊ māsuetu
do. Vltīe passiōes sūt de
lectatō ⁊ tristā. delectatio
ē ⁊ tristitia sequūt' ad omē
alias passiōes. Nā q̄ua
cūq; passiōe quis passiōat'
l' delectat' ul' tristat'. ideo hē
due passiōes pōt omēs
alias colleci. ¶ Sīt. amor
ā ⁊ odiū s' simp' passiōes p'
nā sīc d'lectatō ⁊ tristitia ād
omēs alias passiōes sequūt'.
q̄r oēs alie passiōes t'mīant'
ad delectatiōe; ul' ad tristitia;
sīc amor ⁊ odiū alias pas
siōes p'cedūt. q̄r oēs alie
passiōes sumūt origīe; ul'
ex amore ul' ex odio. Qui
ē passiōat' aliq̄ passiōe. ul'
sic passiōat' q̄r amat ul' q̄r
odit. post amore; āt ⁊ odi
u; hñt ēē desideriū ⁊ ab
hoīatō. Nā desideriū ime
diate imitē amori. Sūt
amami ād ul' desideram'
ip̄m hr̄e. ul' s'i ip̄m hm' d'si
deram' ip̄m o'fuari. ihnto
ip̄o. Abhoīatō uō imedi
ate īmitur odio. q̄r sīcut
cū hodim' ād abhoīam'
l. quāe sīc amor ⁊ odiu;
sūt passiōes p' sīc d'siderīu
⁊ abhoīatō sīt passiōes p'e.
Inē āt loco ponēdo sīt sp̄s
⁊ desp̄atō. Nā sp̄s ⁊ desp
cū sumāt' i' boi, p'cedunt
timore; ⁊ audatiā. irā ⁊ mā
suetudīe;. Nā cū ād p'ut
sit futur q̄ hr p'sēs. timo
r ā ⁊ audatiā q̄ sumūt' i'.

mali futuri precludit iram
et mansuetudinem que sumitur respectu
mali presentis. placet quod pateat
quod ordine hunc precedant passiones
sicut videtur hinc et inde. ¶ Secundo ex
parte qua significant sic ordinari
debent. quia amor prior est odio et de
siderium abhominatione. spes desper
atione. timor audatia. ira
mansuetudine. delectatio
tristicia. ¶ Amor enim est prior odio
quia semper passio suprema respectu boni
sed quod hic prior est passione suprema
respectu mali. Nam appetitus prius
per se tendit in bonum. si autem refugit
malum hoc est ex eo quod fugit
malum habet rationem boni. Amor
quod est de ratione primi motus et passio
passio. Nam ipsum ex amore
sumit originem. non enim ama
remus aliquid nisi abhominaremur
vel haberemus odio. Nam quia
diligimus bonum et iustitiam
odimus et abhominamur fures
et iniustos. desiderium autem quod in
nititur amori precedit ab
hominationem que innititur odio. spes
vero precedit desperationem. Nam si
per volitum erit bonum et quod
est volitum. volitum est sibi ratione
boni passio que magis convenit

nos bonum sed quod hic precedit ali
as passiones. et quia tendere in bonum
est convenit bono quam deficere ab ipso.
Spes per quam tendimus in bonum
precedit desperationem per quam de
ficimus ab ipso. ¶ Timor autem
precedit audatiam. Nam sicut
quia appetitus per se tendit
in convenit bonum. Ideo passio que ten
dit in bonum est prior passione que
fiat ab ipso. sic quia refugit
malum habet rationem boni. Audacia
tior per quam refugimus malum
prior est audatia per quam aggredi
mur ipsum. Ira autem ignis pas
sionum est per mansuetudinem
Nam mansuetudo proprie non est pas
sio. sed magis est defectus a passi
one. ideo ignem passionum
ira mansuetudinem precedit.
utrum aliquo alium modo man
suetudo precedat iram inve
stigare non est presentis nego
tii. ¶ Delectatio autem que est respectu
boni prior tristitia que est respectu mali.
[illegible] quod visum est. qualiter se passiones
et que ordinantur ad invicem ex hiis
que dicta sunt aliquo modo figuraliter
et typo ignotescat nobis nam
ipse quia cogitata cognoscere
possumus quo sit prosequendum

1 uitādc pāsicēs pātet q
sciēt tāto mag' decet regē
1 p̄ncipes q̄to passiōes ip̄e
maī malū ualt īdu̾ca 1 p̄t
bō excellētī ipedī. d' h̄ tn̄
diffusī īfra tractabit'. Cap̄.
iij. q̄m 1 q̄ debēt reges 1 p̄n.
desiderare 1 ab hōmari.

PAssiōes aūt q̄z d'ūs sufficit
regim̄ 1 uitā nr̄m. 1 sb̄
notor̄ oēnde quō d'beamu̾
nos h̄re ad illas. Opte
bat g̃ enūiare oēs ut sci
rem̄ nūr passiōn̄ d' qb̄z
detimīare d'bem̄. Optebāt
ē oēnde ordie eaz ut sci
rem̄ quo ordie d'tracti
d' ill'. quāc cū ad' mo dum
sit passiōes p̄e. Primo
uidēd' ē quō dec̄ reges 1
p̄ncipes ēē amatiuos 1
oditiuos 1 ut oēndam̄
nom̄ amoris n̄ solū ut ē
passio p̄e sūpta s; ēt ut re
purit' ī appetitu ītellectiuo
dcē possū q̄ s' p' obiectū
amoris ē bonū. g̃ repit'
mag' rō boītatis ī ēē d'; 1
mag' p̄ncipal' 1 mag' in
ten' amor. Jn bōis ā dīuīs
1 ī bōis hūanis mag' repit'
rō boītatis. q̄ ī bono p̄ua
to. Quod g̃ quo q̄lz d'; ēē
amatiuus ē ut p̄o 1 p̄nci
pali' diligat bō diuinū
1 cōe. Nā ī bō dīno mag' ht'
ēē boītas unicuiq;. q̄ ī
ī se ip̄o. bonū eī dīnū ē cōs
uatio boni nr̄i. Jmmo 1
si ad nichatū ēēt bonū
nr̄or dc̄ uñ uell; poss;. ip̄
refice. q' cū nll's bō sine
dīno auxilio posit se ip̄
bonū face ul' se ī boītate
cōfuāe. dictat nāl' rō ū
mag' dm̄ diligat q̄ se
ip̄m. q' bonū uni cuiq; p̄n
cipal' ē. 1 dō 1 excellentiu'
resuat' ī dō q̄ ī se ip̄o. 1 q'
ēē bonū ē dīni q̄ singlare
ut d' ī p̄o eth. 1 q' ī h̄ bono
includit' bonū p̄uatū sup
bono p̄uato p̄poneđ ē bō
ēē. Naāl' r' eī uidem̄ p̄tē
se expone p̄iclo p̄ toto ū
brach' se expoīt p̄iclo p̄
corpe. Sēnāl' ē in sictū.
cū qs uult p̄cutī ne
uulnēnt m̄bra a q̄b; p̄n
dependz salus cōis 1 ne
totū corp' p̄eat brachi
p̄iclo se expoīt. Sic ī an

q̄m
Cap. iij. q' d' debēt reges 1 p̄ncipes.

tiquus si specialiter civitatem aliquam
dominari et tenere monarchiam. Hoc
erat quia cives pro re publica et
non dubitabant se morti ex
ponere. Dilectio enim quam habent homines
ad rem publicam fecit homines esse pro
parte et monarchiam. Hoc ergo modo
quoslibet homines decet esse amatores
ut primo et principaliter diligant bonum divinum
et commune. ex consequenti vero bonum proprium et
privatum. maxime autem hoc decet re
ges et principes qui complura ma
gis considerare plurimum. Regia enim dig
nitas quae ad praesens spectat ad
tantam operationem potest inclinare ad ty
rannidem cum dominatur. Ad virtutes
quibus decet ornari et ad vitia quae decet
fugere. Prima via sic patet. Nam ut
supra dicebatur et ut vult philosophus in
politicis probat differentia est inter regem
et tyrannum. Quia rex principaliter inten
dit bonum publicum. quia salvato regno
salvatur et rex. tyrannus autem econtrario
principaliter intendit bonum privatum. ex con
sequenti autem et quasi per accidens intendit
bonum commune. unde ex bono communi consurgit
sibi aliquod bonum privatum. Si ergo modo
opposito se habent regnum et tyran
nides. cum modus amoris tyran
ni sit ut bonum privatum praeponat
bono communi modus amoris regis esse

debet ut bonum commune praeponat privato bono.
Immo quia specialiter debet rex et quilibet
princeps esse minister dei et per
sona publica. et communis. specialiter debet
spectat ad reges et principes
bonum divinum et commune praeponere cuilibet
privato bono. ¶ Secunda hoc idem patet.
Si consideremus virtutes quibus decet
reges et principes esse ornatos.
sic enim detestabile est in magistro
carere scientia quam discipulo. quia ma
gister est in statu in quo debet alios scien
tiam tradere. sic detestabilius in rege
carere virtutibus quam in subditis.
quia status regis requirit ut in
ducat alios ad virtutes. Immo
et certum est quod inducere possent re
ges ad virtutes est ut bonum
divinum et commune principaliter bonum quam intendat
studebit ut habeat memoriam
praeteritorum providentiam futurorum. ut
sit expertus. cautus et ut
habeat omnia quae ad prudentiam requi
runtur per quam possit melius se
ipsum regere. immo si bonum commune p
ponatur privato. Tanto
magis studebit ut prudentia
polleat quanto maior prudentia
requiritur ad custodiendum bonum
commune quam proprium. erit ergo prudens. Sic
et erit iustus. quia bonum commune

bono

potissime p iustitiā ꝯseruatiū
ēēt magnimi. q2 bōa oīa t
max̄ sūt ardua ⁊ mag̃ hōie
dig̃ īq̄ magnimū tēdit ēēt
mag̃fic̄. q2 s; ph̄. iiij. eth.
mag̃ficēn̄ potissīe se ħ̄ c̄ bō
diā ⁊ oīa ēēt fortis. q2 cū
bō ōē ꝓponat bono p̄uato
n̄ dubitabit ā psoā ex po
nē sinīcūt q̄ expediat
reg̃. ēēt tēpatus. q2 si in
tētio sua pncipal' ū̃ſatiū
ēē boñ reg̃ aspnabit̄ d'le
tatiōēs sensibiles imod'a
tas ne p eis ipediat̄ d'bita
cura reg̃. vt g̃ sit ad unū
dīc̄ amor boi dim ⁊ cōis
īductiuus ē ad ūtutes
sig̃las. Consid'ando g̃ ui
tutes qb; dēt reges ēē
ornatos p̄n̄ d; dilig̃e bō
dimū ⁊ cōē. Tertio h'c
tēe; p; si ostēdentur uitia
que d; fug̃e. Nā sic a
mor cōis adimis induc̄
ad omēs ūtutē. Sic ior
d'iat̄ aōr p̄us idncit ad
omē uitiū. Tales ē sūt
tyrāni uolētes expellē
uolūtate p̄p̄a ⁊ q̄ūentes
excellentiam sig̃le; . ꝓp q̄
fiūt īm̃iatores ahoꝝ dep
dāt̄ sacra. expoliāt ꝓponē
iustitiaȝ excedēt. vn̄ ⁊ ua
leri maxi' d' dionisio cia
liano recitat q̄ ai ēēt tyrā
ñ ⁊ amator ꝓp̄ iom od' i d'
ꝓpllābat vrbes expoliabāt
ciuitates ⁊ d' p̄dabatur
sacra. Viso quō reges
⁊ p̄ncipes se hab̄e debeant
ad amorē q2 p̄n̄ debēt ama
re boñ dimū ⁊ c̄. de facili t
patē pōt quō se h̄ē debe
ant ad boniū. Nā amor
ē p̄mi mot̄ ⁊ p̄ passio ex q̄
omīs alia sūt originē. vt
si ħ̄ diligit iustitiaȝ ⁊ ui
tatē odit fures qui ōiat̄
iustitie ⁊ detractores q
ōiant̄ ūitati. ⁊ q2 diligit
cōīez uitā tim; gladiū q
eā tollit. Tiōr g̃ ⁊ odiū
⁊ būit omīs passio siū ōm̄
mot̄ aū ex amore sūt ori
ginez. potissimū g̃ ⁊ ītētē
cuilib; ē d; q̄d amādū.
Viso g̃ q̄ reges ⁊ p̄ncipes
quodā spāli mō p̄ alijs te
debēt dilig̃e bō dimū ⁊ q̄
quodā spāli mō p̄ alijs odīe
debēt q̄ ōiant̄ bō dimo ⁊ d

hi' aut sunt opa iniusta et contumeliosa et uiliter omnia uitia.
quare cum d'rex odio sit extirpare
et nunquam saciari non exciet ut.
di. ij. reth. d'eret reges et princ
ipes sic sitire iusticiam et odi
re uitia ut non sacientur
non ea extirpent et extiant. p
se e homines non sunt extiandi et
odiendi. sz quia uitia sunt ex
tirpanda et odienda si non
possunt aliter uitia extirpari.
non pot aliter durare comune bonum. non
extiando maleficos homines.
extirpandi sunt tales ne perat
comune bonum et odire malefica
que ei obuiant. Amare ergo comune bonum
tanto magis decet reges et
principes quanto magis sunt p
sona publica comunis. Cap. iiij.
Quomodo re. et pn. se hre debeant
circa desperationem.

Dicto de amore et odio
que sunt passiones primo. Dicendum
restat quomodo reges et princi
pes se debeant ad desiderium
et abhominationem que sunt passi
ones secunde. Differt autem desiderium
ab amore. et abhominatio
ab odio. Nam gesta mora
lia quodammodo rebus naturalibus
sunt similia. Nam sicut corpora naturalia
per suas formas et per suam
grauitatem uel leuitatem
tendunt in loca propria. sic per a
morem tendit quis in bonum
proportionatum sibi et conueniens.
In grauibus ergo uel leuibus est tri
plex considerare. Primo formam gra
uis uel leuis per quam conformantur lo
ca sursum uel deorsum. Secundo
est considerare motum per quem tendunt
in talem locum. Tertio
statum et quietem per quam quiescunt
in illo loco. Sic et in gestis
moralibus ut dicitur per ordinem est h
tria considerare. Nam cum bonum aliquid
apprehendimus. primo per amorem
et per quandam complacentiam ei confor
mamur. Secundo per desiderium
in ipsum tendimus. Tertio per
delectationem que in ipso tamen. Amore
ergo nos conformat. desiderium
nos mouet. delectatio non
quietat. et quantum est de bono tria
amoris et desiderii et dele
ctationis ut supra tangebatur.
Intelligendum est de malo tria conn
abhominationis et tristicie. Nam
sicut bonum ut est amatum ei con
formamur. ut est desideratum in ipsum
tendimus. ut est adeptum dele

tam̄ ipso. Sic malū ut ē
bonū mālē ād displicēs ⁊ di
ſcoꝛ̄ uolūtati nr̄e. ut ē ab
hoīatū ab eo refugimū
⁊ ſi ↄtigat ipſo adipiſci do
leōr ⁊ tīstam̄. deſideriū ḡ
b; n̄ ſit idē; q̄ amō mēſurā
⁊ modū ↄ; ſuſcipe ex amo
re. Sic ⁊ ab hoīato b; n̄ ſit
idē. q̄ odiū tn̄ ex hodio ↄ;
mēſurā accipe. Sic ē ī nālib
uidem̄ q̄ b; mot̄ deoꝛſū
n̄ ſit idē q̄ ſcoꝛ̄ ḡuis. nālr
tn̄ mot̄ deoꝛſū ſiūt mēſura
⁊ mod̄ ex ḡuitate ut q̄
to aliq̄ ſiūt ḡuioꝛa. tāto
uelocī mouēt̄ ad mediū.
Ĉenār ſciūtē uolum̄ quō
reges ⁊ p̄ncipes ↄ̄ſideāt ali
qua deſiderare ⁊ abhoīari.
uidēd̄ ē quō debeāt ama
re ⁊ odire. Videm̄ ā ī ſīgl̄
actib̄ ut pbāt̄ ꝑ poll; q̄
finis appetit̄ ī infinitū. Ea
āt q̄ ſūt ad finē appetūt̄
ſcdm modū ⁊ mēſurā ipſi finī.
ut medic̄ ītendit īduc̄
ſanitatē ī q̄tū p̄ maioꝛē
⁊ melioꝛē. q̄ ſanitas in
arte medicīe ītēditur

ut ſīs potēt ā ⁊ fleobotō
miā n̄ intēdūt q̄tō maio
rē pōt. q̄ tē extiaret in
finitū. ſ; ītēdit talia ſz
mod̄ ⁊ mēſurā ſanitatis. Cū
ḡ ī arte regn̄di ⁊ p̄ncipā
di p̄n ⁊ finalr̄ intēditū
ſal̄ reḡ ⁊ p̄ncipatus. Sic
in arte medicīdi p̄n in
tēdit̄ ſanitas corꝑis. nāl̄
dec; reges ⁊ p̄ncipes p̄n
ītendē amare bon̄ reḡ ⁊
oē. Ex ſiderū ſiderū ↄ;
mēſurā ſumē ex amore p̄n
reges ⁊ p̄ncipes debēt ē
bonū ſtatū reḡ. ut q̄ qui
in reḡ ſiūt bn̄ ſe hāāt ā
diu q̄ agūt opa ūtuoſa.
q̄ ſit ī eis pax ⁊ tranqllitas.
q̄ int̄ eos ↄ̄ uita ſoluet̄
iuſtiā. ⁊ cētā talia ex q̄b;
pſē ⁊ ēēlr̄ dependet bon̄
ſtat̄ reḡ. Alia āt deſiderare
debēt ut hn̄t ordīe; ad utaſ
ditās ḡ ⁊ cauilē pōt ⁊ cētā
talia boā ī tō; ↄ̄ ſiderāc de
bēt ī q̄tū pēi poſſē coerc̄
malos punic̄ iuſta ⁊ ſac̄
alia ex q̄b; ſalus reḡ dependē
ūr. Viſo q̄ ⁊ quō reges ⁊ p̄n

cipes desiderare debent quod sic
debent amare per se principaliter
bonum divinum et commune. Alia autem am-
are debent in quantum habent ordinem ad
ista. Sic desiderare debent pro-
prie bonum commune et divinum. Alia
autem sunt desideranda non nisi ut ordinantur
ad ista. Ulterius ergo patere potest
quomodo abhominari debent quia prin-
cipaliter sunt abhominanda que
ex plurimum contrariantur bono divino et communi.
Alia autem abhominanda sunt ex
consequenti. Hii autem abhominationem et
desiderium tanto magis decet
reges et principes quanto magis
decet habere eos curam de bono communi.
Que sunt autem illa que regnum
conservant in bono statu et quo
modo reges se debeant habere ad
ipsorum regnum in tertio libro dif-
fusius ostendetur. Cap. v. quomodo
reges et principes se habere debeant circa
audaciam et timorem.

Cum determinavimus de ordine
passionum anime diximus quod
amor et odium erant passiones
prime. desiderium et abhominatio erant
passiones secunde. Per alias autem tertio loco
collocatas erant spes et desperatio.
Restat ergo narrare quomodo reges
et principes se habere debeant
circa spem et desperationem. Sed si consi-
deremus dicta philosophi non est difficile
scire quomodo reges et princi-
pes ad hec se habere debeant. Vi-
debatur enim supra quod eos esse hu-
miles et magnanimos. Cum ergo
humilitas moderet spem, quia
humiles considerantes defectum
proprium non sperant ultra quam debeant,
magnanimitas vero reprimit
desperationem, quia magnanimi
propter difficultatem operis non des-
perant. Si reges et principes
fuerint humiles et magnani-
mi, sperabunt speranda propter ma-
gnanimitatem et non sperabunt
non speranda propter humilitatem.
Possumus autem quadrupliciter osten-
dere quod decet reges et princi-
pes decenter se habere circa spem et
sperare speranda et aggredi
aggredienda. Nam si reges
nichil sperarent et nichil aggre-
derentur essent pusillanimes
et non debite pertractarent ne-
gotia regni. Sed quia ipse non communiter
ponit. iiii consideranda propter que
arguere possumus quod decet reges
et principes esse bene sperantes.

Spes e p̄ e dlc̄o. Nā d' nul
lo n̄ e spes. s; tio. Sc̄o ē
d' arduo. Nā eē qaiq; bō
posit eē amor ul' desideriū
spes tn̄ eē n̄ d; eē bon̄ ar
duū ⁊ difficile. Tercio
spes eē h̄it eē boni futu
ri d' p̄sentib; e bōis n̄ e
spes. l; possit eē gaudiū
⁊ delectatio. Quarto spē
eē eē boni poss̄ q̄ eē ipssi
bile nl's spat. Ḃ ā iiij. m
del; boni ardui futur. ⁊
possibile potissie ↄpete
debet regib; ⁊ p̄ncipib;.
Nā cū Reges sīt latores
legū. q̄ s̄ ph̄; p̄ spectat
ad reges ⁊ p̄ncipes legē
ponē spectat ad eos
spāe bonū. Rursus q̄
p̄ncipalē ītētū a legis
latore ⁊ a rege ut sup'a
ōn̄dim' d; eē bon̄ diuī
⁊ ↄoē cū talia sīt bōa exce
llen̄ ⁊ ardua. Nō soluz
spectat ad reges ⁊ p̄n
cipes tēdē ī bon̄ arduū.
Amp' q̄to maior e eōiti
tito plā possūt ei ↄtīgē
tāto maiori īdiget p̄uidē

⁊ ↄsilia n̄ sit n̄ d' reb; fu
turis. q̄ nl's ↄsiliat' de i
possibili. ut. uult. ph's. iij.
eth. p̄tita q̄ immutabili
sīt. ut h̄ri pot. vj. eth. nō
cadūt sb ↄsilio. n̄ ā cadūt
sb p̄uidēn̄. Dec; g̊ reges
⁊ p̄ncipes ↄsidare bōa n̄
solū ut sīt futura. Ↄtin
git ā eos ↄsidare talia
ut possibilia. Nā paupes
ī potētes ⁊ ī nobiles si nō
sīt magnanimi sb trahūt
se ab aliqb; bōis arduis
uirtutem. Quia cui' p̄p̄ di
tie ⁊ nobilitas ī animū da
ntū eis ut possit p̄sequi
talia bōa. Reges aūt ⁊ p̄n
cipes q̄b; obsequīt nobi
litas gn̄is. p̄p̄ cuiu' hab
ūdantia diuitiaz ī excusa
biles eē uidēt' sisīt pusil
lanimes ⁊ n̄ credāt eis eē
possibiles p̄seq bōa ardua
⁊ mag' hōre dig̊. q̄ cū
reges ⁊ p̄ncipes tēdē ha
beat bōa ardua ⁊ debeāt
p̄uidē bōa futa possibilia
ipi reg' dec; eos eē bn̄ spa
tes p̄ magnanimitatē q̄

ardua ... ut si

bēt oīa q̄ ad spē ꝯ̄ vita req
nīt. Viso quō reges ⁊ p̄
ncipes se hn̄t ī spād̄o sp̄ādo.
uidē quō bn̄ se hr̄e debēt
ī nō spād̄o n̄ spādo. decet
eos cū mag̃ diligēn̄ īue
stigare qđ sp̄et ⁊ qđ agg̃
diāt. Nā sic p magnanimi
tatē debēt ēē pmpti ⁊
agg̃diāt ardua ⁊ sp̄et
spādo. sic p humilitatē de
bēt ēē modāti ut nō ag
g̃diāt ad ultra uires p
p̄as ⁊ n̄ n̄ sp̄et n̄ spādo.
Possu̅ aūt duplicē ratiōē īue
stigare q̄ n̄ decet reges ⁊
p̄ncipes agg̃di ad ultra
uires. ⁊ sp̄are ult̄ q̄ sit de
spād̄. Prima sumit̄ ex p̄te
officij regij. Sc̄da ex p̄te
gētis s̄ ꝯmisse. Sp̄are eī
ult̄ q̄ sit sp̄ād̄ ⁊ agg̃di
op̄ ult̄ suas uires ut̄ ex
ip̄ad̄n̄ p̄cede l̄ ex aliq̄ pas
sioē imodāta. Vn̄ ph̄o re
th. q̄ iuuenes sēp sunt
bō spei. ꝯ quob̄ ē negō ī
ā sisit ult̄ uires bn̄ sp̄āt
q̄ ꝯtigit ex ig̃rañ. ī expti

ē n̄ p̄t cog̃sce ardui
tatē op̄is ꝯtig̃ aūt ex ei
modātioē passiōis. Nā
q̄ nimis hūndat ī eis
calor, p̄sūput n̄ acep
tēt aliq̄ q̄ ꝯsuāre n̄ p̄
sūt. sic aūt dr̄e p̄t q̄ ebri
osi plus sp̄āt q̄ debet. ca
lefā ex uino ⁊ ex eleta
te aīm tētes ipīs usū. ⁊
attēptāt aliq̄ q̄ n̄ ualet
p̄fice. Cū regiū offm̄ re
quit hoīe; p̄cedētē ⁊ n̄ pa
sioātū ī modāta passi
oē. decet reges ⁊ p̄ncipes
n̄ agg̃di ad ult̄ uires
⁊ n̄ sp̄āe ad n̄ spādo. ⁊
Sc̄do decet eos ex p̄te p̄p̄ s̄
ꝯmissi. ut p̄l̄im ē expo
nit se p̄iclō qui agg̃dit̄
aūt diuū aliq̄ ult̄ uires. si
ī d̄ens. g̃ totā gētē ⁊
totū regnū p̄iclis ex̄
ponē. diutiō ꝯsilio mag̃
diligētia excogitare de
bēt reges ⁊ p̄ncipes qđ
agg̃diāt ne assūat ar
duū aliq̄ ultra uires.
⁊ ne sp̄et ad nō spād̄u.

Cap. vi. q(uo)m(odo) (con)u(enit) re(gi) (et) p(ri)n(cipi) se ha
bere c(ir)ca t(imor)e(m) (et) a(u)dacia(m).

Secundum ph(ilosoph)um. (et) timore(m)
iiij. ethi. (cir)c(a) more(s)
singulares (con)sid(er)at(i)o(n)es mag(is)
p(ro)ficiu(n)t. v(er)o q(uia) su(n)t nob(is) no
ta (con)fusa mag(is). u(t) d(icitur). i. ph(isicor)u(m).
id(e)o i(de)o. p(ro)p(ter) de moribus regu(m)
d(icendu)m p(er)t(ra)nsire ul(tra) (et) typo. q(uia)
i(p)so (et) maxi(m)e i(n) t(er)t(i)o plus
desc(e)nde(n)tes ad p(ar)ticula(r)es (et)
(con)c(r)e(t)itas exp(e)dit t(ame)n
ul(tr)a p(er)transire q(uam) lo(qu)a(mu)r co(n)g(ruens)
faciet ad cog(ni)t(i)o(n)e(m) sci(enti)e t(ame)n.
In t(er)tio a(utem) libro mag(is) p(ar)ticu
la(r)i(us) t(r)actabi(mus) f(a)c(t)a reg(is) n(on)
t(ame)n q(uod) i(n) illo libro exp(e)diet
p(er)ue(n)i(r)e usq(ue) ad p(ar)ticula(r)i(s) de
sc(e)nde(r)e. q(uia) exp(er)t(i) i(n) a(n)i(m)u(s) (et) ma
xi(m)e reges (et) p(r)incipes p(ro)p(ter) ne
go(ci)a i(m)i(n)e(n)tia (sic) ea q(uae) p(ar)ticu
la(r)ia nouerit. Ex (quo) si alia q(uae)
ul(tr)a i(n) morali negocio e(ss)e(n)t
t(r)adita suffraga(n)te expe(rien)
tia q(uam) h(abe)t de moralib(us) ge
stis suffici(enter) instingu(er)e
pote(r)int ad cog(n)itio(n)e(m) mora
lium. Ch(ui)us g(rati)a p(ro)ba(bi)l(i)t(er) di
cam(us) q(uod) sic ul(tr)a (et) typo i(n)stru
xim(us) reges (et) p(r)incipes quo

se h(abe)re debeat c(ir)ca i(pso)s (et) q(uo)s i(n) p(rin)c(ip)i(o)
q(uod) resp(ic)iu(n)t futu(ru)m bonu(m) sit
fi(d)e(m) et i(n)tr(ar)e meta (et) q(uo)d eos i(n)stru
e(re) po(tui)ssi(mus) quo se h(abe)re debe(n)t
c(ir)ca timore(m) (et) audacia(m) q(uae) respi
ciu(n)t futu(ru)m malu(m). Vn(de) a(utem)
forte aliq(ui) reges (et) p(r)incipes
i(n) illo de(bent) e(ss)e timidos q(uia)
tales regie maiestati dero
ga(r)e d(e)b(e)nt. Multos a(utem) sic ia
ta(n)tes h(abe)re reges (con)sueue
ru(n)t p(er)suadere eis ut d(ebe)ant aude
ant u(e)l timea(n)t. s(ed) tales s(u)nt
adulatores n(on) i(n)iudici(a). dec(et)
e(nim) reges n(on) e(ss)e fortes. N(on) i(n) qu(i)
o(mn)ib(us) audet (et) nihil timet. v(e)l d(icitu)r
p(er) magis(trum) moraliu(m) n(on) e(st) for
tis s(ed) fatuus. Q(uare) (er)go ut(ile) quo
eo e(ss)e debe(n)t timidos (et) auda
ces. Tio(n) a(utem) si moder(a)t(us) sit ex
pediens e(st) regib(us) (et) p(r)incipib(us).
mod(er)ato e(nim) timore o(mn)es time(re) de
bet p(r)incipat(u)s ne ad i(n)s(ur)gat
i(n) reg(em) q(ui) ei(us) l(oc)o statu(m) d(e)p(ra)uare
posit. Possu(mus) a(utem) q(uod) ad p(re)
sens duplici uia i(n)uestiga(r)e
q(uod) mod(er)at(us) timo(r) n(e)c(essa)r(ius) e(st) regib(us)
(et) p(r)incipib(us). P(ri)ma i(n)uisu
nt(ur) ex p(ar)te (con)silij h(abe)ndi. S(ecund)a
ex p(ar)te op(er)is fi(n)e(n)di. C(a)p(ituli). vii

sic p3. Nã ut dr̃. ij. rethi. capd
d'tiõre tiõr ꝯsiliatiõis facit.
Secõ cũ q' tim3 alijs ꝯsiliatũ
quõ posit effugẽ malũ qd
dubitat. Cũ g̃ unũ totu3
reg̃ absq3 mag̃ ꝯsilio debi
te gubernari ñ possit. ex pd
p̃ncipibȝ ↄ regibȝ ut ꝯsiliatũ
recordãt. hĩc aliq̃ modãtũ
tiõre. Secũ h̃ iter3 ĩuestiga
re possũ ex pte opis finiẽdi.
Nã sufficiat nõ sollicitũ ẽẽ cã
ꝯsilia ↄ iudicãẽ d' ꝯsiliatis
ñ ꝯsiliata ↄ iudicata p opa
debite ↄ diligẽt exeqmũ
modãt ãt tiõr. ñ solũ ꝯsi
liatiõis facit. S3 q̃t ã ut
opa diligẽti opem. Nã si mo
dãtus ad sit tiõr diligẽtiũ
agim̃ opa p que fugẽ ex
dim̃ tiõre3 illũ d'ũso ẽ g̃
q' decet reges ↄ p̃ncipes mo
dãtũ hĩc tiõrẽ. ãt tñ ĩmo
dãte time ullo m̃ decet eos.
ĩmodãt ã tiõr. ũĩj. hĩc ui3
q' oĩo derogãt regim̃. Nã
tiõr ĩmodãt p̃. reddit hĩo
ĩmobilẽ ↄ ꝯ̃ctũ. Sõ facẽ ipõ
ĩ ꝯsiliatõr. Tertĩo facẽ eũ tre
mulẽtũ. Quãto facẽ eũ in

opatõr. Cũ ẽ qs tim3. calõ
ad ĩtiora p̃gdit. mod' ei
q' ũtẽm ĩ hĩbȝ aspicẽ po
sum̃ ĩ calore cõis ñãlis. Cũ
ẽ hĩes existẽtes ĩ cãpis
timẽt statĩ ꝯfugiũt ad
castrũ ul' artẽ. Sicũ qs
tim3 calor existẽs ĩ extio
ribȝ m̃bȝ statĩ ꝯfugit ad
ĩtiora. ꝑ q' hĩ ĩ se ipõ q̃
hĩt ↄ reddit ĩmobilis. ↄ
q̃r si ĩacẽs ẽ capd reg̃ ↄ
sũ regẽ ẽẽ ĩmobilẽ ↄ ꝯ̃ctũ.
Jnacẽs ẽ tĩet ĩmodãto
tiõre. Sõ hĩ ĩacẽs q' ĩ
modãt tiõr facẽ ĩ ꝯsiliatũ.
Cũ ẽĩ qs ĩmodãte tĩet to
tus obstupescit ↄ ẽ ĩ ago
nia ↄ ig̃rat q̃d faciat ꝑ q'
ñ recordãt ꝯsiliari. ↄ si ꝯ
siliũ ei det̃ ꝑ obstupefac
tõe3 ñ applicãit ĩ. q̃r si ĩte
cẽs ẽ ũ stã reg̃ sũ ꝯsilio
g̃nãt ↄ ũ rex sit ĩ ꝯsiliatũ.
ĩacẽs ẽ ipõ time ĩmodã
to tiõre. Tertĩ ĩmodãt
tiõr reddit hĩe3 tremu
lẽtũ. Nã ꝑ tiõre3 calore p̃
g̃rediẽte. ad ĩtiora. extiora
m̃bra frigida manẽt. Jterũ

g̊ fiunt frigefcti nō ualētes
ſbſtin̄e inbra q̄r actiōe eī
tiöre. g̊ ſi īdens ē regē ēē
tremulētū quia; ēē uinlis
aſtīs īōēs ē ipo; timē in
modāto tiöre. ¶ Secūdo i
modat̄ tiōr reddit hō īop
atū. Nā hō ꝑ tiörē īmodā
tū tremēs ꝛ obſtupefcūs in
mobilitē ꝛ neſcat qd̄ fa
at. Cū g̊ totū regnū ſit
ī regē tāq̄ ī mouētē ꝛ ex
pectet imꝑiū eī. ſi rex ſit
īopatū ꝛ imꝑaē n̄ ualeat
ꝑ īmodātū tiörē totū reg̊
ꝑuidiaū gigūnt̄. q̄r ſilꝫ
ē incedēs nō decet reges ti
mē īmodāto tiöre. ¶ Vi
ſo quō reges ſe hēē dēbēt
ad tiörē; q̄ difficil' ē rep
mē ꝛ tiörē q̄ moderare au
datiā ut dc̄m fuit ſup̄
cap̄ de fortitudīe. dēſta
li uidēi p̄t quō ſe hēē de
beāt ad audaciā. decet; ē
eos n̄ hēē debeat auda
tiā īmodātā ſꝫ modātā.
Nā ſi audacia ſit īmodā
ta hō plus ꝑſuīt q̄ d'beat.
q̄ regibꝫ n̄ expedit q̄r tē
ꝑiclo exponerēt totū. Si

uō qs nllꝫ audaciā hūt
oīo ē īnocēs ē. q̄r tē inch
aggrediē modātē. g̊ ſe ad
tiörē hēē ꝛ audaciā regi
bꝫ ꝛ ꝑncipibꝫ omīo ꝯgruit.

Cap̄. vij. differt ira ab
odio. ꝛ q̄m̄. rc. ꝛ ꝑn. ſe
hēē d'beāt ad irā ꝛ ad eī

Quia irā maxīe oppoi
affinitatē tīr hēē tū
cū odio ꝑuſq̄ oſtēdamꝰ
quo reges ꝛ ꝑncipes ſe r
hēē debeat ad irā ꝛ māſu
etudīē. videdū ē quō ira
differat ab odio. ꝛ q̄ ē de
teſtabili' an odiū an ira
iracūdia. Eſt aūt una ꝑn
cipal' dr̄a īt irā ꝛ odiū. qa
odiū ē appetit' mali ſiꝑ a
abſolute. Nā odiū oppoi
amori. amarē ē dr̄ ut .ij.
reth. ē uolle q̄ uelle alicui
bonū ſꝫ ſe. ſic odire aliquē
ē uelle malū ei ſiꝑ ꝛ abſo
lute. ira aūt nō ſic Nā ira
n̄ ē appetit' mali ſꝫ ſe. ſꝫ
iordīe ad uīdictā. Sꝫ hac
aūt dr̄ ꝑt. īt irā ꝛ odiū ſu
mūt̄. decē dr̄e. quas aſſi
gt̄. phs. ij. reth. ¶ Pa dr̄
eſt. q̄ ira ē ex hīs q̄ ſunt

ad se ipsos vel ptibus ad ipsos.
Hodiu a ee pot ad ptinen
tib ad ipsos 7 ad aliu. Na
nlls irascitu alicui n cre
dat ipsos fore fecisse l in se
ul i filios ul i amicos. ul
i aliquos q ad se ptinetes.
Dictu e e ira ee appetitu
pene n sp. s i ordie ad vin
dicta. Nlls a ulcisci desidat
n d fore facietib ul i ipsos l
i ptinetib ad se ipsos. S
hodire q e uelle malu f se
ee ul de ptinetib ad se ul
ad aliu. statu ei cu sim aliq
ee malu. ut cu sim aliq ee
fures. possu ipsos odire sim
fore fecit i nos s i alios
Sa dia e q ira sp e i singlri.
Odiu at pot ee i coi. pot a
odire coit oes fures 7 detra
ctores. s irasci n pot n alicui
spali. Na cu ho i coi n iniun
ctur nb s sp omittat in
iuria p aliquem hoie spale
l hodire possu fures ul n
tu irasci n alicui. Ter
tia dia e q odiu e qd i sa
tiabile. s ira satiat. Na si
odiu e appetitus d mali sim
pliciter ille qd odimus no

possit; tn hic d malo qn
uellem q habet plus. S
ira q e appetit pene n sp.
S ut ordinatu ad vindicta
e qd satiabile. q cu ds
tm passus e q uindicatu
irato ultos dederit secu
ee satiat ira quiescit irati.
Quarta dia e q irat ap
petit nocu. ul ei i fie. ira
tus dolore 7 tristicia. S
odies ul i fie dap 7 no
cumtu. V. dia. q sen
tire qd ul irat. odienti
a n diffe. No e suffiat
irato q ale patiat n se
tiat 7 n maxie appetat q
ipse ei iferat illd malu. Ca
alr n eet uindicta s odieti
q nich differt. Nam aut
odiu sit mali f se 7 abs
solute suffic i odienti.
q ale patiat malu qua
lit aiq ei accidat malu
i. Sexta dia e q ira sp
e cu tristicia. tatia e e an
sietas irati uidicta fiat q
donec fca sit ulcio qi oti
nue e i tristicia. S odium
sin trista ee pot. Na odiu
ee mali ad ad i p. odire

ei possuñ ul'r omis fuu'es n̄
tn̄ or q' ꝑstia ꝯcupiscēt h'it
odiu'. ¶ Septia diffē. q' ire
ur' ēē ānexa mīa. n̄ at odi.
q' cū ira satiet' simul'cū ma
la ifant' alt'i urat' mīsebi
tur cū sit qo isatiabile. ⁊
¶ Octaua diffē ē q' ul' ira cō
pati. Suffic' ē irato q' alt'
ꝯpatiat' donec fiat ꝯdig'
ultio. s; odiū ext'iat. aul'
n̄ ēē. Nō ē suffic' odienti.
q' alt' ꝯt pati. s; ul' eū in
timi ⁊ n̄ ēē. Cū g' ꝯcedēs
odij sit mlto peiores q̄ꝯ
dicēs ire mag' cauēdū est
odiū q' ira trāsire i odiu;.
s; aug'. h' tale facē dtest
uēa. Et g' dñi ipi cauēd'
a quolib; mag' tn̄ cauēdū
ē a regib; ⁊ p'ncipib; q'
iferre possūt plurib; nocu
mētū. Sig' sentiēd' ē d' odi
⁊ ira. q' odiū dtestabili
ē q' ira. Nichil' tn̄ si ira ior
dīata sit dtestabil' ē. Vt
g' appeat quō reges ⁊ p'n
cipes se h'ē debeāt. ēē irā
⁊ māsuetudie;. Ad'a. q' ira

alii p'cedit. ⁊ tr̄ ē iordiāta
⁊ cauēda. Alii seq'r ordie;
rōis. ⁊ tr̄ p't ēē ordiāta ⁊ i
mitādā. Si eī; ira rōe; p'ce
dit dup' ē cauēda. ¶ p'mo.
q' n̄ pf'cē rōe; audit. ¶ Scd'o
q' rōe; obnubilat. ira eī;
rōe; p'cedēs s; ph'. vij. eth'.
assilat' canib' ul' assilant'
fūus uelocib;. Ferui ēnī ue
loces statī cū audiūt ūbū
d' an q' p'ticipāt p'ceptu;
ei cui'uit ut exeq'nt' nādā
tū ei. Et r' ꝯtigit eos defice.
q' nō pf'cē p'cepuūt quō ex
eq'd' sit mādatū ill'. Sic ⁊
canes statī cū audiāt so
nitū ueniētis latrāt nō
distiguēts an ētas an ue
niēs sit amic'. an inimicū.
sic ⁊ ira fac'. statī eī cū rō
dictat uidicā; ēē sumēdā
statī uult currē. ut uidcā
exequā n̄ expectās sup
h' iudiciu; rōis qual' uidctā
fi'r debat. Sit g' cauēda ira
iordīata q' n̄ pf'cē rōe; aud'.
¶ Scd'o cauēda ē q' rōe; ob
nubilat. Ipā eē n̄ existēte

indebito tēpato impedi
mur ab usu rōis. qr cū pūa
accidātū sangīs cē cor-
dis redd̄i ītēpatū ū n̄ po'
sim̄ debite rōe uti. idē ē ul'
ītellectus l; n̄ sit ūtꝰ corꝑal'. ⁊
utit̄. tn̄ ī suo actu corꝑalib;
organis. ꝓp qd' cor existē
te īdispōito n̄ pōt libē
uti actu suo. Ꝗr si quo
lib; mō sic cauēd' ē hōie rōne
obnubilatā ⁊ n̄ plene
rōi obedire aquol; cauē
da ē ira īordinata mag'
cauēda ē a regib; ⁊ pn̄a
pib; qr eos mag' decet se
qui impiū rōis. Cauēda
ē ira g' īordiāta ⁊ rōe pre
cēs. s; si seqt' īpiū rōis pt
cē ordiāta ⁊ imitāda. Nā
cū ira ē rōis organū ⁊ a
git s; impiū rōis ūili exe
quim̄ opa ūtuosa. Vnd'
iij. ethi. approbat' ē dcm
omerichctis ūtutē īue
te furori. Iste ē ūtꝰ furori
ul' ire īnititur mō debito.
⁊ ut dcē; qñ ira ē orgāū
ūtutis rōis ⁊ rōis. ꝑ; g'
quō nos hōīes debem̄ cē ⁊
ira; ⁊ māsuetudie; qr ꝑ

māsuetudie; repmida ē
ira ne pcedat iudiciū rōis
⁊ ꝑ ira; repmēda ē man
suetudo. ne impediat ūi
tutū opa ⁊ rōis actū. Añ
g' ꝑ rōe; iudicem̄ plene
qd agendū. debem̄ cē mā
sueti. s; post qᵃ plene iusū
ē qd faciēdū sum̄ possum̄ ac
cipe irā tanq' fuā ⁊ ancil
la; rōis ut pea exeqm̄ mū
ysili q rō iudicabit. Sic
g' se hōie cē ira; ⁊ māsu
etudie; tāto mag' dec;
reges ⁊ pn̄apes qᵃto ⁊
mag' dec; eos n̄ impedi
ri īusu rōis ⁊ ūili exequi
q rō iudicauit. Cap̄. viij.
qm̄ . re. ⁊ pn̄. se hōie dbeāt
cica delectatōēs ⁊ tristicies.

Dicebat' ei sup
delectatōēs ⁊ t'stias ꝑ
tenē ultimū g'ndū īord'e
passionū. qr ad eas tanq'
ad passiōēs ultiās oēs ⁊
alie t'minat'. nulla eī; pa
sio ē q nō tineat' ul' ad t'sti
tia; ul' ad delectatiōē. ⁊
Dicto g' d' oib; aliis pas
sioib;. Restat quō regē
⁊ pn̄apes se hōie debeāt

ee dl'ectatões a trīstitias.
Delectatiōib3 aūt sūt diu'se
oīo antiq̄ꝫ ut p3 p phm̄
x. eth. Quidā sīt aūt posuit
omēꝫ ā ēē boniā qꝛ q̄ ab
hoīb3 maxīe uīr ēē boni
a eligibile. oīa appetūt
delectari q̄ n̄ ēēt n̄ delecta
tio ēēt sīp de gn̄e boꝝ.
Addūcebat ad h' eciā
sīl' rōēꝫ aliaꝫ a ipā trīstitia
q̄ ē delectatiōi oīīi. Naꝫ
si trīstia quolꝫ ē fugienda
alīt rōēꝫ mali delectatio
q̄ ē ē exeq̄da alīt rōēꝫ r
boīi. Alij aūt eōīo dice
bāt oēꝫ delectatiōēꝫ ēē
fugiēdaꝫ. Sꝫ hij omēꝫ
delectatiōēꝫ odepnātes
statī suā potēꝫ oñdeba
nt repl'h'sibiles. qꝛ ꝫ ph'
alq̄ꝫ delectatiōē aliq̄ nll'
uiuēe pōt. Sic ḡ negāīs
loq̄laꝫ ocedit loq̄laꝫ ut
p3 p ph'. iiij. meth'. sic
ponēs omēꝫ d'lectatiōēꝫ
ēē fugiēdaꝫ. ponit aliq̄
d'lectatiōēꝫ ēē seq̄daꝫ.
Nā cū loq̄la negari p'sit
n̄ p loq̄laꝫ negans loq̄lā
loq̄t. loq̄do aūt ocedit
loq̄laꝫ. Qr̄ negādo loq̄lā
ocedit loq̄laꝫ. sic qꝛ nll'
omēꝫ d'lectatiōēꝫ fugit n̄
d'lectabile sit ei omēꝫ d'
lectatiōēꝫ fugē seq̄t q̄ fu
giēs omēꝫ delectatiōēꝫ r
sequat̄ aliq̄ d'lectatiōēꝫ.
Int̄ has aūt duas uias
oīo oīias ē uia ph'i me
dia q̄ n̄ oīs d'lectatio ē
sīp bōā. n̄ omīs sīp mala.
Sꝫ aliqua d'lectatiō ē bōā
ex'nt. aliq̄ appent. aliq̄
sīp. aliq̄ sꝫ qd. aliq̄ ē bōā
uni. aliq̄ ē bōā alīi sic ēēꝫ
uidem' ī gustu. sic ā ī ap
petitu iudicaīe possum'.
Aliq̄ ē hn̄t gustū ījfectū.
ut īfirmi. Aliq̄ hn̄t ip̄m
bn̄ dispōitū. ut sani. Sic
Aliq̄ hn̄t appetitū īfectū.
ut uitiosi. Aliq̄ hn̄t ip̄m
bn̄ dispōitū. ut hn̄s boī
a ūtuosi. Sic ḡ n̄ sūt
dīnda ūā dulcia q̄ uīr
dulcia ifirmis a hn̄tia
gustū īfectū. Sꝫ q̄ uīr
dulcia sanis a hn̄tib3 r
lingā bn̄ dispōitā. Sic
n̄ sūt dīnda ūē d'lectabi
lia uitiosis a hn̄tib3 ap

petitu ifcūz. S; q̄ sūt de
l'ctabilia hōis a h̄ntib;
uolūtatē rectā. Erūt g̊
aliq̄ d'l'ctabilia u'e a sīp.
aliq̄ appēt a s; q'd. R̄ūs
q2 d'l'ctatio ē ex cōiūctōe
ꝯ̄uenītis cū ꝯ̄ueniēti. Cū g̊ al
ia ꝯ̄ueniūt bestijs. alia ab
hōib; aliq̄ d'l'ctatōēs sūt
ꝯ̄uenientes bestijs alie hōib;.
Delectatōēs aūt īntelligibi
les a ūtuose sūt. ꝯ̄uētes
hōib;. S; delectatōēs ue
nēe a sēnsibiles sūt ꝯ̄uētes
bestijs. Si aūt hōies talib;
d'l'ctatiōib; uti debēt. d'
h̄ n̄ ē s; se a sīp s; ꝑ ut
h̄nt ordiē; a ꝑ ut d'seruī
ūt actōib; a ūtuosis. p;
g̊ quō nos h̄re debemus
ad ip̄as delectatōēs. Nā
cū delectabile sit cuil;
q' sit uitiosus a q' mag̊
h̄nt bestiales spectat ad
q̄l; seq n̄ q̄ sūt d'l'ctabilia
bestijs a hōib; uitiosis.
s; q̄ sūt rōabilia a d'l'cta
bilia rōalib; a ūtuosis
hōib;. om̄is g̊ d'l'ctatio
bōa ē ū arguebāt rōēs
p̄e. s; n̄ ōis delectatio est
bōa cuil; s; aliq̄ ē bōa be
stijs aliq̄ u'o hōib;. Quā
to g̊ d'testabil' ē regē
a p̄ncipes eligē uitā
pecudū. tāto detestabili
ē eos seq d'l'ctatōēs be
stiales. p; g̊ quō reges
a p̄ncipes se ad d'l'ctatōēs
h̄re debēt; q2 p̄n a ꝑse de
l'ctari debēt ēē ī opib;
ūtuosis. Nā d'l'ctatio ꝑ
sīp ꝑfic̄. a ex ꝑ̄ditiōē
reddit opāc̄ōēs ꝯ̄uenīētē. si g̊
reges a p̄ncipes d'l'cta
bunt ī actib; ꝑ̄ doc̄ti a ī
opib; ūtuosis ex p̄edi
tiōri mō a mag̊ ꝑfecte
efficāc potūnt h' opa.
Nā q̄to q̄s uehemētiori
mō d'l'ctat ī actib; ūtu
osis. tāto excellētīi effic̄
illos actus. In delectati
ōib; aūt sēsibilib; d'l'ctari
n̄ debēt p̄ncipalr a ꝑse.
s; uti debēt eis moderate.
a ꝑ ut h̄nt ordiē; ad h̄
opa ūtuosa. Nā si tales
delectatiōēs uehemētes
sīt. rōēz obnubilāt a opa
tōēs impediūt ūtuo
sas. Uiso quō reges

et principes se habere debeant circa delectationes. Restat videre quomodo se habere debeant ad tristitiam.

Tristitia autem nunquam est assumenda, nec est laudabilis non supposito aliquo turpi. Si quis enim videt se in aliquo turpia egisse, debet dolere et tristari de turpibus. Quae est tristatio? Sed omnis alia tristitia moderanda est. Danda sunt remedia per quae huiusmodi tristitia vitari possit. Videtur autem philosophus tria remedia tangere per quae tristitia vitatur, videlicet virtutes, amicos, et considerationem veritatis. Per virtutes tristitia vitatur quia, ut vult philosophus ix. ethicorum, mali et vitiosi de se ipsis non gaudent, nec conveniunt in se ipsis. Unde delectari non possunt. Nam mali in se ipsis inimicantur et in se ipsis dissentiunt, ut ibidem innuitur. Nam aliud ratio iudicat et aliud passiones agunt. Ergo cum se ipsis pacem non habent, de se ipsis non gaudent. Magnum ergo remedium ut in nobis ipsis delectemur invicem est fugere vitia et habere virtutes. Secundum remedium est consolatio amicorum, ut recitatur ix. ethicorum. Traditur enim tristitia esse quoddam pondus et aggravans animam. Sicut enim in portando onus cum multi iuvant nos ad portandum minus gravamur, sic cum iuvamur multitudine amicorum condolere nobis alleviamur a dolore illo et minus tristamur. Haec ratio tangitur ix. ethicorum. Tamen dicit fuisse plenius non videri usquequaque rationabile, cum de dolore amicorum sit dolens cum nos dolemus et iuvamus amicos nostros dolere, ut videtur non dolor noster minui sed augeri. Possumus ergo dicere quod cum videmus amicos dolere nostro, non quia illi dolent minuitur dolor noster, sed quia videre illos dolere aggravat nobis quaedam firma fantasia quod sint et amici. Et quia delectabile est habere amicos, delectatio et dolor noster delectatione minuitur, quia omnis delectatio vel totaliter tristitiam tollit vel saltem eam minuit.

Tertiu͞ remediu͞ ↄsideratio
uirtatis. Nam licet turpibus sit
dolendum de bonis tamen fortune
uel de aliis que nobis ↄtingere possent
absque eo quod operemur turpia do
lere non debemus. Ad hec autem ma
ximum remediu͞ ↄsideratio
uirtatis. Nam philosophi ↄsiderantes
cognoscunt talia esse modica
secundum que eis amicis non dole
bunt non forte paccidentes in
quantum per amissionem eorum im
pediuntur ab operibus uirtuosis.
propter quod non esse dolendum nisi de tur
pibus et operibus uirtuosis si
autem propter alia dolor uel tristicia ↄ
tingat faciendum est uel per uirtu
tes uel per amicos. uel per ↄsi
derationem uirtatis. Consue
uit enim ad hoc dari. Quartu͞
secundum sicut uidentur remedia
corporalia ut sompnus balneum et
talia que tristiciam fugere uel fug
are solent. Cum igitur tales tristi
tie impediant operationes uirtuo
sas. tanto magis decet reges
et principes tales tristi
modarie. Quanto decentius
est eos excellere in operibus uirtuo

Capitulum ix quod in hac passione
sionum quedam sunt magis principales
et quedam minus

Sicut enumerabantur super in uirtu
tes xii. uirtutes quarum
iiii. erant principales et iiii
ancere sic inter has xii. pas
siones enumeratas secundum
doctorem doctrinam dicere pos
sumus. quod sunt iiii. principales
ut. Spes. Timor. Gaudium.
et Tristicia. has autem esse magis
principales triplici uia inue
niri possunt. Prima
operantur ad passiones alias.
Secundo ut operantur ad sua ob
iecta uel ad id esse quod uidentur.
Tertio ut operantur ad principale
primi uia sic patet. nam omnes pas
siones anime uidentur ordinari ad
istas. ut passiones que sunt super
ius boni ordinantur uidentur ad // ad spem et ad gaudium. superiores
autem uero mali ordinantur uidentur ad
timorem et tristiciam. Nam passio
supra sicut boni. Principium
ab amore. postea uadit
in desiderium et tandem in spem. Cum
bonum illud est futurum. Ultimo
autem tandem in gaudium et delec
tationem. quando bonum illud est presens
et adeptum. Sicut uero mali. Incipit
ab odio et procedit in fu
gam uel in abominationem et tandem
in timorem. si malum illud futurum. Ul
timo autem tandem in tristiciam, si ma

spes

uo

lu i ſit pſens a ia ad ep
tu. timor q̃ tr̃iſticia ſunt paſ
ſiões pncipales q2 ad
eas ordĩatur paſſiões
ſũpte r malι ſic ad ſpẽ
a gaudiu ordĩant paſ
ſiões ſũpte r boi. ¶ Sa
na ad inueſtigãdũ hẽ
paſſiões ẽẽ pncipales
ſuu ex pte m. ẽ q̃ tales
paſſiões ũſantur. Naz
ois paſſio ul' ſumitur
reſpectu boi ul' r mali.
R u ſius boñ ul' malum
ↄſidan pot ul' ut ẽ fu
turũ ul' ut ẽ ia pſens.
Sm h g ſuz hñt ẽẽ. iiij.
paſſiões. q2 d bõ futõ
ẽ ſpes. d pſenti. ẽ ga
udiu. de malo futõ eſt
timor. d pſenti trĩſticia. ¶ Te
mõ h paſſiões ſiu poſ ẽ.
r potẽtiaz aĩe. ũ r ira
a ↄcupiſca. in qb' exiſtũt.
dõz ẽ aũt ↄcupiſcabilez
tẽdẽ i boñ a malũ ſ; ſe.
iraſcĩpl' uõ ut hĩ rõez
ardui. Cu g ad maxĩe
ſit bonu cu ia ẽ adeptu
ẽẽ q ẽ dlectatõ a gaudi
uz. maxĩe ſit malũ cu
ia ẽ adeptu q ẽ dolor a
trĩſticia. Opꝫtet dlectati
õez a trĩſticiaz ẽẽ pncipales
paſſiões r ↄcupiſcĩ. Spẽ
aũt a timor ſũt pncipales
paſſiões r iraſcĩ. Nã cu
iraſci tẽdat i boñ a ma
lũ i eo q ẽ arduu. q2 tẽ
maxĩe reputatũ boñ
arduu cu ẽ futuz a ti
metũ. Spes a timor ſũt
pncipales paſſiões r
iraſcibil'. ſ; cu; ex paſſi
oib3 ↄuiſificaĩ hãnt ↄ
opa nr̃a. dec; nos dilige
ter icẽdẽ i qb3 delctem
ur a trĩſtem. que ſpẽm
a timeam. ſ; h tãto mag
dec; reges a pncipes. q2
q̃to cor opa ſũt digniora
q eo reſpiciãt bonũ gẽ
tis. quõ aũt reges a pri
cipes dbite ſe hãnt cẽ
delectatiõez a trĩſticiaz a cẽ
ſpẽ a timorez. pateſcĩe ẽ
pcapla ſup dcã. Cap. x.
quom paſſiões aĩe. ad paſ
ſiões habitas reduaĩẽ.

Enumerabãt
ſup xj. paſſiões an
deh. Amor. Odiuz.

desiderium. Ablviato. de
lectatio. Spes. desp'o. timor.
Audatia. Ira et mansuetudo.
Sed p'ter omnes has passiones
phs. ii. reth. vi. alias enu
merat uir. videlicet gratiam ue
mesis. que est quidem indignatio
de p'speritatibus malorum. misericordiam.
inuidiam. et erubescentiam et
sui uerecundiam. Sed omnes pas
siones hee reducuntur ad ali
quas passionum predictarum.
quia zelus et gratia reducuntur et
ad amorem. verecundia ad
timorem. et inuidia et misericordia et
nemesis siue indignatio de
p'speritatibus malorum reducuntur ad tristiciam. zelus enim
reducitur ad amorem. quia et
zelus nichil aliud est quam quedam
amor intensus. Sed
est que intense diligimus.
uel sunt corporalia uel spiritualia.
Si sunt corporalia quia talia cum
habentur ab uno non habentur
ab alio. ideo zelus secundum hoc
diffinitum consueuit quod est am
or intensus non patiens consor
tium in amato. ideo quod ma
luit quod audit dicitur esse zelotipi.
pi. de persona aliqua si uolunt
in ea aliquis habere consortium.
Intensus quod amor corporali
us uidetur esse amor priuatus
et inpl'ensibilis non patiens
consortium in amato. sed si de bonis
intellectualium et de uirtutum sit
amor intensus laudabilis
et quoniam omnes. Nam numquam quis uirtu
osus esset non propter uirtutes
diligeret similes; in eis habere
consortium. hic quod zelus secundum lo
norabilium diffinitionem aphis.
secundum reth. quod est tristicia de bo
nis. non quia insunt alii. sed
quia non sunt sibi zelus quod re
ducitur ad amorem. sic
et gratia ex amore efficitur
aliquis gratiosus alteri gratiam.
enim ut dicta tractat phs. et
ut est passio nichil est ali
ud quam quidam motus. motus
animi. per quem inclinatur et
aliquis ad beneficia confe
rendum. zelus quod et gratia re
ducitur ad amorem. Sed
uerecundia reducitur ad
timorem eidem est quis timet
post corruptiones. scilicet in lo
norationes. quod est expaue
scit mala corruptiua di
tionis. Sed quod expauescit

turpia ⁊ ĩhonoratiā d̄r ue
cūd. Nich ē a g̊ uerecundia q̄
timor ĩhonorationis ul' timor
ĩglificationis ul' uerecundia eru
bescētia nōiari ↄsueuit. q̄r
uerecundātes ↄt erubescūt sic
timētes pallescūt. Nā ex
eo q aliq̄s c̄edit se amitte
uitā; q̄ ē bonū ītīus timz.
s; ex eo q̄ a͛s c̄edit se āmittē
gl'iā ⁊ honorē q̄ sūt bōa
extiora uerecundā. Intimo g̊
sangu̇s recurrit ad ītiora ⁊
mēbra remanēt pallida. q̄r
timor ↄ͛git ex eo q̄ a͛s c̄redit
se āmittē ītiora bō. S; cū ali
q̄s uerecundat sangu̇s fluit
ad extiora ⁊ facies app̄et
rubea. Currit g̊ sangu̇s ad
extiora. q̄r uerecundia ↄ͛git
ex eo q̄ quis c̄edit se āmittē
extiora bōa. Duplex ē g̊ ti
mor. unus āmittēdi uitā
⁊ bō ītiora p̄ q̄ q̄s palluit.
⁊ alī āmittēdi gl'iā ⁊ hono
rē q̄ s̄t bō extiora p̄ q̄ q̄s
erubescat. Timor g̊ corruptiui
⁊ āmittēdi bōa ītiora. q̄r
nō h̄t sp̄ale nomē retinuit sibi
nomē cōe ⁊ d̄r timor. Sz timor ām
ittēdi gl'iā ⁊ honorē h̄t

sp̄ale nomē ⁊ d̄r uerecundia ul'
erubēscētia. Verecundī g̊ q̄dam
timor ⁊ ē reclinā ad timorē.
uiso quō celr̄ ⁊ gr̄a reducit
ad amorē. ⁊ quō uerecundī re
ducit ad timorē. Restat ui
dē quō inuidia ⁊ mīa ⁊ ne
messis siu ĩdignatio redu
cātur ad tr̄istia. Sciēd g̊ l3
tā ēē sp̄es tristicie. Nā aliq̄s
tr̄istari p̄t. ul' de malo alicui'
ul' de bō. Si tr̄istat' d̄ malo
⁊ miserie sic c̄edit ipsū ĩdig̊ pa
ti ĩ malū sic ē mīa. Nā ut
pho reth. d̄r mīa nich ē ali
ud q̄ tr̄istia q̄dā sup app̄eti ma
lo corruptio ul' ↄtristatio ei'
q̄ indignus ē sortiri malū
ī. Si u͛o sit tr̄istia nō d̄ malo
alicuius. s; de bō h; p̄t ēē dupl̄.
ul' de bō s; se. ⁊ sic ē ĩuidia.
ut d̄r reth. ii. nō ē aliud q̄ tri
stia q̄dam sup app̄eti actē
aliquor bōr cōē siles. nō ut
a͛s s̄. s; p̄p illos. Inuidia ei
ē dole d̄ app̄eti alicui' nō q̄r
ip̄e nō h̄t ī bonū. s; q̄r alē cu
ĩuidet poll; bō illo. ⁊ potissime
ē ĩuidia cōē siles. ut figli
ĩuidēt figulis. ⁊ fabri fab's.
⁊ sic d̄ aliis. Si u͛o sit tr̄istia

de bo altius n̄ quocūq; mō.
s; n̄ indigⁿ h̄ret ab eo. sic ē neme
sis ul' idignatio. Nā s; ph̄s. ij.
reth. nemesis ul' indignatiō ē
tristicia de eo q̄ indigⁿ dī bn̄ pro
sp̄ari. Sig̃ oēs hee passiōes
diuisificate h̄nt opāes n̄s d̄
dec nos om̄s eas cognosce
⁊ tāto magⁱˢ dec; reges ⁊
p̄ncipes q̄nto h̄re debēt qui
tiōes maxīe excellētes.

Cap. xj. q̄ p̄ceātur passionū
sīt laudabiles ⁊ q̄ uituperabi
les. ⁊ q̄m. ne. ⁊ p̄z. ad illas

P(R)ecedētur passionū q̄dā
uīr ēē laudabiles ut
uīa ⁊ uerecūdia. Nā uerecūdia
s; ph̄m. k n̄ sit uītus ē tn̄ lau
dabil' passio. Sic ⁊ g̃ra ⁊ ne
mesis. laudabiles passi
ōēs ēē uīr. Quedā aūt sūt
uituperabiles ē. n̄ sit uitio
rū. Alie aūt passiōes uīr se
h̄re ad utrūq; q̄r po'sūt ēē la
udabiles ⁊ uituperabiles.
Est ē diligēt' ad uēteridū
q̄ sp̄ i morib; laudāt. me
dia ⁊ uituperabit' extrema.
passiōes g̃ ille q̄ uīr de se
laudabiles ēē. i portāt ⁊
rōe medij. ut uerecūd' me
dius ē inter stupidū ⁊ uere
cūdū. Nā q̄ d' oīb; uerecūdāt
dī stupidus. q̄ aūt d' nullo ue
recūdatū dī inuerecūd'. Nullus aūt
hoz ē laudabil'. Q̄ uo mō
medio se h̄t. ut quē oport̄.
Sic ⁊ mā ē media int̄ crude
litatē ⁊ mollitiē. Nā q̄
nulla cōpatit' ē crudel'. Q̄
oīb; cōpatit' ē moll' ⁊ mu
lierib;. quē cōpatit' indigⁿ
patiētib; tenz mediū ⁊
laudat'. ⁊ dr̄ misericōs. Sic
⁊ nemesis ē media int̄
inuidiā ⁊ placiditatē. Naz
inuid' d' oīb; p̄sp̄itatib; doluz.
placid' aūt ut oppōi inuid' d'
oīb; p̄sp̄itatib' gaudet.
nemesiac' tenz mediū. q̄r
gaudet d' p̄sp̄itatib; bonoz
⁊ dolz d' p̄sp̄itatib; maloz.
Sic ⁊ g̃ra ut ē q̄d laudabi
le media ē int̄ sup̄fluuz
⁊ diminutū. Nā q̄ oīb; ē gros
sus tā dign̄s q̄ indign̄s uitu
perabil' ē. q̄ aūt nullus
ē grossus ⁊ uitupandꝰ.
S; q̄ grossus ē dign̄s ⁊ n̄ di
gnis h̄t tenz mediū ⁊ laudat'.
passiōes g̃ laudabiles tenz
mediū uituperabiles uō

tenēt extremū. Nā ī utroq̄
mediū tenz. q̄ꝛ ↄ̄ omī ꝓsp
itate dolz. Sic̄ ā odiū ut
ē uituꝑabile extremū
tenz. passiōēs u̾o q̄ se h̄nt
ad utrūq̄z. possūt ēē lauda
biles ⁊ uituꝑabiles. ut
sūt uituꝑabiles tenēt
extremū. ut sūt lauda
biles tenēt mediū. hys
uisis. uidēd̾ ē quō reges
⁊ p̄ncipes ad passiōēs se
hīē debeāt. Nā gr̄āz ⁊ mīāz.
ut sūt passiōēs laudabi
les imitari debēt. Decz
ē ēē grossos ⁊ mīsicordes.
Ipi maxīe debēt ēē debi
ti distributores bōꝝ et
maloꝝ siū būficioꝝ ⁊ pe
naꝝ. Beneficia āt tūc rec
te distribuūt̾. qñ reges
⁊ p̄ncipes ⁊ hijs quoꝝ ē ta
lia distribuere bōīs ⁊ di
gnis sūt debite grosi.
Mala āt pene tūc debite
īfligūt̾ qñ sp̄ ī dig̾ pati
ētib;. ad mīaz ↄmouēt̾.
Verecūdia āt ⁊ nemessis.
li uideāt̾ ēē laudabiles
passiōēs. n̄ tenz simp̄. ⁊
p oīnez mod̾ attribuēte

sūt regib; ⁊ p̄ncipib;.
Nō ē decz reges u̾ecūdos
ēē. q̄ꝛ. Nō decz eos talia
opari unī ↄtīg̾ u̾ecūdari
possit ꝑ q̄d d̄r. iiij. eth.
q̄ laudam̾ iuuenes u̾e
cūdos. Senē āt nll̾ uti
que laudabit. si u̾ecūda
bil̾ sit. q̄ꝛ n̄ extimam̾
ip̄os optēre opāri ī qb; ē
u̾ecūdia. Sic āt ī decz d̄r q̄
studiosi n̄ ē u̾ecūdari.
q̄ꝛ u̾ecūdia ē ī prauis. ei āt
n̄ ē praua opāri. Quare si
decz sē reges ēē studio
sos ⁊ ēē senes ⁊ morib;
n̄ decz u̾ecūdari. n̄ ex sup
posite. Nā si ↄtīgēt eos
opāri turpia. u̾ecūdari de
bēt. Nemessis āt n̄ mul
tuz ui̾r ēē laudabil̾. n̄
m̾ltuz laudatū q̄ꝛ nimi̾
īdignatur ↄ̄ ꝓspitatib; ⁊
maloꝝ. Nā mali n̄ pn̄t
possidēre maxia bōa cui
modi sūt u̾tutes. s; forte
possūt possidēre bōa medi
ul̾ bōa minima cui̾ modi
sūt bōa exteriora. Talia āt
q̄ꝛ minima sūt ī gn̄e
bōꝝ n̄ multū curād̾ ē si

possideri amal'. cũ tũ hr
accidat siñ elpa, pa. Nã si
aliq̃ eẽt h bonã dispẽsare
ñ debẽt ea tribuẽ idigẽs s;
digñs. Reges ḡ ↄ pncipes
itin debẽt ẽẽ mãsueti ut
idigñ debẽt ↄ pspitatib'
malo₂ ne idigñs distribu
ant sua bonã. Sic ḡ se hñe
debẽt ad pdc̃is passiões q̃
uiiĩ ẽẽ laudabiles. Jn iu
diã aũt q̃ ẽ uitupabil' pas
sio penit' fugẽ debẽt ↄ ĩ
odiũ ñ eẽt uitio₂. Nã ui
tia sũt odiẽda ↄ sũt pnũb'
extirpanda. Jn aliis aũt pas
sioib; q̃ possũt ẽẽ laudabi
les ↄ uitupabiles ↄbite se
habebũt si fuũnt ornati
ũtutib; ↄ q̃b; sup fecim'
m̃tionẽ. Nã p ũtutẽ man
suetudinis debite se ha
bebũt ẽẽ irã ↄ ei oppoitũ
Nã ille dr mãsuet' q̃ irasci
tũ ut dr ↄ qñ dr ↄ quõ dr;
p fortitudiẽ; uõ debite
se habebũt ẽẽ audatiã ↄ ti
more;. Nã ille ẽ fortis q̃
audz audenda ↄ timet
timẽda. p magñitudiẽ ↄ
humilitate; bñ se habebũt

ẽẽ spẽ ↄ dspẽr;. Nã mag
nĩtas reprimit despẽr; ne
retrahãt' ab oĩs arduis.
pp difficltatẽ. hũilitatis
uõ modabit spẽ. Ne nimi'
se igerat ad illa pp bonita
tẽ ↄ dlectatiõe; q̃ ẽ ieis p
alia uõ ũtutes existẽtes
ĩ ↄcupiscibili. vñ se habe
bũt ẽẽ ↄcupiscibiles pas
siões. vt aũt ↄ desidẽnt ↄ
amãda ↄ desiderãda. ↄ ab
horient' ab horrĩda. ↄ letẽt
ↄ tibẽt. ut ẽ delẽtãõ ↄ tri
sticiã ↄ ad h oĩa se habeant. ũ
requit ordo. ↄ regla rõis. h
ḡ ↄ passioib; sufficiãt. q̃
siq̃d; h dimissũ ĩfra dif
fusĩ tractabit'. Agẽt ẽ ĩt
tio ↄ tĩore. amore ↄ amia
ↄ ↄ aliis ut reg̃ ↄentia
postulabit ibi ẽ ondim'
quõ reges se hñe debeãt
ut apli(h)tiẽãt'. ↄ quõ de
bẽt ẽẽ misicordes ↄ quõ
celati. Nã; mlta q̃ h sũt
iulr tradita ibi ptiẽlãnt'
ostẽdentur. Capl'. Jncipiũt.
capl'a quãte ptis p̃mi
lib' ↄ regĩe regũ.

Qui sũt mores iuueniũ

laudabiles et quo reges et
principes ad mores illos de
beant se habere.
2 Quod mores iuuenum sunt uitu
perabiles et quomodo reges ad
hos mores se debeant habere.
3 Quod mores senum sunt uituperabiles
et quomodo reges et principes uitare
debeant eorum mores.
4 Quod quidam mores senum sunt laudabi
les et qui sunt mores eorum qui sunt in statu
tu. et qualiter reges et principes
ad hos mores debeant se habere.
5 Quod mores sunt nobilium et quomodo
reges et principes se habere de
beant ad illos mores.
6 Quod sunt mores ditium et quomodo re
ges et principes se habere debent
ad illos mores.
7 Quod sunt mores potentium et quomodo
ad mores illos reges et prin
cipes debeant se habere.

Cap. i. quod sunt mores iuue
num laudabiles et quomodo re.
et prin. ad mores illos se

Q[uoniam] prędictis habere debent
tibus partibus habent.
his primi libri quod
omnis sint et qui reges
et principes suum
finem ponere debeant

et quibus uirtutibus debeant esse
uirtutibus ornati. et quas pas
siones debeant sequi. Restat er
go in parte quarta. huius libri quos
mores debeant imitari. Mo
res autem dupliciter diuersificari possunt.
ab etate et fortuna. ab eta
te quidem quia alios mores
habent iuuenes. alios senes.
alios qui sunt in statu. fortuna
autem mores diuersificare dicitur. Na
bona fortune cum moribus sunt bona
exteriora. Vnde nobilitas potentia
et ditie non modicum mores
diuersificant. Nam ut plurimum
alios mores habent nobiles
quam ignobiles. et alios potentes
quam impotentes. et alios dites
quam pauperes de hominibus autem hijs
moribus dicemus. Sed primo de mori
bus iuuenum quorum mores
quidam sunt laudabiles. quidam
sunt uituperabiles. Inter alia
que contingit philosophus de iuuenibus.
ii. rethoricorum tangit sex mores
laudabiles et sex uitupera
biles. Primo est quod sunt laudabi
les mores iuuenes quia sunt
liberales. Secundo quia sunt animosi
et bone spei. Tertio. quia magis
sunt Quarto quia non sunt malig

morus. ¶ V. q̄ sunt ꝯ̄ facili
misericordiam. ¶ Sexto ꝯ̄ ultio q̄
uendi ⁊ emulatiuum. ¶ Sunt
ē iuuenes liberales q̄ n̄ s̄t
experti indigē ⁊ bona q̄ h̄nt n̄ ac
q̄sierūt p̄ laborē. Nā q̄libʒ
cū maiori diligētia retinʒ
facultates suas q̄n ꝑ ī di
gentiā passus ē aliq̄ mala. uł
ꝑ q̄n facultates suas acq̄si
uit ꝑ a īdustriā ⁊ p̄ laborē.
Nā q̄ cū laborē acq̄rit̄ dilig̃
tius retinēt̄. Imo adhuc q̄lʒ
ꝯ̄lectat̄ ī p̄o laborē. q̄ ꝗ ego
sua īdustria acq̄rit ꝯ̄ eam possi
det. ¶ Secūdo iuuenes s̄nt bone
spei. q̄ triplicē cām̄ ꝯ̄tingit. ū
ꝓbat ph̄s. Ꝟ. rethꝫ sunt ē iuue
nes audaces ⁊ bone spei. ¶ Pri
laborē paucor̄ experti n̄ in
multis passi sūt repulsam.
Scd̄o ꝯ̄tingit oīa optinēre sūt ī
bone spei. q̄ ī eis multū h̄ūn
dat calor. Terto ḡ ⁊ alijs
⁊ alijs mēbris īflāmatis ex
calorē eūnte ī ip̄is iuuenib'
fiunt iuuenes bone spei et
audaces. ut oīa audeant. Rursus
iuuenes parū uixerūt in
p̄terito. ⁊ sʒ cursu; n̄ālē; de
bet multū uiuē ī futuro. Cū

ḡ memo sit ꝑ p̄teritor̄ ⁊ spes
futuor̄ iuuenes parū uixe
runt memo mltū uiuūt ī
spe. Nā ē mltū ꝯ̄lectat̄ iuue
nes ī h̄ijs q̄ fecerūt q̄ me
morant̄ se modica fecisse.
sʒ mltū ꝯ̄lectat̄ ī cogitādo
q̄ factū sūt. sperat̄ eī se ma
gis facē. q̄r ḡ eos ē audo
sos ⁊ bone spei. ¶ Tertio decʒ
eos ē magnanimos cū eā
expectatib; assig̃nat. Nā ex
h̄ē ās magnanimi q̄ dignifi
cās se magis ⁊ īgerit se
ad faciēd̄ mag̃. Iuuenē
ḡ cū sit liberales ⁊ cū sit li
beron audaces ⁊ bone spei nō
h̄nt. Vn̄ retrahāt̄ q̄n sīt
magnanimi. possʒ at ad h̄ sp̄al
r̄o assignari. Nā iuuenes sīt
p̄calidi ⁊ calidi p̄fīr. Iu
uenes sp uolūt sp fīī ⁊ ex
celle. Sic ē uidem̄ ī ordine
uniuersi q̄ sp calida elā ut
ignis ⁊ aer. sp ferūt frigidis
uidelʒ t'rē ⁊ aque ēī ḡ inē
cetera p̄q̄ qs uīr sp ferri ⁊
excelle sit honor ⁊ glīa. Iu
uenes q̄ sūt p̄calidi et
appetūt excelle maxīē de
siderat glīā ⁊ honorē. ⁊ p̄ oīs

aliquo modo sunt magnanimi
cum parum non videatur esse honor.
Quarto iuvenes sunt lau-
dabiles quia non sunt malig-
nosi. dicitur enim non esse malig-
nosus qui non credunt alios
esse malos. sicut plurimum cre-
dunt omnes homines esse bonos.
cuius ratio est quia experti fraudis ali-
orum sunt quia ea viderit. sed secundum quod iu-
dicant in se ipsis sic credunt esse in

n(on) iudicat de fals(itate) alior(um)

alios. ideo videntur recti. Quod
pueri sua innocentia alios
mensurant. Sic enim sunt innocentes
sic credunt alios innocentes
esse. Quinto iuvenes sunt
de facili misericordes. quia ut dicebatur
dicebatur ex hoc maxime consurgit
misericordia. si dignum alios indigne
pati. Quia ergo iuvenes sua
innocentia alios mensurant et cre-
dunt alios indigne pati consequen-
ter moventur ad misericordiam.
Sexto iuvenes sunt erube-
scentes et verecundi. Nam quilibet timor
provenit quia nimis afficitur. Eru-
bescentia autem et verecundia est timor
inglorificationis ut dicebatur.
Cum ergo iuvenes per excellentiam
nimis afficiantur excellentie ti-
ment inglorificari. Quia sic de
facili erubescunt. Philosophus tamen
2 rethoricorum aliam causam videtur tangere
quare iuvenes sunt naturaliter verecun-
di. Nam ut ipse ait non nove-
runt nisi quasi secundum doctrinam legis.
Appellat autem in doctrinas legum
monitiones paternas per quas
instruuntur pueri. Cum ergo matres
semper moneant suos filios ad
honesta quia honestas est id
quod honoris status. iuvenes
multum afficiunt ea que importa-
re videntur honoris statum. et e con-
trario ab oppositis multum ti-
ment que important ignominiam
et ignorantiam; et quia erubescen-
tia est timor inglorificationis. iu-
venes de facili erubescunt.
Viso qui mores sunt lauda-
biles in iuvenibus consequenter
patet post quomodo reges et prin-
cipes se debeant habere ad
illos. Nam quia non quodcumque est lau-
dabile in hoc est laudabile in
quocumque et simpliciter. Videmus enim
quod esse furibundum est laudabi-
le in cane. non tamen est lauda-
bile in homine. Sic licet verecundum
sit laudabile in iuvenibus
quia ratione etatis se continere non
possunt quin omittant aliqua

turpia de quibus decet eos vere
cundari. Reges autem et principes
quos decet eos esse quasi semide
os non solum turpia que commit
tunt sed abhominabile eis esse
debet quod audiunt turpia no
minari. quia corrumpunt bonos mo
res colloquia prava. Non igitur
sunt in statu quo debeant vere
cundari non ex suppositione. quia si contin
gerit eos operari turpia vere
cundari debent et plus quam alii.
eo quod magis indecenter se gere
rent. Postquam ergo v. condiciones lau
dabiles in iuvenibus adaptare
tale possumus regibus et principi
pibus. quia decet eos esse liberales.
bone spei. non maligne mores.
magnanimos et misericordes.

vnde quod decet eos verecundari

Sextum autem in iuvenibus verecundos esse
non dicitur simpliciter competere regibus.
decet enim reges esse liberales.
quia cum nondum agentes similitu
dine divitiarum quia pollent
non inplicaverunt. indebitos ac
pios usus ut supra in tractatu
tatu de liberalitate suffici
enter tetigimus. Decet enim eos
tanto magis esse bone spei quam
alios quanto facta omnia esse quam in
sinuare debent sunt digniora quam
alia. Rursus decet eos esse
magnanimos. quia ut dice
batur in quodam capitulo de
magnanimitate maxime ma
gnanimitas competit regibus et principibus.
cipibus. quia decet eos maxime
magna operari et in ardua ten
dere. Sic etiam ipsum est esse malig
morosus ut non de quibuslibet habeant
opinionem malam. Nam si aptam
servitorum semper in partem interpretarentur in ma
lam partem contingeret eos esse
tyrannos et esse vastatores
gentium. Sic etiam decet eos esse
miseratores. Nam ut ait philosophus
ii. rethoricorum. homines ut plurimum ma
la faciunt. Ipsa vero humana
fragilitas veniam postu
lat, postulat pietatis. Quare reges
et principes sunt quorum interest
cui sit legis latio quasi
fungantur pene decet eos
miseratores esse. Esse autem verecundos
non decet eos esse simpliciter ut
supra probabatur. Cap. 2. qui
mores iuvenum sunt vituperabiles
biles a quibus reges et principes abhorre

Sicut supra enumeravimus
ipsorum iuvenum sex mo
res laudabiles sic enumera re
possumus sex vituperabiles.

mores sex debent habere.

quos ē i rag. ph'. reth. ij.
Primo q̄ ē sunt passionū iu
uenes insecuti.
Secūdo sunt defacili ūtibiles.
Tercio sunt nimi creditiui.
Quarto sunt ɔtumeliosi.
Quinto sunt mendaces. oīa q̄ si a
nimo ptinaciē asserentes.
Sexto i actōibꝫ n̄ hn̄t mo
dum. s; oīa faciūt ualde. ⁊
Sunt ē p° iuuenes insecuto
res passionū ⁊ maxīe inse
cunt ɔcupiscētias ɔ' eor'.
sunt ē iɔtinētes ⁊ insequtores
uenereor'. q' duplic' dici p̄t.
Nam cū iuuenes sint pcalidi
⁊ eoꝝ calefactio fiat uene
reor' appetit' n̄al' disp̄o eor'
incitat iuuenes ad ɔcupi
uenereor'. Rursus h' itez q̄ q̄i
i oībꝫ actōibꝫ nr̄is l' seq̄mr
passiōēs ul' ronē. ⁊ q' mīn ui
get rō in hꝫ. tanto magis
passio uigorat. Juuenes
ergo q' sunt inexpti ⁊ n̄ uigent
intellectu ⁊ prudēn magis se
quunt' passiōēs q' ronē. quare ut
plim passiōēs sunt insecutores.
Secūdo ɔ facili sunt ūtibiles.
Nā seqūt passiōēs eor'. Sic
ergo i eorꝫ iuuenū humores

sunt in magno motu sic ipi
hn̄t uolūtates ⁊ ɔcupi
uialꝫ ūtibiles. ⁊ io dicit
reth' q' iuuenes acute
ɔcupiscunt s; cito saciant
tur. uelemēt uolunt s; de
facili pmutant. Tercio
sunt nimis creditiui. q' u' ad
p̄ses spectat. duplic' dici
p̄t. p. q' sunt malig'e moris.
n̄ putant alios ēē malos.
s; sua igtiā alios ēē iusti
mant Cūz g' n̄ale sit q' quis
ɔ facili credat ei q' credit ēē
bonū q' n̄ cogitat ex mali
cia loq' iuuenes credito
omnis ēē ignorātes oībꝫ de fa
cili credunt. Rursus h' itē p'ter
experiētia. Nā ex multis ser
mōibꝫ inexti existētes ⁊
ad pauca respiciētes iu
dicant facile. ut in p° ubi h'
dr. qui modica nouit cito
iudicat. Juuenes ergo q' n̄
sunt multor' expti. statim cū
aliq' p̄ponit' negociū n̄ iu
lētes ad multa respiciunt. eo
q' sint multor' ignari. statim d'
illo negocio iudicant ⁊ credunt
sic ēē ut ei p̄ponit'. Sic multa
cognoscunt ⁊ dicta a' hūin ɔ

ſiue ratione ſciret. non ſtatim aſſe-
rirent coram omnibus hiis que eis
dicuntur. Sed diligenter inſpicerent
utrum illa eſſent credenda. Quar-
to ſunt contumelioſi. Nam
ut ſupra dicebatur iuuenes
maxime appetunt excellentiam. quia
igitur iniuriantes quis excellat. ideo con-
tumelias inferunt de facili et ſunt
contumelioſi. Quinto ſunt
mendaces et quodammodo pertina-
citer aſſerentes. Nam quia ſunt inex-
perti ignorant ſe ipſos et omnia ſcire
putant. Ideo de omnibus volunt
et volunt videri omnia ſcire et
omnia affirmant. ut omnia ſcire
videantur. et quia affirmant ea que
ignorant de facili mentiuntur. Poſt-
quam autem mentiti fuerint appetentes
gloriam ſunt pertinaces in mendaci-
tio. Cogitant enim ſe eſſe ingloriosos
ſi appareat non ſic eſſe ut dixerunt.
Sexto in ſuis actionibus non
habent modum. ſed omnia faciunt val-
de. Vnde dicitur ii. rethoricorum. quia amant
valde et odiunt valde et omnia
faciunt valde. Hoc autem ideo eſt. quia
ſunt acute ut vehementes
habent concupiſcentias. Nam ut con-
cupiſcentie ſemper vehementes ſunt non
per rationem moderantur. Iuuenes

igitur qui magis uiuunt paſſione
quam ratione non habent concupiſcentias
moderatas ſed omnia faciunt
valde. Viſo quomodo mores
iuuenum vituperabiles de
facili incipit. quomodo reges
et principes ad hos mores de-
beant ſe habere. Nam ſi talia ſunt
vituperabilia in iuuenibus mul-
to magis vituperabilia in ad-
ultis. et adhuc multo magis
ſunt vituperabilia in regibus
et principibus. qui debent eſſe
caput et regula aliorum. Immo de-
cens eſt quod reges inſecutores
eſſe paſſionum et venereorum lec-
concupiſcentias vehementes
quia eis maxime decet dominari ratio
et intellectus. Quia ſi ſic habent non
viuunt ratione. ſed paſſione. Rur-
ſus deteſtabile eſt eos eſſe
permutabiles et inſtabiles.
Nam cum indecens ſit regulam eſſe
obliquam. Reges et principes
debent eſſe forma iuuenum.
et regula aliorum. Indecens eſt
quod de facili mutentur. Immo
decet eos eſſe firmos et ſtabi-
les. Tertio indecens eſt eos
eſſe contentioſos. Nam cum multi
habeant adulatores et plu-

res sit ideo auribus susur
rantes cum mag diligentia
cogitare debent q se eloquuntur
utrum sit sapientes uel ignoran
tes utrum sit uitiosi. quia
celandum est magis sapientibus
et bonis. quam insipientibus et malis.
Quarto decentes est eos
esse iniuriatores et contumeliosos.
Nam ut preeas inferre debent
non iniuriam uel contumeliam
uel nequitiam. sed propter iustitiam
et propter esse bonum. Quinto ma
xime a regibus et principibus
aut ab omnibus dominantibus
est mendacium fugiendum ne
se ipsos contemptibiles red
dant. Iures contemptibiles
quanto decentes est regiam
maiestatem. contemptibi
lem esse. tanto maiori cau
tela sibi cauere debent ne ab eo
ant ueritati. Sexto i
decens est eos non habere mo
dum in actionibus suis quia cum
alia sit moderanda per men
sam et regulam moderatam
esse. Reges ergo qui aliorum
debent esse regula et mensura po
tissime decet eos moderatos.

Cap. ii. q mores senum sunt

uituperabiles et quomodo reges et principes
uitare debent. dictos mores.

Numerauimus moribus
iuuenum et ostenso quomodo
ad mores illos reges et
principes se debeant habere.
Restat uidere qui sunt mores
senum et quomodo reges et prin
cipes se debeant habere ad
mores illos. Senum quidem
quidam mores sunt lauda
biles et quidam uituperabi
les. philosophus ii. rethoricorum inter
alios mores quos tan
git de moribus senibus e
numerat sex uituperabiles
mores. Primo senes sunt
nimis incredulii. Secundo sunt
ualde suspitiosi. Ter
tio sunt timidi et pusillanim
mes. Quarto sunt illibe
rales. Quinto sunt diffi
dentes. Sexto non uere
dantur. sed sunt inuerecundi.
Primo enim senes sunt increduli. quia
experientes. Nam quia multas
experti sunt et cognoscunt
homines in multis mentiri non de
facili fit eis fides. sed cre
dunt omnes alios deceptores
esse. Iohannes de ... ii. rethoricorum quod

Cap. ii. q mores senum sunt uituperabiles

ſener mlt̄is ānis uixe
nūt ⁊ i plib; decepti ſt̄.
ḡ p̄p hāc experien̄ħ ꝯ cos
i cāulos ēē. Scd̄o ſt̄ ſen
ex ſuſpitioſi. q̄ cāiq; ē in
ſēt ut plim̄ ſuſpicātui
malū ⁊ refernīt ea i p̄tiā
ptes. vn̄ ē ſener ꝯ̄rio
diſpōi iuuenib; puer̄. ē.
q̄ n̄ mlta fecernīt ino
cētes ſūt. ſua i nocēn̄ a
lios mēſ;at ⁊ oīa refernīt
i melioreꝫ ptes. Tercio ſt̄
ē omēs bōs ēē. Sener
āt ꝯ̄rio q̄ mlt̄is ānis
uixernīt ⁊ i mlt̄is pec
cauernīt mēſ;at fc̄a ali
or; ſ; ea q̄ geſſernīt i ſe
ip̄is p̄p q̄ ut plim̄ ꝯ̄uīt
alios malos ēē. ⁊ i peio
reꝫ ptē refernīt eor̄ opa.
vn̄ d̄r .ij. retħ. q̄ q̄ ſener
uixernīt mlt̄is ānis. ēē
n̄ pt̄ qn̄ i mlt̄is peccaue
nīt. id ſt̄ male ſuſpitio
ſi ⁊ oīa i p̄tius extimāt.
Tercio ſener ſūt puſilla
nimes ⁊ timidi. puſill
anēs ē ſt̄ q̄ ſe hūiliari
auita. p̄p ē mlt̄ū uixē
ſūt hūiliati ⁊ defecerīt.

ſic ḡ defecernīt eis hōres
⁊ uita. ſic ꝯ̄ſtīt i eis cor
⁊ ſt̄ puſillaimes ⁊ i timi
q̄ ut. d̄r .ij. retħ. i frigida
tō ſpat mā formidini
naꝫ ſ; pl̄s. q̄ ꝯ; ſic nāl̄r experi
diſpoīt, put diſpoītur
ēētis i aliq̄ paſſiōē. nāl̄r
paſſiōē illa. Cū ḡ timi
di eſſiāt āt frigidi. ꝯ̄ q̄ ꝯ;
ē nāl̄r frigidus. ſeq̄ q̄ ſic
nāl̄r formidoloſus. Seqtū
ḡ ſener ēē nāl̄r timidos
q̄ defiat i eis nāl̄ calor
⁊ hn̄t mēbra nāl̄r frigi
da. Quarto ſūt illiba
les. q̄ ē ꝯ̄. Pmō ex defectu
uite. Scd̄o ex experien̄
tpī. Tercio q̄ n̄ uiuūt
ſpe. ſ; mēō. aīa eī ut pli
mū ſeq̄ ꝯplexiōēſ cor̄is. ex eo
Sic ḡ ſener p̄pū cor̄ib; de in p̄p̄o
fiauīt i hōrib; ⁊ i uita.
ſic ui ip̄is q̄ oīa ei defia
ant. timētes ḡ defc̄ō ⁊
pati ſūt i libiles an̄ au
dēt expēd̄e. jmo uidēt
ſe ſic defic̄e n̄ ꝯſidaut d̄
p̄is uinīb; ſ; ſoliū ꝯſidāt
d hiis q̄ hn̄t. ponētes
ḡ i eis ſuā ſpē ꝯſiēt ēā

nō audēt expēſſ facē. Rur
ſus illiberales ſūt ⁊ expientī
tpis. q̄ cū m̄ltis ānis uix
erūt ē ꝺbile ē eos paſſos
fuiſſe idigētias m̄ltas. ti
mētes q̄ idigētiā pati in
liberales ſūt. Cōtīg̃ ⁊ illibi
les ēē q̄ mag̃ uiuūt me
moria q̄ ſpe. cogitāt ſe
m̄ltū uixiſſe ī ptito ⁊ paꝝ
uicturos ī futuro. Jdō q̄a
memō ptitoꝝ ⁊ ſpes futu
roꝝ. n̄ uiuūt ſpe. n̄ ꝯſidēt
ꝺ hijs q̄ ꝺbēt acq̄re ī futo.
ſ3 uiuūt memō. ⁊ ꝯſiꝺāt
ꝺ hijs q̄ acq̄ſiuer ī ptito
q̄ n̄ ꝯſiꝺanꝺo ꝺ acq̄rēꝺis
fiūt illiberales. ⁊ acq̄ſita n̄
ꝺfacili tribuūt. ¶ Cũctos
male ſpei n̄ ē bn̄ ſpāt ſ3 ēē
oīa ꝺfiēē ſe ꝯdūt. cā ē h'
aſſig̃ta ē ī pceꝺētib3. Naz
ſi ſpes ē futoꝝ. ⁊ ſenex mu
ltū uixēt. ⁊ memō ptitoꝝ
ī ptito paꝝ ſe ꝯdūt uiuē
ī futo. ſenex ī ſpāꝺo ꝺficiūt
⁊ ī moꝺico ſe cogitāt futuꝝ.
n̄ ei uiuūt n̄ ꝺlctāt ī ſpā
ꝺo. ſ3 ī memorāꝺo. h̄t at ſig̃.
q̄ q̄b3 libēt tractāt ea ī q̄b3
ꝺlectāt. viꝺēm' ē cū ſenes

aꝺ iuicē ꝯgg̃ant ſp recitāt
res geſtas quas fecēr. Nō
ē ꝺlectāt ī recitāꝺo res fac
ꝺas quas facturi ſūt. eo q̄ꝺ
uiꝺeāt ſe m̄lta feciſſe ⁊ co
gitēt ſe mlta pauca factu
ros. Sūt ḡ difficil' ſpei q̄
ī ſpāꝺo ꝺficiūt ⁊ pauca ſe
facē ſpāt. ¶ Sexto ſūt ſe
nes ī uēcūꝺi ⁊ erubeſcēt. Nā
ſenex q̄ illiberales ſūt mag̃
curāt ꝺ utili q̄ ꝺ honeſto.
mag̃ ē ſtuꝺi9 aꝺ utilitatē
q̄ aꝺ ea q̄ requirūt ī honeſ
tāt. ut ꝺr p'h'. ij. reth. ⁊
u'ecūꝺia ḡ cū ſit timor in ho
noratōis n̄ ꝯpet ſenib3 q̄
mag̃ curāt ꝺ utili q̄ ꝺ ho
nore. Tota ē cā q̄ cui q̄s
ē uēcūꝺ' ult' p'h' ē q̄ uult hīri
ī honore ⁊ uult reputari.
Senex at ſic ꝺficiūt iuxta
ī h'ūoib3 ⁊ ī calore n̄āli ſic
ꝺficiūt ī aīo ⁊ n̄ curāt re
putari q̄ ꝯtig̃ eos ēē ī uē
cūꝺos. Poſſ3 ā una cā aſſign̄.
q̄ q̄ ꝯīs ē aꝺ oīa tacta. ⁊
¶ Deīꝺ ē cū ſenes ēē frigiꝺos
ē q̄ ꝯſtip ⁊ ꝯſtrigit ⁊ ꝯſtri
gēꝺo ea reꝺꝺit ip̄a g̃uiora
⁊ fac ea appetē inferiorem

locum. videmus enim quod cera frigida et
congelata in fundo loci collocatur. cal
ida vero et levata in superiori. Gene
raliter quia frigidi sunt extinguitate
superantur et retrahuntur infra se ipsos et reco
duntur in molles. vt non audiant.
non credant. non sperent. et vt non curent
excellere. nec curent reputari
quia frigidi non est appetere locum sup
eriorem sed inferiorem. Quarto quidem
mores senum vituperabiles de
lent patere post quod reges et
principes ad hos mores debeant
se habere. Nam constat quod licet reges
et principes non debeant esse in omnibus
difficilis creduli. vt primum non tamen de
cet eos esse incredulos. sed considerationis
in credendo personarum debent
adhibere fidem hiis que dicuntur. Sed
eliciendum. et ordine. rationis. Sexto
non decet esse suspiciosos. vt omnia
referant in deteriorem partem. quia
contingeret eos esse furiosos et in
misericordes et incurrerent multitudinem
subditorum. Septimo non decet eos
esse timidos et pusillanimes in
mo fortes et magnanimos. quia
cum negocia respiciunt to
tum regnum esse quod reges et principes
in suum debent sint magna et ardua.
oportet eos esse fortes et magnanimos.

Quinto detestabile est eos
esse illiberales. Nam supra cum de
virtutibus tractabatur sufficienter
tractatum fuit. quod non solum
decet reges et principes esse
liberales sed eorum medio existentes supra
tius. immo decet eos esse mag
nificos magnifica faciendo.
Octavo oportet esse bone spei. quia si
omnibus crederent deficere non accep
taret et perditurum esse regnum.
Sexto non decet esse inverecundos
eo modo quo senes existunt. vt
quod non curent de honore status
et quod magis studeant esse utiles.
quam esse operam honeste eligere. non tamen
decet eos verecundari quia indecens
est eos operari turpia. ex quibus
verecundia consurgit. Capitulum iiii.
Quod mores senum sunt laudabiles.
et quales mores quod sunt in statu
senum. et quod reges et principes ad
Positis moribus hiis moribus
senum vituperabilibus. se
restat enumerare mores
ipsorum laudabiles. vt ait philosophus
ii. rethoricorum. esse senes tangit
iiii. mores qui possunt esse
laudabiles. Primo habent se
nes esse concupiscentias remissas
et temperatas. Secundo misericordes. et

habere.

Tertio dubia n̄ p̄tiā nat̄
assūt. Quāto n̄ agitur
nalis. Concubiscē q̄ ei
senū ⁊ maxīe ēē uenēa
sūt moderate ⁊ t̄pate. q̄z
ut sup̄ dicebat̄. ēē ex n̄
te calefcō fit id ꝑ auḡ ⁊
ueneōꝝ ⁊ ꝯcupi. ḡ leui
ī frigiditate fit remissio
ꝯcupiscētiē. Constat ēq̄
ꝯcupiscēs uenēa pap
petitū ī alia se ext̄ndit. h̄
āt ē ēē rōez. frigidi. Naz
frigidū ē: q̄ h̄t n̄ ꝑ se
extendit. ī alia. s; mag̃
ꝯstrigit̄ ī se ipo. Senex
ḡ rōe frigiditatis ꝯstri
git̄ ī se ipis ut h̄ant
ꝯcubīas remissas ⁊ mo
datas. Ex h̄ q̄ apparē ꝑ
pōt. qūo senex s̄t uili
bales. Nā cū ī lib'alitāz
ꝯtigat peccare dupl̄r.
Pimo. ē si ulē q̄ rō tāt
tene q̄ h̄t. Sō si ꝑ t
rōez ꝯcupiscat h̄re q̄ n̄
h̄t. Senex mag̃ peccāt
p ilib'alitatē ī retinēdo
q̄ h̄t q̄ ī ꝯcupiscēdo in
debite q̄ n̄ h̄nt. q̄z ꝑ fri
giditatē mag̃ ꝯstrīgū

tur ī se ipis q̄ se extēdāt
ad alia. Cū ē ulla sit actio
aīe ī qua n̄ utat̄ aliq̄ m
organo corpeo sicut ī ope
artificiali uariato orgāo
fit uariatio opis s; ⁊ iac
tioīb; aīe ⁊ corꝑ tūi smuta
to aīa sequit̄ ꝯplexione
corꝑs ⁊ sic uariatio acti
onū ei. Corpe ḡ ī frigida
to aīa p appetitū īclina
tū ut sequat̄ modū fri
gidi. ⁊ q̄z frigidū restrigi
tur ⁊ ꝯdēp sat̄ ⁊ remit
tit̄ ī se ipo. Ideo senex rōe
frigiditatis ꝯcubīas h̄t
remissas. ut ulē ph̄s. ıı.
reth. Senes sūt misati.
s; ut ph̄s. ait n̄ ꝑ eād
cāz misati s̄t senex ⁊ iu
uenes. s; iuuenes ē sūt
misatiui ꝑ amiciam.
Senex ā ꝑ ībecillitatē.
Q̄z ē misē s̄t aīo ⁊ s̄t eo
q̄ ēdit idigne pati. Ju
uenes ḡ q̄z sūt amato
res amiciaꝝ ⁊ q̄z sua in
nocētia alios īm̄sat ⁊
existimat oīs bōs ēē. q̄z
si patiūē putat eos in
dig̃ pati q̄ ꝑ de faali

p locū ab oppositis cōtrē existente

misereri. Senex vero non sunt
misericordiui quia credant alios bo-
nos esse. vel quia sunt amatiui anima-
tiarum. Sed quia quilibet cum est in beni-
llitate. vel in defectu desiderant
ut alii compatiantur ei et miserea-
ntur ei. propter quod et ipse de facili in-
clinatur et miseretur et compati-
atur aliis. Senex vero propter
imbecillitatem. quia vellet sibi
alios compati et misereri. de
facili compatiuntur et miserentur
aliis. Certo nichil dubi-
um pertinaciter affirmant. et
racio ut philosophus ait. ii. rethoricorum. quia
senex vixerunt multis annis
et invenerunt quod sepe sunt decep-
ti non audent aliquid pertinaciter
asserere timentes ne ita res
se habeat et ne decipiantur. Ideo
philosophus. ait quod senex omnia
dubie sentiant et semper appon-
unt in quasi vel forte et nichil
sive pertinaciter. Cum enim ab eis
querentur de aliquo negocio. dicunt
forte sic est vel quodammodo
ita erat. Timentes enim decipi
nichil firme sciant. Quar-
to nichil agunt valde sed in
omnibus operibus suis nituntur esse tempera-
ti. Nam sicut iuvenes quia in eis

habundat concupiscencia et pas-
siones in omnibus tenent extremum
et omnia agunt valde. Sic senex
quia habent passiones et concupiscencias re-
missas ut plurimum agunt cum
moderatione. Viso qui sunt
mores iuvenum. et senum
patere potest. qui sunt mores
eorum qui sunt in statu. Nam
illi qui sunt in statu et sunt
medii inter senex et iuve-
nes. ut vult philosophus. ii. rethoricorum.
habent quecumque laudabilitatis
est in senibus vel in iuvenibus. Nam
ipsi sunt quia non nimis percalli-
di. ut iuvenes. non sunt infrigi-
dati ut senex. non sunt sic. et
animosi et provolantes. ut iuvenes.
non sunt sic timidi pusilla-
nimes. ut senex. Sed tenen-
tes modum inter utrosque sunt
timidi ubi est timendum et
audaces ubi est audendum. Sic
est quia non sunt omnino increpti. ut
iuvenes propter increpietatem.
non omnino discredunt quod faciunt
senex eo quod sunt in multis de-
cepti. Sed habent se medio mo-
do dicit. ii. rethoricorum. quod qui sunt in
statu. non sunt omnibus credentes
non omnibus discredentes. Sed iudicientes

mag̃ ſ; ciuitaté. Amplię
ſũt mediũ. Jt̃ ſenes ⁊ iu
uenes. ñ ſũt i̾tpati ut iu
uenes. nec ſũt fo̾tdoloſi ⁊
ĩ ciuiles. vt ſenex. S; ut dĩ.
ĩ̾. retħ. Sũt ciuiles cũ tp̃ati
⁊ tp̃ati cũ ciuilitate. vt g̊
ſũt ad unũ dĩc̃ qcq̃d lau
dabilitatis ẽ i ſenib; ul' i
iuuenib; totũ repit̃ i hijs
qui ſũt i ſtatu ⁊ qcq̃d uitu
pabilitatis ẽ i eis totũ
remouet̃ ab illis. Nã ut
ſup̃ plies dicebat̃. ſẽp ex
trema ſũt uitupabilia ⁊
mediũ ẽ laudabile. Si g̊
i ſenib; ul' i iuuenib; ẽ ad̃
laudabile. hẽ q2 ñ oĩo
recedũt a medio. Si aũt
ẽ i eis ad̃ uitupabile. hẽ
ꝓut ẽẽ hñt i extremo q2 ſi
qcq̃d mediũ ẽ i ſenib; ul'
i iuuenib;. totũ ꝑ ampli
ꝑ fc̃ius repit̃ i hijs qui
ſũt i ſtatu qcq̃d laudabili
tatis ẽ i eis. totũ repi dz i
hijs q ſũt i ſtatu. Rũſus
q2 qcq̃d ẽ i eis extremita
tis remouet̃ ab hijs q ſt̃
i ſtatu. quicq̃d ẽ uitupa
bilitatis i ipis remoue dz;

ab hijs q ſũt i ſtatu. ſic ã
logã dũ ẽ dĩ morib; l' diui. ñ
tñ i tellig̃da ſũt talia oĩo
ciuitate hñi. vt q2 ſenex ñ
poſſet ẽẽ lib'ales ⁊ magni
mi. ⁊ q2 iuuenes ñ poſſet
ẽẽ tp̃ati ⁊ ſtabiles ⁊ i telli
genda ſũt ſ; q̃ dã ꝓnita
tez ⁊ i clinatõez. q2 ſ; cũſu
ñalez ⁊ ſ; ordĩez q̃ nc̃ uide
m̃. iuuenes ⁊ ſenex ⁊ il
li qui ſũt i ſtatu. q̃ dã ꝓ
nitatez ⁊ i clinatiõez hñt
ad mores eis c̃ẽntes. ut
ẽ ꝓhita maĩfiũ. ¶ hijs
uiſis dĩcleui pate pot̃ q̊
mõ reges ⁊ ṗncipes ad
hĩ mores dĩbeãt ſe hr̃e.
Nã mores laudabiles ſe
nũ. ſ; q hĩ ſũt eos hr̃e dec̃.
Nã cũ reges ⁊ ṗncipes t
mag̃ debeãt uiuẽ rõe q̃
paſſiõe dec̃; eos hr̃e ꝯcu
piſcen̄ tp̃atas. vt q2 ſup̃
dicebatur. ꝯcupiſcẽn ſi
uehem̃tes ſit rõez ꝑcuti
unt. decet ãt eos ẽẽ nĩ
fatuos. Nã ꝑꝑ defc̃ũ ul'
ꝑꝑ i becallitatez. ſ; ꝑꝑ boñ
reg̃. ⁊ ut mag̃ amet̃ ab
hijs q ſũt i reg̃. Nã totũ

regnum

regnum ad delectationem regis
provocat. Secundo decet ipsos esse
clementes et misericordes. Tertio
non decet reges et principes du
bia pertinaciter in alterum asse
rere nec passim iudicentur le
ves et indiscreti. Quarto
in suis actionibus debent habere mod
eratam et temperantiam. quia ut
dictum est. ipsi debent forma vi
vendi et regula aliorum. Sciendum
ergo quod in iuvenibus aliqui mores sunt
imitandi aliqui fugiendi. Quorum
qui sunt in statu. quodam
modo. quia sunt senes et iuvenes
licet habeant quandam naturalem pronita
tem et inclinationem ad mores
vituperabiles. possunt tamen contra
illam pronitatem facere et sequi
laudabiles mores. Quia et
illi qui sunt in statu et sic de se
pronitatem habent ad mores
laudabiles. tamen contra istam
pronitatem facere possunt. Ut per
corruptionem appetitus sequuntur
vituperabiles mores. Qua
re si indignum est dominari rationi et in
tellectui. decet reges et princi
pes qui aliis dominantur sequi
mores laudabiles secundum decentiam
et ordinem rationis. Cap. v. qui

˝de mores senum [illegible] et quam

sunt mores nobilium et
quomodo reges et principes se
habere debeant ad illos mores.

Sicut ad presens spectat
considerare possumus ipsorum nobili
um esse. iiii. mores laudabi
les. Primo enim sunt magnanimi. et
secundo magnifici. Tertio sunt civi
les et industres. Quarto
sunt polliti et affabiles.
Quod autem nobiles magnanimi. No
bilitas ut vult Philosophus. ii.
rethoricorum. quod dicit generis. Ex hoc enim
aliqui dicuntur esse nobiles. quia
processerunt ex genere honorabi
li. Genus autem honorabile dicitur.
Ut vult Philosophus. ii. rethoricorum. si ab
antiquo ex illo genere multi
processerunt potentes et multi insi
gnes. Videtur ergo genus quod dicat
Philosophus nobilitatem esse ex aliquo
genere. vel ex aliqua prosapia
in qua et ab antiquo fuerunt
multi principantes et multi
insignes. Sic ergo sentiendum de
nobilitate. Quia quia secundum communem
opinionem omnium hominum omnia
mensurantur numismate et divi
tie videntur esse pretium uniuscuiusque.
ex hoc quod aliqui sunt dites repu
tantur digni principatu et eo

ipō ēdūt ēē īsignes ꝛ do
noīe dig̃. Mag̃ sic ē no
bilitas sꝫ q̃ actōꝫ accep
tiōꝫ l dūū ñ ē ā q̃ āti᷑ q̃ ꝯ
ditie. q̄ꝛ g̃ nobiles ex ā
tiquo fuīt ꝑsites ī suo
gn̄e. fuīt mlti īsig̃ ꝛ
ditēs eleuāt̃ ꝯꝛ nobi
luū ex exēplo ꝑentū. ut
tendat ī mag̃ ꝛ sit ma
g̃nū. Nāle ē eū q̄ sp affe
ctus uult assilari cāe.
Cū filij sit quidā effc̄tus
ꝑentū nāle ē filios imi
tari ꝑētes nobl̄es g̃ ad
ītētēs. q̄ i eoꝝ gn̄e fu
eūt mlti īsig̃s ꝛ tēten
tes ad ardua. vt imitēt̃
ꝑētes affēt̃ mag̃ ꝛ ꝯ
eos ēē magn̄os. ¶ Tō
nobl̄es ñ sol̄ sūt magni
ꝛ mag̃ cordis. sꝫ ꝛ si aff
facl̄tas sūt magf̄ica
ꝛ faciētes mag̃. Nā cē
tis filij sē nobili
ores ꝑētibꝫ. Ñā ut dūꝫ
ē Nobilitas ē iāꝫ sꝫ āc
acceptiōꝫ q̄ āti᷑ q̄ ꝯ di
tie ul̄ q̄ue ā longa bili
tas gn̄is. gē āt alicui
maxie reputā l'dabl̄e.

Sꝫ; ab ātiquo affluebat
diuitīs. Cū g̃ sit sp dare
īitiū ī quo gn̄itores al
icui diuitīi īceperūt. q̄ to
mag̃ ꝑcedit ꝑ ꝑcatoꝝ
filioꝝ. tāto mi ē mēoꝛ
gn̄itores suos fuisse pa
upes. nō sp augmētā no
bilitas ꝛ sē ātiq̄ ꝯ diti
mag̃ ī filijs q̄ ī ꝑētibꝫ. Cir
cū nobilitas sēp ī dim
āim nobiliū ut faciat
mag̃. seq̄ nobl̄es ēē ma
g̃ficos ꝛ mag̃ q̄ ꝑētes.
qꝛ quodāmō sē nobl̄es
ill' iō nobl̄es ñ solū sūt
magf̄ica. Sꝫ; ā īitiuē ma
iora faē q̄ ꝑētes. vñ ā
ph̄. iiij. ethi. aut q̄ mag̃
nos ꝛ magf̄icos decet
ēē nobiles ꝛ glīosos.
ulē ē iō. Q̄ nobiles ex
sua nobilitate inclinānt̃ ut sit
mag̃ ꝛ magf̄ica. ¶ Tēto
sē nobiles dociles ꝛ īdu
strēs. q̄ dupl̄ ꝯ ca ꝯ. Vā
sūt ex nutrimēto ꝛ exaudito
cōis. Alia uō ē ex ꝯūsa
tiōe ꝛ societate alioꝝ.
Cū ē nobiles cū mag̃
diligēti nutriāt̃ ꝛ cū

magna cura, propter eorum custo-
diam tenentur eos habere corpus
bene dispositum et bene complexiona-
tum. Quia enim molles carne
aptos mente dicimus, ut
vult Philosophus 2 de anima, contingit
nobiles habere mentem aptam
et esse dociles et industres,
quia in eis viget carnis mol-
licies et bonitas complexionis.
Rursus hoc idem contingit ex conversati-
one et societate maiorum. No-
biles enim qui multos habent res-
picientes ad eos et considerantes
eorum facta, imitantur ut sit unum
medicamen specialiter investi-
gantes quid decet eos facere ne
opera eorum que multi considerant et
reprehensibilia videantur. Quare contingit
eos ex diligenti consideratione
suorum agibilium esse dociles et
industres. Verum licet aliquis posset
obicere dicendo esse adulato-
res omnia aliorum facta commenda-
ntes. Quare enim nobiles non repre-
henduntur. Sed ab adulatoribus
et mala facta eorum commendantur
disponuntur ut se ipsos ignorent,
ut sequantur voluntates non rationem.
Declaratum est ergo quod nobiles fiunt do-
ciles et industres sicut tamen

reprehensibilia facere dilig-
enter quod agendum. iiii. nobi-
les habent esse politicos et affa-
biles. Nam quia ut plurimum in cu-
riis nobilium consuevit esse
magna societas, contingit eos
esse politicos et sociales.
Quia ut plurimum in societate di-
xerunt. Sicut enim rustici quia quasi
solitarii vivunt fiunt inciviles
et silvestres, sic nobiles econtra
vita sociali viventes fiunt
sociales et affabiles. Hos
ergo mores qui possunt esse boni
et laudabiles quos habere compe-
tit reges et principes in
animis habitis sufficienter est dictum.
Diximus enim supra cum de virtutibus
tractabimus quomodo decet reges
et principes esse magnanimos,
quomodo magnificos, quomodo pru-
dentes et dociles et sociales. et quomodo affabiles
Viso quos mores nobilium sunt
laudabiles, restat videre
qui sunt mores vituperabiles.
Narrat autem Philosophus 2 rhetoricorum duos
mores vituperabiles qui vi-
dentur competere ipsis nobilibus.
Nobiles enim sunt nimii hono-
ris appetitivi. Secundo sunt proge-
nitorum despectores. Nale

ẽ ẽ q quib; accumulare ult
ad ĩ q̃ h̃nt ideo qui icipiũt
ditari. uolũt fieri ditiores. ⁊
qui sũt honorabiles uolũt
fi honorabiliores. Nobiles
g̃ qr ex suo gn̄e uñr honora
biliores. ideo accumulare ad
ĩ q̃ h̃nt ⁊ uolũt fi honora
biliores. ideo sũt nimis hono
ris appetitiui. ¶ Sc̃do s̃t elati
⁊ despectores pgenitorum.
ut plim ẽ nobiles maiores
se reputãt q̃ pres suos q̃
ideo ẽ. qr sp nobilitas lõ
ge fc̃a ẽ maior q̃ ppiqua.
qr a sp ẽ mag̃ antiq̃. Cauẽ
ã elatos ⁊ despiciẽt pgeni
tores ⁊ nimis ẽẽ honoris
cupidũ ut ẽẽ mali mo
ris. Nõ ẽ deberẽ appetẽ ipos
honores ĩ se qr h̃ faciũt e
lati ⁊ supbi. s; deberẽ appetẽ
opa honore dig̃ q̃ faciũt
uirtuosi ⁊ magni. Reges
g̃ ⁊ p̃ncipes cũ n̄ p̃sẽ n̄ali
dñari. n̄ sit boni ⁊ ũtuosi. ⁊
dec; eos seq bonos mores
nobiliũ ut sit magni ⁊ ma
nifici. p̃ſtantes ⁊ affabiles
⁊ fugẽ malos et non sit
elati alios despicientes.

Cap̃. vi. q̃ sũt mores di
uitũ ⁊ quo reges ⁊ p̃nci
pes se h̃re
d̃beãt
ad illa
ditiũ. ¶ P̃e diuites m̃ẽ
sũt elati. ¶ Sc̃o otiuseliosi.
¶ Tertio s̃ molles ⁊ iẽpati.
¶ Quarto sũt iactatores ali
os despiciẽtes. ¶ Quinto
qr reputãt se digs p̃nci
pari. ¶ Quod aũt ẽ dites ela
ti. Nã ut. ph̃. ait. ideo sic di
ponitur. qr hn̄do ditias
credũt se h̃re oĩa bõa. vñ
2 so. reth. dĩ q̃ ditie sũt q̃si
quodã p̃ciũ ⁊ q̃sĩ digtas
alioz. Vñ ẽẽ icõi opiõe uul
gariũ oĩa m̃ſari numis
mate ⁊ oĩa ẽẽ apptiabilia
p̃tio denarioz. h̃ntes g̃
numismata extimãt se
h̃re oĩa bõa eo q̃ reputẽt
peciũa ẽẽ digtatẽ alioz
oiũ; p̃ciũ. Ex iõ dĩbus
suis efficiũt supbi ⁊ elati
credẽtes oĩbus excellẽtorẽ
ẽẽ. ¶ Sc̃o dites sũt otiume
liosi. Nã si sũt elati ⁊ uo
lũt uideri excellẽtes ẽẽ ali
is ex h̃ qs excellẽ uidẽat

si pot alijs cotuelias infe
dites. ut videat alijs pferri
et ut appareat eos ee excel
letiores illis monet n alij
cotumelias iferat. Tertio
dites sut molles et ipati
q eis otig exerciijs viue
re. assueti e sut viue adeo
delicate q n possut aliqua
molestias suffre. io stati
cu passioantur mult et fiut
isecutores passiou. no
valetes passioib resiste.
q assueti sut viue delica
te et sin molestia. Quarto no
sut viles et epati s; mag
sut mulieb res. sunt mol
les et isecutores passionu.
Quinto sut dites iactato
res alior. Nam ut innuit.
ph. ij. reth. maxim iata
mtu hnt ut sit tales.
Nam q sapietes otig
idige bois ditu. otigit
ut dites ipsius cordibus
eleuetur despiciētes alios
et credētes se ee sup eos.
eo q videat eos idige bo
nis eor. Recitat e ph. ij.
q cu qsitu fuiss; a muli
e q utru eet meli fi dite

q sapietes. Respondit q
mag videbat sapietes
freqntare ianuas ditu q
dites ianuas sapietum.
Diuitie g eo q sit mag
sensibile bonu aul g mb
qui no cogscut boa sesi
bilia reputat bon excel
lens et maxim ita ut di
uitias bois alijs pferat.
Sexto dites reputat se
digs pncipatu. Na ut ph.
ait. hic ei putat e pp qd
quis efficiatur dign pnci
patu. Credut e q dignitas
pncipatus sit ditie. vi
a eis ditias ee tm bonu.
q q affluit h bono. sit
dignus pncipatu. Omes
g hij mali mores ditib
opetut eo q accipiat ee
ditias credentes ee mai
bonu q sit dec; at reges
et pncipes hos malos mo
res fuge. Na si ditijs affl
uat n debet pp h excelli n
pp h credere debet se ee digs
pncipatu. Na dignitas pnci
patus pncipalr i virtutu
v tutib et pruntie q sut
boa itiora. n a pncipalit

imitatiu̅ diuitijs q̅ sunt bo̅a
exteriora. Diuitie g̊ si or
dinent̊ ad op̅a u̅tuosa ad
s̊uiunt felicitati nr̅e ⁊ sunt
organa ad ip̅a᷑ ⁊ faciu̅t
ad q̅ndam c̅l dita̅te. s; si or
dinentur ad lascitia̅ ul'
ad contumelia̅ ul' ad ite̅p
antia᷑ ul' ad alia uitio̅sa
op̅a tu̅c mag̅ reddu̅t
ho̅ie᷑ ifelice᷑ q̊ felice᷑. ⁊
Reputat̊ g̊ quis digni̅
p̅ncipa̅tu si sit bonu̅ ⁊ pru
dens n̊o si diuitijs affluat.

Qualit̊ reges ⁊ p̊ncipes
n̊o sunt dig̊ p̊ncipari. ñ
fugiat mores malos
ip̅o᷑ diuitu̅ ⁊ ñ suas diui
tias ordine̅t bonu̅ ad ⁊ ad
op̅a u̅tuosa. Uiso qui
sunt mores diuitu̅ ⁊ q̊ d᷑;
reges ⁊ p̊ncipes fuge̊ t
tales diuitu̅. Restat ui
dere qui sunt boni mores
co᷑. ph̊. a̅t. ij. reth̊. solu̅
unu̅ bonu̅ more̅ ui̅r di
tib᷒ attribue̊. ui᷑ el᷑; quod
bn̅ se hn̅t c̅a d̊ina. Diui
tie e̅ q̊ uir̅ e̅e bo̅a for
tune n̊o ui̅r e̅e sufficiente

industria hu̅a. ex h̊ q̊ a̅s
fiat diues. uidem̅ e̊ h̊o̅ie̊
alii mag̊ industres. mi
ditari. Q̊a g̊ sic e̊ acq̊si
tio diuitia᷑. ut d᷑. ij. reth̊.
attribue̅da e̊ facto ⁊ or
dinato̅i diuin̊e mag̊ q̊
sagacitati hu̅a̅e dig̊ g̊
dites c̊e d̊ina bn̅ se h̅re
debe̊t. h̊ e̊ g̊ q̊ d᷑. ij. reth̊.
q̊ uni̅ optimu̅ mor̊ sequi
tu̅ dites q̊ bn̅ se hn̅t c̊
d̊ia credentes aliq̊ lit̊ p
fata. i. p ordinatione᷑ di
uina᷑ h̅re hi̊ bo̅a. h̊ aut̊
dictu̅ ph̊i diligent̊
e̊ c̊siderandu̅. Na̅ diuitias ⁊
que᷑; bo̅a h̊ni mag̊ d̊
ho̅i refe̊t idiuinu̅ ordi
ne᷑ ⁊ diuina᷑ p̊uidentia᷑;
q̊ i p̅pri̅ industria᷑ q̊ si h̊e
bn̅ attende̊t dites facie̊
do mag̊fica c̊e d̊ia n̊o
crede̊t se d̊o bo̅a largi̊. q᷑;
mag̊ cogitare̊t q̊ ei red
du̅t q̊ ab ip̅o acceperůt ⁊
h̅re a̅t bonu̅ more᷑. uide᷑ h̊;
se h̅re c̊e d̊iua ta̅to mag̊
dec᷑ reges ⁊ p̊ncipes q̊ to
deo su̅mo uidea̅ c̊plib᷒

mores

debet recitare regis. Cap. vij.

Qui sunt mores potentum
et quid ad mores illos regem
oporteat se debeat habere.

Nobilitas diuitie et ciui
lis potentia inter bona exteri
ora computantur. non tamen
dicunt unum et idem contingit
enim aliquos esse nobiles. quia
processerunt ex honorabili
gente qui tamen non sunt diuites.
Sic etiam contingit aliquos esse diuites
qui non sunt nobiles. quia non proces
serunt ex honorabili gente.
set sunt ditati. Differt ergo
esse nobilem et esse diuitem. Di
ffert autem esse nobilem et diuitem
ab esse potentem. Nam ex hoc
dicitur aliquis esse potens quia est in
aliquo principatu et habet
multos sub suo dominio. Cer
tum multos nobiles uide
amus esse impotentes et non
posse principari non erit idem
esse nobilem et esse potentem.
Rursus uidemus aliquos
habundare in argento et
auro et in agris et vineis
qui tamen deficiunt in ciuili potentia.
quia nulli reguntur sub eis

imperio. quare non idem est esse di
uitem et esse potentem. ¶ Vi
so ergo qui sunt mores no
bilium et qui diuitum. Restat
uidere qui sunt mores po
tentum. potentes sunt ut
uult philosophus ii. rethoricorum omnino
habent meliores quam diuites. | moˀes

Narrat enim philosophus. tanta in quibus
mores potentum excedunt
mores diuitum. ¶ Primo.
est potentes sunt magis studi
osi quam diuites. ¶ Secundo sunt
magis temperati. ¶ Tertio
sunt minus contumeliosi.
¶ Sunt enim magis studio
si et magis boni potentes
quam diuites. quia secundum philosophum. co
acti sunt intendere ea que
sunt ad potentatum. Nam
qui est in aliquo potentatu uel in | ta
aliquo principatu quia est
persona communis et publica
ad quem multi respiciunt,
uerecundatur declinare omnino
a medio et non agere opera
uirtuosa. Ipse ergo prin
cipatus quodammodo inducit
et hominem ad bonitatem
et ad iustitiam. studiosi

Cap. vij. Qui sunt mores potentum ...

ores q̃ sunt potentes quam
dites. quia coacti sunt intende
opera potestatis que debet esse
bona et studiosa. ¶ Secundo po
tentes sunt magis temperati quam
dites. Nam cum quis dat se ex
citio retrahitur ab omnibus. Di
uites quoque si non habundant ia
uili postea et non cogantur intendere
operibus iustitie. uacant ocio
et delectationi inclinantur ut dant
opera ueneris et fiunt intemperati.
potentes quoque et principantes
quia oportet eos intendere exteriori
curis retrahuntur ut ocio non
possint uacare ueneris. Ergo
potentes magis esse temperatos
quam dites. ¶ Tertio potentes
sunt minus contumeliosi quam ut pro
scribit .ij. rethoricorum. si potentes in
iuriantur non iniuriantur in paruis
sed in magis potentes et exercen
tes in principatu quia sunt in loco
magis honore digni non in
tendunt nec in magis in ardua.
Ideo si contingat eos alios
iniuriari non iniuriabuntur
in paruis sed in magis. Non enim cu
rabunt facere paruam offensam uel
in illo dampnificabunt alios

uel inferrent magnum dampnum.
minus quoque sunt contumeliosi potentes
quam dites quia non curant quod leviter contu
meliantur sed solum sunt contu
meliosi in magnis. ¶ Mores
quoque ditium omnino peiores sunt quam
nobilium uel potentium. ¶ Ideo di
uitie si eas non concomitetur poten
tatus et nobilitas. ut in
plurimum magis reddunt hominem
infeliciorem quam feliciorem. ¶ Nam esse sit di
ues et quod non est nobilis non est in
aliquo potentatu ut plurimum
est intemperatus et est insensatus fe
lix. uel est insensatus fortuna
tus. diues enim si non sit nobilis
et si non processit ex genere antiquo
et honorabiliter sed si nuper dita
tus. dicitur esse insensatus felix.
quia nescit uti diuitiis que sunt
organa ad felicitatem. uel dicitur
insensatus fortunatus quia nescit
fortunas ferre uel nescit debi
te se habere in diuitiis. que sunt bona
fortune. ideo dicitur .ij. rethoricorum. quod nuper
ditatum esse est ineruditio diui
tiarum. Nam qui nuper ditati sunt non
sunt eruditi quomodo possunt uti
diuitiis. propter quod in eodem .ij. rethoricorum scri
bitur quod mores ditiarum non insu

cete

et tu dat se uni operi retrahit ab alio

diuites

quia consilio diuos

ma sit. Dicere sunt mores insen-
sati et felicis. Nobilitas ergo
bene associatur divitiis quia tunc est no-
bilis et ab antiquo sui progeni-
tores divites extiterunt. Me-
lius noverunt divitias supportare
et propter eas non tantum extolluntur.
Universaliter enim bona sensibilia omnino esse
omnia sciunt et virtutibus. Nam divitias
et sensibilia bona primo usque habentes
reputantur maiora quam sint. Vita
vero vilescunt. Secundum autem vero virtu-
tes modo omnino se habent venientium.
Nam primo usque habentes non reputant
tantum magis sunt post quam habita
sunt. Nec enim gustare incipiunt suavitatem su-
avitate virtutum ac dulce-
dine divine sciunt statim perci-
piunt esse maiora bona quam extiterint.
bona ergo sensibilia quanto ma-
gis habentur tanto minus reputantur.
Ex hoc cum ditati ab antiquo m-
agis assueti sint in divitiis et ma-
gis assueti sint eas quam nuper
ditati non tantum reputant divi-
tias. non sic extolluntur propter illas et
sicut qui de novo divitias su-
sceperunt. Nec ergo sit quis insen-
satus fit felix et nesciat for-
tunas ferre expedit non divitias

consequitur nobilitas. Dives
est nobilis et ab antiquo sit in
omnibus se habet quam rusticus ex no-
vo ditatur. Bene ergo dictum est quod
ne dives sit insensatus et
felix requiritur ut sit nobilis.
Sed ne sit impatiens requiritur
ut sit potens quia ut diceba-
tur potentes. Reges ergo et prin-
cipes quia ut plurimum his tri-
bus extrinsecis bonis afflu-
unt videlicet divitiis, nobilita-
te et potestate, eos esse eruditos
et temperatos. Nam per nobilitatem
eo quod ab antiquo habundave-
runt divitiis sciunt magis for-
tunas ferre et esse divitias
sciunt magis erudite se habere.
Rursus quia pollet principatu
et potestate, eos diversis intendere
retrahunt a venereis et iocun-
ditate ut sint temperati. Sic ergo scien-
dum est de moribus quia iuvenum
senes et illi qui sunt in statu.
potentes. Nobiles et divites.
tales mores habent quales
diximus non quia omnes vel tales
sunt et quia necesse sit eos tales
esse. Sed quia ut plurimum divitum.
nobilium et aliorum sunt tales

melius

mores quales supi dice
bam. Rursus l; n sic necc
eos tales hre tn mltu in
clinatur & mag pnitate
hnt ut sequatur passiones. Ju
uenes g ul senes no idi
guet si aliqs malos mo
res d ipis narrauim q
nullaz eis phi mores no
citatez i ponim qn possint
omes malos mores uita
re & sequi ordine; ronis. Sic
e n nobiles ul dites idi
gni debet. S; ipos narrauimus aliquos malos
mores. q n o; omis tale
ee. s; sufficit illo repiri in
plib; pnitate ei quada
& no necitate phi mores
i eis ponere intendebamus.
Narratis g morib; lau
dabilib; & uitupabilib;
s; diuisas etates & s; di
uisos stat decet omis hoies
sequi mores laudabiles
& fuge uitupabiles. S;
tanto mag l; dec; reges &
pncipes qnto saltiori gra
du existunt. Ipi ei ut supi
dicebat debet ee er a for
ma uiuendi. Quoq g lauda

bilitatis e i moribus sin
glor totu debet i ipis p
apli apfctius repiri.

Incip capitula sci libri
pncipal d regie regim a pn
cipum.

Quod nale e hoi uiuere
i societate. q dec; hi re
ges & pncipes diligent
aduite. Quo se ht ciuitas

1

domi ad ciuitas alias et
quo hi ciuitas sit necc in
huna uita. Quod ciuitas

2

domi e aliq mo ciuitas pa.
& q ciuitas nal e & q reges &
pncipes. & huiusr omis cure
li ignorare no debet.

3

Qual sit ciuitas domi & q o;

4

domu ex plib; cstare psonis.
Quod o; i domo salte dua ciuita

5

tes ee & q o; ea csiste salte
ex trib; gnib; psonar.
Quod i domo scda o; tres ciuita

6

tes ee. uiz. gna psonar et
tria regimina & q o; huc s;
dicere i tres ptes.
Quod hō e al nalr cuigate

7

& q nolentes nube no ui
uunt ut hoies s; uel sunt bestie
Quod omis aues ul se dy.

8

& max reges & pncipes debet

ſius ꝯiugibꝫ idiſſibilr̃ ad
9 Qđ oīs ciues et [illegible] lr̃r.
maxĩ reges ⁊ pn̄cipes una
ſola uxore debet ee ꝯtēti.
10 Qđ ꝯiuge ꝯiū ciuiū ⁊ ma
xĩe regū ⁊ pn̄cipū vno
viro debet ee ꝯtēte.
11 Qđ decet oēs ciues ⁊ maxĩ
reges ⁊ pn̄cipes ñ ducē
ꝯiuges vna ſibi nimia
ꝯſaguinitate ſibi ꝯiūctas.
12 Quō reges ⁊ pn̄cipes et
ulr̃ oēs ciues decet uxo
res accipe ornatas ex dō
13 Qđ decet oīs [illegible] ribꝫ bōs.
ciues ⁊ maxĩ reges ⁊ pn̄ci
pes q̄rere ī ſuis ꝯiugibꝫ
ñ ſolū bona exteriora ſꝫ āī ī tē
riora tam cōis q̄ aīe.
14 Qđ oīs ciues ⁊ maxĩ regē
⁊ pn̄cipes. ñ decꝫ ſuas uxo
res rege eodē regimine
quo regendi ſūt filij.
15 Qđ oīs ciues ⁊ maxĩe
reges ⁊ pn̄cipes ñ decet
ſuas ꝯiuges eodē regīe
regē q̄ regūt ſe ſui.
16 Qđ deteſtabile ē ī oībꝫ ci
uitatibꝫ ⁊ maxĩe ī regibꝫ
⁊ pn̄cipibꝫ ī etate nimis
iuuenili uti copla ꝯiugali.

Quo tpe frigido q̄ flant 17
uēti boreales magꝯ ē
dand̄ opa pcãtōi filioꝝ
q̄ tpe calido quo flant
uēti auſtrales.
Qđ ī mulierib' q̄dā ſēt la 18
udabilia q̄dā uō uitup
Quo regīe oīs [illegible] abilia. 19
ciues ⁊ maxĩe reges et
pn̄cipes debeāt ſuas cō
Quali' eē [illegible] uge regē. 20
ues ⁊ maxĩ reges ⁊ pn̄ci
pes ad ſuas ꝯiuges debē
te ſe habere.
Quō ſe ie ꝯiugate eē or 21
natū cōis ꝯbeāt ſe hr̃e.
Qđ ñ decꝫ reges ⁊ pn̄cipes 22
⁊ ulr̃ oēs ciues erga ſuas
ꝯiuges nimis ee zelotipē.
Quale ſit ꝯiugiū mlīrū 23
a q̄ eaꝝ ꝯſilio e utendū
ſi ſplicat' ſet ī caſu.
Quō decet regē ⁊ pn̄cipē 24
⁊ ulr̃ oīs ciues ꝑſs ꝯiugi
bus ſua apire ſecreta.
Cap. j. q̄ nāle ē hoīm̄ ui
uere ī ſocietate q' decet.

Rimi re. pn̄. hc
libri ē dī diligēt
geſta ī mq. adū
oñ ſui ē ī quo tere.

reges et principes debeant
suam felicitatem ponere. quas
virtutes. habere quas passi
ones sequi et quos mores
debeat imitari probabitur. Iam
sufficienter dictum qualiter qui
libet debeat se ipsum regere et
qualiter debeat ipse ipsum esse. Re
stat ergo dicere de regimine familie
sive domus. Non est sufficiens quod
reges sint boni in se ipsis nisi
sint quo ad alios boni et nisi
sciant alios gubernare. nec
sufficit quod reges et principes
debite se ipsos regant nisi re
gere sciant domum civitatem
et regnum. In hoc ergo secundo libro
determinabitur de regimine domus. Sed
cum familia sive domus sit communitas
quedam et sit communitas nullus si de
domo determinare volumus
investigandum est quomodo se habeat homo ad
esse communitatis et sociale. Secun
dum ergo quod homo ultra alia anima
lia. iiii. indiget. videtur ex quibus
quadruplici via venari
possumus ipsum esse naturaliter communitativum
et sociale. Prima via sumi
tur ex victu quo homo indiget.
Secunda ex vestitu quo regitur.
Tertia ex defensione prohibitum

prout ab hostibus liberatur. et
Quarta ex disciplina et sermo
ne per quem instruitur. Sicut enim ym
aginari debemus quod natura nihil fru
stra facit. Si ergo quod naturaliter sit
naturalia sunt ea sine quibus non
potest conservari in esse. frustra enim esset
natura agens si res naturales nullo
modo conservaret in esse. statim
potest quod esset frustra esse desi
ret. Quare cum vivere sit et
homini naturale. omnia illa que
sunt ad bene vivere et sine
quibus non potest in vita suf
ficere sunt homini naturalia. Inter
autem alia que faciunt ad suffi
cientiam vite humane est societas
naturaliter ergo homo est animal sociale. et
Quod autem societas maxime faciat
ad sufficientiam vite humane pa
tere potest ex hiis. iiii. supra
enumeratis quibus homo aliter quam
cetera alia indiget in vita.
Prima ergo via sumitur ex ipso
victu quo indiget. Nam homo
respectu animalia habet meliorem
tactum et meliorem complexionem
eorum. ideo et omnia alia indiget
cibo diligentius artificialiter
preparato. Nam natura animalibus et
aliis quam sufficienter ministrat

cibum ut aliis non viventibus
ex rapina cuiusmodi sunt oves
boves et cetera talia ministrat
herbas et fructus quibus absque alia
praeparatione sufficienter ad nutri-
mentum. Animalibus vero viventibus
ex rapinis ut lupis leonibus
et ceteris talibus administrantur
ex animalibus aliis quae naturaliter praedantur
quodammodo ergo omnibus aliis
animalibus natura sufficienter praeparat
nutrimentum. Nam quia non habent com-
plexionem ita puram et ita re-
dactam ad medium ut homo
indiget cibo. ita depu-
tato ut quasi cibaria aliorum
alium sufficiunt eis ad vitam
prout sunt praeparata a natura ab-
sque alia artificiali decoctione
vel praeparatione. Homo vero quia habet
magis complexionem puram et redu-
ctam ad medium indiget ali-
mento praeparato et depurato.
Frumentum ergo quod ea natura pro-
vocatur et sic est sufficiens ci-
bus aliis animalibus. Homini autem non
est sufficiens nisi paretur et depure-
tur: ideo molitur, depuratur,
fit inde panis et coquitur ut
sit homini congruus cibus. et quia
ad haec omnia una sola persona
non bene sufficit. ideo ut homo inde
victus sufficiat sibi in vita
indiget societate. ut unus-
quisque suppleat alterius
defectum. et quod dictum est de cibu-
to intelligendum est de aliis a-
bariis. Numquam homo existens so-
lus sufficit sibi ad habendum con-
grua cibaria quae requiruntur
ad vitam. bene ergo dictum est quod
ex parte victus quo indige-
mus homo naturaliter est animal sociale.

Secunda via ad investigandum veri-
tatem sumitur ex parte indumen-
torum quibus tegimur. Nam sicut
natura sufficienter aliis animali-
bus providit de victu: sic
videtur quod eis sufficienter providerit
in vestitu. bestiae enim et aves
quia naturale indumentum habent vel
lanam vel pennas. Homini autem non
sufficienter natura providet in ve-
stitu. Cum enim homo sit nobili-
oris complexionis quam alia
animalia a frigiditate et a
tempore temporis magis habet offen-
di quam illa. quia ergo habere victum
et vestitum congruum ad vi-
tam humanam nullus sibi suffi-
ciat sine societate alterius.
sequitur quod homo naturaliter impetu
habeat ut sit animal sociale natura

g̊ fiunt ɔ̇tas dom̄ ⁊ ɔ̇tatē
aliē ēmōi sūt ɔ̇tates uic
ciuitatis ⁊ reg̊. ad h̄ q̄d
hōīes pſtē sibi īuuitā su
fficiāt. S; silue sūt necia
ad ɔſuād' hōīs nāle ui
uē ī ɔ̄ītate ⁊ ī societate
ē quodā mō hōi nāle. Cū
nīa ad īuestigād' hec ɔ̄
sūnt ex remotīs phibētur̄
ꝑ ut ab inimicis ul' ab h'
sibꝫ defendim̄. Nā ē aliqb'
alibꝫ ad sui tuitōēz ɔ̄dit
cornua ut bubal' ⁊ bobus.
aliqbꝫ uō dedit dentes ū
lupis ⁊ canibꝫ. aliqbꝫ ū
dedit ungues. ut Rūs
⁊ leōibꝫ. aliqbꝫ uō dedit
cōīs agilitatez. ut lepori
bus ⁊ capreis. S cuīt ē cā
preī ⁊ lepores q' nō p̄ āīā
possūt euadē mortis pidā
n̄ p cōīs agilitatē ⁊ pfugā.
Jō statū cū audiuit stre
pitū fugā arripiūt. q' n
atūa hōīt āq' excellētōi
āīalū nō ad sui tuitōēz cō
nua ul' ungues. S; dedit
ei manū q̄ s; ph. in. iij. d' āīā
ē organū organoꝝ. Nam
p manū oīa organa ⁊ qe

quid ad defensiōēz facē fa
bricāē ualem̄. Q'r si nāle
ē hōi desiderāre ɔſuatiōēz
uite cū hō solitari' n̄ suffi
ciat sibi ad hūs ɔgruuz
uictū ⁊ uestimētū ⁊ ad fa
bricād'. s arma ⁊ organa
p q̄ ab ħys defendāē nāle
ē ei ut desidēēt uiuē ī ɔ̇tate
⁊ ut sit al' sociale. Cū
ta nīa sūi expte s' mōīs ⁊
disciplīe p q' istruim̄. Naz
alia alia sufficiēt īclināē
ad opa sibi debita ex inſti
ctu natē abſ; īstructōē ⁊
alia precedēte. Ut aranea
ex istīctu nīe debitā telaz
faceēt siuūq'. Uidisset alias
araneas texuisse. sic ā yru
diēs debite faciūt nidū
si nūq' uidissēt alias ēdi
ficasse ⁊ canis ex instī
tu nīe īstruitē qualr' se d'
beat hēē ipcū si nūq' ui
disset canes alias pepise.
Mulier āt cū parit nesciat
qualr' se debeat halē ipcū
n̄ posteēces sit sufficienē
ex instīctu nīe inclinatur
ad opa s nālia debita n̄
dedit ei loq'lā siū s'mōēm.

ut per sermones homines se inuicem doceant et unus ab alio
suscipiat disciplinam et quia
hoc fieri potest non sic cum aliis communi
animalibus. naturale est homini communicare aliis
et esse animal sociale. Vnde philosophus primo po-
liticorum. inter alias rationes quas tan-
git probantes hominem esse animal natura-
le potissime sociale et ciuile adducit
hanc rationem. videlicet quod quia sermo
est ad alterum ut ad socios ex
quo natura dedit homini sermonem quem
non dedit aliis animalibus. sequitur hominem magis naturaliter
esse animal sociale quam alia animalia. Con-
siderantes naturale est homini esse animal sociale
recusantes societatem et no-
lentes uiuere ciuiliter. ut supra in
primo libro tetigimus. et ut infra tange-
tur. qui non uiuunt. vel homines
uel quod hoc conuenit eis quia de-
ficiunt a modo humano et tunc
sunt quasi bestie. vel quia modum
humanum excedunt cum modo
sunt uiri contemplatiui et tunc sunt
quasi dii. Ideo dicit philosophus politicorum quod eligens
solitariam uitam. non est pars ci-
uitatis. Sed aut est bestia
aut deus. Ad hec etiam est eli-
gentes non communicare aliis uel
hoc est quia nimis sunt celati et
non possunt societatem aliorum
supportare et tunc sunt quasi bestie.
uel quia sunt nimis boni et uo-
lunt uacare contemplationi diuinorum
et tunc quasi diuini. Decet ergo omnes
homines maxime reges et princi-
pes diligenter aduertere quod de-
seruiant societates humane et ci-
uiles. ut ad bonum uiuere sciant
se et alios ordinare. Capitulum 11.
quomodo se habet communitas domus ad
communitates alias et quid sit communitas

Dubitabit forte aliquis sit- necessaria in humana vita.
dicens nos sciamus limi-
tes ignorare quia societas
siue communitas illa per quam nobis suf-
ficimus in uictu et uestitu et in
aliis necessariis ad uitam non uidetur
esse communitas domestica sed ciuilis.
quia secundum philosophum primo politicorum communitas do-
mus non est sufficiens in uita
tota ideo etiam inuenta fuit
ciuitas. ut expediens ad
uitam in una domo uel in
uno uico reperiri non possunt
reperiuntur in uico alio. uel in
alia parte ciuitatis. Ciui-
tas ergo si sit recte ordi-
nata continere debet expedi-
entia in tota uita ut in 3°
libro plenius ostendetur. quia sicut

ſe h̄t ad co͞itatē domeſticā

de͛tiare de ͦ͛tate ciuiū non
ſpectat ad hūc librū ī agi
tur de regīe dom̄. ſ; ad t͛tiū
ī agetū de regīe ciuitatis.
Videm̄ tn̄ ſ͛gl͞li fuiſſe limi
tes h͛ artis ͦ͛tiando i p͛ce
denti caplo aliq̄ ptinen̄ ad
ͦ͛tatē ciuitatis. ſ; ſi dilige͞
tē aſpiciāt quō ͦ͛tas do
meſtica ū poſſit ēē ciuitā
neq; uic͛. ū h͛at ēē domuſ.
Si ͦ͛tas aliq̄ ē nc͞cia ī h͛uā
uita. Sequit͛ ͦ͛tatē dom̄
ad h͛ uitā nc͞ciā ēē. ī p͛ce
denti ḡ caplo de͛tiauim̄
de ſocietate h͛uā oñdente͛
eā ēē nc͞ciā ad uitā h͛. q͛
p͛ h͛ maīfē oñdit͛ nc͞cia ͦ͛
tatē domeſticā. cū oīs
alia cōitas cōitatē illam
p͛ſuppōāt. C[e]t͛ doutēs ḡ.
q͛ ſi ſc͞a politica diligent͛
cōſidēm̄ appebit quadru
plicē ēē ͦ͛tatē uitel; uti
dom̄ ciuitatis ⁊ reg͞. Na;
ſic͛ ex pſoīs plib͛ ſit domuſ.
ſic ex m͛l͛tis domib͛ ⁊ ex m
ultis. ſit uic͛ ⁊ ex m͛l͛tis ui
cis. ciuitas. ⁊ ex m͛l͛tis ciui
tatib͛ regnū. Et ſic ſigl͛es
pſōē ſūt ptes dom̄. ⁊ ſic do

mus ſūt ptes uici ciuita
tis ⁊ reg͞. ū tn̄ eodē m̄. Sed
uici ſūt p͛ ſi mediata q̄ in
mediate ex domib͛ cōſtitu
itur uic͛. ciuitatis u͛o ul͛ re
gni. dom̄ ptes ēē dr̄. q͛ cō
ſtituēdo uici ex cōñti poſt͛
cōſtituit͛ ciuitatē ⁊ regnū.
h͛ ḡ mō ͦ͛tas dom̄ ſe h͛t ad
ͦ͛tates alias. q͛ oīs alie
ipā p͛ſupponūt ⁊ ipā ē q͛ai
mō ps oīū aliaꝝ. Na͛l͛ ḡ
origo ciuitatis. ut p͛z p ph͛.
p͛. pol͛. h͛ mō exiſtit. q͛ p͛o
fc͞a fuit vna aliqua dom̄.
S; cr͛ēſcētib͛ filijs ⁊ filiabus
⁊ ū ualentib͛ p͛ m͛l͛titudīe
h͛itarē ī domo illa cōſtruxe
rūt ſ͛ domos ānexas ⁊ ſic
⁊ m͛l͛tis domib͛ fc͞a fuit
uic͛. Vñ ⁊ p͛ pol͛. dr̄ q͛ uic͛ eſt
uicina domoꝝ quos uocat
q͛dā collactenos pueros
q͛ pueros ⁊ puōꝝ. Na͛l͛ ḡ ēgo
origo uici ē ex cōuicina do
moꝝ quas cōſtruxr͛ m͛l͛titudo
collactaneoꝝ ⁊ filioꝝ ſuū
puōꝝ. Nā ut cōtīgebat cr͛
ſcētib͛ collactaneis. i. ne
potib͛ ⁊ filijs. ⁊ filioꝝ filijs.
⁊ ū ualētib͛ h͛itarē ī una do

mo opulsi sunt facere domos
plures et constituere maiores. Sic per
dicte ipsorum generacione et ulterius au
gmentate multitudine facta est
pluralitas vicorum et ponentes
fuit quod est castrum vel civitas. ulterius
vero multiplicatis castris
et civitatibus factus est princi
patus et regnum. Utrum autem
alio sit possibile genere uia
civitatis vel regni quam ex cessione
collactaneorum vel filiorum in
fira plurium ordinatorum. Ad presens
vero intendimus dicere sit quod hoc genus est
magis quod procedit ex generatione et
quod operis nature concedo tamen sit de
hac qualiter constituatur unica
civitatis sive regni. semper domus
sic se habet ad communitates alias quia
est prius omnium aliarum et aliquo modo
eas omnes alie presupponunt.
Viso quomodo communitas domus se habet
ad communitates alias ostendimus et
patet quomodo hec communitas sit necessaria
in humana vita. Nam si omnes communita
tes alie domum presupponunt.
si aliqua communitas est necessaria
propter ad sufficientiam vite omnino
communitatem domus necessariam esse. Reges
ergo et principes quorum officium est
dirigere alios et bene vivere in gratie

debent quomodo domus et civitatem
deserviunt ad sufficientiam humane
vite. Cap. ii. quod communitas domestica
est aliquomodo communitas perfecta et com
naturalis et quot et quibus personis constituitur.

Non laborem in eo quod cives
nuncupant ei de domo ??? ???
loquimur. Sciendum quod domus ???
noiare potest hedificium non constr.
ex pariete constitutum. tec
to et fundamento vel potest noi
nare familiam in eo contentam.
Sic et civitas aliter noiatur
muros et ambitum civita
tis aliter vero gentem habitantem
in ipsa. dicimus enim aliquam civita
tem aliquos hedificasse non quia muros
vel hedificia hedificaverunt. Sed
quia incole civitatis fecerunt
propter hec aliquod dicere consueverunt domos
suas habitatas esse non quia la
pides ? egerunt. sed quia progenito
res sui fecerunt ?. quia sicut communitas
civium civitas noiatur. Sic
societas et communitas personarum habi
tantium in una domo. domus
nuncupari potest. domus ergo de
qua principaliter intendimus in
morali negotio non est ipsum hedi
ficium. sed est communitas. domes
ticatio domesticorum personarum

Spectat e ad moralem
ph'm. ut ad yconomiam
dictare de edificijs do
morum q's spectat ad ipsorum
ulra a typo omne q' decet
l' omnes hec habitationes decen
tes s(ed) suam possibilem facul
tatem. non t(ame)n spectat ad
ipsorum dictare principaliter
de domo ut nominat l' edi
ficium constructum. Sed dicta
re d(e) de domo que e(st) l' edifi
cia p(ro)ut l't ordinem ad do
mum que e(st) h(abi)tas p(er)sonarum.
Sic spectat ad politicam
dictare de domo ordine
domorum ad constitutionem
unica ad fabricam ciuitatis.
ut ordinantur ad ciuitatem
q(ue) ad politicam cinnitur. In
tendimus ergo omne de domo
que e(st) h(abi)tas p(er)sonarum dome
sticarum quo sit h(abi)tas p(er).
Notandum ergo q' p(ri)mum in di
stingui pot. Ut e(st) p(ri)mum
in opere. a p(ri)us in intentione. a e(st)
p(ri)mum in uia generationis a temporis.
a p(ri)us in p(er)fectionis a complementi.
u(nde) animaduerte q' ea que sunt ad fi
nem precedunt finem in opere a
in executione. Sed finis pre

cedit ea s(ed) intentionem age
ntis. Agens e(nim) p(ri)us a p(ri)n intendit
finem. u(nde) q(ui)a n(on) pot habere fi
nem n(isi) p(er) ea que sunt ad finem
modus executionis modus a
operis e(st) contrarius intentioni et
uoluntati. Nam intendimus
a uolumus ea que sunt ad finem
intendendo a uolendo finem.
ita q' finis e(st) p(ri)us uolitus a i
ntentus. Sed in operando a in exe
quendo e(st) contrario. Nam prius conse
quimur finem operando ea que
sunt ad finem. ita q' ea que s(unt)
ad finem l' posteriora in uo
luntate a intentione. sunt t(ame)n
p(ri)ora in executione a opere. Nam
si finis esset quod p(ri)us operatum
cum adepto fine cessaret opus.
numquam operemur ea que sunt ad
finem. Unus ergo modus disti
nguendi prioritatem e(st) q(ui)a aliquid
e(st) p(ri)us in uoluntate a intentione.
aliud uero in executione a opere.
Alius uero modus distingu
endi prioritatem esse pot.
q(ui)a aliqua prioritas e(st) in
uia generationis a temporis. Aliqua
uero in uia p(er)fectionis a comple
menti. ut puer e(st) prior in uia
generationis a temporis. q(ui)a prius

tp̄e .a.s generatiui . et si
atur puer q̄ efficiatur
ui. vn̄ tn̄ uir ē p̄or pu
ero pfcōe et oplemto. q̄
usus rōis et alia q̄ requi
tu̇ ad pfcōe; huāa; p̄am
pliꝰ r̄suāt' ī uiro. q̄
ī p̄uo. . Sic g̊ distictis
p̄oritatib;. Relīq p̄t quo
c̄otas dom̄ se h̄t ad c̄ota
tes ciuitatis et ad c̄ota
tes alias. Nā ī t̄pe ciuitatē
t̄pe dom̄ p̄cedit uicā
ciuitatis et reḡ. S; ī uo
lutōe et īp̄fcōe c̄otates
a° p̄cedu̇t c̄oitatē dom
esticā. Rursus ī uia g̊n̄oīs
et t̄pis domestica c̄otatē
alias. S; ī uia pfcōis et
c̄oplemti c̄oitates alie
p̄cedu̇t ip̄a. Vī ē c̄otas
dom̄ ad c̄otates alias d
u̇sis se h̄t. ¶ P̄. q̄ h̄ c̄otati
r a' ē ipsa oēs n̄o alie r
pfcōes ip̄a. Cū ē ois ali
c̄otas ic̄luat c̄otates do
mus et addat ad sup̄ r
ip̄a; oīs alie c̄otates
sut pfcōres ea. h̄t g̊ se
c̄oitas dom̄ ad c̄oitates
alias sic ipfcōn ad pfcōn.

ut sic ps ad totū. Ruꝰ
sus h̄ c̄oitas se h̄t ad ā
sic q̄ ē ad finē se h̄t ad
ipm finē. Na; dom̄ t̄q
ad finē ordīat ad uicū
ē ciuitatē et regnu;
Sic ē dom̄ p̄ uicū . ui
cus p̄ ciuitatē. ciuitas
p̄ reg̊. C̄oitas g̊ uica
ē finis c̄otatis domus
c̄oitas ciuitatis c̄otatis
uica. S; c̄oitas reg̊ ē fi
nis oīū p̄dc̄a. quā ē
ipfcōn ī uia g̊n̄ois et t̄
poris p̄cedat pfcōn. p̄
fcōn uō p̄cedat ipm ī uia
pfcōis et c̄oplemti. Vn̄
dam ē c̄oitatē domus
ēē p̄orē alijs t̄pe et g̊n̄ac
ēē tn̄ posteriorē alijs per
fcōe et c̄oplemto. Vn̄ ph̄s
p̄. pol' c̄opans ciuitatē
ad uicā et domū. ait q̄
p̄a c̄otas ē c̄oitas ciuita
tis q̄ nō ē intelligēd' de
p̄oritate g̊n̄ois ul' t̄p̄is
cū ip̄e met dicat ciui
tatē p̄cedē ex m̄ltipli
catōe uica. Sic et uicꝰ
p̄cedit ex m̄ltiplicatōe
domoz. h̄ g̊ ītelligēd' est

ac prioritate pfcois 7 ople
mti. Amplr e ocitas domus
ad ocitates alias no solu
se hat sic pfcm ad ipfcm.
S; i q e sic ad fine; ad ipm
fine domi r hac ocitatu n
solu e prior i ope 7 postior p
fcce. sic ipfcm se ht apfcm
s; 7 e prior i ope 7 postior in
tetioe. q q e ad fine lx
mo se ht ad ipm fine. Spe
ctat e no sol; ad pncipe;
siu ad legis latore. S; ad
qlib; ciue pus itenare
bonu ciuitatis 7 regni q
i bonu ppe domus. int
pleni onacur. Viso oci
quo domi aliquo mo e p
or q ocitates alie delem
inaci pot quo fit hi coita
nal. Na cu na no psuppoit
arte. S; ars naz qequo ar
nali suppoitur n pe quo ar
tificiale e. S; oci s; q hi e
nale ee. qr si h e nalr al
ocatin 7 sociale. cu ois coi
tas psuppoat ocitate domi
o; ocitate domesticam siu do
mu quo nale ee. Reges g
7 pncipes debet scire gu
benare domestica 7 regere

familia siu domu n solu;
i q tu ee debet uiri sociales
7 politici. q sic gubnare
domi ptin; ad oms ciues. s;
spectat spalr ad reges 7 pn
cipes q sic regnu 7 ciuita
psupponit ee domu. sic re
gim reg 7 ciuitatis psup
poit notitia; regimis domi
7 psce pte. Nuq ei qs debit
rector reg ul ciuitatis ef
ficatu n se 7 sua familia
sciat debite gubnare. q
si spalr spectat ad reges
7 pncipes regere reg 7 ciui
tates spectat spalr ad eos
ut sciat domu pria; gubna
re. 7 tunc cogscat q 7 qual
e coitas quoda mo nalis
7 quo hi ocitas habet regnu
ciuitate ut e i psenti cap
itulo declaratu. Na p h mag
na habebut ad i uestiga
du regim ciuitatis. Est tn
diligent notiu q l; quoda
spali 7 excellenti mo reges
7 pncipes spectat intena
bonu reg 7 pncipatus ac
tn hi bonu itenare spectat
ad unuq q; ciue 7 ad q l;
icola ciuitatis. q bon reg

scire

ad

ē bonū oīū ciuiū & oīū cī
stentiū i reg. g° tn̄ q² quilʒ
struāt deb; ut sit digni rege
& p̄ncipāi. tn̄ & q² spectat
ad oīs ciues intēē bonū
reg ad unūquēq; ciuē scīe
rege domū suā. nō solū i
q° hī reg ē bonū p̄u. s; & p̄u
tale regimē ordinatʳ ad bonū
ō. ut ad bonū reg & ciuitati.

Cap. iiij. q̄l sit cōitas domꝰ. & q̄ opʒ domū ex plurib;

Est aūt ex p̄ce cōstare
dentī capitulo p̄sonis.
aliq̄lr declarāti quali
sit cōitas. Cū ostēsū sit q
lō sit al' domesticā nālē
& q cōitas domꝰ ē quodā m
nāl. at tn̄ q² n̄ p lxx suffi
ciēt habēt qual' sit hī cōitā
rāo itendimꝰ aliq̄ dīe d' cōi
tate domestica. Sciēd g
ph̄. p̄. pol. sic describē cōita
tē domꝰ. uidel; q domꝰ est
cōitas s²m nāz cōstituta q̄tdē
i omīe;. In hac aūt descriptōē
ad declarāti ē p p̄cedēs ca
pl̄ & ad restat ulterius de
clarādū. Nā q² domꝰ sit cōitā
s²m nāz supi grosse & figura
lr̄ p̄batur & i fīra clarius.

oñdetʳ. ubi distinguetʳ oīs
ptes domꝰ. & p̄babitʳ q quel;
tal' p's ē ad nāle. Restat g°
declare i descrip̄cōe p̄dca quō do
mus sit cōitas domꝰ cōstitu
ta i cōtz diē. Ad cuꝰ euidēn
ad ītēd. q hūānoȝ opꝰ a
coȝ que reqrītʳ ad suffici
entiā; uite que ordināti
huā cōitas ut ꝑ distīguit
ph̄. p̄. pol. Quedā sūt diur
nalia ut illa quib; idige
mus oīu die cuiꝰmōi ē cō
medē bibē & cuiꝰ mōi alia
sustētamēta & fulcīa corꝑalia
qb; cotidie idigemꝰ. Aliq̄
uō nō sūt diurnalia qbꝰ
nō cotidie idigemꝰ. ut ep
emptō & uēdicō. Nā & si ali
qui existētes i aliq̄ domo
ad sustētatiōēz uite coti
die indigetʳ ēptōē ul' uēdi
tiōē. uīz hʒ ēē ex defcu & ex cō
ruptōē domꝰ. Nō ē uirꝰ se
hīe ut i cole. n̄ ut ciues s;
mag ut peḡni & ut uiato
res. Si ad sustētiōēz uite
ēptōē ul' uenditōē cōtinue
egeat. Cōitas aūt domꝰ fcā
fuit ꝑpᵗ ea qb; cotidie idige
mus. Vñ q² i una domo n̄

repuit̃ oĩa ncc̃ia ad ui
taz nõ sufficiebat cõica
tio domestica s; oportuit
dare cõitatẽ uici ita q̃d
cũ uicus ɔstet ex plibus
domibꝫ q̃ nõ reperitur ĩ vna
domo repiatur ĩ alia. ꝑꝑ
q̃ phs. ult. p̃. pol. Et sic cõi
tas domus ɔstituta est
ĩ omẽ; die.i. ĩ opa diuina
lia. Sic ĩ opa nõ diuinalia
ɔstituta ẽ cõitas uici. Vꝫ
q̃ ĩ uno uico ñ repuit̃
oĩa ncc̃ia ad uitã p̃t cõi
tatẽ uici. oportuit dare
ɔtatẽ. Cõitas ḡ ciuitati
ẽẽ uĩr ad supplendã indi
geñ ĩ tota uita illa. ḡ uĩr
ẽẽ pfc̃a ciuitas ut supi
tãgebat̃ ĩ qua repiri p̃sẽ
q̃ ncc̃ia sũt ult̃ ad totã ui
tã. Rursus at̃ q̃z ɔtigit ci
uitates h̃re gueras uti
le ẽ uni ciuitati ad expu
gñd̃ ciuitatẽ aliã ɔfedã
rare se alĩ ciuitati. Et q̃ cũ
ɔfedãtatio ciuitatũ util̃
sit ad bellãd̃ hostes ⁊ re
mouẽd̃ phibeñ corruptiã
p̃t cõitatẽ domĩ uici ⁊ ci

ciuitatis

uitatis inuẽta fuit cõitas
reg̃ ⁊ p̃ncipat̃. q̃ ex ɔfedã
tiõe pliũ castror̃ ⁊ ciuita
tũ existentiũ sb̃ uno p̃nci
pe siũ sb̃ uno rege. Erit ḡ
h̃ ordo q̃ domꝰ ẽ cõitas ĩm
nãz ɔstituta ĩ omẽ diẽ. Vic
vo ẽ cõitas ɔstituta ĩ ope
nõ diuinalia. Ciuitas aũt
ẽ cõitas ɔstituta ad suffici
entiã ĩ tota uita. S; regnũ
ẽ cõitas ɔstituta ñ solum
ad supplend̃ indigẽtias uite.
S; ẽ ad remouẽd̃ phibentia
corruptiũ. Ad que remouẽ
dũ vna ciuitas nõ p̃t ple
ne sufficẽ ñ eis sit ad iuuaẽ
alie pliẽ ciuitates ⁊ castra.
P; ḡ qual̃ sit cõitas domꝰ.
q̃ ẽ cõitas nãl̃ ẽ ɔstituta
ꝑꝑ opa diuinalia ⁊ cotidia
na. ¶ Et at̃ oporteat domũ
ex plibꝫ ɔstaẽ psõis. uidẽ
ñ ẽ difficile. Nã; cũ domus
ut p̃t ex h̃itis sit ɔtas q̃
dã; ⁊ societas psõaz. cũ ñ
sit p̃e ɔtas nec ꝑetas ad
se ip̃oz si ĩ domo ɔtatẽ sal
uare uolumꝰ oꝫ eã ex plibꝫ
ɔstaẽ psõis. ĩmo ut. j. pa

debit. et uult ph's .v. pol. n
e sol' domi' ꝯtas q'dam. S; i
domo o; dare ꝯtas ples q'
sine psonalitate psonaꝝ
ee nō pot. p; g' q' domi' ex
plib' ꝯstat psoīs. p; ā qual'
sit a quō sit neca. Nā aute
exhitis maifest' iuitabi'ia
nō solū e expediēs ꝯtas
domi'. s; ā uia ciuitatis a reg'.
uerū at. pp alias cās q' pp
ui dcās sit expediēs ꝯtas
ciuitatis a reg'. Inf' lib. x
pleni' oñdet. Ad p'sēs at
sufficiat itm̄ tāge ꝯ reg' a
ciuitate i q' peoꝝ notitia;
aliq' mō desuit ad cog'sce
dū domū a ad scire qualr
sit regēda. Nā ut supi' tā
gebat' il' fo itendit' pn
cipal' regim̄ domi'. nō at
regim̄ ciuitatis. His
sic ptractatis ai ꝯtis do
cā sit necia i uita ciuili. sp
ectat ad q'l; ciuē scire debitē
rege' sua; domū. tāto ma
gis tn̄ h' spectat ad reges
a pncipes q'to excīacia p'e
domi' p; i s'gē p iudiciū ci
uitati a reg'. q' excīacia alioꝝ.

Cap'. v. q' oportet i domo
saltē; duas ꝯtates ee a
q' opt; eas ꝯsiste salte'

Ph's p pol. ult' itrib'
q' ex duab' ꝯta gene
tib' uitel; ex dīca rib'
tice uiri a uxoris. ad pso
a fui. ꝯstat domi' pā. na
dicat at. pa; domū ex rū.
his duab' ꝯtatib' ꝯ
stare q' salte ad ꝯstitue'e;
domi' h'e due ꝯtates re
quir'. Exill' ei dr' domi' co
stare sin' qb' ꝯg' ee n p;.
q' nō sin' uiro a uxore. S
a suo domi' de qual' loqt'
nō p; ꝯg' existe sic pt
oñdi. Nā domi' ū supi' dice
bat' a ū ipseq'do pleni' de
clarabit' e qd nāle. mar'
at qd nāle ee ur' reg'nō
a ear ꝯsuatō. Cū e gene
ratio ū dr'.y. pol' sit uia
i nā a ai' res nāles p gnāre;
pa; acipiat bn̄ dcū; est.
q' dami'. At gnāre ee qd
nāle a ee op' nē. Rursus
uō ꝯsuatō qd nāle. Na;
fuist' eet ad gnātū. si nō
possit i ee ꝯsuati. h' g' duo

nēe opa. uidel; Rex gnō ⁊
eax ↄſuatō n̄ debēt ad im
micē ſepāri. Nā nō ē ſepā
do ↄſuātō agnōcē. q̄ illā
p̄ſuppoīt. Nā cū gn̄āta nō
poſſīt ↄſuāri ī eē n̄ p̄us p
generōēz accepit eē ↄſua
tio rez. gn̄ātiu eē nō p̄t
n̄ ipā; eax añcedat. Sic ḡ
gnō ⁊ ↄſuatōē ſepāri nō dz.
q̄ ut dicebat̄ fruſtra eēt
ad gn̄ātū ſi nullo mō poſſz
ī eē ↄſuari. h̄ ḡ mō hee due
ↄ̄tates faciūt domū eē q̄d
nāle q̄ ↄ̄tas uiri ⁊ uxoris
ordināt̄ ad gnōēz. Cōitas
dn̄i ⁊ ſuiad ↄſuatōēz. Et
ſi gnō ⁊ ↄſuatō ē q̄d nale
ↄ; domū q̄d nāle eē. Am
plī. q̄ gnō ⁊ ↄſuā adiuicē
ſepari nō debet. hee due ↄ̄
tates uir̄ ↄſtituūt domū;
p̄mā q̄ ſiñ eis dom̄ ↄgē eē
n̄ ual;. Et at ↄ̄ciedō uiri ⁊
uxoris ſic p̄p gnō; uidē nō
hē dubiū. Na; p̄p bonū pl̄
p̄ncipali īſtituti ē ſocietā
mā̄is ⁊ feīe. Sz q̄ cōitas dō
⁊ ſui ſit p̄p ſalutē ⁊ p̄p ↄſua
tōēz n̄ uīr̄ eē adō maifeſtū.
Sad̄ ḡ q̄ ſi ad debite dn̄atū
⁊ al̄ debite ſuit dn̄s ſalua
tur p̄p ſuū ⁊ ſuus p̄p dn̄m
ita q̄ idē expedit dn̄o ⁊ ſuo.
Expedit ē ſuo ut ſuiat dn̄o
⁊ expedit ut ei ſuiat̄ a ſuo.
Na; ille p̄e ē dn̄s q̄ uiget in
tell̄ctū jlle uō ē p̄e ſuus ut
p; p pl̄; p̄o pol̄. qui deficiēs
ītell̄ctu poll; fortitudiē cōp̄i.
Sicuis qui neſcit ſe ipōꝫ di
igē. Expedit ut obtēp̄et
⁊ ut ſuiat ei qui uiget ⁊
p̄ud̄n ⁊ intell̄ctū ut ↄſequa
tur ſalm p eū. aut dirigā
tur p ipōꝫ. Nā deficiēs ītell̄ctu
ē q̄ſi cecus ⁊ neſcit qual̄ ſit
ut̄ uirib; corp̄alib;. Tāto p̄p
ſalm ei; ḡ ē h̄i q̄ tō mag̃
poll; uirib; cōp̄alib;. Tanto
p̄p ſalm ip̄ā mag̃ īdig; di
rigente. Sicud cecus cōp̄āli
n̄ cū p̄git dirigātū ab alio
dolem obuiat alic̄ offēſiuo.
⁊ q̄to forcī p̄git tāto mag̃
īdiget tali dirigēte. quia
mag̃ offēdi poſt. Sic q̄ ⁊
nāl̄ ſuus poll; uirib; ⁊ de
ficiat ſcīa ⁊ ↄgne. ſi ſalua
ri dz; ⁊ expedit ei ut optēp
et ⁊ ſuiat uigēti p̄d̄ntia
⁊ ītell̄ctu. Expedit ḡ ſuo

ut serviat domino. Sic expedit
domino ut ei serviat servus. Nam
naturaliter quidam viget prudentia et intellectu.
Sunt ergo vigentes intellectu defi-
stentes aptitudine ut plurimum
habent molles carnes et deficiunt
corporalibus viribus iuxta illud philosophi in
secundo de anima molles carne aptos
mente dicimus. Expedit talibus sic
dispositis ut eis serviatur ab
aliis qui propter defectum fortitudi-
nis corporalis in regendo necessaria ad
vitam sibi ipsis non possent sibi et
sufficere. Et si idem salvatur per ser-
vum et servus per dominum. Bene dictum est
quod supra dicebatur quod sicut ad consti-
tutionem domus requiritur communitas
viri et uxoris propter generationem sic
requiritur communitas domini et servi propter et
salutem et propter conservationem. Hae duae
ergo communitates quarum prima deservit et
generationi et alia conservationi dicuntur
facere domum primam quae sine eis
domus congrue non potest existere. Utrum
autem communitas domini et servi aliter institu-
ta sit in salutem et in conservationem
quam ex eo quod salvatur per servum
et servus per dominum infra declarabitur con-
siderare. Viso quod saltem
hae duae communitates requiruntur ad
domum quae sunt prima in eis constare

dicit domum primam convenienter
post quod ad constitutionem huius
domus saltem requiruntur tria genera
personarum. Unde et forte quantum ad domum
primam constet ex duabus communitati-
bus et quaelibet communitas requirat duas
personas vel duo genera personarum
quod domus prima ratione duarum communitatum
requirat tria personarum genera.
Ita quod prima persona erit vir. Secunda
uxor. Tertia domina. Quarta ser-
vus. Sed vir et dominus non aliam et aliam
dicunt personam. Ille enim est dominus
qui est vir uxoris et dominus servi
vel servorum. Sed in domo illa plu-
res existunt servi. Tria
ergo genera personarum vel ad loco eorum
constituunt domum pauperum dicamus
ut ad loco eorum quia non servus
semper conveniunt ad constitutionem
domus. Sed semper conveniunt in ad loco
servi. Ut plus vult philosophus in politica. Nam
ut ait pauperes homines qui
non possunt habere servum et mini-
strum rationale habent boves vel
ad aliud aliquid per se et habent mi-
nistrum irrationale. Immo aliqui sunt
pauperes ita quod non solum non pos-
sunt habere ministrum rationale sed etiam
non possunt habere ministrum animatum
sed loco eius habent ad inanimatum.

Ut qui sunt adeo pauperes
quia nec boves neque equos
habent non possunt terram nisi fodere
arantes et scindentes terram loco
bovis vel equi. habent ligo-
nes vel aliud aliquod instrumentum.
ita quod nimis pauperibus
ad scindendam terram pro nullo
habent ligonem quod si non sit
pauperibus ad hoc officium fa-
ciens obsequium bos vel equus.
domus tamen pauperis constare ex tri-
bus scilicet ex viro uxore et
servo vel ex aliquo servo et
loco servi. unde philosophus 2 politicorum.
communitas ex cotidianitate con-
stare ex tribus scilicet ex viro et
muliere et bove arante.
posuit enim ibi bovem loco
servi. quia pauperes homines ut
dictum est plus inveniunt loco servi
habent bovem vel habent aliquod
aliud loco bovis. decet
autem omnes cives cognoscere
partes ex quibus componitur domus.
multo magis autem hoc decet
reges qui cognito partium
domus et scire quot genera per-
sonarum et quot communitates re-
quirantur ad domum secundum philosophum
2 politicorum. Non solum desunt re-

quod cives indigeant cognoscere regimen ipsius domus.

giminis domestici secundum quod
regimen regis et civitatis.
quia partes domus sunt partes ci-
vitatis et regni. Capitulum 6.
Quod in domo perfecta oportet tres communita-
tes esse. et 4 genera personarum
et tot regimina et quod oportet hunc or-
dinem dividere in tres
Dicebatur enim in pre- par-
cedenti capitulo tes.
duas communitates includi
viri et uxoris domini et servi
facere domum perfectam. Sed tamen
si domus debet esse perfecta oportet in domo
communitatem tertiam scilicet patris et filii
Unde in naturalibus rebus
constat quod res generate sint
natura est sollicita de earum salu-
te ita quod generato et salvato
sunt prima nature. nullo ergo communi-
tatis viri et uxoris que est propter generationem
et domini et servi que est propter salva-
tionem faciunt domum perfectam
Sic ergo salvato comparatur ad
res generatas. quia constat cum
res est genita sollicitatur
natura esse salutem ei providere
tamen sibi simile; non sic comparatur
ad res naturales quia non constat
cum est res naturalis parit sibi simile
providere. Sed oportet prius ipsam esse

Capitulum 6. quod in domo perfecta oportet tres communitates
esse et 4 genera personarum et tot regimina et quod oportet
hunc ordinem ...

pfcti; stati ei cum natus
e lo sollicitate n̄ oe ose
uatoe; ipi. n̄ tn̄ stati pt
sibi sile; pducere. Q3 op̄
us ee pfctu. producere
g̊ sibi sile non e d roe rei
nal' quocumq; mo supte,
s; e de roe ei. ut hit ee
pfcti. Si ig̊ domus e quo
nale ea q̄ uidemus in dom̄
reducere uolumus in nales
causas dicemus e 9tutes dua.
s. uiri a uxoris et dni a serui e
d roe domus prime. q2 sine
eis domus ogrue ee n̄ pt.
S; etiam 9tate que e pa
tris a filij. non dicemus ee
d roe domus qualiq; mo sup
te. S; erit d roe ei ut hnt
ee pfcti. Sic ei; uidemus
in una psona singlari. Sic
a in tota domo debemus ad
uite. Na sp mltitudo ab
unitate pcedit. Ps̄ ordine
dine nali q̄ uidemus
in mltitudine; domestica
quoda; mo in una psona
singlari reseruate. sic e ui
demus in uno singulari
hoie q' generari a solui
n̄ sunt de roe hois primi.

b; pducere sile e d roe hois
ia; pfci. Cum ei ho p est o;
q' sit genitus a na stati;
e sollicita d salute ei.
n̄ tn̄ pot sibi sile pducere
n̄ ut sit ia pfctus. Q r
cum 9itas pats a filiu
sumat origine ex eo q' pa
rentes ex eo sibi sile pro
duxerunt. hic 9itas n̄ ur
ee d roe domus pr. S; e de
roe domus ia pfcte. Unde a
phs. p. pol. cum pmo dis;
tinite uiri a uxoris a dni
a serui fact' 9itate pat' a
postea in pcedenti caplo
pdci lib' ait q' ad domu
pfca requiri' 9itas. t.
s. patris a filij. Q̄d aut
ad pfectione; domus requia
tur tertia 9itas expli
uia uenari possu. uidet
ei q' po sine deficere a age
sunt pfctiora n̄ petentib;. Nu
sus pretiu sunt pfctiora non
pretiuus sic ei feliciora
sunt pfctiora non felicius.
g̊ q' ad pfctione; domus req
ratur tertia 9itas que
e pats a filij. p possu pro
bare expte gnois a sine

sibi

tificationis naturalis. Secundo excepte
perpetuitatis. Tertio excipatur fe
licitate. ¶ Prima manifeste patet. Nam
secundum philosophum Omne unumquodque perfectum est
cum potest sibi simile producere. ad hoc
enim quod aliquid non omnino quod simile produ
cat sicut possit sibi simile producere
perfectio enim consideratione est ex natura acce
ssorum ut per quam ad est in actu et potest
agere. quare sic impotens ad agendum
sequitur quod ei deficiat aliqua forma vel
aliqua perfectio quod sit principium actionis. Impotens
autem ad agendum dicitur ad
cum presente passivo non
producere simile. Quare cum primum acti
vum generationis sit masculus et primum
susceptivum sit femina. Sed in
domo aliqua est coniunctio maris
et femine attamen peccato plus non est.
vel masculus est imperfectus activum.
vel femina est imperfecta susceptivum
sterilitas ergo filiorum iuncta po
litica vel ex imperfectione est maris
et femine vel utriusque. Sed cum mas
et femina vir et uxor sic pertinent ad domum
et per consequens requirunt iuncta do
mestica quod ex imperfectione partium
et maxime principalium resultat
imperfectio toti tota illa domus dicitur
esse imperfecta ubi non est pullulatio
filiorum. ¶ Secunda via est ad investi

gandum. hoc tamen sunt excepte naturalis
perpetuitatis. Nam cum homines
per se ipsos non possunt perpetuari in
vita sed quodammodo perpetuentur humana
vita per successionem filiorum do
mus ubi est carentia plus cetera
efficitur defecta secundum ordinem naturalem
continua est habitatio domus. Quo
modo est naturalis ut sit per procreationem
filiorum vel puerorum domus illa con
tinue habitetur. Alio modo est quia ca
sualiter ut sepe contingit habitatori
bus defunctis. vel recedentibus
nova familia inhabitet domum
illam: naturaliter ergo habitatio domestica
ca naturaliter perpetuari non potest nisi
per generationem que non opus est fieri et
ubi erat carentia filiorum. Si sit per
petuum est perfectius non perpetuo
imperfecta est domus ubi desunt filii
per quos habitatio domestica
naturaliter quodammodo perpetuari
contingit. ¶ Tertio quod declarari
potest excepte ipsius felicitatis. Nam
filii et cives per se et actum talia. licet
non sit essentialia felicitati fac
iunt tamen ad quandam decentiam feli
citatis politice. Unde philosophus primo
ethicorum. ait quod aliqui denudantur
quibus decorem quandam beatitudinis.
Nam si sit turpis ignobilis et so

litaris et sui filiis omnino felix
esse non potest. dicitur esse talis non esse omnino fe
lix. quia non habet felicitatem politi
cam cum omni sua dictate. Propter quod quia
ad hoc quod domus habeat habet esse perfecta
oportet ibi tres esse communitates. Unam viri
et uxoris. Aliam domini et servi. Tertiam
patris et filii. Filiis autem patet propter
quod in domo perfecta esse tria regi
mina. Nam nunquam est dare communitatem
aliquam bene ordinatam non aliquid sit ibi
dirigens et aliquid directum vel non sit
ibi aliquod principans et aliquid obsequens.
Erit cum communitate maris et femine.
Mas debet esse principans et fe
mina obsequens. In communitate vero pa
tris et filii. pater debet esse imperans
et filius obtemperans. In communitate que est domini
et servi. Dominus debet esse princi
pans et servus ministrans et serviens
in domo perfecta. ut vult philosophus. propter quod
possunt esse tria regimina. Unum coniu
gale secundum quod vir preest uxori. et
aliud paternale secundum quod pater preest
filiis. et tertium dominativum et despo
ticum secundum quod dominus preest servis. Viso
in domo perfecta esse tres communitates
et tria regimina. declarare patet potest
quod in domo esse iiij. genera personarum. Vicarium
forte aliquando ibi debere esse. vj.
genera personarum. ita quod pro persona
sit ibi vj. Secunda vero tertia.
pater. quarta filii. quinta domi
sexta servus. Sed vj. pater et dominus
unam tamen personam nominat. Ipsa ille
idem qui est vir uxoris est pater fi
liorum et dominus servorum. propter quod quot
communitates sint in domo perfecta et
quot regimina et quot genera
personarum. Declarare igitur patet potest
quot partes habere debeat
hic secundus liber in quo trac
tatur de regimine domus. Ipsa cum
in domo perfecta sit tria regimina. oportet
hunc librum tres habere partes. In
quarum prima tractetur de regimine coniu
gali. In secunda de paternali. In
tertia de dominativo. Hec igitur tria re
gimina bene cognoscere maxime
decet reges et principes. quia eis
diligenter inspectis magnam
ad minus habebunt ut bene sci
ant regere regnum et civitatem.

Capitulum vij. quod bonum est aliquam naturaliter con
iugale et quod volentes nube
re vivunt non homines sed vel bestie.

Ostendebatur in precedenti (Rubrica) capitulo tria esse dominativa.
In hoc secundo libro in quo in quo
agitur de regimine domus. secundum quod in ipsa
domo tria contingit esse regimina.
videlicet coniugale. paternale.

et dominatiuum. Inter hec autem regi-
mina. primo agendum est de regimine
coniugali. quia secundum philosophum primo politicorum in
communitate domestica. primo oportet congre-
gare marem et feminam. Sicut a-
b ordine naturali. Nam per ad generationem
speciei conseruatur. idest esse diuino participa-
tum et potest sibi simile producere. Com-
munitas igitur maris et femine que est propter ge-
nerationem est pars prior domus et prece-
dit communitatem domini et serui que est propter
conseruationem. et ante precedit communitatem
patris et filii que non respicit domum
primam. uel domum quocumque modo
sumptam. sed domum habentem suum
esse perfectum. Primo igitur dicendum de regimine con-
iugali quod respicit communitatem uiri
et uxoris. Secundo de regimine domi-
natiuo quod respicit communitatem domini et
serui. Tertio de regimine paternali quod
respicit communitatem patris et filii. In
declarando autem de regimine coniu-
gali. hunc tenebimus ordinem.
quia primo dicebamus quale sit
ipsum coniugium et quales uxores.
quos ciues et maxime reges
et principes decet accipere.
¶ Deinde ostendimus qualiter uiri
suas uxores regere debeant
et ad quas uxores uirtutes
et ad quae opera eas debeant et ad

quas uirtutes et ad quae opera eas
debeant ordinare. In ostenden-
do autem quale sit ipsum coniugium.
primo declarabimus quod conuenit coniugi-
um esse ad secundum naturam et quod ideo na-
turale est coniugale. Sciendum
ergo quod philosophus viii. ethicorum uolens
ostendere qualis amicitia sit uiri
ad uxorem probat amicitiam
illam esse secundum naturam adducens tri-
plicem rationem. quod sit naturale con-
iugale. prima ideo sumitur ex par-
te societatis huius. secunda ex
parte procreationis prolis. tertia ex parte
operis. Probatur enim in secundo capitulo
huius libri hominem naturaliter esse animal so-
ciale et communicatiuum. Communitas
autem iuncta hominum ut supra tan-
gebatur ad quadruplex genus re-
ducitur. quia quedam est communitas do-
mus. quedam uici. quedam
ciuitatis et regni. Omnes autem
hee communitates presupponunt com-
munitatem domesticam. Cum ergo
domus sit prior uico ciuitate
et regno. homo naturaliter magis est
animal domesticum quam ciuile. et com-
munitas domus magis uidetur esse naturalis
ipsi homini quam communitas ciui. ciui-
tatis et regni. Nam si consideremus
et ad quid ordinatur communitas.

domestica. nõ uidetur hoc du
biũ qn cõitas domꝰ sit ma
gis nãl' sit hoĩ q̃ uita ciui
tatis ⁊ regni. ordinatur enim domꝰ
ad nutritionem que est maxime necia
individuo. ⁊ que maxime ex
pedit hoĩ ꝓpꝰ. Ordinatur aut̃
ad generationem q̃ maxime ex
pedit ↄ̃seruationi spẽi ⁊ bono
oĩm. videtur aut̃ ꝙ ciuitas ⁊ regnum
nõ sic imediate ordinatur
ad nutritionem ꝓꝓ bonũ psõe ꝑ̃se
⁊ ad gñatiõem ꝓꝓ ↄ̃seruatiõem
spẽi. sic cõitas domꝰ. Nã si
ꝑ̃ac ciuitates ordinãt ad
gñatiõem ⁊ ad nutritionem. Hec
ẽ ꝑut ex bõitate eaꝝ colligi
bõitas ipĩ domꝰ. ipsa ẽ ad
ẽ ĩ re melior sic ẽ ĩ hõ uiro
ul' ĩ bõa ciuitate aut ĩ bono
regno. Si igĩ hõ mag̃ ẽ nãlie
al' domesticũ q̃ politicum
cũ ꝑa cõitas ipĩ domꝰ sic
ↄiunctio uiri ⁊ uxoris. Se
quitur ex ꝑte ipĩ ↄ̃iunctioĩs
huiꝰ ꝙ hõ sit mag̃ al' ↄiu
gale q̃ politicũ. ⁊ q magis
sit ↄ̃iunctꝰ cõitate ↄiuga
le q̃ ↄ̃tate uita ciuitatis
⁊ regni q̃ domꝰ cũ regimẽ ꝓ
mũ ẽ ↄiugale. ẽ ꝑor uiro.

ciuitate ⁊ regno. hac aut̃
rõnẽ tãgit phs. viii. ethi.
dicẽs. hõ ẽ nã mag̃ ẽ ↄiu
gale al' q̃ politicũ. q̃to
domꝰ ẽ ꝑor ⁊ mag̃ necia
ciuitate. ¶ Sc̃o hõ ẽ nãli
al' ↄiugale ex ꝑte ꝑcreati
oĩs ꝓl'. Nã ĩ illo ĩstinctũ ma
xĩe nãle ad q̃ nãle ñ hẽ
ĩpetũ. Cũ aũt hõ ↄ̃ia aĩa
lia nãli ĩclinẽt ut uelit
producere sibi sĩle. q̃ ĩ oĩb'
hĩc debite sit ꝑ ↄiugiũ.
hõ nãlr ẽ al' ↄiugale. hac
aut̃ rõnẽ ꝓbat phs. ꝑ. pol'.
⁊ viii. ethi. Ubi ꝓbat ↄiu
giũ ↄ̃pete hoĩ sᷓ nãm. Cũ ⁊
nãle ẽ hoĩ ⁊ oĩb' aĩalib'
hĩc nãlez ĩpetũ ad ꝓducẽ
dũ sᷓ sĩle. ¶ Tertia rõ sũ
mitur ex ꝑte opꝝ. q̃ ut dĩ.
viii. ethi. ↄ̃festi ẽ diuisa
sũt opa uiri ⁊ uxoris. Opa
ẽ uiri ĩ agẽdo uir' ẽẽ que
sũt fienda extra domũ.
Opa ẽ uxoris ĩ ↄ̃suando
suppellectilia ul' ĩ opãdo
ad ĩtra domũ. ponen
tes g̃ ꝑa actiõẽ. Ut aũ
uxor ꝓpꝛa opa sua or
dinat ĩ bonũ uiri ul' in

bonū totꝰ domꝰ. ꝗ uiꝰ pa sū
ordinauit ī bonū totꝰ domꝰ
ꝛ ī bonū totꝰ vxoris. suf
ficiūt s̄ uita. vt dꝛ. ī viij.
eth. Naꝫ sic pa ordinare
ad bonū oēē faciat ad q̄ dā
sufficiā uite. Cū si nāle ē
hoī hīe īpetū ad suffia
entiā uite nāle ē ei q̄ ue
lit ēē aīal ꝯiugale. ꝗꝫ si ꝯiu
giū ē q̄d nāle. Seq̄ q̄ forn
icatō que ꝯrat ꝯiugio sit
uiliꝰ a uiꝰ. Vitāda ē ig̅ ab
oībꝫ rei nāli q̄ ītēd; forn
icatō ꝛ uilꝰ oīnū uenereoꝝ
usū illicitū. Tanto mag̅
dēc; fugē reges ꝛ pn̄cipes
q̄to dēc; eos meliores ꝛ
uirtuosiores ēē. hꝰ uisis
quedaꝫ dubitatio uꝫ ex
dcīs oriri. Naꝫ si ꝯiugiuꝫ
ē hoī nāle. reprehēsibilꝫ ē ꝯ
quicūq; nō dat opā ut ꝯ
iugiū ꝯpleat. Sꝫ hꝰ du
bitatō si ꝯsiderē ia; dcā
deleui refellē. Naꝫ si nā
le ē hoī ēē aīal ꝯiugale
q̄cūq; renuit ꝯiugiū du
cere nō uiuit ut hō. poē
ēē. ul q̄ eligit uitā sup
hoīē ꝛ uult obtinē ut dēē
platiōi ūitatis ꝛ opibꝫ ꝛ
clinis. ul nō uiuit ut hō
q̄ eligit uitā infꝫ hoīem
ꝛ uiuit ut bestia. Cū sic
dicebamꝰ. de societate poli
tica. v̄ dē; q̄ eligēs sollici
tudinē ꝛ volēs ciuilit uiuē.
ul ē bestia ul ē deus. Sic
ꝛ dē ꝯiugio dīc possū. Naꝫ
nolēs ꝯiugalit uiuē ul h̄ dē
ē q̄ uult liberꝰ fornicari.
q̄ eligit sibi uitā infra
hoīē ꝛ q̄si bestia. ut h̄ dē ē q̄
uult se dare speclatōi ūi
tatis ꝛ clinis opibꝫ. Cū e
ligit sibi uitā; sup hoīē.
h̄ dē q̄si deus. Nō nulū tes
ꝯ sidēnt se potiorꝫ hoīs
q̄si sit hoīā ꝯiugiū. l; nō uiui
ant ut hoīes. nō tū ꝑ h̄ dē
male agūt q̄ sūt q̄si dīa
sūt hoībꝰ meliores. **Cap. viij.**

Q uod oīs ciues ꝛ maxīe reges
ꝛ pn̄cipes dēbēt suis ꝯiugibꝰ

Probat aūt **de inuisibilit**
phūs q̄ dēc; ꝯiu **ad h̄ dē**
gia ē inuisibilia ēē ad **re.**
q̄ ondēs ad ducē possū ou
as uias q̄s phūs tetigenit.

Cap. viij. q̄ oēs ciues ꝛ maxīe reges ꝛ pn̄cipes ...

Prima sumitur ex parte fidei.
vel ex parte amicitie non liquet
esse inter unum et uxorem. Secun
do ex parte prolis. Prima sic
patet. Nam cum nunquam aliquis fidelis
amicus est alicui. si ab amicitia
eius discedat. sumitur uiri
et uxorem debita fides vel fi
delis amicitia saluare no
lumus. ne sit ibi uiolatio fidei.
oportet uirum indiuisibiliter adherere
uxori sue et econuerso. Cum enim inter uirum
et uxorem sit amicitia naturalis
ut probatur viii. ethicorum. cum non
sit naturalis amicitia inter ali
quos non obseruetur debita fi
des. ad hoc ut coniugium sit se
cundum naturam et ad hoc quod inter uirum et
uxorem sit amicitia naturalis.
oportet quod sibi inuicem fuerit fides
ita quod ad inuicem non discedant
hanc autem rationem uidetur tangere uale
rius maximus in libro suo de
factis memorabilibus. capitulo
de institutis antiquis. dicit
autem quod repudium inter uirum
et uxorem a tempore quo urbs
romana fuit condita usque
ad centesimum et quinquagesimum
annum nullus intercessit. primus

autem qui dimisit uxorem sterilitatis
causa. fuit spurius
Carbilius. quem quamuis ratione tollerabi
li motus uideretur reprehensibile
tamen non caruit quia cuncti ar
bitrabantur cupiditatem libe
rorum coniugali fidei non debere
preponi. fides ergo secundum ualerium
maximum quam obseruare debet uir
uxori et econuerso. Vult esse causa una
propter quam coniugium manere debet
indiuisibile et inrepudiatum.
Decet ergo omnes ciues coniungi
suis uxoribus indiuisibiliter ab
sque repudiatione. tanta tamen
magis hoc decet reges et princi
pes quanto magis in eis reluce
re debet fidelitas et cetere bo
nitates. Secunda uia ad in
uestigandum hoc idem sumitur ex par
te prolis. Nam licet coniugium aliquod si
sic sterile et indissolubile
manere debeat quia causa proli
tatis filiorum proponi non debet fidei
coniugali. attamen si assit ibi
bonum prolis quanto plus est quo
dam omne bonum in quo coniungitur
uir et uxor ratione illius prolis decet
uxorem uiro et econuerso indiuisi
biliter adherere. uidemus

ei q' sēp ōe bonū eo q' ōe
ē ꝯiūgit pticipātes bō
illo. Sic ḡ ciuitas ꝯiūgit
ꝯtin; ipōs ciues ne ca
uitate recedāt eo q' sit
q'dā ōe bonū ipōꝝ sic fi
lij ꝯiūgūt ꝯtinēt ipōꝝ
parētes ne ad iuicē re
cedāt eo q' sit quodā
ōe bonū ipōꝝ. Sēp ē ēnī
odi ē q' ꝯtineat uniat
ꝯiūgat. sic ēnī ītē, ꝓ ye ē
q' diidat distīguat. hāc
āt rōē tāgit phs. in. viij.
eth. dicēs q' q' ōe ꝯtin;
ꝯiūgit. filij eo q' sit
ōe bonū; utroꝝ qi ꝯiugi
u; uidet̄ ēē cā q' sit ipoꝝ
ꝯiūctio. Vn̄ sbdit q' ste
riles citi dissoluūt̄. dic
ā steriles citi dissolui
nō q' licita sit dissolutō
ꝯiugij ā si nō assit ibi
fecūditas filioꝝ. Vt su
prior rō plenū ōndebat.
at tn̄ siī ꝯiugio assit
ibi bon̄ ꝓlis. nō solū ex
fide que i ꝯiugio ē ōsē
uāda iclināt̄ ꝯiuges ū
s iuicē isepabilr ad hē

ant. Sȝ ē ut sic idiuisibi
lr ꝑmaneāt iclinati
ex ipā ꝓle q̄ ē eoꝝ ōe bō.
īmo q' eo ipō q' aliq sē
amicia uni' hēt q̄ dā iclīā
tiōē; ut sit aīa īnt se
ꝑtētes q'nālr diligūt su
a; ꝓle; ex dilectōē; nāli
q̄ hūt ad ipā; augmē
tat̄ eoꝝ aīcitia nālis.
Sȝ cū oīs amor ut; q̄ dā
unitiuā dicat augm̄
tato aōre ꝑp ꝓle; gem
ta; augmētat̄ eoꝝ pō po
situ; ut uelit isepabilr
ꝑmanē. p; ḡ q' decī oēs
ciues nō solū ꝑp bonī
fitē ꝯiugal. s; ē ꝑp ipā;
ꝓle; ad q̄ ordinatur ꝯ
iugiū isepabilr ꝯiūgē
suis uxoribꝫ. tāto tn̄
h mag' dec; reges ꝑ p̄n
cipes q̄ to ꝓle accepta
p oībꝫ aliis debēt diligē
tiorē curā; hīē ī maīā
ei regie ꝓlis plus pot
īferre nocumēti ipi reg
q̄ īciāā cuiꝫ alteri'. q'r
si amor diligentia dē
ꝓle; fnē ad maiorē uni

ẽẽ coniugiũ q̃to maior
cura ⁊ diligentia adhibẽ
da ẽ ẽẽ plẽ regiaꝫ q̃ ẽẽ aliã.
Tanto mag' decꝫ reges ⁊
p̃ncipes q̃ dñi sue uxorẽ
uīt̃gant eis īseparabil' adhrere.
Cap. viij. q' om̃s aues
a mari'ē. Re. una sola
Apud aliq̃s sectas nr̃ãe
nõ reputat̃' ẽẽ dic ⁊ debẽt
tam̃ dōis q' uni elig̃t; ẽẽ ꝯ
sil' plēs existat uxorẽ. cetra.
f; q' recta rō dicteret q̃s
libet aues a mar' reges ⁊
p̃ncipes una ꝯiuge debẽ
ẽẽ ꝯtẽtos triplici uia ue
nari possũ. Pͦ suñt̃ ex
parte ipĩ uiri. Sa ex parte
ipĩ uxoris. Tertia ex parte
plis. Pͦ uia sic pꝫ. Naꝫ
sic plitas abor' puocat
ad nimã repletiõe. Sic pli
tas mulierꝫ puocat ad
nimiã ꝯcupiãꝫ uenereoꝝ.
Certũ h' ꝯcupĩe si fortes
sit obnubilet m̃tẽ ⁊ r̃õẽ
pcituũt. Sunt̃ decẽs est
om̃ib' aurib' nimis ua
care ueneris ꝯcitialit' se ab
actōib' pcc̃iñ ⁊ ab opib'

ciuilib'. Indecẽs ẽ eos ⁊
plures habẽ ꝯiuges. Tã
to h' tñ idecẽs mag' ẽ re
gib' ⁊ p̃ncipib' q̃to plũ
ieis uigẽ dꝫ p̃udẽñ ⁊ in
tellẽt ⁊ q̃to plus uacare
debẽt ⁊ mag' ẽẽ sollicit'
ẽẽ opa ciuilia ⁊ ẽẽ salt'
reg' q̃ aliq aliorꝝ. Nec ꝯ
p̃nimiã opaꝝ uenereoꝝ
nimis retrahãtur ab
hi cura. Indecẽs ẽ eos ⁊
plẽs hr̃ẽ uxores. Sa uia
sumẽ ex parte ipĩ uxoris. ⁊
Naꝫ sic indecẽs ẽ ex parte
uiri uxor plitas ne ꝑ
nimiã opã uenereoꝝ uir
a cura debita retrahat̃.
Sic hec idecẽs ẽ ex parte ipĩ
uxoris. Nec uxor a suo ꝯ
iuge nõ debite diligat̃.
Naꝫ inẽ uxorẽ ⁊ uir' deb;
ẽẽ amor magñ q' iẽ eos
ut pbat̃. viij. eth' ẽ ami
citia excellẽs ⁊ nal'. Sꝫ ai
excellẽs amor nõ nõ pt'
sit ẽẽ ad plẽs. ut ul't. pẖ.
ix. eth'. Indecẽs ẽ quosa
qꝫ aues plẽs hr̃ẽ uxores
que eos nõ certa ãicitia

Cap. viij. q' om̃s aues

diligenter considerant coniuges esse
debent maxime tamen cum hoc indecens est
regibus et principibus. quia nemini
debite utenti venereis licet ex
contra suos coniuges maxime reser
vari debet amor debitus coniuga
lis. Certa via ad investi
gandum. hoc est sumere ex nutritione
filiorum. Nam cum coniugium sit
quid naturale quomodo debito modo
fieri debeat maxime investiga
ri potest per ea que in alijs ani
malibus conspicimus. Videmus autem
ut communiter alij doctores tradunt
quod in aliquibus animalibus sola femel
la sufficiat ad nutritionem filiorum
vt patet in canibus et gallinis et
in pluribus alijs animalibus. Quare cum con
ventio maris et femine in omnibus
animalibus ordinetur ad bonum prolis
in illis animalibus in quibus sola femina
sufficit ad nutritionem filiorum non
refert utrumque. unde masculus
pluribus coniugatur femellis. nec
eius refert utrum curare pertinet
coniungatur femine. Sed in illis in quibus
sola femina non sufficiat ad pre
standum filijs debitum nutrimen
tum. unde masculus non adheret
nisi uni femine et quamdiu durat tem
pus pro partus pronutritione fili
orum. vt patet ut in columbis et in

alijs pluribus generibus avium qui
activati ova fovent et longo nutrimento
filiorum partem portat femella et partem
masculus. Cum ergo ad supportandum
honera coniugij in omnibus non suffi
ciat sola femina. naturale est in omnibus
unus vir uni mulieri nubat.
Ex eis naturalia iudicare debemus
que sunt in pluribus vt naturale est dici
quod sit dexter. licet contingat aliquos
esse sinistros. Sic quia in pluribus
sola femina non potest portare honera
matrimonij. nec sufficit ad pre
standum filijs omnia necessaria ad debitum
nutrimentum. licet ergo forte aliquae mu
lieres quia facultatibus habundant
sufficiant ad prestandum filijs de
bitum nutrimentum. quia naturale non est
inclinatio illius quod est ut in pauci
oribus. sed quod est ut in pluribus. Reli
quum est in omnibus iudicet quod natura
le. ut tamen quamdiu femina suppor
tet honera filiorum. Sed cum in alijs
animalibus in quibus tamen quamdiu fe
mina supportat honera filiorum
quamdiu filij indigent parentibus na
le sit ut unus mas uni adhere
at femine sequitur in hominibus esse quod
naturale videtur quamdiu filij parentibus in
digent. tamdiu unus mas uni
femine per coniugium copuletur. sed cum
filij quamdiu vivunt indigeant

opere parentum. decens est. ut semper per coniugium humanum unus mas. uni femine soli copuletur. Non est sic autem de brutis sic de alibus aliis quibus non sufficeret patrem uictum ut supra in capitulo hoc sibi plenius dicebatur. Post quam enim pulli et auium posuerint debitas pennas. et peruenerint ad debitum incrementum per se ipsos possunt sibi debitum cibum querere et non ulterius indigent opere parentum. Et sunt talibus sufficit quod durante tempore partus mas conuiuat femine et unus uni adhereat. Sed autem homines toto tempore uite sue egeant opibus et facultatibus parentum. quibus autem ab congruus non sufficeret parare. Sic se debet habere mas et femina per coniugium in hominibus. Sic in auibus alienam supportantibus homina filiorum se habent mas et femina tempore partus. Sed aliquando sit quod toto tempore partus in huiusmodi auibus mas simul conuiuat femine et unus uni adhereat. Sequitur quod in hominibus per totam uitam coniuges simul conuiuant. et unus uni adhereat. Et si uolentes adherere coniugio decens est eos adherere secundum modum ordine naturale decet omnes aues una sola uxore esse contentos et tanto magis hoc decet reges et principes quanto decet eos meliores esse aliis et magis sequi ordinem naturalem. Patet ergo quod non solum expedit unitas uxoris. sed etiam expedit plures uiros non esse uni femine d' per coniugium copulari.

Capitulum x. Quod coniuges omnium et maxime regum et principum uno uiro debent esse contente.

Probauimus apud quasdam sectas // ut apud sarracenos // et apud forte aliquas alias barbaras nationes non reputetur incongruum unum uirum simul habere plures uxores apud nullas tamen gentes sed quasi apud omnes leges uiuentes nunquam legimus fuisse consultum ut simul una mulier pluribus uiris per coniugium copuletur. magis enim repugnat appetitibus aliis ad que coniugium ordinatur unam feminam simul pluribus nubere uiris quam unum uirum pluribus feminis. Immo et in lege diuina ut inuenitur textu ex aliqua diuina dispensatione uel propter aliquam aliam figuram et significationem legimus uni uiro plures fuisse uxores. tamen quod repugnat

Cap. x. quod coniuges omnium et maxime regum et principum uno uiro debent esse contente

in paucis vel quia repit' in ali
quo casu ex aliqua rõnabili
cã p̃missum; ẽẽ lege; tñ b' ãẽ
nõ d; s; ẽẽ dictam rõis d'
testabile ẽ unũ vir; sil' hẽ
pl'es uxores. detestabili tñ
ẽẽt si una fẽia pluribus sil'
plib; copl'aret' unus ɔiugi
u; ei ad. iiij. ɔpari pot ex
quib; possũt sum̃i. iiij. rõnes
p quas investigãe possũ
oĩo d'testabile ẽẽ unam
fẽiã nuptã ẽẽ plib; uiri.
In ɔiugio ẽ p rẽ suatur
ordo nãlis. Na; nãle ẽ fẽiã;
sbiectã; ẽẽ uiro eo q' ubi
pruden̄ 7 intellctu p̃sttit
or sit ipa. ¶ Sõ ex ɔiugi
ɔsgit pax 7 amicitia. oĩn
litas ei guer̃as 7 inim̃citas
discordias se dan uttor
eo q' ĩ ẽptes cõtrahũt ɔ
iugia. ¶ Tertio ex ɔiugi
oritur ipa, ples. ordina
tur ei ɔiugiũ nõ solu;
ad ɔ suatõe; ordinis nãl'
7 ad debitã pacẽ. s; ẽ or
dĩatur ad, pcreatõe; filior.
¶ Quarto sic ordĩat' ɔiugi
u; ad, pcreatõe; filior. Sic
ordĩat' ad eor debitã;

nutritõe;. In ɔiuenient' ẽẽ ei
unã fẽiã; ɔiuge; ẽẽ pl'i
u; uiror. q2 pl'b' oĩa p̃sẽa
iiij. ipedient'. Tollit' ei ex
h' nãl' ordo ñ resultabit
int' pax 7 cõcordia. s; ma
gis dissẽtio 7 inimicitia
nõ ẽẽt ibi debita pcreatõ
filior ñ ẽbuet' filijs de
bitũ nutrimtũ q' a' ex h'
tollatur nãl' ordo uitãe
ñ ẽ difficile. Nã s; ordĩẽ
nãle; ut p; p pl'a ĩ poli
ticis sp ubi d; ẽẽ p'eemi
nens mlr' uir d; ẽẽ sbie
cta. Rursus s; ordiẽ nãlẽ
ĩ eis de opib; nll's eẽ psẽ
duob; ul' plib; pot ẽẽ
sbiecte. Si ãt aliqua psõ
na duob; subicit' h' nõ
ẽ eque psẽ. s; h' ẽ q' nimi
ad aliũ ordiãtur. Ut si
ciuis sbicit' p'posito 7 re
gi, o; p'positũ illu; ad regẽ
ordinari 7 ẽẽ sb ipo. Rep
ugnt g' ordini nãli eiũ
duob; ẽẽ sbiectũ. Qr si
mlr' d; ẽẽ sbiecta uiro ex
quo totã sui cõis potẽt
uni uiro attribuit ẽẽ ordi
ne; nãle; ẽ ut uno ala sit

ſbiecta. Naȝ ⁊ ſi dec; poſſet do
minari plib; pncipatib;
vt plures ſunt ſꝫ ordine; nale
ee non poteſt. Ʋn ⁊ ſi deteſta
bile e plures femīas ↄiugē
ee uni uiro; nube ſil' uni
plib; deteſtabili; ee. De
cet ergo ↄiuges ciuiū
uno uiro ee ↄtētas. Mu
lto tn̄ h' dec; ↄiuges regū
⁊ pncipū q̄r eoꝝ ↄiugio
mag' q̄ ī alio dec; nale or
dinē reſuare. ¶ Sc̄o h' dec;
īueſtigari pot ex ipa pa
ce ⁊ ↄcordia ad q̄ ↄiugi
u; ordināt. Naȝ cū quil; ꝛ
moleſte ferat ſi ī uſu ſue
rei delectabil' impediāt ab
ſq; diſſenſi ee ⁊ diſcordia
ee nō poſſ; Si una femīa p
ↄiugiū ↄplect plib; uiris
dū ei unꝰ illoꝝ ī uſu rei de
lectabil' alterū īpediret ī
t eos guerra ⁊ ĩīmicicia
oriretur. Jmo quil; illoꝝ
uiroꝝ ↄt parētes ⁊ ↄſan
guineos ſuos ad ini
micitiā mouēt eo q' ſuā
ↄiugē alteri uiro p ↄiugi
u; ſbiectāt. Sc̄ ↄiugio ergo
q̄ ordināt ad pacē ⁊ ad ꝛ

amicitiā liſ ⁊ diſcordia
oriret. Ʋn decet ↄiuges
ciuiū uno uiro ee
ↄtētas. Tanto tn̄ h' dec;
magis ↄiuges regū ⁊
pncipū q̄nto liſ ⁊ diſcor
dia pncipatuū e piculoſi
or ⁊ mag' cauēda q̄ oīu
u; alioꝝ. ¶ Tercio h' dec;
p; ex generatē, pl' ad q̄ ↄ
iugiū ordināt jmpedi
tur e ipa fecunditas filioꝝ
ſi una femīa plib; ↄiugāt
uiris. Ʋn ⁊ meretrices ↄſpi
ciunt ee mag' ſteriles q̄
alias mlīeres. ergo exceptr ꝛ
pcreatōis filioꝝ oīo īcōueniēs
e unā femīa [illegible] plures hr̄e
uiros. Nā [illegible] ⁊ ſi unꝰ mas
pot plures fecūdare femīas,
una tn̄ femīa nō ſic tn̄ fe
cundari pot a plib; uiris.
Jmo īpedit fecūditas
eiꝰ ex plitate uiroꝝ. Ʋn
ſi ↄiugiū ordināt ad bonū
plis pn̄ dec; ↄiuges oīu
ciuiū ne īpediat' eaꝝ fe
cūditas vno uiro ee ↄtē
tas. tanto tn̄ h' mag' dec;
ↄiuges regū ⁊ pncipū
q̄nto ī tali ↄiugio piclo

sior est sterilitas filiorum. dili-
gentiam quam adhibere debent sin-
gule mulieres que sunt unius
coniugio copulentur quanta di-
ligentia debeant suam prodi-
tionem conservare et quanto cona-
tur fiat suis viribus obs-
uent quasi esse non potest detestabi-
le est quod coniugium per feminam vi-
uentem viro suo viro alii
copulari detestabile est aliene
viro fornicando commiscere. Et
quia vero si investigare possu-
mus ex filiorum debito nutrimento
nam ex hiis parentes sollicitantur
esse pueros quia firmiter credunt
eos esse filios eorum. Ergo
quanto impe[illegible]dit certitudinem
filiorum impe[illegible]dit. ne pa-
tres eis diligenter provideant
in hereditate et debito nutri-
mento. Sed si una femina pluribus
nubat unius patres de
filiis suis certi esse non pote-
runt. Quare non adhibebunt illam
diligentiam quam debent ut
suis filiis debite in nutri-
mento et in hereditate provide-
ant. Detestabile est ergo et
virorum unum plures habere uxores.
Sed detestabile est unam habere

plures habere viros. quia plus ma-
gis impedit certitudinem filiorum
quia si decet omnes cives esse de su-
is filiis ut eis diligenter
provideant in hereditate et nu-
trimento decet coniuges omnium
civium uno viro esse contentas.
tanto est magis hoc decet coniu-
ges regum et principum.

Cap. XI. Quod omnes cives maxime reges et principes non decet ducere coniuges nimia se consanguinitate coniunctas.

Quereret forte aliquis dicens una femina coniugio uni copu-
letur viro. licitum esse illud
coniugium cuiuscumque generis vel
cuiuscumque consanguinitatis existant
vir et uxor. Sed quia lex
sit communis omnibus dictamen et quod
cum parentibus et consanguineis et
nimia consanguinitate con-
iunctis non sit ineundum
coniugium explicare via venari
possumus. Prima sumitur ex debi-
ta reverentia que est parentibus et
consanguineis exhibenda.
Secunda sumitur ex bono quod ex co-
niugio consurgit. Tertia
ex malo quod inde vitatur.
Prima est sic patet. Nam cum ex na-

quanto in una eorum filios pro[illegible] sit certa quam aliorum

li ordine debeamus parentibus debi-
tam subiectionem; et consanguineis de-
bitam reverentiam; cum hec reverentia
debita non fieret si et uxorem con-
iungi propter quod inter eos mutua
sunt agenda. Dictat naturalis ra-
tio quod nimis propinqua ex suo genere
non est per coniugium sociandam a mo
acto vel h naturali rationi consenta
neum quod invenitur aliquas gentes non
exceptuavisse personas aliquas
a coniugio contrahendo. Unde et philosophus
in politicis sola naturali ratione ducente excep-
tuat personas aliquas a con-
tractu connubii. Nunquam enim fuit li-
citum alicui et apud nullas gen-
tes permissum inveniuntur ut ali-
quis cum matre contraheret. Nam
uxor debet esse subiecta viro. In
conveniens autem esset sic matrem
filio esse subiectam. Non licet ergo filiis
contrahere cum parentibus propter mutuam
reverentiam quam sibi invicem de-
bent. Sic autem non licet eis contrahere
cum consanguineis aliis si sint
eis nimia consanguinitate
coniuncti nisi ex dispensatione aliqua
sua. Nam propter aliquid magis bonum
quod inde possit consequi concedit
aliis aliquando in aliquo casu quod est
aliis denegatum. Non ne ergo

reverentie debite consangui-
neis que in agendis contingere
servari non potest nisi ex dispensatione
aliquo casu et inter personas nimia
consanguinitate coniunctas non sunt
connubia contrahenda. Dicet ergo
omnis aves non contrahere coniu-
gia cum quibuscumque personis. tan-
to tamen licet magis decet reges et principes
quanto magis eos decet
observare ordinem naturalem. ⸿ Sa-
piens ad investigationem licet vel fuit
ex libro quod ex matrimonio consequitur.
Dicebatur enim in precedenti capitulo
quod ex contractu coniugii inter eos
contrahentes oritur pax et concordia.
Sed inter consanguineos ex ipsa pro-
ximitate carnis sufficientes ami-
citia esse videtur dicat naturalis
ratio coniugia contrahenda esse inter alios
qui non sunt nimia consangui-
nitate coniuncti. Ut quos carnis
coniunctio perdilectionem et
amicitiam non coniungit contractu co-
pule coniugalis. Decet ergo omnis
aves non contrahere cum personis ni-
mia consanguinitate coniunctis
magis tamen licet decet reges et principes
quanto sunt in maiori sta-
tu et altiori gradu tanto et
magis egent affinitate et

amicitiam aliorum. Nam secundum philosophum
iii. ethicorum. quanto arbor est altior tanto
magis indiget sustentamentis
ne quatiatur a vento. Reges ergo
et principes qui in altiori statu
existunt tanto indigent habere ma
iores et plures tam affines quam con
sanguineos et amicos. Quarta
via ad investigandum hoc idem su
mitur ex malo quod per coniugium
vitatur. Per coniugium enim non
solum producitur bonum prolis.
sed vitatur intemperantie malum. Quia
enim castitatem servare non possunt
ne sint nimis intemperati quibus
libet feminis se inmiscendo expedit
eis inire connubia. ut una
uxore contenti ab intemperantia retra
hantur. Cum ergo concupiscentia carnis si
nimie remissionem patiatur ut sup
plicies divini expedit quibus
libet nolentibus uigere racione a in
tellectu non nimiam operam dare
veneris. Cum ergo ad personas
nimia consanguinitate coni
unctas habeatur naturalis amor si super
amorem illum superaddatur ami
citia coniugalis. Inter coniuges
si esse haberentur tanta multip
licaretur dilectio ut oporteret
eos nimium vacare veneris.
Decet ergo omnis aues non unire con

iugia cum personis nimia consan
guinitate coniunctis. ne dando
nimis operam veneris. Perver
tatur eorum iudicium et retrahantur
actibus debitis et civilibus op
ibus tanto ergo magis hoc decet
reges et principes quanto ipsi plus
vigere debent prudentia et intellectu
et quanto magius periculum potest
regno consurgere si reges et prin
cipes circa salutem regni et circa
civilia opera non diligenter in
tendat. In nimis ergo propinquo
gradu consanguinitatis non
est matrimonium contrahendum. Ter
tius et quartus gradus quam
approquinquitate deviare incipiunt
si dispensatio assit propter bonum
aliquod prosequendum vel malum in
tandum contrahi potest cop
ula coniugalis. Cap. xii. quod
reges et principes vult omnes aves de
ceat uxores accipere. ornatas

Bonorum autem quedam sunt bona anime
ut virtutes et boni mores. quedam
vero sunt bona corporis. ut pulcritudo.
et agilitas et cetera talia.
Quedam autem dicuntur exteriora
bona que quantum ad plures spectat
in triplici genere habent esse. Nam
nobilitas generis pluralitas
amicorum. multitudo divitiarum in

extrinsecis bonis.

coniugio

Cap. xii. quod reges et principes ... omnes cives ... decet

der bona exteriora opportunitati
ut p; p phm. p rethor. Cum
g reges et principes nolunt
aliter per coniugium copulari.
attendere debent in persona illa
quam sibi in coniugem optant sit
omnibus huius bonis ornata. non
tamen eque principaliter intendere debet ad
tria predicta bona. Sed ad nobi
litatem generis et ad multitudi
nem amicorum inter exteriora bona
debent intendere quam propter se ipse. sed
pluralitas divitiarum est intendenda
quia ex consequenti. debet enim eos talem
uxorem accipere que sit nobi
lis genere et per quam acquirant multos
amicos nobiles et amicos poten
tes. Sed quod per uxorem illam acqui
rant divitiarum copiam intenden
dum est quasi ex consequenti. Magis autem
tendendum est in coniuge ut ipse
quod patebit in nobilitate
generis et pluralitate amicorum quam multi
tudine divitiarum. Videamus tamen hec
tria aliquo modo sunt attenden
da. Ordinatur enim coniugium
ut patet ex dictis ad debitam
societatem ad pacificum esse
et ad sufficientiam vite. prout ergo
coniugium ordinatur ad debitam
societatem apud reges et
principes in suis coniugiis quere

da est nobilitas generis. sed
prout ordinatur ad esse pacifi
cum querenda est multitudo
amicorum. prout vero ordinatur
ad sufficientiam vite. querenda
da est pluralitas divitiarum. pro
batur enim supra coniugium esse
secundum naturam eo quod homo naturale est animal so
ciale. Ipsa autem naturalis so
cietas ut patebat per philosophum
in politicis est maris et femine et uxoris
Hec autem non esset nisi coniugium or
dinaret in quandam societatem
debitam et naturalem. Cum ergo debi
te congrue nobilis nobili
societur. Reges et principes
quos constat esse nobiles
genere prout coniugium ordinatur
in societatem dignum et congru
um debent sibi uxores quere
re que sit ex nobili genere. Se
cundo oportet esse pacificum querenda
est amicorum multitudo. Nam pax
inter homines se habet quasi sani
tas in humoribus. Sicut enim unitas
in uno et eodem corpore quod propter ine
qualitatem humorum contingit in
firmitas et pugna. Sic et in
ter homines propter iniurias et inequa
litatem quas inter se exercent contingunt
dissensiones et bella. Et sic
ad esse sanum requiritur ut quis

h'at nã; forte: ut posit nociua
expelle͛. Sic ad eẽ pacificum
reqrit͛ h'undan͛ ciuil' po͠ ⁊ pl'a
litas amicoꝝ. Nã q; pl'ꝰ ĩre
thoricas l'oies cũ posse͛ liberi͛
iustificat ai posuit. Et g͛ cũ;
ciuili po͠ ⁊ ñ ẽ munit͛ amicis
de leui iuiuriã patit͛ ⁊ sũt͛
uix͛ ĩeẽ pacifico. Coniugiũ
g͛ ꝑ ut ordinat͛ ad eẽ pacifi
cũ; q͛rẽda ẽ ex eo amicoꝝ pl'itas.
Vt aut͛ ẽ p; ex h'is tãto ma
gis ĩdigẽt reges ⁊ ꝑncipes
q̃to eoꝝ stat͛ q̃ altior mag͛
ĩdigẽt sustẽtamĩtis ⁊ pl'ib;
ꝑt oc͠ta ĩfortuniis. P; g͛ t
quõ ĩ coniuge regũ ⁊ ꝑncipũ
q̃rẽnda ẽ nobilitas gñis
⁊ quõ ex tali coniugio q̃rẽn
da ẽ pl'itas amicoꝝ. Restat
ostẽde͛ quõ ex eo debeat q̃ri
ditiaꝝ mltitudo. Cõuenit͛
ẽ ex coniuge dotes ⁊ ditie ad
supportãd' hon'ra coniugii et
ꝓ sufficiã; uite. Vꝝ q̃ reges
⁊ ꝑncipes sẽꝑ ĩtelligũt͛ ditius
⁊ possõib; h'undãt͛ q̃ refuiũt
ad sufficiẽt; uite. Decẽ eos in
suis coniugib; ꝑncipalit͛ q̃re͛
q̃ sit nobiles. gñe ⁊ q̃ ꝑ eos
habũdãt͛ ĩ ciuili po͠ ⁊ q̃ acqui

rãt͛ mltitudĩe amicoꝝ q̃ q̃d
ex tali coniugio acq̃rat͛ ĩ mlt'
titudo numismatis. Ostenso
quõ reges ⁊ ꝑncipes ĩ suis
coniugib; debẽt q̃re͛ extiora
bona. de leui p; quales coniuges
singl'i ciues accipe͛ debeãt.
Nã si reges ⁊ ꝑncipes dec;
accipe͛ coniuges nobiles. ĩt (ut)
eos sit par ⁊ dig͛ societas
ĩ om̃i coniugio nimia ĩparitas
uidet͛ eẽ uitanda. Nã ĩparitã
ĩ excessu. siue sit s; nobilitatẽ
siue s; etatẽ ut pl'imũ est
cã litigii ul' ĩtẽ q̃ sibi coniug
es fid͛; nõ s'uẽt ut si nimis
nobil' nubat ĩnobili nõ erit
int͛ eos dig͛ societas. S; uñ
alt͛i uilet. q̃ leges coniugii re
quirũt ostẽn cohabitũ. Si ẽã si
nimis senex iuuẽcule nubat.
q̃ iuuenes societate senũ
nõ gaudẽt tãta ĩparitas eta
tis erit q̃ da ĩcẽtiuũ tũ ut sibi
coniuges fid͛; nõ s'uẽt. Cõue
renda sũt g͛ ĩ coniuge tã ꝑ acta
bona exteriora. videl; honora
bilitas gñis. mltitudo amicoꝝ
⁊ pl'itas ditiaꝝ. S; h' s; mod'
⁊ ꝓportionalitatẽ nubẽtis. Ita
q̃d int͛ coniuges aliq̃l' ꝓportio

reseruatum. **Capitulum XIIII quod decet omnes ciues et maxime reges et principes querere in suis coniugibus non solum bona exteriora sed etiam interiora.**

Ostendebatur supra quale decet esse coniugium quod est corporis quod naturale et quod indiuisibile quod anime et unius ad unum. Ostendimus etiam inter quas personas decet esse coniugium quia non inter nimia propinquitate coniunctos. Vlterius autem declarauimus qualia bona exteriora sunt querenda in coniuge. Reliquum est ut dicamus quomodo coniuges et uxores bonis tam corporis quam anime debent esse ornate. Sciendum ergo quod secundum philosophum primo rethoricorum. Enumerando bona corporis feminarum sunt pulchritudo et magnitudo. bona uero anime sunt temperantia et amor operositatis sine illiberalitate. Quantum uero ad bonum corporis querenda est in uxore pulchritudo et magnitudo. sed quantum ad bonum anime quia maxime uidetur esse querendum in femina. quod sit temperata et quod non amet esse otiosa sed diligat facere opera non illiberalia que querenda sunt in coniugibus infra in processu quedam patebit. Dicit autem philosophus quod bonum corporis magnitudo uidelicet et pulchritudo querenda sunt in uxore.

Att. quod bona corporis feminarum sunt

Sic patet ostendi. Nam licet coniugium ut in precedenti capitulo dicebatur ordinetur ad societatem ad esse pacificum et ad sufficientiam uite. ordinatur tamen et ordinatur ad debitam prolis procreationem et ad fornicationem uitandam. immo principaliter ordinatur coniugium ad hec duo bona que ad eam pertinent. Nam bonum fieri ut quod coniuges sibi fidem seruent quod fit dum fornicationem uitant et ad hoc plus et magis conuenire pertinere uidetur ad coniugium quam ea que in precedenti capitulo diximus. Omnia ergo illa que uidentur facere ad fornicationem uitandam ad finem coniugii conferunt et ad prolem debite procreandam in coniuge querenda debent. Videmus autem quod magnitudo corporis facit ad bonam prolem. Nam filii in quantitate corporis ut plurimum matrizant. quia totam corpulentiam secundum quodammodo habent a matre. Sicut ergo in aliis aliter ut plurimum ex magnis generantur magna procedunt. sic et in hominibus. Si parentes magni existant filii ut plurimum magni nascuntur. Decet ergo omnes ciues propter bonum prolis ut filii eorum polleant magnitu

dine corꝑali q̄re isius vroi
bus magtudiē corꝑ. Tanto
tn̄ h̄ dec; mag reges ⁊ pͥ
cipes q̄nto ipi ce᷑ ꝑos filios
eo q̄ ex eis dependeat bo
nū ⁊ salus reg̃ plus sollici
tari debet q̄ alij. ¶ Sed in
t̄ bona corꝑis quēnda ē iuuo
re fortitudinēs ⁊ pulchritu
do. Na ⁊ h̄ fac̄ ad bonū p
lis. Nā sic ut plimū ex
mag's nascit̄ mag. sic
⁊ ex pulcris pulc̄. Qr si
dec; om̄s cives ⁊ maxīe
reges ⁊ pͥncipes sollicita
ri. vt polleat filijs magn̄
⁊ pulcr̄s dec; eos isiuis uro
rib; q̄rere magtudinē cor
porales. Vr̄ q̄ pulcritudo cō
iugis nō solū fac̄ ad bo
nitatē plis. s; ē ad for
nicatōē uitandā. ad q̄
uitandā ē ipor̄ coniugiū or
dinatū. ¶ Viso quō q̄ntū
ad bona corꝑis quēnda sūt i
coniuge magtudo ⁊ pulc̄
tudo. Restat uidē quō t
q̄ntū ad bona aīe quēnda
sūt ī ea t̄pan̄ ⁊ amor do
mesticitatis. Illud eī bonū maxīe
iacat̄. Dicebat̄ aūt sup
q̄ agē s; ro; ⁊ iseq passi
oēs mō opposito se h̄nt ⁊
ita q̄ q̄nto qs mag iquitur
passioēs mīn aūt s; roē;
⁊ eo. Illi g̃ iquib; mīn in
get rō s; q̄ h̄i sūt mag i
clinat̄. ut sit passionū
isecutores. pūr g̃ ⁊ mul
res q̄ ē d̄ se mag uidēnt
isecutores passionū. q̄r
uir ē roē p̄stātior. Si ag
t̄pan̄ ut sup i p̄o libro di
ffusius diximꝰ ipās pas
sioēs moderāt ad quas m
ul'res maxīe iclinant̄. s; sin
gul'ītutib; s; mod' eis
congruū fēias polle. Dice
bat̄ tn̄ ai diatenda ē ali
qua nuptiū potissīe iq
rendo ē. ut polleat t̄pan̄.
eo q̄ ad ī t̄pan̄ feīe icliāt̄
tur. Dec; g̃ oēs cives h̄
isiuis coniugijs q̄rē. Tan
to tn̄ h̄ dec; reges ⁊ pͥn
cipes q̄nto ī t̄pan̄ coniugi
u; ipor̄ plus nocumēti i
ferre pōt q̄ ī t̄pan̄ alio
rū. Dec; g̃ coniuges t̄pa
tas ēē dec; ⁊ eas amāe

cū pl'critudine

fu

opositatē q̄r cū aliqua
psōā ociosa exiſtit leuis
īclinat̄ ad ea q̄ ſūo uetat
Naꝫ mēs hūa ut inuit.
phs. vij. poll'. neſcit ocio
ſa eē. ſtatī ḡ cū qs n̄ dat
ſe bōis ⁊ liatis exercitijs
ei mēs uagat̄ ⁊ ē aliē oc
cupat̄ cogitatōib; tur
pib;. p;ꝫ ḡ ex ia; dc̄is quale
d;eē ɔiugiū ⁊ quali r̄ oms
ciues ⁊ max̄e reges ⁊ p̄n
cipes ſe hr̄e debeāt ī ou
cēdis uxoīb;. Naꝫ p̄us
q̄ eas ducāt diligēt̄ de
bēt īquirē. ¶ P̄ quali r̄ ſiē
ornate exterioīb; bōis ſ.
quō ſūt nobiles gn̄e ⁊ q̄
mō p̄ tale ɔiugiū oſeq
poſſūt amicos p̄ō ⁊ mlti
tudīeꝫ aīcor;. ¶ Sc̄do iue
ſtigāe debēt quō polleāt
bōis corp̄ib; ut quō ſit
magne ſtature ⁊ q̄ lūit
fortioſitate corp̄lē. ¶ Ter
tīo q̄r n̄ ſuffic̄ afflue bo
nis exterioīb; ⁊ pollē cor
poralib; bōis n̄ ibi aſſit
bōa mētis ⁊ aīe. debēt ī
quirē quō uxores ducē
de ſūt t̄pate ⁊ quō ſit ⁊

opoſe dē ex̄cita licita ⁊
honeſta. Cap̄. xxiij. q̄d
oms ciues ⁊ max̄. rc. ⁊ p̄n.
n̄ debēt ſuas vxores re
gere eodē regīē quo re

Quia n̄ ſuffic̄ gn̄e dic̄e
ſcire quale filij.
ſit ɔiugiū ⁊ quali
quis ſe hr̄e debeat in
vxore ducenda n̄ dē ea
iaꝫ ductaꝫ ſciat debite
ſe hr̄e. rōō p̄ multis capi
tulis idōabili lꝫ āne cc̄
ut ſciam quō regim̄ ⁊
nuptiale quo regēte
ſūt ɔiuges ab alijs re
gimīb; ē diſtictū poſſūſ
aūt duplici uia īueſti
gāe q̄ alio regīē ſē ɔiu
ges regēte ⁊ alio filij.
¶ P̄ uia ſūt̄ excepte modi
regēdi. ¶ Sc̄a uō excepte
ōp; finiētoꝝ. ¶ P̄ uia
ſic p;. Nā ſꝫ phōs mō re
gis uniūſi ꝑ ūat̄ ī uno
hōīe. Vn̄ ⁊ ab eis hō appel
latus ⁊ mīor mūd'. Naꝫ
ſiē totū vniūſū dīgit̄
uno p̄ncipe. ut uno dō
qui ē ītellc̄ ſepat ⁊ pur'.
Sic oīa q̄ ſūt ī hōīe ſite

bite regi debet regendi sint
intellectu a ratione. Immo ad modum
universi reservatur in hoc quod plato
a totum ordinem celorum salvabit
et in quali anima mundi. Sic igitur re
gimen totius universi assimilatur
regimini quod debet esse in uno homine
cum civitas sit pars universi re
gimen totius civitatis multo
magis reservabitur in una domo.
Nam si una domus est plus quam u
nus homo singulariter a civitas
minus quam universum si totum uni
versum per quendam similitudinem re
servatur in uno homine multo
magis regimina que sunt in civi
tate per quandam civitatem similitu
dinem reservatur in domo. Videmus
philosophus primo politicorum regimina unius domus
assimilat regiminibus civitatis.
Civitas autem quantum ad presens spec
tat duplici regimine regi potest
politico scilicet regali. Dicitur autem civitas
presse regali dominio cum preest
secundum arbitrium a secundum leges quas
ipse instituit. Sed tunc preest
regimine politico quando non preest
secundum arbitrium nec secundum leges quas
ipse instituit sed secundum eas quas

cives instituerunt. Cum enim principans
in civitate ipse secundum se ipsum principa
patur a ipse leges instituit
regimen illud ab ipso regente
nomen suscipit a dicitur regale. Sed cum
leges non instituunt in principan
te sed a civibus illud regimen non
est denominandum ab ipso regnante
a principante sed magis ab ipsa
politia a ab ipsis civibus
dicitur quod tale regimen politicum
vel civile. Nam regimen paterna
nale assimilatur regali. Sed coniu
gale vero politico quod dicitur enim preesse
esse secundum certas leges videlicet secundum leges
matrimonii a secundum convenientes a
pacta. Sed pater dicitur preesse filiis
secundum arbitrium a secundum regimen rega
le. Inter patrem enim a filium non in
veniunt conventiones a pacta
quomodo eum regere debeat. Sed pater secundum
arbitrium suum prout melius vi
dent filio expedire ipsos gu
bernat a regit. Sic etiam arter ge
ter sibi subiectam regere dicitur secundum
suum arbitrium prout viderit il
li genti expedire. Et tale
regimen recte dicitur regale. Sed
inter virum a uxorem semper inveniunt

quedam conuentiones et pacta
et secundum mores quosdam qualiter uir habere
se debeat ad uxorem. Dicitur ergo tamen
tale regimen politicum quia assi-
milatur illi regimini quo ciues uicari-
tes dominium. concludunt et pacta et con-
uentiones que debent in suo regimine obser-
uare. Ex ipso ergo modo regendi
quia unum est politicum aliud re-
gale. differt quidem regimen pater-
nale et regimen coniugale. est
magis totale et naturale. Regimen
uero politicum est magis particulare
et ex electione. Nam potestas regalis
est potestas totaliter et secundum arbitrium. potestas
autem uero politica est potestas non tota-
liter nec simpliciter sed secundum quasdam conue-
nientias et pacta. Rursus licet omne
regimen si sit rectum sit naturale. attamen
tamen regimen politicum quantumcumque
sit rectum non est adeo naturale sicut et
regimen regale. immo illud regimen
est quodammodo ex electione cum in talibus
regiminibus ciues secundum dominum eligant.
Ex hiis autem manifeste patet differentia inter
regimen nuptiale et paternale.
quia pater magis preest filiis simpli-
citer et totaliter quam uir uxori. Rursus
dominium paternale magis est secundum

naturam quam coniugale aliquo enim modo
uxor iudicatur ad paria cum uiro.
aliquo secundum unum. filii autem non iudicantur
sic ad paria cum patre. non eligunt
sibi patrem, prouocantur ab ipso. dicitur
ergo dominium paternale esse plus secundum
naturam quam coniugale. quia licet homo sit
naturaliter aptus ad coniugale tamen quod hanc
habeat coniugem uel illam est secundum pla-
citum et ex electione. sicut homo naturaliter
est aptus ad loquendum. tamen quod loquatur
hoc ydiomate uel illo hoc est placi-
tum et ex electione. Coniugale ergo re-
gimen non est sic naturale paternum. quia
filii nullo modo eligunt sibi patrem. In
secundo quomodo differt regimen coniugale
a paternali ex modo regendi quia unum
est magis simpliciter et naturale. aliud non
est quod procedunt et ex electione et conditione le-
gum positiui(?) quomodo differt hoc regimen
ab illo ex parte operum fiendorum.
Nam pater sic debet esse filiis. ut or-
dinet eos ad illa opera que uirorum(?).
Nam filii instruendi sunt ad opera mi-
litaria uel ciuilia quibus uacare
debent cum se ad ultra(?) ad que non sunt
instruende uxores quia talibus ua-
care non debent. Tertio ergo quoniam decet
omnes ciues alio regimine preesse

|| uidelicet est quod re-
gimen regale.

uxoribus et alio filiis. Tanto
tamen h(ec) decet reges et principes.
quanto ipsi plus ceteris debent que
deceat ordo rationis. Cap. xv.
Quod decet cives et maxime reges et prin-
cipes non decipere suas coniuges et cetera.

Docebatur enim supra in tractatu regie (regie regi... quod regendi sunt)
omnino esse triplex distinctum regimen
nuptiale quo vir preest uxori.
paternale quo pater preest filiis
et dominativum quo dominus preest servis. Et
patet quod ergo distinctum regimen con-
iugale a paternale est et magis et
totaliter a servili. Illud vero magis
participant. et quia paternale magis
sunt naturale. Illud vero est quodam modo
excellentius et diversius quia ad alia
opera est hoc quam illud. Restat ostendere
quomodo coniugale regimen dif-
ferat a servili. Quod autem vir non
debeat uti sua coniuge tamquam
serva. triplici via venari possumus.
Prima sumitur ex parte ordinis naturalis. Se-
cunda ex parte federis domini. Tertia
ex parte caritatis coniugii. Prima
sic patet. Natura tota non movetur
et regitur a deo et ab aliis separatis.
Unde philosophus in libro de bona fortu-
na ait impetus naturales quos
habemus in causa esse in obiecto

tamquam a movente non tota. Sic
ergo in artificio facto a sapienti ar-
tifice non invenitur aliquid superflu-
um nec aliquid diminutum. Sic natura non impe-
diatur eo quod movetur et dirigitur
a sapientissimo artifice non
aliquid agit superfluum nec de-
ficit in necessariis. Quia ergo natura aut
agens quod operatur ordinate or-
dinatissimum esse quia ille natura
dirigit a quo est omnis ordo. Cum
ergo tunc sic ad maxime ordina-
tum quod unum ordinatur ad unum
officium. cum vero naturaliter sit or-
dinata ad finem. ideo dicit philosophus in
politicis quod naturaliter distinguitur femina
et servus. Natura ut ipse ait non est.
melius tale natura facit sicut faciebant
fabri fornaces de plicitu
gladium apud delfos et fie-
bant gladii propter paupertates ita
quod unus gladius deserviebat
pluribus officiis ut puta
paupertates non valentes plu-
ra habere ista faciebant aliquod
instrumentum habentem quo possent
ad plura uti officia. Natura autem non
sic ait. sed ut melius fiat res
naturales spectat unum officium prin-
cipaliter ordinat unum ad. Unde cum autem

phs ait q unumquodque organo
nu optime pficiet suu opus.
si n mltis opibus sit suiens
si uni. Nā cū nā ordinauit
oiugē ad gnōnē itētēs
ē q ordiet ad suiendū. Nō
ē g nālis ordo ut pēē t
uxor eo regie q̄ ad pē est
suus. l; g sic sit s; ordinē
nālē tn apd aliquas gē
tes sic ap barbaros idē sē
fēia ⁊ suus ut recitat phs.
p. pol. d. q int barbaros
fēia ⁊ suus eūd hnt ordi
nē. Tractabāt ē illi oiugibus
tāq suus. si h idō otigebāt
ut recitat iam q i ē barbaros
nlls ē nāli pricipās. S; ut
ē eē nāli barbarū ⁊ suū. eē
ē barbarū ab aliquo h ē eē
extneū ab eo ⁊ itelligi ab il
lo. pōt ē quis eē barbarus
huic ul illi. q nō itelligat ab
h ul ab illo sic teotonici sē
barbari ytalicis ⁊ ytalici
āglicis. Ille tn ē barbarus
simpl q se ipo ē extraneus
⁊ se ipm nō itelligit q eē
nō pōt n careat usu rōis
⁊ itellectus. S; cū carēs rōis

usu sit nālr suus q nesciat
se ipm dirige. ⁊ expedit ei
ut ab aliquo dirigat. idē
ē eē eūdē hnt ordinē t
uxor ⁊ suus h ē p rōis de
fēcū q nesciūt distiguē i
t regim oiugale ⁊ suile.
Pr sitē; ciues eē ionstres
⁊ cogsce modū ⁊ ordinē
nālē. itidētēs ē eos uti t
uxoribus tāq suis. Tanto
tn h mag ē idecēs apd re
ges ⁊ pncipes q to detesta
bili ē eos eē barbaros ⁊ ca
rere rōe ⁊ itellectu expte g
dōnis nāl. p; aliud eē re
gim oiugale q suile ⁊
n ē utēdū uxoribus tāq suis.
Scda uia ad iuestigādū h idē
sumit expte pfēōis domi. uit
ē domū eē ipfcā. ⁊ h ē pen
uria rez ⁊ nō sufficiē sibi
uxor ⁊ suus hāt eūdē or
diē. Vn dr. vj. pol. q paupēs
q n hnt copiā suitorū n
hūdat i hijs que reqrūt
ad pfcōēm domus utūtur
uxoribus ⁊ filijs tāq suis.
Tertia uia sumit ex pditiōe
que d; eē īt uirū ⁊ uxorē.

Qualiter vir debeat se habere ad uxorem eo quod sit inde prestitio (?) non enim debet esse tanta equalitas inter virum et uxorem, quanta inter ea uti debeat tamquam serva, sed magis tamquam socia. Non enim est tanta equalitas inter uxorem et virum quanta inter dominum et servum. Immo vir et uxor quantum ad aliquid ad pares iudicantur.

Capitulum xvi. quod detestabile est omnibus civibus et maxime regibus et principibus in etate nimis iuvenili uti copula coniugali.

Sermones universales ut in ii Politicorum diximus circa moralia negotia minus proficiunt. Declarare ergo de coniugio quod regimen coniugale est quasi politicum et civile et ostendere quod aliter se debet habere vir erga uxorem quam erga filios et servos est valde in universali notitiam tradere quale sit ipsum coniugium et quomodo utendum sit eo. Propter quod magis in particulari descendere volumus qualiter omnes cives et maxime reges et principes uti debeant copula coniugali. Sermones autem universales circa mores respiciendi non sunt quia ignorantia universalium sepe facit particularia ignorare. Ipsis tamen universalibus sermonibus sunt particularia addenda, quia cum negotium morale circa singularia consistat, secundum doctrinam Philosophi in Ethicis in talibus particulares sermones plus proficiunt. Determinandum est ergo particulariter in qua etate utendum sit coniugio. Tangit autem Philosophus vii Ethicorum (?) Politicorum quatuor rationes probantes quod in etate nimis iuvenili non est coniugio utendum. Prima sumitur ex parte filiorum. Secunda ex parte mulieris. Tertia ex parte viri. Quarta ex malo uxoris. Prima via sic patet. Nam si in etate nimis iuvenili coniugantur vir et uxor, ut probat Philosophus in Politicis, leduntur inde filii quantum ad corpus quia ut plurimum sunt nimis debiles corpore et ipso facto et leduntur quantum ad animam quia sic nascentes ut plurimum deficiunt ratione et intellectu. Sicut enim videmus in aliis rebus naturalibus quod quantum ad productionem aliquorum effectuum requiritur quod sit in perfecto et effectum in perfecto esse, ut si ad calefactionem requiritur calidum esse, si non sit perfecte calidum, sequitur quod imperfecte calefaciat. Sic etiam quod ad hoc quod aliquid calefiat requiritur quod sit dispositum ad susceptionem caloris. Si autem sit imperfecte dispositum

copulatur (?)

Tertia via sumitur ex parte mulieris

Cap. xvi quod detestabile est omnibus civibus et maxime regibus

ad susceptionem: hinc sequitur quod
in perfectum calorem suscipiat. Tertio,
si coniunctio uxoris et viri requiritur
ad procreationem prolis, si vir et uxor
sint nimis in etate iuvenili, quia
cum corpora ipsorum imperfecta sint et non pue-
nerunt usque ad debitum comple-
mentum, si ex tali coniunctione na-
scantur pueri, sequitur quod proporcionali-
ter imperfecti et debiles erunt. Quarto
quantum ad corpus ex coniunctione ni-
mis iuvenili consurgit lesio
filiorum. Sic ex tali coniunctione
leduntur filii non solum quantum ad
corpus, sed etiam quantum ad animam, quia ani-
ma sequitur complexiones corporis, cum ani-
mas non est bene dispositus, proporcionatus (?)
in corpore non bone comple-
xionis impeditur anima ne possit
bene speculari nec possit libere ex-
equi actiones suas. Nascentes
ergo ex tali coniugio non solum sunt
imperfecti corpore sed etiam mente. Decet ergo
omnes cives non uti coniugio in
etate nimis iuvenili. Secun-
do magis decet reges et prin-
cipes, quanto ipsi plus esse debent
solliciti ut eorum filii sint fortes
et elegantes corpore et industres
mente. Decet ergo quod contingat eos
uxores ducere in etate valde iu-

venili. Non tamen decet uti coniugio nisi
in etate debita. Secunda via ad
investigandum hoc sumitur ex in-
temperantia mulierum. Nam si in etate
valde iuvenili uxores su-
is viris copulentur, non solum fi-
lii inde leduntur, sed et ipse uxores
efficiuntur intemperate et lascive,
quia quelibet persona nimis de-
siderat ad que (?) a nimio ardore
concupiscat ipsos, si ex nimia
iuventute sit assuefacta
ad illos. VII. et VII. Pol. dicitur quod
intemperate reputantur esse mu-
lieres esse ille que iuven-
tule fuerint use coniugio.
Tertia via sumitur ex periculo mulierum.
Nam ut dicitur ut in Pol. nuptie
iuvenicule magis dolent et
periclitantur plures. Unde et antiquitus
ut plurimum regitat (?) fuit consue-
tudo apud gentiles specialem (?)
facere pro partu iuvenicularum in
insignum quod iuvenicule magis
periclitantur in partu quam alie. Quarta
via sumitur ex malo
ipsorum virorum, quia ipsi viri lesiun-
tur (?) si nimio utantur coniugio.
Unde et in Pol. dicitur quod masculorum corpora
leduntur si tempore augmenti adhuc
crescente corpore utantur veneris.

Et sūt mala q̄ ex nimia
iuuētute cōiugū accidē
possunt tā cōiugib9 q̄ eor̄
filijs mag̃ inducta sūt
ī pn̄apib9 ⁊ regib9 q̄ i
alijs potissĕ decz eos ñ
uti cōiugio ī nimia iu
uētute. Sz si q̄rit̄ q̄ tp̄e
requiratur ī ip̄is cōiugi
b9. uidet̄ uelle. ph̄s h̄ tp̄e
ī ip̄a cōiuge debē ēē xviij.
annor̄. In uiro pl̄s tp̄is ē
requirit̄. Nā si p totū
tp̄e augm̄ti necāiū est
masculis uti cōiugio.
cū tp̄e augm̄ti cōiē in
hoib9 requirat̄ cā septē
pnia. post tētiū septe
npniū ī uiris uidetur
ēē tp̄e debitū dare opi
ople cōiugali. Vbi q̄ uis
gn̄atiā ē nimis cōiu
ptiā h̄ tp̄e anticipāri
potit̄ si uitabit̄ expe
dire. Cap. xvij. q̄ tp̄e fri
gido q̄ flāt uēti boreales
mag̃ ē dāda opa p̄catiōi
filior̄ q̄ ... uēti australes.

Phs. vij. pol. filior̄ q̄
pbauit p uēs tp̄e cali
p̄ li mas nō ēē dā do q̄ flāt
daz opā cōiugio ī etate
nimis iuuenili inqui
rit q̄ tp̄e mag̃ ī sistēdū
ē p̄catiōi filior̄ ⁊ ait q̄
tā anālib9 q̄ amedias
cōceditur q̄ tp̄e frigido
quo flāt uenti boreal̄e
meli9 ē dare opā cōiugi
q̄ tp̄e calido quo flāt
uēti australes. Possū
at̄ t̄plici uia uenari.
Prima sumit̄ ex parte mliū.
Secūda ex lesiōe uiror̄. Tercia ex dispōitiōe aeris.
Prima assigēt̄ aqb9 dāy.
Nā tp̄e calido apiuntur
pori cor̄is exalat ima
huius q̄r remanēt cor̄
sicca. Rursus aptis po
ris exalat nāl' calor q̄
exalāte cor̄ int̄secus
remanēt frigida. Vn̄
quilz ī se ip̄o expit̄ q̄d
tp̄e frigido flante bo
rea meli9 digerit q̄r ē
calor ei9 intēius pp̄ fri
gus circūstās nō exalat
sz mag̃ roborat̄ ⁊ uigo
rat̄. Et̄ si uētres mu
lier̄ tp̄e yemali sūt ca
lidiores q̄r ñ exalat ī
de calor ⁊ humidiores q̄r

Cap. xviij. q̄ tp̄e frigido q̄ flant uēti boreales mag̃ ē dāda opa p̄catiōi filior̄ q̄ ...

nō euaporat huiusm̄ ma
gis sūt apti ad gn̄dū et
forte tali tp̄e mag̃ p̄c
antur malculi. Vn̄ aph̄
uir uelle q̄ oues flātib'
borealib; uētis magis
ↄcipiūt masculos. flā
tib; u'o ab stralib; ma
gis femīas. Q̄ro ē flantib'
borealib; uētis ꝑ robo
ratiōe caloris matn̄i a
u'ta mag̃ po'sūt ↄs'uarē
suos fetos ⁊ eos p̄fectio'e
fiaūt. ¶ Tcia uia ad ĩue
stigāo'ū h' rat̄ sūīt exle
sioē uiroꝝ. Nā uiri mag̃
ledūt' si utūtur ↄiuga
li copl'a tp̄e calido flan
te augusto q̄ frigido ⁊
flante borea. Tēp̄e eī
boreali ⁊ frigido q' calō
n'alis mag̃ reſuatū in
tius. pl's possū ↄūtēd'
alimito. q' usus ↄiuga
lis cople ītali tp̄e n̄ sic
ledit corꝰ uiroꝝ nec sic
attenuāt ea eo q' maiō
sit ↄūsio alim̄ti. ¶ Te
rtiā uia ad īuestigāo'
h' rat̄ sūīt exaeris dis
positiōe nā boreas redd'ī
aerē purū. aust' u'o re
ddit ip̄ū turbulentū.
Naz s̄ʒ ph'm ī meteor.
aust' ē pluuiaꝝ m'ltitu
dines adductiuus. ae
re u'o exn̄te puro me
liorat' ↄplexio existēti
ū ī eo ⁊ fiūt meliores
gn̄ōēs. Q' ī tali tp̄e ma
gis ē danda opa ↄiug
ali tp̄e cople. Dec; g' ⁊
om̄s aues mag̃ uti ↄ
iugio tp̄e quo sit meliō
p̄ceatiō filioꝝ. Tanto
tn̄ h' dec; mag̃ reges ⁊
p̄ncipes q̄nto dec; eos
elegātiōes h'ōe filios. Cap̄.
xui. q' ī mulierib; quedā s̄
laudabilia ⁊ q̄dā uō ui

Mulieꝝ aūt mo tupa
res ut plimū bilia.
sūt q' mores puoꝝ ⁊
iuuenū. Quodā moē
sic se uidēt h'ēe femīe ad
mares sic se h'nt pueri
exn̄tes ī etate ī pfc̄a ad
hoīe exn̄tes ī etate pfc̄a.
pl's uigēt q' rōe q̄ femīe.
Mas ē fem̄a q' mas occasio
nat. ⁊ q' n̄ ī oplet. Sicū
⁊ pueri n̄ sic rōe uigēt ū ad

aulti. Nã; puer ẽ qͥ lɓ in
ꝯpletus. q̄ꝛ g̊ r̊ pfc̄oĩs ꝯ
q̄ ad roĩs usũ fc̄a ꝯ puer̄ q̄
dã m̊ etat̄ roẽ h̄nt. Sequi
tur mores seniores eẽ q̄d̄
puiles i p̊ lı̊. g̊ ũ ulr̄ ꝯ mo
nbꝫ tractabam̄ nõ cura
uim̄ spãle caploꝝ facẽ de
moribꝫ ml'rũ. Sꝫ ꝓposim̄
ꝯ hĩ moribꝫ
ex moribꝫ pueroꝝ. Nõ ꝑ̄ti
q̄ı in libro ẜo. regim̄ ꝯiu
giũ spãle requirit trac
tatũ. Vt sciamus quo re
giẽ regende sũt ꝯiuges.
Narrand̄ ẽ sb̄ ꝯpẽdio sb̄
ante que sũt laudabi
lia ꝯ que uitupabilia ĩ
ipĩs fc̄is. Est aũt p̊ lau
dabile ĩeis q̄ꝛ ut plimũ
ꝯtigit fe̊ias u̇ecõdas eẽ
q̄ duplici d̄c̄a ꝯtigit. Pͥ
ex appetitu laudis. Scõ
ex timiditate cordis. Et
ꝓ ul'ros ẽ ualde sũt ap
petitiue laudis. Nã in
oĩbꝫ qui sũt ĩ pfc̄e tales
plus appetũt laudari q̄
pfc̄e possidẽtes id. Cle
rici eĩ ĩ pfc̄a ꝯ h̄ntes imp
fc̄am; sciãm; plus desiderãt

ut uidẽt̊ sciẽtes ꝯ ut h̄at
nõĩ q̄ sĩt excellẽtes clia
q̄ uẽ sciẽtes. Nã; qui uẽ
sciũt ĩse ipĩs ĩueniũt un̄
grauitẽt id̄ nõ tm̄ curãt
de appentia. Sꝫ qui ĩ pfc̄e
cognoscũt q̄ꝛ nõ uidẽt̊
ĩse ipĩs sciã; unde grauitẽ
possĩt q̄ nõ h̄nt ĩ ueritã
tate uolũt ĩ hoĩu ꝯpiãe.
Ad d̊ g̊ dm̄ ẽ de sciã pfc̄a
ꝯ ĩ pfc̄a intelligendũ ẽ de
bonitate ꝯpleta ꝯ ĩcople
ta. Nã; qui sũt pfc̄e boĩ
nõ sic appetũt laudari
ꝯ reputari boĩ sic aly.
h̄ntes eã; pfc̄ã; bonita
tis ĩse ipĩs ĩueniũt. Vn̄
grauitẽ possĩt. Pp̄ nõ ml'
tũ; curãt grauitẽ de boĩ
nũ ꝯpiõe. Et eã ml'res
ꝯẽ nõ tãte bonitatis h̄at
ut puta si pollerẽt aliq̄
bono corꝑ ut sĩt pulcre
ꝯ elegãtes ul' si aliqua
alia bonitate pticipẽt ꝯ
ualde cupiũt honorari
ꝯ cõmẽdari ĩea q̄ totũ ꝯ
tigit eis ex ĩ pfc̄o eẽ boĩ
tatis. Nã bona corꝑ sũt
elegantia ꝯ pulcrĩtudo

qd̄

pollerẽt

a certa talia ipsi boa sunt. mu
lieres g ut plurimu ut ptici
pant boa ipsa ut aliq bona
cois ul' si pticipant bo psca n
boa mitis pticipat ea ipsto
m pp q oit ualde deficiunt
a pfcoe uiror. Et cu augm
tur psticois bonitatis minu
at cupiditas laudis a desid
rii reputacois. Tanto pls
appetunt laudari oit loqdo
mlres q uiri q i bonitate ot
sunt ipsfciores illis q pp qd
cu uerecudia sit timor d' igl'ati
one a de amissione laudis.
mlres sunt ot uerecude q timet
igl'ari a amitte laude q m
mia affecte desiderat. Et ipsa
g cupiditate laudis pbant
mulieres uerecudas. Rursus b
idem pbari pot ex timiditate
cordis. Na cu mulieres sit nl
li audo tumescte q q̄ oio expa
uescut. seq eis uerecudas ee.
q uerecudia e qda timor ut su
pius dicebat. Et ouisis g
g causis pbare possu mlres
uerecudas ee qeqd tn sit d' ei
cuis laudabile aut e i ipsis
ee uerecudas q pp uerecudiam
mlta turpia dimitut q no
dimitterent n eas uerecudie ct
tene ostrigerent. Et ido e lau
dabile i mulib q coit sunt
pie a misericordes. puri eni a se
nes a fere ut plurimu sunt e
misericordes. no tn ex ead' ca
h uidet otige. q puri ut su
pius dicebat sunt misatiui
q sua inocentia alios mis
antes credut ois inocetes
ee putat eos idigne pati.
q' i spes ex facili msentur
Senes uo misatiui existut
q cu ipsi cor cum multa deficiat
uolut alios miseri a opati
ipsis. Et cu de facili qs idi
netur ad faciend' alys qd
uult ab eis fieri s. senes de
facili sup alys misereri. Mu
lieres qd misatiue sunt ex mo
llitie cordis. Na habetes cor
molle no post dum ad sub
stine ido statim miserent cu ui
det aliquos dura pati. Cete
rio osiderado e i mulib q ot
nimis excedut. Vn cu sunt
pie. sunt ualde pie. a cu sunt
crudeles. sunt ualde crudeles.
a cu sunt iuerecude sunt nimis i
uerecude. post q e mlres au
datia ceperunt tanta turpia

praeterea quod vix inveniretur
vir adeo iuvenis ut possit
tanta turpia operari. Sed tamen
cum a similibus potest esse lau
dabile, in malis non vitup
erabile. ¶ Viso quae sunt lau
dabilia in feminis restat narra
re quae sunt vituperabilia in eis.
Possumus autem narrare tria in mu
lieribus vituperabilia. ¶ Primo
quia ut plurimum sunt intemperate
et passionum insecutrices. ¶
¶ Secundo quia sunt garrule et litigi
ose. ¶ Tertio quia sunt mobiles
et instabiles. ¶ Primo ergo feminae
possunt ut plurimum sunt intempera
tae et passionum insecutrices.
Nam quia in eis ratio deficit non sic
habent ut retrahantur a concu
piscentiis sicut viri quorum est ratio per
stantior. ¶ Secundo sunt garrule
et litigiose quia evenire eis con
tingit. Nam frenum melius
ut plurimum non est ideo quia deest
ratio deficit sed magis est
passio ut verecundia. Sic esse
continent ut non garriant et non
litigent magis sed faciunt ex
verecundia quam ex ratione. Sed cum mo
deste sunt nesciunt se ipsas mo
derare sed sine freno litigant et

garriunt. Praeterea sciendum est feminas
plus perseverare in litigando et
garriendo quam viri eo quod ma
gis ratione deficiunt quam ipsi.
¶ Tertio contingit mulieres esse mo
biles et instabiles quod forte
accidit ex debilitate com
plexionis. Nam cum anima ut su
perius dicebatur ut plurimum
sequitur complexionem corporis sicut
mulieres habent corpus molle
et instabile, sic voluntate et
desiderio sunt instabiles et in
mobiles. Cap. xix. quomodo re
gende sunt omnes et maxime reges
et principes debent suas coniuges.

Dicebatur supra in parte regimi
decentibus non eodem regimine
regendas esse coniuges quo
regendi sunt filii vel quo regen
di sunt servi. Aliud est enim re
gimen coniugale a paternali
et servili. Sed quia non sufficit sic in
universali tradere de regimine coniuga
li dicendo ipsum esse differens
a paternali et servili nisi in speciali
tractetur quo regimine regende
sunt coniuges. Ideo in speciali dicere
aliqua de regimine coniugum.
¶ Sciendum esse unam esse communem regu
lam ad omne regimen. Nam

quicumque vult aliquos bene regere
ipsos spirituales habere cautelas et
ad ea esse que videt ipsos ma
gis deficere. Propria sic est in civitati
bus sic suo modo est in istius operibus
Videmus enim aliquos habere lin
guas defectas aliquos balb
utientes esse et qui balbutiunt non
eodem modo balbutiunt. Sed et
aliqui difficulter proferunt unum
verbum. aliqui vero difficulter aliud. Si er
go balbutientes vellent
in loquela dirigi. oportet eos
instruere ut spiritualem pugnam
et spiritualem conatum acciperent
esse in verba que decentius profer
re possent. Unde aliquos et
plures legimus sic fecisse. qui
cum essent impedite lingue accipi
entes spiritualem conatum esse in il
las litteras quas decentius pro
ferebant. facti sunt eloquentes. Sic
ergo modo in esse opera se habent. Cui
cumque quis se vel alium videt esse ali
qua deficere. si se vel alium rec
te vult regere spiritualem cona
tum accipere debet esse in quibus
esse contingit facilior casus. Quia
cum mulieres cum in precedenti
capitulo dicebatur communiter sint in parte
garrule et instabiles re

gende sunt tali regimine ut
ducantur ad temperantiam et ad taci
turnitatem et ad stabilita
tem, partes autem temperantie ut dice
batur in primo libro. sunt .iiii. scilicet
castitas. pudicitia sive
honestas abstinentia et sobri
etas. Tunc ergo mulieres sunt tem
perate quando sunt caste honeste
abstinentes et sobrie. ¶ Decet
enim coniuges esse castas non so
lum propter [illegible] plus. Nam si
contra castitatem non fuerit.
de facili filius non proprius et
ipsi viro succedit in heredi
tatem patris. ¶ Decet ergo con
iuges omnium civium esse castas
et tanto magis hoc decet coniu
ges regum et principum quanto
exinde illegitima prole posset ma
ior lis et dissensio exoriri.
¶ Secundo decet eas esse pudicas
et honestas. Non sufficit con
iuges esse castas et cavere
se ab illicitis operibus. Sed oportet
eas pudicas esse et honestas
ut se caveant a signis et verbis
que videntur in honestatem parere.
Non enim sufficit ut alienus fi
lius non succedat in heredita
tem. Sed requiritur ut pax civitatis

fide suada sius viris
s; etiam pp

ſit ꝯ ſua ple. Cum ergo ſigna
i hoeſta ⁊ i pudica q̄dā ſu
ſpitõẽ ad ꝗuient de ꝯtiné
tia ꝯiugum. ut pat̄ ſit ẽtus
de ſua ple expedit ꝯiuges
pudicas ẽẽ. ¶ Tertio oꝫ eaſ
ẽẽ abſtinẽtes ut caueāt
ſẽ a ſupfluitate cibi. Nam
cibi ſupfluitas ad ꝯtinen̄
icĩnat. ¶ Quarto deꝫ eas
ẽẽ ſobras ut caueāt ſẽ a ſu
pfluitate potus. Nã tãm
moderantia ꝫ cibi q̄ pot̄ puo
cat uenẽa. Vnde ⁊ antiquitus
apd̄ romanas mulires ut re
citat ualeri maxi ſb li ẽi
de iſtitutis ãtiqs q̄dã m
nephas erat bibẽ uinum.
Vn aut ꝗuini uſ olim romanis
feĩs ignotus fuit ne i ali
quo dedecꝰ plabẽt. q2 uſus
uni ꝯſueuit ẽẽ pmi ad
uenẽꝫ i ꝯceſſũ. ¶ Sic ergo re
gẽde ſũt ꝯiuges ut ſit ca
ſte. honeſte ⁊ ſobꝛe. Modũ
aut̄ quo i ꝯuencẽde ſũt ad
hoꝛ ũ diuiſificaẽ ſꝫ diuiſita
teꝫ nobilitatis ⁊ diciarũ
ipoꝝ uiroꝝ. Nã cũes i nobi
litate ⁊ diuitis deficiẽtẽ
debẽt ſuas ꝯiuges pſeipõ

iſtruẽ ⁊ debitas cautelã
ad hibẽ ut polleãt bõita
tib9 ſupdcĩs habũdãtes
uo i nobilitate ẽcitis ⁊
i cumuli po. dec̄ i gr̄ matro
nas aliquas bõi teſtimo
nij. per diuturna tp̄a pbatas̄
⁊ bõis morib9 approbatã
iſtruẽtes ꝯiuges ⁊ iduct̄
tes eã p debitas moitões
ad bõitates bõas ꝑhibi
tas. ¶ Viſo ꝯiugẽ regẽdã
ẽẽ ut ſit debite tpãte. Re
ſtat oñdẽ quõ regenda ſit
ut ſit debite tacitũna. Nã
ut ſcribit ꝑ pol. oꝛnamtũ
mulieꝝ ẽ ſilẽtiũ. Si ẽi mu
lieres debite ſe hãnt ⁊ ꝯ
grue ſilẽtiũ ſeruẽt exte
mag̃ appet oꝛnate ⁊ ad t
maioꝛẽ amoꝛẽ uiros in
ducãt. deꝫ ergo eas ẽẽ tacit̃
nas. Sic ⁊ deꝫ ipſas ẽẽ ſta
biles q2 q̄to uxoꝛ ẽ mag
ꝯſtãs ⁊ firmã. tãto ma
ioꝛ credulitas ad gene
ratur uiro ut ei debitaꝫ
fidẽ ſuẽt. Tali ergo regiẽ re
gẽde ſũt ꝯiuges ut polle
ant ꝑdcĩs ſex bõitatibuſ.
uidel; ut ſit caſte. honeſte

abstinentes. sobrie. temperate et
stabiles. ad hoc autem ut eas
iocunde poterit vel per se ipsas vel
matronis boni testimonii vel
per cautelas alias adhibendo.
quia decet omnes cives suas coniuges
sic regere et tanto magis decet
reges et principes quanto ex eorum
incuria regine potest esse regno
magis periculum imminere. Capitulum
xx. qualiter omnes cives et maxime
reges regni et principes ad
suas coniuges debeant se habere.

Non sufficit scire quomodo debent
reges et principes et universaliter
omnes cives debeant suas con-
iuges regere. ad quas bonita-
tes debeant eas inducere nisi sci-
atur quomodo erga eas debeant se habere.
Sunt autem tria quantum ad presens spectat
diligenter consideranda in quibus maxime
erga proprias coniuges decet debite
se habere. Nam primo debent se moder-
rate et discrete uti. Secundo
debent eas honorifice tractare.
Tertio debent cum eis debite conver-
sari. Decet enim eos moderate et
discrete suis coniugibus uti. Nam
talis immoderatus usus venereorum
primo corpus destruit. Secundo mentem
perimit. Tertio maculat ap-

petitum et reddit coniuges in-
temperatas. destruit enim et debili-
tat corpus ipsum. nam si nimis
det operam copule coniugali que-
rens gratiam est nimis corrup-
ta. Unde philosophus vult. iii. ethicorum. in-
satiabilis est concupiscentie appetitus.
Quare ut plurimum homo plus appe-
tit quam natura requirat. Sic igitur sine
freno quis sequitur appetitum et non
moderatur desiderium coniugalis co-
pule. agit ultra quam natura requirat
et ultra quam sufficiat ad restau-
randum quod non sine debilitatione
corporis esse non potest. Unde cerebrum
et visus et alia membra nobilia
debilitantur ex superflua copula.

Secundo superfluus usus non solum
corpus debilitat. sed et mentem per-
imit. Nam corpus est quasi instrumentum anime.
sicut ergo quia martellus est instrumentum
fabri. debilitato martello de-
bilitantur actiones fabriles. Sic
debilitato cerebro et aliis mem-
bris nobilibus impeditur anima a
debitis usu ut non sufficienter pos-
sit sufficienter considerare. Unde et
supra per auctoritatem philosophi pro-
batur quod talia vehementia
sunt mentem perimentia. Tertio huiusmodi usus
nimius maculat appetitum et reddit

dit feīas ul' ↄiuges ītpa-
tis. Naꝫ plus dat̄ ꝗ ↄue-
niens actibꝫ. tāto pl' īsatia-
tur appetit̄ ū sit ītpat̄ ⁊ ū-
uenīēt opet̄. vt uult ph's ī ij.
eth'. ꝓp q' elidit̄ quoꝝda bru-
tal' coḡto dicēto satisfaci.
nō ↄcupiscē ⁊ postea detedēo
abstinēdo. Nā q̄ʒ usus car-
nal' copl'e īsatiat ad ulēiorē
visuꝫ ⁊ q̄to q's ea pl' utitur
tāto mag' īsatiat ad utēdū
⁊ sepi ī tēpatioꝛ redd̄it. Decꝫ
g° cēs aues uti modāte ↄ-
iugali copl'a. Et tāto ma-
gis h̄ decꝫ reges ⁊ p̄ncipes
q̄to maꝰ ē eos ꝓp h' ac-
h'ē coī debilitatū m̄teꝫ
de p̄sl'aꝫ ⁊ ītēpatū appetitū
n̄ suffic̄ eos uti tali copl'a
tpate. n̄ utīt̄ ea discrete
Nā ī oībꝫ opibꝫ ē discretō
ut fiat tp̄e debito. loco ↄ-
ueniēti ⁊ m̄ ↄgruo. Sūt ā
aliq̄ tp̄a īↄgrua p̄dc̄is opibꝫ.
Naꝫ tp̄ibꝫ qbꝫ ē oīoni uaca-
duꝫ decꝫ actibꝫ abstinere.
Sic ī tp̄ibꝫ quibꝫ posit ī su-
gē nocumētū pl'i. decꝫ a ta-
li copl'a abstinē. Est g° ob-

s'uād' tp̄e debitū. S° obs'e-
uand' ē locus ↄgruus et
mod' ↄueniēs ut sit īte'
ↄiuges nō solū amicitia
delectabil'. s; honesta. ¶ Viso
quō dec; uiro uxoꝛib' mo-
dāte ⁊ discrete uti. Restat
videre quō eas debeāt h-
honorifice ptractie. Quē-
libet ē uiri s'sibi possibi-
le ꝫ facultatē dec; suā uxorē
honorifice retinē ī debito
app'atu ei necc'ia debita tri-
buēdo. Nā cū uxoꝛ sit per-
sonā uilae ↄiuncta honoꝛ q
uxori exhibet̄ redundat
ī ipsā ꝫ ipsī uiri. Jmo cum
oīnsiuꝫ sit sup uxorē nō se
h'ē ad uir. q̄ s'uā s; q̄i so-
ciā dec; q̄l' s; suū statuꝫ
vxorē p̄taꝫ honorifice ꝓ-
tractare. ¶ Viso quō decat
uiros suis vxoribꝫ modā-
te ⁊ discrete uti ⁊ quō de-
beāt eas honorifice. Restat
oīdē qual'r cū eis debeāt
ↄuisari. Dicē aūt uir ad
uxorē ē ↄuisatō ↄgrua
si ei ōndat debitū signa
amicitie ⁊ si eas p̄cebitas

morũtẽs istruat. Declarare aũt que sũt sig~ debita
aĩatie et q̃ sũt morũtẽs cõ
grue. si nõ põt ñ p̄sc̄pta sta
tuũ diũsitate et ɔsidõatis
ɔditiõib; p̄sonar~. debet eñ
vir diligẽt~ adũtẽ utrũ uxo
res sit sup~be an huĩles. utrũ
sit prudẽtes an fatue.
Naz sic ɔsiliãndũ ē cũ uxorib~
q~ plura sig~ aĩatie õñden
da sũt eis si sĩt huĩles q~ si
sĩt sup~be. Sup~be eñ adõ fi
unt elate si eis m̃lta aĩa
tia õñdatur ut uellĩt dñari
viris p̄s oñaũ. Rũsus sic
ɔsilandũ ē cũ eis q~ alit~ in
struẽde sũt prudẽtes alit~ fa
tue. Naz prudẽtib; ad corec
tiõez leuia ablãõia ũbasu
fficiũt. fatuis uõ ē aspior
increpatõ adhibẽda. Dex
g~ quoslib; uiros ɔsidõato p̄o
statu et ũsp̄tis ɔditiõib;
p̄soñar~ suis uxorib; oñdĩte
debite aĩatie sig~ et eas ũ
expedit p~ebitas morũtẽs
istruere. Cap~. xxj. quõ se
femĩe ɔiugate ɔc~ õnatũ
cor~is ɔbeãt se h~re.

Decet reges et p̄ncipes et
ulĩ omĩs aues scire quõ
ɔc~ ornatũ cor~is debeat suas
ɔiuges debite se h~re. Nã
cũ uir suã uxorez regẽ de
beat eã dirigẽdo ad actũ
ɔẽ s~ honestas et ad opa ũtu
osa. expedit quoslibet ui
ros ĩ h~ijs ĩquib; ut plim~
delinquũt fere diligẽt~
adũtẽ que sũt ibi licita
et illicita. Cũ g~ mlĩres ut
plimũ appetãt uidi p~ulc~
potissĩe delĩquũt ɔc~ ornatũ
cor~is. q~r dec~ uiros cogĩtẽ
quis mulier~ ornat~ sit li
citus et quis illicit~. Nã mĩ
q~ uxores ũtuose existũt.
ñ appetũt illicita fugĩt.
Quãtũ aũt malũ ĩcur
rat reg~ et ciuitati ex feis
ñ ũtuosis nec appetẽtib~
licita s; illicita oñdit. ph~s
p̄ reth~. qui loq~s de lacedõ
nõis aĩt eos ĩfelices ẽẽ fẽ
dimidiũ eo q~ suis uxorib~
illicita p~mittebãt. Neq~
dõm~ p̄ncipis ul~ ĩ aliã
ciuis s; medũ sit ĩfelix
q~tũ ad ornatũ. et ĩ q~ ad

omnia alia esse que fecit consueue-
runt derelinquere. debent eis debi-
te cohiberi. ¶ Sciendum ergo orna-
tum femineum quantum ad presens spectat
in duobus consistere quorum unum potest
dici fictitium alium non fictitius. fictitius
Fictitius autem ornatus dicitur fucatio
ut appositio coloris albi vel
rubei, quibus per quedam figmenta
ostendunt rubiciores se fecisse
vel albiores vel aliquo modo
pulchriores quam sint. Talia autem
que sunt fictitia et sophistica
sunt illicita et prohibenda. Alius
autem est ornatus non fictitius
qui consistit in debitis indumen-
tis et aliis ornamentis quod con-
siderato proprio statu et conditioni-
bus personarum debite et ordina-
te fiunt sunt licita et honesta.
Decet enim viros secundum suum statum
suis uxoribus in debitis vesti-
mentis, et aliis ornamentis de-
bite providere. Unde et valerius Valerius
maximus dicit romanos comme-
dat qui uxoribus suis in pul-
cris indumentis et aliis orna-
mentis debite providebat. Sic
ergo sentiendum est de ornatu. sed
uxores ipsas magis specialiter in-
struamus. Quare licet esse inclinatia et
esse alia corporis ornamenta debe-
at congrue se habere. ¶ Advertendum
autem quod circa ornatum vestimentorum
contingit dupliciter peccare. ¶ Per ex-
cessum et superhabundantiam. ¶ Secundo per defectum.
¶ Superhabundantiam vero ut innuit qui
voluit explicare virtutes concernentes
quas tangit andronicus peripa-
teticus in libello quem fecit
de virtute. huius autem est virtus
est humilitas. moderamen et sim-
plicitas. Tunc enim mulieres circa
ornatum corporis sunt humiles
quando non propter inanem gloriam se or-
nant. Sed licet agunt ut suis
viris placentes eos a for-
nicationibus retrahant. Tunc
vero sunt moderate. quando consi-
derato suo statu non superflu-
a vestimenta querunt. Decet
enim uxorem militis magis esse
ornatam vestibus quam uxorem
simplicis civis. Adhuc autem
uxorem principis vel etiam regis
decet magis ornatam esse. Da-
to autem quod uxor alicuius vivi-
ceret humiliter non ornans se propter
inanem gloriam; possit derelinquere
in ornatu si non esset moderata

et ultra quam suus status requirit
appetunt ornamenta. ¶ Tertio
decet feminas esse circa ornatum corporis esse
simplices. ut non nimia sol
licitudine ornamentum requirant.
Nam et si femina non propter vanam gloriam
se ornaret sed ultra suum statum
ornamenta appeteret possibile deli
quere si nimis esset sollicita
circa ipsa. ¶ Hiis tribus modis
contingit delinquere circa superflui
tatem ornamentorum. sed duobus
modis ut potest dici contingit
delinquere circa defectum. ¶ Primo si ille
fiat ex pigritia et negligentia. et
Nam aliquae adeo sunt pigre
quod ex sola negligentia omittunt
sollicitudinem esse debitam istarum.
Secundo in talibus delinquitur si ex ipso
defectu quaeratur laus et gloria. Con
tingit enim aliquos aliquando efferri et
superbire ex ipsa miseria quam sub
stinent. Nam sicut in ipsis clau
dis qui in infimis exilibus apud
ianuas sedent. ut plurimum
accidit quod infirmior magis
gloriatur. quia accidit quod cum plures
aspiciunt aspicit se plures esse
acceptum. Sic aliqui qui vi
lio est in habitu magis superbi effi

ciuntur. Si tradat ex his ab lvbus
omnibus dam. Delinquunt ergo mu
lieres si exultatione in vitiis et
ex facto vestium gloriam requirant.
Unde apostolus. iiij. eth. vituperat
latomos. qui ista sua sta
tum vestimenta querentes ex
hoc in elationem et iactantiam moue
batur. Hoc ergo modo regentes se
coniuges quantum ad ornatum corporis.
ut esse illa sex quae tetigimus
diligenter instruant et mone
ant. ¶ Primo est monendum sunt ne
sit sophisticae quaerentes fucos
et signa. ¶ Secundo ut sint humi
les ne propter vanam gloriam se ni
mium ornent. ¶ Tertio ut sit
moderate ne ultra eorum statum
vestimenta requirant. ¶ Quar
to ut sint simplices. ne circa or
namenta nimia sollicitudine
ne vexentur. ¶ Quinto ne sint
negligentes ne nobiliter in
fra eorum statum propter pigritiam
deficiant erga ornatum corporis.
¶ Sexto ne exultatione in vitiis
sit superstitiose. in ex ipso defectu
vestium laudem et gloriam capiunt.

Cap. xxij. quod non decet reges et principes et universaliter omnes cives erga suas coniuges nimis esse zelotipos.

4 ethice Latomos

Multi uiroꝝ in hac uita ẽẽ
deliquerũt q uxores ꝑasset
nimis çelotipi. ſ; q̄ nimiũ
çelus nõ ſit laudabilis ⁊
triplicia ua oſtẽdẽ poſſũ. Nã
cũ qs erga ſuã ↄiugẽ ẽ ni
mis çelotipus ex nimio
çelo quẽ erga illã gerit
oĩa ſuſpicat̃ in ꝑei. Mu
ltotiẽs ẽ uxores bñ uiuẽ
tes ⁊ debite ſe gerẽtes
icrepãt̃ a uiris. Si ↄ͡tigit
eos nimis ẽẽ çelotipes ⁊
eo q̄ çelotipi ſit ã bñ ac
ta ſuſpicanẽ ĩ ꝑeius. Deſu
ſpitãt̃ ã ipſi çelotipi ſit
mĩ ſit eĩ çel⁹ ẽẽ mala cõ
ſurgũt ex q̄b; tres rõẽs ſuũ
poſſũt oſtẽdẽtes nimis
çelotipes ñ ẽẽ laudãdos.
Prĩmũ q̄r q̄ uiri iſe ipis
ĩ una ẽbãtẽ uexãt̃. Se
cũdũ; q̄ ex h̃ ipẽ uxẽs
ĩcitãt̃ ad malũ; Tertiũ
uõ q̄ ait plim̃ ex tali çe
lo ↄ͡ſgit ĩ domo litigiũ
⁊ ꝑturbatõ. Pmã ſic ꝑ
nã ſi uiri nimio çelo mo
uẽtũ ẽẽ uxores ꝑas q̄ı ſẽp
ſut ĩſuſpitiõẽ ⁊ ꝑ oĩs ſp
ſut ĩ maꝑitate cordis. dr
cũ una cura ĩpediat aliã
o; ſic çelãtes retrah̃ı ad
bitis a uiris ⁊ a ciuilib; op
ib;. Dec; ḡ oĩs aues nõ
nimis ẽẽ çelotipes de ſuĩ
ↄiugib;. ⁊ tãto h̃ mag̃ de
cet reges ⁊ ꝑncipes q̄to
mag̃ ꝑ iudiciũ pot ĩſgẽ
reg̃. ſu reges ſit ĩ anxieta
te cordis ⁊ retrahãt̃ a de
bita cura reg̃. Sc̃a uia
ad ĩueſtigãd h̃ rõẽ ſumẽ
ẽ ex eo q̄ uxores ĩcitãt̃ ad
malũ. Si ↄ͡tigat ſuos ui
ros nimis ẽẽ çelotipes.
Cã ẽ ẽ q̄ ſẽp ꝑhibitõ au
get ↄcupiſcẽ. Nã ut dr̃. ij.
reth. ↄcupiſcẽ ẽ eĩ q̄ abẽ
ĩ dõ ꝑbatur ĩ q̄ ſenes mag̃
deſiderãt uiuẽ ultia q̄ ꝑ
cedẽtib; dieb; eo q̄ tũc
mag̃ eis uita. Sẽp ḡ ma
gis ↄcupiſcat̃ q̄ abẽ ⁊ q̄õ
uidem̃ no b deficẽ. Si cũ
reſ ꝑhibita eo ipõ q̄ ꝑhi
betũ uidcat̃ abẽẽ ⁊ deficẽ
ex h̃ ipõ mag̃ deſideratũ
⁊ ↄcupiſcatur. Seq̃; ḡ uxo
res çelotipoꝝ mag̃ ĩcitãt̃

ad malu͡ q͞r augetu͡ i eis
ocupi͡ ex i ordinato çelo
uiroꝝ. ex iſtoꝝ i ordinata
p͞hibita͞e. Tertia ura ſun͞t
ex lite ⁊ litigio ſui͞ iurgio
q͞ i domo ↄfgit. Na͞ cu͞ uir
tu͡ uxoribꝫ q͞ ſint ei͡ calu͡
p͞uiet͞ ⁊ q͞ eaꝝ uiri ſiñ ↄ͞lpa
ſuſpica͞et͞ de ipſis mala q͞
faciu͞t uiri nimis çelo
tipi no͞ poſſu͞t patie͞ter
ſuffe͞re ꝓpt͞ q͞ i domo illa u͡
p͞limu͡ oriu͞t͞ lites ⁊ iurgia.
No͞ g͞ decet uiros ſe ſuiſ
ↄiugibꝫ nimis e͞e çeloti
pes. Nec i decꝫ eos e͞e ſuaſ
ↄiuges nulla͞ h͞re cuſtodi
a͞ ⁊ nulla͞m h͞re çelu͡. Sꝫ c͞o
ſid͞atis ↄditio͞ibꝫ pſoa͡ꝝ
⁊ i͞ſp͞tis ↄſuetudinibus
pate͞ q͞lꝫ e͞e ↄiuge͞ ꝑ a uiꝫ
debita͡ cura͞ ⁊ debita͡ dili
ge͞tia͞ ad h͞re͞. Sic e͞ dece͞
uiꝝ q͞lꝫ erga ſua͡ ↄiuge͞
ordinatu͡ h͞re͞ çelu͡ u͡ ſit
le͞ eos a͞iatia na͞l͞r delecta
bil͞ ⁊ honeſta.

Cap. xxij.

Q͞le ſit melꝰ ↄſiliu͡. ⁊ q͞
cor ↄſilio n͞ e͞ intendu͡ ſim p͞l͞r h͞ia͞n.

Conſiliu͡ melꝰ ... ut d͞r. p͞ pol͞. e͞ i iualidu͡. ⁊
Na͞ ſic͞ puer h͞t ↄſiliu͡ i pfc͞m
q͞r deſuit a p͞fc͞one uiri.
Sic ⁊ fe͞ia. h͞t ↄſiliu͡ i uali
du͡ q͞r h͞t ↄplexio͞ꝫ i uali
daꝫ ⁊ deficit a ualitudie
uiri. Q͞d a͞ fe͞ie n͞ ſu͞t ro
buſte co͞r no͞ e͞ ex b͞oitate
ↄplexio͞is. ſꝫ ex malitia.
Molliceᵒ e͞ c͞ius magis
i p͞i arguit h͞umiditate͡ fle
u͞atis q͞ b͞oitate͞ ↄplexi
onis. Q͞a g͞ ſic e͞ oꝫ fe͞ias
defice͞ a uiri͞ uſu. ⁊ h͞re ↄſi
liu͡ i ualidu͡. Na͞ q͞to co͞r
e͞ meli͡ ↄplexionatu͡. ta͞to
e͞ magis ꝓportionatu͡ ⁊
a͞ie ꝓpt͞ q͞ mag͞ obſeq͞t ei.
⁊ a͞ia ex͞ns i tali corp͞e liberi͞
utitur op͞ibꝫ ſ͞ps ⁊ expedi
tius h͞ꝫ o͞is uſu. Ap͞ari͞
g͞ q͞ e͞ attend͞endū i ↄſilio m
melꝰ e͞ q͞ e͞ i ualidu͡. Se
cu͡dariꝫ u͞o q͞ e͞ attende͞du͡
e͞ q͞ e͞ uelox ⁊ citu͡. Na͞ u͡
uule͞ p͞l͞s i͡lli de a͞ialibꝫ o͞ia
mediꝫ ⁊ debilioꝫ citi͡ ue
niu͞t ad ſuu͡ ↄpletu͡. Co͞
ſiliu͡ g͞ melꝰ q͞ e͞ debili͡
⁊ i ualidi͡ q͞ conſilium

uirile citius venerit ad suũ
cõplemẽtũ. Ceteris ergo operibus si
quis operari statim debet nisi possit ad
illud negotium sufficienter deliberare
attente habere eligibili esse muliebre
osculũ quam uirile. Nam etiam cum
moueatur ab intelligentiis et
ad id in quo est summa prudentia
oportet quod agat ordinate et prudenter.
prudentis enim est se ad id ex per
te et moderate apponere in rebus
uilioribus de quibus est minus curan
dus. Unde et prouerbialiter dicitur quod ma
la erba cito crescat. quia non de
cet moderari se ad id ponere et
ipsam ad suum augmentum sic et
mulier quam ad corpus citius habet esse perfectum
quam uir. Debet citius sequi conple
tionem corporis sic ipsorum corpus muliebre.
eo quod sit uilius et non minus decet ipso
curet citius ueniet ad suum con
plementum quam uirile. sic et osculi
uz citius in sua perfectione et complemen
to quam uirile. Simpliciter ergo melius
est osculum uirorum quam mulierum eo
quod uir sit maioris perfectionis et mulier
osculum habet in ualidum. in casu
tamen potest esse muliebre osculum
melius quam uirile. ut quod illud est
citius in suo cõplemento si oportet

repentine operari forte eligibi
lius esset hoc osculum. Capitulum xxiiii.
quod decet regem et principes cauere ne
ques pro his coniugibus sua apperiat.

Triplici uia possumus inter se
inuestigare. quod mulieres certa
dare aut plurimũ secreta re
tinere non possunt. Prima sũ
mitur ex statu rationis. Secunda ex im
olitia cordis. Tertia ex ap
petitu laudis. Prima sic patet. quia
ut in prędictis declaratur. eo quod
ipso quod est prohibitum augetur
concupiscentia nam ut opinantur illud.
Debet enim ponere ad in secreto sit p
hibere ne dicatur illud ex ipsa pro
hibitione incitatur concupiscentia magis
ad dicendum secreta quam alia nisi
ergo contra hanc concupiscentia refrenet
non congrue possunt retinere
secreta. Mulieres ergo eo quod ab usu
rationis deficiant nec possunt sic
refrenare concupiscentias sunt magis
proclives secretorum quam sint mares.
Nam si prohibito augetur concupiscentia.
Tanto sunt proniores mulieres
ad faciendum mala sibi prohibi
ta quam masculi quanto ab usu
rationis deficientes minus possunt
refrenare incitamenta concupi

rum quam viri. Secunda via ad investigandum hoc sumitur ex mollitie cordis. Nam quia mulieres ut plurimum sunt molles et ductibiles, statim cum alia persona eis applaudit et in facie eorum dicunt ipsas esse amicas, et revelant ei omnia secreta cordis. Tertia via ad hoc probandum sumitur ex appetitu laudis. Dicebatur enim in praecedentibus quod mulieres nimis appetunt laudem et gloriam. Immo ergo ut plurimum mulieres aliis mulieribus quas credunt amicas esse revelant secreta virorum. Credunt enim hoc esse quandam excellentiam et laudari apud eas si sciunt referre virorum secreta. Nam quia credunt a suis viris diligi si sciunt secreta ipsorum, cum gloriantur si possunt se laudare quod a suis maritis diligantur, appetentes quandam inanem gloriam et quandam laudem, de facili revelant secreta virorum. Ex hoc autem de facili apparet qualiter viri suis coniugibus debeant revelare secreta. Nam cum dicamus tres esse mores in quibus lapsus mulierum,

lapsus feminarum non est intelligendum talia necessitatem imponere. Sed solum ut in pluribus et secundum quandam pronitatem et inclinationem. Possunt tamen tam feminae quam viri per rationis usum si velint esse constantes et vincere huiusmodi impetus et inclinationes. Nam licet sit difficile superare innata concupiscentia, aliis sit hoc magis difficile in feminis quam in viris eo quod magis deficiunt a rationis usu, non tamen est impossibile. Possunt enim tam mulieres quam viri huiusmodi impetus vincere. Dicere autem cum mulieres communiter sint propalativae secretorum. Nam etiam inveniuntur aliquae mulieres secreta tenentes. Viri ergo non debent suis coniugibus secreta aperire nisi per diuturna tempora sit expertum eas esse discretas prudentes et stabiles et non esse secretorum propalativas. Ostensis viis cum ostensum sit quomodo status viri et uxoris sit naturalis et quomodo se habeant ad alias communitates domus, cum etiam declaratum sit quomodo reges et principes et universaliter omnes cives se habere debeant ad suas coniuges et quomodo cum eis debeant conversari. Imponatur finis parti huius secundi libri in qua lu;

agi' de regie coniugali. vi
dentur tamen forte aliqui non su
fficient esse tradita notitiam
regis nuptial' eo quod consi
sit ad que opa sint coniuges
ordinate. Si enim ī decētes et eas
otiosas esse. ut supra diceba
tur describenda sunt opa que
decet ipas coniuges exercere. sed quia
de hijs infra dicetur volumus
ea hic silentio pterire. Incipi
unt capitula secunde p
tis secundi libri de regie

Quod decet reges 1
omnes petentes a prin.
esse circa filios
esse sollicitos.
Quod maxime 2
decet reges et prin
cipes sollicitari esse regere fi
Quod regimen paternale lios. 3
sumit originem ex amore aqui
eodem regere debent reges filii
quo regendi sunt servi.
Quod amor qui debet esse inter 4
patrem et filium sufficienter in
dicat patres debere regere
filios et filios debere patribus
Quod decet omnes aut obedire 5
et maxime reges et principes
sic sollicitari esse regimini fili
orum ut ab ipsa infantia instruerent
Quod decet omnes aut in infantie. 6
et maxime reges et principes
sic sollicitari erga filios
ut ab ipsa infantia bonis mo
ribus imbuantur.
Quod filii nobilium et maxime 7
regum et principum ab ipsa in
fantia sunt trahendi liter
alibus disciplinis.
Quas scientias debent addiscere 8
filii nobilium et maxime regum et
Qualis debet esse magister principum. 9
qui filiis nobilium et maxime
regum et principum est preponendus
Qualiter circa loquelam visum et 10
auditum instruendi sunt iuvenes.
Quot modis peccare est abi 11
et qualiter se debeant habere iuven
es circa ipsos.
Qualiter instruendi sunt pueri se 12
ut se habeant circa potum et circa ve
nerea et circa coniugia ordinalia.
Qualiter pueri sive iuvenes 13
se habere debeant in ludis in gestibus
Quod in etate iuvenili in vestitu 14
nihil maxime cavendum est pravum
Qualis cura gerenda sit societatis 15
sit de pueris a principio nati
vitatis usque ad vii. annos.
Qualis cura habenda sit de filiis 16

a .vij°. anno usque ad .xiiij.
Qualis cura habenda sit de filiis 17
a .xiiij°. anno et deinceps.
Quod omnes ciues iuuenes 18
equaliter exercendi sunt ad corpora
lia exercitia et labores.
Quod filie ciuium et maxime no 19
bilium et regum et principum ab is
cursu et euagatione sunt cohibende.
Qualiter omnes ciues et maxime et 20
magis nobiles et reges et prin
cipes debent sollicitari erga
filias ne uelint uiuere otiose.
Quod decet reges et principes et 21
uniuersaliter omnes ciues sollicitari er
ga filias ut sint modo debito
taciturne. **Cap. j. Quod decet
omnes parentes circa proprios
filios esse sollicitos.**

Expedita pri
ma parte huius secundi
libri que deter
minatum est de regimine
nuptiali. re
stat exequi
de secunda in qua agetur de regimine pa
ternali. Non est enim sufficiens pater fami
lias scire coniugem regere nisi
nouerit filios debite gube
rnare. Sed quia hec tria
vir et vxor, dominus et seruus pertineant
ad domum primam. Coniunctio
uero patris et filij pertineat ad
domum iam in esse perfectam: quare domum
primam precedit domum iam in
esse perfectam. Ideo forte uidetur
aliquibus statim post determinationem
de regimine nuptiali determi
nandum esse de regimine seruorum. Et
uidetur quod ut dicitur .1. politicorum. Ideo nomine
ampliori est sollicitudo circa liberos
nos ideo decentius prius de
terminare de regimine filiali quod se
uili tanquam de eo de quo est de
ampliori cura. Inde eligendo q
de regimine filiorum. Ponitur
uolumus quod decet omnes patres
esse circa proprios filios esse sollicitos.
Nam cogitata sollicitudine que
est esse filios habenda magis. i
cetibus patres ut suos fili
os bene regant. Possumus autem
triplici uia uenari quod decet
habere sollicitudinem huiusmodi patres.
Prima uia sumitur ex eo quod patres
sunt causa filiorum et filij habent ab
eis esse. Secunda ex eo quod sunt su
periores et prestantiores illis.
Tertia uero ex eo quod inest eis de
esse amicitia naturalis. Prima sic uia
patet. Nam sic in naturalibus rebus as
piciamus quod numquam natura dat esse uia

alicuius non sit sollicita esse circa
que sunt ad conservationem esse. ut si
natura dat esse igneitati est sollici
ta dare ei levitatem per quam fera
tur sursum eo quod locus superior
magis habet esse conservativus quam infe
rior. Sic et si natura dat animalibus
esse quia aliter sine alio conservari non pot
statim est sollicita dare alibus
ora et alia organa per que possint
sumere cibum et nutriri. Cum
ergo si patres sunt causa filiorum et fi
lii a patribus naturaliter esse habent. decet
patres habere curam filiorum et solli
citari erga eos ut inveniant
eis illa per que possunt bene vi
vere et per que valeant conservari
in esse. ¶ Secunda via ad investigandum
hoc sumitur ex eo quod patres sunt
prestantiores filiis et debent eis
preesse. Naturaliter enim semper superiora in infe
riora influunt et ea regulant et con
servant. Videmus enim quod supercelestia
corpora influunt in hec inferiora et ea re
gunt et conservant. Quare si naturale
est ut superiora et preeminentia
inferiora // et ea regulent et conservent.
decet quilibet dominantes et preemi
nentes sollicitari quomodo in pre
bendo auxilia influant et subve
niant suis subiectis et quomodo eos

// influant

regulent et conservent. Unde ipse deus qui
singulis rebus preest habet sollicitudinem
et providentiam toti universo. Patet
ergo ex ipso quod naturaliter presunt filiis de
cet esse eorum regimini esse sollicitos.
¶ Tertia via sumitur ex parte amoris
naturalis qui inter patres parentes et filios.
De ratione enim amoris est ut solli
citet amantem esse circa amatum;
quilibet enim sollicitatur esse circa dilectum.
Cum ergo amor inter patrem et filium sit amor
naturalis ut probatur viii. ethicorum. decet
patres ex ipso amore naturali quem ha
bent ad filios sollicitari esse circa eos.

Capitulum ii. quod maxime decet reges et principes sollicitari

Licet omnes patres circa regimen
deceat sollicitari filiorum.
esse circa proprios filios ut per rationes
superius assignatas. maxime tamen de
cet reges et principes talem sol
licitudinem gerere. quod triplici via in
venari possumus. ¶ Prima sumitur
ex eorum intelligentia. ¶ Secunda ex bo
nitate filiorum. ¶ Tertia vero ex
utilitate regni. ¶ Prima via sic patet.
Nam secundum philosophum in libro de animalibus que ce
teris animalibus intellectiviora magis habent sol
licitudinem esse circa filios. Naturale
est enim quod quilibet diligit sua opera ut philosophus
vult in ethicorum. Unde et patres naturaliter

diligit suos filios a parte t
sua procreata tanquam partem corporis.
¶ Quanto ergo quis est intelligentior et
magis cognoscat pericula quae tanto
maiori sollicitudine et dilectione
movetur circa illos. parentes ergo tanto
magis debent solliciti esse circa fili
os quanto prudentiores sunt et quanto
maiori intelligentia vigent. Sed cum
habitum sit quod reges et principes et
universaliter omnes dominantes si debeant
naturaliter dominari oportet quod polleant prudentia
et intellectu. Tanto decet reges et
principes magis sollicitos esse circa pro-
prios filios quanto certi quod tanto eis magis
vigere deberet virtutis industria et pru
dentia regitiva. ¶ Quarta via ad
investigandum hoc deducta sumitur ex boni
tate filiorum. Decet enim filios regum
et principum maiori bonitate pol
lere quam alios. quod satis probatur in politicis. sunt
quidam aliqui sunt in maiori statu
et in altiori dignitate. Sic debent
meliores esse et esse perfecti magis
sancti et virtutibus. Congruum est enim
qui alios regere cupit. ut sit
adeo prudens et bonus. et certum
ex ipsis possint sumere virtutem dicuntur
esse filii ergo regum licet non omnes sint
reges. tamen quia singuli consti
tuuntur in aliquo ordine eos alios

gubernare magis decet eos esse
prudentes et bonos. Sed cum filii prin-
cipum ad maiorem bonitatem et pru
dentiam si parentes eos sunt sollici
ti quam circa ipsos si se habeant neglige-
ter. Tanto decet reges et principes
magis sollicitos esse circa proprios filios
quanto filii eorum pollere debent ma
iori prudentia et ampliori bo
nitate. ¶ Tertia via sumitur ad hoc
ostendendum ex utilitate regni. bo
nitas enim regni dependet ex boni
tate eorum qui sunt in regno et maxime
dependet ex bonitate principantium
in ipso. Nam sicut sanitas corporis naturalis
dependet ex sanitate omnium mem
brorum et maxime ex sanitate cor
dis et membrorum principalium eo quod
cor et principalia membra habent influere
in alia et rectificare in ipsa. Sic bo
nitas regni dependet ex bonita
te omnium civium et maxime tamen depen-
det ex hiis qui principantur et do
minantur in regno. Utile est ergo
toti regno habere bonos cives. Sed
utilius est habere bonos principantes.
eo quod principantium sit alios re
gere et gubernare. tanto ergo magis
decet reges et principes sollici
tos esse circa proprios filios ut polleant
prudentia et bonitate quanto maior

utilitas ꝯſurgit ipſi regno ex
bonitate filioꝝ regū quia de
bet hr̄e pncipatū ⁊ dñiū
i regno ex bonitate q̄ ⁊ pru
dentia alioꝝ. Cap̄. iij. qđ
regim̄ paternale ſumit ori
ginē ex amore ⁊ n̄ eoꝝ re
gim̄ regendi ſūt filij quo re
Quia poſt tractatū gn̄alis
tum de regimie ꝯiu fiu.
gis. declarandū ē de regimie
paternali. Videndū ē ſūt ori
ginē regim̄ paternū ⁊ quo
regīe regendi ſūt filij. Sci
endū ū g ꝙ triplex ē regim̄.
Naꝫ omīs reges alios ul̄
regit eos ſ꜄ c̄tas leges ⁊
ſ c̄ta pacta ⁊ tale regim̄
ſupius dicebatur nōiaē
pollitīcū ul̄ ciuile ul̄ reg
eos ſ꜄ arbitriū ⁊ ꝑ ꝑt ēē ꝑ
dupx̄. q̄ ul̄ ſic reges itēn
dit bonū ꝓpriū ⁊ ſic dr̄ re
gim̄ deſpoticū ul̄ ſuile ul̄
intendit bonū ſbditoꝝ
⁊ tale regim̄ dr̄ regim̄ rega
le. Primus aūt tribꝫ regim
nibꝫ ſ꜄ quitē aliqs reg
re i ciuitatibꝫ ⁊ caſtris ꝑ
aſſilābatur tria regīa re
pta i una domo. Naꝫ regi
men ꝯiugale aſſilatur
regimini pollitico. q̄ uir cū
i ꝑſitis dirigebatur nō quiſq
ꝑēē ſimpr̄ ex arbitrio. Sʒ ei ꝑ
ēē dʒ ut requirūt leges ma
monij ut poſtulāt debita ⁊ patra
honeſta q̄ interueniāt iter uxorē
⁊ uirū. Regim̄ uō paternale
aſſilatur regi regali. Naꝫ
filijs ꝑēēt pr̄ ex arbitrio n̄ ſʒ
ꝯuētiōēs ⁊ pacta. Nā pacta
⁊ ꝯuētiōēs nō interueniūt int̄
ſbditū ⁊ ꝑ̄ ēminentē n̄ ſit
i potēte ſbiecti eligē ſ̄ rec
torē n̄ ē aūt i potēte filioꝝ
eligē ſ̄ prē. ſʒ ex nāli origīe
filij procedūt a parētibꝫ. Nō
ē ſic filij eligūt prēs ſ̄ ⁊ ux
ores uiros. Sʒ cū regim̄ fi
lioꝝ ſit ex arbitrio ⁊ ſit ꝓpt
bonū ipōꝝ filioꝝ hʼ regimē
nō aſſilatur pollitico regi
mini ſʒ regali. Vn̄ ⁊ phūs i
ꝑ pol'. ait uirū ꝑēē mulʼri
⁊ natis tanq̄ libīs nō tn̄
eodē mō pncipādi. ſʒ mulʼ
ri quidē pollitice natis aūt
regaliʼ. ¶ Tertiū uō regi
mē q̄ ē i domo ut regim̄
quo regit familia ētā aſſi
latur regi dñatiuo. ¶ Hʼ
aūt ſic ꝯ̄ſis manifeſte
appet n̄ā ēē q̄ i prīō capli ꝑ

comprehendebatur. Nam si pater dicitur preesse
filiis regaliter propter bonum ipsorum et
amare aliquem idem sit quod velle
bonum ei. Pater dicitur preesse filiis propter
profectum ipsorum et quia vult eorum bonum.
Constat ergo quod huiusmodi regimen sumit
originem ex amore. Ex hoc ergo
manifeste ostenditur quod non eodem
regimine debent regi filii quo re
gendi sunt servi. Nam dominus preest
servis propter bonum proprium non propter
bonum servorum. Licet enim secundum Philosophum est
preesse aliquibus servilibus non intendere
bonum ipsorum sed proprium. Pater autem dicitur
preesse filiis propter bonum ipsorum et filiorum.
Ex ipsa ergo distinctione regiminis
patet paternale regimen non esse
idem quod servile. Sed sumere origi
nem ex amore tamen ut mani
festius appareat quod omnes possumus du
plici via venari paternale
regimen trahere originem ex a
more. Prima via sumitur
ex ordine naturali. Secunda ex ipsa
perfectione prolis. Prima sic patet.
Nam secundum Philosophum ideo natura dedit
in ingenerabilibus rebus ut que non
possunt perpetuari in se ipsis per
petuentur in suo simili. Ut sic re
gimen patris non ex hoc sumit originem
sed quia filius est naturaliter quedam similitu
do procedens a parente. Est secundum naturam

ad hoc filia sit dilectio ex ipso
ordine naturali arguere possumus pa
ternum regimen in amore fundari
et ex amore oriri. Sicut est in corporibus
naturalis impetus ad producendum
sibi simile et ad filios procreandos et
Sic est in eis impetus ad eos
diligendum et postquam sunt ad eos
gubernandum et regendum ad
hoc ut utilitatem consequantur eos. Sit
ergo hic naturalis ordo quod regimen et sol
licitudo paterna sumit originem ex
amore. Secunda via ad investi
gandum hoc idem sumitur ex ipsa
perfectione prolis. Nam unumquodque
perfectum est secundum Philosophum quando potest sibi simile
generare. Ut cum quilibet suam perfecti
onem diligat naturaliter pater dili
git filium cum ipse filius sit quedam testi
ficatio perfectionis eius. Natura ergo pater
nalem amorem habet ad filium
ex hoc amore sollicitatur
ut ipsum regat et gubernet
quare non esset nisi paternum regi
men ex amore nascetur. et
Viso quod paternum regimen ex a
more nascitur patet quod filiis
dicitur preesse pater propter bonum filiorum.
Non ergo regendi sunt filii eo
dem regimine quo regendi sunt
servi quia secundum quod huiusmodi genus preest propter
bonum proprium. Si igitur contingat

aliq̄ uti filius tāq̄ s̄uus. Hec
exi p̄fc̄ōe dom̄. ut q̄ forte sit
paup̄ē qd̄ s̄uor copiā h̄ie n̄
p̄t. ꝫ ūi. ⁊ p̄h̄ i. vij. pol. agit q̄
egenis nc̄c̄e ē uti mulieribꝫ ⁊
filiis tāq̄ s̄uis. **Cap. iiij. q̄
amor q̄ dz ēē īt̄ patrē ⁊
filiū sufficiēt̄ indicat p̄ēs
d̄bē regē filios ⁊ filios de
be pa
tribꝫ obe
dire.**

Dicebatur in p̄cedēti
caplo p̄nale regim̄
sumi e origīē ex amore. Vi
dēd̄ ē ḡ q̄tus sit amor pa
trū ad filios ⁊ filior̄. ad p̄ñ
ut nb̄ i p̄fotescat quō p̄ēs
debeat filios regē ⁊ filii pa
tribꝫ obedire. ¶ Faciēd̄ ḡ p̄h̄
viij. eth. t̄plici rōē p̄bare p̄
entes plus diligē filios q̄
eō. ¶ p̄ma sumitur ex diuturi
nitate t̄pus. ¶ S̄c̄a ex cumo
ne pentū ī filios. ¶ T̄ ꝑ sic p̄t.
nā q̄to amor mag̃ durat tā
to uel rēmitior efficitur. Amō
ēīz p̄ētū. ad filios diutinō ē
q̄ filior̄ ad p̄ētes. Nā statī
filii nascēt p̄ētes diligūt eō.
nō tñ filii statī īcipiūt amāe
pentes. q̄ nō statī sūt tāte
cognitōis. ut possit discēnē
qd̄ sit diligendū. Immo q̄

p̄ū mox nati nascūt discē
nere p̄ētes ab aliis. nō statī
p̄ amore afficiuntur ad alios.
s̄ p̄cessū t̄p̄is qñ p̄sūt discē
nere pentes ab aliis. Incipi
unt eos diligē diutinō ē
ḡ amor p̄ētū ad alios q̄ eō
q̄ fortior ⁊ uehemētior. ¶ S̄c̄a
uia ad inuestigādū h̄ rōe sumi
tur ex c̄titudīe plis. Nā
p̄ētes mag̃ sūt certi d̄ sua
ple q̄ ples de suis p̄ētibꝫ. p̄
les ē c̄tificari n̄ p̄ōt qui fu
erūt p̄ētes eī n̄ ex quibꝫ d̄
signa ul auditu. Ut q̄ puer
uidet p̄sonas aliquas mag̃
affici ad eū q̄ alias arguit
eas ēē p̄ētes eī ul q̄ h̄ audit
ab aliis. ideō sic ēē putat. In
p̄n̄ tñ natiuitatis eī nō ē illi
cognitōis. ut possit cognosc̄ē a q̄
matre p̄cedit ul a quo p̄ē.
p̄ētes tñ statī h̄nt cognic̄
d̄ ip̄a ple. Ideō mag̃ possūt
c̄tificari de ea q̄ eō. p̄p̄ q̄ ⁊
uehemētius diligūt ip̄am q̄
eō. Nā sicut parētes ⁊ filios
ē amor nāl. Tanto hi amor ē
ualidior q̄to apō p̄ētes est
maior c̄titudo de ple. Et h̄
ē rōe q̄ ōndi pōt q̄ ⁊ matres

ꝫ· Sc̄a ex̄p̄icādie p̄l.

plus diligunt filios quam patres quia
de illis certiores existunt. ¶ Tertia
via probans hoc idem sumitur ex uni
one parentum ad filios. Nam filii sunt
magis propinqui et magis uniti pa
rentibus quam econverso. Videtur enim amor quedam
unio esse ipsorum. filii tamquam magis uni
ti et magis propinqui parentibus magis
diliguntur ab eis quam econverso. Sic enim
ymaginatur philosophus quod filii sunt quasi
quedam pars parentum. Nam filius
est quedam pars a parentibus abscisa.
pars autem magis unitur toti quam compre
henditur ab ipso quia totum unitatis
partis habere complendum non potest. In
toto enim est assignare aliquid quod multum
distat a parte. sed nichil est in parte quod
multum distat a toto. Si ergo si pars
movetur ad amorem totius. non tamen ad
fluenter diligere ipsorum. quia in toto
in ipso toto aliquid quod multum dista
ret ab ipsa. et quia est quedam pars
ipsorum non est in filio quod aliquo modo
non sit propinquum parentibus. et quod secundum aliquem
modum non pertineat ad illos. filii
tamen non sic vehementer moventur
ad dilectionem parentum quia quod est parentum
non sic pertinet ad filios et per consequens
non est sic unitum eis sicut quod est fili
orum pertinet ad parentes. ¶ Ex his
autem universis plane ut innatum sufficienter

enter arguere possumus quod ad parentes
est spectat sollicitari circa regimen fi
liorum quia quilibet sollicitatur circa dilecta
ea que vehementiori amore
diligit. ad filios non pertinet
obedire parentibus. quia quilibet obe
dire debet quos sic vehementer
diligere non invenitur nisi ipsi bonum.
Sic ergo ex verbis philosophi probatur plenius
quam in prefato capitulo dicebatur. tamen non
magis specialiter apparet intentum.
Sciendum quod licet parentes magis affici
antur circa filios et magis intendere
se velint bonum filiorum quam econverso non
est tamen inconveniens quod ad aliquod bonum
filios magis diligere parentes quam
econverso. Nam ut dicitur viii. ethicorum parentes
diligunt filios ut existentes
aliquid ipsorum. filii autem diligunt paren
tes quia sunt ab illis. Amor ergo paren
tum circa filios procedit a causa ad
effectum et a superiore ad inferius. sed
amor filiorum ad eos procedit
ab effectu ad causam et ab inferiori ad
superius. Tale est ergo quod superiora in
fluunt in inferiora et conservant ea
non autem econverso. Ideo parentes naturaliter effi
ciuntur ad filios ut influant in eos
aut congregent eis bona. ut posses
siones et numismata per que suf
ficiunt se ad vivendum et consuevit esse.

parentes qui progenerant pro filiis non
curant eorum. Immo filii cum possent fu
rantur et rapiunt bona parentum. Signifi
cata vero reverentia et se subiectam su
perioribus vero eorum. Ideo filii magis
naturaliter honorant et reverentur pa
rentes quam econverso. Si autem queratur
utrum parentes magis diligant fi
lios quam econverso. cum diligere ad sit
velle ei bonum. distin
guendum est de ipso bono. Nam si lo
quamur de bono utili ut de nu
mismate et de aliis que ordi
nantur ad sufficientiam vite sic pa
rentes magis diligunt filios
quam econverso quia progenerant parentes non ipsi
pupilli. Sed si loquamur de bono quod
est honor et reverentia. sic filii
magis diligunt parentes quam
econverso. Nam potius parentes sustinent
vituperia et contumelias
quam econverso. Naturale enim est quod vix usque ad
audire contumelias parentum
sustinere non possit. Nam non
sic indignantur parentes de contu
meliis filiorum quam econverso. Viso
qualis est amor inter patrem et filium
quia parentes ad afficiuntur ad fi
lios ut congregent eis bona tamen
congregare aliis bona et etiam curant eorum
sollicitari sic eos regere et

gubernare ex amore quem habent
parentes ad filios debent
eos regere et gubernare. Sed cum
filii afficiuntur ad parentes tam
quam ad eos quos voluit esse in
honore et reverentia. cum hono
rare et reverentiam aliud sit. quam
am sbia illi. sic ex amore quem
habent parentes ad filios. debent
eos regere et gubernare. Sic
ex dilectione quam habent filii ad pa
rentes debent eis obedire et esse
subiecti. Patet ergo quod quantum
ad bonum quod est utile parentes ma
gis diligunt filios quam filii ipsos.
sed quantum ad bonum quod est honor
et reverentia filii plus diligunt
parentes quam econverso. Simpliciter tamen parentes
plus dicuntur diligere filios
quam filii ipsos. quia plus sollici
tantur et magis assidue cogi
tant de utilitate filiorum quam
filii de honore et reverentia ipsorum.

Cap. V. quod decet omnes cives et maxime reges et principes sic sollicitari de filiis ut

Convenienti quantum ad ipsi ab ipsa
fidei convenire per quod instituta
exemplia via venari possit instruat.
sunt quod decet cives et maxime re
ges et principes esse regimini fi

liorum sic solliciti esse debent ut
ab ipsa infantia instruant in fide
fidei et super rationem est ... tica que
fidei rationem compleri non possit. ¶ Se
ea que sunt fidei simpliciter sunt creden
da. ¶ Tertio est eis firmiter ad
herendum. ¶ Prima via sic patet. Nam si fi
des super rationem est ut ea que sunt fi
dei ratione compleri non possunt. Uti
le est ut in illa etate proponantur
ea que sunt fidei in qua ideo non
querunt rationem sed simpliciter acquiescant
dictis. Huiusmodi autem est etas infantie.
Infantes enim cum eis aliquid narratur
vel apparet proponitur aliquid cre
dendum non querunt rationem quorum
usu rationis non habent sed simpliciter ac
quiescant dictis. ¶ Secunda via ad inve
stigandum hoc est quia sic omnibus patet.
Nam ea que sunt fidei quia super rationem
sunt. Ideo eis simpliciter est credendum.
Acquiescendum est autem hiis que sunt
fidei ex auctoritate divina et ex
simplici voluntate non ex
perspicacia rationis. Non tamen incon
veniens sit quod nulli dubium
esse debet eum puritatem et eius
auctoritatem omnem perspicaciam humani
ingenii superare. Sic utilius
auctoritate divine simpliciter credit
quam acquiescat rationibus et demon
strationibus humanis. Si igitur ea
que sunt fidei simpliciter sunt cre
denda convenienter talia in
illa etate proponuntur quasi simpliciter
creditiva. Talis autem est etas
infantie. Nam ut in primo libro
diximus cum tractaremus de
moribus iuvenum. Iuvenes
sunt simpliciter creduli. Unde et in secundo
ethicorum dicitur quod iuvenes erudi
ti sunt solum a lege. Appellatur
enim ibi plus eruditio a lege
monitiones matrum et docu
menta illa fidei que parentes te
nent. Sic et in aliis legibus pa
rentes statim sunt solliciti erudi
re pueros filios in hiis que
sunt fidei sue et que pertinent
ad eorum leges. Eo quod illa etas
sit simpliciter creditiva. Tanto
magis hoc debet efficere profitentes
christianam fidem. Quanto lex nostra
ceteras leges superat. Sola enim
christiana lex est immunis ab omni
errorum contagio. In ceteris aliis
legibus sunt falsitates aliquae
inmixte. ¶ Tertia via ad
hoc probandum sumitur ex eo quod hiis
que sunt fidei est firmiter adheren
dum. Videmus autem quod consuetu
do est quasi altera natura. Ut dicitur in libro

de memoria et reminiscen.
Vidʒ at hi alligantur inuetib. Ut
dr̄ q̃ iam ē sp̄ ɔsuetudo sepe
at ppinqu; eīe q̄ ē sp̄. q̄r ɔsu
etudo ppinqua ē nē. Quanto
ḡ ad mag̃ ē assuetū tanto
mag̃ inititur in nat̃. et tanto
fuenti ad l'cod illi. Sic ḡ ma
gis sum assuefc̄a. ad ea ē que
in ipa infantia iniurandi q̄ ad ali
a ponis mag̃ ad l'cum ill'.
ut firmit' et absq3 l'esitat̄e
ad l'ēre plim' hys q̄ sunt fidi
talia pponēda sunt nob. et ab
ipa i fan̄. Vn̄a plis. ij. meth.
uolēs pbāe ɔsuetudīs mag̃
efficacie ēē. ait. Tu potes sci
re q̄ fac̄ ɔsuetudo ɔsid'ando
i legib; i qb; iuuenes fabu
las et appologos mag̃ appli
cabiles aīo q̄ sue uitutes.
Si ḡ leges gentiliū ɔtinē
tes ɔplt'is fabulas et appolo
gos. i. mlt'a fc̄a et consona s̄.
ḡ applicabiles aīo si puū ab
i fantia assuescit ul' ut fir
mit' ad l'ēatur fidei tamen q̄
sola ē certi pluri ed' et dd'osa.
ab ipa i fan̄ ea q̄ sunt fidei sē
iuuenib; pponēda. Ut q̄ dubi
tet articl'os fidei ɔgnosc̄ et sub
tilit' ea q̄ sunt fidei ptractare sp̄
tat ad clicos doctōes instruē
tes alios i ipa fide q̄ subtile; p
scrutac̄ōe3 l'aycam matie puū sa
re nō possunt suffic̄ q̄ eis talia
grosse pponāt et quadā suma.
Ut q̄ eis dicatur q̄ unus d's oīp
tēs creator oīu3 q̄ ē p̄r et filius.
et s. s. q̄ adā3 p̄ p̄re n̄ro pecāte
hūano gn̄e p peccatū ei ifecto
d'i filius ut nos redimet' as
sūpsit carnē i b'ata uigīe. et ē
natus ex ipa. q̄ ip̄e d'i filius pp
peccata n̄ra fuit passus mor
tuus et sepult'. q̄ descēdit ad
infros. et edux' inde captiuas
aīas ibi exn̄tes. Q'd' etiā die
resurrex' a mortuis. Q'd' ascēd'
i celū; sedet ad dexteu d'i patris.
Q'd' iter' uētur' ē ad iudiciū
et oms resurgent et stabunt an
tribunal xp̄i redditur' d' f'cis
p̄pis rōe3. ita q̄ qui bona egerūt
ibunt i uitā eternā. q̄ uō mala
i ig̃ eternū. Debēt ḡ oēs ci
ues solliciti ēē p̄p̄os filios.
ut ab i fan̄ istruāt' i fide hac.
Tanto tn̄ l3 mag̃ dec; reges
et p̄ncipes q̄nto ex fuore fidei

fidei ipsorum potest maxime bonum consequi
religio christiana. et e converso turpitudi
tatem potest eis periculum maximum imminere.

Cap. vi. quod decet omnes cives et maxime reges et principes sic sollicitari circa filios ut ab ipsa infantia bonis moribus imbuantur.

Quanto anima est nobilior corpore tanto omnes cives et maxime reges et principes magis sollicitari debent ut ipsi filii sint perfecti in anima quam in corpore. Sic igitur sollicitantur circa sanitatem et circa nutrimenta ut possint subvenire filiis quantum ad integritatem corporalem. Multo magis sollicitari debent ut habeant perfectam animam et ut virtutibus et bonis moribus imbuantur. Et quia licet hoc deceat omnes cives et bonum non est negligere predictam. Sed ab ipsa infantia instruendi sunt pueri. ut relinquentes lasciviam sequantur bonos mores. Possumus autem quadruplicem viam venari. quod ab ipsa puerilitate instruendi sunt ad bonos mores. Prima sumitur ex conditionalitate delectationis. Secunda ex ratione defectus. Tertia ex pronitate quam habemus ad malum. Quarta ex virtute oppositi habitus. Prima via sic patet. Nam secundum philosophum in ethicis.

Aliquid connaturale est nobis delectari quia ab ipsa infantia delectari incipimus. Unde et pueri statim delectantur cum incipiunt sugere mamas. Sic igitur sic ab ipsa infantia nobis concrescat concupiscentia delectabilium ab ipsa infantia est tali concupiscentie resistendum. Et ipsa igitur ex conditionalitate delectationis statim cum pueri sint sermonum capaces sunt instruendi ad bonos mores et debent eis sermones debite. Secunda via ad investigandum hoc idem sumitur ex ratione defectus. Nam tunc aliqui sunt magis corrigendi ad bonos mores quando magis inclinantur ad lasciviam et magis sunt passionum insecutores. Sed ut patet per philosophum in secundo rethoricorum. In iuvenili etate maxime sunt homines lascivi et passionum insecutores. Igitur tunc maxime est subveniendum ut per monitiones debitas et per correctiones convenientes retrahantur a lasciviis. Dicitur cum rationis sit concupiscentias et lascivias refrenare quanto aliquis magis ratione deficit. tanto magis inclinatur ut sequatur ad passiones. In iuvenili igitur etate sunt pueri instruendi ad bonos mores. Tertia

mag(is) ab usu o(mn)is deficiu(n)t
et su(n)t mag(is) passionu(m) i(n)secu
tores. ¶ Tertia uia su(m)itur
ex p(ro)nitate q(ua)m h(abe)m(us) ad ma
lu(m). Na(m) cu(m) a(n)i(m)a e(st) p(ro)na ad ad
o(mn)ia ip(s)u(m) m(u)l(tu)m assuesce(re) in
o(mn)iu(m). Ne i(n)clinet(ur) ad i(llud). Ut
plurimu(m) e(st) hoi(m)es s(er)mo(n)es s(uos)
q(ua)m q(uo)d a(m)(plius) u(ir)ga i(n)clinata ad
malu(m): un(de) et plus (est) (con)(tra) fine(m)
suu(m). et(hicorum). (Et) h(oc) m(odo) decet nos di
rige(re) ad bonos mores. quo
dirigit(ur) u(ir)ga tortuosa. ¶ Volens
e(nim) tortuosa(m) u(ir)ga(m) rectifica
re i(n)clinat ea(m) ad p(ar)te(m) o(pp)osita(m).
ualde q(uod) sit i(n)clinata redit ad
mediu(m) et ad rectitudine(m). Sic
et nos (con)(tra) obliquitate(m) et p(ro)ni
tate(m) q(ua)m habem(us) ad malu(m) et ad
delectatio(n)es illicitas debe(mus)
m(u)l(tu)m t(em)p(o)re ab illicitis absti
nere. Immo sic u(ir)ga recti
ficanda ad p(ar)te(m) o(pp)osita(m) ultra
mediu(m) inclinatur. ut po(s)
sit ad mediu(m) reduc(i). Sic
et nos i(n) fugie(n)do delectabiliu(m)
debem(us) ultra mediu(m) nos fa
cere ut debem(us) m(u)l(tu)m a de
lectatio(n)ib(us) q(uae) illicitas cau(er)e.
ut facili(us) ab illicitis abstine(re)
possim(us). Sic ig(itur) (con)(tra) p(ro)nitate(m)
habem(us) ad malu(m) et q(uo)d nos
sic p(er) diuturna t(em)p(or)a assuesce(re)
ad o(mn)iu(m) ut ad bonu(m). ut fa
cilius h(an)c p(ro)nitate(m) possim(us)
e(st) ab ip(s)a i(n)fantia i(n)cl(in)a(n)du(m),
ut relinq(ue)ntes lasciuias se
quamur bonos mores,
n(on) e(st) ultius differendu(m) et
¶ Quarta uia sumitur ex iu
ue(n)tute(m) h(ab)itus o(mn)i(um). Na(m) q(uia) iu
uenes molles et ductiles
si(ne) freno seq(u)u(n)tur lasciuia(m)
statim i(m)p(ri)mitur i(n) eis h(ab)itus
uitiosi. sic(ut) i(n) cera molli et
ductili statim i(m)p(ri)mitu(r) for(ma)
sigilli. ¶ Ne ig(itur) iuuenes in
for(m)ent(ur) h(ab)itib(us) uitiosis
statim ab ip(s)a i(n)fan(tia) su(n)t mo
ne(n)di et corrige(n)di u(e)l p(ro)mo
nitio(n)es et correctio(n)es debita(s)
a lasciuis retrahe(n)di. De
cet ig(itur) o(mn)es ciues sollicitu(m)
erga filios ut ab ip(s)a in
fantia i(n)st(ru)a(n)t(ur) ad bo(n)os mo
res. ¶ Tanto (aute)m mag(is) decet
reges et p(r)i(n)cipes qua(n)to bo
nitas filior(um) e(st) melior ip(s)i
reg(no) et q(uan)to ex ip(s)or(um) malitia
pot(est) i(n) reg(no) mai(us) p(er)ic(u)l(u)m i(m)mi(n)ere.
Cap(itulum) vij. q(uo)d filij nobiliu(m) et
max(im)e reges et p(r)i(ncipe)s. ab ip(s)a
i(n)fan(tia) s(unt) tradi(n)di liberali disci(plin)a ph(ilosoph)ie.

Licet deceret omnes homines cog-
noscere litteras ut per eas pru-
dentiores effecti magis possent
licite providere. videtur tamen ali-
qui licitam excusationem habere sum-
insistendi studio litterarum. hii autem sunt
pauperes non habentes necessaria vi-
te qui si intenderint litteralibus
disciplinis et querant sibi necessaria
vite videntur excusabiles esse.
Nobiles autem et maxime reges
et principes indocti et in possessionibus
habundantes omnino reprehensibiles
existunt si non sic solliciti fuerint ergo
erga regum filiorum ut ab ex
ipsa infantia erudiantur litteralibus
disciplinis. Quod autem in studio
litterarum sit ab ipsa infantia inch-
oandum possum triplici via venari.
Prima via sumitur ex parte eloquentie.
Secunda ex parte hominis. Tertia ex parte
perfectionis que est ex scientia acquirenda.
Decet enim volentes litteras discere.
litterales sermones scire distinc-
te proferre. Decet eos esse atten- decet
tos et studiosos esse circa que in
litteris traduntur. Tertio de-
cet ipsos secundum modum sibi possi-
bilem ad perfectionem scientie pervenire.
Prima via sic patet. Nam videmus in
ydyomatibus vulgaribus

quod raro quis potest debite et distin-
cte proferre aliquod ydyoma nisi fuerit
ab ipsa infantia assuetus. Quod est
in etate perfecta transierit se
ad partes longinquas ubi ydyo-
mata differunt a materno. Et
si per multa tempora in partibus illis exi-
stat vix aut numquam potest recte
loqui linguam illarum. Sed ab infancia il-
lius terre semper cognoscatur ipsum
fuisse advenam et non fuisse
illis partibus oriundum. Si ergo sic
est in ydyomatibus laycorum multo
magis hoc est in ydyomatibus
litterali. Quia enim philosophi ydyoma vul-
gare esse incompletum et perfectum per quod
perfecte exprimere possent naturas rerum
et mores hominum et cursus
astrorum et alia de quibus dis-
putare volebant invenerunt
sibi quidam proprium ydyoma quod dicitur la-
tinum vel ydyoma litterale quod con-
stituerunt adeo latum et copi-
osum et per ipsum possent omnes su-
os conceptus sufficienter exprimere.
Quia sic ydyoma est adeo com-
pletum et alia ydyomata non
possumus recte et distincte loqui
nisi ab ipsa infancia assuescamus ad
illa ex parte eloquentie videlicet ut
recte et distincte loquamur ydyomata.

videntes autem philosophi
illud ydioma

latinum. Si volumus liberis di-
scere, debemus ab ipsa infantia liberos
insudare. ¶ Secunda via ad investi-
gandum hoc, sumitur ex parte at-
tentionis et fervoris quem in studio
adhibemus. Nunquam enim aliquis bene
studet nisi sit fervens et attentus
circa studium. Tamen ergo consuetudo
sit quasi altera natura, cum secundum philosophum in polit.
nobis magis placeant illa opera ad
quae sumus ab ipsa infantia assueti,
et in quibus est magis intentus et fervens
circa ea quae sibi sunt magis placita,
ut possimus esse attenti et ferventes
circa studium litterale, ab ipsa infantia
insudandum est litteralibus disciplinis.
¶ Tertia via sumitur ex parte perfectionis
quae est in scientia acquirenda. Nam raro
aut nunquam quis pervenit ad perfectionem
scientiae nisi quasi ab ipsis cunabulis
incipiat esse in ipsa. Nam licet intelli-
gentiae et ab ipsa creatione creatae sint
bene dispositae ad intelligendum
et cognoscendum naturas rerum, homo tamen
a sua nativitate est male dis-
positus ad capiendam disciplinam.
Licet homo sit unus homo sit melioris
ingenii quam alius, universaliter tamen homines
male nati sunt ad sciendum, quia nostra
cognitio incipit a sensu et a po-

sterioribus. Unde et philosophus in posteriori ...
vult quod ad sciendum plus temporis apponatur
in grammatica quam in scientia per multum est temporis
quo insudat in studio antequam perveni-
re possit ad perfectionem scientiae. Nam
si vita nostra est brevis et artes
et scientiae sunt difficiles et longae, et
homines omnes male nati sunt ad
capiendam scientiam. Si volumus aliquam
perfectionem scientiae pervenire, debemus ab
ipsa infantia et quasi ab ipsis cunabulis
insudare. Decet ergo omnes cives et
maxime reges et principes, si vo-
lunt suos filios recte et distinc-
te loqui litterales sermones, et si
volunt eos ferventes esse et attentos
et pervenire ad aliquam perfectionem scientiae,
ab ipsa infantia eos tradere litterali-
bus disciplinis. Nam ut supra
dicebatur, nullus est naturalis dominus nisi vige-
at prudentia et intellectu. Et si per co-
gnitionem litterarum efficiatur quis intelligen-
tior et magis vigeat prudentia et in-
tellectu, tanto magis decet filios
regum et principum ab ipsa infantia
insudare litteralibus disciplinis, quanto
decet eos intelligentiores et pru-
dentiores esse ut possint magis
naturaliter dominari. ¶ Possent et ad hoc
rationes aliae adduci. Nam non principes

iugeat p̃priū ⁊ itlletu. defa
cli ouitatur ityrānu; q2 nō
curabit d' opib; ītutū. s; app
tiab; nūmismata ⁊ exteriora
bōa ultra q̄ debat. Tunc g̃ ty
rānus ⁊ ap depdator. Ipe g̃ et
filij regū ⁊ pncipu; cū poniēt
ialiquo dnio tyranicēt. Dec
cos ē ab ipa ifañ isudare lr̃e
ut iuge possit paucū ⁊ itlle
tu. **Cap. viij. q̄s sciās decet
ad disce filij nobiliū et
maxie regū ⁊ pncipū.**

Septē sciās ēe famosas
apd āt̃qs antiqua auc
toritas ptestat. hi ā s̄t gra
matica. dialetica. Rethori
ca. musica. Arismetica. Geo
metria ⁊ astronoia. has at̄ oēs
lıbales artes ūtit eo q2 filij
libōz ⁊ nobiliū ponebāt ad
illas. ¶ Addiscebāt ē filij
nobiliū gmaticā. Nā gmati
ca: s; alphabū iuēta ē ne
erret ilinga ⁊ ne peccet iser
mēt. Ad dicam ē p gmati
ca: ydyoma latinu; q2 ē pro
ornata plōz. subtili ē smōe
plıy suaz sciaz tradidernt. Nisi
si p nos sufficim ad iuenienda
oia scietifica. Q2 iōdigem ad
h auxilio plıōz ⁊ doctoz. expe
dit nos scire ydyoma l' iquo
doctores ⁊ plıy sūt locuti ⁊ q2
h sciē p gmaticā; iō grama
tica inē lıbales scias ē cōpu
tata. q2 filij libōz ⁊ nobiliū
istruebāt illa. ¶ Sca lıbalis
scia dr̄ ēe dyaletica q̄ docet
modū arguēdi ⁊ pponēdi.
Na; mod' sciēdi nr̄ ē ut pre
bita argumēta ⁊ perbitas
rōnes mā ūfēm pponit; Opz
g̃ iuenire aliq̄ sciā; doce
te; modū quo formāda s̄t
argumēta ⁊ rōes. Nā n moē
arguēdi scirem̄ possem̄ i ar
guēdo pcare ⁊ poñs decipi.
Decem̄ ē aliu bū ocludē ⁊ o
cludēm aliu eo q2 ignorarem̄
arguēdi modū. Sic g̃ necā
ē gmaticā q̄ ē directiō lingue
ne erret iloqndo. sic s; al plu
biū necā ē dyaletica q̄ ē di
rectio itllcē. ne erret i argu
endo. ¶ Tertia scia dr̄ libalis
q̄ ē rethorica. Est at̄ rethori
ca ut inuit phs. i rethoricas
suis q̄ quedā grossa dyal. Nī
sic fiēdo s̄t rōes subtiles iscias.

Cap. viii. quas scias decet ad

nãlib⁹ ⁊ ĩ alijs sciis [spe] c'labili
bus. sic similiter sunt rõẽs gros
se ĩ sciis moralib⁹. q̃ tractant
d' agibilib⁹. Tũ sic sunt necãa
dyã q̃ dat modũ arguendi subti
lẽ ⁊ violentiorẽ. sic necãa sunt
rethorica q̃ ẽ q̃i q̃dã grossa
dialectica dãs modũ arguen
di grossiorẽ ⁊ figuralẽ; hĩ aũt
necãa ẽ filijs liberorũ ⁊ nobili
um ⁊ maxĩe filijs regũ ⁊ prin
cipũ. q̃ hoĩe ẽ cõuersari ĩ gen
tes ⁊ dñari pp̃ qui n̄ põt pa
pe rõẽs grossas ⁊ figũales.
Quarta sciã libẽalis dr̃ ẽẽ. s.
musica. hĩ ꝫ plr̃. viij. pol' ipsi
iuuenib⁹ cõueñt ⁊ maxĩe filij
liberorũ ⁊ nobiliũ pp̃ rõẽs mul
tas quarũ vna ẽ. q̃ nich'
ĩstabile sustinẽ p̃ se. Tu si
debẽt ei aliq̃ d'lectabilia cõ
cedi. dignũ ẽ q̃ cõcedẽt ad
delectatiõẽs innocuas. Et sꝫ
cũtũ plr̃ musica ẽ cõsẽtanea
nãe iuuenũ. q̃ hĩt innocuas
delectatiões. ¶ Sꝫ ideo do h' tẽ
ẽẽ p̃t. q̃ũ plr̃. inuit ieodẽ.
viij. pol'. mẽs huĩ nesãt cõ
ocia ẽẽ. Ideo n̄ inueñ. cõuẽnẽ ali
ĩ qponẽ d'lectatiõẽs musica
les q̃ sunt innocue aliãter. ma
xĩe q̃ h' dãtes ẽ filijs liberorũ
⁊ nobiliũ; q̃ nõ vacãtes s.
mecanicas. ĩ q̃ib⁹ remanẽt
ociosi n̄ studient libẽalibus
disciplis ⁊ n̄ suis exercitijs. ali
ĩ ponẽt d'lectatiõẽs musi
cales q̃ sunt licite ⁊ honeste.
Tangit ẽ plr̃. multas rõẽs
ĩ pol'. p̃ quas ostendi poss; q̃
filios nobiliũ dec; addi
scẽ cõmusica. s; d' hijs forte
infra tãgetur. ¶ Quinta
sciã libẽal' dr̃ ẽẽ. Arismetica
dãs p̃prietãtẽ nũorũ. ad quã
forte filij nobiliũ ul' liberorũ
ideo trahebãt. q̃ sine ea mu
sica p̃fẽte scire n̄ põt. ¶ Sex
sciã libẽa ẽ geometria q̃ do
cet cõgscẽ mẽsuras reꝝ. ad
hãc aũt forte filij nobiliũ.
ideo trahebãt. q̃ sine ea astro
nomia q̃ ẽ de q̃titate astrorũ
⁊ de distãtia syderũ ⁊ de cur
su eoꝝ p̃fẽte sciri nõ p̃t. ¶ Se
ptĩa libẽal' sciã dr̃ ẽẽ astro
nõia. de q̃ forte antiqtus
filij nobiliũ ideo ĩsudabãt.
q̃ gẽtiles de iudicia astro
rũ nimis erãt curiosi. vnĩ
q̃ ẽ volebãt bella ĩchoãre.
nec aliq̃ opa ĩcipe n̄ cõsiderato

gradu. ascendente et inspectatores
celi. et quia huiusmodi passiones non in
cogitarent. ideo filii liberorum et no
bilium volebant in astronomias
instrui. Sic ergo antiqui de libe
ralibus senserunt. et has vii. ar
tes nimium extollebant.
Verum possunt plures alie sunt scientie
longe nobiliores istis. Nam
naturalis philosophia divina scientia. cogitare naturalis
iter. longe nobilior est quam
aliqua predictarum. Sed hec dele
ctare non patitur perscrutati
o plures quod sunt grossi et figura
lis. Rursus metaphysica que modo
humano et per rationes humanas tra
ctat inventas de deo et de sub
stantiis separatis longe nobilior
est quam naturalis philosophia et quam aliqua
predictarum de qua philosophus ait prime
thice quod nulla est nobilior
vel dignior. ipsa quod intelligendum
humanis est de scientiis humanitus inventis inter
quas metaphysica primatum te
net. Amplius theologia que est
de deo et de angelis. non
modo humano sed divino et non per
per humanam inventionem. sed magis
per inspirationem divinam longe et in
comparabiliter nobilior et dignior
est omnibus aliis. Et adhuc quas

morales scientie. ut ethica que
est de regimine sui ipsius. yconomica
que est de regimine familie et po
litica que est de regimine civita
tis et regni. valent satis utiles
et necessarie filiis liberorum et no
bilium. Inmo ut post plenius de
patebit. filii nobilium et
maxime filii regum et principum
si velint politice vivere. quia ve
lint alios regere et gubernare.
maxime circa has debent insudare.
Sunt autem alie scientie subalternate
et supposite istis ut perspecti
va que est de visu est sub geome
tria. medicina vero est sub naturali
philosophia. leges et iura que sunt
de actibus humanis sunt sub po
litica que est de regimine civita
tum. Nam ut alibi nos dixi
sse meminimus. omnes legiste
sunt quidam ydyote poli
tici. Nam sicut laici et vulga
res qui arguunt et formant
rationes suas quasi modo arguendi
docet dyalectica. ideo ipsi qui non
arguunt artificialiter et dyalectice
appellantur a philosopho ydyote dyalectice.
sic legiste qui circa de quibus
est politica dicunt narrative
et sine ratione appellari possunt

ydyote politi. Dixit aũt paṫ
pot q̃to magis honorādi ſuñ
ſciētes pollitici ꝛ morales
ſciās q̃ ſciētes leges ꝛ iura.
Naʒ q̃to ſciētes ꝛ doctes ẽa
honorabiliores ſūt loq̃ntibꝫ ꝛ
docētibꝫ cū dia. Tanto ta
les honorabiliores ſūt illis.
Ex hijs ꝛ appẽ pot qui ſciētes
mag̃ ſūt honorādi. Naʒ p̊
honorādi ſūt diui ꝛ ſciētes
theologiꝫ q̄ ſic de ipo ē de
oīuꝫ entiū. ſic theologia q̄
p̊n ē ꝛ deo ē de a diuina oīū
huāꝫ ſciaꝫ. ¶ Poſt theo
logos uō mag̃ ſūt honorā
ndi. methā q̄ ut ſupi di
cebatur int̃ ſciās huānꝫ i
uētas methā p̊matū tenꝫ.
¶ Poſt hos aũt honorū debēt
nāles phy q̄ nāl ē phyaꝫ
ſit iuxta methā tenꝫ tū p̊
cipatū int̃ oēs ſciās alias
īuentas ab hoīe. ſic ḡ ſcie
tes gradati ſūt honorādi.
¶ hijs ergo ſcīs ſic diuiſis de
leui patẽ pot ēē q̃s ſciās fi
lij nobiliū ꝛ maxīe regū
ꝛ pncipū debeāt īſudare.
Naʒ cū oporteat eos ēē
q̃ſi ſei dos ꝛ debite abſꝫ ꝛ
neglia negotijs reg̃ īteāe
nō uacat eis ſbtilr̃ ſciās
pſcrutari maxīe ḡ decet eā
ipos bñ ſe hr̃e ēē diā ꝛ ēē
īſtructos ꝛ firmos ī ſide ꝛ
ꝛ illas ſciās ſcire p̊ q̃s q̊s ſe
ꝛ aliōs nouit regē ꝛ gubnarīe
hu̇. aũt ſūt ſcie morales. alias
ḡ ſciās intīn decꝫ eos ſcire ī
q̃tuꝫ deſuiūt morali nego.
¶ Decꝫ ēi eos ſcire ḡmaticam
ut intelligāt ydyoma nāle
ſꝫ q̄ ydyomata morales
ſcie q̃ alie fiali tradūt in
mo ſiḡmatica uū q̃ deſui
ret nego morali decꝫ reges
ꝛ pncipes ſcire lr̃ale ydyoā
ut poſſit ſcire tā ſua alijs ꝛ
ſcribē ꝛ legē ab ſꝫ alioꝝ ſitu.
¶ Filij ḡ nobiliū q̄ tiaiq; iten
dāt ēē nultes ꝛ uacāe nego
pollitico debēt īſudāe ut
ſcīat ydyoma nāle. Debēt
ē ād ad diſcē de dyā ꝛ rethā
ut ex hꝫ ſbtiliores fiāt ad
ītelligend̃ q̃ncq; ꝓpoſitū quo
fco totū ſuū negotiū ige
niuꝫ debēt exponē ut bñ ī
telligāt moralia ꝛ ut ſciāt
ſe ꝛ alios regē. Naʒ ad nu
ſcia ſꝫ plꝫ ī pol. eos ſcire.

dec; iq' desunt ad bo[n]os mo
res. Sic e[st] morale negotiu[m]
scire expedit ab hijs qui
cupiunt p[ri]ncipari ut si o[mn]es
alias sci[enti]as ignorauerint ad
studiu[m] debe[n]t ut eis mora
lia ulg'al[ite]r [et] grosse p[ro]pone
re[n]tur. q[uia] p[er] ea p[ri]nceps su
ffici[en]t[er] i[n]struit[ur] q[u]ali[ter] d[e]beat
p[ri]ncipari [et] quo[modo] se [et] ciues debe
ant ad uirtutes. Cap. ix.
Q[uo]d debet e[ss]e magi[ster] q[ui] filij
nobilium [et] re[gum] [et] p[ri]ncipu[m] e[st].
Ph[ilosophu]s. x. fine, e[thi]c[orum] .ij. eth. co[n]
cupiscabile su[u]m sensua
litatem assi[mi]l[a]t pu[er]o. [et] r[ati]o[n]em
assi[mi]l[a]t pedagogo. sic [ergo] [con]
cupiscabil' i[n]diget r[ati]o[n]e dirige[n]
te [et] regula[n]te. sic puer in
diget magistro [et] pedagogo.
Et sic r[ati]o s[em]p[er] precat ad opti
ma ut i[n] eode[m] .ij. eth. d[icitu]r sic
[et] magi[ster] pueroru[m] s[em]p[er] d[ebe]t eos
ad optia i[n]stigare. Si [ergo] i[n]
doctrina pu[er]or[um] finis i[n]te[n]tus
e[st] i[n]stigat[i]o ad optia. q[uia] ex
fine accipie[n]da e[st] r[ati]o o[mn]ium
alior[um]. Talis quere[n]d[us] e[st] ma
gi[ster] qui possit sibi iuuenes
[com]missos ad optia i[n]duc[er]e.
Optimu[m] a[utem] [et] bo[nu]m ad q[uo]d in
ducendi sunt iuuenes e[st] [con]
sci[enti]a. [et] mores. ad bonos
a[utem] mores i[n]ducat[ur] a[liqui]s d[u]p[lici]
[ex] [et] p[ro]bitate[m] uite. [et] ab
p[ro]motione[m] debitas q[uia] .s. ad
p[ro]fes spectat magi[ster] pu[er]or[um]
nobiliu[m] [et] maxi[m]e regu[m] et
p[ri]ncipu[m] t[ame]n u[idea]t[ur] d[e] h[oc]. Debet
[enim] e[ss]e scie[n]tes i[n] sp[ec]ulabi
lib[us]. p[ru]de[n]tes i[n] agibilib[us]. [et]
bo[n]i iuuta. Ad h[oc] a[utem] q[uo]d
sit scie[n]tes i[n] sp[ec]ulabilib[us]
t[ame]n requirit[ur]. q[uia] sit i[n]ue[n]tiu[us]
ex se q[uod] intelligat alior[um] d[ic]ta.
[et] t[ame]n q[uia] sit iudicatiu[us] t[ame]n in
ue[n]tis q[uam] de hijs q[ui] ab alijs
i[n]tellixit. Inue[n]tiuus e[st] e[ss]e d[ebet]
q[uia] qui nullo mo[do] sit aliq[ui]d
i[n]uenie[n]s. s[ed] solu[m] nouit ali
or[um] d[ic]ta referre. mag[is] e[st] reci
tator q[uam] doctor. Debet [ergo] ip[s]e
e[ss]e i[n]uentiuu[m]. Ad h[oc] ip[s]e
e[ss]e i[n]tell[igen]te[m]. [et] s[ed] p[er]spicace[m].
Iu[st]u[m] sic[ut] null' bo[nu]m [et] p[er]f[e]c[t]e sibi
suffici[en]t iuuta. Sic [etiam] ap[osto]l[u]s quod
l[iber]a[m] iuuta suffici[en]t d[ic], nos
i[n] societate uiuim[us] [et] ita ut p[er]
auxilia alior[um] subueniant[ur]
n[ostr]i ad i[n]digentia[m] uite. sic
[et] forte mel[ius] mag[is] ut p[atet] p[er]
ph[ilosophu]m .ij. meth. nullus s[e]

suffic̄ īspecl'ado. ſʒ ſꝑ poste
riores pl'y extas ꝑ eoꝝ hu̾ciūs
iuuamīta ⁊ auxilia. Nō ē ergo
suffic̄ ad ꝑfc̄oꝫ scīe q̄ ꝗs sit
īuentiu̾ ex se. ſʒ q̄ sit pro
spicax ⁊ ītlligēs alioꝝ dc̄a.
Tercio o;ꝫ ipm̄ ēē īdicatiū ⁊
ꝗuiꝫ ꝑfc̄o scīe potissīe in iu
dicio ↄsistit. Nō ē satis ēē ā
alioꝝ ītllige ⁊ de se m̄lta in
uēire nī tm̄ ītllcās q̄ de īuēc
tis nouīt īdicare q̄ sint te
nenda ⁊ q̄ sint recipienda.
Quātu̾ ergo ad scīaꝫ tal' o;ꝫ q̄
ī doctoꝝ. qs sit īuētiuꝰ tā
de īuētis q̄ de ītllctis. nā
⁊ dato q̄ filij nobiliū et
maxīe regū ⁊ ꝑncipū no
lit ad ꝑfūditatē scīe in
gredi. ſʒ sufficiat eis aliq̄
de hijs cognosc̄ē. hō tn̄ do
tore3 bn̄ scīētē3 debet in
q̄rīe eo q̄ doctīna ꝑcen
tiū ē facil' ⁊ qui clare ī
tllit clare loquitu̾. Jlli
ū modica q̄ scire capi
unt facili clari ⁊ recti ī
tlligēt a sciēte q̄ ab īscio.
Viso qual' o;ꝫ ēē doctor ⁊
quō o;ꝫ ēē sciēs ut doceat
īscīa. Restat uidē quali'

o;ꝫ ēē ꝑ̄ucs ī agibilib; ut
īstruat ī bōis morib;. ¶ Glo
bi ai ꝑcm̄ describēda. lic;
enuātare possem̄ oīa illa
dc̄a. q̄ ī libro ꝑ tetigim'.
sufficiat tn̄ ad ꝑsēs. iiij.
de ill' enuātare. doctor ḡ ⁊
puoꝝ nobiliū o;ꝫ ēē sic
ꝑuēs ī agibilib;. ut sit
medoꝫ. ꝑuīd'. caut' ⁊ cir
cūspectus. ¶ Deti ē ēē
medoꝫ recolendo ꝑtita.
Nō sic uolēs rectificare
uirgā; nuq̄ eā rectificare
poss; nī cogitaret ex q̄ pte
ēēt obliquata. Sic uolēs
alios rectificarē nuq̄ eos
cog̃ue rectificare poss; n̄
hr̄et ꝑtitoꝝ notitia; ꝑ q̄
cogitaret quō obliq̄ti ēēt.
¶ Dec; ḡ alioꝝ directiū ⁊
medorem ꝑtitoꝝ. ¶ Sō dec;
ipm̄ ꝑuīdē futuroꝝ. Nā sic
alioꝝ directoꝝ o;ꝫ cogitare
ꝑtita ut sciat quō ꝑ ꝑpa
ꝑtita obliq̄ti fuīnt q ab
eo sūt dirigēdi. Sic o;ꝫ ꝑ
uidē futura. ut adhibeat ī
dicamta ad ea ꝑ q̄ ī posterū
facili obliq̄ri possit. ¶ Ter
tio dec; ipm̄ ēē cautū quā

i ṗo li. tetigim᷑. Sic i cogitā-
do ⁊ speculando ē ad hiben
da cautela ne falsa ad mi
sceatur ueris. sic ⁊ i agēdis
ↄtingit ł uideꝫ ēē cautū ne
mala admisceāt͛ bonis. q̄
dā ē sꝫ se mala sup ficiē-
tes ↄsideata appēt. bona sic
q̄dā falsa appēt uera. Ḋ sic
doctores i speculabilib' sic
doceꝫ ēē diligētē ⁊ cautū.
ut ꝓpināt suis auditorib'
uera sine admixtiōe falsoꝝ. Sic
qui uult iuuenes dirige
re ꝫ ēē cautꝰ ꝓponēs eis bō
sine admixtiōe maloꝝ. ¶ Qu
arto hr̄ doctor ꝫ ēē circum
spectus ł expt̄. Nā expta
ē ꝑticularium cognitiō. Sic ⁊
hr̄ doctor ꝫ cognoscere ꝑti
clares ↄditiōes illoꝝ iuue
nū quos ꝫ dirige. Nā sꝫ
ꝙ iuuenes hnt̄ alias ⁊
alias ↄditiōes ⁊ sꝫ ꝓni ad
alia sic sūt alr̄ ⁊ alr̄ istru
endi. ¶ Tal' g̃ ꝫ ēē doctor
iuuenū ut eos ꝑ crebitatē
fine ōesł a ꝑ crebitas moniti
ōis iducat ad bonū, uel q̄
ad bonū qs iducat ut soli
monitiōib' uł correctiōib'

sꝫ ⁊ opib' uł ex̄s requitur
q hr̄ doctor sit i uita bo
nus ⁊ honestus. Nā q̄ etiā
iuuenū ualde ē ꝓna ad i
tꝑantiā ⁊ lasciuiā; q̄ tum oꝫ
ꝑuidere doctor eis uba bona
ꝓponēt. Sꝫ tn̄ ope ↄtia fa
cēt. iuuenes illi eoꝝ ex
iducti ↄ facili ad illicita
declinarēt. ¶ Patꝫ g̃ ta
les q̄rendi ē doctores qui
q̄ ad scīam speculabiliū sit
iuentiuus expte intellectiui
alioꝝ iudicatiui tā intellectoꝝ q̄ inuentor
q̄tū ut ad ꝑuidentiā agibi
liū. debꝫ ipsū ēē memorē.
ꝑuidū. cautū. ⁊ circūspec
tū. Quātū āt ad uitam
debꝫ ipsū ēē honestū ⁊ bonū.
Si g̃ reges ⁊ ꝑncipes et
uł̄ oms̄ ualde solliciti ēē
q̄liter ꝑuideāt suis numisma
tib' possessiōib' ⁊ reb' in
aīatis. q̄ sꝫ plꝫ. ꝑ pol'.
sp̄ ↄ aīātis ē amplior cu
ra habenda q̄ de inaīatis ⁊
de filijs q̄ de alijs. ualde
debēnt ēē solliciti ⁊ cum
magna diligētia attende
re quale magistr̄ ꝓ
ponēnt i regie filioꝝ.

Cap. x. q̄lr̄ dē loq̄la uisu̾.
ꝛ audītu īstruēdi s̄t iu

Circa finē. vij. uenes.
pol'. doc; ph̄s iuue
nes cohibētos ēē c̄ca locu
tiōes. uisiōes ꝛ auditū. n̄ ō ē
doc; pu̾os qualr̄ ꝯ; loqui.
ſ̄ doc; eos qualr̄ ꝯ; uiuēt. l'
q̄lr̄ aliq̄; uiuūt. s; ibi ē mō
quis ad h̄iben̄ dē locutiōe.
Dica iuuenes ē̄ pcaue uit̄;
p̄ q̄ de facili loquūt̄ lasciuia.
S̄o q̄ de leui loq̄t̄ f̄la. Ter
tio q̄ ut plim̄ loquūt̄ fatuū
ꝛ i p̄meditata. Loqut̄ ei
de leui lasciuia q̄ ut sup̄ⁱ i
p̄li dicebat̄ iuuenes sūt
īsecutores passionū ꝛ ad
lasciuiā p̄ni. Ei' cū sp̄sit ad
hibēda cautela ū p̄ciabū i
mum; cohibēdi sūt iuuenē
a locutiōe lasciua ꝛ a s̄mo
nib; turpib; ꝛ sūt ī crepādi
ꝛ ā corrigendi si eos talia
loqui ꝯtigat. Rō aūt q̄r
sūt a s̄moīb; turpib; cohi
bendi. ē s; q̄ ph̄s q̄ ex talib;
locutioīb; ꝯ̄ facili ad op̄a
turpia īclināt̄ur. Ppt̄ ē̄
locutio turpiū facīe i nob̄ me
moria ꝯ̄ l'etabiliū illiciꝛ

q̄ fc̄a augetū ꝯcupia dē il
la. Sed ꝯcupia uō augmētata
facili īclinam̄ ad ip̄a ꝑ q̄ō
de re ē. q' corrūpūt bōs mo
res colloq̄a p̄ua. cohibēdi
ḡ ꝛ corrigēdi sūt iuuenes
ne loq̄tur lasciuia. S̄o
cohibēdi sūt ꝛ corrigēdi ne
loquāt̄ f̄la. Na; ut supius
diximꝰ iuuenes sūt de facili
mutatiui. Cū ḡ ꝯsuetudo
sit q̄i alt̄a nā. ex quo iuue
nil' etas īclinat eos ad ad
scēdum f̄lm ꝛ mēdatiū s̄m
ph̄m. iiij. eth'. ē p se p̄ua ꝛ
fugiēdū p̄cedentas mōti
ēēl ꝛ colectōēs i dicēdi s̄t
ū reliquētes mēdatiū ad
h̄eāt ūitati q̄ s; ph̄s īeodē.
iiij. ē p se bōa ꝛ laudabilis.
Tercio cohibēdi sūt ne abs;
p̄meditatōe loquātur.
Nā iuuenes sūt iexp̄ti ꝛ
pauca cognuet̄. q̄ ḡ pauca
respiciētes enūtiat facile.
.i. enūtiat cito ꝛ de bili'. ꝛ
Dei monēdi sūt ne ad īter
rogata statī Respōdeāt. l;
ē null' repētē sit sumīa iu
uenes nō statī possūt ēē p
fcā ꝛ puidētes. tn̄ si assuefiāt

ū p̄ orꝺ clitati Reſpōꝺeāt ⁊
ut ꝓrogitēt ī ſmōib; pſēn
ꝺis pſu ꝺcelliōe; t̄pis diſpē
ntur ut pſerāt ſmōēs irrep
hēſibiles. ¶ Viſo q̄lr pedago
gi ⁊ doctores iuuenū ꝺ̄ cau
tela ē adhibēda. p̄ q̄ ad ui
ſibilia. ¶ Sc̄o q̄ ad mod̄ uiuē
di. ¶ Quātu; ad uiſibilia
q̄ꝺē q̄ ſic̄ n̄ ꝺec; eos tūpia lo
qui. Sic ī ꝺecēs eos tūpia
uiꝺē. h̄ī ā ꝺ aſſigt̄ aplo.
vii. eth. ū ait q̄ oīa p̄a am
am̄ maḡ ꝓ q̄ o; ab ipīs iu
uenib; extnea facē. q̄cūq; ſē
tūpia ⁊ q̄cūq; ī ſꝺꝺ; hīt. q̄ꝗ
ꝑ aſpiciūt̄ cū maiori amira
tiōē uiꝺēt̄. Q̄r maḡ ſum̄ at
tenti ꝺē illa ⁊ ponūs ea maḡ
meōꝛīt̄ retinem̄. Iuuenes.
ḡ q̄ reis q̄ oīa ſūt maiori ar
dore ferūt̄ ī ea que uiꝺēt. Q̄r
ſi otigat eos uiꝺē tūpia ma
gis recorꝺāt̄ ꝺe illis ⁊ ponūs
iclināt̄ aꝺ ocupiſ̄ ea. Vn̄ aph̄
ꝓhibet ut nō ſolū ꝓhibeāt̄
iuuenes aꝺ uiꝺenꝺ̄ ī reb; ā
ī picturis ul̄ ī ymaginib; ū ſi
miles res uū ēēt ꝺepicte ul̄ ſaul
te nō ēēnt iuuēib; oñꝺēꝺe.
Nō ſatis illa etas ꝺ̄ſe ꝓuocit̄
aꝺ laſciuiā ⁊ aꝺ paſſiōēs in
ſeq̄nꝺas nō o; ipās ꝓuiſiōe;
tūpiū aꝺ ultīōē ꝓuocare. ¶ Sc̄o
aꝺ hībēda ē cautela iuuēib;
ut īſtruāt̄ q̄ palpebras oclo;
cū matūritate eleuēt. ut nō
hāt oclos uagabūꝺos. Incli
natū ē ei etas illa eo q̄ oīa re
ſpiciat tāq̄ noua ut oīa uiꝺē
uelit ⁊ ꝺ̄ca oīa uiſu uagat̄. q̄ꝺ
ī regib; ⁊ ꝑncipib; ualꝺe ē ī ꝺecēs
ſi hāt oclos uagabūꝺos. Nā ex
h̄ ūꝺicāt̄ leues ⁊ ꝓuici ⁊ pu
ſillanies eo q̄ uiꝺeāt̄ ꝺe oīb;
aꝺmirāri. Reos ḡ qui ꝺebēt p̄;
ē pau ꝺonāri ā ab ipā īfāīi
monēꝺi ſūt ꝺ̄ mō uiuēꝺi ut
mat̄ ſe hāīt ꝺē eleuatiōē oclo;
⁊ ꝺē uiuēꝺi moꝺ̄. Nā facili q̄s
ꝺu ſtūs obſuat q̄ ab īfātia
aſſueuit. Oſtēſo quō īſtruēꝺi
ſūt iuuenes q̄ logl̄ ā uiſiōe;.
Reſtat oñꝺē quō ſē īſtruēꝺi ū
ſe hāt aꝺ auꝺitū ꝺē q̄ q̄ aꝺ pſēſ
ſp̄tat. ā ꝺuplꝛ cautela ē aꝺ
hībēda. ¶ P̄ q̄ aꝺ reſ auꝺitis.
¶ Sc̄o q̄ aꝺ eos quos auꝺit. In re
bus ā auꝺitis obſuāt̄ caute
la q̄ aꝺ iuuenes. Si ꝓhibenꝺi
aꝺ imicē; ā hauꝺitꝺē tūpiū. Nā
ſ; ph̄ ū ꝺ̄ hac matia loq̄t̄ ꝓhibē
di

ſūt iuuenes ab audiēdo tu
pui q̄r ex h̄ de facili iclināt̄
ad op̄. ¶ Sc̄o adhibēda ē cautē
la i ipīs iuuenib; q̄r ad eos q̄ 9
dut audiūt. q̄r sic̄ decēs
ē eos audire honesta ⁊ pul
chra ⁊ decētes audiē turpia.
sic̄ decet eos audire uiros hō
⁊ honestos cohibēdi ſūt ne
audiāt maliloquos ⁊ in
honestos. Cap̄. xi. q̄t modis
peccat̄ cc̄ cibū ⁊ q̄lr se
h̄re debēt hīc iuuenes cc̄ cibū.

Dixim̄ sup̄ iuuenes cibi
deām istructos ēē i bonis
moribȝ vō q̄r ū sup̄ dicebā
i morali nego̅ ſ̄m cc̄ illi cc̄
min̄ pficiūt o; spāl'r circ̄
quō iuuenes ſit i bōis mo
ribȝ istruēdi. dr̄ pōt q̄ di
ximus quō se h̄re debēt cc̄
cibū ⁊ cc̄ potū ⁊ cc̄ sūu cc̄ in
ātmoniu; dicendo. Si p̄ dica
mus quot mōis peccatur
cc̄ sūptōē cibi ⁊ qualr se de
beāt h̄re iuuenes cc̄ ipōs.
Cum cibū ait otīgit sex
mōis delinqre. ¶ P̄rio si su
matur ardent̄. ¶ Sc̄o si ni
mis. ¶ Tertio si turpit̄. ⁊
q̄rto si iordiate. ¶ Q̄nto

q̄ si nimis laute ul' delica
te. ¶ Vi. si nimis studiose.
¶ Delinquit̄ ē p̄ cc̄ cibū si su
matur ualde fuent̄. Nā h̄
n̄ sol' nocet aīe q̄ nimis fu
ent̄ ⁊ auide sumētes cibu;
fiūt gulosi ⁊ itēpati. s; ā noc
cor̄. Nā; cibȝ nimia auidita
te sūpt̄ n̄ bn̄ masticatur
⁊ p̄ ōnīs min̄ bn̄ digeritur.
ordiauit eī n̄ā aīalibȝ dē
tes ut p̄ eos cibȝ debite tāt
facilī patiāt̄ a calore nāli ⁊
p̄ ōnīs facilī ouītētur i nu
trimētu; sic̄ lig̅ minitate tri
ta facilī igūt̄ ⁊ ouītāt̄ in
ignē. ¶ Hūc āt ordie; nāle
ut plūm n̄ obſuāt sumētes
cibu; nimis auide. Nā ū in
nuit. ph̄s. iȝ. eth̄. modica
delectatō ē cū cibȝ attigit li
guā. s; maiore; cū attigit
attigit guttē. Gulosi ḡ qui
nimis auide ⁊ cū mag̅ delc
tatōe cibū sumūt nō mlt̄ū
delectāt̄ q̄ cibȝ diu i ore exi
stat. s; cupiūt q̄ cito p̄uei
at ad guttur. I° tales ut
plūm cibū nō masticāt s;
eu; m̄ masticatu; trāsglutiūt.
Ex sc̄d; cibȝ sic cibū ōsūpti

nõ bñ digi & põñs seq̃ q̃ nõ so
lu͡ʒ leditur aĩa s; & corp'. ¶ Se
deliquit ẽẽ abũ si siñatũ ni
mis i͡qtitate. Nã al͡ʒ nocet &
aĩe q͡ reddit ipsa͡ʒ i͡tpatã & ã
nocet corpi. q͡ ipedit digesti
õe͡ʒ debitã. Sic ẽ abꝰ bñ di
geri debeat oꝫ ipsũ ẽẽ ꝓportio
natũ calori nãli. Vñ si i͡t ta
q̃titate sumatũ q̃ calor nã
lis ei dñari nõ possit nõ bñ
digerit & põñs nõ erit debitũ
nutrimẽtũ. ¶ Tercio deliquit
si sumat turpit sicut ẽ plimi
se ipsos parãt nescientes qui
uiẽ. & nũq̃ cõmedẽ possit q͡
sua uestimenta deturpẽt. Tur
pitudo ẽ cõsilĩ l͡ʒ s͡ʒ se nõ sit
delictũ. peccatũ tñ ẽẽ cũ si cõ
tigat ex iordinatẽ aĩe. Vñ
cũ turpis modꝰ sumẽdi abũ
sigñ sit aũdã͡ʒ gulositatis
ul' iordinatõis mẽtis i sũptõe
abi nõ solũ cauẽdũ ẽ ardor &
nimietas. s͡ʒ ẽ cauẽda ẽ tur
pitudo. ¶ Quarto ẽẽ abũ de
liquit ex iordinatõe tp̃is ut
si nimis añ horã debitã ul'
nimis iordinate sumat abus.
Nã ex tali sũptõe efficiatur
qs gulosus & i͡tpatus & ã

leditũ s͡ʒ corpꝰ. Nã oĩs actiões
nãles s͡ʒ pl'es mẽsuratũ q̃tũ
ꝓ modo. Inde ẽ q̃ q̃ q̃ cõsue
tudo ẽ q̃si altera nã. Ideo cũ qs
assuescat sumẽ abũ i aliq̃
hora ut plim appetit sũp
tõe͡ʒ ei i eadẽ͡ʒ hora. Si ĝ i or
dinate & p̃t horã utat qs
abũ sumẽ ut plim añ di
gestiõe͡ʒ p'mi abi. suñt ꝑs
abus. ledit ĝ i ẽẽ corp'. Nã
ĝ debita & determiata nõ so
lũ ꝓp boitate͡ʒ aĩe. s͡ʒ ẽ ꝓp sa
nitas corpis obsuãda ẽ i sũp
tiõe abi. ¶ Quinto peccat ẽẽ
sũptõe͡ʒ abi si q̃ratur abum
nimis lauta & delicata. ultra
q̃ ei stat requirit. Delicato
ẽ aboꝫ accipiẽda ẽ s͡ʒ cõditi
õe͡ʒ psõe & s͡ʒ statũ nobilita
tis eius. Cũ ĝ ult' q̃ cõditio
psõe exultat & ult' q̃ ei stat
requirat. delicata abaria q̃rat
deliquit. q͡ l͡ʒ ẽ ex aliq̃ i͡tpañ
ul' ex aliquo uitio pueñt. &
¶ Sexto deliquit si querãtũ
abaria nimis studiose pa
rata. nã ĩ mlĩbꝫ. abariis
pot qs ostẽde se nimis gu
losum si nimio studio ei ue
lit ẽẽ parata. Vñ ei tales

uiuere ut comedat non comedere
ut uiuat. cum nimium studi
um circa cibum adhibent appo-
nunt esse gula. Hiis ergo uisis
delevit apparet qualiter instruen
di sunt pueri ut se habeant circa ci
bos. Nam nullum repetere sit summum.
Sufficit autem eos paulatim et per
determinatum instruere. ut cum ad debi
tam etatem puerilem sit suf
ficienter instructi qualiter se habere
debeant in sumptione ciborum. **Capitulum
xvi. Qualiter instruendi sunt pueri ut
se habeant circa potum et circa venerea.**

Post quam in precedenti capitulo determina
vimus qualiter circa cibum **se ha-
bere debeant.** Restat dicere qualiter de-
linquunt circa potum. Dicebatur enim supra
quod iuuenilis etas magis est prona ad
intemperantiam. Ergo cum semper maior sit ad
hibenda cautela ubi maius periculum
imminet. in puerili etate cavendum est
ne iuuenes efficiantur intemperati.
Intemperantia autem circa tria est adhibenda
circa cibum. potum et venerea. Nam non
solum in cibis debite sumptus.
in temperantia consistit. sed in potus. Decet
ergo iuuenes non solum esse absti
nentes ne efficiantur gulosi ex
sumptione ciborum. sed decet eos esse
sobrios ne efficiantur ebrii ex
sumptione potus. Vinum enim immodera
te sumptum quantum ad presens spectat
tria mala causat. Primo quia venerea pro
uocat. Cum enim corpore calefacto maior
fiat inclinatio ad actus venereos et
vinum autem quod maxime calorem efficit
immoderate sumptum inclinat ad incon
tinentiam. ergo sumpto magna vini
quantitate venerea provocat. Ideo magis
cavendum est in etate iuuenili quam se
nili. quia ad illa etas pronior est
ad lasciviam quam alia. Secundum ma
lum quod inducit nimia sumptio vi
ni est depressio rationis. Nam ascendenti
bus fumositatibus vini ad ca
put. turbatur cerebrum. quo turba
to deprimitur ratio nostra quantum ad suos
actus. que non possunt libere uti. Im
moderata ergo sumptio vini intantum im
pedit rationis usum inquantum turbat cerebrum.
Inde est ergo quod aliqui plus offen
duntur a vino quam alii quia habent de
bilius caput et citius turbatum
eorum cerebrum. Prohibendi sunt iuuen
es a nimia sumptione vini. quia propter
debilitatem cerebri citius offendun
tur a vino. Tertium malum
quod ex vino consurgit est lis et dissen
sio. Turbato enim cerebro ex ni
mia sumptione vini et amisso usu
rationis debito. precipitant multa in
ordinata et consurgunt dissensiones et
lites. Immo quia ita consurgit ex

inflammatione

inflāmatē sanguis. Vinū
ppt̄ sui caliditatē inflāmat
sanguinē; reddit hoīes aīosum
7 irascibiles; quo fc̄o faciliꝰ pro
uocatur ad dissensiōes 7 lites.
Iuuenes ergo qz sūt amatores
cōtumeliar̄ ut uult ph̄s. ij. re
tho. phibendi sūt a nimia sū
ptiōe uini. pp̄ quā ad lites
7 cōtumelias puocat. In omi
ergo etate cauendū ē a nimie
tate cibi 7 pot̄ 7 imoderatione.
Uerumptn̄ qz faciliꝰ ad lēm hys
ad que ab infan͞ assuescimus.
Decet ergo oms p̄es 7 maxime
reges 7 principes sollicitari ee
regnū filior̄ ut ab ip̄a īfan͞
sic regant q̄ abstinentes 7 so
brij. Uiso qliter iuuenes de
beat se hr̄e circa cibū 7 potū Re
stat uidē qualiter se debeat ha
bere circa uenerea 7 circa cōiugia cōtra
henda. Dicitur ē luxuria ergu
la q̄si filia ex matre. Sic ergo
dixi iuuenes istruendos eē ut
ne sint gulosi. Restat dicē quō
istruendi sūt ne sint lasciui.
Sciendum ergo oīs actus uenereus ex
cepto matrimonio sit cōt̄ bonos
dictamin. qz decet; p̄es sic sollici
tari erga filios ut sint uirtuosi
iuuenes cōtinēe uolētes in
ducendi sūt ut ppa cōiuge tē
sint cōtenti. In q̄ aūt etate debeāt
uti cōiugio. ostendit ph̄s. vij.
pol. dicēs q̄ mulier requirit
etas. xviij. annor̄. In masculo.
xxij. In tali eī etate sc̄dm ipsm̄
pcreant filij mag pfc̄i. sz quia
vis gñatiua ut supi diximus
ē nimis corrupta sufficiet toto
tpr̄ augmenti q̄ durat cōter
usqz ad. xxi. annū; abstinere
iuuenes a carnali copla. qz si
in tali tpr̄ utitur cōiugio p
uocatur ad lasciuiā; 7 impe
ditur cor augmentū ut uult
ph̄s ī eisdē poll. Sic ergo utendū
ē cōiugio. si nō nimis cōcupisci
bilis nō esset nimis corrupta
qz tn̄ talis ē de corrupte cō
cupi. Sic ductores puor̄ pcipi
ant iuuenes cōtra tpr̄ ex parte
n̄ posse. potius illo tpr̄ antici
pari, put ill' uidebit expedire,
qliter aūt se debeat hr̄e iuuenē
cū uxore iā ducta 7 q̄ sit cōsidera
ndū ī uxore ducenda. sup cum
egimus ī regimie cōiugali diffu
sius diximus. Cap. viij.

qliter oportet se iuuenes
se hr̄e circa ludos igestibus 7 ue
stitu.

Ostenso quod iuuenes de
bent esse abstinentes in cibo.
sobrij in potu. et pati in ueneris.
concubitu et coniugium in etate debi
ta et modeste se habere cum vxore
iam ducta. Restat ostendere quo
modo circa ludos et gestus et circa vesti
tum debeat se habere. ludus autem
ut probat philosophus viij. pol. est ne
cessarius in uita quia quantum ad presens
spectat duplicem uiam declarare
possumus. Prima per euitationem illicite
sollicitudinis. Secunda per exceptionem
finis intenti. Prima sic patet. Nam
mens humana nescit otiosa esse. Cum
quis uacat ocio et non intendit ali
quibus delectationibus licitis.
statim incipit uagari cogitando
de illicitis. Vnde et philosophus viij. pol.
ait quod ludus est quedam deductio
et uitatio sollicitudinis. Cum er
go ne sollicitemur circa aliqua illici
ta et ut uitemus delectationes
illicitas expedit aliquando habere
aliquos ludos et aliquas de
ductiones licitas et honestas
que sunt sicut illi ludi et que sunt
sicut deductiones esse quas de
bent uacare pueri. i. diceretur.
Secunda uia ad hoc ostendendum hoc idem
sumitur ex acceptione finis intenti.
Nam non semper quis statim habet.
post finem intentum. Nec ergo per
continuos labores deficiat
ad consecutionem finis expedit
aliquos ludos et aliquas de
ductiones interponere suis actis
unde exempli gratia aliquis regem incipien
tes magis possent laborare
in consecutione finis. Vnde et philosophus
viij. ethi. pol. ait quod quia homo
non potest semper requiescere in fine ad
epto et quia aliquando quis constituit
sibi finem in quo diu laborat
antequam consequatur illum. Ideo oportet
interponere aliquos ludos et
aliquas delectationes ne de
ficiant ad consecutionem finis. sic
ergo instituendi sunt pueri erga
ludos ut non omnino prohibeantur
a ludis. Sed ut moderate habeant
ludos vel festos et liberales.
Nam ludi turpes et eloquia
turpia et deductiones inho
neste prohibende sunt a iuue
nibus. ut uult philosophus vij. pol.
Viso qualiter iuuenes se habere
debent circa ludos. Restat uide
re qualiter se habere debeant circa
gestus. Sciendum autem dici quibus

mot' m̄broꝝ ex quib; iudi
cari pōt motus aīe. vtrum
ē puidētes alios gestus ordiā
tos ⁊ honestos cohibēt ē ta
les sua m̄bra ne aliquē mo
tu habeāt ex quo q̄s coniec
turā possit elctōz aīi ul' in
sipiētiaꝝ m̄tis ul' īpāū ap
petitus. Est hōi nāa disci
plīa ī gestib;. Nā cū q̄lꝫ in
tētus ē ōē rōe ⁊ itellectū. hō
ē pap īprē. n̄ sic. ut ex nāli
īstīctu. ut aues ⁊ bestie. an
es eī ⁊ alia alia ex nāli īstic
tu agentia nō sic īdigent
disciplī ut hō qui utitur
rōe ⁊ itellectu ⁊ agendū opa
ē debita n̄ sufficiēt ī dinat
ex nāa disciplīa āt danda
ī gestib; ē ut q̄lꝫ m̄br; ordi
net ad op' sibi debitū. hō eī
nō audit p los. s; p aurē ⁊
structa ḡ cū quis uult au
dire aliū retinꝫ ex aptu.
Sic ⁊ hō nō loquit' pedib;
nec maīb; nec spatul'. sed
ore. sic ḡ hīt īdisciplina
tos gestus. qui tn̄ alios
uoluīt audire ora tenēt ⁊
apta sic sūt īdisciplīati s;

gestus qui cū uoluīt loqui
extēduīt pedes ⁊ crura ul'
nimis sepissime mouent
brachia ul' erig't hūeros.
ul' faciūt alia q̄ ad locuti
ōez n̄ ad locutiōez desuiūt
Sic ḡ disciplinādi sūt iu
uenes ut hēāt tales gest'
⁊ ut sic utāt' motib; mē
broꝝ ut desuiūt ad opa
quē ītēdūt. Nā ꝫ aliqui
mot' m̄broꝝ agēt nō des
uiētes opi ītento. ul' pro
cedit ex īsipia m̄tis. ul'
ex elatiōe aīi. ul' ex aliquo
alio uitio. Huius uisis restā
exequi de tercio q' ppōnebā
tur ī pñ capli. uidelꝫ qua
lē se debeāt hēre iuuenes
ī uestitū. Vestimēta ē ad
tria ordiāt uidelꝫ ad
delectatiōez. utilitatē ⁊ ho
norez. Omne ē bonū ul' est
delectabile ul' utile. ul' ho
nestū siū hōrabile. bonū
ē honestū bonū honora
bile dici pt. Nā honestū
ē idez q' honoris status
Si ḡ uestimēta q̄ querūt'
pp bonū delectabile. sic q̄

nītur delicata ⁊ mollia. Si
pp utile sic q̄rūt calida ad re
pellend̄ frig᷒ tp̄e yemali ul' n̄
calid tp̄e estiuo. Si uō que
rūtur pp bonū honorabile.
sic q̄rūtur pulchra ⁊ decora.
Inaccēs ē aūt nimis sollici
tum ēē molliciē uestiū ⁊ ēē
delectatiū i ipis. Nā ex h̄ effi
citur a͂s ispātus ⁊ timid᷒ de
leuis ē qs ad lasciuiā; ⁊ ap
mollitiē carnis p̄ncip̄ si ni
mis delectet̄ imollitie uesti
ū. Vñ ñ ē tales mag̃ mliebr̄
q̄ uiles. q̄r nō sūt ɔstātes
s; molles ⁊ de facili i lasciuia
p̄cipitāt. ¶ Sed nimia mol
lities uestiū reddit hoīē ti
midū. Nā cū āīa ⁊ c̄rea i
se q̄ndā ɔuītiē hñt qui so
llicitiē sp̄ ēē mollia uestīm
ta dubitat ⁊ āīa a͂rip̄e et
efficatū timid᷒. Iuuenes ma
xīe cū ad illā etatē; uene
rīt q̄ sīt habiles ad uacād᷒
ēē labores bellicos ne ablīs
reāt āīa istruēdi sēt ū nō.
nimis delectet̄ imollitie ⁊
uestiū. ¶ Sed̄ quō debeāt
se hr̄e iuuenes i uestib᷒ ut
des uuīt ad delectatiū. Restat
ostēdē quō se debeat hr̄e ēē
ea ū desuuit ad utilitatē;
q̄ uicū h̄ distiguēd̄ int̄
ɔplexiōs tp̄a ⁊ etates. Nā
hñtes ɔplexiōēs mag̃ den
sas ⁊ min᷒ porosas nō sic le
dūtur a calore ⁊ frigore sic
hñtes ɔplexiōēs raras. Pu
⁊ mlīes q̄ sūt mag̃ fleu
matice ⁊ hñtes ɔplexiōēm
densam ⁊ min᷒ porosā; q̄ p̄
carētia piloꝝ min᷒ offen
dūt a calore ⁊ frigore q̄ uiri.
sic ā distiguēd̄ ē int̄ tp̄a.
Nā tp̄ib᷒ frigidis ⁊ flāte bo
rea uteudū ē alijs idumēt᷒
q̄ calidis flante austro. ¶ Di
stiguēdū ē ā int̄ etates.
q̄ sēl' etas eo q̄ mag̃ caret
calore istrīseco plus indi
get de extrīo calore. Vesti
mēta g̃ ɔsidāta p̄ etate tē
poꝝ ɔplexionū ⁊ etatū
diūsificāda sūt ut desuuīt
ad bonū honorabile.. Attē
denda ē ɔsuetudo p̄ric ⁊ ɔ
dō psōaꝝ. Sic g̃ istruēdi
sūt iuuenes ēē uestitū ut
nō nimis sollicitū ēē mol
litiē uestiū ɔsidāta ɔdicī
one tp̄is ɔplexiōis ⁊ etatis

pro ut requirit consuetudo patrie
conditio persone: utentes debitis i
divitiis ad utilitatem corporis.

Cap. xviij. quod in etate
iuvenili maxime est cavenda

Non sufficit scire qualiter pravam so
iuvenes se habere debeant circa
cibos ludos gestus et vestitum.
nisi sciverint cum quibus sociis debeant
conversari. Quatuor ad presens sp
tant. viij. viam inveniri ipsis iuve
nibus. ex quibus. iiij. rationes sumi pos
sunt quod maxime in iuvenili etate
fugienda sit pravorum societas.
Iuvenes enim primo sunt molles et
ductiles. Secundo sunt passio
num insecutores et proni ad ma
lum. Tertio sunt nimis am
atores societatum. Quarto
sunt nimis creduli. Prima
via ad ostendendum maxime compe
tere iuvenibus fugere societatem
pravorum sumitur ex eo quod iuvenes
sunt nimis molles et ductiles.
Nam est ut plurimum sequitur complexionem
corporis. Nam quia nostra cognitio incipit
a sensu et sensibilia sunt nobis
magis nota. Ideo ut plurimum homines
secuntur appetitum sensitivum.
Appetitus autem sensitivus est virtus
organica sive corporalis. quare corpore tale

appetitum sumit mores. et in quantum
corpus est magis molle et magis
ductile. est magis mollis et magis
ductilis secundum appetitum. Sicut cum
mollia et ductilia facilius re
cipiant impressiones ceteris ex quibus
contingunt quod elucta pueri et iu
venes qui sunt magis molles
et ductiles quam adulti facilius
imprimuntur eis mores sociorum
in etate iuvenili quam in alia maxime
quod tunc plus habendi sunt a societate
prava. Secunda via ad investiga
dum hoc sumitur ex eo quod iuve
nilis etas maxime est prava ad
malum et insecutiva passionum.
Nam dicebatur quod sicut inclinatur ad id
ad quod est pronum. Sic igitur iuvenes sunt
proni ad malum ut patuit cum
determinavimus de moribus iuvenum.
et maxime in iuvenili etate cavendum
est a societate prava. Tertia
via ad probandum hoc sumitur
ex eo quod iuvenes sunt nimis
amatores amicitie. Nam ut
dicitur. ij. rethorice. iuvenes sunt amici
et amatores sodalium magis
quam aliarum etatum quia gaudent in
convictu. Sicut enim illa etas ma
xime delectabilia prosequitur
cum valde delectabile sit convi

in illa q etate ...
...

uere amicas etas illa gaudet conuiuere in societate et amicicia sodalibus. In iuuenili igitur etate maxime cohibendi sunt iuuenes a societate praua. quia tunc maxime se conformant moribus sociorum eo quod maxime diligant in societate uiuere. delectatio enim est ex coniunctione conuenientis cum conuenienti. Nullus igitur gaudet in societate uiuere nisi gaudeat se sociis conformare. ¶ Quanta uia sunt tunc cauendi quia iuuenes sunt nimis credentes. et delectationes enim sensibiles illiciant, licet simpliciter sint praue et fugiende, possunt tamen esse bone secundum apparentiam. Iuuenes igitur quia de facili credunt et non habent perfectum rationis usum, de facili inducuntur a sociis et de facili persuadetur eis ut credant bona sensibilia esse sequenda. Cap.

Cap. xv. qualis cura gerenda sit circa pueros a principio natiuitatis

Quia secundum modernos peritos usque ad vii annos
Q declarare ualde intendimus videtur esse perficiendum moraliter. Ideo particulariter descendendo ad diuersa tempora, ostendemus qualis cura sit eis impendenda. ¶ Primo igitur declarabimus qualis sit cura habenda circa filios usque ad vii. annos. ¶ Secundo qualis a septimo usque ad xiiii. annum. ¶ Postea a xiiii. anno et deinceps. ¶ Tangit autem philosophus vii. politicorum sex circa ipsos pueros que obseruanda sunt in etate prima. ¶ Primum est quod usque ad vii. debent pasci mollibus. ita tamen quod a principio maxime sunt alendi lacte. ¶ Secundo quod prohibendi a uino. ¶ Tertio sunt assuefaciendi ad frigora. ¶ Quarto sunt assuefaciendi ad decentes et ad temperatos motus quia omni etate utile est perficiendum. ¶ Quinto sunt recreandi per auditos ludos et sunt eis recitande alique ystorie et alique fabule in quibus recreentur et huiusmodi maxime cum incipiunt per se significare sensum uerborum. ¶ Sexto a ploratu sunt cohibendi. Iuuenes igitur usque ad vii. alendi sunt mollibus. ita tamen quod a principio maxime alendi sunt lacte. Unde et philosophus in vii. politicorum ait quod abundantia lactis maxime uidetur esse familiaris corporibus puerorum. ¶ In illa igitur etate tenera usque quo sit esse vii. annos alendi

sūt mollib[us] ⁊ huīdis q̄ ta
lia facilr̄ patiūt̄ ⁊ facilr̄ ↄ
ūtūt̄ ī nutīmtū. obs[er]uād
ē tn̄ iuuēib[us] cū alūt̄ lac
te. q[uod] si ↄtigat eos sugg[er]e
aliud lac q̄[uam] mat[er]nū q[uo]ddā
dā ē sīa filis mat[ris]. q[uod] ad
ↄplerīdā eo q[uod] lac mat[er]
nū mar[e] ūr ēē [pro]porti
onatū [pro]p[ri]o filio. ¶ Sc̄d̄o pu[er]i
p[ro]hibendi sūt a uino. ⁊ ma
x[im]e illo t[em]p[o]r[e] quo lac sumūt
alis[er] pl[ur]ib[us] [pro]p[ter] eg[ri]tudīes
de facili pu[er] ē egrotit[ur]
⁊ efficiūt̄ male disposti
i cor[po]r[e] sic t[em]p[o]r[e] quo ut plimū
pas[ti]r[ur] lacte ⁊ asuescūt bib[er]e
uinū. Jmo dicūt aliqui
q[uod] si eo t[em]p[o]r[e] ad uinū assue
scūt disponūt̄ ad lepram.
¶ Tercio pu[er]i sūt assuescēdi
ad frigora. Vn̄ ph[ilosophu]s. in. vij.
ait q[uod] mor ex p[ro]t[inu]s ↄsuesc[er]e
ex pu[er]is pu[er]is ad frigora.
assuesc[er]e cū pu[er]os ad fri
gora. utile ē ad duo. ¶ P[ri]mo
ad sanitatem. Vn̄ idē ph[ilosophu]s.
ait exercitiū ad frigora fac[er]e
bona habitudie[m] ī pu[er]is [pro]p[ter]
caliditate[m] existente[m] ī illis.
¶ Sc̄d̄o exercitiū ad frigora in

pu[er]is pu[er]is utile ē ad belli
cas actiōes. Nā frig[us] m̄ bra
ↄsolidat ⁊ ↄstringit ita q[uod]
cū pu[er]erit ad etatē debi
tā, actores sūt ad op[er]a bel
lica si a pu[er]itia aliq[ua]l[ite]r s[un]t
exercitati ad frigora. Vn̄
idē ph[ilosophu]s ait q[uod] ap[u]d aliq[ua]s
barbaras natiōes ↄsuetu
do ē ī fluminib[us] frigidis
balneare filios ut eos.
fortiores reddat. ad tē
tēnd[um] ē tn̄ q[uod] cū dicim[us] pu
eros pu[er]os assuesc[er]e deb[er]e
ēē ad h[oc] ul' ad illud. jntelli
gendū ē modo[r]ate ⁊ gra
dati ⁊ ut req[ui]rit ↄditio
p[er]sonar[um]. ¶ Quarto pu[er]i as
suescēdi sūt ad ↄuenientes
⁊ t[em]p[er]atos mot[us]. Nā s[ecundu]m
ph[ilosophu]m mot[us] t[em]p[er]at[us] ī pu[er]is.
n[ost]ra. bona fac. ¶ P[ri]mo q[ui]a red
dit corp[us] mag[is] sana mod[er]a
tu[m] ē exercitiū ī quacūq[ue]
etate ūr ad sanitatē fa
cē. ¶ Sc̄d̄o reddit corp[us] agi
lia. Sicut a p[ri]n[cipi]o assuescūt
pu[er]i ad aliq[ua]les motus
sūt agiliores s[ecundu]m corp[us] ⁊ an[im]i
tat i ercitia. Nā n̄ ad ali
qua motus assuescūt // ad

// ad

fiunt graves pigri et inertes. Et
facit augmentum. Nam eo ipso quod corp
oris exercitium iuvat ad digestio
nem et facit ad bonam dispositionem corporis
sequitur quod sit proficuum ad augmentum.
Nam cum augmentum fiat ex ipsa di
spositione alimenti facienda corpore
bene disposito et quod bene nutritur
et alatur sunt proficua ad aug
mentum. Tertio moderatus motus
membra consolidat. Quilibet enim in se ipso
experitur quod si se moderate exer
ceat ad corporales labores membra
corporis eius solidantur et fiunt forti
ora. Pueri ergo qui nimis habent
membra tenera ad aliquos mo
tus modicos et temperatos sunt
assuescendi ut membra eorum soli
dentur. Unde philosophus .vii. Pol. ait quod
expedit in pueris facere motus quos
cumque et tantillos ad soliditatem
membrorum ne fluant propter teneritudinem.
moderatum enim motum in pueris ad
laudat philosophus. ut ab ipso primordio
nativitatis dicat fiendum
esse aliqua instrumenta in quibus pueri. Ventilen
tur et moveantur. Quarto recrean
di sunt pueri per aliquos ludos et
per aliquas fabulas. ludo enim
moderato competit pueris quia in mo
derato ludo est moderatus motus et
moderatum ludum vitatur inertia et
redditur corpus agilius. Sunt
etiam pueris recitande aliquae fabule
vel aliquae ystorie postquam papere
incipiunt significationes verborum vel
etiam aliqui cantus honesti sunt eis
cantandi. Nam nec semper sustinere
possunt. Ideo bonum est eos
assuescere ad aliquos modera
tos ludos et aliquas honestas
et innocuas delectationes. Se
xto sunt cohibendi a ploratu.
Nam cum pueri a ploratu cohibentur
ex ipsa cohibitione fit ut reti
neat spiritum et anhelitum. Nam sicut
cum plorare permittuntur emittunt
spiritum et anhelitum. Sic cum plora
re prohibentur spiritum et anhelitum re
tinent. retinere autem spiritum et anhelitum
secundum philosophum .vii. Pol. facit ad robur
corporis. ut ergo robustiores fiant
cohibendi sunt a ploratu. Capitulum
xvi. qualis cura habenda sit de
filiis a septimo anno usque ad qua
tuordecim.

Cum distinguimus
etates filiorum per sep
tennia. Ut cum dicamus
usque ad .vii. annos sic se regen
dos. et .vii. usque ad .xiiii. sic
esse instruendos. hi septennia se
abbreviationi et elegantie secundum

diuisitatē psonay. Nā aliq sūt
robustiōes cor̄ i. xij. āniis quā
alij in. xvj. ido q̄ de talib⁹ pueꝛ
tale regla dari nō pōt̄. . aliq̄
relinq̄da sūt iudicio pedagogi
qui debet pueros istruē ut p̄sit
hīt tēp̄. incipiat ⁊ plōgat ut
ei uidebit̄ expedire. In h̄ aūt
tp̄e q̄ ē a septēnio usq; ad. xiiij.
ānū. tria sūt ɔsidāda ēē regiō
filioꝝ. Nā ut p̄dictū ē diciē
i anīa ⁊ corp̄. aīa uō triaq̄ potētiā
p̄ncipales h̄ꝫ: itellectū ⁊ appetitū.
Primū g̊ attendēda sūt i filijs.
Qualē hāant corp̄. Scd̄o qualem
uolūtatē. Tercio qualē in
tllectū. Ut g̊ iuuenes hāāt
cor̄ bn̄ dispositū exercitādi sūt
pdebita exercitia ⁊ p̄ debitos mo
tus ut hāant uolūtatē bn̄ or
dinatā, iducēdi sūt ad debitā
ūtutes ⁊ ad ūtutū opa. Sꝫ ut
hāant itellectū pfc̄m̄ istruēdi sūt
i debitis sciētijs. Scim̄ g̊ ūtus
⁊ exercitiū attendēda sūt i regie
filioꝝ. ap̄ū q̄. n. iuuētutis.
ut uidet̄ tercia pueroꝝ assuesciē
di sūt pueri ad aliquos motus.
Sꝫ cū impleuerint. vij. an̄ ad.
xiiij. ānū debet gradati assu
escē ad ultiores labores et ad

fortiora exercitia. Imo ē p ile sꝫ
tatum̄ uł luctādo sꝫ p̄ hōs unīr
ē debita exercitia iuuenib⁹. In
sc̄o ūo septēnio sūt ulteriora as
sumēda qui ip̄o adhuc tn̄ i tali
etate eo q̄ nimis sit tenera
nō sūt assumēda opa militaria
nō opa ardua. Unū ⁊ ph̄s ait q̄
usq; ad pubescēn̄ i. usq; ad. xiiij.
ānū leuiora exercitia assumē
da sūt ne impediat̄ i cremētū.
Uiso q̄ ut iuuenes sīt bn̄ dis
positi q̄ ad corp̄ a septēnio usq;
ad. xiiij. ānū debet̄ fortiores
labores assumē q̄ i p̄o septēnio.
Restat uidē quō oportēat eos
ordināri ad ūtutes ut hāant
bn̄ dispositā uolūtatē. Sciē
dū g̊ q̄ ph̄s. v. pol̄. ait q̄ pes
simū ē nō istruē pueros ⁊ ad ūi
tutē. ⁊ ad obsuātiā legū uti
liū. Inquirit ē ph̄s. vij. pol̄.
utrū p̄us curādo sit de pueris
ut hāant pfc̄m̄ itellectū. probat
aūt p̄us ēē curādo de ordināte
uolūtatis q̄ de pfc̄ce itellc̄t.
In sc̄o g̊ septēnio q̄ pueri iam
icipiūt ɔcupiscē nō tn̄ pfc̄m̄
hūt usū rōis. potissie uī ēē
curādo ē i p̄os ut hūt ordīati
uolūtatē. Nā sic corp̄ g̊nāe ē

pu aīa q̄ puͤ cor̄ organiça
tur ⁊ formatur. ⁊ postea ĩ . aīa ĩ
funditur. Sic ꝫ ph'ͥ . vij. pol'.
pu curando ē ꝺc̄ eos quō ha
beāt uolūtatē bn̄ dispositā
q̄ quō sciētifica ītell'ctū. nll'
aūt hr̄ bn̄ ordīatā uolūta
tē ñ hn̄t moꝺ̄atas ꝯcupīa.
Na ex moꝺ̄atōe appetit' sen
sitiui redundat ordīatō in
uolūtate. Si g̊ ꝯcupīe se te
nēt ex parte corꝑis ītell'ctus uō ex
parte aīe. q̄ rōne. corꝑ ē
ꝑus aīa. Pu ītendendō ē quō
hn̄t moꝺ̄atas ꝯcupīas ⁊
ordīatā uolūtatē q̄ quō
hn̄t illūīatū ītell'ctū. mo
dus aūt quō moꝺ̄ate sūt
ꝯcupīe iuuenū ut spāl' ca
utela adhibeat' ꝺc̄ illa ēca
q̄ maxīe ꝯsueuerūt deficere. Qi
g̊ iuuenes sūt ĩsecutores
ꝯcupīa ⁊ de facili ĩntuīti
⁊ omīa faciūt ualde ita q̄
cū amāt nimis amēt. cū
ĩcipiūt ludēre nimis ludūt
⁊ ĩ certis aliis sup excessum
faciūt adhibēda ē cautela
ne ĩseq̄nt ꝯcupīas. Sꝫ sīt ab
stinētes ⁊ sobrij ne sīt mē
daces. ⁊ ĩuidia. ne agant

oīa ualde. sꝫ ĩ suis sermōibꝫ ⁊
actibꝫ moꝺ̄atōem accipiāt.
Ꝺ hijs uisis restat ꝯsiꝺ̄are quō
sūt bn̄ disponendi q̄ ad ĩn
tell'ctū. Nā cū diciām q̄ ĩ ſo
septēnio ꝑncipali curādō
ē de ordīatōe appetit' q̄ de
ꝑfectōe ītell'ctus. nō sic in
telligendū ē q̄ nullo modo
curādū sit quō hn̄t ꝑ
fectū intell'ctū. Sꝫ q̄ a septē
mo . āno . q̄ . usq̄ ad . xiiij . t
ānuꝫ . iuuenes hn̄tdāt in
ꝯcupīis ⁊ deficiūt ab usu r
rōis . ideo ꝑncipalī ē ĩsistē
dū ꝺc̄ ordīatiōe appetitus.
qͥ ē ꝑtotū ꝫ septēnīū puͥ
qͥ nō adducebāt ĩ ĩ ubān dū
ē sūt tāti ĩtell'ctus ut de ipīs
rebꝫ ꝯsiꝺ̄are possit. ĩ ſo ĩ ſo
septēnio possūt istrui puͥ
ĩ gramatica q̄ ē scīa sermoci
nal' ⁊ ĩ loica q̄ ē maris moꝺ
sciendi q̄ scīa ⁊ ĩ pratica mu
sicali. q̄ ꝯsistit ĩ quodam
modulamī uocū q̄ ĩ illo tꝑe
puͥ deficiūt a rōis usu ꝑfec
sciūt nō pōsse. ne ī cū ĩcapi
ūt hrē rōis usū omīo sīt
ĩdispositi ad scīas assuescēdi
ad illas artes ꝑ q̄bꝫ fecī mē
tiōem.

Cap. xvij. ql' cura hnda sit d' filijs a quartodecimo ano.

Dicebat sup' ce filios dei ta intendenda ee. iii capl'. ad3 quo h'at bn dispositu3 cor. bn ordinatu3 appetitu a bn illuminatu itlletu. h3 aut ta tplia septenio p' receptio baptismatis a sacramentor ecce p'n e isi stendu quo h'at bn dis positu3 cor. Na q' ip'mis. vij. anis, pu'i qi oio caret rois usu n comode assue sci potunt ad opa utuu nec ad sactificas osidati oes. Si ei ab illo tpe addi sce possut h e ypocrita uulgaria. Sz a septenio ano usq3 ad xiiij. q' iam icipiut h'e aliquas ali qs illiacas. a aliq mo h'i p'fecte icipiut ptiapare roi' usu3. ido illo tpe no solu curandu3 e quo h'at p'fectio cor. s3 a quo h'at ordinatu appetitu. Usq3 e ad xiiij. a anu3 s3 plor. i pol'. mag' iducendi sut pu'i ad boni exassuescere q' ex roe. set a xiiij. ano q' tc p'fectius r ptiapare icipiut rois usu. n solu curadu e quo bn dis positu cor a bn ordinatu appe titu. s3 sic parentes. a q' h'at bn ordiatu suu illuminatu itlletu. Prete e addisce p'se n solu gramatica q' uocat ee qsi scia i bor ul' dialetica q' e quida mod' sciendi l' pra tica; musicaq q' osistit i co sonatia uocu. s3 posse ista ill' scias ad quas oz recurre ad itlletu rectu a p quaru cognitione3 fi possum sapie tes a prudi. Impo g' sep tenio p' receptione3 baptis matis a sacramentor uite tenio e qi p'n ee unu ut ee bona3 dispositione3 cordis. a Sz ipso septenio. u a vij an no usq3 ad. xiiij. e qi ite tenio p'n ee duo. ut ee dis positione3 cordis a ee ordinatione3 appetitus. Sz uit septe nio. ut a. xiiij. ano a ce iceps itendendu e ee tria. u ee bona3 dispositione3 cordis. a ee ordinatione3 appetit' a ee illuminatione3 itllect'. bona at dispositio cordis u uolentib3 uiuere uita politica. a xiiij.

Capitulum xvij. ql' cura hnda sit

ãno a deinceps ẽ ut assuĩat
fortiores labores q̃ atteñ. Na
sĩc a vij. ãno. usq; ad. xiiij. as
sumndi sũt fortiões labores q̃
ĩ. vij. p̃cedẽtib; ãnis. Sic a. a
xiiij. a deĩceps assumnda sũt
ultiora ẽxatia. q̃ atteñ in
modo oĩs labores p̃cedentes.
xiiij. ãnu; debẽt ẽẽ q̃i leues
a debiles extẽ aũt sumndi
labores fortiores. Vñ; ph̃s. viij.
pol. ait q̃ usq; ad xiiij. ãnũ
puũ assuescẽdi sũt ad labores
leues. s; deĩte debẽt assumẽ
labores fortes. Addo ẽi s̃m
ph̃m. ĩ p̃o. a xiiij. ãno assu
escẽdi sũt puũ ad labores for
tes ut ad ẽxatitões luctiuã
ul' ad aliq̃ aliaz ẽxatitões; t
sil̃es; ẽxatitiões bellice ut po
stea. ĩ xiiij. ãno ĩstructi ĩ luc
tiua a ĩequitatiua a ĩ aliis
q̃ ad militiaz requĩrẽ sbire p̃
sit labores militares. Tũc ẽi
ẽ quis bñ dispoĩt q̃ ad coĩ
qñ h̃t tale coĩ quale requĩt
suũ offõ ut tũc miles h̃t bñ
coĩ dispoĩtũ qñ h̃t ipõ tale
quale requĩrit officiũ mili
tare quod sine forti ẽxati
tiõe coĩ ẽẽ nõ põt. Cũ g̃ ẽẽ

uolẽtes uiuẽ uita politica
oporteat aliq̃ sustinẽ fortes
labores pro defensiõe rei pu
blice oĩs uolẽtes uiuẽ ui
ta tali. a xiiij. anno ult̃ sic
debẽt assuefieri ad aliq̃ ẽxa
tia robusta. ut si ad uenĩt
t̃pe aliq̃ neccessitas quod rex pu
blica defensiõe ĩdigeat ha
beat coĩ sic dispoĩtu; ut p̃o
sĩt tales subire labores ut
p eos publica possit. defẽdi.
Quia aũt mag̃ et qui minus
sũt ad tales labores assue
scẽdi ĩ proseq̃ndo patebit a
Sufficiat aũt ad p̃sẽs scire
q̃ debet patres sic sollicita
ri circa ul' erga regim̃ filior
ut habeaĩt sic bñ dispoĩtũ
corpus ut possit debitos a
subire labores quod maxĩe
fieri ẽtigit si ad debita ẽxa
tia assuescant. Viso. quõ.
a xiiij. ãno. ultra sollicitari
debeaĩt patres erga filios.
ut h̃ãnt bñ dispoĩtum coĩ.
Restat uidẽ quõ sollicitaũ
debeaĩt circa eos ut habeaĩt
bñ ordinatũ appetitum. Vñ
aũt iuuenes. a. xiiij. ultra
q̃ ad inordinatiõez appetit

ſp̄alr̄ delinquere quātū ad
duo. uidel; quātū ad elatōēm,
quia cum ex tunc incipiant
habere p̄fc̄us iōīs uſum vr̄
ē. quod dig̊ ſunt dn̄ari et
dignatur alijs ēē ſubiecti.
Secūdo delinquūt ī proſeq̄do
uenerea quia ex tūc incipiūt
ardentius ēē uenerea ītcāti.
Quia g̊ ſēp̄ cautela ē ad
hibenda ubi maius piculū
ymmīet. a. xiiij. āno. ultra et
ſp̄alr̄ monendi ſūt iuuenē
ut nō ſīt elati. ſ; ſint ſbiec
ti et obedientes ſuis p̄rībus
et ſenioribus. Tangīt aūt et
ph̄s. vij. pol. tres breues ra
tōēs. q̄r̄ decet filios eſſe ſb
iectos et obedire ſenioribꝫ
p̄rībꝫ. ¶ Prima rō ē quia
ſeniores et p̄rēs imp̄ant iu
uenibus p̄p eoꝝ bonū. Qlꝫ
aūt obedire debēt ei quē ſit
nō precipe aliqua niſi ad
bonū eī. ¶ Sc̄a ē q̄r filij cū
ueniūt ad etatē p̄fc̄aꝫ fic̄ti
ſunt dominari. Debent g̊
ipſi dum ſūt ī etate iuueni
li p̄rībus et ſenioribus o
bedire ut ut dent alijs ex̄
ut quādo uenerīt ad etatē

etatē p̄fc̄aꝫ eiſ famulētur
et obediāt. ¶ Tertia ratio
ē quia qui uult diſcere p̄
cipari debet p̄us diſcē ſbia
ceri. ph̄s ait quod nemo b
ene principatur niſi p̄us di
dicerit ēē ſbiectus. Nullꝰ
ē eſt bonꝰ p̄nceps n̄ fuerīt
p̄ bonus. diſcipulus. ut g̊
ipſi ualeāt bene principari
īdignari nō debēt ſbici ſe
nioribus et p̄rībꝫ. Sic g̊ p̄o
rectificāndus appetitus
iuuenum; ex̄ntiū ī etate de
qua loquimur ut uelint
ſenioribus et p̄rībꝫ obedīre.
¶ Secūdo rectificādus ē ne
uenerea illicita proſeq̄ntur.
Juuenes enī a. xiiij. anno
nō ſolū inducēdi ſūt ut ſīt
abſtinentes et ſobrij q̄ ad
cibū et potū. ſ; ē ut ſint co
tinentes ꝯtinētes et quātū
ad actus uenēos q̄r ex tūc
ut dicebāt ardētius ad ue
nēa incitantur. Inducēdi
g̊ ſūt ī etate illa ut uel oīo
ꝯtineāt uel p̄p̄ ꝯiugis ſīt ꝯ
cepti. Abſq; quō iuuenibꝫ
a. xiiij. āno ult̄ ē bn̄ diſpōen
dū et rectificādus appetitus.

etiam

Reliquum est ut ostendatur quando
illuminandus sit intellectus. Videtur satis
prolixa ma[illegible]. Nam quia a xiiii.
vel circa incipiunt homines perfectum habere
usum, ut dicebatur ex tunc post se
instrui non solum in gramatica que
est quasi scientia librorum, vel dyaletica
que est quasi quidam modus sciendi, vel
in practica musice que consistit
in sonorum vocum, sed apti sunt ut
instruantur in ulterioribus scientiis. Que
autem ulteriores scientie eis sunt pro
ponende prius et que posterius dicetur. Nam
si volunt vitam politicam vi
vere et militarem potissime de
bent studere in moralibus scientiis,
quia per eas scire poterunt quomodo
se ad alios debeant se guber
nare. Moralium autem scientiarum iuve
nis et insecutor passionum
non est sufficiens auditor. In
etate ergo nimis iuvenili
que durat usque ad xviii. annum
tales scientie non sunt proponende
aliis. Sed a xviii. anno vel circa iu
venes se refrenent ne pas
siones et lascivias insequantur
efficiuntur dispositi ut sint su
fficientes auditores mo
ralium per quas se et alios guber
nare cognoscunt. Si ergo regem

decet iuvenes a xviii. an
no usque ad xxi. vel usque ad
xxv. vel usque ad xxvii. Sunt
quirere qualiter ab illo tempore vel
regendi sunt homines. Quia tamen qui
pervenerunt ... ad suam
perfectionem debent esse tales ut
sciant seipsos regere et guber
nare. Et hec ergo non indigent
pedagogo. Sed prout quidem dicitur
in polibro. qui est de regimine
sui possunt doctrina accipere
qualiter seipsos regant. Capitulum x
viii. Quod omnes iuvenes equaliter
exercitandi sunt ad corporalia exercitia

Omnes iuvenes et labo
res volentes vivere vitam
politicam aliquo modo exercitandi
sunt ad labores corporales. Cor
poralis enim exercitatio si moderata
sit omnibus videtur esse proficua co
quod faciat ad quandam sanita
tem et quandam bonam dispositionem
corporis. Talis enim est corpus paliquis
moderatos motus expelluntur
ab ipso superflua et nociva.
Specialiter tamen hec exercitatio videtur esse
proficua volentibus civili
vivere. Nam quia tales non multum
in quisitioni veritatis non specialibus
delectationibus expedit eis non

Cap. xviii quod omnes iuvenes equaliter
[illegible]

uitēt ieiunia auti uitēt solli
citudinē illa uā ex'citari ali
qb; cōsilib' laborib; licit. Ex
pedit ēi omīb; uolētib' po
litice uiue tā ciuib; q̄ no
bilib; tā regib; et p̄ncipib'
q̄ alijs nō oīo cessare a cor
lib; laborib; ñ oīo ie'xcitā
tos ēē circa armor usū. Ex
ercitio eni cōsil' debita reddit
cor robustū et facilē durī
ac armor possit sustinē.
Et si usus armor nolū
aliq ē licit. Qz ē necessius plo
rei publice uolētib; poli
tice uiue nō d; oīo igno
tus ēē. Nō tñ oēs iuuenē
ad hī labores sūt eq̄lit' ex
ercitādi. Nā filij regū et p̄n
cipū ad hī labores cōsilē
minus sūt exercitādi q̄ alij
et adhuc p̄o genita q̄ regē
debet, debet minores la
bores assumē. Naz sicut ph'in .
viij. pol'. labor cōsil. et cōsi
derātio p intellectū se impedi
uitēt. Nō aūt hī sumpt;
ex hijs q̄ h'ntur i so de aia
ubi dr̄ q̄ molles carne ap
tos mēte dicim' ad h'ntia
q̄ intellectuale; i dustriā;

In digenti molitie cāni.
corpales q̄ labores ex q̄b;
reddit' caro dura impe
diunt sbtilitatē mētis. bñ
q' dr. q' uīr. vij. phȳe q̄d
aīa i sedendo et quiescendo fit
p̄rudēs. Naz p sessiōe et q̄etē
reddit' caro moll' p q̄ sum'
apti ad specilād. p labores
uo et motū efficiatur caro
dura. p q̄ impedit' mētis
sbtilitas. Idos aūt q̄ debēt
regē reg' mag' expedit
ēē p'udētes q̄ bellicosos.
In regē ē plus ual; p'udēn
q̄ arma bellica. Rex ē capt
caps. aut' r' oīs ordinato;p
h'i bellādo et i assumēdo ar
ma q̄ plus ñ ual; q̄ un'
lū. ul' aliq mun' q̄ unus
lī tñ p prudentia; p'ualē
pōt toti p̄p sibi cōmisso.
Naz toti p̄p' et tota gēs regē
si nō sit bñ unita et ordi
nata modica po'sūt. Vni
ta uo et ordināta p regis
p'udēn maxīa opari ualēt.
Lz g' reges et p̄ncipes ñ oīo
ignorare debeāt armor
usū ñ sic debeāt fugē r
cōsiles labores. ut effici q̄

muliebres non praesentiant reges non
paliq cum aetatem anni assuescant.
at tamen quia artes magis sunt par
tes quam bellatores filii regum
et principum et maxime qui geniti
qui regere debent minime sunt asce
di. ad corporales labores quales
ne propter huiusmodi labores eorum in
dustria impediatur subtilita
tem mentis. Tales ergo plus debent
vacare prudentiae quam fortitudi
ni corporali. Vacare autem prudentiae si
diligenter considerent et morales
scientias ut possint mores hominum
et agibilia cognoscere. Decet ergo
eos qui debent alios regere
vitare etiam a sollicitudine
illicita vacando moralibus
scientiis recogitando frequenter bo
nas consuetudines regum anti
quorum sepius actu praecessorum
regentium regna. Haec ergo in vacando
vacando actibus praedictis a regibus
et principibus et aliis nobilibus
magis est vitanda etiam quam pla
torum exercitium corporale. **Capitulum xix.**

Quod filie civium et maxime nobilium
et regum et principum ad silentium et magnam ...

Cum ex usu coniugii secundum
non solum oriantur filii et ...
mares sed etiam possint filii et

feminae post quam diximus qualis
cura danda generanda est circa filios. sed
sub brevi tractatu. Restat di
cere qualis generanda est circa filias.
sed sub brevi tractatu indiget.
quia cum determinavimus de regimine con
iugali et ostendimus qualiter regendae sunt
feminae quasi sufficienter tradidimus
qualiter circa filias sit generanda. Nam
sicut decet coniuges esse continentes
pudicas et abstinentes et so
brias sic decet et filias. Haec ergo et
multa alia quae de coniugibus di
ximus sunt ad filias adaptanda.
aliqua tamen persuasionis causa propter de
bitum regimen filiarum inter quae
prout dicemus filias nobiles
esse ... et ad silentium. quod
triplici via venari possumus.
Prima sumitur ut tollatur filiabus
commoditas malefaciendi. Se
cunda ne fiat inverecunda. Tertia
ne fiat lasciviae et impudica.
Eo enim quod omnes viri proni sunt
ad malum et multo magis fe
minae quia magis deficiunt a rationis
usu. Dicebatur enim supra
cogitationem nostram ... sen
su et maxime nobis esse nota
sensibilia. ... est ergo quod ...
... non reputantur insensibi

lia bona. Quia igitur tota l(ex) enim inuen
tum ad delectationes sensibiles ut
plurimum deliquimus. In talibus si assit
nobis commoditas delinquendi. Et
unde apostolus. i. ethi(corum). ubi quod plures
ut plurimum malefaciunt cum pos
sunt. Maxima igitur cautela adcon
seruandum puritatem et innocentiam
est uitare commoditates male
faciendi. Propter quod phylosophus. Dicit quod
furandi commoditas facit furem.
Sic igitur in iuuenibus in quibus est eorum persuasio
est magis periculum non uitare com
moditates delectorum multo
magis est hoc in feminis et ad huc ma
gis in filiabus et uel in puellis. Ne
igitur detur eis commoditas ma
lefaciendi sunt debite custo
diende et prohibende sunt ab ocian
tia et discursu. ¶ Secunda uia ad in
uestigandum harum sunt ne fiat
in uerecundie. Nam esse insolitum est
quodam modo uerecundum. Quia enim non
assueuerunt inter gentes uerecun
dantur consulin(?) inter eas. Inter cetera
igitur que reddunt puellas uerecundas
in aspectu uirorum est non assuescere
eas inter gentes. Quia ergo cum puelle
circueunt et euagando per propria
assuescunt uirorum aspectibus fi
unt familiares eis et tollitur

ab ipsis uerecundia ex uirorum con
sortio. Tollere autem a puellis uere
cundiam est tollere ab eis frenum
quo retrahuntur ne male agant.
Nam in feminis et maxime in puellis de
ficit ratio per quod prohibetur ne quis
persequatur illicita. Maximum igitur
frenum feminarum et potissime puel
larum ne prorumpant in turpia in
decentia esse uerecundia. ¶ Decens
igitur est cohibere puellas a ben(?)a
gatione et discursu ne fiant in
uerecunde uel ne tollatur ab eis
uerecundia propter quod cohibentur ab ocia
cionibus temporibus. ¶ Tertia uia
sumitur ne fiant lasciue. Cum primi
ce puelle et si debito modo sub
custodia teneantur cum primo
tantum discursum et decurrentur in so
lum efficiuntur uerecunde sed a(?) conseruabunt
quandam siluestritatem que optima
est ad saluandum pudiciciam pu
ellarum. Videmus enim quod animalia que na
ture siluestria si assuescant conuer
sationibus hominum domesticantur
in proximitate se tangi et palpari.
Si uero a conuersationibus hominum sint re
mota quasi siluestria tactum et
apprehensionem hominum fugiunt. Quod
igitur in animalibus aliis animalibus aspi
ciunt reperiri in feminis. Sic igitur fe(m)i(ne)

nō diſcaut̃ ⁊ ꝯſuetudīe ui
ioꝝ ſit īſuete q̃ ſilueſtres
ab eoꝝ ſocietate difficilī ad
laſciuiã ul' ad ipudiciciã īcli
nãtur. ulꝰ ꝰ oĩs aues ⁊ mł
to mag̃ nobiles ⁊ potiſſīe re
ges ⁊ pn̄cipes tãto maioꝝ
curã ĥc̃a ꝓprias filias adhibe
re debẽt ne ī debite euagẽt ⁊
diſcurrãt q̃to ex ipudicicia ⁊
laſciuia ſuaꝝ filiaꝝ pōt maīꝰ
malū ul' piculū īminẽ. Cap.
xx. q̃ filij nobiliū ⁊ ciuiū
ꝫ regū ⁊ pn̄cipū ad diſcitiñ
Ut ſupᵃ dicebat̃. ph̃s ī magā
ꝰ p. eth. ꝯmẽdat iſtas. tres
amoꝝ oppoſitas. poſſumꝰ
aūt ꝯplia uia uenari q' dec;
oĩs aues ⁊ mlto mag̃ nobi
les ⁊ maxīe reges ⁊ pn̄cipes
ſic ſolliciciū erga regum filioꝝ
ut nolīt otioſe uiuẽ. ſꝫ amet
ſe exercitare ĉc opa aliq̃ licita
⁊ hõnesta. Prima ſumit̃ ĥ honesto ſo
latio q' iđ habet. Sc̃a ex ſolli
citudine ſolliciciudine q̃ ipſi h̃nt.
Tertia ex fructu ⁊ utilitate q̃
inde ꝯſgit. Prima ſic pōt.
Nã ſꝫ ph̃m. x. eth. abſq; oĩ de
lectatiõe uita nr̃a durare nō

ſc̃o h̃nēon.

pōt ⁊ ideo rep̃hẽdūt ꝯtẽtes
omĩe delectatiõẽ ĉc fugiẽdã
Q̃ꝛ ſi nō poſſumꝰ ꝯmorari du
rare uita n̄ i aliq̃bꝫ delecte
mur dec; nos aſſumẽ aliqua
opa licita ⁊ honeſta ĉc q̃ ua
cantes iſit aliq̃ delectatiõ'
ſic ꝰ ꝰ uiri ne ocioſe uiuãt ⁊
ut delectẽt ĩ opibꝫ licitis in
ſiſtẽ debẽt ĉc aliq̃ opa ciui
lia. ul' ĉc ea que ſpectãt ad
gubnãcõẽ reg̃ ul' ĉc regim do
mus ul' ĉc aliqua alia licita
exercitia. Sic ⁊ mulieres ne oci
oſe uiuãt debẽt oppoſitatẽ;
amare ⁊ dec; eos exercitū cĩ
ca aliq̃ opa licita ⁊ honeſta.
q̃ꝛ ꝰ oĩs delectatur ĩ ꝓpꝛiis
opibꝫ ⁊ oĩs diligit ſua opa
ut plꝰs ult. iiij. eth. ⁊ mlr̃es
ipē rectiñ poſſint aliq̃bꝫ dele
ctatiõibꝫ licitis decet eas ĉc ĩ
tẽtas ĉc opa aliq̃ licita ⁊ ho
neſta q̃to mag̃ uacat expe
dire mulr̃ibꝫ q̃ uiris. q̃to
mag̃ arce deficiẽtes neſciūt
uiuẽ n̄ ex aliq̃bꝫ ſenſibꝫ exer
citijs ſumãt delectatiõẽꝫ. Qua
lia debẽt ĉc opa ĉc que mlr̃es
ĩ ſtudẽ dec; ĩ proſeq̃ido pate
bit.

Secunda via ad investigandum hoc idem su-
mitur ex vitatione sollicitudinis in-
licitae. Nam quia mulieres et maxime
puellae ut plurimum domi stant
et non vacant civilibus operibus nec re-
giminibus rei publicae. Sed mens
humana ut superius dicebatur nescit
otiosa esse statim cum quis non dat se
licitis exercitiis vagatur eius mens
et illicitis occupatur. Quod tan-
to magis cavendum est in mulieribus
quam iuvenibus quanto molliores sunt
illis et quanto cogitationes illicitas fa-
cilius trahuntur ut eas in actu con-
pleant. Tertia via sumitur ex fructu et utili-
tate quae inde consequitur. Nam nunquam et
mulieres possunt se dare lici-
tis exercitiis nisi inde consequitur ali-
quod bonum exercitationis operis vel
aliqua bona dispositio interioris
mentis. Debet ergo diligentia et
cura adhiberi ut mulieres
sint bonae et virtuosae propter quod apostolus
ad Titum secundo vituperat loquaces mo-
nes. Et dicitur esse feriae sed domi-
num infelices quae non adhibent
curam et diligentiam quomodo eorum
eorum feminae essent virtuosae et bonae
adhibenda est sollicitudo ne
feminae otiose vivant sed exercitent
se circa aliqua opera licita et honesta
ut ex hiis resultet fructus et utili-
tas et efficiantur bonae et virtuo-
sae. Si autem quaeratur circa qualia et
opera sollicitari debent, oportet de tali-
bus differenter loqui secundum diversita-
tem personarum. Texere enim et filare
et operari similia satis videntur opera
competentia feminis. Quod si tamen femina in
strenua vita alto gradu existit
quod non esset dignum vel non esset con-
suetum secundum morem patriae ut se
circa talia exercitaret, adhuc non
esset dimittenda ut viveret
otiosa, sed tradenda esset studio
litterarum affectui ne vacaret
otio, sed saepe saepius libris ... cum
pluribus selectionibus occuparet.
Ex hiis autem declaratur quod superius
diximus cum tractavimus
de regimine coniugali. Dicebatur
enim ibi declarando esse circa quae opera de-
ceat feminas esse intentas. Cap.
xxi. Quod decet reges et principes et
quoslibet cives sollicitari circa
filias ut sint in abitu taciturne.

Ostenso quod non decet filias
puellas esse vagabundas

nec decet eas viuere ociose. Re-
stat videre tertio quomodo decet
eas taciturnas esse quod triplici via in-
ueniri potest. ¶ Prima sumitur ut magis
// apparent ornate et decentes et a viris suis
magis diligantur. ¶ Secunda ne lo-
quantur indebite et incaute. ¶ Ter-
tia ne sint prone ad iurgia et ad li-
tes. ¶ Prima via sic patet. Nam cum de-
siderium sit eius quod abest. Ut Philosophus
ii. Rethoricorum. Quanto aliquid quod est possibi-
le haberi magis videtur arduum et inac-
cessibile. Tanto magis videtur abesse
et magis concupiscimus. Mulier vero
eo ipso quod est loquax quodammodo
se contemptibilem reddat. Unde et
Philosophus primo Politicorum ait quod ornamentum
mulierum est silentium. Si ergo mulie-
res sint modo debito taciturne quia
se sic familiares exhibent eorum
consortium videtur magis abesse et videntur
magis inaccessibiles propter quod non sic
vilipenduntur et habentur in contemptu sed
magis appetuntur et amantur. Ideo
ergo cum videtur esse pulchrum et decens est
quod amatur. Si mulieres taciturne
magis amantur ex hoc ipso magis ap-
parent decentes et ornate ab ipsa
ergo puerili etate instruende sunt
puelle ad taciturnitatem quia si con-
tigat eas post modum per connubium

suis viris copulari ab eis si
sint debite taciturne feruentius
diligentur. ¶ Secunda via ad inve-
stigandum hoc decet sumitur ut vitent
locutionem incautam. Dicebat enim et
super sibi semper maiorem cautelam
adhibendam esse ubi consueuit ma-
ior defectus contingere. Cum ergo ex hoc
quis loquatur pueriliter quia iu-
git pueritiam et acumine intellectus
quanto quis magis a recto deficit tanto
magis contingit ipsum incaute loqui.
Cum ergo mulieres magis deficiant
a viris usu rationis et puelle
magis quam femine iam adulte contra
feminis a maiori esse puellas solli-
citandas ne incaute loquantur. In
ceteris autem cautelas neque
pronum pati in locutionibus et incau-
tis hoc videtur esse potissimum ut nullum
sermonem proferant nisi ipsum prius di-
ligenter examinent. Cum ergo diligens
examinatio cum loquacitate sta-
re non possit. Ut femine ab ipsa
puerili etate discant cau-
tos proferre sermones decet eas non
esse loquaces. Sed oportet ipsas debi-
te taciturnas ut possint antequam pro-
ferant sermones plurimum diligenter examinare.
¶ Tertia via ad investigandum
hoc decet sumitur ne sint prone ad iu-

gia et ad lites. Nam cum femine ama
rice puelle deficiant communis usu
non sit modo debito taciturne era
munt sive propter rationis defectum defecta
li loqui possunt pertinentia ad
superfluitatem et impudicitiam. sic defici
ali loqui possunt pertinentes ad
lites et ad iurgia. Decet igitur ipsis
prohibitam taciturnitatem ad
examinare dicenda ut non dicant
aliquid per quod iudicentur impudentes
non dicant aliqua que possunt tur
bare audientes propter quod iudicen
tur litigiose et discole. Quarto
decet eas esse taciturnas ne nimi
ba litigiosi provipiat [illegible]
aut litigiosis potissime femine
decere debet quia postquam litiga
re inceperunt nesciunt se a liti
gio abstinere. deficiente enim in eis
rationis usus postquam inceperint refre
nare. Immo postquam mote sunt
ad litigandum incipiunt augere in se
concupiscentiam litium quam postea defecta
li refrenare non possunt eo quod
ab usu rationis deficientes ut pluries
plus vivunt quam passione quam ratione.
Incipiunt capitula tertie partis
Quod ad filiam 1
gubernatorem regie
domus spectat regimen.

non solum adiuvare defectus sed deberi
que suppleant indigentiam domesticis et que
lue duce nimis sunt conferre.
Quod divitie exteriores sunt organa 2
gubernationis domus et quia ad vivendum
necessarie comparantur.
Qualia edificia decet habere reges 3
et principes aulas et civitates que ad
operis industriam et aeris temperamenta
Qualia debent eligi [illegible] municipia 4
ficia que ad salubritatem aquarum
et quantum ad ordinem universi.
Quod possessio est homini quodammodo naturalis 5
ut ut homines sunt hominibus me
Quod utile est in vita politica habere 6
ea quibus proprias gratia possessionibus.
Quod in modo communi extensionibus rebus. 7
aliquis modo unionibus sit licitus.
Quod avaritia multo magis reges et 8
principes non obedit infinitis pre
Quod sit commutatio [illegible] secundum appetentiam 9
tio non simplex aliqua fuit necessaria in vite
Quod sit simplex pecunia [illegible] denariorum. 10
tie et quilibet sit laudabilis.
Quod usura est simpliciter detestabilis et que 11
causa decet reges et principes prohibere.
Quod diversi sunt modi lucrandi pe 12
cuniam et quia aliqui illorum modorum sunt
regibus et principibus congruentes.
Quod aliqui sunt naturaliter servi et quod expe 13
dit aliquibus aliis esse subiectos.

13 Quod pt̄ ſuitutē nãlē q̄ē q̄ ſunt ſimpl'r ē alie ſuitutes.
14 Quod pt̄ ſuitutē legalē ꝛ poſitiuā. ꝛ ul' miniſtratiuā nãlē ꝛ legalē ē dare miniſtroꝛ̄ ꝯdūc
16 Quod ī domꝰ regū ꝛ ī ꝗlletīuā. bꝫ regū ꝛ p̄ncipū miniſtroꝛ̄ offi cia ꝯmittēda.
17 Quod a regibꝫ ꝛ p̄ncipibꝫ, p uidēda ſūt ī domū ſua miniſtri.
18 Quod ē qualitas ꝛ q̄ dec; miniſtros regū ꝛ p̄ncipū aīn
19 Quod reges ꝛ p̄ncī ꝗ ales eē. ꝺes erga ſuos miniſtros ſel'r̄.
20 Quod ī miſis regū ꝛ p̄ncipū ꝛ ul'ē nobiliū tā recūbētes q̄ miniſtrātes ĩio dec; ī eloq ijs habūdare. Cap. j. ad gubernatōẽ domꝰ ſpectat nō ſolū ꝯſiderare ꝺ hiſ ſ; ꝺ hijs q̄ ſupplet īdigētiā corꝑalē, ꝛ q' hec due ſūt ſēꝯnexe.

In geſtis dua bꝫ ptibꝫ hiꝰ ſi libri de quo agit ꝺ regīe domꝰ ꝗ oñſū ē q̄li' dec; uxores ſuas ꝯiuges regē ꝛ q̄li' p̄ ſuos filios gubnare. Reſtat ergo ꝺ pte ētiā ī qua agetur de regīe miniſtroꝛ̄ ul' ꝺ regīe fãilie. Hunc aūt ī q̄ agetur de regīe miniſtroꝛ̄ ꝛ fãilie certē. ut ī pſeq̄ndo patebit ꝯtīa pōt ī illa ī qua agit de hijs q̄ ſupplet īdigētiā corꝑalē, ꝛ q̄ faciūt ad ꝯſuatiōē ul' ad ſufficiāꝫ uite ꝛ aīmoꝝ ſē de ēē bēdiſia oꝝ multitudo nūmiſmatū ꝛ copia paſſionū aliaꝝ. In hac ḡ pte ētiā hiꝰ ſilib' eo q' hec nō ſūt ꝯnexe ītendim' īſtruē uolētes ſuas domos debite gubnare nō ſolū q' ad regiū miniſtroꝝ ꝛ fãilie. ſ; ī q̄tū ad alia q̄ ordināt ad ꝯſuatiōē ul' ad ſufficiāꝫ uite ꝛ ad q̄ ſupplēt īdigētiā corꝑalē. Dēbēt ḡ ī hac ētiā pte hiꝰ ſi libri q̄ decēte habitatiōē reges ꝛ p̄ncipes ꝛ ul'ē oēs ciues hūe debeāt quō decēat eos ſe hē ī paſſiōēs l'ue ad nūmiſmata ꝛ ē regim filioꝝ fãilie ꝛ miniſtroꝝ.

Quod aūt oīa hec ꝯſiderare deceat prudētes patres familias ul' rectū gubnatorē familie ꝛ q' hec maxīe due ſūt ꝯnexe

ut ipsi capli probat sufficia
ostendit phus. p. pol ostendit aut
duab viis q spectat ad yco
nomi ad gubnatione familie
siderate de possessionib ut de domi
b a numismatib et de supel
lectilib a de aliis q supplet in
digentiam domus. Primo suf
ficit ex sufficientia uite. Scdo ex
similitudie q h ars gubnati
onis domus ad artes alias. Prima
uia sic pz. Nam de ro gubna
tionis domus ars tradit ut pat
familias cui e domu gub
nare debite sollicitet de ea
que faciut ad bn uiue a q
requirutur ad sufficiam uite. Cum
si admiuantes politice requirutur
domus possessioes a numismata
spectat ad gubnatione domus
siderare de talib. Scda uia ad
investigandu h idem sumit ut pz
p. phm iam ex similitudie h artis
que e de gubnatione domus et
artes alias. Nam sic dicte artes
ut ars fabrilis a textoria ht
sua organa p q pficiut ac
tiones suas sic a gubnatio
domus requit sua organa p q
quasi sua opa sic possit. Volente
ergo tradere notitia de arte
fabrili oz ipsm tractare de mar
tello a incudine a aliis instris
fabrilib a spectat ad fabz ta
lia instra cogsiderare. Sic uolens
tradere notitia de arte text
toria debet tractare de pecti
nib a de aliis organis illi
artis a spectat ad textore talia
cogsiderare. Qr uolens tradere no
titiam de arte gubnatiois
domus tractare oz de hereditati
possessionib a numismatibus
qr talia sut organa h artis.
Spectat g ad gubnatione
domus talia cogsiderare. qr ph ti
q p pa organa oseq potit
q faciut ad sufficiam uite.
ht ei gubnatiois domus ppa
organa sic a dicte artes me
chanice habet ppa instra. a
differt tn h ab illis fz phm p
pol. qr organa gubnatiois
sut actiua organa uo me
chanicorum sut factiua. Nam i me
chanicis regulam pate. Sz
i gubnatione domus regula est
prudentia sic organa mechi
nicorum differt ab organis gu
bnatiois. Differt aut h ab
illa qr ars e recta ro fabi
liu a parte resultet ad fcm

// sic g ars differt a prudentia.

Nota

lium est. si prudentia est recta ratio agi
bilium et per eam non resultat ad domi
lium eius si magis resultet aliqua ac
tio et aliquis profectus in agente. Orga
na ergo mechanicorum est factiua que
sunt organa artis que est de factibi
libus. sed organa gubernationis est
actiua que sunt organa prudentie que
est agibilium huius est ars ergo gu
bernationis domus licet largo modo
possit dici ars, proprie tamen debet dici pru
dentia. ¶ Premissis ergo duabus par
tibus sufficienter ostenditur quod spectat
ad gubernationem domus considerare
de diuitiis et numismatibus et
possessionibus que faciunt ad conseruati
onem et ad sufficientiam uite. Per illas
autem easdem rationes probari posset quod
spectat ad gubernatorem scire de
bite se habere circa ministros et seruos.
Nam ministri et serui sunt quedam or
gana deseruientia gubernatori domus
propter quod declarata est prima pars capituli in
qua dicebatur quod spectat ad guber
natorem domus considerare de ministris et
seruis et de hiis que supplent indigen
tiam corporalem. Quod autem hec due in
sunt continere a quo de re tractare del tradi
tis a possessionibus continenti debebat
tractari in quo declaratur de ministris
et seruis de leui patere potest. Nam

possessiones domus ut numismata sunt
organa gubernationis domus. Quia
ergo seruus est quoddam organum et quia
est quasi seruus. Quamuis sit possessio organum
est quoddam inanimatum seruus et seruus est
quoddam animatum organum. Quod ergo sic con
ueniunt organum et seruus. hec due
sunt coniunctim. Cap. ii. quod di
stinguenda sunt organa guberna
tionis domus et qualiter ad inuicem

Philosophus primo pol. dicit organa operati
ua gubernationis domus tur.
ad hunc breuem distinctionem recipiunt.
aut est quoddam esse animatum. ut serui
quedam inanimata ut possessiones nu
mismata et indumenta ac supelle
ctilia deseruientia ad indigentiam
uite. Sicut etiam contingit in aliis artibus.
Sicut philosophus primo pol. esse gubernati
onem domus esse sicut in aliis artibus
est duplex organum animatum et inanimatum
ut in arte gubernatiua nauium
tanquam organum inanimatum est guber
naculum suum remum tanquam animatum est pro
ram suum remigator. Sic in gu
bernatione domus tanquam organum in
animata ibi indumenta lecti. pos
sessiones et numismata tanquam animata
sunt serui ministri. Sunt ergo sibi omnia
ista organa. Quia ergo licet aliquo modo est quedam
res possessa et differat tamen que

hec sunt.

hec sunt animata illa inanimata. Quin-
to quomodo distinguntur organa gu-
bernationis domus. Restat ostendere
quomodo ad invicem comparantur. Dicit ergo
primo quod huiusmodi organa ordinata esse ad
invicem ita quod organum sit ante or-
ganum. Ut organum animatum ante in-
animatum. Et hec societas domus est quasi
naturalis et in natura omnia ordinata sunt a superi-
oribus et recipiunt modum et mensuram ab
illis. Dicit quod organa domus ordina-
ta esse et organa inferiora ut inanima-
ta sunt movenda et administranda
per organa superiora. Ut probat quod
declarat per signum. Si possibile esset in aliis
artibus: non indigerent quod plectra non
per se citharizant et pectines non per
se pectinant. Ideo ad citharizandum
plectrum indiget ministro movente
te et pecten ad pectinandum in-
diget movente ipsum. Sed si autem ut aut
si plectra per se citharizarent et pec-
tines per se pectinarent: nihil opus
esset architectonibus ministrorum
nec dominis servorum. Ideo enim architecto-
res et domini indigent servis et ministris
sive indigent organis animatis. quia
organa inanimata per se ipsa exercere non
possunt id ad quod sunt facta. Ulterius si tan-
potentes et universe regum et principum

vel aliorum tales esse quales erant
temporibus in quodam modo templo de
quibus quidam poeta fabulose
dicebat quod spontanee se ingerebant
divinis obsequiis et si omnia orga-
na domus talia essent qualis erat
statua dedali quam fabulose philosophus
recitat in politica quod per se implebat opus
debitum nullam indigentiam essent servo-
rum sed ministri se servos prepararent et ut
esset opportunitas vel vestita se ipsa ap-
pareret et adiuvaret. Sed quia non sic
est in organa inanimata a se ipsis et
motum non posse idcirco domini et archi-
tectores indigent ministris et ser-
vis ut secundum eorum directionem move-
ant organa inanimata vel orga-
na carentia ratione ut opus proprium
possit impleri condignum. Est ergo secundum
ordinem universi ut suprema in-
mediate administrent infima //
administrent assumptis per me-
dia. Suprema autem in quolibet
negotio esse unius architectores
et domini. Infima vero sunt orga-
na inanimata media vero sunt
ministri et servi qui sunt quasi quoddam
organum inanimatum indignum est
dominos et architectores per se
ipsos esse operatores ministrarum vel

// secundum lex universi est ut infima

esse hostiarios aut aliquid tali
exercere. Sed congruentius est hoc pincer-
nos ministrosque efficere. In domo
ergo completa utraque organa sen-
necessaria animata et inanimata quibus
ad invicem se habent magisterio est
preparanda. Nam animata sunt ani-
mata alia puella sunt ad mini-
strandum et movendum ut possit
propria opera adimplere. Cap. iii.
Qualia edificia debent habere reges
et principes et alii cives et quales

Et processus partis operis istiu(s)
post hec etiam partem tertiam
habet libri. Ideo esse tractandum de ministris
quia de his que deserviunt ad con-
servacionem et sufficientiam vite que
ad tria reducuntur. Nam cum sunt
edificia possessiones et numisma-
ta. De quibus tria. Ergo dicendum est. De
primo est aliquid quales domos
et quales habitaciones reges
et principes et alii cives habere
debeant. Secundo de tribus dispositionibus
Tertio de numismatibus et
Quarto de ministris. In edificiis
autem que consideranda sunt in
edificiis ut tradit Pla-
dius in libro de agricultura et
industria operis ut edificium

tertie partis

sit substantiale et debite situ at con-
parantium aeris ut sit in debito
aere collocatum. Tertio autem
reges et principes debent habere ha-
bitaciones mirabiles et subti-
li industria constructas. Propter
hoc duplici ratione. Quarum prima sumitur
ex parte magnificentie regie.
Secunda vero ex parte populi. Possumus autem
et nos etiam rationem adducere ex parte
familie et ministrorum. Prima via
sic patet. Nam secundum philosophum iiii. ethicorum
capitulo de magnificentia maxime
gloriosos et nobiles decet esse
magnificos. Reges ergo et principes
qui debent esse nobiles et precla-
ri potissime decet eos esse ma-
gnificos. Alii enim moderatas
possessiones habentes possunt esse
liberales eo quod liberalitas cum
parvis sumptibus esse potest.
Sed reges et principes possessionum multi-
tudine et pollentes debent esse
magnifici eo quod magnificentia
oportet magnos sumptus esse contin-
gat. Sed magnifici ut dicitur in
eodem iiii. ethicorum est preparare ha-
bitaciones decentes. Non est autem
decens habitacio magnifico
nisi mirabili industria sit constru-
cta.

Decet ergo ipsos magnificos et
regie personas quia reges et principes
quantum ad consistentiam corporis decet
habere habitationes mirabiles.
Alii vero cives tales habitationes
habere debent et magis minus mira
biles competit ipsorum facultati. Et
Secunda via ad investigandum quod huiusmodi decet
sunt decere ipsi principi tangit
philosophus vii. politicorum ubi agit quod
princeps decet sic magnifica fa
cere et talia edificia construere
quod populus ea videns quasi sit mente
suspensus propter vehementem ad
mirationem. Nam populus mirum insurget
esse principem videns ipsum sic ma
gnificum. Tertia est quia propter hoc visio et
compulit principem esse tantum quod quasi
impossibile sit ipsum invadere et quia in
possibilibus non cadit electio neque A.
consilium. ut philosophus iii. ethicorum. Tertia
ex parte etiam habitationis ne se dicet tamen
faciat esse principem si aspiciat
ipsum decet et tam magnificam ma
gnitudo edificiorum licet non sit
fundamenta ad ostentationem et in
anglia tamen decet reges et
principes ne in contemptum habeantur
ipsos facere edificia magnifi
ca facere prout regni decentia

status in quo existunt. Tertia etiam
via sumitur ex parte ministrorum et
familie. Nam cum multe sint di
vitie multi sunt qui ministrant
illas. In divitibus ergo regum et principum
apud quos multos habundare et
ministros. ut ergo non solum perso
na regis vel principis, sed etiam mini
strorum multitudo debite com
morari possit in edificiis con
structis oportet ea esse magnifica.
Viso qualia debeant esse huiusmodi
edificia quantum ad magnifi
centiam et industriam operis. Re
stat qualia debent esse quantum
ad eius conservationem. Tangit autem
palladius in libro de agricultura tria Nota
ex quibus cognoscere possumus
in quo aere sit edificium con
struendum. Dicit enim salubritatem
aeris percipi de claritate ae
ris a vallibus in fumis edifi
cia construantur. Nam aer in
grossus propter constantiam mo
tum contingit ipsum non esse sa
lubrem. Sic enim ymaginari
debemus quod sicut aqua currens
est sanior quam stans eo quod aque
stantes ut plurimum incamina
tum et putrescunt. Sic aer re

reclusus i uallibꝫ eo q͛ h̄at
liberū motū. q̄ igrossatur
et efficitur n̄ salubris. Est
g̃ ꝓp salubritatē aeris ɔsid͛a-
nouꝫ i hedificijs ɔstruendis
ut n̄ fiat tal' ɔstructio in
uallibꝫ i īfimis. ¶ Scđo ɔsid͛a-
nd' ē ut locus ille i quo ē he-
dificium ɔstruendū sit a neb-
ulis tenebris absolutꝰ. Nā
i aliq̄ pte t͛raꝝ. uel q͛ ipā ē
mag̃ paludosa. uel ꝓp aliq̄
aliaꝝ dispositionū t͛re mag̃
et sepius obtenebrat' aer p ne-
bulas et uapores q̄ i pte et
alia. Q͛ ubi n̄ recedit aer sal-
ubris. Jdō si uitari pōt nō sūt
i hedificia ɔstruenda. ¶ Ter-
tiū q͛ debet salubritatē aeris
ē ɔsid͛atō h̄itatorꝝ existen-
tiū i ipō. Si ē alicubi hedi-
ficare uolum͛ si ɔtigit ad
regionē illaꝝ aliquos habi-
tare ɔsid͛anda sūt h̄itatorꝝ
cor'. si eis sit color sanꝰ et pu-
lch͛ si sit ipis firma sinceri-
tas capitis. Si h̄ãt acutū
uisū et purū auditū et uo-
cē claraꝝ. Nā p oīa h̄ iudi-
catur aer eē i īfirmus. Si ē

benignitas aeris
a p̄sona iudicat

h̄itatores i ipō n̄ h̄nt colorē
sanū. s; citrinū et facilr i capi-
te patiatur h̄ant ꝑturbatū
uisū i purū auditū. uocē
raucā. p h̄ oīa q̄ pessima sig-
na eris. i puritas demōstratur.

Cap. iiij. q̄lia d͛nt hedificia
q̄ ad salubritatē aq̄ꝝ et q̄ ad

PReter p̄dca duo ordinē
uidel; p̄t cpis idon uniuersi.
sitaꝫ et aeris t͛pam̄tū sūt
duo alia i hedificijs atten-
denda. ut aq̄ salubritas et de-
bita dispositio uniuersi. aqua
eī s; pl' ibi ē ualde cōis et i mul-
tis desunt ad nc̄ia uite. Jdō
ualde ɔsid͛and' ē ut sic hedi-
ficiū situet' ut ei sit aq̄ salu-
bris copia ne habitatores
eī ob istām aq̄ i īfirmitatē
ɔtrahat. Tang̃ aūt palla-
dius i libro de agricultura sex
q̄ aūt ɔsid͛anda ēē i cognitione
salubritatis aq̄. ¶ Pmū ē q̄
aq̄ illa t͛nuli n̄ d; a paludi-
bus uel a lacunis. paludes
ē a lacunie eo q͛ eis sit aq̄
quodaꝫ mō stās ut plꝰ m̄
h̄nt aq̄ n̄ salubres. ¶ Scđo ɔsi-
d͛and' ē ne aq̄ illa sūat ou

Nota

gine; ex metall' ul' ne tran
seat p metalloꝝ uenas sb
t'raneas ⁊ aqua i locis sb te
raneis g'nat' ⁊ p uenas sb
t'raneas trasit. Aliq̄ si locus
g'n̄ois aquaꝝ l' meat' p q̄s
aque trāseūt h'at i se p'nci
pia uenaꝝ metalloꝝ ex h̄
aq̄ illa i fiat' ⁊ nō ē ita salu
bris. Alt' ē l' ñūoū ⁊ molle
ref' aialī passiuū aq̄ g° q̄ ē
h' ref' aialī i ficiatur a meta
ll' ⁊ a mar' ē a metalloꝝ ue
nis u' nō sūt metalla pura
s; sil' cū metall' sūt aliq̄ue
amixte putredīes. ¶ Ter
tiū q̄ ōsid'and' ē i aquis ē
q' coloris sit p'spicu' Nā ip̄a
i fectō coloris aq̄ i fectō' de
mōstrāt. Quartū ē ne aliq̄
sapore ul' odore uītiēt. Nā
p'auis odor ul' sapor aq̄ꝫ
ut plimū desig't aq̄s g'nāi
ul' trāsire p aliqua loca i fcā
aqb' tales odores ul' sapores
ōtrx'ert. ¶ Quintū ē ne q̄s
ill' i sedat aq̄s limus. Nā t'ra
limosa ⁊ lutosa eo q' i fcā
sit sana ē ē nō pot. h̄ g° v. ae
t'ēdenda sūt i salubritate
aquaꝝ. Hec q̄ ōtig̊ aliu ꝑ

nos i'ug's sig's accipi iaco
ad ouat paliouis sextu
q' dicat ōsid'and' ē ē ut el;
ut ōsid'et' disp'o coꝝ ute'ti
u; ill' aquis. ¶ Aliud g° aspiacd'
si gignūe ut'eūtui ill' aquis
sit pure si ut'ētis eis h'at
capita mlta sana ⁊ i ptu
bata. Si uel' aut uiscera
aut latera sua renes nu
llo dolore aut i flatiōe ue
xēt. Nā ex aquaꝝ malitia
ul' oīa malalz ul' aliq̄ locꝝ
ōsueuerūt ōtīg'e. Ī edifi
cāt g° ōstrucōe̊s ī edifi
cāt eoꝝ i tali situ q' sit ei co
pia aque salubris habē
tis ōdictōs illas de q̊b'
fecimi mētiōe. ¶ Q' si to
l edificio i necitas urge
at. Hec tn̄ ī aq̄ salubris ꝑ
sit copia ē ibi s; placuit
ōstruēda cistna ī qua ꝑ
pl'uiales aque colligē
de sūt. Nā s; cūcta aqua No̅
celestis pluuia ē. ad bi
bēdū q̄ oib' aīn fēir. Et
aut ī cistna illa pisces ꝑ
fluuiales appōendi ut
loc' natatu aq̄ ōtīs agi
litatē cūretis aq̄ uiuit.

Viso qualiter est hedificium construendum quantum ad salubritatem aque, restat videre quomodo construendum sit quantum ad ordinem universi. In ordine autem universi precipue requiritur hedificium construendum. sunt tamen consideranda. In celo dispositio celestis. diversitas ventorum. et dispositio terrarum. In celo celestium secundum duo attendenda. Primo ut yeme debita claritate illustretur. Secundo ne in estate immoderato calore opprimatur. quare si contingit sit hedificium secundum suam ampliorem partem respiciat orientem yemale. Tunc enim eo quod in yeme oppositum sit soli debita claritate illustrabitur. In estate quoque eo quod aliquantum respiciat a sole recedet in calore temperamentum. Nam semper radius obliquus minorem calorem generat quam directus. Secundo in edificio edificando attendenda est diversitas ventorum. aliquando quantum ad diversitatem ventorum aliter ad diversitatem camerarum. Nam ventus septentrionalis. eo quod puriorem aerem facit. salubrior esse videtur. propter quod tempore estivo in quolibet domicilio facialiter iniungatur hedificatione sunt camere aliquantum opposite vento septentrionali ut in eis salubrius custodiatur vita. Tertio quantum ad ordinem universi consideranda est terrarum dispositio. ut in tali loco hedificium construatur cum viridaria et pomeria possint esse coniuncta. aspectus enim talium et ambulatio per ea ad iocunditatem et sanitatem confert. Ulterius autem in hedificiis construendis quedam alia particularia dicenda. ut qualiter debet esse cella vinaria que debet esse frigida obscura et opposita septentrioni. debet esse longe ab aquis ut a estuis et fluviis et longe a stabulo. fumo et sterquilinis sic et aliqua particularia constitutiones hedificiorum distinguere possumus. Sed quia talia nimis particularia sunt hedificatoribus industrie relinquantur.

Cap. v. quod possessio est quoddam instrumentum naturale, et quod abundantes possessionibus quandoque non vivunt ut homines sed ut hominibus meliores.

Ostenso de hedificiis hominum secundum ordinem supra enarratum. Restat dicere de possessionibus. Possumus autem triplici via venari

q̄ rex posslō ē quodā m̄ lōi ꝛ
nāl'. ¶ ꝑ sūt ex nc̄citate ui
te. ¶ Sc̄a exālitate lōis. ¶ T̄
exactō ne. Sic̄ l'ōies nālr̄
uiuūt ꝛ societas politica ē
quodā mō lōi nāl'. Vt ip̄a
ptet hı̄ p̄ libri. diffusius pro
bat' oı̄ aliq̄ mō nālı eē q̄ sit
nc̄ia iuita politica. Sꝫ s̄m
ph'm. p̄. pol'. necessaria ē rex
posslō igubnatiōe dom̄. Si
quis debeat politice uiuē.
Sō ḡ ip̄o q̄ rex posslō desui
nc̄itati uite ē quodā mō
lōi nāl'. ¶ Sc̄a uia ad id inue
stigād' l'z rex sūt exālita
te lōia. Vō ē ip̄o q̄ lō ē exāl
ti ꝛ sēsibiliū ē cētera dign̄
sūa hēt nāle dn̄ium sup̄ ip̄a.
Et nāle ē lōi dn̄et' istis sē
sibilib; ꝛ q̄ possit eis uti in
suū obsequiū. Et q̄ l'z ē q̄
dā m̄ possit eı. ideo rex posslō
ē eı nāl'. Vn̄ ph's i p̄ pol'. ū p
bat possōni taliū nāle eē
ait q̄ lōiu ad bestias nālı
ē iustū belliū eo eı q̄ bestie
lōi debēt eē s'biecte ad hēt.
ꝯditāi i obseqū eı si ip̄e refugi
ant obseq̄i lōi. l'ō eē ip̄as ꝛ
bellat taq̄ ꝯ eaq̄b; nālr ꝛ
dn̄at'. Sic ē ḡ l'ō nālr dn̄at'
bestijs ꝛ sic nālr dn̄at' aliȷs
exteriorib; reb; q̄ nō eēt n̄ rex
posslō quodā mō nāl' eēt.
¶ Tertia uia sūt exactiō nē.
Na si ip̄a gn̄ac̄ n̄ nō deficiat
alib; ꝫ nālr eis p̄parat debitū
nutrimētū ꝯgruū ē q̄ n̄ defi
ciat eis iā pfc̄is ꝛ ip̄i. aīa
lib; p̄parat debitū alimētū
aīa m'lto mag̃ l'z p̄pabit
eis iā i eē pfc̄is. aīaliū at
que dā ouiuificāt. qn aīa
lib; aūt factib; cuı̄ mōi
sūt aues. sic n̄ ordinauit.
ponēs i ip̄is ouis albū ꝛ ru
beū. ita q̄ ex illo generati
auis ꝛ rubeū cedit i nutrim̄
tū eı. ¶ Aıı ḡ existēti i sua
testā oui n̄ deficit qn̄ p̄ui
dēt eı de debito nutrim̄to. Sic
ꝯ aīalib; natis p gn̄ac̄ nā
n̄ defic̄ q̄ ad nutrimētū ꝯsta
ti sollicita ē i ouc̄ lac i ma
mill' mat's. ut exeo alia ge
nita nutrī possit. Et si aīali
b; i pfc̄is nā p̄pat nutrimētū
ꝛ nc̄ia uite. m'lto mag̃ hec
fac̄ aīalib; pfc̄is. Sō aūt ph's.

A

No

// si ē discordia st̄ / pstā ipstis

// q̄dā uō alia uiuūt / oua

Nō — nota

ꝑo pol'. q̄ h̄. i. res a quibꝫ nu
trimentū accipiunt date sunt nob
anī. Tale ē ḡ lr̄e dn̄ium rer
exterior̄ ē quodā̄m lr̄i nāle
q̄ī nō, porro ī sensibilia ꝑꝑ
lr̄ie. Sunt ḡ q̄ am̄ ficiūt
ut dicitur ꝑo phīs. Ꝗ ḡ
talibꝫ ab renūciat a ꝑꝑoit
uiue ut lr̄. si eligit sibi uitā
celestē a sup lr̄ie. siē nubē
a ꝑ gnōez ponēe sibi sile ē
lr̄i nāle nō. mlti tn̄ sunt q
uolētes uacare maiori bō
onubia renunciāt. Tales eī n̄
supꝰ dicebat n̄ uiuūt ut.
lr̄ies nec sunt ꝑs ciuitatis
s; eligunt sibi uitā sup lr̄ie
a dicendi sunt lr̄ibꝫ meliores.
Tale ḡ ē lr̄i ut lr̄ ē ut uult
phs. ꝑo. pol. hr̄e possiones. et
dn̄iū aliqr̄ rer exterior̄ ꝑꝑ.
sufficiā uite. Nā ḡ siē decet
lr̄i uiuē sic fecē aīalia ꝑ plā
tas alr̄bas ut lr̄ eis domi
naretur a ut possideret ea a
ut suscipet inde debitū nu
trimentū sine quo uita n̄ du
rare pot nō. **Cap. vij. q̄**
utile ē iuxta politica quē
libꝫ grauare, ꝑ ꝑis possessioi
bus.

Fuit opinio socratis a plato
nis ut recitat phs. ij.
pol. q̄ eēt utile a expediēs
ciuitati q̄ a uel ꝑis possessiōib
n̄ gauderent. s; oīa eēt eis coīa
imo q̄ peī ē ipās feīas a fi
lios uoluit eē coēs dicebāt
fuit socrat̄ ꝑꝑ. d. q̄ si nullū
hr̄et uxorē ꝑꝑ. a. s; quilꝫ aq̄lꝫ
ꝑ sua uolūtate accederet eēt
sūma unitas dilectō ī ciui
tate. Tūc eī oīs uiri dilige
rēt oīs feīas tāq̄ ꝑꝑas sic
a oīs lr̄ies diligēt oīs
pueros tāq̄ filios ꝑꝑos eo q̄
nesciret q̄ quis puer filius
suus eēt s; reputaret q̄lꝫ ꝑꝑiū
filiū a diligēt oīs pueros tāq̄
natos ꝑꝑos. sic ḡ socrates a
plato senserunt. Ꝗ; ī tercio libro
ū agetur de regiē ciuitatis
hꝫ opinio diffusi tractabitur.
sufficiat aūt ad pn̄s scire q̄
sētētā sit de possīe rer ext
rior ꝑut spectāt ad regimē a ad
gubnationē domꝰ. Sicꝫ domꝰ
ut plim nō lr̄ēt ut plim
appetitū corruptū a n̄ ipli
bꝫ n̄ eēt, ꝑui ad malū expe
diret ciuitati possiōes oēs ēē

(soc̄ et plato et disp̄)

eo q bonu q̄ to ꝯus tito
nr̄ clinis. et ei bonu iosi reductu
pulcaus eluaesat s; boetiu.
reb; tn̄ s̄titib; ut nuc utile
ē ciuitati aues grauē ꝑpis
possōib; eo q uita ciuil' sit
uita hoim ꝯom̄. hōies ē ciuit
n̄ sunt adeo pfc̄i q eēt ꝯtēti
nuc tali uita. ¶ Possunt
aut ex diuisis locis illib' pol'.
accipe t'a. p que ēplia ma
uenan posst q expedit ciui
tati aues h'ere possēs ꝑpa.
// 3ª pa ¶ Tertia uia sumit ut remoue
atur tertia ciuia. ¶ Sc̄a ut
plibeat litigiu. ¶ Tertia ut
tollatur inordinatio ꝯfusio.
pat; ¶ Pa uia sic pat; Na hō dilig
se ipso q sep mag' sollicitus
ē de bono p̄o q̄ de alio. vide
mus eni q sic ē facile possēs
sumē et deuastare et adeo ē
// Lucro difficile laboie et ꝑpo lucro
nec
sbam et pos acqre q iciuita
te requirit ꝯtigit mltos
egē et eē paupes nō obstāte
q aues posē grauē possōib
ꝑpis et q sollicitare eē ei tanq
ꝑpa. Sic g nulli h'ret ad ꝑpu
si omib; ciuib; eēt possēs

ꝯes q aues sic nō eēt solli
citi . ad collectas possēs
eēt sic s̄t sollicti ad ꝑpas n
plimu ꝯtigēt ciuitatē illa
sic ordinatā; ueire ad iopiā;
ut aues nō posset sibi suffi
cē aliis. Reb; g sic se h'ntibus // ꝯdr q nō ē utile ī ciu,
utile ē ciuitati aues h'ere
possēs ꝑpas ne ꝑ icuriā ēa
coīa domus ciuiu paciant
iopiā. ¶ Sc̄a uia ad inuesti
gand lx iter; sumit ex // remotiōe
litigii. litigii. ut plimu ei
ꝯsgunt lites et bella int' p
ticipantes ad oē. Videm' aut
ipos fres et eodē p̄re natos.
int' quos s; ph'm .viii. eth'. ē
amicitia filis. ut plimu bel
lare ad inuice eo q sit eis he A
reditas. Quato g mag' eēt
dissensio int' ipos aues int'
quos nō ē cauta amicitia
si eēnt eis possēs ꝯmunes.
¶ Tertia uia sumit ex remotiōe
inordiatōis et ꝯfusiōis. Na;
s; ph'm .ii. pol'. acciderēt tūc N
si aues nō haberēt possēs
ꝑpas. sic accidit ei ad ꝯmit
titur plib; ministris. Tūc ē h' sic
ali; ministro; iterialitur ne

faciat quod mandat specialis
alium implere qui vilicatur.
Propter quod ex illa vel non pro
ducta ad effectum vel confuse et
inordinate fit. ut ergo tollatur
confusio et inordinatio est
expediencia civitati uti
le esse aves gravitate possessi
onibus propriis. ut magis ordi
nate et absque litigio ca
piantur et alia fructifera
ex collatio. Capitulum viii. quod modo
est victus ex quibus rebus et
quis modus vivendi sit licitus.

Plures. propter quod ex alio vi
su ex quibus rerum consequitur
quod alia vita sui alius et
alius modus vivendi. sicut est
in animalibus bestiis. quod non
omnis victum eisdem rebus. nec
omnes habent eundem modum vivendi
sicut in hominibus esse habet. Nam aliqua
alia vivunt ex herbis. aliqua ex
pomis vel ex fructibus. aliqua
vero ex raptu. Propter diversi sunt
modi animalium. Nam aliqua vivunt
ut ait philosophus gregali. vel socia
ta. aliqua vero vivunt disper
sa. quelibet animal sic vivit ut

expedit ad sufficientiam. et ut
melius possit esse alius animal
eminentiaque quere. homines autem diversi
mode vivunt ex diversioribus rebus
et in eodem modo vivendi vivunt.
Distinguit autem philosophus primo politice
iiij. vitas simplices. vel
iiij. modos vivendi ex quibus
combinatis resultant. alii
modi vivendi vel alie vite.
Sunt enim vite quatuor. scilicet pa
storalis. venatica. piscatica et
furativa. Pastoralem autem
vitam ducunt viventes ex agri
cultura vel ex animalibus domesti
cis. Venatica autem viventes
ex silvestribus. Sed furativa qui
dem ducunt viventes ex rapina
et furto. Contingit autem hos modos
vivendi combinare. et quidam
vivunt pastorali et venatice.
Quidam pastorali et piscatice.
Ceteri vero venatice et furative.
Ceteri vero ex omnibus. Nam ex pastoralibus
piscatoribus venatoribus et furtis
vitam querunt. Horum autem modorum
modus vivendi furativus omnino
non est licitus. Vivere enim ex pastoralibus
ut vivere ex agris et animalibus do

combinare

Et licet aliqui non modo plures

mesticas cuiusmodi sunt oves, boves
et cetera. Talia licitum est quia natu-
ra providet ordinans ea ad usum
hominis. Sicut enim ipsa ordinatur
ad perfectiora. Ut aqua et terra
que sunt inanimata ordinantur ad nutri-
mentum arborum et plantarum tamquam
ipsa ad perfectiora. Arbores
et plante tamquam insensibilia
ordinantur ad nutrimentum anima-
lium sensibilium. Ita autem hec
tam inanimata vegetabilia et
sensibilia ordinantur ad
nutrimentum et sustentationem
hominum. Propter quod verbum dictum est quod scri-
bitur primo Politicorum. Quia natura dedit
nobis talia. Ordinavit enim ea
ad usum et dominium nostrum. Licitum
est igitur sumere nutrimentum ex agris
et aliis domesticis. Vir-
tus pastoralis est licita sicut
venatio et piscatio, que non sunt
illicita. Quia enim homo naturaliter domina-
tur non solum aliis domesti-
cis, scilicet et bestiis silvestribus et pi-
scibus, licet tale iustum bellum
propter quod Philosophus primo Politicorum vult vena-
tivam et piscativam esse iustam
licitam. Aut enim quod hominum ad

bestias et ad alia animalia est
iustum bellum per se, eo loquendo ho-
mines iuste possunt talia ca-
pere et ordinare ea in usum pro-
prium. Furativa autem vita per se
loquendo est illicita, quia hominum
ad homines per se non est iustum
bellum. Si enim homines aliqui
contra homines aliquos iuste
bellant, accidens est quod propter hoc
in quo illi aliquo modo forte fa-
ciunt vel forte fecerunt iniuriam
delinquendo, ut homo offendendo homi-
nem, per se tamen loquendo non delin-
quit offendendo bestias. Si autem
in offensione bestiarum est delic-
tum, hoc est quia per accidens in quantum
talis offensa redundat in
offensionem hominis. Ut in offen-
sa proprii possessoris. Videtur tamen ve-
lle Philosophus quod non solum homines ad
bestias, sed etiam homines ad bar-
baros sit iustum bellum. Homi-
nes enim barbari et silvestres
quia ab usu rationis defecerunt natura-
liter debent esse subiecti homi-
nibus pollentibus subtilitate
et prudentia. Ut enim velle quod
quia sapientes naturaliter debent

dominari insipientibus iustum licet esse
bellum contra ipsos. Sic etiam uolunt esse
subiecti sed quia modus loquendi cum
qui magis uigent prudentia et in
tellectu ita secundum quod licet bellum esse
rusticos si recusent subiecti
illis propter quod tales recusantes et
subiecti quos dignum est esse sub
iectos secundum sententiam philosophus sic intell
ectum uidetur esse licita. Predatiua
uita ut quod licitum esset non solum il
los depredari et accipere sua sed
etiam ipsos eos accipere in persona
ex quo recusant facere quod te
nentur. Rursus quia nulli est licitum
faciendo prout loquimur de uita fu
ratiua uel predatiua dicitur illicita
iudicandum dicitur cuiusque de proprio uiuere
non de usurpatione alieni. Ita
ergo decet ipsos ciues et multo
magis reges et principes uiuere
uita uirtuosa. Si uolunt domos
proprias debite gubernare. decet
eos scire quot sint uite uel
quot sunt modi uiuendi et qui
illorum sunt liciti et illiciti. et
nam nullus potest uirtuose uiuere si
possessionibus exterioribus utatur
licite. Cap. viii. quod ciues

et multo magis reges et principes
non debent infinitas possessiones appetere.

Communiter uisum est aliquibus
homines esse appetitiuos posse
sionum et esse concupiscentes diui
tiarum. Numquam enim homines sa
tiantur possessionibus et diuitiis.
Nam numquam possunt tot habere quin
plura uelint. Assignat autem philosophus
2. politicorum duplicem causam quare concu
piscentia diuitiarum est infinita. Prima
sumitur ex inordinatione uoluntatis.
Secunda ex falsa extimatione finis.
Prima uia sic patet. Nam ut ipse ait
infinita est diuitiarum concupiscentia quia
cum est studium homines esse uiuere // uirtuose
non esse bene uiuere. Nam cum aliqui attendunt
propter ipsum bene uiuere diuitias uo
lunt finitas et mediocres non infi
nitas querunt. bene enim uiuere est
uiuere uirtuose. homines ergo quia
non curant uiuere sed totum stu
dium eorum est ut impleant suas
uoluntates. Cum diuitie magis
uidentur ut per eas homines efficacius
quibus consequi possint quod appe
tunt ut melius possint explere
quod uolunt diuitiis et possessionibus
non satiantur. Secunda uia

Cap. viiij. quod ciues et multo mag.
reges et principes non debent infinitas

ad inuestigãd' h' rõe sumitur
ex sũa extĩatĩe finis. Nã ut
distĩguit ph's. p. pol'. ut sup̃
ĩ libro diffusius dixim'. alr
appetit finis. et ali' ea que sũt
ad finẽ. Nã finis appetitur
ĩfinitũ. Ea u'o que sũt ad
finẽ, s; mod' et mẽsurã ip'i' fi's
ut si finis medici ẽ sanare
nũq' nũq' posst: medic' tã
tã sanitatẽ ĩducẽ qn̄ sic et
p' uelle ea maiorẽ efficẽ.
Medicus g' sanitatẽ q' ap
petit ĩducẽ ĩfinitũ. s; poto
nez appet dare s; mod' et mẽsurã
sanitatis. Cõit' g' hoĩes q'
sũa extĩatĩe hñt se fẽlic' apu
tãt ip'or finẽ ĩ diuitiis ẽẽ (& fine)
ponẽdũ. Appetũt eos ĩfini
tũ. S; q' ad gubĩatĩez dom'
ptineat nõ appetẽ ĩfinitas
possẽs duplici uia uenari po'
sum'. Prima sũt ex silitudĩe
q' hñt yconomica et ars gubna
tũa dom' ad nãz. Scđa ex sili
tudine q' hñt ad ãtes alias.
Prima uia sic p;. Videm' ẽi nãm
n̄ sollicitã ẽẽ matrimoniz nu
tr'iñtũ ĩfinitũ. S; tñ appõit

de nutrimto q' requirit al'
nutriẽd'. ut sit ex albo om
nia gñãt aue et ex rubeo nu
trit ip'or. nõ appõit nã ĩ ouo
ĩfinitũ rubeũ. s; tñ appõit
ibi de eo q' suffic' ad nutrĩm
tũ illi' auis. Sic ẽ a suñ ex mẽ
struo fac' al' ex lacte nutrit
ip'or nõ appõit ĩ ubib' ĩfini
tũ lac s; tñ appõit ĩ de eo q'
sufficiat ad nutrĩmtũ alis
gñati. Cũ g' diuitie et possẽs
ordĩene ad nutrimtũ et ad
sufficiãz uite. Sic rubeũ in
ouo ad nutrĩmtũ auis et lac
ĩ ubib' ad nutrimtũ fet' si
gubĩator dom' n̄ uult ẽẽ
nãz agẽ s; uelt suã domũ
regẽ s; mod' et ordĩez nãle
ñ d; ĩfinitas diuitias et possẽs
appetẽ. S; cũ tot hñt q' s;
exigẽtiã sui statũ bñ suffi
ciat ad gubĩatĩez dom' d;
ill' ẽẽ cõtẽtus. Scđa uia ad i
uestigãd' h' rõe sũt ex silitu
die q' hñt ars gubĩatĩois
dom' ad ad artes illas. Naz
possẽs illas sũt q'si organa
ãtis gubĩatĩois dom'. Sic

icans martell' ac. hii sunt o
gana artis fabl'. Nulla autem
ars ut ait phus. p. pol'. habet
organa infinita. ergo nec gu
bernatiua domus quae infinitas pos
sessiones. Preterea ergo volens aues
et multo magis reges et principes
pes esse contentos tantis possessioni
bus quanti requirunt exigentiam
sui status. Nam sicut non possessioni (ñ)
bus et diuitiis ut patet philosophia ul' p
cedit extra extremitatem finis
ul' ex inordinatione uoluntatis
tanto ergo detestabilius est in
regibus et principibus quam in aliis
quanto decet eos habere ordinatorem
uoluntatem et meliorem extima
tionem finis. Nam sicut in ipso libro
dicebatur detestabilius est in
rege non habere ueram extimationem
de fine quam ipsum. eo quod populus a rege
dirigitur. Sic detestabilius est in
sagittante non cognoscere signum
quam in sagitta (eo quod sagitta) a sagittante
dirigatur. **Cap. ix. Quot sunt**
species commutationum a quibus

Sicut dicendum necessitas
phys. i p. pol. omnes **fuit**
commutationes quasi ad tria genera

inuenire tenuit.

reducuntur. quarum una est commu
tatio rerum ad res. ut frumen
ti ad uinum; ul' ad ordeum uel
alia supplementa indigentie communicantes.
Alia est commutatio rerum ad nu
mismata ul' econverso. Tertia
est commutatio numismatum
ad numismata. ut aliquis de
narios argenteos commutet in
aureos ul' econverso ul' numisma
ta regionis. Primi commutationem
in numismatum regionis alterius.
ut sicut ergo quomodo hii commu
tationes oportuit introducere.
Sciendum quod si non esset non communitas
domus. quae est communitas prima nulla
commutatio esset necessaria. Nam in
domo pater familias dispensat cum
est prouisor omnibus existentibus in
domo. Unde omnis commutatio
facta ad subiectiones domus sit
a patrefamilias. ul' per se ul' per pro
curatores siue medios. Nam
ipsi patrifamilias est totam indigen
tiam domesticam subleuare.
Sed cum eorum ad se ipsos non sit
non emptio non uenditio non commu
tatio. Unde ergo dominus est quod dicitur p.
pol'. quod ipsa communitate quae est domus

m̄ ē nulli⁹ eē q̄ ipi cōmu
tacōis. ſ ppṯ alias cōitates
ē cōmutatio introducta. ſunt
autē alie alie cōitates ad
tate domi ut cōitas uici ul'
ciuitatis ul' toti regⁿ ⁊ pro
uincie ul' ēt diuiſoꝝ regnoꝝ aut
diuiſaꝝ puīciaꝝ. aliu ē in
digeñ ad uitā nō īueniū
tur ī toto uno regⁿ. ppṯ qd̄
cū diſcurrūt aliqs p diuiſas
mūdi ptes ut p diuiſa regⁿ
⁊ regiōes quēdo ardāta. ⁊
alia q̄ requirūt ad uitā.
ppṯ ē diuiſū aſpectū ſydeꝝ
⁊ planetaꝝ. aliqb̄ habūdāt
frigid' ul' cal'. ppṯ q̄ nō ſolū
cōicare ⁊ cōuerſari ad inuicē
hoīes uni⁹ uici ul' uni⁹ ciui
tatis aut uni⁹ puīcie ſ; ēt
diuiſaꝝ puīciaꝝ ⁊ diuiſoꝝ
regnoꝝ. ppṯ has g° cōitates i
troducte ſūt ille tres ſpēs
cōmutacōnū. Nā ad ſficta
tē uici ul' ciuitatis aliq̄ t
m̄ ſufficiēt cōmutacō reꝝ
ad res tm̄ ad cōmutacōez
q̄ fiē ī toto regⁿ oportuit
introducī cōmutacōez reꝝ

ad denarios ⁊ eͦ. Rurſus
ſi ī cōitate toti⁹ regⁿ ſufficiēt
cōmutacō reꝝ ad denarios
⁊ eͦ. In cōitate tn̄ q̄ ē diui
ſoꝝ regnoꝝ ⁊ puīciaꝝ opor
tuit introducī nō ſolū cō
mutacōez reꝝ ad res ul'
reꝝ ad denarios. ſ; ē dena
rioꝝ ad denarios. Intelligē
ē hoīes ſūt ut ī iuuēt. plꝫ
ī pol'. ī ſua ſimplicitate ui
uuētes. q̄ ſolū cōmuta
bāt res ad res. Poſt ſi unꝰ
habūdabat ī uino ⁊ ali⁹ in
frumēto cōmutabāt uinū
ad frumētū ⁊ p hmōi cōmuta
cōez ſbueniebāt ſe ad ſu
fficiētiā uite. qui mod' ut
ipē ait ad hꝰ reſuat' apd'
mltas barbaras nacōes
q̄ nō hn̄tes denarioꝝ uſū;
ſol' res ipas cōīcāt. ¶ Hic ā
mod' forte ī uno uico ul' ī
una uilla obſuari poſſet.
ſ; ī toto uno regⁿ ul' ī tota
una puīcia ſ; illa puīcia
eēt magne latitudīs cō
mode obſuari nō poſt. Nā;
unum; frumētū; ⁊ talia qb̄

indigentis ad vitam sit magis
ponderosa commode ad partes lon
ginquas portari non possunt.
Oportuit igitur invenire aliquid quod esset
portabile et quod esset pulchrum
et utile. Postquam inventum posset ve
nalia. Huiusmodi autem est argentum et
aurum quia inter cetera metalla sunt
pulchriora et sunt utilia et ho
norabilia. Ex eis possunt fi
eri vasa quae sunt hominibus utilia qui
bus factis vir intendens illis esse in
honore et gloria. Primum igitur inventae
fuerunt commutationes rerum ad
metallum solum sed postea ut vo
lentes habere tantum unum oportebat
dare tantum ponderis argenti vel auri
vel cuiuscumque alterius metalli. Ut pla
cebat tunc temporis principibus vel regibus
instituere. Sed quia difficile erat in
omni emptione et venditione supponderare
metalla ut ementes
et vendentes absolverentur ab huius
modi ponderatione ipsis metallis sculptum
fuit signum aliquod ut ymago principis
vel aliquod aliud signum publicum
propter inspectores sciretur quanti pon
deris et quanti valoris esset meta
lli. ¶ Haec igitur omnia inventa fuerunt de

nari et numisma. quod est quasi quidam
fideiussor nobis per quo statim
secundum eius valorem recipere possumus
supplementum indigentiae vitae. In
toto igitur uno regno ne nimis ag
gravarentur homines commorantes in
ipso cum extra partem regni oportebat
eos accedere ad aliam portando
secum metalla ponderosa. In
ventus fuit denarius qui est de fa
cili portatilis propter commutationem
metallum inventum est. Ad commu
tationem rerum ad denarios et quod for
te sufficiebat in uno regno vel in una
provincia. Sed quia in diversis regnis di
versi denarii et non eisdem denariis
utuntur commorantes diversis provin
ciis propter commutationem rerum ad res
et rerum ad numismata oportu
it invenire commutationem numis
matum. ¶ Patet igitur quot sunt
commutationes et quomodo fuit in
venta et quae fuit necessitas in
veniendi denarios. ¶ Decet igitur
praetermissis particularibus et accidentibus
gubernatorem considerare quomodo cer
te sunt commutationes tales et qui
quod desumunt ultimo considerato me
lius sciat sue domui providere.

sciat sue domui providere

Cap. x. quot sunt species pecu-
niatiue et pupillaris sit lauda-
biles.

Conuenienter pertrac-
tatum de possessionibus tracta-
tum de numismatibus. Nam habere
possessiones abundare in uno et in
frumento et habundare in diuitiis
naturalibus. Sed habundare in denariis
et numismatibus ut patet per philosophum
primo pol. est habundare in diuitiis arti-
ficialibus. Sicut igitur ars naturam presup-
ponit cum deficit operatio nature incip-
it quo ars. consequenter post tracta-
tum de possessionibus ex quibus oriuntur
diuitiae naturales annectitur trac-
tatus de numismatibus que sunt
diuitiae artificiales. Nam sicut post
possessiones determinandum est de numi-
smatibus post quod diximus que
fuit necessitas inueniendi numi-
smata et pecuniam. Restat dicere quot
sunt species pecuniatiue. Distinguit
autem philosophus in pol. iiij. species pecu-
niatiue. videlicet naturalem, campsoriam, ob-
olostaticam et alios suum usum;
hos autem iiij. modos possidendi
consueuit instituendo pecuniae.

Prima species ipsius pecuniatiue dicitur esse
quasi naturalis que fit ex eo quod res naturales
in pecuniam commutantur. Si quis enim
habundans in vino et frumento que
naturaliter producuntur ex eis pecuniam
susceperit, talis pecuniatiua quasi naturalis
dicitur, quia a rebus naturalibus incipit.

Secunda species pecuniatiue dicitur esse camp-
soria. Et hec est secundum philosophum primo pol. for-
te primitus cum simpliciter inuenta
fuit. Sed deinde per experientiam iam est
artificialis effecta quia hec est numis-
ma pro se logando plus valet in pa-
regione. Accidit enim forte aliquem
habere aliqua numismata que non
multum appretiabitur in regione sua
eo quod non esset propria regioni illi. Vnde illis
ergo cum commutabit ad regionem illam
quibus illa numismata erant
propria et portantibus numisma-
ta illa acceperunt eos plus acceptare
pro numismatibus illis que in propriis
partibus. propter quod cum campsoria usi
sunt, sibi uel cum ars suum possit origi-
nem ut postea homines artifi-
cialiter considerarent que numisma-
ta in quibus partibus expenderentur in pa-
campsoria artificialiter effecta
esset cum lucrando in pecuniam. Hec
pecuniatiua naturalis dici non debet quia
nec a rebus naturalibus incipit. Non

Cap. x. quot sunt species pecuniatiue et que illarum sit laudabilior.

ꝛ determinat ad denarium quod vera[?]

ad naturalia tractatur. Sed in eadem
philosophus primo politicorum denarius est ele
mentum et terminus, id est principium et
finis. Incipit enim ab hac arte dena
no quod dat. Dicitur in denarius fi
nis et principium dicitur. ¶ Ter
tia species pecuniative est obolo
statica vel potentis excessiva
que forte sic invecta fuit. Nam
sicut massa metalli in dena
rios imprimitur ibi signo pu
blico, sic alicui alique necessita
te inveniente ut propter vasa
facienda vel propter aliquod aliud de
narii resolvuntur in massam; ac
cidit ergo forte ex tot tandem
denariis minor confici massa
maioris potentis ex quo talis
ars sumpsit originem, ut omnes
denarii potentiares essent et qui
esset maioris potentis resol
verent in massam, ut ex hoc lucrum
habere possent. Ars ergo ista obolo
statica sive potentis excessi
va excessiva potentis excessiva
excessu potentis quia incepit in de
nariis sumpsit originem. ¶
Quarta species pecuniative dicitur
esse cambos quod latine tantum
sonat quod partus. Ut enim hec

ars parit et generat denarios
quos nos communi nomine appellamus usuram.
Nullus enim aliquis accessit in se ipsi
non per partum vel per generationem. Verbi gratia si
aliquis habet x oves postea in ca
pite anni habet xx, hec est quia oves
ille generant et pepererunt. Si quis
ergo ex x denariis post tempus
velit habere xii, quod facit pecuniativa
usuraria, ut plene patet, vult quod
denarii illi pariant et generent.
Recte ergo usura vocata est quasi de
nariorum partus. ¶ Has autem
iiii species sed philosophus in politicis. Sola
prima que est quasi yconomica et naturalis
est laudabilis. Alie vero tres
secundum ipsum merito vituperantur. Nam
omnis ars que a denariis incipit
et ad denarios terminatur, quasi non
in denariis finem. Campsoria
ergo obolostatica et usura quasi
totaliter in pecuniis existunt,
quia a pecunia incipiunt et ad pe
cuniam terminantur, vituperande sunt
secundum philosophum. Nimis est usura esse de
nariorum partus cum actores et
a denariis incipiunt et in dena
rios terminatur. Quamquam tamen sit de
campsoria et obolostatica usura
tamen est simpliciter et in omnibus detestanda.

ut in sequenti capitulo apparebit. Usu-
ras enim nemini est licitum dare. Cam-
psoria autem et obolostatica et in
mercatoribus vel aliquibus aliis
permittuntur regibus tamen et princi-
pibus quos decet eos esse qui se
mitios esse decet non congruit ni-
si post speciem pecuniativae quae est yconomi-
ca et quasi naturalis. Decet enim ipsos
habundare in possessionibus et in reddi-
tibus ex quorum fructu praesen-
tiae regis et per alios nobilis pos-
sit habundare pecunia. Capitulum
VI. quod usura est detestabilis
et quod eam debent reges et
principes prohibere.

Quarta species pecuniativae quam
philosophus appellat calios. Sit
amplia nomine. nominatur sic du-
plici via investigare possumus
eam esse detestabilem. Vocatur
enim primo denariorum partus ex quo
nomine arguit philosophus primo politicorum eam
esse innaturalem. Naturale partus et generatio
et multiplicatio in se ipsis est propriis
naturalibus et est contra naturam artificia-
lium. Sunt enim et artes quae sunt
artificialia quantumcumque simul
existant numquam se ipsas multi-
plicant. Alia vero quae sunt naturales
res sibi manentia generant et
pariunt et se ipsa augent. Vo-
lentes enim denarios ipsos in se ipsis
multiplicare. Ut quasi .x. post
lapsum temporis fiant viginti volunt
quod artificialia se ipsa multi-
plicent. Et quia hoc est contra naturam ar-
tificialium. cum denarius sit
quoddam artificiale. bene dictum
est quod dixit philosophus primo politicorum usuram esse dete-
stabilem et contra naturam. Secundo
pecuniativam possumus ostendere de-
testabilem esse ex alio nomine
quo nominatur. Ut quia dicitur usura quasi
quod idem est quod rapina usus. In
usura enim usus rapitur et usurpatur.
quia vel idem venditur bis vel ven-
ditur id usus qui non est suus.
Quaedam enim consistentia sunt in quibus aliud
sit res aliud usus rei. ut aliud est
domus aliud habitare ipsam. In
aliquibus tamen numquam concessio usus
separari potest a concessione substantiae in qui-
bus quidem ergo potest concedi potest us-
us rei absque eo quod concedatur
ei substantia potest inde accipi pretio
dato quia res illa in illo deterioratur-
tur. Sed si non potest concedi usus
absque concessione substantiae quod ad ta-
le usum non est pretium aliqua

Cap. VI. quod usura est detestabilis et quod eam debent (decet) reges et principes prohibere

accipiendi. q accipiat est
ibi usura. i. rapina usus. Cuius
usus domus sit domum inhabitare.
non sit domum alienare possessio
domorum potest concedi usui domi
ut inhabitandi absque eo quod conce
dat substantiam eius. et quia autem est substantia eius
est usus quod domum substantia ipsi usus p
tum ad ipsorum. Vendens ergo quod simi
est et quod pretium ad ipsorum licite potest
quod illi licitum. hoc ergo patet capit
in usura. sicut venditores sibi vinum
domum necnon inhabitandi. et usum
eius commodantes at non usus. Nam
usus denariorum est expendere et ali
enare denarios. Nullus ergo p
concedi usus proprius denariorum non
concedatur eius substantia cum ad talem
usum operatur ipsa alienatio.
Quia ergo accipit aliquis substantiam denariorum et
usum eius ipsa res finit congruens.
alteri est quod autem est substantia eius est
usus. volens ergo accipere pensi
onem de usu denariorum commit
tere usuram, vel dare usum pretium una
pro usu. et concedendo usum de
nariorum concedit substantiam eius. concedendo
vero substantiam non ulterius spectat
ad ipsorum usus eius. Qui autem de usu
eius pensionem accipiat vendit
quod non est suum. vel accipit pensi

onem de eo quod non spectat ad
ipsorum. cum non ulterius spectet ad
eum usus denariorum ex quo eius substantia
non concessit. ¶ Ad videndum tamen quod
ut ait philosophus primo politicorum quidam cuiuslibet rei
est duplex usus. unus proprius alius non
proprius. Usus proprius denarii est
ipsorum commutare sive expendere et
alienare. Usus non non proprius
est apponere. commodare eius omnibus de
narios suos non ad expenden
dum. sed ad apponendum et ut vi
deantur divites. Sic etiam usus
proprius domus est inhabitare. usus
non proprius est ipsam vendere vel commu
tare. Commodare eius domos fabricatas
non inhabitandi. sed ad vendendum de omni
autem usu suo sit proprius sive non proprius
potest accipi pensio si usus ille
concedi possit absque concessione
substantiae. propter quod plane patet commodatio esse
de denariis et aliis rebus. Nam
de usu proprio denariorum non potest
accipi pensio absque usura quia talis
usus concedi non potest absque con
cessione substantiae. sed de usu non pro
prio. ut siquis velit numismata
ta non ad expendendum sed ad apponendum
quod forte multotiens faciunt tre
micatores quod ut appareat di
tes aut alii circus apud eos

deponat pecuniam habent coram
se multitudinem pecunie. Cum ergo
quis possit concedere denarios
ad talem usum. videlicet ad apparentiam
absque eo quod concedat substantiam eorum.
Si hoc modo denarios prestiterit ac
ciperet. forte aliter peccaret usuram
tamen non committeret. In rebus autem
aliis ut plurimum contingit esse aliquem
usum proprium non committit usuram. Nam
quia in habitando quod est proprius usus
domus concedi potest absque concessione
substantie eius. si de hoc pensionem accipiat
nullam usuram committit. ¶ Sed si quis
domum venderet vel commutaret quia non
est proprius usus eius. dato quod non sta
tim pecuniam acciperet. si pro usu
domus vellet uberiorem pecuniam ac
cipere usuram committeret. quia usus
non spectaret ad ipsum postquam per
venditionem concessisset ei substantiam. Omnino
ergo usura quia ibi venditur usus qui non
spectat ad emptorem est vitanda
Decet ergo reges et principes si no
lunt naturalem ordinem prohibere usuras
ne fiat eo quod nimium naturaliter contradicit.
Cap. xii. quod diversi sunt modi
lucrandi pecuniam et quod alii il
[licitas quam alii acquiret.]
Circa finem primi politicorum. Philosophus tan
git distinguere plures diversos
modos quibus numismata acq
uirunt. Contingit enim hoc fieri quinque
modis. quorum ¶ Una dicitur possessiva.
¶ Secunda mercativa. ¶ Tertia mercenaria.
vel conducta. ¶ Quarta experimen
talis. tertia artificialis. ¶ Via autem
possessiva acquirit pecuniam quando quis
possessionibus habundans ex fructi
bus eorum pecuniam acquirit. De
cet enim secundum philosophum predictum dispen
satorem domus esse expertum circa pos
sessiones. scilicet quod sint magis fructi
fere ex quibus potest melius
subvenire indigentie sui guber
nationi domus hoc autem fieri contingit
si sciat quod in quibus partibus habun
dant ut quasi illis aliis habundantiam quod
in partibus illis in quibus existit me
lius conservatum hoc autem quomodo sciri
possit et qualiter oportet possidentes quisque
se habere debeat. Ut qualiter aves
et alia quadrupedia conservent
et quod etiam magis valeret pro agri
cultura. quod magis ad vinearum
plantationem et qualiter circa ar
bores sit gerenda. dispositio
nem silentio pertransivit eo quod alii
de talibus sufficienter tradidisse
viderentur plurimus enim multa hoc etiam
tractavit. ¶ Secunda via utilis ad pecu
niam adquirendam dicitur esse merca
tiva cum quis permutare aut per

raz arte incitatões aliquas ul'
assisti defendib; incitatões ipa
diuidit ei f pl'os incitoria i
tres ptes. In nauclaria q fit
pmare a põtis portatiu; q
fit pt'ra; a assistricez. Tercia
via acquirẽdi pecuniã; di ee
mercenaria ul' conducta. vt cũ
quis spe mercedis ul' ptio
conductus aliqua opat. Quarta
uia di expimetal'. Expim
tal e ptielariu e. cũ g qs
nouit ptiela fcã aliquoz
qb; pecuniã; sut lucrati di
scire lucratiuã; expimtale.
Recitat ei phs duo ptiela
ria gesta quib; sut pecuniã
acqsita. p̃ e q fec tales mi
lle//us ynus. d vij sapiẽtib;
qui p phiam cepist. ipse ẽ cũ
eet paup a ipphiaret ẽ amul'
tis cur phiaret a ad qd ualet
phya sua cũ sep i egestate
iuueñt. ipse nõ dennamor cũ
ptõ s; ut õndet q facile eet
phis ditari si ee talia curaz
gerent vidit pastrono
miaz futurã ee magñ co
piaz oliuaz ab omib; i col'
regiois illi emit totũ ole
u; q recollectũ erat in
ãno futõ. mutata g pe
cuniã a dato arrabõe pfutõ
oleo cũ q nll's potat ue
dere oleũ ñ ipse. tñ q ei
erat mag copia olei lucra
tus e pecuniã; mltaz a osd q
facile erat phis ditari.
Secũdũ ptiel'are gestũ qd
recitat id phs e de quodã
siculo qui emit totũ ferru;
nudiaz a q ipse solus ferri
uẽdebat lucrabat pecuniã;
ut uolebat. Inde dedit ei
augẽtia ditias s; phs e
face monopoliã. i. face
uẽditioẽz uni. Nã qñ unus
sol' uẽdit taxat pciũ pro
sue uoluntatis ãbitrio. uo
lẽtes g pecuniã; acqre o; h
a silia gesta ptielaria p q
aliq pecuniã; sut lucrati ha
be i memoriã. vt si acciderẽt
oportunitas p silia gesta
du tñ illa sut licita pecuniã;
lucrarẽt. Quinta uia di
ee artificia qñ qs partez
suaz aliq exercet pp que pe
cuniã; lucrat. Nã h; finis ã
tis militaris sit uictoria
a medicinalis sit sanitas
Singl'e tñ artes qñ ad pe
cuniã ordinãt cũ ex ope et
arte facto pecuniã; itẽdũt

medica ē f.ib̄ dominicatōē
⁊ cū ipsi milites cū stipēdia
rij sint pecuniā̄ intendunt. De
cet ergo quēlz uolētez sz uitā
politicā ꝑuidē indigētie do
mestice habe curā de acqsi
tiōē pecunie sz qz exigit stat̄
suus apd aūt reges ⁊ ꝑn
cipes ī ciuitas tactas. sole
dūe uie dicī ēē utiles. ui
delz possōua ⁊ ex ꝑmutalis.
Decz ē eos ul' ꝑse ul' alios
ēē expertos Scd̄o cōditōēs ꝑ
ticulares reg' ⁊ gesta parti
cularia ꝑdecessoꝝ suoꝝ fm
q̄ licite pecuniā̄ adquire
b.ic. debēt ēi ꝯsuare laud
abiles ꝯsuetudines reg'
sz quas capiat licitos re
ditus nō usꝑpādo alioꝝ
bōā. ꝯsiderādo ergo gestoꝝ
ꝑticlariū ⁊ ꝯsuetudinū
approbatā. ⁊ uia ex ꝑmuta
lis utilis ē regib' ⁊ ꝑnci
pib' ī acqsitiōē pecunie. Sic
ēt util' ē uia possōal'. nō so
lū ī possōib' īmobilib' cui'
modi sūt agri. uinee. ⁊ c̄e
tā h' sz ēt ī possōib' mobili
bus. decz ē ipōs pollē ml'
titudīe bestiaꝝ ⁊ ēt aium
ꝑque satisfaciūt īdigētie

uite. uidemꝰ ēi frederici im
patorē q̄tūcūq3 sapie seclā
ris ꝑdicabāt huisse mas
ancias ml'tas nō obstāte
ē qz tīc s'culisie ꝯtūlatur
ū mecialia modica ꝑtij.
existēbāt. michō tū q̄ sēp
ex ꝑis alimēta ciūū no
lebat assumē ⁊ bī tū ī be
stijs q̄ ēt īuolucrib'. Hē decz
reges ⁊ ꝑncipes ut alijs ceīn
tib' ī reg' exēpla ꝑbebāt ⁊
ut nō ucādū uiuē. q̄ ad
uene ⁊ ꝑegrini. Qz ēi si gl'a
alimēta pecuniā emit magi
uiuit aduena ut q̄ ncta
uis. Dr̄ decz reges ⁊ ꝑnci
pes habē hoīes īdustres
tā sup cl'tura agroꝝ ⁊ ui
neaꝝ q̄ ēt sup aīātis boūū
⁊ sup ml'titudīe aīūz et
alioꝝ aīāluū desuētūū ad
īdigētiaz uite nō solū qua
drupes s; ēt uolucrū. sic ali
cubi ꝯsue ē habē ml'titu
dīe columbaꝝ ul' aliaꝝ aūū
ex q̄b' domestica alimēta
sumūt. sic ēt ut uult ph's. ī
pol'. ut. ī sistēs ē ēē apud
culēz. Si ꝑtes ille apte x
cēnt ad talē cultū. Ex apib'
ē ī ꝑtib' ꝯentib' collig' ml'e

fructus cui prius expensis.
ut g° sit ad unu dicere spiri
ta ciuil' apd uolentes polli
tice uiuere meliore uita pe
grina et hm̃oi alimenta ex ppiis
Laudabili e q si pegrina. pecu
nia emere. **Cap. xiiii. q aliq**
st naliter serui q expedit as
Ojcebat s. i hac **cẽ sbiec tae**
ertia parte hi libri.
d. uiii. ee dd. viceb de edi
ficijs. possoib nuni mati
bus et ministris. sui pris. Ex
peditis g tib ẽb. Restat
exequi d qrto uit d sus.
Osteduni p suitutem nalẽ
ee et q nalit expedit aliqb
alijs ee subiectos q pbat
ph. p pol. quadruplici uia su
pta ex quadruplici sili. P
ma sumit ex silitudie rep
ta i reb i aiatis. Sa ex p
tib eiusdem alis. Tertia ex
diusis spẽb aliu. Quarta
ex diusitate sexu i spẽ hũa.
P sic p. Na nuq alia mixta c
debitu ordie efficiut ad
unu n sit i ad pdñans i alioz.
ut si plẽs uoces efficiut ali
qua armonia o i dare uoce
aliq dñantẽ s q tota ar
monia diiudicatur sic et si.

pla elemta ccurrt ad cstitu
tione eiusde corpis mixti. o i
dare aliq alimtu pdñans
s q illi mixto cpetat debi
tus mot. aut debit situs.
Inde e g q i oib mixtis
dñat tra q oia talia sut
grauia et nalit deorsu ten
dut. Qr si sic e i reb i aiatis
q nuq aliq pla cstituut na
lit ad unu n ibi nalit ad sit
pdñans cu societas hoiu sit
nalis. q e nalr sociale ut su
pius diffusius pbat nuq ex
plurib hoib fiet nalr una
societas ul una politia n
nale eet eis aliquos pncipa
ri et aliquos suire. Sut g ali
qui nalr dñi et aliq nalr sui.
Sa uia ad iuestigadu h accipi
tur ex hijs q iueni i ptib
eiusdem aial. q'lib ei aial tanq i
ptes et ĩles diuidit i corpa
aiam. ubi aia e. q. dñs et corp
e qsi obsequs et obediens. corp n
posse se ipm dirige ad opa de
bita. S diriq ad hi opa mi
tutem aie. Cu g multi hoiu
cpant ad alios. qsi corp ad
ad aiam. se eos ee nalr suos.
Sut ei aliqui carentes pru
dentia et itellectu no ualentes

se dirigere in propriis debitas. Expe-
dit ergo eis ut dirigantur ab a-
liis et ut aliis sint subiecti. Sicut ergo
in homine intelligo et bene disposito
anima dominatur et corpus obedit. Sic in poli-
tia bene ordinata sapientes de-
bent dominari et insipientes dominis
obedire. quia hii comparantur ad alios
quasi corpus ad animam et quasi organum
ad artificem. Contingit tamen aliquando
magis dominari ingratos quam sa-
pientes. sed hoc accidit ex perversita-
te politie. Nam sicut in homine pe-
stilente et habente animam perversam corpus
et sensualitas dominatur contra magis quam
anima vel ratio sic in politiis perversis
legibus et corruptis magis dominantur
ignorantes quam sapientes. Quar-
ta via sumitur ex diversis speciebus aliorum
ut ex homine in aliis animalibus. Homo est
ut supra dicebatur naturaliter dominatur
bestiis. Videmus enim multas bestias
domesticas. ut canes et equos
in multis consequi salutem per presentiam homi-
nis quam extra ipsam industriam consequi non pos-
sent. Expedit ergo eis et naturale est
ipsis subici hominibus ergo eo quod per eorum
presentiam dirigantur et salventur. Di-
cunt insipientes comparantur ad industriam
sicut bestie ad homines eo quod carentes
deficientes prudentia nesciant se ipsos
dirigere. Sic naturale est bestias servi-
re hominibus sic naturale est bestias
servire hominibus. Sic naturale est ingratos
subici prudentibus. Expedit ergo eis
sic esse subiectos ut per eorum indu-
striam dirigantur et salventur. Quin-
ta via sumitur ex diversitate et
servitute vel ex comparatione virorum ad fe-
minas. Videmus enim virum eo quod sit
melioris complexionis naturaliter dominari femi-
ne quia ut dicitur primo politicorum quod habet consilium
invalidum. Contingit tamen enim aliquos homines
inter alios plus deficere a ratione usu
quam femine communes. Sed expedit eos naturaliter
esse subiectos. Licet sunt ergo aliqui
in quo naturale et naturaliter expedit so-
cietati humane aliquos servire
et aliquos principari. ut in principio capi-
tuli dicebatur. Cap. xiiii. quod preter
servitutem naturalem que est quasi servitu-
s ipse est dare servitutem legalem et positi-
vam.

Sicut preter ius naturale per con-
silio (?) oportunum dare leges ali-
quas positivas secundum quas regentur reges
et civitates. sic iustum fuit con-
ditoribus legum quod preter servitu-
tem naturalem secundum quam ingratos debent
servire sapientibus esse dare servi-
tutem legalem et quasi positivam secundum
quam debiles et victi servirent vic-
toribus et potentibus. Est enim iustum
legale ut recitat philosophus politicorum
superatos in bello servire superan-
tibus. Videtur autem hoc iustum quia secundum philosophum
est secundum quod et positivam triplicem contingit

itatem habent. quarum prima ex condi- toribus legum sumitur. ¶ Secunda ex defensione patrie. ¶ Tertia ex salute debellatorum. ¶ Prima congru- itas sic patet. quia est dominans ut dicitur in politica. hominem aliquem excessum in forma. hic autem excessus duplex esse potest vel secundum animam vel secundum corpus. Nam homo quilibet naturaliter ex hiis duabus parti- bus est compositus. Excessus autem secundum bona anime est. quidem. excessus simpliciter eo quod illa bona. bona simpliciter dici possunt. Excessus vero secundum bona corporis non ita est simpliciter secundum quod eo quod hec bona non sunt dicta sicut bona anime et deficiant ab illis bonis. propter quod bonum dominium est quod dicitur 3 politice quod si diceremus aliquos digne dominari qui excedunt in bonis corporis. ut qui sunt pulchri et fortes multo dignius est hoc dicendum in anima ut dicamus aliquos dominari. qui excedunt in bonis anime. Nam anima est principalior corpore. Sapientia igitur et bonitas que sunt bona anime reddunt dominium naturale et simpliciter. Sapientes et bonos dominari ignorantibus et pravis. Sed civilis potentia et fortitudo corporis que sunt bona corporalia et exteriora non faciunt dominium simpliciter naturale. sed magis faciunt ipsum legale et positivum. Ad hoc enim superans in bonis corporis ut in fortitudine vel in

civili potentia dominetur quos de- bellavit non est iustum naturale. sed secundum permissionem legis. verumtamen iustum aliquo modo esse congruum. sic quod dominentur legum conditores. Nam cum legum latores sint homines quibus magis sunt nota bona corporis et ex- teriora. quam anime et interiora. videtur daret iudicium de aliquo esto in- sit sunt legum latoribus ut superantes in bello congrue domi- nentur aliis superatis eo quod talis excessus notior sit quam alius. Unde et philosophus ait iustum et esse et diffinitum dominium secundum bona anime quam secundum bona corporis. Sed ut ait non similiter est facile videre pulchritudi- nem anime et corporis. ¶ Secunda congru- itas sumitur ex defensione patrie. Nam ut homines fortiter bellarent pro defensione patrie civitatis et regni. In favorem communis boni et defensionis patrie inventum est ut superantes in bello dominentur su- peratis propter quod etiam virtuosos et sapientes et bonos non resistere conditioni legali quia omne bonum commune bono privato est preponendum. ¶ Tertia congruitas sumitur ex salute de- bellatorum. Nam propter hanc legem multotiens superati in bello sal- vantur homines enim alios debellan- tes promptiores essent ad homicidium dandum. Si sciret se exceis ullam

utilitatē ꝯsequtores. Si
cui cogitat eos acquirere sibi uel
reseruare ipsos ppter utilitatem
quam inde ꝯsequi sperat. Unde seruus
secundum unam ethymologiam dicitur
a seruando quia tales quandoque uicti
bellis reseruant in bello et non occi
duntur. ut possint ipsos possi
dere quasi seruos et ancillantes. Cap.
xv. quod preter seruitutem uel ministra
tionem naturalem et legalem est dare mi
Possumus dicere. iiij. esse stratem
per maneriis ministrorum. conductam et
nam aliqui sunt tales naturaliter aliqui
ex lege. aliqui ex conducto. Ali
qui. quartum ex uirtute et dilec
tione. Omnis ergo minister. uel est bar
barus uel impotens uel mercena
rius uel uirtuosus et dilectiuus.
Barbarus est dicitur qui se quasi silue
stres et nascuntur se ipsos dirigere
propter quod tales contingit esse naturaliter
seruos. ut est per philosophum manife
stum. deficiunt enim in bonis anime
sed quorum excessum contingit aliquando
dominari. Impotentes uero contingit
esse ministros ex lege ut siquis
in posse deficientes et non ualentes
debellantibus resistere ex pro
mulgatione legis debent eis
seruire et ministrare. Mercena
rios uero contingit esse ministros ex
conducto. Ille enim mercenarius
dicitur qui principaliter mercedem intendens

dilectiuí.

natr

obsequitur et a quo mercedem ex
spectat. Sed boni et uirtuosi sunt
ministri ex uirtute et dilectione.
licet enim dignum sit operari mercedem
suam. et non sit congruum aliquem
propter stipendiis militare. principaliter
tamen in ministro debet quis in
tendere bonum. Si autem intendat in
cedere aliquod temporale licet debet esse ex
consequenti. Oportet autem dari mi
nistrationem conductam et dilecti
uam preter ministrationem naturalem quam secundum
legem. Nam quia est in nobis corrupto
appetitu non semper reseruamus or
dinem naturalem ut plurimum principa
patus se peruisi. Nam ingenuitatem et
principari bonis anime non aequaliter
ministrare et seruire uolentibus
posse et intellectu. Rursus quia conti
git aliquem plures esse ex nobili ge
nere ortos toto tempore uite
sue agere aliquod iustum bellum
ut ex eo debeat possent acquirere
aliquos ancillantes et seruos.
Nec ergo tales omnino sufficiunt ministris
ad supplendam indigentiam dome
sticam; oportet esse aliquos mi
nistros conductos seruientes in
tuitu mercedis et aliquos dile
ctiuos et uirtuosos ministrantes
ex amore boni. Ad hos autem
ministros quos uirtus et amor boni
inclinat ad seruiendum. decet prin
cipantes se habere quasi ad filios

a deceƺ eos regē nō regiē ſu
bi. ſʒ mag̃ q̄ ꝑ̄nali a regali.
¶ Poſſūt aūt ꝯ̄pleri iīa oñdere
tales miſtros ſiq̄s ēē ꝯtigat
mag̃ honozados a ꝑm̄oiados
q̄ ceteros. ¶ P̄ ūa ſūt ex di
g̃tate ꝑ̄oꝝ ꝯſiſtrātiū. ¶ Sa
ex unitate a ꝓpinquitate q̄
hñt ad ꝑ̄ncipātē. ¶ P̄ ūa
ſic pꝫ. Naꝫ ſp̄ dig̃oꝛib̄ ſūt am
plioꝛa bñficia tribuēda. Cū
ḡ ūtuoſius ſiuēs ex adoze ho
neſti a ex dilectē boī digoꝛ
ſit mechano qui ꝑ̄ncip̄ ſuit
ex ꝯducto. a ex mcede. a di
gnioꝛ ē ſuiēe ī amoꝛe ho
neſti. ſʒ qꝛ ē ſupat̃ a oīo ſit
melioꝛ b. ābaro qui miſtrat
eo q̄ neſciat ſe ipm̄ dig̃e ade
ficiat a dōis uſu ex ipſa dig
tate miſtrāte. pꝫ hui miſtrāt̄
a ꝑ̄ncipāte ēē mag̃ honorād̄
a ꝑm̄oiados. ¶ Sc̄a via ad inue
ſtigādū h̄ 'ēaꝫ ſūt ex unita
te a ꝓpinquitate q̄ hñt hi
miſtri ad ꝑ̄ncipātē. dig̃ ē
ē ut ptes ꝓpinqoꝛes fonti
pl̄ ꝑfruūtū aqua. ſic ſi
oīs amoꝛ q̄d aꝫ ūtutē ūni
tiāꝫ a ꝯmetiāꝫ hĩc ē ut ulē
dr̄ ḋ. uiij. ē. di. no. miſtrātes
ꝑ̄ncipi. ī ex mcede ꝑ̄ſi ſic ca
moꝛe magis ſʒ uolūtateꝫ
ꝯiūcti ſūt ei q̄ alij. ſic dig̃
ē ipōs plus de iſtuētia recipe
a ampli honoꝛū a ꝑm̄ia
a ꝑ̄ncipāte. Cap. xvi. q̄ ī
domib̄ regū a ꝑ̄ncipū ſūt
miſtris officia ꝯmittēda.

In domib̄ regū a ꝑ̄n
cipū miſtris officia ꝯ
ꝑ̄ſtantū ut aliqui poſſit mē
ſis aliqui miſtitutoīn equo
rū. aliq uō alijs ꝑut requi
rit mod̄ domeſtiē q̄tū ad
ꝑ̄ſes ſpectat tā ſūt atten
denda. Videlꝫ ordo miſtrā
di. facilitas exequēdi. a ꝯ
dicō miſtrātiū. ¶ P̄ ēa ad
tēdend̄ ē officia domeſtica
ſic ēē ꝯmittēda miſtris. ut
ꝯſuetū ibi debit̃ ordo i
miſtrādi q̄ maxiē ſi ꝯtig̃.
Si nūq̃ offōꝝ aliq̄ ꝯmuta
tur miſtrās plib̄ ī illi ꝑ̄ſes
ſīt ſb aliquo uno cui q̄ ar
chitectores ſic ꝑ̄ncipali
ūtē ēē offōꝝ ꝯmiſſiū. Ra
tio hui aſſig̃tū. ſo. pol. ū ē
q̄ alii actius ſuuīt miſtri
miſtrātes q̄ pauci. Nā cū
mltis id miſtiū ꝯmitēt
ſepe illd̄ negligiē. nā ſepe
quilꝫ miſtrātiū hi miſtiū
negligit credēs q̄ aliud
exequat̃ illd̄. Vbicūq̄ ē ē

"ex amaut

… miſtris officia ꝯmittenda

// ubi est confusio non multitudo

multitudo illa reducatur ad ad
unum. Sicut enim intendimus in universo
quod ipsum est maxime ordinatum eo quod
multitudo entium existentium in
ipso reducitur in unum primum ens. ut
in unum deum a quo omnia ordinantur.
Sic quelibet multitudo si debet or
dinata esse debet reduci in unum ali
quem a quo ordinetur. Et si multi
tis ministris committit offici
um ad ne negligatur et ne
fiat confusio et inordinatio preficien
dus est unus architector mi
nistris illis cui sit sollicitudo
et ordinare illos. Est hoc autem
documentum maxime necessarium in
gubernationibus domorum rega
lium vel propter magnitudinem officia
ordinariorum ministrorum committi mi
nistris multis eo quod unus non suffi
ceret ex se quod oportet (?). Est ergo in
commissione officiorum attendendus
ordo ministrorum. Secundo debet intendi at
tendi facilitas exequendi quod
maxime non contingit si eidem non com
mittantur officia plura et diversa.
Ideo autem hic habet (?) ex hiis que
dicuntur .iiii. politicorum. Debemus enim sic
considerare quod sicut se habet magna ci
vitas ad parvam. sic se habet ma
gna domus ad parvam. In magna
enim civitate ut debet esse finem
quantum politicus non sunt congreganda
officia a principante. ita quod eidem
committantur diversa officia vel
diversi magistratus. quia committi debent
magis officia a principante. In
civitate enim que habet numerum ut ci
ves per se sufficientes non possunt ad
faciliter exequendum officia multa. Sed
in parva civitate vel in parva vil
la vel propter paucitatem hominum
non multi possunt possidere in of
ficiis et ideo officia commissa que
magnam curam habent numerum con
gregari possunt officia et magistratus,
ita quod eidem diversa committantur.
Quod ergo dictum est de civitate parva
et magna intelligendum est et de parva
et magna domo. In domo enim par
va non pauci sunt ministri. et ubi
officia modicam curam habent non est
inconveniens plura officia committi
eidem possunt enim debent esse adeo mo
dica quod a faciliter idem possunt esse
tot ministri in se et custos non
sit possit. Sed in domibus regum
et principum ubi est multitudo mi
nistrorum. et ubi officia maximam curam
habent. Sunt omnino officia precludenda
et distinguenda ab invicem se plura omit
tenda eidem non impediatur felicitas
exequendi. Tertio in commissione officiorum
considerandum est conditio ministrorum
Sciendum est ministros in nobis convene
runt deficere. Nam aliqui male.

exequuntur opus iniunctum. quales sunt acci-
pientes et defraudantes iura
legalia. Aliqui vero exequuntur
male
iniquum. sed hoc non est ex malitia volun-
tatis. quia ipsi diligere bonum volunt.
Sed hoc contingit ex hebetudine intelle-
ctus. Sunt enim hebetes et improuidi
propter quod licet ipsi non accipiant nec de-
fraudent. permittunt tamen quod alii
diuitias intelligentes nec per insipien-
fidelitas
tiam defraudent. Fidelitas autem
cognita habet prouidentiam tem-
poris. ipsorum enim cor lumine uti
non possunt. Sed si prouidentia temporis
et diuersis officiis commissis fi-
deliter se gessit. fidelis est commenda-
dus. prudentia uero cognita habet pre-
quam diximus in precedenti libro. ut si aliquis
sit mediocris. prudens. cautus. et
circumspectus et alia que in di-
uersis pertractata sunt reputandus
ab hoc semper magis et minus. prout
magis et minus participat con-
ditionibus illis. Cap. xvij. quod
a regibus et principibus prouiden-
da sunt indumenta ministris.

Quia apparet regis maie-
state esse si suam familiam
debito modo gubernet. et si ei de-
bite et ordinate necessaria tribuat
et per debitam prouisionem indumen-
torum maiorem uirum facere ad hono-
ris statum. ut instruantur reges
et principes qualiter esse hoc sciant ha-
bere honorifice et priuatim
videndum est qualiter sint exhiben-
da indumenta ministris. Ad
cuius evidentiam sciendum. quod esse hoc quod
ad presens spectat. primo. sicut ad
decentiam. secundo. regis ma-
gnificentiam. tertio. uniformitas ma-
gistratuum. conditio personarum.
consuetudo patrie. et congru-
entia temporis. Nam ei decet re-
gem esse magnificum. ut supra in
primo libro diffusius probatur.
decet ipsum erga suos ministros
ostendere se habere debito apparatu
et debitis indumentis. Nam et
licet non ad inanem gloriam nec ad o-
stentationem talia sint facienda.
tamen ut reges et principes con-
ueniant se in suo statu magni-
fico et ne appareant contemptibiles.
decet eos magnifica facere ut
probat philosophus iiij. pol. Secundo esse
uestitum ostendendum est uniformi-
tas ministrorum. Nam ut ap-
pareat ministros pertinere ad unum
principem siue ad unum dominum
reseruata conditione personarum
maxime debet attendi. ut uni-
formiter uestiantur. Quarto est et ad ibi
regum et principum diuisi gradus

p̃r. om̄is ḡ illi qi vno g̃
du cernūtur ul' si mltā ad
inuicē distat eorū in sūt
iduēdi. ut ex ofōrmitate i
duendor. ut ognoscit eos
uni p̄ncipis ēē ministros.
¶ Tertio ēē p̄uisionē induen
tor ofiderāda ē ordo pso
nar. Nā nō oēs decz hr̄e e
qualē induuīta. Intentis
ē domib' nō sol' sūt laya.
s; ⁊ clici. ⁊ itē utrosq; qdā
sūt supiores. quas i statu
ppr qd decz eos ali' ⁊ ali' ēē
ornatos. Sic ē uidem' in
ordine uniūsi. qr ai totū
uniūsū sit qi una dom' su
mi p̄ncipis dei. s. ut plāe
innuit. ph'. xij. meth'. In
hac domo nō ōgaudēt eq̄
li appatu n̄ equali pulchri
tudine. s; ofidāta odiciōe
rez aliq̄ pollēt maiori
pulchritudine. aliq̄ minori
put reqrit ordo ⁊ uitsi uni
ūsi i quo declāt mirabil' o
ditoris sapiā. Et i domib'
regū ⁊ p̄ncipū quar q̄l; p
uanetate ministātiū ⁊ offitor.
Et quodā uniūsū dici pōt.
n̄ omīs ministrātes eq̄ pulc̄o
appatu n̄ eq̄ pulc̄ioni

tis gaudēe debēt. Si ofidā
ta odiciōe psonar sic e; s; m
statū aul; talia sūt ēbu
ēda. ut i h̄ appat. p̄uidēti
⁊ iðusta p̄ncipatis. ¶ Quā
to ēēt h̄ ofidāda ē ofue
tudo prie. Nā ōē i ofuetū.
ur qi turpe ⁊ inordināttū q̄ ē
apud ista solui sūm uidē m
inus adficiam ad illa. ido nr̄
ēē finē. vij. pol'. q' sp p̄ma
amam' mag'. videm' ēter
hoiēs adeo affici ad p̃pas
ofuetudīes ⁊ ad ofūsatiōēs
regiōis ppr. ut si priores
⁊ turpiores sit eas pulc̄o
res ⁊ meliores iudicāt. I
duuītis ḡ. ⁊ i oib' ofūsati
onib' ad decore ē ofuetu
dinē regionū n̄ ofuetudi
nes ille eēt penit' corrupte
le. ¶ Quīto ēē h̄ ofidāndo
occurrūt ogruenti tpor. Nā
cū h̄ inferiora corpa regant
p superclestia put uariāt
tpa ⁊ put diuersificat moti
tio celestis. pōt. ados. i
duuīta ⁊ celestia talia desu
ētia ad idigeri uite sūt
uarianda. Cap'. xviij. q' ē
curialitas ⁊ q' decz ministros
regū ⁊ p̄ncipū curiales ēē.

Dicetur autem civilitas se-
bilis ad nobilitatem morum
iustitia legalis se habet ad impletio-
nem legis. Nam ut inferius
patebit sic legalis iustitia est
quodammodo omnis virtus. quia lex
de omnibus virtutibus ipsum videtur. Sicut
civilitas est quasi omnis virtus quia no-
bilitatem morum quam omnis virtus deca-
ret. ¶ Postremo est distinguendum
duplicem nobilitatem unam secundum
opinionem, ut nobilitatem generis
et aliam secundum veritatem ut nobili-
tatem morum. Nobilitas autem
in excessu aliquem bonum significare videtur.
Nam nisi quis diceretur vere nobilior
alio nisi in aliquo excederet illum.
Quia ergo duo sunt genera bonorum quia
quaedam sunt bona magis secundum opi-
nionem ut exteriora et extrinseca. quae-
dam vero sunt magis secundum veritatem,
ut virtutes et bona animae sic duplex
nobilitas habet esse. Una quae fun-
datur in excessu magnorum bonorum
secundum opinionem. Alia vero quae fun-
datur in magis bonis secundum existen-
tiam et veritatem. Homines vulga-
res autem [?] non percipiunt nisi sen-
sibilia bona. et exteriora vel [?]
nobilitas generis ditat et
civilis potentia. Ergo praecessit excessit
ex genere honorabili vel exteriori [?]

vel ex potentibus aliquis et antiquo
tempore quod sic memoria ipsorum. progeni-
tores suos fuisse potentes dicuntur
habere nobilitatem generis. et per-
sona est nobilis secundum reputationem
et famam et opinionem. Verum tamen nobilitas
secundum excessum virtutum et bonitatem
morum. ¶ Tamen quia numquam fama
totaliter perit et quod communiter dicitur impos-
sibile est falsum secundum totum ut vult
ille philosophus vii ethicorum. Ideo vulgaris
tas opinio aliquam probabilitatem
innuit quod nobiles genere sunt nobi-
liores moribus quam alii. Nam ut dicit philosophus politicorum
sicut ex homine nascitur homo et ex bestiis
et ex potentibus potens. Nobiles
ergo homines qui cum pluribus consueverunt
quam experti. ut plurimum sunt poten-
tiores aliis. et quia multi oculi in
ipsos respiciunt oportet plus vere-
cundari et dedignantur operari tur-
pia quam alii. ¶ Sic ergo nobiles
homines secundum genus sunt in statu in quo
probabile est eos esse potentiores aliis.
Sic probabile est ex bonis bonos et ex
potentibus potentes oriri quia sunt
ex nobilibus natalibus orti dicuntur
esse nobiles secundum opinionem. quae opinio
probabilitati innititur et tales [illegible]
per [illegible] probabile est esse pru-
dentes et bonos. ¶ Huic tamen pro-
babilitati aliquid subest falsitas. quia

ut vult phus in pol. nam aliter ulterius quod
hec fuerit militaris tamen non potest
h[illegible]entur. Item dicimus esse nobiles genere
qui generantur antiqua nobilitate et
sunt per divicias aliis secundum mores.
Sic igitur nobilitas generis est nobi
litas magis secundum opinionem. morum
vero nobilitas est secundum existentiam et
veritatem. unde dicimus esse nobiles genere
esse nobiles secundum mores. Sed
quia curialitas videtur esse talis
cum ipsa non videtur secundum nomine
nobilium et magnorum et quorumque
nobiles secundum mores esse supponi
est. Item videtur esse curiales habere
mores nobiles propter quod curiali
tas quasi quedam morum nobilitas vi
detur. Considerandum quod curialitas
quodammodo omnis virtus presupponit
ad nobilitatem morum. Sicut
legalis iustitia est tota virtus
per respectum ad impletionem
legis. Precipit enim lex omnem vir
tutem. ut precipit non mechari
quod est opus temperantie. non dimittere aciem quod est
opus fortitudinis. et sic de aliis
virtutibus. Sic nobilitatem morum
consequitur omnis virtus propter quod curialitas est
quodammodo omnis virtus. Item dicimus
eos curiales qui primitus exhibuerunt
moderata dona quod est opus curiali
tatis liberalitatis. Sic et curi

ales propter sine eo quod se habent
in magnis sumptibus quod est opus ma
gnificentie sic curiales et comme
nsales qui non nimis excedunt
vel deficiunt commoditer quod est opus
temperantie. Item curiales dicimus
se habere erga suos cives sui
cas in amicis [illegible] sufficientibus
vel affabilibus quod est opus eutra
pelie. Item quis curialis vel equalita
tem servat aliis affabilis et hy
laritate alios recipiat quod est
opus affabilitatis. Item quia sicut
universaliter quodammodo curialitas
est omnis virtus. Item quia ipsa est potius
consequitur specialis et iustitia legalis
et curialitas ut siquis sibi
concedit sua propter largitur.
Sed habet quod ei placet virtus actus
liberalitatis. Item ut impleat legem.
quod lex precipit. iustitia legalis.
Item ubi vero agit. quod et tales mo
res nobilium curiales. Sic
pluralitatem affabilitatis quos cum aliis
conversentur. Sed habet quod ei placet
liber opera affabilitatis est. Sed ut in le
gem impleat iustitie legalis est.
Quia vero ut fuerit mores curie
et nobilium curiales esse dicuntur.
Sed ut est ultra facientes opera vi
rtutum ut larga sua aliis largi
entes. non agentes hoc quod omnis

placeat expendere nec quod dece-
tet in dando quod facit liberalis non
quod expedit velit ipse legem habe-
re pro proprietate quod facit legalis. Si qui
voluerit retinere mores curie
et nobilium quos decet dare vel
esse propter quod tales curiales dici
debent. ¶ Advertendum tamen quod licet cu-
riales sit omnis virtus propter tamen
anthonomasiam largi et affa-
biles curiales dicuntur quia in curiis
et in domibus nobilium in multis con-
versatur cum omnis humanitatem ex-
teriora bona potissime largitas que
ad sumptus et affabilitas que ad
conversationes requiritur in ipsis. ¶ Osten-
so quid est curialitas de levi pro-
batur decere ministros regum et prin-
cipum curiales esse. Nam decet re-
ges et principes eo quod sunt in
maximo nobilitatis gradu
habere mores nobiles et curia-
les ministros quos in domibus decet
suos dominos imitari esse curiales.

Capitulum xiv. quod reges et principes erga suos ministros debeant se habere.

Ostensum est quales debent
esse ministri regum et principum quod
debent habere mores nobiles
et curiales. Nam sicut decet cives
ut debitam politiam servent
esse iustos legales. Sic decet

ministros dominorum ut servent de-
centiam curie et honoris sta-
tum curiales esse. Viso ergo si summus
quales oportet esse ministros. Re-
stat ostendere qualiter reges et
principes et alii dominantes er-
ga eos debeant se habere. De-
bitus autem modus se habendi circa
ipsos quinque videtur consistere. ¶ Pri-
mo ut eis debite officia commit-
tantur. ¶ Secundo ut ad officia com-
missa debite sollicitentur.
¶ Tertio ut sciatur qualiter cum
eis est conversandum. ¶ Quarto que-
libet sunt ipsis committenda consi-
lia et aperienda secreta. ¶ Quin-
to et ultimo oportet considerare quales
sunt beneficiandi et quomodo sunt eis
gratie impendende. ¶ Primum autem horum
aliquantum est ex habitis manifestum.
Nam si ministri constituendi in aliquo
officio vel in aliquo magistratu oportet
esse fideles ne defraudent et prudentes
ne decipiantur quanto plus con-
stat de eius fidelitate et pru-
dentia tanto sunt ei maiora of-
ficia committenda. Nullus autem
ad plenum potest experiri de vo-
luntate et fidelitate alterius nisi per
diuturnitatem temporis. Ut vult philosophus
viii. ethicorum. Et ubi dicitur. In proverbio
dicitur esse quod non sciunt ad invicem an

mltos modios sal' osuere.
sicut a de parent' alie n plene
ostat n prouenni tpe p̄roi
mus ipor parent egisse. Si g
in sint ministris officia omitte
da q p prouendi sint ipius
magnitib'. Vt de eor fide
litate a parent' sciat expim
tu q sic obligat eos se h̄re
i illis poter eis ulteriora co
mitti. ¶ Sint tn diligent
osiderādo q q incōs nup
ditator ad nouo ascendetu
ad altu statu. Vt dr retho.
fo. ut plimu sunt peiores
morib' alior. Si g ppo ito o
officior exgnē uili sunt assu
pti. dat q i aliqb' puis ma
gistra uireat a fitel' se ge
ssisse. n statu assumdi sunt
ad officia nimis alta. Sz gra
dati a prouenia tpa e ha
benda d ipis expien pusq
ad ad altu ascendat. ¶ Viso
quo ministris sint officia. vide
restat quo sint i omissis
officiis sollicitandi. p se ei
ipos h̄re curā a sollicitu
dine d ministris n dec magni
dnos u reges a pncipes. na
ut dr p. pol. q h n h̄t ad ma
gnitu. vn' l ecluri q quib'

potestas ut h intet. pa
rator acap huc honorem.
Ipi n ad aml' inuit. aut x
phane. Reges g a pncipes
quos dec e magnos dec
opari. pauca a mag. v dec
ipos sollicitari e ea q dec
te spectat. ad ho oe a ad re
gum reg. Hec aut sit illa
int lib patebit. Sollicitari
n oe quoscūq ministros
a uelle se d q̄lb'cūq minu
tis intromitte. nllaten dec
ipos. ¶ Hec uiso. Restat o
dere tertiu. vitz qualr cu
ipis sit ouersād q aliquo m
trad ph. iiii. eth. n ult q
ad humiles dec magnum
ostēde se magr. Reges g
a pncipes quos dec e x
magnos ad ministros pp
q r eor s ificies a humiles de
bet se ostēde modatos. q
erga eos uelle se h̄re in
nimia excellen ut plane
tradit ph n e urtuosu. sz
honosu. Ad sit tene ita
lib' mediu a e modatu.
Sicu p3 ex hiis q dixi. v. pol.
u dr q p sola pncipis n d3
ppe seuia. Sz reuenda. no
g dec pncipes tm familiares

‖at

se exhibere ministris ut liberalium
locupletat eos apparet autem
et honestus. In omnibus enim ut tra
ditur .iiii. ethicorum medium laudatum
et extrema vituperantur. Est autem
advertendum quod aliquando saluificans esse
laudabilis alicui vel in multis quod
non esset laudanda in rege. Omni
no reges et principes magis se
exhibere quam alios et ornare se esse
personas magnificentes et reveren
dos quam alios. non ad ostentationem,
sed ne regia dignitas contempnatur.

Capitulum quales sint ministris of
ficia committenda et quibus sint er
ga eos solliciti et qualiter sint
eis officia committenda et quibus sint
eis beneficia exhibenda. Dice
batur enim supra diversos esse manie
ries famulorum. quia quidam sunt
servi naturaliter. Quidam ex lege. Quidam
vero serviunt principaliter propter mercedem.
quosdam vero decet servire propter bonum mo
vet amor et dilectio principis
magis quam merces aliqua quam inten
dunt habere cum serviunt. Servis naturaliter
non sunt committenda secreta nec con
silia. quia ut supra dicebatur
nunquam est quis naturaliter servus nisi sit
insipiens et ab usu rationis defi
ciat. de hiis autem loquens est fine
primi politicorum ait quod servus quidem
habet consilium in aliorum. puer autem
habet ipsorum. Servus autem omnino
habet non consiliativum. Sic autem servis
ex lege dicuntur sunt officia consilia.
quia tales ut plurimum magis ser
viunt ex timore quam ex amore. Nec
quam mercenariis sunt committenda se
creta. quia tales non perfecte amant princi
pis bonum sed mercedem principaliter amant.
Sed hiis qui ex amore ministrant
si per continuitatem temporis ostendunt
ipsos esse benivolos fideles
et prudentes possunt eis aperiri
secreta magis et minus prout ob
eorum fidelitatem et prudentiam persone
principis plus constabit. Qualiter
pro laboribus sint beneficia exhi
benda ministris quia ut dicitur di
cebatur esse tractatum de hiis in
parte posita. Nam reges et princi
pes in quorum potestate est multa
tribuere, mercedes ministrorum re
tinere non debent. Sed debent ipsis
maiora et minora beneficia
tribuere, prout apparebit ipsos
magis vel amplius meruisse. Capitulum .xx.

Quales ministros regum et principum et
aliorum nobilium tam recipientes
Dicto quales debent esse ministri
ministri regum et principum et

ministrantes in rege
in delectationibus habeant.

Cap. xx. q[uales] ministros regum et principum et aliorum nobilium
... clarius habendum

q̄lr reges ⁊ p̄ncipes debeāt
se h̄re ad ip̄os. Restat ut di
cam̄ qualr in illis p̄ncipū ē
eloquia h̄re se debeāt tā ipi
reges ⁊ p̄ncipes ⁊ oīs reci
bētes cibos q̄ ministrātes p̄
sum̄ aūt duplici via ostēde
q̄ n̄ dec; in illis regū ⁊ p̄nci
pū ⁊ ulr̄ oīu; nobiliū ul' ā
oīū quāꝫ h̄ndāe eloquiis.
Ṗrīa via sumit̄ ex eo q̄ h̄ repu
gnet ordini nāli. Scđa ex eo
q̄ obuiat bonitati moꝝ. Ṗ
ma sic p;. nā ut dic̄ pħs poll'.
tic̄ s; nā; nunq̄; p̄ficit̄ q̄n
unū organū ordinatur ad un
um op̄. Immo q̄ i opib; n̄c.
n̄ d; ēē ofusio cū opa ēi sit̄
ab ip̄o deo ⁊ itelligētijs or
dinata. Dato q̄ n̄ faciat
dec; organū ad duo opa. ne
sit i opib; ofusio ⁊ ne unū
ipediat̄ ā ot̄ nāle; ordinē
ē cū p̄ organū icēdimᵉ ēca
unū illoꝝ opꝝ si p̄ t̄pe nō
cessem̄ ab alio. Ter cū s;
pl'b; i ē ōaīa lig̃ ogruat in
duo opa n̄c. ut i gustū ⁊ lo
cuciōē; ē nāle; ordiē; ē cū
h̄ organū exercem̄ ad ī op̄
q̄ ē gustare i mēsa t̄pe ome

stiōis. Quare t̄pis n̄ cessam̄
ab ope alio q̄ ē loqui. repu
gnāt̄ g̃ h̄ ordini nāli. Scđo re
pugnāt̄ bonitati moꝝ. Nā si re
cubētes i mēsa circa mēsā lo
quiū isistant. q̄ unū ū ē loqa
m̄ltiplicat̄ ⁊ t̄ p̄ies habūdā
tes. Immo q̄ i calefcā ⁊ aucaces
h̄ēt̄ ī u̇ba p̄rūpūt. Ṗrohibi
tū ē ē mag̃ ebrij q̄ sobrij. Re
ges ⁊ p̄ncipes quos dec; ma
xīe t̄pacos ēē. ⁊ obseruare
ordīē; nāle; oīo īllis m̄ēs
ordināre debēt. ut recūbētes
i m̄ltū loqa n̄ prorūpāt. Dec;
⁊ ī ulr̄ nobiles ⁊ oīs aues
q̄ ogruū ē ā ⁊ ip̄os p̄ticipa
re u̇tutes ⁊ bōs mores. S;
si recūbētes ne tollat̄ nāl'
ordo ⁊ ne i t̄pati appāāt dec;
in illis s̄monū multudiē m̄ltī
tudinē. dec; ā ḡ ip̄os m̄istrā
tes ne neglicāt̄ ⁊ impediāt̄
ordo ⁊ dispō m̄istrāōis. Immo
si ad m̄sas regū ⁊ p̄ncipū
sp̄ aliq̄ utilia legūt̄. ut sic
cū fauces recūbētiū ⁊ abū
sumūt eaꝝ aures doctrīā p̄ti
apiāt̄ ēē oīo decēs ⁊ ogrū.
Ordināre ḡ debēt reges ⁊ p̄;
apes ut laudabiles ostuē

tutiones regum. Si tales sunt in
scripto redacte vel alia lauda-
bilia gesta predecessorum suorum
et maxime eorum qui sancte et religi-
ose se habuerunt ad deum et qui iu-
ste et debite regnum rexerunt
legerentur ad mensam vel ad mensam
legeretur liber de regimine regum
et principum. ut et ipsi principan-
tes instruerentur quales princi-
pari debent et alii erudirentur
quomodo principibus obediendum.
hec ergo et alia utilia sunt vulga-
re ydiomata. ut omnis persona et
exterius posset in mensis regum
et principum legenda. ¶ His
ergo sic pertractatis de regimine
domus. licet quedam alia preclara
dici possent. tamen quia non omnia
preclara. sed necessaria con-
dunt, proponimus cum silentio pertran-
sire. imponentes huic secundo
libro. in quo de regimine domestico
secundum modulum nostre scientie artem
tradidimus finem. Nisi ei auxilio a
quo omnis bonitas et sufficientia
habet esse. Incipiunt Capitula prime
partis. tertii libri principalis
de regimine regum et principum.

1 ¶ Quod communitas civitatis
est aliqua communitas principalissima et est
alicuius boni gratia constituta.

2 ¶ Quot et que bona habemus conse-
qui ex constitutione communitatis
politice que civitas nuncupatur.

3 ¶ Quod naturale est homini animal civi- […]
le non obstante quod contingit ali-
quos non civiliter vivere.

4 ¶ Quod ex dictis probari potest civita-
tem esse quod naturale et vivere naturaliter
esse aliqualiter politicum et civile.

5 ¶ Quod propter constitutionem civitatis uti-
le fuit in vita humana esse constitutam.

6 ¶ Quod diversi sunt modi ge- […] reg.
nerationis civitatis et reg-
ni et quorum habet tractatum liber in quo
determinatur de his regimine dicere.

7 ¶ Quod socrates et […] […]tatem
plato dixerunt civitatem or-
dinatam esse. quod sequitur de civili.

8 ¶ Quod non omnia civitatem […] regi.
mutatum et conformationem huius
ut socrates et plato statuerunt.

9 ¶ Quod non expedit civitati
omnia esse communia ut socrates ordi-
navit. et quod reges et princi-
pes hoc debent cognoscere.

10 ¶ Quot mala sequerentur si in civi-
tate uxores et filii ponerentur.

11 ¶ Quod expediat […] esse communes
civitati possessiones esse proprias
et quomodo communes.

12 ¶ Quod reges et principes non de-
bent sic disponere civitatem.

[…] liber principalis de regimine regum et principum

quod milites ordinem tuendi ad opera bellica non socrates statuebat.

13 Quod reges et principes non sic debent disponere civitatem ut semper idem in eisdem magistratibus.

14 Quod non sic ordinanda || ppoatu. da est civitas ut socrates statuebat.

15 Quomodo socrates posito || tuebatur. scientia regiminis civitatis est hic pste ad bonum intellectum.

16 Quomodo phaleas statuit civitatem ordinandam esse.

17 Quod non oportet possessiones esse equatas ut phaleas statuebat.

18 Quod principalis intentio legislatoris debet esse esse rempublicam concordem et cupiat et non esse equalitatem possessionum ut phaleas.

19 Qualiter fuit poli || ordinavit. titia ypodomi et quas ypodomus philosophus statuit esse regimen civitatis.

20 Que et quot sunt reprehensibilia in hiis que statuit ypodomus esse gubernativa civitatum.

Cap. j. quod communitas civitatis est aliquo modo principalissima et est alicuius boni gratia.

Quoniam esse civitatem communitatem quandam esse constitutam quia gratia cuius omnis communitas sit gratia alicuius boni oportet civitatem que ipsarum constituta est propter ad bonum. placet autem philosopho 3. pol. duplici via civitatem constitutam esse gratia alicuius boni. ¶ Prima sumitur ex parte bonum constituentium civitatem. ¶ Secunda ex parte civitatis constitute. Prima sic patet. Nam ut dicitur 1. eth. omnis actio et electio bonum appetere videtur propter quod scribitur quod gratia eius quod videtur bonum omnia operantur omnes. Si igitur omnes ordinant sua bona in id quod videtur bonum cum civitas sit opus humanum ex parte hominum constituentium civitatem oportet ipsam constitutam esse gratia eius quod videtur bonum. nec sic est intelligendum civitatem constitutam esse gratia eius quod videtur bonum quod non sit constituta gratia eius quod existit bonum. ¶ Nam cum opera nostra ordinata sint ad aliquod bonum aliquando ad bonum verum quandoque impetum ex natura aliquando ex corruptione nature bonum. Nam ad quod omnes homines habent impetum ex natura. Sic videtur bonum quod tamen existit bonum. Huiusmodi autem est constitutio civitatis. Nam ut videtur 3. pol. ¶ Natura quidem impetus in omnibus inest ad talem communitatem qualis est communitas civitatis.

// Et quod bonum vivere est quod est bonum existit.

quae prospecta ad homines civita-
tem constituentes eo quod habent na-
turalem appetitum ad constituendum eam. Ci-
vitas non solum constituta est gratia
vite. Tamen ad investigationem
horum sunt ex parte civitatis
constitutae per comparationem ad communitates
alias. Nam licet omnis communitas aliquid
ordinetur ad bonum, maxime tamen or-
dinatur ad ipsum communitas princi-
palissima. Haec autem est communitas civi-
tatis quae inter communitates domum vicum
principalissima existit. Licet commu-
nitas domestica ordinetur ad
bonum, quia ad multa bona ut sup-
ra probatum est, communitas vici quae est
principalior communitate domestica
in illo magis ordinatur ad bonum
et adhuc communitas civitatis quae
est principalissima inter communitates in-
ter dictas magis ordinatur
ad bonum. Hoc ergo quia omnis communitas
quae sic communitates est gratia alicuius
boni constituta, maxime
autem principalissima omnium et ea
quae est omnium maxime principalis
et alias complectens potis-
sime gratia boni constituta esse
dicitur. Haec autem est communitas politi-
ca quae communi nomine vocatur civitas.
Communitatis tamen comparatae civi-

// b a

tatis esse principalissima non sim-
pliciter a communi modo. Nam si
communitas domus vici. Est autem
alia communitas principalior civi-
tatis ut communitas regni quae quasi sub
loco dicetur. Ostendimus autem commun-
itatem regni utile esse in multis
et esse principalior communitate ci-
vitatis. Sed quocumque modo communitas
regni se habeat ad communitatem civi-
tatis, sic ut communitas se habet ad
communitatem civitatis. Nam sicut communitas civitatis com-
plectitur domum et vicum et est
principalior communitatibus illis et magis
sufficiens in vita quam communitates
praedictae, sic communitas regni complec-
titur communitatem civitatis et est
in illo perfectior et magis sufficiens
in vita quam communitas illa.

Capitulum ii. quot et quae bona consequuntur homines
ex constitutione communitatis po-
litice qua
uitas

Non sufficit videre laudabile esse
civitatem constitutam
esse gratia alicuius boni ut in precedenti
capitulo probatum est nisi ostendatur
etiam quot sunt illa bona quae ex consti-
tutione civitatis homines con-
sequuntur. Sed tria bona quae ad praesens
spectant tria esse contingit. Ordi-
natur autem civitas ad vivere,
vivere quidem simpliciter, vivere tamen et

incipit.

// b a

// sic quod aliud est esse contentum sufficienter esse

esse. et aliud virtuose vivere. nam esse la
tissimum est vite civili et causa est
quod per vestem cibum et potum aliquo
modo esse participamus. non enim omnia p
ticipant insufficienter esse. sed soli
illa omnia habent esse sufficientes secundum
naturam suam quod secundum speciem suam habent esse
completum. Sic est aliquam rem deficia
at aliqua perfectio competens sibi
secundum speciem. licet possit habere illa res aliquid
ut ipsorum esse. tamen sufficientes
habere non videtur. latius est quod esse quam suf
ficienter esse. Sic et latius est sufficien
ter esse quam virtuose esse. Nam virtute
quod habent electivus a morali et
qua hic loquimur communiter participare
non possunt non rationalia a habentia in
tellectum. Irrationalia quidem autem licet aliqua
secundum naturam suam possint habere esse
sufficientes. si habeant perfectiones
competentes sue speciei. esse tamen vir
tuosum habere non possunt quia ne
queunt participare virtute. Illo er
go modo quo distinguimus esse suf
ficienter esse a virtuose esse distin
guere possumus vivere sufficienter
vivere a virtuose vivere. Nam
licet aliquis esto habeat esse vivit non
tamen oportet sufficienter vivere. et habere
vitam sufficientem non habet ea que
congruunt sufficiunt ad supplendam

indigentiam corporalem. Aliud est
quod vivere aliquid sufficienter vi
vere. Sic et aliud est vivere sufficienter
vivere virtuose. multi enim habent
sufficientiam ad vitam qui propter
malitiam appetunt virtuose vi
vere negligunt multorum quidem a
maioribus bonis est constitutio
civitatis quidem prout homines conse
quuntur omnia per civitatem. Nam
propter vivere consequuntur homines ex
communicatione politica. Quia si non esset ci
vitas homines esse non possent. longum
esset hic bene vivere homines. ut hic et con
tinuo quod vivere politicam secundum
aliquas leges et secundum aliquas
laudabiles ordinationes recta
causas sic vivere. non licet vivere non
bene. Sicut supra patuit et infra
patebit. talis est homo prior
vel homo melior. bonus civis
est alius politicum vel civile. ut infra
patebit. Propter ergo vivere locum
et vivere virtuosum consequuntur homines
ex communitate politica sive ex
constitutione civitatis. ¶ Ex
certa constitutione homines non
solum consequuntur vivere. Sed sufficienter
vivere. Nam unum domum vel
in vico non reperiuntur omnia que
ad vitam sufficiunt. Sed fuit

ciuitas ꝯstituta h̄ns ple
nicos. ¶ Jnq̄z una ex cẽ
ars fabilis. Jn alio textu ẽ,
Jn alio l̃. s; q̄ uarijs idige
m̃ ad supplendã idigẽtiaz
uite. Nũq̃ ei ẽ ciuitas p
fcã. n̄ hitatores ei⁹ iuẽi
re possit oĩa sufficiaĩa ad ui
taz. Cõseqm̄ g̃ ex ciuitate
nõ solũ uiuẽ, ut lõ. s;
uiuẽ sufficiẽt eo q̃ si pfcã
existit. ẽ ꝯtẽtiã oĩu cor
q̃ ad uitã sufficiũt. bñ g̃
dictũ q̃ scribit p̄. pol. q̃ ꝯtas
q̃ ẽ ciuitas ꝯstis ex plib̃
uicis ẽ ꝯtas pfcã q̃ iaz ñ
ꝯms ẽ dicẽ hĩ ꝯtas ẽ h̄ns
tñ oĩs p se sufficiẽ uite.
¶ Tertiõ ex ꝯstitutiõe ciuita
tis ꝯsequit uirtuose uiuẽ.
Naz itẽtio legis latoris ꝯ
ꝯstituẽtis ciuitatẽ ñ solũ
ẽẽ hoc, ut ciues i ciuitate hã
beãt sufficiãz ad uitã. s; ut
uiuãt bñ s; legẽ ⁊ uirtuose.
pp̃ hoc. pol. fcã ciuitas q̃ẽ
g̃ ẽ uiuẽdi grã. Existẽs aũt
g̃ bñ uiuẽdi p̃ modũ. hoiũ
ꝯstituẽtiũ ciuitatẽ fuit
ipõz uiuẽ ⁊ hr̃e sufficiãz in
uita. uiuẽtes ẽ q̃ solitiẽ
nõ potuãt sic in uita suffi
cẽ ꝯstituerũt ciuitatez
ut uni alteius defectũ sup
plẽs hñent sufficiãz i uita.
ꝯstituta aũt ciuitate et
hoĩes pspiciẽtes itueñtes ꝯ
uiuẽtes q̃ ñ satis hr̃e suf
ficiaz i uita ñ uiuãt bñ ⁊
uirtuose ẽi sñ lege ⁊ iusti
tia ꝯstituta ciuitas stare
nõ posset; ordinauer̃ ꝯcationẽz
politicaz q̃ fcã erat ad uiuẽ
⁊ h̄ndũ sufficiãz i uita ad bñ
uiuẽ ut ad uiuẽ s; legẽ ⁊
uirtuose. Sic g̃ tot bõa ꝯseq
mur ex ꝯstitutiõe ciuitatis
bñ dictũ ẽ q̃ scribit p̃o pol. ⁊
uidẽ. qõ qui p̃mi ciuitatẽ
ꝯstituerũt extitit cã maioꝝ
Cap. iij. q̃ h̃ ẽ nãl' hõi ⁊
ãĩal ciuile ñ obstãte q̃ ꝯ
Dubitabit nllꝰ an tã g̃
ciuitas sit ad s; nã ⁊
an hõ sit nãlr ãĩal politicũ ⁊ ci
uile. Naz ea s; nã uũr ẽẽ sp
aliq̃ ut ig̃i si ad sit calefã
bile sp calefaciẽ aliq̃ ẽ hr̃t ẽẽ
ẽ calefactiõis actũ. Ar̃ si ciui
tas qõ nãle ẽẽt alĩ nãlr ẽẽt
ãĩal ciuile nll's reperitur
hõ ñ ciuil'. uidẽm̃ m̃ltos so

aliq̃s ñ ciuil' uiuẽ.

cietatē politicā renuētes
renuētes eligē solitariā
uitā ⁊ cāpestrē. s; hec ⁊ alie
dubitatōēs similes ūr p
cedē q̄ ignatē quō nāle est
hoi ēē aīal ciuile. Nō em̄ ē
sic hoi nāle. sic nāle ē ḡ ca
lefacē ⁊ lapidi deorsū redē
q̄ talia sic eis nālr ꝯpetūt
q̄ ad ꝯriu assuefi n̄ possē
eis sp ⁊ uiq;. Vn̄ q̄ ei totiēs
possꝫ lapis rūsū piciat ꝑ
assuescēt sursū ire. Sꝫ p ḡ
lapis q̄ ē ēē deorsū ten
dit ⁊ igs sp calefacit. hō
ḡ nō sic. nālr ē aīal ciuile. s;
dr̄ eis nālr ꝯuenire. q̄ hn̄t q̄
dā impetū ⁊ q̄dā aptitu
dīez nāle ut ciuilr uiuāt.
que aūt sūt sic nālia exca
su ul' ex aliquo impedimē
to sūt ex aliq̄ cā īpedi pos
sūt lꝫ nāle sit hoi ēē ciuē tn̄
mlti tn̄ ex aliq̄ īpedimēto
ul' ex aliqua cā repuūt ad
derē. Sic lꝫ nāle sic hoi uiuē
ciuilr repuūt. tn̄ mlti cam
pestre uiuētes. ¶ Tangit ā
ph̄s. p. poll'. ta. ōr ꝯuenit ali
quos renuē ciuilē uitam.
p̄ ē fortuā. ¶ Scđo nimia
p̄uitas. ¶ Tertio nimia bo
nitas. Contigit. ē p aliquos ēē
n̄ ciuiles ex fortuā ut q̄ ni
mui paupes existētes nō
possē ciuilr uiuē. Sꝫ cogūt
ciuitatē exire ⁊ agros exco
lere. ¶ Scđo ūū ꝑꝑ hō aliū reo
dētur n̄ ciuil' ē nimia p̄ui
tas aliq ē sic hn̄t appetitū
corruptū ⁊ uolūtatē p̄u
sꝫ q̄ nequeūt uiuē ī socie
tate ⁊ sꝫ legē. īmo ciuita
tē aliq̄ exeūt ul' si n̄ exeūt
aliī expellūt. huiꝰ aūt sūt illi
quos recitat ph̄s. p. pol. ma
ledicebat omerus dicēs.
maledictus ī socia' illegal'.
scelerāē. affectator belli uelu
ti sic sūt iugo exēptus. Sicut
ta uolatilia. ¶ Tertio aliqui
n̄ ciuilr uiuūt. ꝑꝑ nimiā
bōitatē. Vitā ē ciuil' ⁊ ꝯ
iugal' ē uita hō sꝫ ē uita
ut hō. Aliq aūt sūt tāte ꝑ
fcōis q̄ n̄ suffic̄ uiuē ū hō.
Sꝫ renuētes ꝯiugiū ⁊ ciui
litatē eligūt pfcōrē ui
tā. Nā lꝫ qui nubit ⁊ qui
ciuilr uiuit bn̄ faciat. tn̄
qui n̄ nubit ⁊ q n̄ ciuilr ui
uit ut liberi ꝯtēplatiōi

uiuet melius faciat. Est ergo
hō nālr al' ciuile nō obstāte
qd aliquos nō ciuilr uiuē.
Nā quicūq; nō ciuilr uiuit
ñ ex paupertate ul' ex fortunā
hoc accidit ul' q bestia ꝯ scelāt
aliū uigo nō ualēs leges
ꝯ societatē supportare. ul' ē
qn̄ deꝰ .i. diuinꝰ eligēs altiorē
uitā ꝓpt' qd scribit' p°. pol'. q
nō potēs aliis cōicare nllā
ē ps ciuitatis. s; ul' ē bestia
ul' ē deus. Cap. iiij. qbꝰ rati
ōibꝰ pbari pot' ciuitātē eē qd
nāle. ꝯ hoiē eē nālr aial pa
liticū ꝯ ciuile.

R Emouebāt' i pcedēti
cap° obiectiōēs ꝯe pl'
quas pbari uidebāt' ciui
tatē nō eē qd s; nāz et
hoiē ñ eē nālr al' ciuile.
Cū g' ñ satis sit remouē
obiectiōēs ꝯtas ueritatē ali
qd ipugnātes ñ ad ducē
rōēs. ppē p quas illa ueritas
ꝯfirmet'. intēdim' i h° ca°
ad ducē rōēs ostēdētes ci
uitatē eē qd nāle ꝯ hoiē
ñ eē nālr ul' ciuile. Po
sum' aūt duplici uia ostēdē
ꝯtatē politicā siue ciuita
tē eē s; nāz. Pia sic
mit' ergo q h° ꝯtas ꝯplec
tit' om̄ia alia. Sc̄a ergo

q ē illaꝝ finis ꝯ ꝯplemētū.
pbabit' ē sup' qr uiuēe ciuit
hoi s; nāz. ut nā ñ deficiat
at i neccāriis. Sꝫ qd nāle ē
ꝯ. quicqd s; se desunt ad
sufficiā; uite. ꝯtas aūt dō
stica ꝯ cōicatiua sē qr de
sunt ad sufficiā; uite hu
mane. Cū ꝯtas ciuil' has
ꝯtates ꝯplectat ꝯ pfcius
desuiat ad sufficiā; uite q
ꝯtates ille ꝯ; ei eē s; nāz.
Scd̄a ad inuestigādū h° tā
sumit' ergo q ciuitas ē il
laꝝ ꝯtatū finis ꝯ ꝯplemē
tū. Nā ut arguit phs. p°. pol'.
q ē finis gn̄ōis nālū ē qd
nāle ꝯ uā ipoꝝ gn̄atoꝝ. Ꝟ
q finis gn̄ōis hoīs. ē qd nā
le ꝯ ē ñ eī. Nā finis gn̄ōis
rerū ē fcā q p. mediū noīsā
ē quid nāle ꝯ ē ipā nā. uide
mus aūt q cōitas domus
ē qd nāle nō solū qr desūt
ad sufficiā; uite. Sꝫ qr ꝯta
tes ille q pficiūt domū sē
qd nāle. cōstat ei domus
ex ꝯtate uiri ꝯ uxoris. dn̄i
ꝯ serui patris ꝯ filij. qꝝ qlibet
s; nāz. Sic ꝯ ꝯtas uici est
qd nāle ñ solū. qr desūt
ad sufficiā; uite s; ꝯ qa
gnō ei ht' eē nāl'. fit ei uic

nãli excellẽn̄ filior̄ collac
taneor̄ ⁊ nepotũ. vt phs
uult. p̄. pol̄. ꝓp q̄ si tale cre
mitũ ē nãle uidetur ẽẽ ip̄e quod
nãle ē. Ciuitas ergo q̄ ē finis
gñōis domꝰ ⁊ uici erit ad s;
nãz. eo q̄ sit finis gñōis nã
luũ. gño ei domꝰ ⁊ uici tãq̄
ad finẽ ⁊ ad cõplemẽtũ ordi
natur ad ciuitatẽ. ¶ Viso ci
uitatẽ ẽẽ ad s; nãz. Reli
quũ ē ostẽdẽ hoiẽz ẽẽ nãlr̄ al̄
politicũ ⁊ ciuile. q̄d dupli
ci uia inuestigare possumus.
¶ Prima sumit̄ ex pte s̄mōis.
¶ Sc̄a uero ex pte impetus nãl̄.
¶ Prima ei in p̄sñ sic lib ex pte
s̄mōis hoiẽz ẽẽ nãlr̄ al̄ ẽẽ
sociale eo q̄ p s̄mõẽz ad quã
nã istructi ẽẽz ⁊ disciplinã
h autẽ ex pte s̄mōis ostẽdẽ
possum̄ hoiẽz ẽẽ nãlr̄ al̄ po
liticũ ⁊ ciuile ex eo q̄ uox
hũa q̄ dr̄ s̄mo ē alr̄ signifiica
tiua q̄ uox brutor̄. vñ phs.
ait. p̄. pol̄. q̄ i alijs aĩalibꝰ.
ab hoie usq; ad h eor̄ nã p
uenit. vt uox sit eis sig̃ de
lectabil̄ ⁊ tristabile ut habeãt
sensũz ⁊ delectabilez. hec ei
inuicẽ. Sibi puocãt significat.
canis ei eo q̄ alr̄ latrat cũ

delectat̄ ⁊ cũ tristat̄ pot alĩ
cani psuũ letũ significare
tristiciã; ul̄ delectatiõẽz quã
hẽt. S; hoībꝰ ultra h datus
ē s̄mo p q̄ distincte sig̃tur
q̄d ofẽns ad nociuũ ⁊ q̄d iu
stũ. Si ergo cõitas domestica
ordinatur ad pseq̄ndũ ofẽns
⁊ ad fugiẽdũz nociuũ. Cõitã
uero ciuitas ultra h ordiat̄
ad pseq̄ndũ iustũ ⁊ ad fu
giẽdũ iniustũ. oz cõitatẽ do
mesticã; ⁊ ciuilẽ ẽẽ q̄d nã
le. Nã si nã dedit hoi s̄mo
nez nãl̄ ē illa cõitas q̄ or
dinatur q̄ sit apta nata p
s̄mõẽz exp̄mi. Iustũ ei ⁊
iniustũ n̄ ꝓp̄e hẽt ẽẽ i cõitate
domestica. S; i cõitate ci
uili. In ciuitate ei ũ ciues
hñt possẽẽs ꝓꝓas ⁊ distic
tas orĩ gñt lites ⁊ litigia
q̄d iustũ ⁊ q̄d n̄ i iustũ q̄d
n̄ ꝓp̄e fit i domo ũ totũ ad
piez famil̄. ptinẽ uĩr. Di
ffert ergo ciuitas a domo. q̄ i
ea nõ solũ quẽr̄ q̄d ofẽns
⁊ q̄d nociuũ. S; ẽ q̄d iustũ
⁊ q̄d iniustũ. vtraq; tñ cõitas
ē nãl̄ tã domestica q̄ ciuil̄
eo q̄ p s̄mõẽz nob datum
aĩa repsentat̄ ofẽns et

et quod iniustum

necuum ciuſtia iuſtū. ¶
¶ Sa uia ad īueſtigādū hec
idez ſumitur ex pte īpetus
nāl'. Nā oīa alia nāle hnt
īpetū ad oſuādū ea q̄ eis ān
tributa. Qr ſi nā dedit
hoī uiuē dedit ei nālem
īpetū ad faciēdū ea p que
poſſit ē ī uita ſufficiēē hec
aūt mariē ꝙ ſꝫ phm ꝑ ciui
tatē ciuilē eo q' ciuitas
debeat ē̄ ōtēptiā oīū q̄
ad uitā ſufficiaūt. Jn eē̄t
ḡ hoib' īpetus nāl' ad in
ueēdū politice ꝛ ad ōſti
tuēd' ciuitatē. Sꝫ ciī ideo
q̄ hēm̄ īpetū nālez ſi ſm
nāz. oꝫ ciuitatē ē̄ qd nā
le ul' ē̄ ad ſꝫ nāz. Cap. v. q'
ꝑē ōcatez ciuī. utile ſē in
uita hūā ē̄ ōcatē Reg.
Poſſū aūt ēplica uia
ōndē q' ꝑē ōcatē ciui
tatis utile ſiut humane
uite ſtatiſē ōcatez reg'.
¶ P uia ſumit' ex pte ſufficiē.
¶ Sa ex pte adeptōis ūtati.
¶ Tertia ex pte defenſiois
ꝛ remotiōis īpedimentoꝝ
hoſtiū. ¶ P ſic pꝫ. Nā ciī
aīt. phs. ꝑ pol'. q' ōcatas
pſtā q̄ ē ciuitas ōſtans.

ex plib' uicis ē hns tm̄
oīs ꝑſe ſufficiē uite n̄
ſic intelligēd' ē q' ſꝫ ꝑ opō
teat ciuitatē ex ꝑpis
poſſeſſoib' hr̄e oīa que re
quirūt' ad uitā. ſꝫ ſuffi
cit ciuitatē ſic ē̄ ſitā q'
mercatōes ꝛ ꝑ pōtis por
tatiāz ꝛ ꝑ huānā īduſtriā
faciali hr̄e ſufficiaz uite ſic
ḡ uiſus ī quo exerceē ars
fabrīs īdiget uico alio ī
quo exerceē ars textatoria
eo q' hoīes ad ſufficiāz uite.
Sic ḡ uiſus ī quo exercetur
ars fabl' īdigꝫ uico alio ī
quo exerceē ars textatoria.
eo q' hoīes ad ſufficiāz ui
te īdigeāt tā opib' fa
broꝝ q' textoꝝ. Sic qua
ſē ciuitates alique hū
ndāē ī uno ōfeciē ī ſiu
nito ī quo ō ciuitates a
lias hūndāē. oꝫ ciuitatē
unā īdigē auxilio altius.
Qr ſic ē utile uite huāne
īcatē ciuitate ōggāi di
uſos uicos ū faciali hāt
q̄ requirūt' ad uitā ſic u
tile ē ciuitates ples ōg
gāi ſub uno ꝑncipatu
aut ſb' uno reḡ ū faciali

ſic ꝑ n̄ oē̄ ciuitateſ h̄re iū

sic q n ois ci
uitates hndat

a meli sibi inuicē sbueniat
q ad ea qb' idigent iuxta
nā sic diuisa mēbra corꝑis n̄
cuiꝫ actu hnt ⁊ unū idi
get alterius opē ꝓp qd utile
ē ipis mēbris ɔgregari i uno
corꝑe. ut sibi inuicē sbue
niāt i e⁹ ſtatē. utile ē eis cō
gregari sb rege ut meli sit
sibi inuicē sbuenire i hiis
q requirit ad sufficiā uite.
Sc̄a uia ad inuestigād' hec
idē sumi⁊ ex ꝑte actꝰ prīus
u'tutis. Intētio ē legis
latoris u' sup' tāgebat n̄
solū ēē dnt ciues hnt
q requiritur ad supplēdā
idigētiā corꝑalē. Sꝫ ēt ut
uiuāt sꝫ legē ⁊ u'tuose.
Imo tāto pricipali dꝫ in
tēdē. hꝫ g' q̄to aīa ē po
tior corꝑe ⁊ q̄to opēr u'tu
ose excellut exteriora boā.
Oꝫ g' rectorē ciuitatis
hrē ciuilē pōtē ut possit
cogē ⁊ punire nolētes
u'tuose uiuere ⁊ turbātes
pacē ⁊ bonū statū alioꝝ
ciuiū. Cū g' cū plures ciuita
te aliqua n̄ auctē isur
gere ōt pricipē suscipiat ips'
hrē mag' ciuilē pōtē et

dnari i ciuitatib' melius
si ostet de pricipe q' iuste
regat ⁊ q' n̄ ɔu'tat in ty
rānū expedit ciuitatib'
ꝓp u'tuose uiuē ⁊ ꝓp cor
rectionē peruersoꝝ ɔgregari
sb uno rege q' si tn̄ pricep'
tyrannizare uellet q̄to
maiorē hrē pōtē tāto mag'
ēēt expediēs ciuitati.
Tertia uia ad inuestigād' u
hitatē sumi⁊ ex ꝑte defēsi
onis ⁊ remotionis impedi
mētoꝝ hostiū. Videm' aliq̄
ciuitas ipugnatur ɔfede
rat se ciuitati alii. ut me
lius possit resistē ipugna
oni hostiū. Cū g' regnū
sit q'ī q'dā ɔfedatio pluriū
ciuitatū eo q' uniātur
sb uno rege ciu' ē q'lꝫ p
tes rege defendē ⁊ ordina
re ciuilē pōtē aliaꝝ ciuita
tū ad defensionē ciuili ci
uitatis rege si ɔtigat ea
ab exterioris ipugnari ꝓp fa
ciliorē defensionē ciuitatē
utile fuit ex plib' ciuita
bus pollitias ɔstituēcū
ciuitatē regē. Cap. vi. q' diuisi
s modi gnātōis ciuitatis et
regē ⁊ q' opꝫ hui⁹ ētiū libri
q d'terminat d' h' regie diuide
i duas ꝑtes.

Generatōis ciuitatis ꝛ
regⁱ duos modos possi
mus assignare. quoꝝ quilʒ
aliq̄ m̄ nāl'. alt' tn̄ ē nālioꝛ.
alio. Primꝰ mōˢ ē ille de quo
sup̄ ī solūb. fecim̄ mētiōēm
ū dixim̄ q̄ ꝓp̄ excrescētiā
filioꝝ collactaneoꝝ ꝛ nepo
cū domꝰ pōt crescē ī uicū ui
cus ī ciuitatē ꝛ ciuitas ī re
gnū. Alius mōˢ ē ex cōcor
dia cōstituētiū ciuitatē
ul' regnū. Nā ut recitat phˢ
.1. pol'. āntiquitꝰ hoīes mora
bātur dispsi uelut ēp̄ rea
contīgebat ꝗ̄ quasdā gētis
q̄ uocabāt archydos ī quilʒ
p̄se morabātū hoīes ꝯ̄ sic
dispsi morātes aliī concorda
bāt ī unū cōstituētes s̄ ci
uitatē aliquā ī qua sil' mo
rātes h'ēr possēt sufficiē
tius q̄ requiriūt̄ ad īdigē
tiā uite. hoc ꝯ̄ m̄ posset
fi cōstitutio regni. ut si
mil'r ciuitates ꝛ castra
sil' cōfederārētur ꝛ concorda
rētur ut sb̄ uno rege exi
stēt̄ tn̄ites ī unicoꝝ ꝓp̄ꝛ
utq̄; āt hoꝝ modoꝝ ē nāl'.
Sʒ p̄mus ē nālioꝛ sō. Quia p̄
ē cōstitutio ciuitatis ꝛ re
gni ē dup̄ nāl'. Quia p̄ ē nāl'
ē q̄ cōstituit̄ ex gñātiōē q̄ elt
op̄ nē. Scd̄o nāl' exīstit q̄
hoīes nālē h̄nt īpetū ad cō
stituēdā ciuitatē ꝛ regnū.
Si ē p̄ gñātiōē excrescētilʒ
filijs ꝛ nepotilʒ ī tantū domo
ꝛ nō ualētilʒ sil' h'itare fa
ciūt sibi pl'es domos cōstitu
ūnt uicū ꝛ ulterius excrescē
tilʒ ꝛ n̄ ualētilʒ h'itare ī
uno uico faciebāt sibi ui
cos pl'es ꝛ cōstituūt ciuita
tē. Amplī aūt ipis excre
scētilʒ ꝛ nō ualētilʒ h'ita
re ī una ciuitate fabricāt
s̄ ciuitates ꝛ cōstituūt re
gnū. Tal' cōstitutio regni
ꝛ ciuitatis ē maxīe nālis.
nō sol' q̄ hoīes h̄nt nālē
īpetū ad talē cōstitutiōē.
Sʒ q̄ tal' cōstitutio pcedit
ex gñātiōē filioꝝ q̄ ē op̄ nē.
Scd̄o aūt modo cōstitutiōē
regⁱ ꝛ ciuitat' ut cū ex cō
cordia hoīu tal' cōstitutio h't
eē lʒ nō sit adeo nāl'. ut
p̄ma attn̄ nāl' ē q̄ hoīes ꝓp̄
uiuē h̄nt nālē īpetū ut
cōstituāt p̄ncipatū ꝛ regⁿ.
q̄ p talē cōstitutiōē possēt
magis pacifice uiuē ꝛ magⁱˢ
resistē hostilʒ uolētilʒ in
pugnē ipos. sic ē hi īpetus

naturalis. Nam sicut homines habent naturalem
impetum ut vivant et sufficiant
sibi invicem quod fit per societatem
civilem sic naturalem habent impetum
ut pacifice vivant et faciliter
resistant hostibus quod fit per soci-
etatem principatus et regni.
Praeterea civitates non existentes
sub uno rege plures guerras
et discordias habent adinvicem.
Civitatis autem duobus modis
generationis civitatis et regni
quorum quilibet dici potest naturalis.
possibilis autem est tertius modus
qui quasi est simpliciter violentus. Nam cum
homines dispersi morabantur po-
tentes quos insurgentes in tyrannidem
et per violentiam et potentiam eos
aut facilius eos convenire po-
terat eos violenter congregavit
in unum et constituit civita-
tes sic et regnum per violentiam
et per tyrannidem constitui possunt.
Ut si quis dominus alicui civi-
tati per tyrannidem et per civilem
potentiam opprimat civitates
alias et faciat se regem con-
stitui super illas. Viso de duplici
esse modo generationis civitatis
et regni. Restat videre in quot
partes iste tractatus liber
dividatur. In quo de bono regimine trac-

tatum fuit per exemplum [illegible] in me-
gistratibus civitatis et [illegible] regni.
[illegible] [illegible] [illegible] pa-
cifice vivere [illegible] [illegible] con-
volentibus [illegible] pacem et in
pugnam [illegible]. [illegible] igitur
equaliter possibile bene regi civi-
tas sive regnum [illegible] et
qualiter [illegible] [illegible] -
tempore belli. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] sine [illegible] [illegible]
illius sibi sufficienter invenietur ar-
te aliqua. Sed omnia ars humana per
auxilium [illegible] tractatum
notitiam aliquam de arte illa.
[illegible] propter sufficientiam artis re-
giminis civitatis et regni [illegible]
tare quod [illegible] philosophi de bono re-
gimine et quomodo [illegible] regeban-
tur civitates. Nam [illegible] ali-
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
regimine civitatis. [illegible] huic
tractatui [illegible] [illegible]
partes. Prima [illegible] optimum
[illegible] [illegible] regimen civile et
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] bene sentire [illegible] regimine.
Recitabuntur enim [illegible] instituta
ab antiquis philosophis [illegible] per
eorum notitiam manuducantur
reges et principes quomodo regere

debeant civitates et regna.
¶ Secundo ostendetur quae sit optima politia sive optimum regimen et quibus cautelis uti debeant principantes et quomodo tempore pacis possunt vivere sufficienter et virtuose regenda sit civitas et regnum. ¶ Tertio manifestabitur quomodo eligendi sunt pugnatores et qualiter impugnandi sunt hostes et quomodo ordinatae sint acies bellorum et quibus cautelis uti debeant bellantes.

Cap. vij. Quomodo Socrates et Plato dixit civitatem ordinandam esse quo ad se et de civili regimine.

Socrates cum diu phylosophatus esset circa naturas rerum videns esse valde scientiam magnae difficultatis esse ut narrat philosophus in metaphysica sua convertit se ad moralia quem Plato suus discipulus in multis secutus est propter quod philosophus Platonem ipsum scilicet Socratem appellavit. Tractando autem Socrates et Plato de moralibus videntur tetigisse unitatem esse civitatem et regnum civile. ¶ Primo est quod dixerunt civitatem debere maxime esse unam. Quod forte bene recto opinati sunt quia semper multitudo ab unitate procedit et semper unitas videtur potior multitudine. Unde per hoc quod deus ipse qui est summe unus arguitur esse summe bonus. Videtur quod civitas esse potissime bona si sit potissime una. Quanto ergo plus ad unitatem procedit tanto plus appropinquat ad terminum bonitatis. ¶ Secundum autem quod esse civitatem statuerunt dicti philosophi est quod dixerunt civibus omnia debere esse communia ut quod haberent communes possessiones communes uxores ut quilibet accederet ad quamlibet et per consequens haberent communes filios nam quia propter commixtum usum feminarum et prolem non certificaretur de propriis filiis reputaret quoslibet pueros esse filios proprios. Videbatur enim Socrati et Platoni totam dissensionem civium consurgere ex proprietate possessionum et uxorum et ex eo quod quilibet nititur dicere hoc est meum. Socrates enim arguebat. Si possessiones essent communes et nihil haberent cives proprium cessarent lites et iurgia et esset civitas ordinata optime. Volebat quod uxores esse communes quia ex hoc consurgeret maxima dilectio inter cives. Nam uxoribus non

cõitatib; ꝑpris. Si õibus eẽt
cões filij ⁊ qꝫ patrũ ad fili
os ẽ maxiã dilc̃tio in ciui
tate illa eẽt maxĩ amo
eo q̃ antiquiores diligẽnt
iuniores omẽs ut filios.
⁊ iuniores eos diligẽnt
sicͭ p̃res. possent ⁊ hĩ cõtra
rez vxoꝝ ⁊ filioꝝ. vt eẽt
maxiã unitas ⁊ maxiã
cõiuctio in ciuitate. Nã cũ
sit maxiã unitã ⁊ max
cõiuctio p̃rũ ad filios an
tiquiores reputarẽt se
hr̃e maxĩe unitatẽ cũ
iunioribus ⁊ eẽ eo q̃ cre
derẽt eos eẽ suos p̃res. ⁊
Tertiũ uõ q̃ sẽsit tã phy
ᶜ regim̃ ciuitatis ẽ. qꝫ
dixit mulieres eẽ instruẽ
das ad opa bellica ⁊ debẽ
bellare sicͭ ⁊ uiros. Que
bat ẽ ad h̃ ũ phs ꝯtractat
in .ij. pol. ex hijs q̃ uidebat
in bestijs ⁊ aĩalib; alijs i
quib; ñ solũ bellat masc̃u
li s; ⁊ femĩe imo in bestijs ⁊
in auib; uiuẽtib; ex rapĩa
ferotiores eẽ uid̃r femĩe
q̃ mares. Nã si cõsideram̃
aues ipãs uiuẽtes ex rap
tu maiores corpr̃ ⁊ au
datiores cẽꝫ ⁊ audatiores
⁊ ꝑ sñiã ceẽs uid̃r; sũt
femĩe q̃ masculi. ut anti
apitres ⁊ austres. ⁊ aqle
ut dĩr sẽ omẽs femĩe quaꝫ
masculi sẽ iuniores eĩ. Dicͬ
si alijs aĩalib; h̃ uidem̃ q̃ ñ
solũ h̃ bellat mares s; femĩe.
q̃ maxĩe uid̃r eẽ s; ordĩe
nãlẽ in quo ꝯcam̃ cũ aĩalib;
alijs. Vr̃ ciuitas maxĩe
nãlr̃ ordinata si ad opa bel
lica ordĩet ñ solũ uiri s; ⁊
mlĩres. Quartũ q̃ dixit
instituẽdũ eẽ in ciuitate ẽ qꝫ
sp̃ uolebãt eosdez p̃ncipari
⁊ eẽ in magistratu ñ q̃rẽt
officiales ⁊ q̃ ꝑpositi sp̃ ꝑposi
ti ⁊ sic de magr̃atib; alijs
assuebãt ⁊ ad h̃ cẽ extra.
Dicebãt eĩ p̃tes ẽẽ in quib;
hũndat uena auĩ. sp̃ q̃
hũndaẽ in talẽ uenaz ⁊ i
qb; hũndat uenã ãgẽti ⁊
sil̃r se hñe. Sig nã sic ac
q̃ uena auĩ ñ ꝯuertit in ue
nã argẽti ul̃ in uena ferri
nec ẽꝯ. q̃ maxĩe bñ opa
mũ. Sunt m̃ tam̃ aẽt p̃s
nẽe ⁊ maxĩe bñ regiẽ ciui
tas.

similitudinem ordinis naturale venia
autem quod principantes maiora sunt
cipatu vel etiam quibus in maioribus
principatibus venia agenda ut
minoribus non debetur. contra invenien
tem. ut quod fiat sobrietati accep
tare a magistratibus suis. ¶ Ter
tium autem quod tangitur per Hyppodamum sta
tuentem non esse civitatem. est quod di
visit civitatem quam diviserat
in tres partes videlicet in agricolas.
artifices. bellatores. Consi
derans ergo princeps dixit esse ag
ricolas esse necessarios ad constitu
tionem civitatis propter ea quae requi
runtur ad victum. artifices vero
necessarii erant propter vestimenta et
domos et illa quae requiruntur ad vi
tam. bellatores quoque necessarii con
stebant propter defensionem civita
tis et repellendos hostes. di
cebat etiam civitatem ¶ Hyppodamus
ordinatam esse ad minus debere habere
mille bellatores et ad plus
quinque milia. princeps vero consi
lium necessarium erit in civitate
ad dirigendum cives ut virtuose
vivant et ut debite observarent
leges. ¶ Tangebantur etiam alii plures
quaestiones alia etiam in regimine civita
tis. de quibus silentius occurrat

mirando fieri potest. **Cap. viii. quod non omnes civitates unitatem conformiter habere ut Socrates et Plato statuerunt.**

Maximam equalitatem et
unitatem non oportet quaerere in
omnibus rebus. Nam si omnia essent
equalia iam non esset ordo. ad
hoc autem quod sit ordo qui requiritur ad
universum et ad hoc quod universi
tas secundum suum statum sit magis perfecta
oportet in eo dare diversa secundum species. nam
quia tota bonitas universi non
posset resultare in una specie oportet
dare species diversas et in spiritu
alibus substantiis etiam in quibus resultaret
maior perfectio quam in una. ¶ Sic
et in civitate. ad hoc quod sit ibi de
bita perfectio oportet dare diversitatem
aliquam nec oportet esse omnimodam
conformitatem et equalitatem.
ut Socrates et Plato excolebant.
¶ Tangit autem philosophus ii. polit. quod
sex rationes probantes quod non oportet
civitatem esse magis unam
quam magis est conferens. ¶ Prima sumitur
quod ad esse ipsius civitatis.
¶ Secunda per comparationem ad exercitum. ¶ Tertia
per comparationem ad partes. ¶ Quarta
per comparationem ad principantes et
subiectos. ¶ Quinta per comparationem
ad finem. Quinta per compar

domi

Sed est propter ad ea que inveniuntur
in aliis totis. Prima sic potest
declarari: maior est unitas unius sin-
gularis hominis quam totius domus, que
maior quam civitatis, et civitatis
quam regni. Constat enim domum ex plu-
ribus personis, vicus ex pluribus domi-
bus, civitas ex pluribus vicis,
et regnum ex pluribus civitatibus.
Si igitur tantum uniretur domus quod omnes
persone habitantes in ipsa fierent
una persona, iam non remaneret
domus, sed fieret homo unus singu-
laris. Sic si tantum uniretur vi-
cus quod fieret una domus, iam non
remaneret vicus. Eodem modo
si tantum uniretur civitas quod fieret
unus vicus vel una domus, non ulterius
remaneret civitas. Requirit
enim civitas aliquam diversitatem
ulteriorem quam si descenderet perire
eam. Dicendum ergo in civitate vel in
regno debere esse eam unitatem que
decet civitatem, non esse civitatem
et regnum non esse regnum. Secunda via ad
investigandum hoc, sumitur per com-
parationem ad exercitum vel ad pugnan-
tes. Nam quare sit compugnatio
utilis est, scilicet quod tractatum quod unus
sit contra ipse. Est ergo compugnatio
auxilii gratia. Sic etiam est plures homines
tribulis naturam quod tamen aliquis plus
illi sit ... ad ... similes ad
formes. Sic plures homines ma-
gis bellant. Civitas autem non sic
constituta est ad sufficientiam vite,
et ideo diversis ... indigemus ad vi-
tam, et civitatem diversificari
esse. Tertia via declarans et
manifestans viam predictam sumitur
propter partes. Nam sicut tota
corpus indiget diversis operibus,
ut ambulatione, tactu, vi-
sione et auditu, sed oportet partes
diversa membra exercitia diversifi-
care. Sic quia ad indigentiam vi-
te indigemus domibus, vestimen-
tis, aucupalibus et aliis huius-
modi, in civitate oportet diversificare
aliquos ubi recipiunt sufficientiam
ad vitam. Si ergo non esset di-
versitas in membris corporis, ut si
omnia essent oculi, corpus ipsum ... esset
quia licet videret, non posset audire,
non ambulare. Sic si esset ma-
xima conformitas in civitate, ut
quod omnes essent textores vel ...
narii, civitas ipsa esset ...
ad sufficientiam vite, non solum in-
digemus calceamentis et vesti-
mentis, sed et indigemus multis
aliis domibus et aliis que requirun-
ad vitam.

¶ Tertia via propter ad principantes et subiectos. Nam cum civitas sit ordo civium ad aliquem principantem vel dominantem, et cum in civitate oporteat dare aliquos magistratus et aliquos superioritatis, quia non esset nisi aliqui essent dominantes et aliqui subiecti. Ut ergo diversitatem requirat ordo in civitate, dare diversitatem aliquam. ¶ Quarta sumitur propter ad finem. Nam finis civitatis est bene vivere et habere sufficientiam vitae. Nam civitas est congregatio hominum tamquam communitas per se sufficiens vitae. Sed ut decet est ad sufficientiam vitae requiritur diversitas. Ideo oportet civitatem habere aliquam diversitatem, habere et diversos homines, ut ex pluribus ad vitam quod non reperitur in uno vico reperiatur in alio. ¶ Quinta via sumitur propter ad alia, cum nunquam melodia quae est in multitudine vocum est bene proportionata si sint omnes voces aequales, sed ad rectam consonantiam oportet dare diversitatem tonorum. Sic politia nunquam est bene ordinata nisi sit in

diversitas colorum. Sic et civitas nunquam ordinata est nisi sit in diversitas officiorum. Decet ergo reges et principes cognoscere quod nunquam quis bene novit regere civitatem nisi sciat qualiter constituitur et nisi cognoscat quomodo oportet in ea diversitatem esse. Capitulum IX. Quod non expedit civitatem omnia sic esse communia ut Socrates ordinavit, si reges et principes hoc [illegible] cognoscere.

Sermo in principiis debet esse longus eo quod parvus error in principio maximus est in fine. Cum ergo sint principia pertractanda et longis sermonibus sint explicanda ne error ipsa contingat errorum. Primo cum in regimine civitatis prius sit politici ordinanda, diu investigandum esset et qualiter civitatem oporteret esse primam et quam diversitatem habere debeat et quomodo cives erga se habere ad invicem et quibus communicare debeant. Utrum omnia debeant eis esse communia quod decebat habere propositum. Hoc est sanctum quod primum quod quodammodo preambula ad sequentia. Volumus autem in hoc capitulo ostendere quod non expedit civitati habere omnia communia ut Socrates ordinavit in sequentibus

illa bona q oppinabat socra
tes. Si sic ordinaret ciui
tas creatarebat e si sit eet
oes possides. uxores a fi
lijs cessaret litigia. crederet
ciues oes pueros filios suos.
eet i ciuitate maxi amor.
¶ Possit g tripliciter uia ostende
q hec no expedit ciuitati
¶ Primo qr n cessaret litigia.
¶ Scdo qr ciues n reputaret
omis pueros pprios filios. et
¶ Tertio qr it eos no eet ma
gnus amor. ¶ Primu sic pt.
nam qtuicuq possides omnia
oes usus tn ptinentiu ad
uictu eet pprius. nam sic n
no pot. qr ex oibus ciuibus si
at unu corpus ioalr. Ita ee n
pot q ille iacet alibi q nutrit
corpus unu. nutriat corpus alterius
Et ex dictis g possidibus oibus
oporteret ciuibus distribui
oibus q requirit ad supplendam
indigentiam corporis et q lz mi
nus recipiet i ppo comodo.
Sp uidet se plus dedisse acc
q accipiat. Immo qr i po
sibile e omis ciues ee eq
lit ee potentes et bonos et ee
equalr utiles ciuitati si
ta i se gere rura it ciues q
quib crediderit se plus ee ac
ceptiu. Pt qn unus ciuis
iudicaret se meliorem
alio uellet pro dignitate
sua ei retributione hanc
aut equalitatem no nesa
cili eet pole regnari it ci
ues absq dissensione et
lite qr qlz decepit i iudica
do et se ipso appreciat se plus
ualere q ualeat. Ex dictis g
possessionum q ordinabat so
crates ad unitatem n lites
poti eet ca litigij q pacis.
Nam ut supius i scdo libro teta
gimus. Hec uita pfectoy
no hic ppria. pfcti aut sut
pauci lex no i ponenda oib
ciuibus et tota pp di ee talis
sz q hoies ee possit. unde
phs ait i pol. ciues no ee
applicandos legibus. si legis
ciuibus. Tales em debent ee le
ges et talis de ee ordinatio
ciuitatis q opteat oi ppo
ciuitatis cui modi n fuit or
dinatio socratis qr i te gen
tes et uiuentes absq mul
tis litigiis obseruari
n possit. dato tn contrarium

Hom

n

possessionum posse observari absque litigiis civitatem tamen sicut proponebat quod volebat socrates filios esse communes non esset possibile observari absque litigiis. ¶ Tertia sic probatur. Nam si omnia sic essent communia non omnes cives omnes pueros reputarent proprios filios immo quia puerorum aliqui essent similes aliquibus civibus et aliqui aliis quilibet civis apparet sibi in filium quem videret sibi in filium quem videret sibi esse similem. Unde et philosophus narrat secundo politicorum quod apud quasdam gentes ut in superiori libya uxores sunt omnes. filios tamen civium diviserunt secundum similitudinem quibus enim apparebat sibi in filios quos videbat ei esse similes. Nam et in aliis animalibus hoc contingit quod mulieres femelle reddunt filios similes patribus quemadmodum intra falana. quedam equa erat que ut philosophus recitat sic reddebat filios similes patri propter quod iusta vocata est. Non ergo supposita communitate uxorum esse bonum illud quod opinabatur socrates. videlicet ut cives omnes putarent esse proprios filios. ¶ Quarta sic probatur. Nam supposita communitate ... uxorum non esset tantus amor in civitate ut

opinabatur socrates. Nam modica coniunctio plus inducit ad amorem si sit certa et nota quam multa si sit ignota et dubia. licet maior sit coniunctio patris ad filium quam patrui ad nepotem. plus tamen patruus diligeret nepotem si firmiter crederet ipsum esse talem quam pater filium si probabiliter dubitaret se eum genuisse. Nam plus est in dilectionem in civitate. Ut philosophus innuit .ij. pol. quia unus diligit alium tamquam filium alius tamquam fratrem alius tamquam nepotem alius tamquam fratruelem. Appellantur autem fratrueles philosophus qui sunt ex duobus fratribus nati. Alius vero diligit ipsum tamquam contribulem id est tamquam natum ex eadem tribu vel secundum aliquam aliam consanguinitatem. Sed tamen dilectio quam ponebat socrates. modica enim consanguinitas si sit nota et certa maiorem dilectionem causat quam filiatio si sit dubia et ignota. Communitas ergo illa quam ponebat socrates non est expediens civitati. Decet autem reges et principes diligentes adiuvicem ut sciant civitatem sic ordinare ut ex

predit ꝯtāti ciuium. Cap̄m. x.

Q̄t mala sequūtur in ciuitate.

Philosophus .ij. pol. plurat multa
ꝑborū mala sequi i ciuita
te si uxores et filij ponantur ēē
cōes. Quantū eī ad p̄sens
spectat enumerare possumꝰ qn
q; mala q̄ ph̄s tāgit ibidem
seq̄ntia ex tali ꝯtāte. Prim̄
ē iniuria ꝯsāguineor. Se
cūdū ē uilificatio nobiliū.
Tertiū ī incuria filior. Quar
tū īꝑpatū uenereor. Quin
tū abusio parentū. Primū
mū sic p;. Nā cōi iniquitate
ꝯtīgūt lites. ul' nūrationes
et contumelias. q̄ tāto detē
stabiliores sunt q̄nto ꝯmit
tuntur ipsar̄ magis ꝯiuncti.
Expedit ergo ciuitati ꝓpter ho
nestatē et bonitatē morū
parentes ēē certos ꝯsius fi
lijs et quos; certificati sunt eor
ꝯsāguineis ne ꝓpter ignorantiā filij
i ꝓprios parentes et ꝯsanguineos
et i seipsos iniurias et contume
lias inferant. Cū ergo ꝯtas uxo
rū q̄ socrates ordinauit
tollat certitudinē filior et no
titiā ꝯsāguinitatis nō ē ꝯcedē
da. q; ex hoc seq̄ aliquas de facili
ꝓpter ignorantiā iniuriā ꝯsanguinei.

Secūdū malū sic ostenditur. Nā
sup̄posita ꝯtāte uxorū et fi
lior. sequit̄ uilificatio nobili
um. et exaltatio agricolar et p̄
soāz uiliū. Nā ēē nō potest
uxores et filios ēē cōes nisi eq̄
lis cura gerat̄ de filijs nobi
liū et custodū ciuitatis q̄
gerentur ex filijs agricolar et
p̄soāz uiliū. Ergo filij nobi
liū deprimunt̄ et uiliū exaltab
untur. Nō ergo ꝯuatur in ciues.
q̄ s; ph̄m. viij. eth. ꝓportiona
le et equales amicitiā saluat.
Cum ergo boni et nobiles sint sup̄
uiles et ignobiles. cōe ē ami
citia īter eos qui alis p̄se hēt s;
ꝓportionē. ut q̄ ignobiles ꝯsu
ant nobilib; et nobilib; et
nobiles eis tribuant magis
s; ꝓportionē suum. Velle ergo
filios ciuium ꝯes ēē et eq̄les
curā geri ex filijs nobilium
et ignobiliū. ē uilificare no
biles et exaltare ignobiles.
et nō saluare amicitiā inter
eos. Tertiū malū sic ꝯdi
citur. Nā supposita p̄dicta ꝯtāte
sequit̄ incuria filior. Nā ut dicit
ph̄s. viij. eth. multis ēē ami
cū s; p̄fectam amicitiā nō ꝯti
git. nec ꝯtingit multis p̄soās

si uxores et filij ponantur ēē cōes.

sil' amare ualet. Illa ualet
amare s'm q' p'i sup' h'undan
sup' h'undan quod mag' e
e apta nata ee ad unu' qua
ad mltos. Vn' iecte. viii. co
ducat. ph's. q' mltis place
ualet n' e facile. Et siquib;
ciuis crederet q' h; puoru' ee p
p'iu filiu'. qr ptinet ei amo
ie tanta mltitudie; modi
cu diliget unu'q'q; a mo
dica curaret de unoquoq;
i mo q'lbs ciuis n' eet fatuu'
nullo mo suspicari poss; q'
puos ee suos filios. Si g'
oms diliget tanq' filios
h'ee tm duoru' ul' triu' pu
eror quos crederet ee p'pos
filios c qu illi n' eet ei cti
tuiali noti q' p'labatu'
socrates. q' oms alios uti
me diliget p' p'llos. Sz ar
guit ph's. ii. pol'. p' duos
ul' tres ul' p' paucos puor
uelle magna mltitudie;
puoru' diligere tanq' p'pos fili
os h' e ponere par' de melle
i mlta aqua. Sic e g' paru'
mellis totu' unu' fluuiu'
n' poss; facere dulcem. Sic amor
duoru' ul' triu' filior i innu'
bile mltitudine puoru' t

extinctu' icuntate una n'
poss; reddere placabile' adi
lectam. Sz n' extante dilecti
cuim ad puos n' habebit
eoru' cura debita. Sec
q' e supposita ciuitate q' or
dinauit socrates n' h'ret
debita cura n' debita dili
gentia erga filios. Quan
tum malu' sic ordi pot q'
uctus gratia e icorupta.
aliq e insatiabilis e cupie
appetitus q' n' h'nte uiro
n' una uxore ad hunc eius
ualde difficile a tepare se
h're erga illa. Sic e g' puo
cata gula p' mltitudine
cibor difficile e ee absti
nentem. Sic puocatus. uene
reis p' mltitudie; fecla t
difficile a q'i p'de e ee tp'a
ntum. Tercium a malum
sic manifestum pot. Illa no' h'ri
tib; ptib; q' g'nerat' d' p'ris
a filiis a filiab; de leui fieret
abusus peccati a c'sanguineor'
vt q' filii cog'scerent matres
a patres filias. Socrates tn'
noles h' i ouenie's uitare
dix' q' spetabit ad p'ncipem
ciuitatis h're cura' a dili
gentiam ne filii coirent cum

matribꝫ ⁊ p̄res cū filiabus.
Sꝫ ut ait phs. h̄ n̄ sufficiat
q2 si filij ⁊ filie oēs erāt cōes
n̄ iudicabunt͛ eis ꝓprij paren
tes. dato q2 ꝓhibet͛ filio
actꝰ venereus cū mr̄e ⁊ p̄ri
cū filia n̄ ꝓhibebat͛ eī amor
libidiosus ⁊ ꝯcupia ex quo
n̄ manifestabit͛ eis p̄rētela il
la. dr̄ cū ipsis oīs tn̄ cōicari
n̄ solū detestabil' sit ac
tual' cōmixtio. Sꝫ ēt̄ abhoī
nabil' sic ꝯcupiā ⁊ amor
libidinosus rep̄hēsibil'
erat opīo socratis d' cōīta
te uxor̄ ⁊ filior̄. Decet g°
reges ⁊ p̄ncipes sic ordi
nare ciuitatē ut ꝓhibi
ta cōitate sociorum uxor̄ ⁊
filior̄. Decet g° reges ⁊ p̄n
cipes sic ordināre ciuitatē
ū ꝓhibita cōitate sociorum ⁊
uxor̄ ētificēt p̄res de
ꝓprijs filijs. Cap̄. xj. q° n̄ ex
pedit ciuitati possessiōes hr̄e cōes ut ponebat socrates ⁊ q° mō cōes.

ESse res cōes ut
ut phs. ij. pol'. ē pōt
intelligi. Nā ī reb' cresciuen
tib' adinuenitur ē ꝯsiderare
duo. videl3 res fructiferas.
ū agros. vineas. arbores.
⁊ fructus qui oriunt͛ ex ta
lib' reb'. Ut vina frum
ta ⁊ poma. Cū r̄ sit cōitas
ciuiū erga talia ul' erūt
oēs res fructifere ⁊ di
uisi fructꝰ ul' possiōes
erūt ꝓpe ⁊ fructꝰ redigē
tur ī cōe q' aliqui ut
recitat phs. apud quasdā
natiōes fiebat ul' utrū
que ē cōe tn̄ res. q° fructꝰ
ut socrates ordinauit.
Volebat eī ut sup' tāge
batur q2 si nichil eēt ꝓpri
ciuitate nec possiōes nec
fructꝰ. n̄ filij nec uxores
q2 nulla dissensio ī ciuita
te oriret͛. vi' ā h ordinatio
socratis ut phs ait sup
ficie teñ ꝯsiderata valde ex
pediens ciuitati. Tn̄ eī q's
audit ciuitatē sic ordina
tā eē ū ē tāta cōitas ciuiū
reputat eā felicē eē ⁊ ex
timat ciues se mirabilit͛ di
ligē ⁊ absq3 litigio uiuē
īt͛ quos tāta cōitas obs͛ua
tur. Sꝫ ut ūr. ij. pol'. ī actib'
particularib' oī ad experiēn' re
curre. Expti ē sumus q°
hn̄tes alia aliq̄ cōia pl'a liti
gia īt͛ se hn̄t q̄ si quilꝫ
ꝓpia possideret. Possumus.

aut triplex una investiga
re q si uxs cuiu ?es eet pla
litigia ciuitate ?s ?uiug
si guitate possidet ipsos. et
¶ Prima facit expte possess mi
oiu. ¶ Tercia expte ? ciuita
tib. ul. ¶ Tercia expte ipi
tatis cuiu. ¶ Prima sic p3.
nā cū ad ē ? aliqb cū uni
ab usu a fructu illi ?oīs
pp aliū ipedit. ?sequit lis
a dissensio ite eos. Sed uer
cū ite fres nos pp hereditā
tē ? oes h̄nt multa h̄re
litigia cū uni heditate
illa nō utit pte alia ex
pedire ut. Sic ergo fres inue
ni q pauca sunt affimite
credunt se tanta ?sāguita
te ?iunctos multa h̄nt li
tigia. q̄ hereditatē h̄nt
?es. q̄to mag inte ipos
ciues si oia eis eēt ?a. et
multa ouent litigia cum
ipi multa sint a multa no
ḡueniat. nec sic ite eos tā
ta ?iunctio ?sāgnitatis.
sic ite univos fres. nā q
sicut. ut socrates di
cebat q oēs ciues pp ?ca
tēz mulierz a uxor ēēt fēce

?sāgnitatē ?iunctos. at
tā ite eos sz ? ?itatez n
eēt tanta ?sāguinitas sic
ite fres uterinos. Jmo illa ?
sāguinitas q ite ipos existe
ēt nō ēēt n possz ut ipi habere
pbabat. Sic ergo ?ta ?sāgui
nitas n̄ tolleret dissensiones
paucoz h̄ntiū hereditatez
?es multo mag ?ta h̄re
sensione nō possz tollere in
ter multos ut ite oēs ciues.
¶ Tercia ad investigādū lit
igia sunt expte ?citiuū in
hereditate ? Jllud q̄to aliq
pla h̄nt ?ia tāto mag ad
invicē ?uicere ad iuuandū ?tra
cunt sz cū ēe nō posit ali
quos ualde adiu ?silia
ad invicē n̄ ite eos litigia
oriāt expte ipoz ?citiuū
in hereditate ?i eo q ?portet
at eos ualde ad invicē ?iu
sari ?mo ite ut plimū ipoz
h̄re lites a iurgia pp quod
ph̄s. ut. h. pol. q ab ipis
famlis qb plimū indige
mus. pp ancillares ad mi
nistrationes maxie offendimur
a indignāmur erga illos q ro
nes. ad eos multa colloqa

ad inuicem dissensiones ciuiles. Similiter
ter diuites et famulos quos habent
ita scilicet eos propter diuitias dis
sentio tot litigia oriuntur quam
magis oriuntur inter ciues. Et ideo
non alterum esse non necesse. Si habe
rent hereditates quasi oportet
eos ualde ad inuicem dissentire.
¶ Tertia ratio sumitur ex parte mul
titudinis ciuium. Nam si omnibus
ciuibus essent hereditates equales,
quod difficile ualde esset, tamen ad
de superfluis tantam multi
tudinem ex fine eorum querere qui
possent tantum terram colere et pro
uidere ciuitati sic quod continget
ut aliqui ciuium terram colerent,
aliqui uero insisterent ad custo
diam ciuitatis, qui a se arma
contendebant. Cum ergo custodes
ciuitatis nobiliores sint
agricolis, tanquam meliores et no
biliores extimarent se plus
esse accepturos de fructibus
possessionum quam illi. Insurgeret ergo
dissensio quia agricole ma
gis laborantes esse possessores et
minus de fructibus caperent. Con
siderata ergo insimul tamen ad ui
dendum. Dico quod est populus
ciuitati prefecta tenuiter expedit

ciuitati ut tantum ciues oriantur
dissensiones ciuium gratia non sit esse
possessiones omnes. Ut Socrates
sentiebat, utique plures sig
nificantes modum aliquem bonum est
expedientem ciuitati. Aut
est possessiones ciuium diuidere
quantum ad proprias possessiones quantum
quod ad usum. Causa uero propter
tuere liberalitatis. Diligen
ter ergo spectata bona contingere
prout debet ut plures obseruent
legem aliquam ad uitam communi
tatum expedit ciuitati si
habent eos proprias possessiones quam
ad usum. Nam quilibet de re sua
libenter alios ad habendum de
bonis diligentiam esse illa.
Expedit autem talia esse quia
sic liberalitas, quia omnes tamen
se reddet liberales est ...
sub fine possessiones ...
. Per ueritatem
quam possessionem omnem liberalitas
quia quilibet haberet propria quod
ad usum. Tamen propter liberalitatem
quod ad usum communem illis quibus
... equi et canes. Sicut erat
uiri qui ingerebant absque
alia requisitione alterius equi
canibus et fumus. Alterius.

Cap. xii. quod reges et principes non
debent sic disponere civita
tem quod mulieres ordinentur ad
opera bellica ut socrates statuebat.

Ut in superioribus dicebatur socrates statuit
mulieres instruendas esse ad opera
bellica et adducebat exemplum sump
tum assumens quod ex bestiis
ex quibus tam mares quam femine
bellant. Sed quod reges et princi
pes volentes illi quo decet civi
tatem disponere non debeant or
dinare mulieres ad opera bel
lica sic investigari via ve
nari possumus secundum ea que requ
iruntur ad bellum. Homines enim
bellatores decet esse astutos et
cautos et providos corde
viriles et animosos. corpore ro
bustos et fortes. Cautela enim
est et prudentia necessaria est in bel
lis. Nam aliquando per cautelas
ad subtilitates plus superantur
hostes ex sagacitate quam ex
fortitudine. pauci enim bella
tores si sint sagaces et indu
stres superant multos non for
titudine sed prudentia. Muli
eres ergo quia habent consilium invalidum
et ab usu rationis deficiunt. Nec
sunt ita industres et provide

sicut viri non sunt ordinande
ad opera bellica. Nam in bellis
magna cautela est et indu
stria adhibenda. quia si contin
geret negotium illud deviare.
vix alia mala acta recup
erari possunt. Casus tamen bellorum
irremediabiles sunt. Secundo
ipsa tria quae requiruntur in bellan
tibus arguere possumus mulieres
instruendas non esse ad opera
bellica. Tertia via ad inve
stigandum huiusmodi veritatem sumitur ex
virilitate et animositate que
requiritur in bellantibus. Nam ut
dicitur iii. ethicorum fortis et virilis est circa
terribilem et mortem. opera ergo
bellica requirunt homines
virilis et animosos eo quod
bellantes exponunt et expo
nere se debent periculis mortis. et
mulieres autem ut dictum est sunt pa
vide et inviriles quod contingit
eis tam ex fragilitate animi
quam ex fragilitate comple
xionis. Nam ut dicebatur
supra. frigiditas virtutem
comprimit. frigidi enim est constringere
et retrahere. Audacia vero et vi
rilitas est ad alia se extendere.
Calor reddit homines audaces

animalem. Frigiditas vero timiditati et pusillanimitati. Propter quod milites qui sunt pauci animi et pusillanimes ad opera bellica destinari non debent. Si bellum enim melius est paucos expellere quam in societate habere. Nam cum humanum sit timere mortem, viros audaces faciunt trepidare videntes timidos trepidare. Nec igitur reddantur bellantes pusillanimes quos constat esse timidos debent ab exercitu expelli. Tertia via sumitur ex parte fortitudinis corporalis. Nam cum bellantes oporteat diu sustinere armorum pondera et dare magnos ictus et expedit eos habere fortes humeros et renes ad sustinendum armorum pondera et habere fortia brachia ad faciendum percussiones fortes. Clerici igitur eo quod habent mollem carnem et deficiunt a fortitudine corporali ad opera bellica ordinari non debent. Ideo autem quod movit Socratem ad hoc ponendum supra ex similitudine bestiarum insufficiens est. quia secundum philosophum ii. politicorum bestiis nichil attinet yconomie nec participant virtute hominis. Igitur est secundum debitam yconomiam et secundum debitam dispensationem ordinare domum et civitatem. Ex hiis quibus bestie participant rationem agendi eas sequi non debet.

Capitulum xiii. Quod reges et principes non debent sic disponere civitates ut in eis semper iidem in eisdem magistratibus preponantur.

Dicebat Socrates semper eosdem debere esse principes in civitate loquendo de principatu prout sumitur pro quolibet dominio vel pro quolibet magistratu sive pro qualibet prepositura. Possumus autem triplici via ostendere quod non sit expediens civitati semper preponi eosdem in eisdem magistratibus. Prima via sumitur ex parte regie maiestatis vel cuiuscumque alterius cui est tales dignitates tribuere. Secunda via ex parte ipsorum prepositorum. Et tertia ex parte civium. Prima via sic patet. Nam ut dicitur v. ethicorum principatus virum ostendit. Prius enim quam assumantur homines ad aliquam dignitatem non sic manifestatur eorum bonitas et malitia. Nam cum persona privata non sic potest iustificare ut

eis idem in eisdem magistratibus preponat

publica a hn̄s potātē a qͥ n̄
tot adi respiciunt ip̄sa͡ꝑ pua
tā quot ipublicā. nō sic sāt
qual' sit iur donec ē ꝑsona
ꝑuata nō hn̄s potātē. Sic
cog̊sat post q̄ ad aliq̄ ꝓpo
siturā ul' ad aliq̄ magistra
tū assūit. Dr aūt decet re
gū maiestatē a ylē ōez eū
cui ē magistrat͛ a ꝓpositurā
distribuere cog̊scē quale
ꝓ ficiat ꝓpitos. Sz ꝑncipa
tus a magistrat͛ ultr q̄ h
ꝓpositura uirū ostēdat a ma
nifestat expedit distribu
ētez ꝓpitūras a magistra
tus sīr ciues ꝑus expiri q̄
les sit quos ꝓ fiat i ꝓpitur
ul' magistratos a postea
expimto assūpto. dz eos
i dictis officijs affirmare
ul' ad maiora assumē. put
ciuitati uidebit͛ expedire. ¶ Se
ia. ad iuestigādū h' redē su
mit͛ expte ipsoꝝ ꝓpitoꝝ.
Naz m̄lta mala a m̄ltas i
iusticias omicterēt ꝓpiti
ciuitatis si sirēt se eē ppe
tue tales a quib; cauerēt
si cōsiderāret se eē ad hī offō
remouēdos. ¶ Tercia ia.

sūit͛ ex pte ipsoꝝ ciuiū q̊b;
hī ꝓpiti ꝓponūt͛. nā sīc me
dia ñ ē ꝯsiliarij de sanitate.
Sz ei ē itendē sanitatē tā
q̄ finē. Sic ei cui ē ciuita
tē ordiāre ñ ē ꝯsiliarij de
pace a ꝯ'cōcordia ciuiū. Nā
ut dr̄. iij. eth. ꝯsiliū nō ē
de fine s; de hīs q̄ sūt ad fi
nē. pacē ē a cōcordiā a
uiū; dz itēde rector ciui
tatis tāq̄ finē. Sic g° dis
ponēda ē ciuitas ñ ꝯs ue
tur i pacē cū se dictiōes
ñ ꝯfgāt. ꝯmittūt aūt aliq
magistrat͛ a ꝑncipat͛ et
distribuūt eos diūsis ꝑsōī.
vt innuit. ph̄s. ij. pol'. vī fac
ad quietū a pacificū statū
ciuiū. Nā si i ꝑzectis alijs sp
ūdez i magistratib; a ꝓpoi
tis ꝑficiūt͛. Alij uidētes ad
se dictōeꝫ ꝯfgūt a ciuita
tez tūbāt. ¶ Hac aūt rōē tā
rōēz i ꝑbātez ordiātiōez so
cratic. tāgit. ph̄s. ij. pol'.
cū ait q̄ socrates sp̄ fac
eos̄ dez ꝑncips q̄ē se dig
tiōis ēā apud nullaz dig
tatez. possidētes. uidētes
ē. se nulli dig̊tatez pos

sitate sic instigat eos esse inuoles
et ad ipsos sediciones mouet.

Capitulum xiiii quod non sic ordinanda

Quia et cetera ciuitas est in plures partes diuisa
et talis decet respicere politias ut
quod socrates statuebat ordine et unum non sunt recte lo
quutos fuisse. non bene se habet cor
porales fortitudines non obseruata rationis
est. Sed quod hoc requirit plures ne
cessarios quam ut tradamus ac re
gie ciuitatis et regis uiso est quod
esse hic sensit philosophus et per tractatum
corporis operibus clarius apparebit
quod esse hoc regimen sit se sensum.
Dicit autem patefacto sit ipso a tan
tibus non expedire ciuitati
possidentes uxores et filios esse
omnes ut socrates statuebat
nec esse dandas mulieres ordinum
ad opera bellica non esse utile esse
dicit sed ipsi et curare magistratibus
perfici ut socrates statuisse
uidebatur. Restat ergo exequi
de diuisione et ordine ciuitatis
quam socrates ordinauit. Dicebat
at esse socrates non tangebatur
super ciuitatem. Videbatur idem esse
uideri principes consiliarios. et
bellatores. artifices. et agri
colas uolebat esse bellatores esse
partem ciuitatis distinctam ab
aliis ciuibus. Illis autem bellicam
statuebat. Dicebat in qualibet ciuita
te debere esse ad plus quinque mi
lia. ad minus mille bellatores sta
tutum quod ad bellatores. et a
plurimum potest scilicet et quod accipi bel
latoribus socrates statuebat.

Primo esse dicebat eos esse alios
et distinctos ab aliis ciuibus.

Secundo statuebat magnam mul
titudinem bellatorum. Tertio

ponebat eos in quota certi
ato numero.

Prima uia sic patet,
nam se per bonum et propriis est eis
bonum priuato. Naturale est ei proprie
se exponere periculo, priuato. ut
brachium se sentit exponit
periculo, propter sensum ciuis se.
post ordines ergo non uult quilibet
ciuis sibi non exponat se periculo
propter sensum patrie. Non ergo sic se
parati sunt bellatores ab arti
ficibus et ab aliis ciuibus quia ci
ues alios propter sensum patrie
bellare non oporteat. Conclusio
est ergo dicere in ciuitate tot esse
bellatores et defensores patrie
quot sunt ciues ualentes
portare arma quam separare
bellatores ab aliis ciuibus.

Secunda uia sic patet. Nam constitueret

tantam multitudinem scilicet bellato-
rum in qualibet civitate .v.
quinque milia vel circa mille esset
valde difficile et ponero-
sum ipsis civibus. ideo non sunt
enim quod difficile esset civibus
unius civitatis sustentare
mille viros existentes otiosos
quorum nullum esset ad
officium nisi bellare cum adesset
opportunitas. et ponerosum
et quasi omnino importabile esset
sustentare sic quinque milia.
Dicit enim civitatem illam habere pos-
sessiones que ad vacuum. ut
possit ex ...bus // tantam mul- (margin: // subditis)
titudinem pascere. propter quod
ph(ilosophus) .ii. pol. replentes
societatem cum hic ordine civi-
tatis. ut oportet civita-
tem illam sic institutam esse in
regione babilonica vel for-
te propter magnitudinem desertorum
est magnum spacium terrarum
ex quo possit magna multitu-
do pasci. difficile est enim ut
plures inveniant per ipsos cives
et per milites famulos ali-
bos pascere tantam multitu-
dinem bellatorum. Tertio
deliquebat societates in

ordinandam civitatem insti-
tuendo determinatum numerum bella-
torum. Nam secundum philosophum .ii. pol.
volentes ponere leges vel fa-
ciens ordinationes aliquas in
civitate ad tria debet respi-
cere. videlicet ad homines et re-
gionem et ad loca vicina. Si
quis ergo velit ponere cives sta-
tuere. siquis aliquos bel-
latores viventes ex communibus
fructibus civitatis. ad tria
debet aspicere. videlicet ad ci-
ves. Nam si cives ipsi essent
pusillanimes et inutiles ad
bellum indigent maiori co-
pia bellatorum sic se habentium.
Secundo inspiciendum esset ad re-
gionem. Nam quanto civitas
illa maiori regione et ma-
iori terrarum spatio poteretur
tanto sustentare posset maio-
rem numerum bellatorum. Tertio
vel inspiciendum esset ad loca
vicina. ut utrum civitas illa
habeat circa se vicinos amicos
vel inimicos pusillanimes
vel utiles. Nam nimiis condi-
tionibus vicinorum oportet aliter et aliter
determinare numerum bellatorum.
Quartum cum ars et scientia non possit

esse quam particularia signa volentium artem de regimine civitatum non potest sententialiter determinari numerus bellatorum. Sed talibus relinquendum sunt iudicio prudentum rectorum considerantibus conditiones civium modum regiminis et qualitates incolarum.

Capitulum xv. quod non sic posito esse regimine civium. et qualiter possit ad bonum intellectum.

Narrabatur autem supra quod Socrates et discipulus eius Plato dixit civitatem sic esse regendam et gubernandam ut civibus communes essent uxores filii et possessiones quod sic intellectum ut verba subsequente non potest ut est probatum. Veruntamen quia modus fuit Platonis metaphorice loqui quem modum loquendi forte ipse Socrates habebat cum Plato discipulus eius fuisset. Considerandum non ut verba sonant intelligere dicta Socratica salvare poterimus. Ponentes enim omnia esse civibus communia secundum realitatem non est possibile nec utile tamen secundum amorem et dilectionem debemus ibi salvare communitates. Sic enim quilibet civis debet diligere alios cives sicut se ipsum sic debet diligere uxores filios et possessiones aliorum sicut et proprias. Hoc ergo modo civibus omnia debent esse communia ut quilibet intendat bonum commune et bonum omnium et sit sollicitus circa id quod est facultas de rebus aliorum ac si essent sue. In uxoribus autem et filiis debemus reservare communitates quantum ad amorem ut quod omnes cives diligant bonum cuiuslibet civis. Sed in rebus quantum ad communicationem et quantum ad liberalitatem quod quilibet civis debet aliis civibus indigentibus communicare sua.

Salvavimus ergo dictum Socratis quantum ad communitatem civium. Sic etiam salvare possumus dictum eius quantum ad unitatem civitatis. Ille enim dixit civitatem debere esse maxime unam. Forte non intellexit de unitate habitationis ut quod omnes cives habitare debent in una domo, ita quod in civitate non essent plures domus vel plures vici, nec unitate artificum ut quod non essent in civitate diverse artes vel diversi artifices, nec de unitate eorum que requiruntur ad sufficientiam vite.

vt q nō eēt i ciuitate pli
aduisa, put requirit indi
gētia itēr. Sz forte h' uni
tatē ad amorē z dilectiā
referre uolebat. vt q tāc
eēt ciuitas optiā qn ciues
se amicos z diligētes. max
unirēt. Sic g exposita intēc
socrates d ūitate rez z d ūi
tate ciuiū. vor ē q ipse opi
nabatur q i ciuitate eēt
maxia pax z nō currēt li
tigia. nā ppus amoris
effectus ēē ut pax z cōcordia.
Qd' uo socrates dicebat
de mlieribz q ordināte eēt
ad opa bellica saluari pōt.
Nō intelligēdo h simpr. sz i
casu. possz ēm cas otīge q et
mlires bellare oporteret. cū
lecties aut ēē ptes ytalie
h otigit q uns defētib'
ciuitatē z ciuib' i exatū
sp ciuitatē aliq. dū uiri
illi i exatu existēt i uasa
ē eorz ciuitas ab hostib' p
q oportuit mlires p pri
mas ciuiū defēdē ciuitatē.
Qd aūt ulti attēdebat
q sp eosdz i magistratib'

psi. vt sp[ad]tebat: ēē dez
sp poi ta z ballum forte sic
dz intelligi ut sp pnapēt.
iriaz .i. ornati eisdez itāi
tib'. Qd' aūt ciuitatem
diuidebat .i. artifices. z
agrolas z bellatores. volēs
ciuitatē .10 mil mille ōti
nēre bellatores forte p bella
tores itendebat nobiles
quoz nō ē maib' opari.
Cū ē i sanctitatez quidā
maib' opēt ut colētes
tiaz z artifices. Ciuitā
uo nō. ut nobiles. hūi
dz nobiles potissīe de
bēt defendē. pugiaz z coz
ē maxie uacare ēē armoz
i dustriaz. volebat g so
crates politiaz aliq nō
debē nōiari ciuitatē n sal
tez otinēt mille nobi
les quos p quadaz excel
lētiā uocabat bellatores

Cap. xvi. q phs fellcas
statuit ciui. ēē ōdianā.

Pret socratez z plōes
q(ua)dam alii noie fellcas.
Vt narrat phs .ij. pol. in
tiōnis se de ordie ciui

i ciuitate

tes ciuita

mediāte

tatis statuens quo posset
optime politia ordinari. Di
cebat autem quod inter cetera ad que
debet intendere legis lator sive rec
tor politie est quod cives ha
beant possessiones equatas. Vol
ebat enim hoc esse civitatem op
time ordinandam si nullus civium
haberet plures redditus vel maio
res possessiones quam alter. Quod ut di
cebat a principio quando civitas
constituitur faciliter fieri poterit.
Quia in ipso initio civium ad pu
tatam multitudinem capere poter
it faciliter rector civitatis
possessiones dividere equaliter posses
siones illas inter cives. Sed in civi
tate iam constituta a civi
tatibus iam habentibus possessiones
inequales difficilius erat hoc
ad equalitatem reducere.
Statuit tamen Phaleas civita
tis rectores hoc modo ducere hanc
inequalitatem ad equalitatem
mediantibus dotibus, statuen
do quod pauperes haberent a divi
tibus. Et a non habentibus accipiant dotes
et non darent pauperes sed accipi
endo magis dotes a divi
tibus poterunt equari eis in

mediantibus dotibus

possessionibus. Opinatur autem
Phaleas triplici via moveri
ad hoc statuendum. Primo quia
motum non potuit vel cessarent
litigia. Secundo ut removerentur
iniurie et contumelie. Et
tertio ex hiis que tradebat in
politiis aliis. Prima via
sic procedit. Nam cives valde liti
gant pro possessionibus. Sunt enim homi
nes nimis cupidi ad bona exte
riora possessionum. Unde propter
hoc multa litigia oriuntur. Ergo
si cives haberent possessiones equa
les et scirent se non posse ex
cedere alios cives in possessioni
bus frustra propter hoc insurgerent li
tes et placita. Nam dato quod
alter litigantium causam optineret
non multum exinde gauderet possessionibus
quia oporteret ipsum participare
totum equaliter in possessionibus aliis
civibus. Sic autem pars placitum
non multum amitteret quia acci
piendo dotes equaretur aliis
in divitiis. Videtur ergo omnino cessa
re placita si cives haberent pos
sessiones equatas. Secunda via
sumitur ut tollerentur a civitate
iniurie et contumelie. Nam ex

eo q' ciues libet' q' possess
appetit dicentes. hec meum
n solu isurgunt lites et pla
cita. s; et inurie et contum
elie. Nam p acquisitois pos
sessioib; isteruit. q' ciues
iurias et contumelias in
psois, ppis fuit. at iam
tate furta. rapie. et alii
acia pp cupiditate; pos
sessiom diuitias. Tu si ciue
n posset se excelle i po
sessioib; et hiere equales
diuitias ut uir' s; h cessaret
Tertia uia sumitur ex hi
q' uidebat ciuitatib; et
aliis. Nam i multis pollici
tis bn ordinatis magna
cura fuit legis latorib;
de possessoib; ciuium. Ideo
felleas forte motus ex
ex hiis. q' uidebat i poli
ticiis aliis statuebat
potuisse cura' ee de pos
sessioib; ciuium. voles
eos equatas possess hre.

Cap. xvii. q' n opz possess
ee equatas. ut felleas statu
ebat.

Si consideretur dicta phy.
ii. pol. q'tu ad pre
sens spectat possumus
triplici uia uenari possum.
q' no oz possess equatas
ee ut yelleas statuebat.
Prima sumitur ex parte p creatois
filior. Secunda ex parte i iu
riarum q' possunt i ciuita
te oriri. Tertia ex par
te quasi accidens e hre ciue.
Prima uia sic p3. Nam ad recti
regimen ciuitatis n pot
i poni lex. ut ciues habeant
possessioes equatas filios
frustra ei ponitur lex q'
seruari no pot. Nam s; ph
iiii. pol. n solum debet ee
cura q' lex istituatur.
s; etiam q' legib; obediatur
et q' leges obseruentur.
Tu si singuli ciues pos
sessioes habeant equatas
et unus hat plures filios q'
alter succedentib; filiis i
hereditates parentum solu
ta erit lex felloc q' no
habebunt possessoes equales.
Cum quanto ad i plures pter
diuiditur tanto mi per
ipiet unusquisque de illo ee n
pot q' si oms hant po
sessioes equatas, ut tota
des filii percipiat ab uno

n statuatur q' habeant equales

cor

ciuium quot procedunt ab
alio. Sed quia aliqua conubia
sunt omnino sterilia. Aliqua vero
sunt fecundiora quam alia non
est possibile statuere in ciui
tate omnes ciues habere equale
numerum filiorum propter quod ex parte
procreationis plus manife
ste ostenditur phalee legem
non esse conuenientem eo quod
congrue obseruari non potest.
¶ Secunda via sumitur ex parte iniu
riarum que possunt in ciuitate
consurgere quas legis lator
summo studio cauere debet.
spectat enim ad principem ad quos
curam huiusmodi ne ciues sint
insolentes et ne sibi iniuri
as inferant. Sed in ciuitate
statueretur pauperes equari
diuitibus in possessionibus accipien
do dotes magis ab eis
quam dando dotes illud non con
tingat multotiens diui
tes fieri pauperes et econtra. Nam
si diuites aliqui plures ha
beant filios quam pauperes di
uiderentur possessiones diuitum in plures
partes quam pauperum et filii
diuitum pauperiores erunt
filiis pauperum. Ex hoc autem et

duplicatur contingent iniurie et
iurgia in ciuitate. ¶ Propter quod
pauperes cum ditantur nesciunt
fortunas ferre. ut plane
patet per philosophum .ii. rethoricorum. contumeliabuntur
ergo aliis. filii enim pauperum in
flati eo quod uiderint se plus
aliis habundare in iustifica
buntur in eos et facient iniurias in
ciuitate. Rursus hii inuicem
contumelie orientur inter ci
ues non solum ex parte filiorum
diuitum. quia ut dicitur .ii. politicorum.
opus est ad pacem ciuitatis
filios diuitum non esse insolen
tes. Dum autem filii diuitum non
plures sint magnanimi et magni
cordis simulauerit se esse de
spectos et pauperes exalta
tos non valentes se continere
fient insolentes et tum habebunt
alios. ¶ Tertia via ad
ostendendum legem phalee non esse
decentem de equalitate possessionum
sumitur ex parte virtutum quas
decet habere ciues. Decet enim ipsos
esse liberales et temperatos. Non
ergo bene dictum est quod ad bonum
regimen ciuitatis sufficit
ciues possessiones habere equales
nisi ad decentem quantitatem

posseni illaꝝ posset cũ cuiẜ
adeo modicas possões hr̃e q̄
oportet eos ita pse uiuẽ qḋ
opa lib̾alitatis defaci ex͂ce
ñ ualent. ⁋ Rursus hñdo
possões equatas posset ita
habũdãt̃ ieis ⁊ adeo delici
ose uiuẽ. q̄ ñ ɋtigeret tp̃os
tp̃atos eẽ. Cap. xviij. q̄ p̃nci
palr̾ itẽtõ leg̃ latoꝛis. dñ cẽ
ẽ repl̾ẽsiões ɋpiã. ⁊ ñ ĩ ɋẽqli

Reges ⁊ p̃ncipes tatẽ p̃om
auler̃ eos quoꝝ ẽ legẽ
ferẽ aliq̃s leges dẽ stĩ
tuẽ cẽ possões ciuiũ. Naꝫ
Solon qui cẽ ferẽdas legẽ
incebat p̃itus ⁊ doctus.
nit̾tas statuit cẽ possões
ciuiũ. Sic ap̃d ⁊ locres. ut
recitat ph̃s. ij. pol. lex erat
q̄ nõ hoc antiq̃ sortes
puarẽtur illese nlli licẽ
bat possões uẽdẽ ñ suffici
ent oñdẽ possi ei aliq̃ ma
gnũ i fortuniũ accidisse.
Sed ẽ mlta detrimẽta i le
gib⁹ cẽ possões. Sꝫ nõ expe
dit hec legẽ statui cẽ ip̃as
ut ciues possões equatas.
nec itẽtio legis latoꝛis p̃n
cẽ dꝫ cẽ possões. Sꝫ p̃ncipa
lius dꝫ itẽdẽ repl̾ẽsiões cõ
cupiaꝝ eo q̄ radix malitia
ñ sũt possões extiores. Sꝫ
ɋcupia. Radix ẽ oĩuꝫ ma
loꝝ ẽ ɋcupiditas. Si g̃ i
morb⁹ mag̃ curãdꝫ i ra
dice. ⁊ i cã q̄ alibi mag̃ dꝫ
itẽdẽ rectores ciuiuꝫ cẽ
repm̃das ɋcupias q̄ cẽ
alia ut pluẽ pbat. ph̃s. ij.
pol. sꝫ d̾ h̾ iferius diffusiũ
dicem̃. meminim̃ tñ nos
edidisse q̄ dñ tẽtatũ d̾ di
fferẽtia. eth. reth. ⁊ pol.
ũ dcĩ supficialr̾ ɋsiderata d̾
dicẽ uiũ. h̾ ysque nũc di
xim̃. Sꝫ illa ɋtũsia ĩfra
tollet. ad p̃sẽs aũt sciẽ
sufficiat p̃ncipalẽ itẽtiõ
ẽẽ legis latoꝛis ñ debẽ cẽ
cẽ possões extiores m̃ frẽn
das q̄ ẽplia ẽu uenari po
sunt. ⁋ Prĩũ ẽ expedĩo
noꝝ. quos h̾oĩes appetũt
⁋ Sc̃a ẽ pte cẽliaꝝ quas fu
giũt. ⁋ Prĩa sic pꝫ. Cre
debit ẽi felleas oĩa uigia
ciuitatis isurgẽ ꝑꝑ possẽ
ssionũ extidẽr rex. Sꝫ sic
oppinãdo fallebat. q̄a si
paupes h̾oĩes eo q̄ nimis

ui felleas ɋtaui.

egeant

16

egerant exteriori substantia ut plurimum
litigant propter exteriorem substantiam, perso
ne tamen honorabiles et grati
ose magis contendunt et indignantur
si non possunt consequi honorem
debitum et dignitatem. Et si civium
quidam sunt pauperes, quidam
gratiose et honorabiles, spe
ctat ad legis latorem non so
lum statuere ut possessiones debite
ordinentur, sed etiam ut honores
debite et iuste distribuantur,
et tanto principalius, hoc intendere
debet honores quanto litigia in
ter personas alias. ¶ Tertia via ad
investigandum hoc idem sumitur ex par
te delectationum quas homines
ut plurimum insequuntur. Nam
homines solum iniustificant et in
iurias inferunt non res exteriores
propter avaritiam, sed iniuriantur
in filias et in uxores civium propter
delectationes et incontinentiam. Decet
ergo reges et principes non omnes
leges ferre de possessionibus mensu
randis, ut quilibet quod suum est pos
sideat, sed multa ordinare de
bent de possessionibus reprimendis. Ne
cives sint incontinentes et iniurientur
in uxores et filias aliorum. Im
mo tanto magis sollicitari

debent de hoc quam de illo quanto in
teriores et subtiliores sunt quo magis con
iuncti quam exteriores sunt. ¶ Tertia
via sumitur ex parte tristitiarum,
quas homines, prout possunt, fugiunt.
Volunt enim homines gaudere dele
ctationibus absque tristitiis. Non
iniuriantur aliis non solum propter supplendam
indigentiam, sed propter tollendum ti
morem aut repellendo fugus.
Cum quis existimat alios posse eius
delectationes impedire, vel quia
existimat eis posse tristitias
inferre. Non ergo solum propter possessiones
sunt constituende leges ut sta
tuebatur Felleas, sed et propter alia
ut est prius expositum. Capitulum xx.

Qualis fuit politia Ypodomi
et quid Ypodomus ordinavit de regimine civitatis.

Preter Socratem et Felleam fuit
quidam alius philosophus nomine Ypo
domus intromittens se de regimine
civitatis, statuens multa perti
nentia ad regimen civium. Vo
luit autem quod ad sex reducit quod statui
debeat de hoc regimine. ¶ Primo
statuit quedam pertinentia ad mul
titudinem et distinctionem civium.
¶ Secundo tetigit distinctionem possessionum.
¶ Tertio de distinctione iudiciorum.
¶ Quarto de distinctione iudicantium.

¶ Quinto de modo iudicandi. ¶ Quar-
to et ultimo statuit quas-
dam leges tangentes diversa
genera personarum. Ypodomus
constituens suam politiam.
¶ Primo imposuit de se multitu-
dine constituendi civium esse
circa .x. milia virorum. hanc
autem quantitatem distinxit
in tres partes videlicet in bella-
tores. artifices et agricolas
volebat enim bellatores debere
habere arma et non terram. agrico-
las vero terram. sed non arma. ar-
tifices vero nec arma nec ter-
ram. ut enim hoc quantum ad pre-
sens spectat tribus indiget
homo videlicet victu. ut potiam
cibo per calorem naturalem consu-
mitur radicale humidum.
¶ Secundo indiget domo et ve-
stitu et aliis artificiis propter
intemperiem aeris. ¶ Tertio in-
diget defensione propter hostes
extrinsecos et propter seditiones
aliquas que possunt in ci-
vitate contingere. ad hec tamen
deserviunt predicta tria genera
virorum. quia quantum ad vic-
tum satis sufficiunt agricole
ut intelligamus per agrico-
las omnes colentes terras

et vineas et alii omnes pa-
stores aliorum. Sed quantum ad
domos et vestimenta et al-
ia artificia satisfaciunt
artifices. Quantum vero ad
defensionem deserviunt bella-
tores. Sic igitur ordinavit
dominus philosophus de constitutione
et distinctione civium. ¶ Se-
cundo imposuit se determinavit de
distinctione possessionum civitatis
totam regionem id est totum terri-
torium civitatis in tres
partes. videlicet in partem sacram
communem et privatam. partem sacram at-
tribuebat cultui divino
communem bellatoribus privatam agrico-
lis. Dicebat autem esse territo-
rium civitatis optime di-
visum esse. Si pars tribue-
tur ministrantibus in templis
divinis que appellabatur sacra
pars vero bellatoribus que ap-
pellabatur communis eo quod bellatores
communiter ad defensionem patrie va-
care debebant. pars vero esset
propria ipsis agricolis. artifici-
bus quidem nullam partem ter-
ritorii tribuebat eo quod
ex arte sufficienter vivere possent.
Non autem bellatoribus tribuebat
territorium tamquam proprium. Sec

dicit de probitate quantitate
civium

solū tribuebat eis arma.
dicebat ergo tm̄ debere esse tria
tribunalia. unum de quo bellato-
res iudicarent qui de omni errato
Tertio intromisit se de distri-
ctione iudiciorum. dicebat enim
omnia iudicia debere esse de tribus
litigant cives. videlicet de
nocumento. iniuria & morte.
Unumquodque iustificans in aliud
vel dampnificando ipsum vel per-
sonam alicuius eius. vel de honore
iniuriando eum faciendo ei opprobria
& vituperia. vel offendendo
ipsum faciendo ei percussi-
ones & vulnera iniustifica-
tionem. aut quod ad res appella-
bat nocumentum. Sed iniusti-
ficationem quod ad dehonora-
tionem personae vocabat iniuriam.
offensionem quam ipsi personae quod
ad passionem & vulnera nomi-
nabat mortem quia talia
ad mortem ordinantur eo quod
omnis passio magis facta abi-
cit a substantia. Quarto intro-
misit se de districtione iu-
dicantium. dicebat enim de-
bere esse duo genera iudicantium
a duobus pretorium. Unum ordi-
narium in quo discuterent causas &
appellationes. volebat quidem

causas & aliud principale ad quod reducerent.

principale pretorium ut nar-
rat philosophus. ij. pol. debere ex se-
nibus electis. ut sicut male
iudicate fuerint in pretorio
ordinario. Senex illi electi
ab omni testimonio iustifica-
rent ipsas. Quinto intromisit
se de iudicandi. volebat
enim necesse quod pretoriis tamen in princi-
pali quod in ordinario iudicia
fierent debere sine collatione iudi-
cantium inter se. dicebat quod autem
audita causa quilibet iudex per
se cogitaret & postea in pu-
gillaribus scripta ad ducem
suam sententiam ut si iudicasset
simpliciter condempnatus esset.
iudex simpliciter condempnatum
scriberet. Si vero simpliciter ad sol-
vendum pugillarium porta-
ret vacuum. Sed si aliquo modo
condempnaret & aliquo absol-
veret. per scripturam determinaret
ut philosophus narrat. ij. pol. ubi pos-
sessionem dicta philosophi narrat
assignat causam quare yppodonius
sic statuit. Credebat quidem
quod si iudices iuramento
essent astricti. Ut dicerent
quod sentirent forte degera-
rent timendo coram aliis dicere
quod sentirent. Ideo ordinavit

ūgētes

qd quib̄ p̄uati ſuā ſn̄iam
ſcīre. ¶ Sexto ſtatuit
quaſ dā leges / diuiſa grm̄
pſonaȝ. Statuit ēt .iiij. hī
leges. quaȝ p̄ tāgebat
ſapiētes. ſcā bellatores. ēt
totū pp̄. quāta p̄ncipē.
quātū ad ſapiētes ſtatu
it q quicq inuenirēt ad qd
eēt expediēs ciuitati q
retribuerēt ei debitus ho
nor. quātū uō ad bellato
res ordināuit q filij eoȝ q
morerēt ī bello fōn p̄ſte
ſiēt pūc ꝛ p bono ciuitatī
acciperet cibū de ērario pu
blico. ¶ Terciō q ad totū
pp̄ ſtatuit. q totū pp̄ ꝛ ēt
deb tā bellatores q artifi
ces ꝛ agcole cōuenirēt ad
electiōȝ p̄ncipis. Nolebat
ēt ut p̄ ex aīs ſiue p̄ncipē
de bō eē p hēditatē. ſꝫ p
electiōē. q electiōē toti pp̄
ēbuebat. ¶ Quarto q
ad p̄ncipē electū ſtatuit
ut p̄ncipes p̄ncipalē cu
ram habet de ēby. iutelꝫ de
reby ōby. de pegrinis ꝛ de
orfanis. appllabat ē or
phanos ul̄r oīs pſonas

reg

ipotētes ū ualētes pſe regēs
ſua iūi ꝯ qrē. Spectat ḡ
ad regē ꝛ p̄ncipē quiꝫ
eē cuſtos iuxta de reby ōb
ꝛ ē de pegrinis ꝛ pſonis
ipotētiby ſpālē curā gerē.
eo q talibȝ alij de facili in
iuriātū cū nō poſſint de
fēdere iura ſua. Cap. xx.

Ī q ſt reph̄ſibilia ī hijſ
q ſtatuit ypodomꝰ de gubnatōe ciui
um.

Multa bōa ꝯſequuntur ex
opiōibȝ phīoȝ ātiq
eo q ipi ī ſuis dictis multa
bōa ꝛ uā dixit. dato tn̄ q
n̄ bn̄ dixiſſe recitatē tn̄
ſūt opiōēs eoȝ ꝛ hȝ ſētēn
tia. phī. ij. meth̄. debem̄
redde gr̄as eis qui ueritā
te reuulāt ꝛ diſcordāt ab
opiōnibȝ nr̄is. Statutā ē
talia aliū itellectū mala qrē
alioȝ dcā mltotiēs itelle
ctū excitat. ut recte uenī
ꝑ ypodomꝰ. ḡ opiōēȝ reci
tauim̄. q i ſua politica
multas bōas ſētentias p
mulgauit. aliq tn̄ ī ꝯgrue
ſtatuit. poſſumꝰ tn̄ quā
tū ad p̄ſens ſpectat ſeq̄
do dcā phī. ij. pol. icrepare

ypodomū q̄ ad ea. ¶ Primo q̄
ad īpossibilitatē statutor.
¶ Sc̄do q̄ ad mod' q̄ statuit iu
dicādi. ¶ Tertio q̄ ad legē
quas statuit tāgētes dīg
sa gnā psōar. ¶ Primo ē dīis
ph̄s. defecit statuēdo īpossi
bilia. Nā statutū ē distīctē
ciuiū stare nō poterāt cū sta
tuto de electiōe p̄ncipis. Qui
ēm ciuitas scd̄m ipsū distīgui de
bebat ī tres ptes. videlz
ī bellatores habebāt arti
fices ⁊ agricolas ⁊ soli bella
tores habebāt arma. ut
possēt sediciōēs ⁊ iniuria fā
ī ciuitate remouē ⁊ pugnā
ab hostib' defēdē. oportebat
bellatores hīe maiorē pōtas
q̄ agricole ⁊ artifices sūt
supti. ⁊ quicūq̄ potētiores
dñanē ⁊ hoīes libēt unicuiq̄
ciuitati q̄ possūt hec posito. ar
tifices ⁊ agricole n̄ hīent
ptē ī policia ⁊ bellatores
n̄ pmicterēt eos pticipare
ī electiōe p̄ncipis. Statuit̄ ḡ
eo q̄ totus p̄p̄s eligat p̄nci
pē: stare nō pōt cū statuto
de bellatorib' ut q̄ ipi sīt po
tētiores aliis ⁊ sīt soli hītē

arma. ¶ Sc̄do deficiebat ypo
domus q̄ ad mod' q̄ statuit
iudicādo. volebat ēm iudi
ces n̄ debē ofēre ī ptedio de
siā sentēda. tñ. ut ait phs.
n̄ negabat quiddam pñati
ofēre posset. hēat dupla ūa
ī plures pōt. ¶ Primo q̄ ex isto in
iudicādo sequit̄ maior pñsio
⁊ maior degratio iudicū. Nā
cū pñcdūr iudices ꝙ possit
loqui pñato q̄ n̄ loqr̄ publ̄
ce ī pretorio ⁊ simultaneē
tā q̄ sequit̄ cū q̄ negā
bunt hec m̄ q̄ aliī. Unā phs.
in
inuit q̄ quib'dā hoīs poli
ticis ordīo statuit̄ q̄ ordinā
uit ypodom̄ n̄ ordinat̄ iudi
ces posse loqui s̄ īuicē pu
blice n̄ tū posse ad īuicem
hīe ofiliū ī pñato. Rursus
dñe dīis mod' q̄ ī aliqb'
iudicis oi collatō ad īui
cē hīe. Ut si iudices discō
darēt optēt collatō hīe
ad īuicē quorū sñia tenēda
eēt. ¶ Tertio deficiebat ī
dīis phs. q̄ ad leges quas
statuit tāgētes dīu sa gnā
psōar ⁊ spālr quātū ad le
gē q̄ statuit erga sapiētē

// cū degregatio

Nam si quicumque sapiens inveniens aliquid expediens civitati deberet ex hoc debitum honorem accipere, concitarentur sapientes ad inveniendum novas leges, novas inventas esse proficuas civitati. Quare contingeret mutari leges, quod est maxime in civitate periculosum, quia leges magnam efficaciam habent ex diuturnitate temporis. Quare si assidue innovarentur leges, tolleretur vero efficacia ipsarum. Statutum ergo Ypodomi de eo qui invenit aliquid expediens civitati, ut ait Philosophus, superficialiter visum apparet bonum, est tamen periculosum. In hiis autem deficit Ypodomus. Utrum autem deficit in aliis, aut deficiat Ypodomus, utrum principatus debeat esse per electionem vel per hereditatem, et utrum leges sint innovande. Dato quod aliquos defectus contineabat, et alii quam dicti minime sunt, quedam infra diffusius tractabitur. Ad presens tamen sufficiat hec de omnibus philosophis tetigisse, et in hoc terminetur prima pars huius tertii libri in quo agitur de regimine civitatis et regni. Incipiunt capitula secunde partis tertii libri.

Quomodo regie sunt civitates et pacis et quod agit consideranda sit in talibus regere. 1

Quot sint species principatuum et qui illorum sint boni et qui mali. 2

Quod melius est civitatem et regnum regi uno quam pluribus, et quod regnum est optimus principatus. 3

Quibus rationibus ostendi potest quod apparet melius esse civitatem aut provinciam regi pluribus quam uno, et quomodo solvi possint rationes ille. 4

Quod melius est regimen regum et principatus ut per hereditatem et successionem filiorum quam per electionem. 5

Que sint in quibus rex ‖ aliquam alios debet excedere et quomodo rex differat a tyranno. 6

Quod tyrannus est pessimus principatus et quam maxime debent cavere reges et principes ne eorum dominium in tyrannidem convertatur. 7

Quod est officium regis et qualiter rex se habere debeat in regimine civitatis. 8

Que sunt illa que decet operari ‖ et regere, an verus rex quod simulat facere se. 9

Que et quot sint ‖ tyrannice cautele quibus tyranni nituntur se in suo dominio preservare. 10

Que sunt illa ad que reducuntur cautele tyrannice. 11

a q̄ reges cauē debēt ne
efficiātū tyrāni q̄ opa re
gia sūt optīa tyrānica
uō sūt pessīa.
12 C. Qd' detestabile ē regia ma
iestate declinaē ad tyran
nidē q̄ gen⁹ corruptiōis
ē ī aliꝭ ꝑ usis p̄ncipatib; to
tū ī tyrānide ꝯgregat.
13 C. Qd' sūme expedit regib;
ꝯ p̄ncipib; recte gubnaē
ꝓp̄ cauē ne tyrāniceēt q̄
mltis decāl ꝯtig̃ s̄bditis
insydian tyrānis.
14 C. Qd' maxiē rex cauē dz ne
efficiatū tyrānides q̄ regi
15 C. Que sūt que sal[..] ꝯ p̄ncat
nāt dñiū regiū ꝯ quot
oz regē faceē se ī suo ut
p̄ncipatu perseueret.
lia 16 C. Que sūt ꝯsilia. ꝯ dē que
oz ꝯsilia ad hrī.
17 C. Quod ē ꝯsiliū ꝯ qualr ꝯsi
lia sūt fienda.
18 C. Quales ꝯsiliarios assumē
decet regiā maiestatē.
19 C. Qd' oz scire ꝯsiliarios ꝯ dē
quot sūt ꝯsiliabilia ad hrī
20 C. Qd' q̄ po ē s̄c oīa [..] hēda.
legib; determināda ꝯ q̄ poti
ora possit arbitrio iudicū
ēē ꝯmittēda.

21 C. Qualr ē iudicio ꝓcedēd
ꝯ q̄t s̄m mōs passiōales s̄c
corrūpit iudices ꝓhibēda.
22 C. Que ꝯ quot optēat hēē
iudices ū ꝯtīgit eos de
23 C. Quot ꝯ que [..] bitē iudicāē.
optēat ꝯsiderāē iudices
ū ī ꝯdulgēāt huiꝰ ꝯū sīt
clemētes poti q̄ crudeles.
23 C. Qd' diuisa sūt gñā legū
ꝯ diuisi s̄c mōi iusti. ꝯ q̄
iꝰ nāle ꝯ positiuū decētia
24 C. Quō ius gen[..]lia reduciť.
tū ꝯ ius aliū diuide n̄lr
habet ēē distīctū.
26 C. Qualr debeat ēē lex hūa
ꝯ q̄ oꝯ tales leges fuit
utile reg̃ ꝯ ciuitati.
27 C. Qd' nō cuilib; ē leges
fēre. ꝯ q̄ ut leges
obligacōi hānt oz eas ꝓ
mlgatas ēē. debeant
28 C. Quod ꝯ q̄ opa ꝯtinē le
ges q̄ a regib; ꝯ p̄ncipib;
29 C. Quali meli[..] s̄c gacē.
regitur ciuitas ū regnū. aut
vtrū meli regatur optīo
rege. aut optīa lege.
30 C. Qd' ꝑt reges hūa ꝯ tīlē
oportuit dare legē eu
glicam ꝯ diuinā.

31 Quod quamvis possibile sit leges patrias
observatas et que consuetudini sunt assu
ete innovare aut immutare.
32 Quod est ciuitas aut quod [illegible] leges.
est regnum et qualiter oportet esse ipsas
existentes in regno et ciuitate.
33 Quod de est optima ciuitas et opti
mum regnum. et optimum politia que est
ex multis personis mediis constituta.
34 Quod expedit ipsi ciui [illegible] ciuitati
magis reuerenter regibus obedire
et cum summa diligentia leges
35 Qualiter se [illegible] regias observare
debent hoc cives et aliter habita
tores regni ne reges provo
centur ad iracundiam contra ipsos.
36 Quod reges et principes de
bent se habere ut amentur a suis
et quomodo vitentur. et quod licet utrumque
amari sit necessarium magis tamen debent plus
appetere quam timeri. Cap. j. quomodo
regende sunt ciuitates tempore pa
cis et que et quot consideranda
sunt in tali ciuitate.
Post quam auxili
ante deo complevimus
primam partem hu
Quod ius libri permit
tendo quedam prea
bula ad propositum
ciuitatum opiniones diversorum

philosophorum institutionem politiarum
ut tractatur ante de regimine ci
uitatis et regni. Restat autem
nunc exequi de aliis duabus
partibus. videlicet de regimine regni
et ciuitatis tempore pacis et hi
regimine tempore belli. ¶ Sciendum
ergo quod sicut tempore belli defen
denda ciuitas per arma. Sic
tempore pacis gubernanda est per le
ges iustas et per consuetudines
approbatas. de levi patere
potest que et quot consideranda
sunt in tali regimine. Unde ait philosophus
iiij. politicorum tangere. iiij. que consi
deranda sunt in regimine ciuitatis
hec autem sunt principes. consilium.
pretorium et populus. ¶ Possumus
autem ex hiis legibus quibus
regenda est ciuitas tempore pa
cis dupliciter investiga
re. quia de presenti. iiij. conside
rando est in regimine quo regendo
est in regimine quo regenda est ci
uitas tempore pacis. ¶ Prima
sumitur ex hiis que requirun
tur ad legem. ¶ Secunda ex fine
qui intenditur in ipsa lege. ¶ Pri
ma sic patet. nam ad hoc quod per le
ges recta gubernatio habeatur
quatuor ad presens spectat. iiij. requiruntur.

pro ut leges per sapientiam sint
bene inventae. ¶ Secundo ut per civilem
potestatem sint bene custoditae. ¶ Ter-
tio ut per leges inventas et cu-
stoditas acta civium sint rec-
te iudicata. ¶ Quarto et
ultimo ut per pacificum statum
reipublicae quae traduntur in legibus sint de-
bite observata. Bene autem custo-
dire leges per civilem potestatem spe-
ctat ad principem. Unde et philosophus
v. ethicorum ait quod princeps dicitur esse
custos iusti, id est iustitiae le-
gum constitutorum. Nam ipsa sta-
tuta legalia leges quodammodo cu-
dia possunt. Bene quidem invenire
leges per sapientiam spectat ad
consilium. Decet enim principes ad-
esse sapientes consiliarios habere
ut debite invenire possint quae sunt
observanda. Bene enim iudicare secundum
leges inventas per consiliarios
et custoditas per principem
spectat ad pretorium sive ad
iudices. ¶ Perspicuum est quia secundum bene le-
ges acta civium iudicare
debent. ¶ Sed bene observare legem
spectat ad omnes cives sive
ad omnes cives sive ad totum
populum. Dicitur si consideraretur quae
requirit ad hoc quod tempore pacis per

leges bene gubernetur civitas,
quia ibi regere de partibus. iiii. con-
siderandum est facere. ¶ Sed quia maxime
investigandum videtur sive et fi-
ne quo in legibus intendit. De-
cet enim intendere legis latorem ut
per leges consequamur conferens autem
nocivum faciamus in-
stitutum autem iniustum et sequa-
mur laudabile et fugiamus
vituperabile. De conferente autem
nocivo est consilium. De iusto autem
iniusto est pretorium sive de lauda-
bili autem vituperabili est excla-
matio vel contio quae potest
respicere totum populum. Populus est ad
bene agendum per leges maxime
inducendus est. eo quod in ipsis legi-
bus praecipiuntur laudabilia
et prohibentur turpia. Volentes
ergo declarare qualiter regenda sit
civitas tempore pacis, non solum
considerare debemus qualiter debeat esse prin-
ceps cuius est leges ferre et
custodire. Sed etiam qualiter debeat esse
consilium. quod est congregatio quod
conferens et quod nocivum et quales
debeant esse iudices quorum est
iudicare quod iustum et quod in-
iustum et qualiter debeat esse populus
qui inducendus est ut sequatur

pulcrū ⁊ laudabile ⁊ fu
giat uituperabile ⁊ turpe.
De omnib; g̃ hijs .iiij. m
ateri de p̃ncipatu, consilio,
p̃torio. ⁊ pp. b. unde ut ad
ppositum spē dicemus p hac
sa pte hi iiij lib. p tñ
ad p̃ncipatu dicemus.

Cap. ij. q̄ t sc̄ spēs p̃nci
patuū ⁊ q̄ illorū s̄ boni ⁊ q̄ mali.

Tertio pol. distinguit
ph'. sex gn̄a p̃ncipa
tuū. quor̄ tres sūt boni
⁊ tres mali. Nā regnū ari
stocratia ⁊ politia sūt p̃n
cipatus boni. Tyrannis.
obligarchia ⁊ democratia
etiā. sūt mali. Docet ē gn̄e
ralr discernere boni p̃n
cipatū a malo. Nā si in ali
quo dn̄io aut p̃ncipa
tu intendit bonū cōe ⁊ cōiū
ciuiū s̄m suū statū sic est
equale ⁊ rectū. S; si intē
ditū ī bonū aliquorū ⁊ ali
orū oppssio. sic ē corrup
tū ⁊ puisum. h ē mō s̄m
mā phi accipe possum̄
sufficientiā p̃ncipatuum
tā puisorū q̄ rectorū. Nā
ī ciuitate ul' ī aliq̄ gēte
ul' dn̄at un⁹ pauci ul' mul
ti. Si un⁹ ul' ille intendit
bonū cōe ⁊ subditorū tūc
dr̄ monarchia siue regnū.
Regis ē ē intentū ⁊ bonū.
Si ē ille un⁹ sit dn̄s. nō
intendit bonū. S; p cun
ctis p̄ opprimes alios oīa
ordinat ī bonū ppriū. ⁊ p̃
natū. Nō ē rex. S; tyran
nus. Duo g̃ p̃ncipatꝰ
consurgūt ex dn̄io unius. vn
rectus. vt cū ppt bonū
cōe dn̄at rex ⁊ alī puisus.
vt cū ppt bonū p̃uatū p̃n
cipatur tyrann̄. Contīg
tn̄ alī ī ciuitate aliq̄ n̄
regi vno ali dn̄ante s;
regi aliq̄b; paucis tn̄.
vitium ē plēs ī cīvitate
romana. q̄ defic̄ ē te se
natu tp̄e illo inē medio
ac q̄ ali eligēt regeba
tur totus romān ppt q̄b;
dā paucis uiris. Elige
bātur eī .xij. viri appro
bati ⁊ boni testionū. quos
uocabāt .xij. bōs hoīes
alior; gubernātes tota

civitatis regebatur. unde et
maleficia facta distingueba
tur ex diversitate principa
tuum. dicebatur autem de aliquo
maleficio fuisse factum tempore
senatoris de quo tempore non
bonorum bonum. Sic igitur regnatum
civitas non per unum solum.
sed per quosdam paucos. Tunc
illi pauci sunt virtuosi et boni
intendunt ad bonum. et tunc
talis principatus dicitur aristocra
tia quod idem est quod principatus
bonorum et virtuosorum. Iste autem
venit ut maiores ipsi et
qui debent prope regere vocati
sunt optimates. quia optimi
esse debent qui aliis preesse
sciverint. Si autem illi pauci non
sunt virtuosi nec intendunt ad bo
num. Sed sunt divites et oppri
mentes alios intendunt proprium
lucrum talis principatus dicitur
Colligitur igitur duplex principa
tus ex dominio paucorum.
unus rectus in quo dominantur aliqui
qui sunt virtuosi et intenden
tes ad bonum. et alius perversus.
ut cum dominatur aliqui non quia
sunt boni sed quia sunt divites et

et alios opprimentes. Tertio
potest distingui principatus
ex eo quod multitudine dominantur
multi. Forte etiam in civitatibus
ytalie dominantur multi non tot
populus. Ubi etiam requiritur consensus
totius populi in statutis condendis
in potentibus et in potestatibus eli
gendis. Hoc est simpliciter quod ad vocatur
tur potestas aliquot dies quam civi
tatem regant. magis autem domi
natur tot populus. quia dicitur ad no
cet eo quod totus populus est cum eli
gere et iungere. Sin autem
agunt et etiam totum est statutum
contra quod non habet dominium tamen sed dominium
itaque igitur principatu non dominatur
multi ut totus. vel intendunt
bonum egenorum mediorum
praeter dictum et omnium scilicet summum
statum et tunc est recte et equa
lis. et quia talis principatus non
habet nomen proprium. vocatur eum
philosophus nomine communi quod dicit ipsum esse
politia. politia est quod regimen
est quod ordinatio civitatis quo
ad omnes quae principatus qui sunt
in ea. et proprie quod ad maximum
principatum qui dominatur aliis
aliis omnibus. politia est consistit

maxime in ordine summi principa
tus qui est in civitate omnis ergo or
dinatio civitatis politias
dicitur. principatus tamen proprie. Si
rectus sit eo quod habent communi nomine
politia vocetur dicitur. Nos
autem tales principatui applicare
possumus gubernatorem proprie si rec
tus sit. Si autem ipse plures divitias non
intendit bonum civium sed suum
statum. Sed vult tyrannizare
re et opprimere divites est princi
patus pravus et quo nomine di
democratia. Nos autem ipsorum ap
plicare possumus pravis quoque proprie.
Patet ergo quot sint principatus et qui
illorum sint boni et qui pravi. Capitulum

iii. quod melius est civitatem et
provinciam regi uno rege quam pluribus

quod regnum est optimus principatus

Quia intendimus ostendere quod sit
optimum politia et quae sit
optimus principatus, postquam
diximus modos principandi et
declaravimus qui illorum sint recti
et qui pravi. Restat ostendere
quis principatus rectus qui sit
melior. Assignantur autem iiii.
vie. quod regnum est optimus princi
patus. et quod melius est civitatem
aliquam sive regnum provinciam regi quam
pluribus. Quamvis illi plures sint pauca
sunt multi. ¶ Prima sumitur ex u
nitate et pace quae intendi in
regno et civitatibus tamquam finis.
¶ Secunda ex animalibus quae regnantur et
regimine civitatis. ¶ Tertia
ex hiis quae videmus in natura. ¶ Quar
ta et ultima ex hiis quae experimen
to videamus in regiminibus civi
tatum. ¶ Prima sic patet. Nam
pax et unitas civium debet esse
finaliter intenta a lege latore,
sicut sanitas et equalitas hu
morum est finaliter intenta a me
dico. hanc autem unitatem et con
cordiam magis efficere potest quod est
per se unum. magis autem per se uni
tas reperitur in principatu si
dominetur unus princeps quam si dominentur
plures. Immo cum plures principantur
nunquam potest esse pax ibi principa
tu nisi illi plures sint uniti et con
cordes. propter quod autem unumquodque et
illud magis. Sic ergo est pax et concor

dia it aues. si ples pnapi
tes sint co uniri. g si solus
uni pnapar it eos nō sic
de facili tribari possi par ipoz
ciuiu. ¶ Si una ad iuesti
gādū h̄ caz sunt exempli po
q̄ regnū iregie ciuitatis.
illā q̄to uirt ē mag unita
fortior ē se ipā dispsa ut
declarari hēt i libro. de cāis
i ippoib. pcli. vidē at q̄ si
multi hoies trahūt nauez
n̄ uniant i tractatu ut
cū unus trahat alii trahat
nūq̄ nauē trahēt jmmo
si oms uires q̄ sint i plibus
trahēnt. jmo si oms uires
q̄ sint i plib. trahētib. c g
garētur i vno q̄ ille mag
unite trahēt uirtuosior eēt
i trahēdo. Sic si tota ciuil
po q̄ i plib. pnapit c gga
retur i uno pnape effica
cior eēt i ille pnapis p
hibitores po meli possi
politicā gubnare. ¶ Tr
cia sumitur ex hijs q̄ nato
i nā uaciq̄ at ē regim nle
sp totū illō regim reduat

i ad vnū p̄r cpa ut si i corē
corp sint diusa mēbra ordia
ta ad diusa officia i diusos
mot āal' fcus i toto corp
nisus i ad cōsertuitā eius
de cōcurrīt diusa eta ē cō
iunū ad vt āaz regētem
i retinētē ea i corp āis
ne dissoluat āis pdictū. vn
dēr ēēa fine pmu d āia. qd
āia magis cōtinet corp
p' mō ē ills pcul motū re
gitur i cūt mot sub
iferius. i i toto uniuso ē
unus deus. singla regēs
i disponēs. apes ā q̄ nāle
ē eis q̄ uiuēt unā ē cō
sulit unu rege. ¶ Si ḡ sin
gula nāl a cōsiderēt̄ ipu
dem multitudis q̄ regū
iunū ad pnapis i gubē
nās. ¶ Eu sic nāle ē multitu
do abundantes pcedat. Sic
ē nāle ut i unū ad redu
cat hō ḡ ē regim p̄ sue
multitudis i hīc recti me
lius ē tam regim pnapz
ē q̄ magis ad unitatē ac
cedat. optim ē at monarchia

q̄ ē ḡ. sic etiā unū
celeste corp.

ſiū gubn̄acio uniꝰ regis eo
i p̄ſtoꝛ unitas reſuetur
Quia ita uiā ſiūt ex hys q̄ ex
ꝑimto uiaꝝ ī regimīb;
ciuitatū. Sꝫ pt̄ci eꝫ ſūm
ciuitates ⁊ ꝓuīcias nō
c̄ſuetes ſb uno rege eē in
ꝑetuūna. ū grauit̄ pace
moleſtū de ſeſſioib' aguē
ns. c̄ſuetes ū ſub uno
rege ēo gubēnas neſciūt.
pace letātū. hūdāt flo
reñt.

Cap. iiij. q̄b' modis
oſtēdi p̄. q̄ appāet meli
eē ciuitates aū ꝓuīciā rc

Plhs. iij. pol. vr̄ tāgē gi.
tres r̄ōes. ꝑ quas ꝓ
bāi ur̄ q̄ meli' ſit ciuita
tē aut ꝓuīciā regi pl'ib;
q̄ nō . vnū ē ip̄ncipe tn̄ꝫ
eē necāa ut bn̄ regat ꝑ
ꝓ omiſſiū. Pꝰ ex hiēdi
ꝑſpicacie r̄ōe. Sō recta
itencioē. Tēc ꝑ ſtē ſta
bilitate. Ex hiſ āt ſi nō
poſſit tres ūe ex quibus
ueniati poſſum q̄ bō ſit
ꝑncipaī ples ⁊ nō unū
tm̄. Pꝰ ūa ſic pz. Nam

q̄ uno ⁊ q̄ ſolū ꝑſē. r̄ōe ſ ille.

ples ocli pl's uidēt q̄ unus
⁊ ples maū pl's poſſūt q̄
una ⁊ ples itell'ctus ſupāt
vnū i cogiſcēdo. Ḡr ſi dnēn
tū ples ē ibi ꝑſpicatiōꝫ
iō quia pl'a cognoſcēt q̄
ſi ꝑncipaꝛet vnus tm̄. vn̄ un
⁊ phs. iij. pol. ait q̄ ples
hoīes ſic ꝑncipātes q̄i oſti
tuūt unū hoīeꝫ mlt̄oꝝ ū
oculoꝝ ⁊ mlt̄aꝝ manuū.
Ḡr melioꝛ ē hī ꝑncipat'.
q2 hō ſic oſtituit' ⁊ mlt̄i
tudo ſic ꝑncipāſ efficacio
ē i ꝑncipādo. Sc̄a uia ad
īueſtigādū h' r̄ōꝫ ſūt ex
recta ītēciōe q̄ requirit
i ꝑncipāte. Tūc ē ꝑncipāſ
recta h̄t itēciōe. ſi nō i
tendat bonū ꝓꝑu ſꝫ c̄. Quā
to mi' ḡ itēdit c̄ bonū.
tāto peioꝛ ē ꝑncipat'. ſꝫ ſi
dnēnt mlti. dato q̄ itē
dāt boñ ꝓꝑu q2 hō mlt̄oꝫ
ē q̄i hō c̄. ⁊ itendēdo ſic hō
ꝑiū nō oio recedūt abi
tētiōe coīs boi. Sꝫ ſi dnā
retū un' ſolus ⁊ ille iten
deret hō ꝑiū. q2 boū unē

q̄i oīo bō̄ p̄uatū. sic ī ideāl
recedit q̄i oīo ad bono.
peius ē ḡ p̄ncipatū unius
q̄ pl'es. Iter ura sūitur
ex stabilitate q̄ requirit
ī p̄ncipatē. dec; ē p̄ncipē
ēē regla; recti ⁊ stabilē
ut puras ⁊ pociperas ⁊
pilias passiōēs n̄ ocāuri
par n̄ p̄uertē. S; ut ait.
ph's. facili cōrūpit unus
q̄ pl'es q̄ unū. Sciēdū
ḡ q̄ hāc dubitatōe; quā
ph's. iii. pol. uenat dubi
tatō. assignās rōēs mltas
q̄ meli sit dn̄ari mltitudo.
postea ī eodē; iii. tāgit q̄
dā p que obiectōēs hī ⁊
solui posse. Nō ē ē ītelligē
dū sump̄ fuisse d' ītētiōē
ph'y dn̄ū pliū; ēē cōmē
dabili dn̄io unī dū tū u
triq; sit rectū. cū ip̄e pli
es dicat ī eisdē; pol regiū
ēē dignissimū p̄ncipatū.
Int' p̄ncipat' ē rectos p̄n
cipatus uni qui uī' regiū
ē optimū. Int' puīsos uō
p̄ncipat' unī qui cōi noīe
tyrānides. nūcupatur
ē pessim'. Sed h' istā dicāt
d sb'ēact' q̄ sic monarchia
regia ē optiā. Ita q̄ ma
iori bono maius bonū
malū opponit' monarchia
tyrānica ē pessiā. dn̄ari
ā pl'es dn̄io recto n̄ ē rec
tus eligibus q̄ dn̄ari unū.
cū nūq̄ pl'es dn̄ari posse
n̄ iquātū; nō tenēt locū
unī ⁊ put hn̄t ad se in
ēē cōcordiā ⁊ unitatē;
S; ut sup̄ dicebat' pp q̄d
unūquodq; aliq̄d mag'. Sic
si dn̄ari pl'es ītm ē rectū
⁊ elig' ī q̄ tenēt locū unī
d n̄ari unū ⁊ facīē moar
chiā. cōsequēter mō fiat
ē oīo rectior ⁊ digior. Cō
cedendū ē ḡ regimē ēē di
gnissimū p̄ncipatū ⁊ h; rec
tu; dn̄iū; melī ē dn̄ari
unū q̄ pl'es. S; ut saluā
tū obiectōēs p̄tacte. ⁊
Sciēd' q̄ q̄ pl'a cog̃scūt pl'es
q̄ unī ⁊ citius cōrūpit
un' q̄ q̄ pl'es ⁊ mlti nō
sic deuiare posse ab ītē

tiće oẽs boi sit . forte faciẽt
unũ solus. ĩo si fiat. monarcha
convenĩet unũ princeps ul' unũ
rex ĩ toto principatu. ille prin
ceps ul' ille rex ph'r. ĩ pol'.
dz sibi associare mltos sapi
entes. ut hat mltos oclos ⁊
mltos bonos ⁊ ũtuosos. ut
hat mltos pedes ⁊ mltas
manũ ⁊ si fiet unũ tõ mltoꝝ
ocloꝝ ⁊ mltaꝝ manuũ ⁊ mlto
toꝝ pedũ. Nõ ẽ dicta posit
tale unũ monarchũ nõ cog
scẽ mltaꝝ q̃ q̃ spectant ad
regimẽ reg̃ ⁊ q̃cq̃d oẽs illi sa
pientes cognoscunt ipẽ rex
cogscẽ dz. nec ãn dicta posit
ipõꝝ uelem posse p'uti ⁊ cõ
nipi. Nã si rex recte dñan
velit, nõ ẽ po'se ipõꝝ p'uti nõ
totũ consiliũ ⁊ oĩs sapi
entes ⁊ bõs quos sibi associ
auit contiget ẽẽ puisos. Tal'
ẽ mayse ĩ tẽdit ãn bonũ. ĩo
sic sic se hat oĩo dignũ est
ipõꝝ principati. Si aũt al'r se
hẽt ut si spreto consilio ⁊ di
missa societate sapientũ et
bõꝝ ulli sequi capit, ppriũ
⁊ appetitũ p'uatũ iã nõ eẽt.

Rex si tyrãn. Talẽ ẽ nõ eẽt
meli' dñari q̃ plẽs imo pe
ssimũ eẽt ei dñiũ. eo q̃ ut
pz ex hitis aut infra ple
nius ostẽtetur tyrãnides
ẽ pessimũ principat'.

Cap. v. q' meli' ẽ regimẽ reg̃ ⁊ principat' ñre p' h'editatẽ.

Videtur forte alicui a sue
oĩo eẽ meli' ⁊ dignius
dñatiõẽ regni ⁊ principati
ñre p electiõẽ q̃ p h'editatẽ
Nã si p'ficiat'r consiliariti ui
tate . q̃sita dubitatis an
meli' sit dignitatẽ regiam
ñre p electiõẽ an p h'edita
tẽ. dubitare uĩr. an meli'
sit constituẽ dñiũ arte ul'
forte nã si p electiõẽ p'ficia
tur ãs ĩ regẽ uĩ tale re
gimẽ nõ eẽ expositũ casui ⁊
fortitudie sẽd eẽ partẽ
eo q' p'ficiẽt meliora in
dustrõ. si si p h'editatẽ hoc
fiat exponẽt' h' regimẽ q'si
forti casui ⁊ fortune. Nã
ĩcertũ ẽ qual' debeat eẽ fili'
ad spectabit hẽre regiã dig
nitatẽ. absolute ẽ loq̃ndo ĩ
meli' ẽ principẽ p'stitueñ eẽ

cessionẽ filioꝝ q̃ p electionẽ alicꝝ.

p electionem quam p hereditatem. tamen
quia ut plurimum homines corruptum
habent appetitum consortiis gesti
contradictionibus hominum quas ex
pueritali uitam. uidetur ei esse se
cundum magis expedire regi
ciuitati ut dominus preficiatur p
hereditatem quam p electionem. Pos
sunt autem triplici uia ostendi quod
considerantis conditionibus hominum me
lius est hic regnum p hereditate
ire. Prima sumitur ex parte ipsius re
gentis regis. Secunda ex parte ipsorum
filiorum qui in hereditate succedunt.
Tertia ex parte populi qui per talem
regnum gubernantur. Prima uia sic
patet. nam secundum philosophum ii. politicorum inenarra
bile est quantam delectationem habet
et quantum differat putare aliquid p
prium. Nam quod est naturale cuiuslibet
et naturale esse non potest. Naturaliter ad
quilibet habet amicitiam ad se ipsum. Naturale
est ergo cito regem magis sollici
tum esse de bono regni. quod credit
ipsum regnum magis esse bonum
suum et bonum proprium. Nam si rex in
tendat debite se principaliter super
regnum non solum ad uitam. sed quod
p hereditatem in ipsius filiis magis
reputabit bonum regni esse bo

num suum et [...]tius sollicita
bitur circa tale bonum. Immo quia to
ta spes patris requiescit in
filiis et animo ardore mouentur
parentes erga dilectionem filiorum.
Ideo rex omni cura quam poterit mone
bitur ad bonum statum pauidendi
regni si cogitet ipsos peruenire
ad dominium filiorum. philosophus tamen in iii.
politicorum uidetur hanc materiam tractare. ait
quod est hoc difficile. uidelicet quod
sic parentes possint tradere regnum
regni proprijs filiis. immo est hoc
esse quasi uirtutis diuine et excedens
humanum modum. Sed forte non
hoc philosophus ait quia antiquitus
ut plurimum reges conuertebantur
in tyrannos. et non diu non du
rabant. ut filii hic modo succe
derent in hereditate paterna. uel
simpliciter dicit hoc esse diuinum. quia non re
ges et principes bene se habent
erga filios diuina. raro contin
git filios regere post parentes.
et si regnant filii uix aut num
quam regnabunt filii filiorum.
Ex parte ergo regis. qui magis sol
licitatur esse de bono regni. arguere
possumus quod expediat regna
le in filios regnum p hereditate

in uno

succedere. Secunda via ad inve-
stigandum hoc sumitur ex parte
filii ad quem spectat suscipere cu-
ram regni. Nam sicut mores nuper
ditatorum ut Philosophus peiores
sunt moribus eorum qui fuerunt
divites ab antiquo. Sic mores
nuper potentium et de novo et
elevatorum per electionem multis
modis peiores sunt moribus ali-
orum. Nesciunt enim tales fortu-
nas ferre. Nuper enim esse exalta-
tum in regem est quasi quedam ineru-
ditio regie dignitatis. Tales
ergo ut plurimum tyrannizant.
et inflati corde inerudite re-
gnant. Sed si regale regnum
per hereditatem vacat. filii ex
hoc non inflantur nec efficiuntur
elati quia non reputant magnum
si in id veniunt quod parentes eorum pos-
sederunt. Videtur ergo ex parte filiorum
debentium succedere in hereditate
tem principatus expedit regno ne
inerudite regatur et ne re-
gale regnum convertatur in ty-
rannidem ut regia dignitas
per hereditatem per hereditatem tran-
sferatur ad posteros. Ter-
tia via sumitur ex parte populi qui
per tale regnum gubernari.

Nam consuetudo est quasi altera natura.
propter quod regimina ex consuetudi-
ne quasi naturalia efficiuntur. populus
ergo si per diuturnam consuetudinem
patribus filiis et filiorum filiis
quasi naturaliter inclinatur ut volun-
tarie obediat. Videtur ergo cum omne
voluntarium sit minus onero-
sum et difficile ut libentius
et facilius obediat populus man-
datis regis expedit regie
dignitati per hereditatem suc-
cedere. Determinatur enim dominium
a prosapia ex qua assumendus
est rex sedat litigia tollit
tyrannidem. efficit quasi domini-
um naturale. litigia enim sedat quia mul-
totiens inter eligentes dis-
sensiones oriuntur propter electionem prin-
cipis. propter quod turbatur pax regni.
tyrannidem tollit. quia dominan-
tes per electionem nec per hereditatem
non sic diligunt bonum regni sicut
hereditarie principantes et quia
hoc est tyranni non intendere
bonum regni. tales facilius tyran-
nizant. Facit autem hoc dominium naturale.
quia populus quasi tyrannizat naturaliter
inclinatur ut obediat iussionibus
talis regis. Sic ergo patet potest
quod non solum expedit regno dominari

progeniem ex qua preficiendus est rex, si
que consideranda sunt per naturam, sic omnes
dissensiones et lites, si ignoretur
ex qua progenie assumendus sit
rex. Sic et litigia contingunt
si non contingeret quod progenies illa pro
sapia obtineret principatum. Talem
autem dignitatem progenies difficulta
tem non habet. Nam si dignitas
regia per hereditatem transferatur
ad posteros, cum eam transferri in
filios quasi secundum lineam consanguini
tatis filii parentibus maxime
sint coniuncti. Constat quod talem digni
tatem magis transferri ad mascu
los quam ad feminas, quia masculus
est femina ratione perfectior, corde
animosior, passionum minus in
secutor. Inter masculos autem cum
talem dignitatem habuerit magis
primogenito quam aliis, quia ut ait
philosophus in politicis decet iuniores se
nioribus obedire. Immo quia
parentes ut plurimum primogenitos
diligunt ut magis sit ante
regni de bono regni. Expedit sta
tuere regni succedere primogenito. Ut philosophus secundo politicorum sollici
tudinem autem de bono regni, scilicet
ipsum pervenire ad filium plus
dilectum. Et si dicatur quod contingit

aliquem magis diligere minores.
talibus obiectionibus de facili
respondetur. Quia facta humana et gesta
particularia omnia sub recta re
gula et sub certa narratione non
cadunt. Sufficit ergo in talibus
probabiliter persuadere et leges
statuere que ut in pluribus conti
nent veritatem. Ad uero su
perius tangebatur, videlicet quod
ut per hereditatem dignitatem re
giam est ponere se fortune
ad quod ignoretur qualis regis fi
lius sit futurus, dicendum quod
licet sint aliqua gesta humana que
ex aliqua parte non exponantur
periculis, illa tamen sunt magis
cavenda que pluribus periculis ex
ponuntur. Videmus autem per experi
entiam plurima mala contingere in civi
tatibus et regnis ubi non est dominus
assumendus naturaliter. Nam contingit eam aliquan
diu carere gubernatore. Hinc
ut plurimum tyrannizat. Plura
enim hinc mala in talibus regimi
nibus inveniuntur emanare per sin
gula loquendum esset dicere. Ergo pos
sumus quod expedit regni filium
succedere in regno patris. Et si aliis
defectus esset in regio filio
ad quod debet regia cura prove

nire. supplere potest per sapientem
alios quos tamen habere nati ad col-
lateri debet Rex sacerdotem coniugem.
Qualiter tamen reprehensibiles sunt re-
ges et principes si non nimia
cura sollicitentur quod filii ab
ipsa infantia disciplinam et bonis
moribus sint imbuti cum bonum et
totum regni in hoc consistit. non suffi-
cit quod solus progenitus regem re-
gni. ut de eo sola cura diligens
habeatur. ignoratur enim quod alia per varie-
tatem status. contingit cum filiorum
succedant regi ideo ne perdatur
tur bonum omne de omnibus cura
diligens est adhibenda. Capitulum xj.

Quot sunt in quibus rex alios debet exce-
cere. et quomodo cum hoc contingere debeat rex.

Philosophus v. politicorum narrat tria in
quibus Rex alios debet exce-
dere. narrat enim quod antiquitus Re-
ges ex triplici excessu constitue-
bantur. Primo ab excessu benefi-
cii. Nam quod ipse non percipit in se
sibilia bona quos novit esse li-
berales et beneficos nimis ar-
denter movetur secundum amorem
et optat eos habere in dominos. Inde
est quod antiquitus plures preficiebantur
tur in reges nam si aliqui fuerant
ipsi beneficii generis illa tractat
ad amorem eorum ipsorum in regem. Secun-
do potest aliquis prefici in regem ab
excessu virtuosorum actionum
nam quod bonorum et virtuosorum est di-
ligere bonum. hoc potius quod propria
tur. sed reputatur dignum. ut
preficiatur in regem quod ipse credit
virtuosos. Tertio contingit
prefici aliquis in regem ab excessu
potestatis et dignitatis. Nam quod proba-
bile est nobiles et potentes
magis videntur operari virtutes
quam alios et quod tales sunt plurimi.
vel sunt vel creduntur esse magis
aptos ad principandum. Ideo
plures per hunc modum antiquitus
aliqui reges optimi erunt. Si
ergo ex talibus successibus Rex
gnantur et preficiuntur sive recta sit
gratio eorum. debet excessus precipue
us et perfectius reperiri in rege
in ipsa dignitate regia constitu-
to. Sicut enim natura in generationibus natura-
lium quod si generatur ignis per raritatem
et caliditatem. quod manifestum tunc
ignitum cum calefit et rarescit.
debet raritatem et calorem perfectius re-
periri in igne iam generato. et in ea
constituto. Cum ergo si excessus
beneficii constituitur actionis vir-

tuose et aliquando possit esse causa. ut
autem aliquis constituatur in regem tollerare
est tales excessus in ipsa monar-
chia perfecte reperiri. deinde ipsorum regem
volentem regere quia ad presens spe-
ctat ad eius sollicitudinem. ¶ Primum
apparet. ¶ Secundo ut curam pervigili
procuret omne bonum. ¶ Tertio ut
castiget et puniat moven-
tes seditiones et turbantes pacem.
¶ Et expedit regem habere pariter
tres excessus. Nam si habundaverit
in beneficiis et abundantia diligetur
a populo. Si excellat in actionibus vir-
tuosis procurabit commune bonum. quia si
virtutis est tendere in bonum eius est
magis tendere in magis bonum.
bonum autem gentis aliquid quod est divinius quam
aliquod bonum. Singulare magis
procurabit vir bonus et virtuosus
quam bonum aliquod privatum et proprium. ¶ Et
expedit eum habundare in cumuli
potestate ut possit cohercere volentes
insurgere et turbare pacem regni. ¶ Vi-
so in quibus rex debet aliis excedere
restat ostendere quo differat
a tyranno. Et hoc quod dicit philosophus v. politicorum
iiij. differentias inter tyrannum et regem.
¶ Prima est quia rex respicit bonum commune.
tyrannus vero bonum proprium. Nam

regnum est principatus rectus.
tyrannides vero est unum ex transgressi-
onibus. Cum igitur bonum gentis sit divinius
bono unius persone omnino est. quia
respectu bono communi intendit bonum
proprium. Ex hac autem differentia prima sequitur
secunda videlicet quod tyrannus intendit bonum
delectabile. Rex vero bonum ho-
norificum. Nam sicut menarrabile
est quanto quis delectatur in bono proprio.
Sic etiam venerabile est quantus
honor sequitur et quanto est honore
dignum intendens commune bonum. Cum ergo ty-
rannus intendit bonum proprium
et privatum sequitur quod eius intentio
versetur circa bonum delectabile. Sed
intentio regis versatur circa bonum
honorificum eo quod ipse intendat
commune bonum. ¶ Ex hac autem secunda differentia
sequitur tertia videlicet quod intentio
tyrannica est circa pecunias. tyran-
nus enim est qui respectu boni proprii curat non
nisi delectationibus propriis maxime
versatur sua intentio circa pecuniam.
credens se per eam posse sibi delecta-
bilia obtinere. Sed regis intentio
versatur circa virtutem. aut cives sint
virtuosi. quia ex hoc maxime resul-
tat bonum honorificum et commune.
¶ Ex hac autem differentia tertia sequitur

q̄rta uia eſt q̄ tyrānꝰ n̄ cu
rat cuſtodiri a ciuib; ſed
ab extraneis Rex uō uult
cuſtodiri ab ipſis ciuib; ꝗ
genitis ī ipo regno. Nā tyrā
nus eo q̄ ſpreto ō͞i bono nō
curat n̄ delectatioīb; ꝑſ
videns ſe eē hoſtē ſuū ꝗ odi
oſū ab hijs qui ſt̄ in regno.
ĵo totā ſuā cuſtodiam
cōīs cōmittit extraneis. ſ;
Rex ecōu̇o eo q̄ uideat ſe
maximā curā hr̄e de bono
regni ꝗ ꝯ. maxīe ꝯfidit de
hijs qui ſūt ī regno. ĵo facit
ſe cuſtodiri a ꝓpis n̄ ab ex̄
neis. Cap. vij. q̄ tyrānitas
ē peſſimꝰ p̄ncipatꝰ ꝗ q̄ ſūme
cauēt reges a p̄n. ne
Quadrupliciter uia uenari
poſſumꝰ tyrānitē eē
peſſimū p̄ncipatū. ¶ P̄ ſu
mit̄ ex eo q̄ tale dniū
maxīe recedit ab itētiōe
ꝯs boī. ¶ Sc̄a ex eo q̄ ē ma
xīe inēle. ¶ Tc̄ ex eo q̄ effi
caciſſimū ad nocēdū.
¶ Quārta ex eo q̄ ipedit ht̄

ne eoz dniu tyrānicū itende.

maximū boā ipoz ciuiū.
¶ P̄ma ſic p;. q̄ ſi dn̄at̄ Rex
nō recedit̄ ab itētiōe ꝯſ
boī eo q̄ rex nō ē n̄ ſit ꝗ
u̇tuoſus ꝗ n̄ itēdat ꝯ bo.
vn̄. iij. pol. dr̄. q̄ p̄ncipa
ri tale. ē qī ꝑ ūn p̄ncipa
tū i multos. ul̄ q̄ tc̄ ē qī
p̄ncipatū in multitudīe. eo
q̄ ī tali p̄ncipatu itēdat̄
boñ mltoz. Sic ꝗ ſi dn̄et̄
pl̄es q̄ dites. ul̄ q̄ ecōu̇
tā tot̄ pp̄. dato q̄ ſic do
minantes n̄ itēdēt̄ n̄ boñ
ꝓpꝛ. nō oīo recedēt̄ ab itē
tiōe ꝯs boī eo q̄ pl̄es eēnt
ſic p̄ncipātes. dnīc at̄ bo
pl̄imē quodāmō boñ ꝯ. S;
tyrānꝰ dn̄et̄ cū vnꝰ ſit do
nās ꝗ n̄ itēdat n̄ boñ ꝓpꝛ
oīo recedit̄ ab itētiōe ꝯſ
boī. p̄ncipatꝰ g̃ q̄ n̄ ē rect̄
n̄ ſit ꝯdā; ī q̄ dn̄ū ꝗ q̄
ī eo p̄ncipatꝰ dr̄ itēdi boñ
ꝯe q̄ ē dl̄ni q̄r ad ſingu.
tāto tyrānitas ē peior
q̄to ī ea pl̄es recedit̄ ab
itētiōe ꝯs boī. ¶ hac at̄

//uirtuoſi
ſi dn̄et

rum, teste philosopho. Et principium quarti Politicorum ait quod sicut regnum est optima et dignissima politia, sic tyrannides est pessima. Cum ergo ut inde dicitur quod tyrannides plurimum distat a politia, id est a recto regimine.

Secunda via ad investigandum hoc sumitur ex eo quod tale dominium maxime est innaturale. Nam illa est naturalis operatio agentis quod sic agit ut est aptum natum agi. Dicitur tamen regnum naturale regimen quando homines existentes in ipso sic reguntur ut sunt apti nati regi. Hoc autem est quia libero arbitrio et voluntate principantur. Tunc naturale regimen et ut est aptus natus regi quando voluntarie sunt et libere obediunt. Dicitur quod tale dominium aliquorum magis est involuntarium, magis contra naturam et innaturale. Tyrannides ergo est pessima, quia est maxime involuntaria et maxime contra naturam, eo quod sic maxime subditorum afflictiva. Hanc autem rationem tangit philosophus in eodem quarto Politicorum ubi ait tyrannidem esse pessimum principatum, quia nullus liberorum voluntarie sustinet principatum talem.

Tertia via sumitur ex eo quod talis principatus est efficacissimus ad nocendum. Nam sicut principatus regis eo quod sit maxime unitus est efficacissimus ad proficiendum, sic tyrannides est efficacissima ad nocendum. Monarchia enim quia ibi dominatur unus et est ibi virtus unita, ideo vel est optima vel est pessima. Nam si monarchia habet intentionem rectam, tunc est regnum et optimus principatus, quia propter unitatem virtutis potest multa bona efficere. Sed si monarchia habeat intentionem perversam, tunc est tyrannis et est pessimus, quia propter suam unitam potentiam potest multa mala efficere. Hanc autem rationem tangit philosophus V Politicorum ubi ait tyrannidem esse obliquationem extremam, id est pessimam, quia est maxime nociva subditis.

Quarta via sumitur ex eo quod per tale dominium impediuntur maxima bona ipsorum civium. Tyrannus enim non solum procurat mala eorum qui sunt in regno, sed

et satagit impedire eorum
maxima bona. Et ergo ut phus
v. pol. ea maxima bona que satagit
impedire tyrannus. Primo pa
cem, virtutes et divicias. Tyrann(us)
enim non vult cives habere pacem et con
cordiam ad invicem. Rursus no
lunt eos esse magnanimos et vir
tuosos nec etiam volunt ipsos esse
sapientes et disciplinatos.
Et quia tyrannum per talia im
pedit in civibus ista que dicta sunt
sufficiat autem ad presens scire
tyrannum esse pessimum principa
tum propter rationes dictas. Ideo
autem reges summo opere cavere
debeant ne principentur principa
tu tyrannico. unde non est
difficile. Nam tanto peior est
principatus quanto peiori optimo
principatui. Et ergo si omnis diligen
tia adhibenda est ut rex ne sit
pessimus summe cavendum est ne
dividat per tyrannidem que est pes
simus principatus. Cap. viii quod est
officium regis et qualiter rex se habere
debeat in regimine civitatis et regni.

Si rex autem principes ger
ter sibi commissum vult
debite gubernare et scire de
beat quod sit eius officium dili
genter considerare debet in naturalibus rebus.
Nam si natura tota universalis per
ipsum deum qui est princeps sum
mus et rex regum a quo de
rivatur regimen tota universa
natura. Et ergo regimen quod invenimus
in naturalibus docet nos virtus regimen
quod artificiale est in arte de regimine
regni. Ideo est autem in
natura. In naturalibus est sic invenire
quod natura primo dat rebus ea per que
possit consequi finem suum. Secundo
dat organa per que possit prohiben
tia removere. Tertio rex ipse
per hoc collata naturalia dedit
suos motus sui in suos fines
ut natura dat gravi levitatem per
quam possit tendere sursum. Secundo dat
ei calorem per quem agit et resistit
contrariis. Tertio igitur per ea que
accipit a natura tendit
sursum. Sic ad hoc quod regimen sit
bonum et naturale tria requiruntur.
Primo ut populus taliter disponatur
et ordinetur ut possit consequi
finem intentum. Secundo ut remo
veantur prohibentia et dividan(tur)

abhui.

absque hoc finem. ¶ Tertio ut pro
moveat in finem prefixum. ¶ Sic
et invenimus sagittam dirigendam
in signum aliquod per efficiat recta
ut possit in signum tendere.
¶ Secundo efficiat penetrativam ut medium
aerem findat ne prohibeatur
tendere in ipsum signum. ¶ Tertio
sagittam sagittans dirigere
in signum intentum. Rex ergo quasi
directivus ipse est qui sagittat,
quia ipse non est qui sagittam
[illegible] dirigat in finem debitum.
¶ Tria ergo spectant ad regis offi
cium. quia sollicitari debet ut gentes
[illegible] habeat per quod possit con
sequi finem intentum. ¶ Primo pro
hibentium [illegible]. ¶ Secundo
ipsos [illegible] finem dirigere. Ex
[illegible] ut possit ipse
consequi finem debitum [illegible].
Est [illegible] virtutes. scientia
bona [illegible]. Debet ergo Rex sol
licitari suo regno vigeat stu
dium [illegible] et ut ibi sit multi
sapientes et doctores [illegible] ubi
viget sapientia et doctores [illegible].
¶ Nam quod totum [illegible] civitatem
accipiunt. sic ergo [illegible] in
regno sint tenebris ignoran
tie involuti spectat ad re

ges et principes valde esse sol
licitos [illegible] prudentes. Si enim
[illegible] non promovent studium
[illegible] subiectos esse
[illegible] non est Rex sed tyrannus.
¶ Sed ad consequendum finem [illegible]
[illegible] non sufficit finem cognoscere
[illegible] illuminatum intellectum nisi
[illegible] habeat ordinatum
appetitum ut velit consequi
finem illum. Spectat ergo ad rec
torem regis ordinare suos sub
iectos ad virtutes. ¶ Tertio
ad consequendum finem [illegible]
[illegible] politica [illegible]
[illegible] vel [illegible]. Decet
ergo reges et principes sic regere
civitates et regna sibi ut
subiecti [illegible] rebus exte
rioribus [illegible] ad bene
vivere et ad consequendum finem
[illegible] vita politica. Sed
[illegible] quomodo fieri possit et quomodo
ordinata sit civitas ut [illegible]
[illegible] quod [illegible] ad
sufficientiam vite [illegible]
sit aliqualiter manifestum [illegible]
dicetur. ¶ Viso quod spectat
ad regis officium sollicitari [illegible]

ca p que possit ipsi consequi
finē intētum. Restat ostēdere
quō spectet ad reges et prin
cipes hec phibentia remouere.
que ante tacta sunt. quorum unum
quidem sumit originē ex natura. ali
ud uero ex pusillitate ciuium.
tertium quidem ex maliuolentia
hostium. ¶ Primum sic patet. Nam
homines inse ipsis durare non pos
sunt naturalem appetitum perpetuandi
se in filiis. sunt sic naturales
sunt ad optimum. ubi est homo. qui
post mortem uiuere. si eo de
cedente secundum suam institutionem aliquis
in heredītate succedat. ualde
ergo turbari potest tranquillitas sta
tus et pax ciuitatis et finis
intentus iuxta politicam. Si
reges et principes non solli
citentur qualiter posteriores suc
cedant in hereditate ipsorum. Re
mouere ergo unum maxime pro
hibitiuum bonam uitam poli
ticam est bene ordinare quod
hereditates decedentium perue
niant ad posteros. ¶ Secundum
stat tranquillitas ciuitatis et
regni. aliud impedire ex pusilli
tate ciuium. Si est aliqui
tardo pusilli ut semper uelit alios
molestare. Sollicitari ergo
debent reges et principes ne
impediatur pax regni quia per eos extin
guntur maleficia et coniugantur
deficientes. ¶ Tertium hoc im
peditiuum sumit originē ex
malis hostium. qui est nichil aliud
nocere integra dicti seruitia
non phibent extrinseca pacis.
Spectat ergo ad regis officium
sic sollicitari circa ciuile po
tentiam et industriam armatorum ut
possit hostium tibi phibere.
Quando ad hec si habeat intra partes
hoc extra liberum non agget rebel
lis pleni ostendet. ¶ Ostē
so quod reges et principes
sollicitari debent ut ipsi sibi
commissus habeat per quem possit fi
nem consequi et quod debeant pro
hibentia remouere. Restat
ostendere quod eos debeat in
finem dirigere. Hec autem tacta sunt
nam per omissa sunt supplen
da. ut si inuenerit ad decen
ad bonum regimen ciuitatis. in
supplendo hec autem si potest p

consilium sapientum. a quo .i.
dicatur. Secundo bone ordi-
nationes a bonis instituta sunt
observanda. Tertio bene
operantes et maxime facien-
tes ea per que resultat commune
bonum sunt remunerandi et pre-
miandi. Nam licet omissa sup-
plere et bene ordinata observare
multum deserviat. ut perfecte
recte contingat in finem. ma-
xime tamen deservire videtur bene acta
remunerare. Narrat enim philosophus iii.
ethicorum. capitulo de fortitudine
apud illos sunt homines for-
tissimi apud quos fortes
maxime honorantur. ita apud
illos sunt sapientes et boni
apud quos tales remunerantur
et honorantur. Sollicitatum ergo est
precedenti .ix. ad regis officium per-
tinere videtur. Capitulum .x. quod sunt
illa que debet operari verus Rex. que
Narrare autem possumus simulare
nimus .x. que debet operari. se facere
verus Rex et que tyrannus se fa- tyrannus
cere simulat. illa est .x. licet aliquo
modo cum mali contineantur in pre-
cedentibus. tamen quia ut plures de-

est. de morale negocium universaliter.
sermones non perficiunt. Ideo
bene se habet. illa .x. numerare
per singula. Est autem primum quod spec-
tat ad verum regem facere. ut
maxime procuret bona communia et
regni redditus studeat expen-
dere in bonum commune. vel in bonum regni.
tyranni non sic. simulant se facere non
tamen faciunt. Sed ut ait philosophus.
eos tribuunt meretricibus et ad-
ulteris et aliis personis vilibus.
Secundo spectat ad rectum rec-
torem regni non solum redditus
et oblationes ordinare in bonum
commune et bonum regni. Sed et bona communia
et iura regni debet maxime custo-
dire et observare. quod tyranni.
licet se facere silent. non tamen
faciunt immo bona aliorum
rapiunt et iura regni non ob-
servant. Tertio decet regem
et principem non ostendere se ni-
mis terribilem et severum nec
decet se nimis familiarem
exhibere. Sed apparere debet per-
sona gravis et reverenda que
congruit suis virtutibus si non
potest. Ideo verus Rex. vere virtuosus

thumiti

existit. tyrannus autem non est talis esse solicitus. Quarto spectat ad regem nullum subditorum contempnere. nulli iniuriari nec in filiabus nec in uxoribus nec in ipsorum nec in aliquibus aliis. Et si contingat aliquem ex regibus forte facere non propter concupiscentiam vel propter libidinosam voluntatem explendam sed propter bonum commune et iustitiae ipsorum puniendo. hoc autem tyranni non faciunt. Sed quia ipsi intendunt bonum pretiosum et delectabile iniuriantur omnibus in uxoribus et filiabus et rapiunt eorum bona. Quinto decet reges et principes non solum habere familiares et diligere nobiles et barones et alios per quos bonus status regis conservari potest. Sed etiam ut ait philosophus in politicorum in quinto decet eorum uxores proprias et ut sint familiares et benivole versus eos proximos. Nam mulieres valde inclinant viros ad voluntates proprias eo quod quilibet inclinat valde ut velit proprias delicias constituere. Sed si uxores nobilium et aliorum per quos bonus status regis conservari habet viderent se contempni ab uxore principis aut regis mouerent viros. ut se vindicantes mouerent in regem aut principem. Sic ergo se gerunt ex hoc rectores regni aut civitatis. Tyrannus autem non sic se habet. sed corde elato alios contempnit propter quod non ipse nec ipsorum uxores aliis sunt benivole. Ex quo quasi habet verus rex. licet similiter tangatur illa habere tyrannus in quantum huiusmodi est tamen secundum veritatem caret illis. Sexto decet verum regem esse moderatum in cibis et venereis nec aliis subditis habere intemperantiam. Nam ut ait philosophus quinto politicorum non contempnuntur consobrius sed concebus. Tyranni autem hoc non faciunt. Nam cum hoc intendunt non principaliter commodum. ut bonum pretiosum et delectabile. quod maximum delectationis sensibilis est in cibis et venereis. Tyranni absque freno fruuntur voluptatibus vel immo quod peius est ut narrat philosophus quinto politicorum multi tyrannorum non solum temperati non sunt. sed nolunt videri temperati esse. estimant autem reputari ab hominibus felices. Si singulis diebus aspiciantur esse in commessationibus et ebrietatibus et in conviviis affluentibus. non tamen sic

se habere debebit. Dato est quod
te[mperato] existente ne contempnatur
rex ab aliis. Si debent suum regnum
tam omnibus. Laudatur est sobrietas
et parcitas, vituperatur avaritia et
gulositas. ¶ Septimo decet
ipsum regem ornare et munire
civitates et castra existentia in
regno ut appareat magis esse procurator communis boni quam tyrannus
quaerens utilitatem propriam. ¶ Octavo decet ipsum regem ut ait
Philosophus sapientes et bonos et
excellentes aliquos honorare. Videntur
enim non sic honorari excellentes
a civibus ipsis. Sumentur ipsos enim
sperneret quam tyrannum non faciunt.
Nam sapientes et bonos nec [illegible] pa
tiebantur non honorari sed per
imunt. ¶ Nono decet ipsum Re
gem proprius parcere et iustitiam
non dilatare suum dominium.
Nam ut dicitur in politicis durabilius
est regnare super paucos quam super
multos. Quare maxime videtur esse
hoc institutio civilis post ad
quisita si proprius parcere et in iu
stitiam. Recitat enim Philosophus v.
politicorum quod cum quidam Rex partem
sui regni dimisisset quam forte
eam iniuste tenebat. Increpatus

tamen fuit ab uxore
dicente quod vituperandum deberet
quod minus regnum dimitteret filiis
quam acceperit a patre. Respondit
Rex ille quod non dimittebat
eis minus regnum immo dimittebat tamen magis durabile.
Tyrannum autem hoc non
facere. Nam licet ipse sentiret
iuste agere tamen limites sui
dominii et iniuste amplificat et
aliorum civitates sibi reddit
propter. ¶ Decimo custodiendo decet
nos reges se habere circa cultum.
quod est ut recitat Philosophus: oportet enim
ipsum regem quod credatur esse
devotus ad divinum cultum.
Existimant enim et tales sic iuste
agere et nihil iniquum exercere. Possu
mus etiam nos ad hoc aliam rationem
meliorem adducere dicentes.
quod si Rex habeat animam devotam
providentiam cui omnia sunt nota
et cui potest nullus resistere
contingit ei ut expediat sibi
saluti sui ipsius actibus prosper
ari immo propter sanctitatem regis
multotiens devenit multis bonis
existentibus in suo regno. ¶ Undecimo
autem dicimus quod decet regiam ma
iestatem bene se habere circa

q. h(oc) e(ss)e finis a(d)plementi
alior(um) a(d) h(oc) q(uod) s(unt) singula or(di)
nata. ver(um) q(uia) rex s(ecundu)m ueritatem
bonu(m) se h(abe)t e(ss)e d(ebe)t. tyrann(us) u(er)o
n(on) tal(is) e(st). s(ed) simulat se forte ta
lem e(ss)e. Cap(itulum) x. q(uo)t et q(ue) s(un)t cau
tele. q(ui)b(us) tyranni nitu(n)t(ur) se i(n) suo
d(omi)nio p(re)s(er)uare.

Multas cautelas d(omi)nio p(re)s(er)uatiue
tangit ph(ilosophus) v. pol(iticorum). ex q(ui)b(us)
q(ue) ad p(rese)ns spectat possu
mus enumerare .x. p(er) quas
nitu(n)t(ur) tyranni se i(n) suo d(omi)nio
p(re)s(er)uare. Pr(im)a cautela ty
rannica e(st) excellentes p(er)imere.
Cu(m) e(ni)m tyrann(us) n(on) diligit nisi
bonu(m) p(ro)priu(m) excellentes in
regno no(n) ualentes s(ecundu)m pa
ti i(n)s(e)q(ui)t(ur) (con)t(ra) ip(s)os. Tyrann(us)
a(u)t(em) ex q(uo) tale(m) se e(ss)e cogitat
n(on) cogitat n(isi) q(uo)m(od)o possit ex
cellentes p(er)imere. i(m)mo cu(m)
aliqui tyrannizare cupiu(n)t
no(n) solu(m) excellentes alios
i(m)mo (et) p(ro)p(ri)os fr(atr)es (et) nimia
sibi (con)sanguinitate (con)iu(n)c
tos uenenant (et) p(er)imu(n)t.
q(uo)d sig(num) e(st) tyrannidis. veru(m)
a(u)t(em) rex e(con)t(ra)rio i(n)tende(n)s
q(uo)d boni (et) (con)siste(n)tes se diligi
ab ip(s)is q(uo)d se i(n) reg(no) excelle(n)
tes (et) nobiles (et) m(u)lto mag(is)

cogitos p(ro)p(ri)os p(er) quos bon(um)
status reg(ni) (con)s(er)uari p(ot)est. no(n)
p(er)imit s(ed) saluat. Secu(n)
da cautela tyrannica e(st)
sapientes destruere. videns e(ni)m
se dictam(en) recte r(ati)o(n)is age(re)
a(d) n(on) i(n)tende(re) bon(um) co(mmun)e. s(ed) p(ro)p(r)iu(m)
ideo uellet o(mn)is suos s(u)b
ditos e(ss)e ignorantes (et) i(n)sciphos
ne cognosce(n)tes eor(um) nequi
ciam i(n)tende(n)t p(ro)p(ter) e(ss)e ip(s)os. se(m)p(er)
e(ni)m qui male agit odit luce(m).
(et) n(on) diligit sapientes ne
arguant(ur) op(er)a ei(us). cu(m) tyran(n)i
aut s(un)t mala op(er)a. sapie(n)
tes p(ro)posse destruit. Ce
rius a(u)t(em) Rex e(con)t(ra)rio sciens se s(ecundu)m
r(ati)o(n)em rectam age(re). Sapien
tes saluat (et) p(ro)mouet (et) ho
norat. eo q(uod) ip(s)i cognoscentes
bona op(er)a ip(s)i(us) p(ro)p(ter) (con)mouent(ur)
ad amorem ei(us). Tertia e(st)
disciplina(m) (et) studiu(m) n(on) p(er)mit
tere. Tyrann(us) e(ni)m q(ui)a h(abe)t n(on)
sol(um) sapientes destruit. s(ed) et
tru(n)cit uia(m) (et) i(n)hibet disci
plina(m) (et) studiu(m) ne efficia(n)
tur aliqui sapientes. se(m)p(er)
e(ni)m timu(n)t p(er) sapie(n)tes rep(re)hendi.
ver(um) a(u)t(em) rex e(con)t(ra)rio studiu(m) pro
mouet (et) (con)s(er)uat. videns q(uod)

quod propter bonum et a bonis fact(um)
regis quod principatum in regno tenet me-
liorem [illegible]. ¶ Quarta est nul-
las sodalitates et alias
congregationes permittere. Vult
enim tyrannus cives, qui
sunt in regno, non esse so-
dales, non esse sibi invicem no-
tos. Nam ut ait Philosophus notitia
fiduciam facit. Eo enim ipso quod aliquis
habet notitiam alicuius confidit
de illo. Sed quia tyrannus non di-
ligit cives, timet ne cives
de se confidentes propter iniurias
quas eis infert [non] permittit so-
dalitates civium, et vult
cives sibi invicem esse notos
et de se ipsis confidere. Nam cum
intendat bonum ipsorum civium
ad [illegible] naturale est ut dili-
gatur ab eis. Quare vult
eos esse confederatos et coniunc-
tos, quia tunc magis unani-
miter diligunt bonum regis.
[illegible] cum esset perversus propter [illegible]
confederati se haberent versus regem et
diligerent ipsum et bonum. Si vero
illi non diligerent ipsorum regem.
¶ Quinta cautela tyrannica
est habere multos exploratores
et temptare in latere ipsorum quomodo
et civibus agitur. Cum enim tyrannus
sciat se non diligi a populo eo
quod in multis offendat ipsos
voluit habere exploratores
multos, ut si mitterent aliquis
ex populo machinari aliquid contra eum
possit obviare illis. Sed [illegible]
eo ipso quod cives credunt
tyrannum habere exploratores
multos, non audent congregari
ut machinentur aliquid contra eum.
Nam etsi sint eos sic congrega-
tos nullus explorator exi-
steret, quia semper tyrannum timent ibi
exploratores esse. ¶ Hos autem
exploratores vero rex habere
non curat ad cives et ad
eos qui sunt in regno, sed ad
hostes et ad extraneos.
¶ Utrum autem deceat regem habere
exploratores in regno pro-
prio cum quod ne propter ipsos insurgat
in ipsos, id est dicere ad presens
ad scire sufficiat quod non
sic rex eget explorato-
ribus ut tyrannus. ¶ Sexta
est cautela tyrannica non
solum non permittere sodali-
tates et amicitias. Sed et
amicitias et sodalitates
iam factas turbare et pervertere

n(ota) ipsorum i(n)surgat [illegible] rex [illegible] est

volunt enim tyranni turbare ami-
cos cum amicis, populum cum insignibus,
insignes cum seipsis. videtur autem
quod quamdiu cives discordant ad in-
vicem, aliquos adherentibus ad alios,
[illegible] non possunt equaliter
facile ei possunt resistere. nam tunc
quilibet, per unum timens alterum, ne ul-
ciscatur contra tyrannum. verus autem
rex e contrario non procurat talia, sed
existentium in regno sed pacem et con-
cordiam. aliter enim non esset verus
rex qui non intenderet commune bonum.
Septima est pauperes facere subdi-
tos adeo ut ipse tyrannus nulla
custodia egeat. vult enim ty-
rannus subditos suos esse pau-
peres ut sic occupati circa co-
tidiana quibus indigent, ut
non vacent eis ad machinandum
contra ipsos nec oporteat eos
habere aliquam custodiam propter illos.
verus autem rex qui intendit bonum
subditorum non affligit et de-
pauperat ipsos, sed magis pro-
curat eorum bona. Octava
est procurare bella movere vel
lacessere adversus extraneos
et sic facere bellare eos qui sunt
in regno quatenus semper circa bellorum
bona intenti non vacent eis

machinari adversus tyrannum. verus
autem rex non intendit affligere sub-
ditos subsidiis et procurare
ad bella eo quod intendat bonum
regni. non vult enim quod eos qui sunt
in regno assuescere armis nisi pro
defensione regni vel pro aliquo
iusto bello. Nona est custo-
dia corporis et vite non per eos qui
sunt in regno eo quod diffidat de
illis sed per extraneos. verus autem
rex e contrario se habet ut supra
plenius dicebatur. Decima
est cautela tyrannica quia
quod procurat dissensiones et partes
in regno, cum una parte affligere
aliam et clavum clavo retun-
dat. Rex autem e contrario non pro-
curat dissensiones et partes in regno,
sed si que ibi existunt eas amo-
vere destruere. Capitulum xi. quod

illa ad que reducuntur cautele ty-
rannice et que reges cavere debent
ne efficiantur tyranni. [illegible]

Omnes cau- regia sol-
telas tyrannicas tia ty-
quas [illegible] capitulo [illegible]
mus. philosophus [illegible] ad iii.
Tyranni enim iii intendunt. Primo
ut subditi sint insipientes. Secundo ut
sint pusillanimes. Tertio

rannica in tria.

ut ipsi se inuicem non cognoscant.
¶ Quarto ut sint ad eos contra patriam
afflicta ut dicit eos non possit
effugere. ¶ Quinto habet .iiii. opera
precedentia. Nam quantum ad per
sonas spectat ad hoc quod quis inuadat
uel machinetur contra tyrannum
ex aliquo predictorum .iiii. ut pre
tere. ¶ Primo potest hoc accidere
ex magnanimitate ut quia in
surgens est tamen corporis ut nichil
reputat magis. ¶ Secundo ex indu
stria et sagacitate ut quia
committit se tot ad inueniendum possi
uias et astutias ut ualeat
tyrannum perimere. ¶ Tertio potest
contingere ex potentia ut si singu
lis contradicat aliis ciuibus
et dixit se inuadi ab eis ipp a
uilem pro tyrannum inuadit.
¶ Quarto hoc potest accidere ex ni
mio ocio ut si ciues nimis
sint opulenti et uacent nimio
ocio quia mens humana nescit
ociosa esse. dum non occupantur
ciues circa diuinas indigen
tias excogitant se exercendo
quomodo possint turbare ciuitatem
et insurgere contra rectores ciuium.
¶ Secunda .iiii. quod hoc prouenit tyran
ni perimere excellentes ne sin

bditi sint magnanimi. destru
ere sapientes et in prouidentie secul
et studium. ut existentes in regno
sint ignotes aliis non permittere
sodalitates turbare ciues
inter se. ut ad se inuicem non confi
dant depauperare eos occupa
re ipsos in bello et aliis exa
tiis ut non uacent ocio. hec
quidem sunt cautele tyrannice.
Ubi quia nullus fortis est omnino ty
rannus. quia malum se ipsum destru
it. et simul integrum sit importabi
le. sit ut ut .iiii. ethicorum et for
te maximum aut numquam reperitur
ideo quod sit omnino rex qui aliquid
tyrannizet. Similiter qui scilicet si
mediis tyrannice participet.
hoc est quod conuenit ad participandum
de cautelis regiis et ad cau
telis tyrannorum. Et tanto
est melior unusquisque quanto plus
accedit ad regimen et est lon
gius a tyranno. Volumus
autem ut utriusque opera enumerare
et utrasque cautelas describere.
Nam opposita iuxta se posita
magis elucescunt. Ostendit ergo ex
cipiet opera regia esse optima
et econuerso tyrannica esse pessi
ma. ¶ Secundum autem manifeste patet

tyrannidem maxime esse fugien
dam a regibus, eo quod pessimum
sit est maxime fugiendum, et op
timum maxime prosequendum. Cap.
xij. quod detestabile est regiam
maiestatem declinare ad tyrannidem
quia quicquid corruptionis est in
aliis perversis principatibus totum in tyrannide congregatur.

Adeo sensus aliis perversis
hominum sunt a malo proni
ut valde utile sit in
via morum multis viis ostendere
aliquas rationes per quas malitia
vitium videre esse quod vile et fugi
endum, ut quem una via non inclinat
ut malum vitet, alia inducat
ipsum ad fugiendum malum. Post
quam ergo ostensum est tyrannidem maxime
fugiendam esse a regibus, eo quod
opera tyrannica sint pessima, pro
bare volumus. Reges summa
diligentia cavere debent ne ver
tantur in tyrannos, quia quicquid
corruptionis est in
aliis perversis principatibus to
tum in tyrannide congregatur. Sic
enim ut patet ex habitis tres prin
cipatus boni et tres perversi
dicebantur. Ait quod si dominatur unus
propter bonum commune est principatus rectus
et vocatur regnum. Si vero propter
bonum proprium et perversus vocatur

tyrannides. Si vero principentur
pauci et dominentur quia boni et virtu
osi est rectus principatus
et vocatur aristocratia, id est
principatus bonorum. Si vero dominentur
non quia boni sed quia divites, est per
versus et vocatur oligarchia.
Si vero dominatur totus populus et in
tendat bonum omnium tamen in singulis quod
aliorum est principatus rectus
et vocatur regimen populi. Si vero
populus tyrannizet et intendat op
primere divites est principatus corrup
tus et vocatur democratia.
Quarum est quod sit perversio et corrup
tio populi. Tyrannides ergo corrup
tus principatus dicitur et iniqui
dominium populi sive regimini per
versa. Tyrannides tamen est perversior
principatus, quod non probat Philosophus v.
Politicorum, quia quicquid perversitatis est
in quolibet principatu dicitur in perverso
dominio populi totum congregatur in tyran
nide quod sic patet. Nam divites si
iniqui dominantur cupiunt quod ad
plures spectant et intendunt
utilitatem pecuniarum et cordes delit
ias et custodiam corporis intendunt est pecuniam quod quidem principa
tus intendit augmentari
illi sunt quod se principari inducit.

Sicut ergo ad principantem qui bonus
et virtuosus, semper intendit ad
opera magis bona, et ad virtutem
ut efficiatur melior et virtuo
sior. Sed si principatur quis divitiis
ut magis principari possit
ditari et congregare pecu
niam. Quia si divites nunquam domi
nantes non principabuntur quia boni. Sed quia
divites tota eorum intentio est circa
pecuniam congregandam. Rursus
divites nunquam principantes in
tendunt delicias corporales et
habere voluptates sensibiles.
Nam si quis velit adhuc ulterius
multo magis vellet sanitatem
ad quam prosperior ordinatur. Cum ergo
ordines sint et maxime habentes
voluntatem pravam ordinent
pecuniam et divitias ad delecta
menta corporea et ad volupta
tes sensibiles. Sequitur quod divites
sic divites et intendentes non
quod bonum sed pecuniam intendant cor
porales delectationes. ¶ Tertio
divites sic principantes maxime
sollicitantur circa custodiam corporis.
Nam nullus spectato corpore bonum intendat
ad pecuniam et ad voluptates
corporis non immerito offendat plures.
Nam talis ut pecuniam habeat de

predatur cives. ut vero volup
tatibus fruatur forte facit
quibusdam contumeliam civibus
quia ad uxores et filias vi
det quod se esse odiosum plures.
Ideo non credit se multitudini,
sed propter dubitationes futuras propter
maxime sollicitatur circa custo
diam corporis. Omnia autem hec ma
la reperta in perverso principa
tu divitum congregantur in tyran
nide. Nam tyrannus ut supra
dicebatur non intendit bonum
commune sed pecuniam. Rursus intendit
ut dicebatur bonum
honorificum sed delectabile.
Tertio tyrannus maxime sollici
tatur circa custodiam corporis eo quod
videat se plurimos offen
disse. Legitur enim de quodam ty
ranno quod cum a fratre suo coti
die increparetur quare semper tristis
existeret et quare nunquam hilarem
vultum ostenderet. Tyrannus ille
volens reddere causam questioni. eum
expoliari fecit et ligari super
caput eius acutissimum gla
dium pendentem tenuissimo
filo appendi. Fecit et circa ipsum quatuor
homines cum balistis sagittis
appositis stare faciebat et

cum frater eius timore continuo in
uaderetur timens ab aliquo
gladio uulnerari et ab ablatis
personis. ait tyrannus gaude
frater hylariter, ostende uultum tuum.
Renuntiante illo quod non posset propter
imminentem periculum. Igitur ty
rannus quod nec ipse gaudere poterat.
eo quod in maiori periculo existe
bat qui fecerat in tot fore
quod semper sibi de morte dubita
batur. Valde ergo cauere expedit
regi ne conuertatur in tyrannum.
Nam tyranni cum hoc quod perdunt
uitam eternam. in hac temporali
uita. uix unam horam quietam
habent. eo quod semper uiuunt sub pe
riculo mortis. Rursus pecuniam
non tantam habent tyranni quantam
ueri reges. tamen quorum eos
inhiare expetere super uacue,
tamen quia ueris regibus plus
donatur ex amore quam tyran
nis, proueniunt ex spoliationibus propter.
Experti enim sunt tyrannizantes
plus uixisse in egestate
quam alios Reges ueros. Dele
ctamenta etiam corporis non tot
habent tyranni quot ueri re
ges. Nam habere amicos et di
ligi a populo est maxime delecta

bile non consistit de aliquo. et esse
se esse odiosum multitudini est
tristabile. priuatur ergo tyrannus
maxima delectatione cum uideat
se esse populis odiosum. Viso ty
rannidem esse cauendam. quia ma
litiam principatus dictum congregat
in ea. Restat uidere quare sit ca
uendam. eo quod in ea congregantur
mala peruersi principatus propter. Nam
est propter principatus peruersi non inten
dit quod sic consuescit in suo statu.
sed fatigit opprimere nobiles
et insignes. Hoc tyrannus facit.
quia ut patet exhibitis ipse pluri
bus nititur opprimere ditiores
et insignes. Summe ergo cauen
da est tyrannides a rege in qua
tot mala congregantur. Capitulum xii.
Quod summe expedit regi et princi
pi recte gubernare populum et cauere
ne tyrannizet. quia multis de causis

Quoniam huius operis sub
libri composuimus [illegible]
propter eruditionem regum et princi
pum ut recte et debite guber
nent populum sibi commissum cauere
curare a recto regimine sit ty
rannizare et in unam sui boni
et non intendere commune bonum uel plebis
unus communem per [illegible] dicta

[illegible] tyrannis.

detestabile et peius esse re
gum maiestati tyrannizare
et non recte gubernare ipsum non pi
geat ad huiusmodi novas vias ad
ducere ad commodum huius tamen. vo
lumus autem declarare in hoc capitulo quot
modis decens sit subditi insi
dientur tyrannis et quod est valde p
ericulosa vita tyrannica et detri
mentosa regie. propter quod reges autem
pervigili studio debent ne deli
quentes recto gubernaculo
tyrannizare. Narrat autem philosophus 5.
pol. 6. causis quibus subditi ty
rannis insidiantur. Prima est propter ty
morem. Nam multi pusillanimes
existentes cum nimis timent
et non credunt se posse evadere quia
desperantes et invadunt alios et
efficiuntur probi. Unde et philosophus 3. ethicorum
dicit quod nimis fugans timorem
viro pellit ipsum audacem esse. Sic
ergo et alia animalia quia dum timent et
bestie et non credunt se ledi ab
eo raro aut numquam invadunt
ipsum bestie. ergo ut plurimum timo
re compulse insiliunt homini et inva
dunt eum. Hoc ergo modo multotiens
subditi insidiantur tyranno et pri
munt ipsum timentes se offendi
ab eo. Secunda causa propter quam subditi

insidiantur tyranno est iniuria quam
passi sunt ab ipso. Valde enim est de
siderabile vindictam propter quod homerus
dicebat iram dulciorem esse
melle quia appetitus est penes
vindictam. quia ergo sic delectabi
le est vindictas expostulare. multi
insidiantur tyranno et propter vindi
candas iniurias alii invadunt ipsum
volentes latas iniurias vin
dicare. Tertio insidiantur
aliqui tyranno et aliqui perimunt
ipsum quia ut plurimum tyranni fa
ciunt per quam se contemptibiles red
dunt. Nam cum non querunt bo
num commune sed delectationes corporales ut
plurimum vel sunt ebrii vel gu
losi vel non sunt casti sed dant
opera venereis. et quia hec agentes
se contemptibiles reddunt. de
facili invaduntur. Exemplum
horum ut recitat philosophus 5. pol.
habemus in sardanapolo et dionysio
Sardanapolus est septo [illegible] bono
totum dedit se venereis. [illegible]
dam uno dux contemptores eum.
eo quod vitam [illegible] elegisset
invasit et perimit ipsum. Sic et
dionysius tyrannus a civibus magis
[illegible] gula quia de [illegible] contempne
batur a subditis eo quod cum sp

delectabile

tres

eēt ebus. quidā nō noīe
dyon. vitās ipm qi ſpēc
ebuū pp deſpectū iſū rē
i ipm. ¶ Quarto inſi ḡ cō
tigit pp honorē aut pp
lucrū adipiſcēd. Nā cū
honor & glia ſit boū exti
ora ſic boū maximū mlti
imitātes tyrānū ñ quē
ñ honore & gliā ppā. &
ñ honorare ſubditos. &
nō quē cō boū uolētes
adipiſci honorē & gliā
q̄ cōcupiſcūt ī tyranno
īuadūt eū & puniūt ipm.
Sic & q̄ mlti reputāt
pecuniā eē maximū boū.
vitās tyrānum nō intē
ñ ad lucrū pur̄ & ad cō
gāds pecuniā īuadūt
eū ut accipiāt th̄os eī.
vii. dī. v. pol. q̄ qdā ty
rānos īuadūt ītētē
lucra mag̃ & honores
magnos exiſtētes ī ipis.
¶ Quinto fiūt īſydie tyrā
nis ab aliqbꝫ nō ut po
ſſideāt monarchiā. ſꝫ ut
uideāt̄ face actiōes ali
quas ſinglares. voluit
ē aliqui eē ī aliquo noīe
ul' ī aliqua fama. ſō ut
noīet̄. ideo ut noīet̄ fa
ciūt ad mirabile & ad ſin
glare factū. Et q̄ inſg̃ eē
tyrānū reputāt pp ualde
ſtupēdū. ſō eē ipm inſugit.
Sꝫ tales pp hāc cāꝫ faciē
tes ipetū ī tyrānū ñ art
ph̄. ſūt pauciſſimi nūō. &
¶ Suppōi eī cōꝫ eos ñ curare
ñ ſaluēt̄. ¶ Sexto ctīg̃
aliquos inſidiari tyrānis
& punire ipos ut libēt pria
ab oppſſiōe eoꝝ. huig̃ ac
cāuſ fiūt inſidie pp tyrānī
Nec ḡ fiāt inſidie eē regiā
maieſtatē & ne Rex ſp
dubitet ne puniat ā ſb
ditis ſūma diligētia
cauē dꝫ ne cōuitāt ī tyrā
nū. Naꝫ ſi nō īuriatur
ſubditis ē cōtinēs & ſobius
& nō eligit uitā beſtialē
& cōtēptibilē honorat in
ſignes & alios exiſtētes
ī regno ut requirit eoꝝ
ſtatus. ñ depaupat nec
opprimit eos & ī oibꝫ ſe hēt.
nō ut tyrānus. ſꝫ ut Rex
īduat oms exiſtētes ī
regno ad amorē eī & tollit

abeis omnes materias et cum
quas instruere ipsi. Cap. xiiii.

Quod max rex caue d3 ne ef|ficiat tyrāñ. eo q plib; mois oñ|pat tyrānicū. q regi a pncipat.

Licet p multa mois oñi
capla sequentia i pat
docuim regesa pnapes
ut nō tyrānizarēt. Sz ut
recte pps omissu ad hunc
cap capło uoluim alias
ratões ad ducē ostendentes
q si reges cupiūt suum
durare dniū summo ope
studē debēt ne efficiant
tyrani. eo q tyrānides a
pncipat puersus plibus
mois corūpit q rectus
a regis pncipat. Narrat a
ph̃s. v. pol. tres mōs corru
pcōis tyrānidis dicēs
tyrānidē corūpi a se et ty
rānide alia a a reg. corūpi.
ē tyrānides a se ipa. Nā ut
dicebat sup malū se ipm
corūpit. a si integrū sit i
pfctū fit. Tyrānides g p
puersitates a nequitias
q gerat i ipa corūpit. ut
durare nō pot. Jdo dr i pol.
q tyrānides q̃to iteriores
tāto min durat. Justicia

cū obliquitates fuat. Dr
cū iustitia recedit sepat
ina ut corūpat pncipa
tus ille poti g q̃to de se
iustitia recedit. Tanto ex
se hēt ut facilē corūpat.
Reges u'o a pncipes si
uolūt suu durare dniū
sūme caue debēt ne a
iustitia deuiātes i tyrānī
dē conuertāt. a si aliquo mō
eos tyrānizare contigat
suā tyrānidē p uiribus
modiare debēt. q̃ q̃to
remissi tyrāni erat tāto
durabili pncipabunt.

Sed tyrānides corūpitur
ab alia tyrānide cōtra. Nā
si bonū nō contrariet bō eo q
bonū sit uno mō malū
tū pt contrariari malo eo q
cē hēt m. Contingit ēm uno
mō pcaē sig q̃ p q i hōc
nō ē diuersitas nec contrarietas.
Sz contigit mltipl deuiare
ab ipo. Dr a i deuiatōibz
contrarietas ēē pōt ut si mul
tū opponit pauco pcectio
ultra signu contrariatur pcec
cōi citra sig. a pcectio i
dextram pcectiōi i sinistra.

Sic et supposito principatus
rectus non contrariatur recto prin
cipatui. Sed prauus prauo. Tyran
nides ergo possunt contrariari
alii et corrumpi per ipsam. Ut tyran
nides propter contrarietatem tyrannidi et
monarchie. Et una monarchia
tyrannica contrariatur alii. Cum enim
aliquis monarcha uel aliquis unus
principans tyrannizet in pro
gentes illa oppressa non ualens
sustinere tyrannidem principis
insurgit et tyrannizat in ipsum
eum perimens uel expellens.
Totiens ergo propter efficitur quod unus
tyrannus contra principes et ty
rannides propter corrumpit tyran
nidem monarchicam. Sic etiam ty
rannides una monarchia
corrumpit aliam. quia multotiens
contra monarchiam tyranni insurgere
ut optineat princi
patum eius. Debent ergo cauere re
ges et principes ne tyranni
zent cum tot modis dissol
uatur tyrannicus principatus.
Tertio dissoluitur tyrannis
non solum per se ipsam uel per ty
rannidem aliam, sed etiam per regnum.
Nam non solum malum contrariatur
malo. Sed etiam bonum malo contrariatur.
non solum est tyrannus tyranno
obuiat. Sed etiam rex si insurgit
expedit tyranno se exponere. Tot
ergo discriminibus expositus
est tyrannus et tot modis dissol
ui habet eius principatus. Regnum
autem dominium non tot periculis ex
ponitur nec tot modis habet
dissolui. Nam licet tyrannus sata
gat pro omnibus uerum regem
opprimere. Nullus tamen uerus rex
uero regi se opponit. Nam nullus
bonus et uirtuosus insequitur
alios bonos et uirtuosos sed eos
pro posse saluat et promouet eo
enim ipso quod aliquis bonis et uirtuosis
se opponeret, desineret esse
bonus et uirtuosus. Decet ergo re
gias maiestates summo stu
dio cauere tyrannidem. Ne pre
dictis periculis exponatur.

Cap. xv. quid saluat dominium
regium et quid oportet regem facere
ut se in suo principatu preser
ueret.

Tangit autem philosophus
v. pol. x. que politiam
saluant et que oportet facere regem.
ad hoc ut se in suo principatu
preseruet. Prima est permittere in
suo regno transgressiones. Ut autem
philosophus. Contingit enim magno

un

n modicas nam inter modicas transgressiones

... quid oportet regem facere ut se in suo principatu se preseruet et preseruet

Similiter est disposit ad

suptu. puer e tris g'sificés
magnus. Nam qui minima ne
gligit paulatim defluit in ma
iora. principijs g' e obstandum
et uiderit sunt obliquitates
a more sz a pseruans politiam
et regnum a bn uti hijs q sunt i
regno. Introducendo eos ad
obliqs principatus honorando
eos aut i iuuando eum. Nam q
n uiuit pl's i pol'. bn uti ci
uib' . non solum pseruat politi
am rectam sz a principatus du
rabiliorem reddit. dato q' in
ipso sit ad obliquitatis ani
mum. Tertium e cauere ti
morem his qui sunt i politia.
Nam corruptores legis sz re.
ppe at sz timorem politiam
saluat. Ciues eni mag
sunt subditi principi. et plus ei
obediunt. Sic ex tironibus corrup
tiorz timent. Cuera ei extra
or tollit se dietides i terri
secas a reddit ciues mag
unanimes et concordes. Exempli
habemus i romanis quibus post
q' desecer exteriora bella i te
seipsos bellare ceperunt.
Est at h cautela utilis so
lum duobus principatibus ut
principatui constituto ex bonis

assuetis ad bella et principa
tui i quo qs nouit regere
exp. bonos e bellatores as
sueti ad plia quibus n sunt
circa actiuitatibus alijs pns
de fortitudine. q ph. vij.
pol'. assimilat. ferr q nisi e in
continuo exercitio claritatem
hit. sz si diu remanz otiosum
rubiginem contrahit. Sic et
tales bellantes sunt obe
dientes principi. uacantes
n o nesciunt debite se hre.
esset talibus ut debite seruat
sp i actione sunt timores
bellica et corruptores extra
secer. Reuisus aliqs sup aliqs
de nouo principatum acceperit
qr principatum talem faciunt
insurgit ne ciues insurgant i
principem et magis unanimit
obediunt illi. Jacientes sunt
illi timores de extraneis
picul imminentibus. Si si regi
du i statu persistit et sis
ille sit nahs ita q' est h sit.
q i memo hoim eo q ille et
antecessores sui optinuer
hi principatum tanta cautela
non magnum utilitatem hre
uir. Quintum a q politi
am saluare ur e cauere.

ſedictões ⁊ ɔtẽptiões no
biliũ ⁊ alii ponẽdo eis leges,
q̃ legib; nõ defacili obediãt.
Sic͡t ẽ i reg̃ tales leges
iſtituẽre. ut p eas ſe dari
poſſit ɔtẽptões nobiliũ.
Nã baronib; diſſẽtiẽtib;
fiũt diſſẽtiões i reg̃ ⁊ p
ɔñs fit ſpatiũ ut diſ
ſoluat̃ regi pncipatus.
Qntũ ẽ diligẽt̃ aſpicẽ
quõ ſe hãt quos regia
maieſtas honorauit ⁊
pmouit ad aliq̃ ſpoſitu
ram ul' ad aliq̃ pncipatũ
aut magiſtatũ nichil eñ
adeo regnũ ɔſuat ⁊ po
liticiã ſaluat ſic pficẽ
hoĩes. bõs ⁊ uĩtuoſos ⁊
ɔfẽre eis dñia ⁊ pncipa
tus. q̃r maxĩe ſaluatõ
politicia ẽ regiã maie
ſtatẽ ɔſiderare diligẽt̃
quos pficẽ i aliquib; ma
giſtatib;. ⁊ ſi bñ ſe hñt
augẽ eoꝝ dñia. Si ma
le minuẽ ul' adeo ſe ma
le hñt poſſ; q̃ ẽẽt totalr̃
ad nĩo remouẽdi ul' ẽẽ i
capitali ſñia ɔdẽpnãdi.
Sextũ ẽ nulli ualde ma
gnũ dñiũ ɔferre. Nã
mag̃ dñia ex nimia bo
nitate fortũe. ut plurĩ
corrũpũt mẽtes hoĩũ ut
fiãt tĩni ⁊ ɔ̃greſſores iuſti.
Eſt aũt cautela hec maxĩe
util' ad hoĩes ɔ quib;
rex ẽ ita ⁊ diuẽtiã expe
riẽtiã nõ accep. ꝑ ideo po
tiſſĩe ẽ obſuãdũ ne repẽ
te ɔſtituat̃. q̃s i maiori
pncipatu. Septimũ
ſaluãs reg̃ ⁊ politiciã
ẽẽ regẽ ſui pncipãtem
hñe dilectiõẽ ⁊ amorẽ ad
boñ reg̃ ⁊ ad politiciã m
qua pncipat̃ q̃ſq; ẽ a
mat ſollicitat̃. ⁊ timet
ne aliq̃ i ɔueniẽs accidat
circa amatũ. Tĩor aũt ɔſ
ultatiõis facit ut dr ii. rhet.
tẽ ẽ mag̃ ſalus ũ ſũt ⁊
multa ɔſilia. Quare ſi boñũ
reg̃ diligat. Saluabit
regnũ q̃r timẽs ne ad
uſa i reg̃ ɔtigãt adhibe
bit multa ɔſilia. quare
pſit boño reg̃ pmouẽ ⁊
pi...ditis imminẽtib; obui
are. Octauũ ſaluãs
regnũ ⁊ politiciã ẽ hñe
ciuilẽ potẽtiã. Nã ut
dr i magnis moralib;. iu
ſticia urbanitates ɔſuat.
Sʒ uiſtitiã ĩ regno ɔſuarĩ

nō pot̄ n̄ parulē p̄ͦ pu
niāt̄. trāsgressores iusti. cū
ē rex aut p̄nceps simult
saluare iustitiā ⁊ uult pu
nire trāsgressores iusti.
hīē multos exploratores
⁊ multos īquisitores in
uestigātes facta ciuiū ⁊
īquirētes. Vn̄ accipiūt
q̄ expedit ⁊ quō possint
reddē reḡ suu uice. Nā qui
hī reḡ nō pot̄ reddē sig̊
ē q̄ ex facto ul' ex male ab
lato uiuat. Sic cū faciē
do potīt s'uare iustitiā ⁊
p̄suare reg̊ amalechias
⁊ trāsgressoribus iusti. Nonū
ut. d. v. pol. maiorit̄
requirit̄ ī custodia ciui
tatis ⁊ reg̊ q̄ ī iduare ex
citus. Nā īduare exercitus
potissīe requirit̄ experien̄.
Sz aistos ciuitatis ⁊ reg̊.
oz q̄ sit ūtuosus ⁊ expye
lees. i. sup iust̄. Decz cū
talē ēē qui seitatū. ut sic
alios dignitate ⁊ p̄o exal
tat. sic eos bonitate sup̄et
h' ē maxīē saluabit reg̊
⁊ politiā si rex sit bon'
⁊ ūtuosus. q'tē maxīē ī
tenor hō reg̊ ⁊ c. Certiō
ē regē nō ignorārē qual'
sit politia sz q'ͦ p̄ncipatē
⁊ eā q̄ possē saluare ⁊ co
rūpe. Talia aūt maxīē sa
n potūnt p̄ experiētiā.
Nā cū qs diu expt̄ ē reg̊
negō de leui arbitrari
potīt qui boū statū reg̊
corūpit ⁊ saluat. Decz
ḡ regē freq̄'t̄ medicari
⁊ hīe medicū peritorz.
que cōtigerīt ī reg̊ quo
mō iudicata fuīnt. ⁊ quo
tēpibus rectoribus melii
cōsuatē fuīt boū status
reg̊ ut sciāt cognoscē q̄l'r
p̄ncipati debeāt ⁊ q̄ cōrū
pūt ⁊ saluāt regnū ⁊
gubnatiōez reg̊ qui hīs
ignorātis regnū gub
nare n̄ potīt. Cap. xvi.

q̄ sē cōsaluabilia. et q̄ q̄ op;

Dicgebat sup. cōsalia ad hi'ē.
uiis. cōstaticā ēē ī
regīe uitēz p̄ncipē. cō
saluā p̄torū ⁊ ip̄ post q̄
ḡ assūat̄e dictatū de
p̄ncipē. ⁊ distīximus quot hi
sūt gn̄a p̄ncipat' ⁊ qui
illorz sūt recti ⁊ qui p̄u
si. ⁊ delectauim' regnū declarauimus
ēē optimū p̄ncipatū
⁊ tyrānidez pessimū. ⁊
manifestauim' aūt q̄ sit regē

officiorum et que oportet ipsorum fa
cere ut recte regere possit com
missum. plaustrum vero militis
vias ducere regere vigiles cu
ra assumere nequitatum vero
rationum quod ad presens spectat
negocium sufficienter tractandum
quod esse preter propositum sunt dicta. Re
stat ergo de consilio pertransire
que tractanda sunt de ipso.
Sed cum dicat philosophus iii. ethicorum con
siliabitur utique aliquis non pro
quibus consiliatur insipiens ali
quis. sed pro quibus sapiens
aliqualiter circa hominis. Ideo primo uidendum
est que sunt consiliata et de quibus
debet fieri consilium. ne tangere ig
norantes consiliari uelimus de quo
bus non sunt consilia adhibenda.
da. possumus autem tangere sex.
quod ad presens spectat quod sub con
silio spectat quod sub consilio
non cadit. ¶ Primo est quod cumque
sunt inmutabilia consiliationes
ut regulemur in actionibus nostris
aut uitemus mala et ut
prosequamur bona. Que ergo
mutari non possunt et que
mutationi non subiacent
sub consilio non cadit. Ideo
dicitur iii. ethicorum quod de eternis.

id est de inmutabilibus nullus
consiliatur nullus enim consiliatur
de diametro. quia est incommensurabi
lis coste. uel de quocumque
alio inmutabili. ¶ Secundo
consilia non sunt quantumcumque mobilia
si semper uniformiter mouentur sed
sunt quedam necessitatem habent. con
silia autem non sunt necessaria. et con
gruit. secundum quod dicitur iii. ethicorum. quod de hiis
que semper sunt in motu et semper uni
formiter mutantur mouentur puta
de conuersionibus solis et aliorum
syderum nullus consiliatur.
¶ Syderia enim licet moueantur tamen quia
semper sunt in motu nec propter opera
nostra opera inmutari possunt
eorum cursus. ideo esse talia non
est consilium adhibendum. Si autem
esse talia cadunt consilium. hoc non
est sed sicut secundum quod nos utimur actu
omnibus nostris ut opera aliqua humana
opera congruentius fiunt tempore
calido. alia uero tempore frigi
do. cursus syderum quia mouentur
habet secundum diuisa tempora calorem et
frigiditatem non posse set per
actionis sub consilio cadere. ut sci
amus quo tempore que opera sunt
facienda. ¶ Tertio non sunt con
siliabilia ea que fiunt fre

que consiliatur aliquis. Ideo de ymbribus
qui sepe fiunt tempore yemali et de
caumatibus que sepe contingunt
tempore estivali non habet esse con-
silium quia talia naturalia sunt et non
dependent ex operibus nostris. Ideo
de eis non consiliamur non enim depen-
dent ex operibus nostris. Unde dicitur non est
consilium de ipsis. Sicut de cursu
syderum et de eternis quorum alia dep-
endentia humanis actibus. Unde
dicitur in iii ethicorum quod de fortuitatibus
et ymbribus non est consilium.
¶ Quarto non sunt consiliabilia que
que fiunt raro sicut ex fortuna
contingant. Nam quicumque consilia-
tur vult ex electione et ex existen-
tiam ab adipisci. ¶ Que
sunt per inventionem eveniunt con-
siliabilia esse non possunt. Ideo
dicitur in iii ethicorum non est consilium de hiis
que sunt a fortuna puta de
thesauri inventione. ¶ Quin-
to non sunt consiliabilia que omnia
humana opera. Nam non cadunt sub
consilio nostro opera illorum hominum
que per sta[tia] nostra mutari non
possunt. Ideo dicitur in iii ethicorum quod qualiter
utique Scite optime consentiunt
nullus Lacedemoniorum consiliatur.
Sic et in gallia non consiliatur

qualiter optime vivant ytali
consiliabilia quod non sunt immu-
tabilia. nec sunt semper uniformia.
nec sunt aliena. nec a fortuna.
nec omnia humana cadunt sub consilio
sed solum consiliamur de hiis que
sunt operabilia per nos. Nam
ut dicitur iii ethicorum. Singuli autem
hominum consiliantur de hiis opera-
bilibus que per ipsos sunt possibi-
lia. ¶ Sexto non sunt consili-
abilia omnia que per nos sunt possibilia.
Nam quecumque finaliter per opera-
tionem adipisci intendimus sub
consilio non cadunt. Nam consilium
non est de fine. Sed de hiis que
sunt ad finem. Sed cum in consilio
presupponamus finaliter intentum
a nobis consiliamur de ipsis. Quomodo vel
per que consequi possimus illud.
utrum debeat sanare egrum.
Sed hoc accipit tamquam certum et no-
tum egrum sanandum esse. et consi-
liatur de viis per quas faci-
lius et melius sanet. Sic et
rector civitatis et regni non
consiliatur utrum cives inter
se pacem habere debeant. et utrum
oporteat esse sub statu. Sed
hoc accipit tamquam certa et nota et
consiliantur qualiter hoc melius fieri

possunt. Sunt ergo consiliabilia
que dependent ex operibus nostris
et non sunt finaliter intenta. nec
se habent ut finis. sed ut ea que
sunt ad finem. Capitulum xvii. quid
est consilium et qualiter consilia sunt facienda.
Est autem omne consilium. dicitur
questio. quia ut vi. ethicorum. con
silians aut sive bene sive male
consiliatur. querit aliquid et ratio
cinatur. Propter quod quicumque consiliatur
querit. non tamen econverso. Nam ut iii.
ethicorum. licet omne consilium sit questio non
tamen omnis questio est consilium. Si enim
consiliabilia sunt solum que
dependent ex operibus nostris
consilium est questio non de quibuscumque
sed solum de agibilibus
humanis. Possunt autem esse specula
bilia et circa naturas rerum et circa
eterna sunt questiones multe.
Sed huiusmodi questiones consilia dici non
debent. Viso quid est consilium
et quod est questio agibilium huma
norum. Restat videre qualiter
est consiliandum et quem modum in
consiliis habere debemus. Sciendum
autem quod ad propositum spectant
sex observanda. ut sciamus qualiter
sit consiliandum. Primum est quod quanto
aliquid est magis dubitatum tanto

maiori consilio eget. Immo si
omnino dubitatum esset in nullo
egeret consilio. Ideo dicitur iii. ethicorum
quod circa certas operationes discipli
narum non est consilium puta de
litteris. Non enim consiliatur scriptor
cum non sit omnino ignorans qualiter
debeat scribere litteras. quia
sufficienter certificatur per ar
tem scribendi. De hiis ergo
sunt consilia que possunt per nos
fieri et non sunt omnino certa et determinata
qualiter fieri debeant. Ideo dubita
mus et consiliamur de ipsis. Alter
ergo modus in consiliis ad
hibendus quia quando aliquid fiendum
requirit quanto tanto pluribus
modis fieri potest et quanto minus
habet certitudinis et determinationis magis
tanto per plus tempus est consilian
dum. ut de illis viis facilior
et melior eligatur. Secundo
est in consiliis attendendum ut non
consiliemur de quibuscumque minimis
sed de magnis. Dicebatur
enim supra quod timor consiliativos
facit. Quia ergo consiliativi timemus
et dubitamus ne aliquo
infortunio contingente deficia
mus a consecutione optati boni
vel incurramus aliquid dampnum vel

aliq᷑ ꝗ̃ maliū. Que ergo ſe
nalte modici. ū q̄ ſūt ap
ta nati efficē p̄ unū boni
ul' phibē modicū maliij.
n̄ ſūt ꝯſiliabilia. Eſt ergo
mos attēdēdꝰ i ꝯſilijs. q̄
de magis ꝯſiliemur. Et
cū ꝯſiliari uolum̄ debe
mus alios nobiū aſſu
mē i quos ꝯferam̄ de
negocijs ſiēdis. Nā l3 ꝗd
itra ſe ipm̄ poſſit iuenīe
uias ⁊ modos ad ꝗd ꝑagēdꝰ
attn̄ i paradꝰ ē qui ſolo
ſuo capiti iniſē ⁊ renuit
alioꝝ audire ſnīas mag
ē parateſi i ꝯſilijs. l3 l3 h̄e
modū. ut cū alijs ꝯfera
mus qd agēdꝰ. Qd' ex du
obꝰ pꝫ. Nā ꝯſiliu ut dic
tū ē ēē debet de rebꝰ ma
gnis. In talibꝰ aūt null'
dꝫ ſibi cr̄dē ⁊ ꝓpo ſenſui
inniti. Sꝫ dꝫ alios ad ſe
uocare ſciēs q' pl̄a p̄ſe
cogſcē mlt'i q̄ uni. ſo dꝫ.
iiij. eth' q' ꝯſiliatores aſ
ſum̄i in mag' diſcredēte
nb' ipis ꝓ ueluto n̄ ſufficiē
tibꝰ digſcē. Rūſus hoc
dꝫ pꝫ ex eo q' ꝯſiluī eſt
dē agibilu ꝑticlariu i qbꝰ
mlt'ū ualꝫ expiēcī. Nā ita
libꝰ ut dꝫ i p̄ metheor. pꝫ.
ꝑficit expertus q' artifex.
Qr̄ cū pl'es pl'a expti ſit
q̄ uni ſol. decet ad hi negō
alios aduocare ut p eoꝝ
ꝯſiliū poſſit eligi uia
melioꝝ quales aūt ꝯſi
liari debeāt ēē ad uocā
di i pſeq̄n̄do patebit.
Quārtō ē i ꝯſilijs accipi
endꝰ ut ſecreta hāntē que
ibi dnr̄. Nā mlt'a negō
diſtbubāt ex reuelatiōe
ꝯſilioꝝ. Jdeo ergo forte ꝯſi
lui nomē accep. Dicit ē
aliq q' ꝯſiliū qⁱ reꝫ ē q'
ꝯſiliūꝫ. dein aūt ē ꝯſiliūꝫ.
qꝛ ibi pl'es ſil' ꝯſedē de
bet. Sꝫ forte meli' dr̄ē
poſſum̄ q' ꝯſilij dc̄m ſit
a. ꝯ. ⁊ ſileo ut i dicatū
ēē ꝯſiliū q' ſil' aliqui pl'es
ſilēt ⁊ tacēt. Nā maxiē
ē h' i ꝯſilijs ū tractātū
negō ꝯīa ⁊ frā reg'. V uni
quiſq3 ꝯſiliari ad recta
dilectiē ꝑuati boni ſoli aſ
piciat ad cōe ꝑ ſtōꝝ ⁊ ut
reg' ꝑfecte i ꝑ ecōi ū ꝑ ſit

secreta tenere ez. q̄ i sūt tradi
ta. h̄ e fuit qap̄ roīāū rez pu
blicā exaltauit fidelitas ↄsi
liātiū qbꝫ quicqd ꝯsiliū
i eoꝝ aurībꝫ dicebat adeo se
cretū erat ac si ñ audiuisset
ꝫ. vii ualeri maxi ꝯsili d' fūs
memorabilbꝫ. capl'o de istitu
tis āntiquis ↄmēdās romāos
ↄsiliatores ait q' tātū ↄal
tū erat secretū ↄsistoriū rei
publice silētiq; salub'tate
munitū cū lim̄ itrātes ad
iecta puati dilectōe ita di
lectōe publicā iduebāt. v'
nō dicā unū s; nemē audiss
se credēs q' tam multoꝝ
aurībꝫ fuerat ↄmissū. Quin
to ē i ↄsiliys attendendū. vt
ñ loquāt i placētia. s; uerā.
adulatores ē cū pncipi
placē studēt. vā silētes ↄ
placētia pmulgātes expo
nūt piclo totū pncipatū
ul' totū regnū. inde ē g'
q' quidā sapiēs anstatin'
noīe dicebat ↄsiliarios ꝫ
duo ise hīe debē. nec ēēt
plura. i. maīfi ꝫ ppalato
res ↄsilioꝝ nō ēēt placē
tes. vt q' nō ēēt adulātes
plus curātes loqui placē

tia q' uā. Sic ā ut recitat.
phs. iij. eth. quidā poeta.
noīe. alexander. vicēs pua
mū i ↄsiliys ēē secretarium
ꝫ uācē ↄmēdās eū dicebat.
ube ē qui ↄsulit ac si dicēt
q' aliy r ei ↄsilutores dici ñ
debēt s; mag' forte adula
tores. ¶ Sexto ē in ↄsiliys
attendēd'. vt dum ↄsiliemū
ꝫ si ad sit oportūitas citoī
opē exeqm̄. Nā cū adest opo
tunitas opādi si recte no
lum' ꝫ si nō illo facim'. hē
q' igitur an expediat ī fi.
bū g' se h; diligēt' q' h neg'
arduū discutiē an utile ē
sit i face. S; post q' pōutū
nū ↄsiliū ē recte cogitū qd
fiēdū sit adsit oparidi facil
tas pmte opāi debem'. bn
g' dictū ē. q' scribit. vi. eth.
q' ↄsiliari m'lto tpē opam'.
ac pmte ꝫ q' oz ↄsiliari tar
de s; face ↄsiliata uelocit'.
Cap. xviii. q̄les ↄsiliarios assumē
decet reges et pri.
O Mīa aūt illa q' hre di
bū psuadēs ꝫ bū cōi
tuus appetē expedit ut
hēāt bōs ↄsiliarios existente.
Nā exh' ās psuadet i ↄsiliys
ꝫ credīt dās ei. q' elidātū

bonum esse consiliarium ad persuadendum.
Sed ad hoc quod aliquis sit bonus consiliarius
non oportet ipsum existere esse talem. Sed
sufficit quod uideatur uel appareat
talis esse. Nam homines iudicant quod sunt
patet ex apparentibus. Ideo suf
ficiens est ut sit bonis fides, et credant
eius consiliis. Si estimant illum
bonum consiliatorem esse. Sed ad hoc
quod bonus consiliator existat non
sufficit quod sit apparenter talis, si qui
requirit existere talem esse. Bonum
tamen est quod quicumque bene persuadens
habet apparere bonus consiliator existens.
hoc est dictum. ¶ Qui consiliare uolunt
quales consiliarios habere decet
regiam maiestatem et quanta
sit in consiliis requirenda. Scire
expedit quot modis persua
detur hominibus uel quot modis fit
eis fides et inclinantur ad credendum
sermones auditos. Ubi autem sciendum
tamen secundum quod ibi loquitur tractatus consi
deratur. Videlicet dicentem qui loquitur.
auditorem ad quem loquitur. ¶ Ipso
ergo esse potest quod persuadetur audito
ribus et inclinantur ad credendum ser
mones auditos ex parte dicen
tis quod contingit si dicens sit bonus
uel credatur bonus. Nam bonis homi
nibus et si nullas rationes allegant

ut sciant credere eis et firmam fi
dem adhibent auditores. Secundo hec fides
sumit originem ex parte dicen
tis. Nam quod dicens credatur esse
bonus cum talis uitam nolit
ex facili contingit eorum dictis. ¶ Secundo
potest fieri credulitas auditoribus
ex parte auditorum quod contingit si
presens sermones imponens sit be
niuolus et amicus. Nam sic homines
communiter aut plus accipiunt esse
se ipsos et credunt se plus ua
lere quam ualeant et esse magis sa
pientes quam sint et in ceteris
sermonibus quod tamen est contra homines.
plus uidere quam uideant et magis
loqui ad ipsos quam loquuntur. Sic
quod amicus reputatur alter
ipse, quod est accipiunt homines esse
amicos. Et hoc est unum amicorum
factum. Ut plurimum referamus
in bonum et amicorum in malum. Pas
sionatum est esse amicos sicut esse nos
ipsos. Ut credamus eos plus
ualere quam ualeant esse meliores
quam sint. Et si auditores cre
dunt beniuolos et amicos uel eos
quos estimant tales esse, hec cre
dulitas sumit originem ex
parte ipsorum auditorum. Ad quam
est tertio modo quando ex se passionatur

ãicluīt ut fidẽ adhibe
ant eis quos putãt ãicos
ẽẽ. ¶ Tercio fit credulitas
ex parte ipãr rez. q2 cõtĩg
sidicẽs sit prudẽs. Nã prudẽ
tis ẽ scire cog̃scẽ ipsas res
et ipã negõ agibilia. q2 ut
dr̃. vi. eth. vnusq̃sq2 bñ iudicat
de hiis q̃ nouit. Ex ipis g̃
negocijs et ex ipis reb9 de
quib9 loquit̃ prudẽs q2 ea
sit cog̃scẽ et iudicarẽ. fiat
fides auditorib9. Hec ãt cre
dulitas. et h' psuasio ẽ p
se. Nã reddẽ se credibilẽ
et bñ psuadẽ p se ẽ ex ipis
reb9. et ex ipis negocijs
de quib9 negocijs de q̃b9
loquit̃. Scire assumẽ rõnes
et argumẽta p q̃ fides fiat
audiẽtib9 et q2 prudẽtes ?
sciũt h' facẽ et qui estimã
tur prudẽtes extimãt̃
talia facẽ. ꝓ ad h' quod
ãs ex reb9 de q̃b9 loquitũ
fidẽ faciat. ul' oz q' sit p
dẽs. ul' q' credatur ẽẽ pru
dẽs. Oĩs g̃ bñ psuadẽs
ul' omnis ille cui dictis
c̃dit̃ et adhibet̃ fides. ul'
oz q' sit bonꝰ ul' q' amicus.
ul' q' prudẽs et si ñ appareĩt
talẽ. Itaq2 cũ dictũ sit
q' q̃ bñ psuadẽs et ille cui
fides adhibet̃ oz hẽe ap
parẽtiã q' bonꝰ cõsiliator
hẽat exĩre. Satis appet q
quales cõsiliatores decẽ
at quẽ regiã maiestatẽ.
q2 oz q̃rẽ tales qui sint
boni et ãici. et sapiẽtes ñ
si boni sit nõ intẽdũt rẽ
sui q2 bonis displicz omẽ
malũ et omẽ detestabi
le. intantũ ãt. ut dr̃ iiij.
eth. p se ẽ malũ et detesta
bile. ¶ Sed cõsiliarij debẽt
ẽẽ ñ solũ boni s3 amici. vt
nõ solũ nõ intẽdãt rẽ
sui qui loquit̃ et qui cõsi
liũ ꝓbet. s3 ãt rẽz eĩ ad
quẽ loquit̃ et cui cõsiliũ p
bet̃ q2 ãicorũ ẽ ãicas ꝓpos
se uñ et boñ cõsulẽ. ¶ Ter
cõsiliarij debẽt ẽẽ sapiẽ
tes. q2 ñ intẽdẽt ex parte
rez de q̃b9 loquit̃. q2 co
gnoscẽt negocia agi
bilia et scirẽt qualr̃ sit
agẽdũ h' g̃ tria quẽrẽda
sũt i cõsiliarijs. videl3.
bonitas. amicia. et sapiã.

nā ut recte ꝯsulat sic
pꝫ ex dictis debet ee bonꝰ
ñia 7 sapientes Cap̄ xix.

Q̄t opoꝛteat scire ꝯsiliarios
7 circa que sꝰ ꝯsilia adhibenda.

Consiliantes dicta phi. p.
rethi. v. sunt de quibꝫ
ꝯsiliantur omnes. videlꝫ de
puentibꝫ. de alimento de cu
stodia ciuitatis. de pace
7 bello 7 de legis latiōe.
Circa h. q. v. oꝫ ꝯsiliarios
ee instructos. ¶ P̄ e ꝯ
tig̃ ee regis ꝯsilium de
puentus i quo duo sunt
attendenda. ¶ P̄mo ne
maiestas regia aliquos
puentus iniuste surripiat
aꝰ suis ciuibꝫ. pbatū
ē sup̄ regem debere ee talē
qui eēt bonꝰ 7 uirtuosus
politiā diligentē ex intē
i reg̃ pmouet 7 bono
careret qd eē n̄ possꝫ. Si bo
eoꝝ que sunt i reg̃ usurpa
ret iniuste. Rursus tn̄ ē
attendendū ne i suis puen
tibꝫ defraudetur. Sꝫ pdit
ē regni ꝯsilium pluribꝫ
saluare iura regis eo qꝫ
hꝫ bona ordinanda sunt ad

bonū cōe. ut ad defensionē reg̃.
7 ad bonū statū eiꝰ. decꝫ g̃
ꝯsiliarios scire introitus
7 puentus reg̃ quos oꝫ
puenire ad regem 7 qui
q̃ti sunt quatinꝰ sit si qs
ē supfluus 7 iniuste ac
ceptus auferatur. Si quis
uō deficit ul' ē diminꝰ appo
natur 7 augeatur. ¶ Sc̄o dꝫ ee
ꝯsilium de alimento ut sciat
utrū ciuitas ul' reg̃ cui
pncipatur aliqs rector suf
ficiat ī alimento 7 i debitis pu
entibꝫ ad sufficientiā uite.
Consideratū ē ē q̃tū alimē
tū ē i regno ul' i ciuitate
qualibꝫ ipsi reg̃ 7 q̃tū ē
l adducibile 7 quoꝝ in
ductione ad duci ualeat.
V̄ ee hꝫ debita ꝯsilia 7 de
bite ordinationes si p̄sit.
Nō eī modicū ꝯsiliandū ē
de alimentū. ut quelibet
ciuitas hēat sufficientiā
ad uitam. qꝛ alr̄ iam nō
eēt ciuitas. 7 i hꝫ suffi
cientibꝫ ad uitā si habet
debite ꝯmutationes. ut
debite ꝯmutationes. ut
debite ēptiones 7 uenditiones.

Considerandum sunt enim insuper ea pro
dicta uendentium ac cui expedit
taxando est pretium uenditoris.
similiter que debet uenditores
res suas uendere uellet. ¶ Tertium
est consilium adhibendum de custo
dia ciuitatis et regni quod duplex
habet. Illa pro est custodia ad
hibenda. ne impugnant se ciues
vicens et maleficia inter ciues.
Immo attentius et diligentius
qui ciuium reputantur boni
equi infames. maior cu
stodia adhibenda. ut sic pro
hominis male conquisse puni
antur uel etiam totaliter extirpen
tur quia reges et principes
non debent pati uiuere male
ficos. Sed et consideranda lo
ca in quibus consueuerunt magis
maleficia perpetrari. Nam sicut
quidam homines magis iniusti
ficant quam alij. sic sunt quedam
loca magis apta ad iniusti
ficias quam alia. ut in ciuitate
contingit esse uicos aliquos magis
esse suspectos quam alios. quia
iniustificantes ibi decet magis
possent latere et effugere puni
entes. Si ergo et extra ciuitatem
loca aliqua sunt nemorosa

et dubiosa magis apta ad
iniustificandum quam alia debet
adhiberi consilium. ut de talia
maior custodia prebeatur. Rur
sus de custodia ciuitatis
et regni non solum sunt adhiben
da consilia propter ipsos ciues uel
propter ipsos qui sunt in regno. ne
unus iniustificet in alium.
Sed et propter ipsos extraneos. Consi
derandum est enim utrum regnum
ex aliqua parte possit inua
di et utrum aliqua ciuitas re
gni ab extraneis possit
suscipere detrimentum. Ideo passa
gia. portus. introitus. et
cetera talia. unde possunt ext
ranei ad uenire non sunt ex
traneis committenda uel attri
buenda. sed sunt diligenter cu
stodienda et munienda. ¶ Quinto
habet esse consilium de pace et bel
lum. quod non intelligendum. quod
pacem ciuium est ad finaliter in
tentum. bellum autem est oppositum.
de fine autem et eius opposito
nullus sane mentis consili
atur. Nam non est consilium nisi
de hijs de quibus est dubium.
eo quod consilium sit quedam questio.
et questio est quedam dubitabilis

pro. De fine autem quod sit quod principaliter
intendere nullus dubitat ipsum
esse pacem prosequendam. Declaratum autem quod
quilibet consiliator ipsum esse fugi
endum. Ideo pax civium per in
teriores est prosequenda et eorum dissen
siones a bella per interiores fugi
enda. Et ibi non est quod in consilium.
Si utrum cum exteneis de
beamus habere pacem vel bella et
dubitabile esse potest a principe ad hoc
adhibendum consilium esse quod sit diu
considerandum. Prout numquam
capitur iniustum bellum quia iniu
stificare alios et eos inde
bite opprimere est pessimum malum
et fugiendum. Deinde si iu
stum sit bellum esse iustum consi
derandum est per regem vel civita
tis que bellare debet quanta sit
et quanta potest ei evenire extrin
secus. Considerandum est quod
per adversariorum. Nam si plus
potentes ad meliores pacem
habere debemus. Ad deteriores autem
in nobis est pugnare. Posito enim
quod potentiores ad quos resi
stere non valemus in nos ferre
faciat prudentie est non insur
gere contra ipsos nisi occurrat oppor
tunitas temporis in quo exerceat

vel pugnare

congrue possumus vires assu
mere. Ultimum est quod sunt consi
lia adhibenda est latio legum.
Nam ut dicitur .i. rethorice in legibus est
salus civitatis. Conservantur
enim civitates et regna per leges
iustas. Quia absque iustitia neque
unt regna subsistere. Docet autem
scire regem quot sunt genera et
ordinem. Sunt quot sunt species
principatuum et qui principa
tus est durabilior et qualiter
principatus sit quod ordinate habet salvari
et corrumpi ut eligens
optimum modum principandi fe
rat leges iustissimas secundum
quas salvum habet principatum
ille. Quis sit optimus
modus principandi et qualis
debeat esse regis officium et quo
modo se debeat in suo dominio
preservare sui in superioribus pa
tefactum. Quia per superius iam dicta
ad ad imitate expleta gre
storum praeclarum quod continue
oculis intuetur iam regnum et prin
cipatum secundum possit rectora
intuitus aut reges qualiter
latores legum sit consiliarios.
Et quod leges ferentes ut salve
tur principatus ei. In tertio mi

vide

tamen in capitulis sequentibus de legi
bus multa sequentur. ut sil' ex
dictis et dicendis melius pate
fiat ueritas. **Cap. xx. quod quam**
plurimum possibile est sunt omnia legibus determinan
da et quod pauciora possibile arbi

Quia in precedentibus **trio iudi**
capitulis determinauimus **cis esse**
de principe ostendendo qualis **committenda.**
debeat esse princeps et etiam
uimus de consilio declarando qualis
debeat esse consiliarius et que et
quot sunt illa de quibus habendum est
consilium. Restat secundum ordinem
pretaxatum ut exequamur de
pretorio siue de iudicio inue
stigando qualiter iudicandum
sit et quot sunt genera legum
et alia esse que circa ista occurrunt inquirenda.
Sed cum iudicium fiat per leges
aut per arbitrium. aut per u
trumque prius quam ostendamus qualiter
sit iudicandum declarare uo
lumus quod quantum possibile est sunt omnia
legibus determinanda et quod paucio
ra possibile sunt arbitrio iu
dicum committenda. quod qua
druplici uia inuestigare
possumus. quarum tres tan
gunt. i. rethor. quarta uero tan
gitur. iii. pol'. **P**rima uia

sic patet. Nam pauciores sunt
legum conditores quam iudices
iudicantes secundum leges iam con
ditas. Nam in qualibet ciuita
te oportet esse aliquod pretorium or
dinarium ad quod reducantur
cause et litigia exorta in ci
uitate illa per leges condi
tas in una ciuitate regni
plures sunt ciuitates multe.
imo in eadem ciuitate magis
leges conduntur contingit plures
esse iudices quam legum condi
tores. Nam leges si iuste
sint debent esse. quasi immortales
et immutabiles. quare debet circa eas
nulla aut modica immu
tatio fieri. Iudices tamen iu
dicantes secundum ipsas moriuntur
et corrumpuntur. quia aliquando absque corrup
tione et morte iudices a
suo officio remouentur et alios
in suum locum succedere. Igitur
saltem per successiones temporum
oportet in eadem ciuitate consiliarios
esse iudices. eo quod ipsi con
tinue innouantur. non tamen oportet
sic multiplicare conditores
legum eo quod leges non sic in
nouari continue debent. Ergo
si legum conditores sunt pa

q̄

uni ꝰ iudici. q facilius
e inuenire paucos sapien
tes q̄ plures. ut oīa sa
pientes disponant exprimit
q̄ posse e p legē oīa determinare
et q̄ paucissima arbitrio
iudicis omittere. ¶ Scā uia
sic ostendit. Nā facilius et me
lius uidetur quid rectū et qd iu
stū. si illud multo tempore dili
genti consideratione discutiatur
q̄ si oporteat statim iudica
tiuā proferre sniam. Itaque autem
legum conditores multo habent
et magno consilio deliberare
prius q̄ sit quales debeant leges
ferre. Iudices uero ꝑ instanti
ptm. et qui n̄ debent lites ꝑ
longari. Sz deinde nō tantū
hnt diuturnitatē tpis ad
uidendū qd iustū in negotio
ꝓposito. Ne g̃ in iudicando
errent q̄ tantū posse e sint oīa
legibus determinanda et pauca
discretioni iudicū omittē
da. ¶ Tercia uia sic declara
tur. Nā conditores legum
leges ferunt in uli et de fu
turis dicentes. quicumque
egerit sic puniatur. Igno
rantes an amicus ul' inimi
cus sit illa facturus. et debeat
ille subire sniam. Nā si sciret
q̄ amicus forte obliqua
retur iudicando et penā pal
liaret. Si uero inimicus
inclinaretur forte ipse oppo
sitū et punitionē augeret. Iudic
at qui solū in uli leges legē
ferunt et nesciunt quid in
particularibus sit futurū nō ꝑ
uertunt iudicando amore
ul' odio inclinati. Iudices
autē nō sic. Nā iudicant
iudicia nō sunt de futuris.
sz de presentibus. nō in uli. sz in
particulari. Iam uidentur esse deci
ate psone ad quas e amare
et odire. et sepe talia ane
xum hnt comodū ꝓpriū. Iam
uidere defacili obliquant.
Nā amātes et odientes et
aliquod tpale comodū conside
rantes nō equaliter iudicant.
Ut ne iudiciū iudicium
obliquetur bonū e. q̄ posse e oīa
lege determinare. et q̄ paucis
sima arbitrio iudicū omit
tere. ¶ Has autē tres rōes
tangit. phs. i. reth. dicens
q̄ maxime quod e recte po
sitas leges quecumque posse

est determinare et quam paucissima committere iudicantibus. Primum quidem quia facilius est habere unum aut paucos sapientes quam multos. Deinde quia legis lationes fiunt ex consideratione ex multo tempore, iudicia autem ex subito orta arbitrio. Tertium vero quod est maximum omnium quia legis latores sunt de futuris et universali. Sed presens aut iudex iudicat de presentibus et determinatis, ad quos est amare et odire et quibus proprium commodum annexum est sepe. Quantum igitur ad omnia dum hec sic declarari potest. Nam ut infra patebit oportet aliqua committere arbitrio iudicum quia gesta particularia complete sub narratione non cadunt, nec lege omnia complere determinari possunt; tamen quod possibile est omnia legibus sunt determinanda et quanto pauciora possunt arbitrio iudicum committenda. Quia ut videtur vi. Pol. quanto iudices minus imminentia sunt exsequentibus iudicia, tanto magis accipient finem executiones iudiciorum. Ut cum iudex iudicando reos secundum legem non tantam inimicitiam causat quanta si iudicaret eos arbitrio proprio. Ne iudex timore inimicitie inclinetur differat debito fine iudicia manifestum apparet quod possibile est omnia legibus determinari et pauca arbitrio iudicum committenda. Et sufficienter cum iudex excusatur cum secundum positas leges iudicat. Quia vero videtur ipse secundum se hoc agere, sed lege compulsus oportet talem sententiam promulgare. No.

Cap. xvi. Quod illicitum est in iudicio pervertere et quod sermones passionales sunt extra iudicium pro-

Hec tertio debet haberi. Iudices ut sic in iudicio procedant ut sermones passionales provocantes ad passiones ut ad iram et odium in iudicio prohibeantur. Multi litigantium cognoscentes se habere malam causam non narrant quod factum est et quod non factum, sed convertunt se ad movendum iudices ad iram et odium contra adversarios et ad benignitatem et ad misericordiam erga se ipsos. Sed quare tales sermones sunt prohibendi triplici via investigari possunt. Prima sumitur ex eo quod huiusmodi sermones obliquare habent iudicem quem esse oportet quasi regulam in iudicando. Secunda vero quia perversi sermones tollunt ordinem iudiciorum. Tertia quia sunt impertinentes ad

nota. prohemii. Capitulum sic patet. Scire est debitum quod iudex in iudicando de litigiis ut recte iudicet, sic debet se habere inter partes litigantes. Sicut lingua volens discernere de saporibus vel sicut quilibet alius sensus volens discernere de propriis sensibilibus habere se debet inter ipsos sapores vel inter propria sensibilia. Est enim sensus media proportio sensibilium. Et quando non inficitur per alterum extremorum facit rectum iudicium de sensibilibus, ut quando lingua non est infecta aliquo humore recte iudicat dicens amarum esse amarum et dulce dulce. Sed si inficiatur colera vel fleumate vel aliquo alio humore tunc non quasi existens in medio sed declinans ad alterum extremorum corrupte iudicat dicens dulce esse amarum et econverso, ut patet in infirmitatibus habentibus infectum gustum. Sic iudex quando est medius inter litigantes non declinans ad alteram partem quasi regula recta dicet iustum esse iustum et iniustum iniustum. Sed si ad alteram partem declinet per odium vel amicitiam ab altera vel recedat per munera vel donum quasi regula tortuosa corrupte iudicabit et quia hoc faciunt sermones passionales permittere talia in iudicio nichil est aliud quam regulam obliquare. Ideo si decens est sustinere in iudicio passionales sermones.

permittere vestram in quantum se

Quando tamen contingat sustinere aliquos passionales sermones, quia ut in sequentibus patebit, priores esse debent inducentes ad misericordiam quam ad puniendum, potius sustinendi sunt passionales provocantes ad misericordiam vel benivolentiam quam ad odium vel ad iram.

Sed quia omnes passionales sermones permittendos non esse sumitur ex eo quod talia pervertunt ordinem iudicandi. in Iudicando enim est ordo quidam, quia aliquid est tamquam supremum, aliquid tamquam medium, et aliquid tamquam infimum. Tamquam supremum quidem est rex ipse vel princeps vel alius legislator. Tamquam medium vero est ipse iudex. Sed tamquam infimum esse est reus vel accusatus vel partes litigantes. Est enim iudex medius inter legislatorem et litigantes. Et quia medium aliquid debet accipere ab utroque extremorum, iudex tamquam medium debet accipere ab utrisque. Nam a legislatore accipit quid iustum et quid non iustum. Sic enim per leges discernitur quod unus ab illo addiscat iudex quid iustum in agibilibus humanis

pati leges reglãe iudicã
do a legis. q latore discat t
utãe q iustũ. Sz aptibz dicũ
q sctõ ul' nõ sctõ. Si at dicẽ
abeis qd iustũ h ẽ partis
i q̃stũ allegãt leges ꝯdi
tas a legũ latore. dr au
s'mões passioales icluñt
uolũtatẽ a faciãt appẽ ad
iustũ eo q' passioati ũ amã
tes a odiẽtes aguitẽtes
a tristãtes ñ p'ie iudicaõ
pmitte passioales s'mões
i iudicio ẽ pmitte passio
nales s'mões i iudicio est
p'uẽte ordiẽ iudicãdi. q̃ẽ
facit ptes legis latoris et
tenẽ suppm̃ gradũ i iudicã
do que debẽt tenẽ ifimũ.
p'uẽtẽ ibi tal' ẽi ordo. quia
ptes passionãto iudicet.
ei faciũt appẽ ad iustum
ul' ñ iustũ q' ñ ẽ offõ ptiũ
s; legis latoris. p legis ẽ
latorẽ ul' p leges ab eo
ꝯditas dr appẽ iudici qd
iustũ a quid ñ iustũ. Nõ
at h sit dr p ptes litigãtẽ
ul' p s'mões passioales
aptibz pmil'gatos. Sẽ
ña sũt ex eo q' tales ser

mões sũt ipertinẽtes ad
ꝓpositũ a sũt ex negotiũ
iudicãd'. Naz cũ lis sit de
aliquo fcõ ul' de aliqua
re nichil dr dici i iudicio ñ
ptinẽs ad rez ul' ad negõ
de quo ẽ litigiũ. passio
nare at iudicez ut nar
rare i iurias quas ad'ũsa
ps iudici i tulit. ul' nar
rãe bõa q̃ ipi iudici ꝯtulẽ
alĩ m̃ puocãe iudicẽ ad
maliuolẽtiaz siu ẽ odio i
ptinẽs ad ꝓpõ q' ñ sit e
talia pmittẽda. Cap. xx.
q̃ a q̃t oportẽat hĩe iudi
cẽ. ñ cogitat eũ dbẽre iudicãe.
Possũt at. ãy. ex iu mẽcare
q̃ dr hĩe iudices. ut
iũi iudicẽ p'sãt a recte
iudicãt. Pẽ aucẽis iu
dicãdi. Secd' ẽ pẽiũ
rex. Ter expien agi
biliũ. Ẽt q' rectitudo
uolũtatis. In oĩ eñ litigio
q' ad p'sẽs spectat. iiij.
ẽ ꝯsiderãe. videl; litigã
tes negotiũ de quo liti
gãt. leges s; q̃s sũt liti
gia iudicãda a legi s lato
rez ut regẽ aut p'ncipẽ

ptis adu... / a ad bñuoli...

aquo datẽ aucẗas iudicãdi.
Ex͛pedit aũt iudices ut rec
te iudicent ad quos debite
se hñt. Nã iudiciũ nõ dꝫ ee͂
usurpatũ. nec temerariũ.
nec iniq̃ ñ ꝑsũptuosũ siũ
suspitiosũ. Iudices ẽ si ñ
recte se hñt ad legis la
tore3 faciẽt iudiciũ usurpa
tũ. Tũc quẽ dr̃ iudices
ñ recte se hñe ad legis la
tore3 qñ excedũt aucẗẽ
sibi cõmissã. ¶ Scd̃ dicitũ
iudices faciẽt iudiciũ te
merariũ. si ñ recte se hñt
ad leges. ut sicut erãt le
gũ periteñ. Nã sine cogñi
cẽ legũ recte esse iudiciũ
ñ possũt. ¶ Tẽr si iudicẽ
ñ debite se hñt ad ptes
litigãtes faciẽt iudiciũ
iniquũ. Naz ut p3 exhĩtis
iudex dꝫ ee͂ qĩ regula iusta
media int͛ utrasq3 ptes
qñ sibi regula amedio de
uiat ꝛ ad unã ptẽ decli
nat p amore3. ab alia uõ
recedit ꝓ odiũ oꝫ ipsũ
iudicare iniq̃. q2 tũc t
iudiciũ ñ pcedit ex zelo
iustic̃e. sꝫ amore ul' ex odio
ptiũ. ¶ Quarto si iudices
nõ debite se hñt ad ne
gotia agibilia ut sic sũt i
expti humanoꝝ actuũ fa
ciũt iudiciũ suspitiosũ.
q2 aliq̃ ex leui suspitiõe
alios cõdẽpnabit. Nõ enĩ
g recte iudiciũ ñ cõcitat
ibi aucẗas iudicãdi. Pciti
legũ. zelus iustic̃e. ꝛ exp
ientiã agibiliũ. Nã sic̃ i curã
do morbos corporales aliq̃ plus
ꝓficit expt̃ q̃ artifex eo
q2 hñt notitiã cõditionũ
pticulariũ. Sic in iudicando agi
biliũ q̃ discussi sũt circa
aliq̃ plus ꝓficiunt expti q̃
sciẽtes iura. Quĩ g pat
requirit ad recte ꝛ debite
iudicandũ. Patʒ itaq3 quales
iudices ꝛ quales discusso
res eẽ q̃ rẽ decẽat regiã
maiestatẽ. Naz decet eos
q'rere tales qui sint humiles
nõ excedẽtes aucẗẽ sibi cõ
missã. Sint peritos i legi
bus. sciẽtes eas applicare
ad litigia exorta hñt
zelũ iustic̃e. ut ñ ex amore
ul' odio ptiũ. Sꝫ ex diligẽ
tiã sñias pferant hñt

// au

// viij. operātis intētio

expien̄ agibiliũ. ut cog
scētes ꝑticlaria acta meli
discutiāt cās. Cap̄. xxiiij. q̄
ꝗt oporteat ꝯsiderãtẽ
iudices ũ idulgeat hũa͂s.
ũ sit̄ clemētes poti q̄ seu
Quãtũ ad p̄sēs spectat. ꝯ̄lē.
Q. x. enumare possũ q̄ dr̄ ī
gr̄ phs. p̄ reth. ad que dz
respiče iudicē ut huāis in
dulgeat a ut sit clemēs po
tius q̄ seuer̄. ¶ P̄ e ipa nã
huāna. ¶ Secūd̄ ē legis
lator. ¶ Tercius intellectus
legũ. ¶ v. intētio boꝝ
op̄ꝝ. ¶ Sextũ diuturnitas
t̄pis retroacti. ¶ Septiō
excessus bonitatis sup̄ ma
liciam. ¶ viij. pacia accepti.
¶ viiij. corrigibilitas peccā
tis. ¶ Decimũ subiectio de
linq̄tis. ¶ P̄o ē ipa nã hũ
clamat ꝓ clemēcia delinq̄ntis.
Naz cũ nã hũa de se sit de
bil' a mutabil' ꝗ prna ad
malũ si ꝯtigat aliq̄ deli
quere ifirmitas nr̄e suppli
cat ꝓ ueniã. Jd̄ dr̄ p̄ reth. q̄
epikees ē indulgē huāis
dr̄ ē epikees qui ē supra
iustũ. siũ sup̄ iusticia. phs.

q̄ p tētē huāis applicat
sup̄ iustũ q̄ clemētia ē ex
collēda sup̄ seuitatē et
sup̄ iusticiā sz q̄ iclinare
iudicē dz ad ad clemētiā
ē ipē legis lator. Nã for
te ipē rex ul' ipē p̄nceps
ē leges fecit si ꝯsiderãret ꝯ
dictiōes ꝑsonarum idulgēet
ei. Qr̄ si iudex h̄ pōt oppi
nari q̄ legis lator dispē
saret ĩ legib' ꝗ potest reo.
mag' dz agē cũ eo misi
cordit̄ q̄ crudelit̄. Jd dr̄ p̄.
reth. q̄ iudicis poti dz
aspice ad leg' latorẽ q̄
ad leges. ¶ Tercia ĩclinãs
ad pietatē ē prius int
lletus legũ. leges ē ad
ītendū delinq̄ntes quadā
ampliorē seuitatē ꝯti
nēt. Qr̄ ī legũ ūba ut
ītēdāt peccātes sūt am
pliores seuitatis ꝯtēp
tũ. Dez ut p prũ itellectū
moueret supplicia mag'
tudo. h̄ ē q̄ dr̄. p̄ reth.
q̄ iudicis nō dz aspicē
ad ūba legũ. si ad itellcm̄
leg'. ¶ Quartũ ē intentio
opantis. Naz h op de qi

cusatur ads sit de grauiore ma
lor ipse forte non habuit prauam
intentionem vel si habuit prauam
forte non habuit adeo prauam ut
opus ostendit. et quia dubium utrum
causa sit in meliorem partem. Si
aliquo modo potest propter iudex pec
cantem non peccasse. ex electione
sed ex ignorantia vel ex infortunio.
debet ad clementiam declinare. Ideo
dicitur in rethorica. quod iudicis est as
picere non ad actionem. sed ad e
lectionem. ¶ Quintum inducens ad
misericordiam est multitudo bonorum operum.
Nam forte ille qui nunc deli
quit. multa bona opera prius
fecerat. Debet ergo iudex non ita re
spicere ad partem ut ad hoc parti
culare negotium in quo deliquit
sicut ad totum ut sicut ad multa
bona opera que prius. Ideo dicitur in reth.
quod iudicis non est aspicere ad par
tem sed ad totum. ¶ vi. est diu
turnitas temporis retroacti. Nam
contingit aliquem in pauco tempore facere
multa bona opera. Quod ergo debet
inducere regem aut quemcumque
alium dominum ad dilectionem ali
cuius subditi vel quia multa serui
tia recepit ab ipso. vel quia
multo tempore seruiuit. Si autem hec enim

duobus ut plurimum se concomitentur
quia qui multo tempore seruit ut
plurimum multa seruitia facit. Accidit
contingere tamen hec duo ad inuicem
separari. Nam licet non sint aliter
in actiuitate temporis et opportuni
tas seruiendi. potest ergo contingere
quod in multo tempore deficiant oppor
tunitates pauce et in pau
co multe. Istud itaque sextum
inductiuum ad pietatem res
piciens diuturnitatem temporis non
est idem cum quinto quod respiciat
multitudinem operum. quia si conti
gat aliquem subditorum nunc in
aliqua parte temporis delinquere
qui toto tempore preterito bene
se habuit est cum ipso misericor
diter agendum et magis respiciendum
est ad multum .i. ad totum
tempus preteritum quam ad modicum
ut quasi ad hanc particulam temporis
in qua deliquit. Ideo dicitur in re
th. quod iudex debet respicere non
qualis quis fuit semper in multo
tempore preterito. ¶ vii. in
clinans ad pietatem est ex
cessus bonitatis super mali
tiam. Nam sicut bonum excedit
malum et est eligibilius ipso.
sic eligibilius est recordari

bonorum et gratiarum quas suscepimus
ab aliquo quam iniuriarum quas
suscepimus ab illo. unde et iulius
cesar in rhetorica non meminit omnium
iniuriarum. quare ut dicitur non habe-
bat iniuriarum memoriam.
sed obliviscebatur eius. Dato
ergo aliquis in nos deliquerit atque
temporibus retroactis mul-
ta bona suscepimus debemus
ad illum misericorditer nos
habere et magis memoriam boni
suscepti quam iniurie illate.
Secundo dicit philosophus in rhetorica volens in-
ducere cives ad misericordiam
inducere erga delinquentes
ipsos. ait quod magis debet
recordari bonorum que passi
sunt a delinquente quam iniurie
quam fecit. ¶ Octavum est pa-
tientiam incausati. Nam si aliquis
incausatur de aliquo delic-
to pro quo punitur audiat
si punitionem patienter subsis-
net et non murmurat ipsam sibi in-
(margin: murmurat)
positam est cum magis misericor-
diter agendum. Secundo dicit philosophus in rhetorica
quod indulgendum est huius si
contigat patientem esse. id est si
contigat eum qui penam pa-
titur eam patienter sufferre.

¶ Nonum est corrigibilitas
peccantis. Nam sunt aliqui
ita corrigibiles et ita di-
sciplinabiles quod sola in-
crepatione et solo sermone
meliorantur et desinunt prave
agere. Talibus ergo natura be-
nigne tractandum. Secundo dicit philosophus in
rhetorica quod iuxta dictum indulgere
huius si cedat peccantem ma-
gis velle iudicari sermone
quam opere. ¶ Decimum inclinans
ad clementiam est subiectio et
humilitas delinquentis. Nam
si delinquens omnino se subiciat
omnino se humiliet et ponat se
totum in arbitrio iudican-
tis est cum eo mitius agendum. Secundo
dicit philosophus in rhetorica quod iuxta epie-
kes id est super iustus dictum indul-
gere huius si voluerit deli-
quens magis velle ire ad
arbitrium quam ad disceptati-
ones. Omnino autem rationem est humi-
litatis non resistere cum bestie
hoc agant. Canes quidem non of-
fendunt humiliantes se et pro-
stratos se coram eis. Ideo
dicit in ii rhetorica quod ait ad humi-
liatos cessavit ira et canes
manifestant non mordentes.

severos

eos qui resistant. pꝫ ergo
quod decet iudices esse mag(is)
clementes quam severos. ac si
hi decet iudices multo mag(is)
decet reges et principes quos
congruit ampliori boni
tate pollere. decet itaque eos
esse clementes et benignos
non quod iustitiam deserant. quia
sicut pax regis et bonus
status civium non pot(est) consi
stere. sed salvato omni bono
et pace regis quod possibile est debet
dominis iudicium declinare
qualiter aut(em) cum clementia
possit stare iustitia infra
patebit. Cap(itulum) xxiiii. quod
divisa sit gen(er)a legum. et com
sis sit modo iustitie. et ius naturale
et positivum certa tabula reducantur.

Cum leges sint quedam
regule iuris per quas
in nostris agibilibus regulari
di iudicantes per ipsas quod
iustum et quod non iustum. In ac
tionibus nostris placet pot(est) quod
eo modo quo distinguimus
iussum iustum distingui pos
sunt ipsius leges. dico possunt
sumi ad tam de lege quam de iu
sto .v. distinctiones facere.

quarum due tangunt(ur). pho.
rethi. et polit. v. ethi. qua
rta traditur a iuristis. quin
ta nos ipsi supaddere pos
sumus. Distinguitur ergo
ius. quia quoddam est scriptum
et quoddam non scriptum. quoddam
est commune quoddam proprium. quoddam est naturale
quoddam legale sive positivum.

Has aut(em) tres distinctiones
iuris. phi. tradidit. Sec(un)d(u)m
iuristas. quarto modo ius di
stinguunt dicentes quod est quoddam
ius naturale quod est ius gentium
et quoddam civile. Illo ergo modo
quo iuriste separant ius naturale
a iure gentium. posse nos
separare ius naturale a iure ex
naturali et dare quintam distinc
tionem iuris dicendo quod quia
duplex est ius naturale. naturale
aliud gentium et civile. has
ergo distinctiones quas fecimus
de iure sive de iusto
facere possumus de ipsa lege.
ut ergo omnia hec melius patefiant.
aut has diversitates ad
concordiam reducamus. Sciendum
quod duplex est iustum. Lex duplex est
lex .s. naturalis et positiva. dicitur
enim iura. vel iusta naturalia quae

sūt adequata ł ꝓportionata
ex nā sua. ul' dicit̄ iusta. sili-
q̄ dicetur eē talia ɩ̄ɔ nālis
ul' ad que debem̄ nālē im
petū. ł īclinationē. Justa ū
positiā dicit̄ que nō ex nā
sua. s; ex pacto suo h̄īu
ul' ex eoꝝ īstitutionē iusta
iudicat̄ur. Jtaq; cū nālē iī-
sit eadē ubiq; q̄ q̄ ē igs
ī uno loco ut ī fūntia ē igs
ī alio. ut ī italia. Res eꝫ
ħdē sūt ē ħdē sūt apd
oēs licꝫ nō eodē uocabulo
noīet̄. s; statuta pli ł pac
ta ciuiū ł edcā p̄ncipū
nō sūt eadē apd oēs. Jnde
ē q̄ dr̄ iur̄ nāle differre
a positiō. q̄ sic ut tradit̄.
v. eth. ubiq; eādē hnt ꝓd.
S; positiuū ex p̄n an q̄ sit
statutū nāl' differt eē sic
ꝗ alr̄. post ꝗ alr̄ aūt est
edcō ī capit hīc ligādi ef
ficaciā. Jdo ā q̄r uiri nāli
optū sup addē positō q̄
multa sūt sic iusta nālit̄.
Sic nāle ē h̄ōi loqui ha
bem̄ eī nāle; īpetū ł nālē
īclinationē. ut loquamū
ł ut p̄ s̄monē mai fēmū

aliī q̄ mētē ɔcepim̄. S; q̄ lo
quam̄ h̄ ydeō ul' ī nō ē nāle.
s; ad placitū. Jnde ē q̄ oms hoī
nes loquūt̄ nō tn̄ ꝓferūt
oēs idyōma. Jnde ē ā q̄ ph̄.
p̄ ian. uoces ł s̄mones dic̄
eē ad placitū. qui p̄. pol'.
aūt s̄monē; nāā nb̄ eē datū.
sic ḡ loq ē nāle. Sic aūt loq
ē positō ł ad placitū. Sic
fures puniri ū pati. ma
leficos iuiē ł ceteā hi͛ sūt
de iure nāli q̄ h̄ eē finiēda
dēit ɩ̄ɔ nāl'. ł habem̄ nālē
īpetū ut h̄ fiāt. Sicut ē
ista ex ipā nā rei. Nāle ē ū
q̄ ex ponāt̄ piclō bonū ptis
p salute bō totī. ut q̄ ab
scīdat̄ mēb̄ putridū ne pe
at totū corꝰ. Sic q̄ fur et
maleficus ł quib; malefic
toꝝ turbāt pacē ciuiū in
sidiāt̄ ɔ bō. Jdeo nāle ius
exigit ut tālī mēb̄ putidū
abscīdat̄ ł extinet̄. ne ex
ponāt̄ piclō. ł ne īpediatū
ɔē bonū. nāle ē ḡ talia pu
nire. S; ea punire sic. ul' sic
ē positō ł ad placitū. Jdeo
apd oēs uolētes ciuilr̄ ui
uere malefica puniuntur

Sz uo apd omns cade ma
lefica corrigunt esca; pens.
vnn gr termiat ius nale in
apit omni ius posito. qz sp
que sunt pte hoi ad iuenta
fundat in hijs q sunt tradita
ana. ius eni posito parte a
industria hoim ad inuentu pe
supponit ius nale. a sic ea
q sunt artis psupponunt ea
que sunt nature qr sicut nale
dicat fures a maleficos ee
puniendos. h psuppones i
posito pcedit. ulterius. deter
ans qua pena sunt sit talia
puniendi. Haec uiso q ad
p ses spectat duplice diam
assignare possumus int i nale
a posito. Pa e qz ius nale
p facie se offerret itellectui
ius posito no statim cognitu
se offerret. Sz e p industria
hoim ad inuentu. a qz sic of
ferret itellectui nro nales le
ges a q e de nali iure sim
pliciter dr ee scriptu i cordib
nris. Naz gentes que lege
no hnt. nalr ea que legis
sunt faciunt a ondunt op le
gis scriptu i cordibz eoz. Ius
uo posito qz no sic e scriptu

icorde ne amemoria recidet
oz ipsu scribi i aliqua extiori
sba. pot itaqz utrumqz ius sc
bi i aliq extiori sba. tum nle
q posito. nale tn no sic in
diget ut scriptu sicut posito.
Naz no sic pot amemoria re
cedere sicut illud. Sda dria e
qz ius nale e idem apd omnes.
ideo dr ee ius coe. Sz ius positum
diuisificat apd diuersas ciui
tates. ideo uocatr ius pprium. i
de e qd empedocles ut
recitat phs. po reth. appel
lauit ius nale. et lex. sui igit
qui continuati protenditur
p i explicabilez claritate.
idest e i ipa spa qz plus de
se diffundit q alia ela. a tota
ffanior e i oib illis assimilatu
iuri nali q e diffusius et
coius posito a e noti a clari
illo. Ex hijs g patet pot q oes
distinctioes quas phs. d iur
sui de iusto reducuntur ad i
posito a nale. Naz ut pot
p hita ius nale dr ee non
scriptu a ee coe a sz nat; ius
uo posito dr ee scriptu a ee
pp a legale. qd aut aliquis
fit de iure gentium ad iure ꝑ iur

alıū ī seq̄ti caplo apparebit.

Cap. xxv. quō ī gētiū ⁊ aīaliū iure nāli hē ēē distinctū.

Omīs distinctiōes de iure
ōtās a ph̄o. quas ī p̄ce
denti caplo tetigim̄ bim̄
bres erāt quaꝝ unū mēbrū
otinebat̄ sb̄ iure nāli ⁊ ꝗ
sb̄ ciuili. siū sb̄ posito. iuri
sbe tñ ut dicebat̄ ciuili ad
diderūt mēbrū vt ius gen
tiu; s; q̄ modū loq̄ di p̄t
ibi addi mēbrū gētiū. vt ī
aliū. Ad cui euidētia sc̄
q̄ ut hō ut hō ā ꝗ̄ ꝑ; nāē
ōsideratus differt ab alib;
aliis. s; ut al' ē ⁊ s; ōē nāē
acceptus ouenit cū illis.
Si ḡ ea sūt de iure nāli ā
que habem̄ nāle ī petu;
cū inclinatiōe; hī n̄l' ī petus
ut sequit̄ nāa; n̄ra; ut suū
hōies ⁊ ut differim̄ ab aī
malib; aliis ⁊ tale ius
appellatū ius gētiū. Si u
īclinatio illa sequatur
nāa; n̄ra; ut ouenim̄ cū
alib; aliis sic dr̄ ēē ius
nāle. Ideo īstituta de iur̄
nāli ubi h̄ sūt tradita sc̄
dr̄ q̄ ius nāle ē q̄ n̄ alia

alia docuit. hī ēī ius. vt ⁊
ibiaꝝ sciuit n̄ ē ꝓp̄ huānū
gn̄is. s; oīuꝫ aliū q̄ in ce
lo ⁊ q̄ ī t̄ra ⁊ q̄ ī mari nasc̄
Secūdū h̄ ē ḡ de iure n̄
li ouiectio maris ⁊ feīne.
p̄cātō pl' ⁊ educatō fili
oꝝ. Nā; si ad h̄ hō nālr̄ in
clinatur ⁊ sibi hī ī petus
sequit̄ nāa; huāa; n̄ tñ se
q̄tur ipāꝫ. vt huāna ē.
S; ut ē alīs aut ouenit
cū aliis alib;. Nā; ⁊ alia
aīmalia nālr̄ īclinatur
ut masculi ouigāt̄ fe
nis ⁊ ut filios generēt̄
⁊ ut ipōs nutriāt ⁊ fo ue
ant. Ius u̇o gētiū dr̄ q̄
nō ē ōē alib; aliis. S; ōē
ē ōi huō gn̄i. Sic h̄ ḡ
iure pene oēs ōcc̄ sūt
itroducti. vt ēptio et
uēditio. locatio ⁊ cetēa
talia. sin̄ quib; societas
huā n̄ bn̄ suffic̄ sibi
ad uitā. Jde ē ḡ q̄ mu
tuū ⁊ deposito ꝗ̄ ā dēs in
uēt ad uita huāa; ibi alia
alia n̄ ōciāt sb̄ h̄ iure gē
tiu; otinētur. Ius ḡ gē
tiū ē q̄i q̄dā ius nāle ⁊

tractū ius itaq; illd q̄
nā alia oīa docuit. a q̄o
sequitū īclinatoē; nāu
nāle; ut ē eam aliby alijs
ī uñs gētiū dī ēē nāle.
Nā; si ostēdetur dcā ī p̄cede
ti caplo ius nāle ē qd ēē.
quīd notū a qd īmutabi
le. q̄to ḡ ius aliq̄ ē ēius.
notius ā īmutabili. tā
to magis m̄et nom̄ iu
ris nālis. ius ḡ illd qd
oīa alia docuit. a īguo ē
alia ḡcit ē ḡius q̄ ius
gētiū a p̄ oñs ē notius
q̄ sūt ub nota ḡfusa
nob mag̃ q̄to ē. ab eē
ulius tanto ē ī intellectu
nostro notl a p̄us ca
dit ī app̄h̄ēsiōe nr̄a. Sit
ē hī ius īmutabil' quia
regl'e unil' q̄to mag̃ ad
plicatur ad mā' sp̄ale;.
tāto p'les defctus ḡuīt
a ī plib; caūb; n̄ sūt ob
s'uāte. a maioē; suscī
piūt mutatiōe; iusto.
ḡ hī ius dr̄ nāle ī uius
gētiū. [C]uiso quomō ī
gētiū differēt aiure gen
tiū nāli, deleui appere

p̄ot quō ius aliū differt
aiure nāli. nā sic hūa nā ī
q̄ hō alē ḡ cū p̄ticiṗs alioz
aīaliū. Sic iḡ hō uiuit a
ē q̄daz ens ḡuenit cū plātis
a cū s'bys alijs a cū entib;
oīb; potit. ḡ īclinatio nl'
sequi n̄ hōis ul' ut hō ḡ cū
alib; alijs ut ḡ cū entib;
oīb;. Nā; hō nālr appetit
ḡsuāi ī ēē q̄ a ō alia ētia
appetūt nālr appetit pro
ducē filios educare p'lē
q̄ a aīalia alia ḡcupisc̄t a
nālr appetit ī societate
uiuē s; debita ḡ'ā pacta
a ḡuēciōes q̄ ī aīalia ē
ḡp̄ solus hōis. Si ḡ regl'e
agibiliū fuāent ḡ'ā q̄
hō nālr appetit ēē. Sic
hī regl'e ēē poterūt d' iu
re nāli p̄ut nā huāna ē
quedā ētitas a ḡcū ētib;
oīb;. Si uō regl'e ille su
mātur ex eo q̄ ... h. nālr
appetit filios p̄ducē a
educē. Sic ēē potūnt
de iure nāli. put ius
nāle ēē dī q̄ nā ō alia
docuit. S; si sumātur p̄
ut hō nālr appetit ī soci

entitas

ca

etate vivit. Sed debitas con-
venientes et pacta. Sic est de
iure naturali. Prout ius naturale est con-
tractum ad ius gentium quod est pro-
prium soli humano generi. Debemus ergo mani-
feste pro quo sic est ius gentium non
dicitur ita ius naturale sicut id quod non omnibus aliis
convenit. Sic ius hominis non omnia
alia conveniunt non est ita naturale sicut
ius illud quod sequitur inclinationem
nature nostre prout non solum communicamus
cum aliis animalibus. Sed ut communica-
mus cum entibus omnibus. Nam hoc
ius est notius et magis ius illo. Nam ap-
petere bonum et esse et fugere ma-
lum et non esse est plus de iure
naturali quam appetere procreare filios
et nutrire prolem. Dicitur ergo hoc modo
quod ius sequens naturam nostram pro-
ut appetimus esse et bonum est naturale
et iuris alium. Sumitur iuris quod
non omnia alia conveniunt. Sic autem hi
ius est naturale et iuris gentium ad
gentium est naturale et iuris civile
quod est simpliciter positivum. Tria ergo sunt
aliquo modo de iure naturali secundum quod
inclinatio sequitur naturam nostram. Ut
homo est. Sumitur in gentium sicut communicat cum
aliis animalibus sic habet esse in eo quod non omnia
alia conveniunt. Similiter ut cum entibus

omnibus. Sic habet esse ius illud quod
pantonomasiam(?) dicitur esse naturale.
Appetere enim esse bonum et fugere non
esse malum quod naturale appetimus
prout natura nostra communicat cum omnibus entibus
sic est de iure naturali quod omnes alie
regule et omnes leges sive sint
naturales sive civiles et hoc su-
munt originem et in hoc fundantur.
Nam in omnibus attenditur vel consecu-
tio boni vel fuga mali. Sed hoc
diffusius pertractare alterius expo-
scit negotium. Sufficiat
autem ad presens scire quomodo in gentium
et ius alium et ius civile diffe-
rat a iure naturali. Cap. xxvi.

Qualiter debeat esse lex humana et quod
oportet tales sunt utile regi-

Debetur autem ius civile et civitati.
le sive ius humanum et positivum
ad tria comparari. videlicet ad intelle-
ctum(?) ad legem nature a qua suscipit
fundamentum ad bonum commune quod in
ea intendit. et ad gentes ad quas
applicatur que per illam legem est re-
gulanda. Tria ergo lex humana debet
prout ad hec tria comparatur. Nam
ut lex humana comparatur ad legem
nature oportet quod sit iusta. Ut compa-
tur ad bonum commune necesse est quod sit

util'. Sz ut refertur ad pp ad
q' dz applicari dz regulā phi le
gē dī q' sit ꝯpetēs a pol'. cō
suetudini tpai a patrie amo
ribz hoīu q' sz q' talia diuisi
ficatē. dī i ipis legibz aliq'
diuisitatē existe. ¶ Ꝑ g dī
legē huiꝯ sīu poitiaꝯ eē istā
ut ꝯpat ad rōez nālez siue
ad legē nē qm si iusta nō
sit n̄ ē lex. s; corruptio legis
n̄ ei ab hoīe iuste statuit n̄
aliquo mō sināt ꝯugnez
ex lege nāli a n̄ aliqua rō
nālis ī dicitet statuēdo eē.
Sd lex huā ꝯauilt dz eē util'
ut ꝯpat ad boñ ꝯe. nā si i
lege nō itendit ꝯe boñ
nō ē recta a regal'. Sz pu
sā tyrānica. Naz sic rex dif
fert a tyranno, qa rex dz. q
recte regat a itēdit ꝯe bō.
Tyrān uo qui puse pnapat
a itendit pp a puatū ꝯmo
dū. Sic lex recta a regia in
qua itendit boñ ꝯe diffit
a puisā a tyrānica iq' iten
ditur puatū boñ. Dz ei in
legibz si recte sit utendi
ꝯe bō. Naz sy finis ē regla

oīuz nroz agibiliū. Naz a
uulgo dī. si h itendimus
a h sequi itendim' nolum'
dz h age. Tales g habet eē
leges q̄ sūt regle agibiliū
quales requirit boñ a finis
intētē. Quare cū boñ ꝯe
sit diuī q' boñ ꝯe puatuz
a hāt mag' rōez finis q' hī
boñ eo q' boñ puatū ordi
net ad ipm dī leges tales
fieri nō quales reqrit bō
puatū. s; quales requirunt
ꝯe boñ. eo q' h hz mag' rōez
finis a p ōns sz ipm mag'
sumūt sē leges a regle a
gibiliū. Jmo q' boñ puatū
n̄ hz rōez boī n̄ ut ordinat
ad bō ꝯe q' turpis ē pars
q̄ discordat a suo toto a q̄
suo nō ꝯgruit vniuso. si
i legibz itendit aliq' boñ
pp. h n̄ dz eē simpli' a p se.
s; put ordiat ad boñ ꝯe.
¶ Tertio lex put ꝯpat ad pp
cui ē ipo da dz eē pol'. a ꝯpetēs
regioī ut ꝯsuetudini a mo
ribz illi gētis. jo dī iiij. pol'.
q' n̄ dī adaptare politicas
legibz. Sz leges politie. q̄s

leges d[e] diu[er]sas e[ss]e s[ecundu]m
diuersitate[m] politiaru[m].
volens [er]go leges ferre dili
gent[er] d[e]; attendere qualis
sit p[o]p[ulus] cui uult eas condere [et]
put eas uideri[t] expedire
tales d[e]; illis leges impo
nere. viso quales leges
reges [et] principes d[e]cet
ponere. q[uia] [con]tente sunt leges
que sunt iuste utiles [et]
[com]petentes p[o]p[ul]o cui imponi
tur. delectu[m] patet post q[uo]d
expedit regi [et] ciuitati
hi leges [con]dere. Nam aliq[ui]
sunt de boni ita q[uod] amore
honesti inclinant[ur] ut agant
op[er]a uirtuosa [et] desistant
agere praua. aliqui u[er]o q[ua]si
ex se ip[s]is .i. ex habitib[us] quos
habent in se ip[s]is. no[n] suffici
ent[er] inclinant[ur] ut declinent
a malo [et] faciant bo[num]. d[e]tri[m]
sunt facile disciplinabi
les p[er] alios ita q[uod] soli ser
mones [et] sole increpationes
inclinant eos ad bonu[m]. Sed
aliqui adeo sunt p[er]uersi q[uod]
nec de se inclinant[ur] ad bo[num].
n[ec] p[er] solos s[er]mones corrigi

tur. oportuit ig[itur] saltem p[er]
tales statuere leges. que
ut d[icitu]r .x. eth. coactiuam
habent p[otentia]m. Contingit [er]go sunt
leges [et] expediebat eas
statuere ut saltem metu
pene uolentes impedire
pacem ciuium desisterent a
gere p[er]use. Cap[itulum] .xxvii.

Q[uod] n[on] cuilib[et] [est] leges ferre. [et]
capit leges in obligan[d]i

Leges ut p[atet] p[er] habent op[er]ae
hita sunt quedam regle
agibiliu[m]. ordinantes
nos i[n] ge[n]e boni habentes coac
tiuam p[otentia]m. duplici [er]go ra
tione[m] possumus q[uod] n[on] cuilib[et] [est]
leges [con]dere. Primo ex
eo q[uia] leges nos ordinant
ad co[mmun]e bonu[m]. Secundo ex eo
q[uia] habent p[otentia]m coactiuam. Prima
ratio sic p[atet]. Nam eius cui [est] or
dinare [et] dirigere aliquos
in aliq[uo]d bo[num] eius [est] dare leges [et]
regulas agibiliu[m] s[ecundu]m quas
tendant in bonu[m] il[lu]d. Quare
cu[m] bonu[m] co[mmun]e p[er]tinet i[n] tota[m]
ciuitate[m] ut ad totu[m] p[o]p[u]l[u]m
u[e]l ad principante[m] q[ui] d[icitu]r e[ss]e p[er]
sona publica [et] co[mmun]is. leges

cas p[ro]mulgatio ee.

n

que ordinat nos i o͞e
bonū gn̄ale sit̄ a p̄nci
pe cui ē ordiāre ⁊ diri
gere alios i o͞e boñ ul̄
gn̄ale sit̄ a toto p̄p si
tot̄ p̄p p̄ncipet̄. ⁊ si in
pote ei dirige͞ p̄ncipāte.
Nulla ē g̊ lex q̄ nō sit
ordita ul̄ edita ab eo cui
ē dirige͞ o͞e bonū. Naz si
ē g̊ lex q̄ ū sit ordita
aul̄ ē cui dirig̊ i se ip̄os
qui inuicē ē o͞e bonū
q̄ ē boñ oīs boi. lex uō
hūa ⁊ politiā ordita ē
a p̄ncipe ul̄ a toto. p̄p si
tot̄ p̄p p̄ncipat̄ p̄ncipē
ē ā ā tot̄ p̄p cū p̄ncipat̄
hz dirigē ⁊ ordiāre ali
os i o͞e boñ. quel̄z g̊ p
soā p̄ticlaris q̄ ē p̄s mul̄
titudinis aliē dz ēē ob
s̄uātiaz legū. Sz ñ cuil̄z
ē leges o͞dē. Secūda via
ad inuestigādū hec tan
suitur ex eo q̄ leges
coactiuā hñt p̄o. p̄t
ē q̄z ex p̄p moue͞ ⁊ p sua
dere aliū ut bñ agat.
Sz h̄i moītiōs ⁊ hī p sua
siōēs ñ dnr̄ leges q̄ ñ
hñt coactiō. ex tenacio
at nom̄ legis q̄z ināta
ta. ⁊ q̄z moitiōs. leges
dici possūt. s̄ q̄ mōs lo
q̄di. ut recitat. ph̄s. p̄o.
pol. dicebat homeī q̊d
unū q̄z statuit leges pu
eris ⁊ uxorib̄. uolebat
ei homeī q̄ moītiōēs ⁊
p̄cepta q̄ fac̄ pī famil̄
uxori filijs ⁊ alijs exn̄
tib̄ i domo. leges noī
nari possēt. Sz hec ñ ē
s̄ p̄p̄az acceptatiōēz legū.
Naz sic una p sona sin
gularis ordinat̄ ad b̄ᵉ
domesticū totalr̄ ⁊ q̄ ul̄
sic boñ domesticū or
dinatur ad boñ ciuile
⁊ boñ reg̊ q̊d ē totali
⁊ p̄fcī. Ver si a bono per
fectiori ⁊ mag̊ b̄ē rōēs
finis sumēt sūt leges
⁊ reg̊le agibiliū. Seq̄t
q̄ nō a bono p̄ uato et
domestico. Sz a bono
q̄ i bonorē i reg̊ ⁊ ciui
tate sumāt sūt leges
⁊ regule agibiliū.

imo quia virtutem coercendi potentiam
exterminandi maleficos non
habet ipse pater familias nec per-
sona priuata sed princeps et
persona publica que preest regno
aut ciuitati aut alii multi-
tudini. ideo leges habentes co-
actiuam potentiam non sunt condende nisi
ab eo qui preest ipsi multitu-
dini vel ab ipsa multitudi-
ne si tota illa multitudo prin-
cipetur. ¶ Viso quod non est cuiuslibet
leges condere. de leui patere potest
legem non habere vim obligandi
nisi sit promulgata. Nam cum lex
sit quoddam mandatum superioris
per quod ligamur et regulamur in agi-
bilibus nostris. quia superioris
mandatum non ligat nisi peruenit
vel peruenire poterit ad noti-
tiam subditorum. ad hoc quod lex habeat
vim obligandi. oportet eam promulga-
tam esse. Sed cum alia sit lex natu-
ralis alia positiua. aliter propalatur hec.
aliter illa. Nam lex naturalis est adeo
indita cordibus nostris. ideo in
quolibet homine hec promulgatum
et propalatum quam incipit homo habere
vsum rationis per quam cognoscat quod sequendum
et quod fugiendum. sed quod hoc pertinet
ad hunc naturalem. Sed lex humana tunc

promulgatur quando exterius perfectum
et propalatum in scripto redigitur.
Deinde cum in legibus si sit recta
iusta et a legibus naturalibus de-
riuata consistat salus regni et
ciuitatis decet reges et prin-
cipes non modicam sollicitudinem
quas leges imponant propriis ciui-
bus habere et postquam excogitaue-
rint leges imponendas ut hu-
iusmodi obligandi habeant debent eas
promulgare et promulgatas cu-
stodire et obseruare. quia secundum philosophum
iii. pol. debent leges duplicem curam
esse dicit. primo ut leges institu-
antur. ¶ Secundo ut bene custo-
diantur vel idem est ut legibus
sic institutis bene obediatur.

Capitulum xviii. quot et que opera debent con-
tinere leges que a regibus et principibus

Ostendimus in precedentibus ſcde
tibus capitulis quales de-
bent esse leges condende a re-
gibus et principibus. quia debent
esse iuste utiles et conuenientes
propriis ciuibus imponende. volumus autem
in hoc capitulo declarare qui sunt
effectus legum et quot opera
debent continere huiusmodi leges. Dicitur
autem v. esse effectus legum. vel v.
esse opera legalia videlicet pre-

bene

pmittē. ꝓhibē pmittē ⁊ pu
nire. Sūt eñ leges ut sup̄ di
ctū ē quedā regle actionū
nrar. Sicut eñ mechanici pcedūt
a potētia ⁊ palu q̄ ea tradūt
ul' reglare ⁊ eq̄re hūanos hu
mores. Sic scīa politica q̄ est
de regie ciuitatis ⁊ reg. ⁊ p
leges ⁊ palu q̄ i dcē uult
eq̄re ⁊ regulare actōes hū
nas. ut ciues iuste uiuāt ⁊
debite se hāt. Circa actiōes
aūt hūanas dupl' circa ēē pot
uia cū opa sūt fuci pusq sē
effectū mā parta. Alu uo cū
opa sūt iā fcā ꝓuecta. utro
q̄ ō dr ēē circa cōditoribus legū
de hūanis actibus. Iure ē g q'
aliq effectus legū sumūt ī opi
finiēdor aliq uo ī opi iam
fcōr. Respectu opum finiēdor
quatuor ēa possūt attribuere
legibus. uidelicet precipe pmittē
ꝓhibē ⁊ fcōr uo duob' legi
bus attribuūt punire ⁊ pmi
are. Illaz actōes hūane ū cōitē
posite inpha dcā cōsistūt. Nā
quedā sūt bone ⁊ uirtuose q̄
dā male ⁊ uiciose. quedā uo
medie ut ille q̄ de se sūt indi

fferentes. Multa eñ sūt q̄ de se sūt
q̄i indiffa ꝑ forte ex intētiōe
opantiū possūt ēē bona ⁊ lauda
bilia ul' mala ⁊ uituꝑabilia ut
si eleuare festucā dextra. de se
sit op' indifferens. siquis tñ
mala intētiōe eleuaret illam
ut qa uellet ponē i oclo socij
ēēt op' prauū ⁊ uituꝑabile.
Si uo eleuaret eā uellet purga
re domū ul' face. ideo op' pui
ꝑ bonā intētiōe3 opantis q̄ de
se ē q̄i indifferens ēē pot uir
tuosū ⁊ laudabile. Sic g' h' ta
gūt opum finiēdor q̄ legibus
attribuūt. uidelicet q' ad opa ‖ precipe
bona ꝓhibē q' ad mala pmit
tere q' ad indifferētia. Quo
intēdū tñ q' q̄ lex i pōt q̄i
dēt oibus. nōis dēt ⁊ pn̄cipalr
nō attingūt mēs bonitatis.
q' nō ōs possūt ēē pfā. spec
tat ad legis latorē n̄ solū
pmittē indū nō prohibendo
ea nec puniendo. Sic ē spectat
ad ipsū pmittē q̄ nō nota
bilē recedūt amedio. Nā
si uellet legis lator oīa mala
quātūcūq3 modica prohibē
⁊ punire uix unq̄ posset

aliquas propter regem. Ideo non solum per
mittendi sunt indifferentia.
Sed etiam quedam modica et in aliquibus habitam an
nexam permitti possunt a legis
latore. ¶ Viso que attribuen
da sunt legibus. Sciendum quod operationum finien
tium deleum apparere potest que
attribuenda sunt eis. Sciendum quod operationum in
finitarum sunt duo punienda et pre
miare. ut opera notabiliter
mala antequam fiant sunt pro
hibenda. Sed postquam iam sunt facta
sunt punienda. Opera vero no
tabiliter bona antequam fiant per
leges sunt precipienda et consu
lenda. facta vero sunt premianda.
Sed opera indifferentia vel noti
biliter bona aut notabiliter ma
la videntur legibus humanis esse
permissa. facta vero non premiantur
nec puniuntur. Quinque igitur at
tribuuntur legibus duo. Sciendum quod operum
bonorum. ut precipere fienda
et premiare facta. et duo sciendum quod ma
lorum. ut prohibere fienda et
punire facta. Sed unum attri
buimus legibus sciendum quod operum indiffe
rentium. vel quasi indifferentium ut
permittere. ¶ His itaque sic
pertractatis dicamus quod decet

reges et principes quorum
interest sollicitari circa bonum
commune. ut circa regimen regni et
civitatis circa perigili
studiare quod leges et que
statuta ipsi ponunt civibus ut
diligenter per se et suos con
siliarios discutiant que bona
sunt precipienda et premianda et que
mala sunt prohibenda et
punienda et que dissimilanda
et permittenda. Cap. xxix. quod
melius regitur civitas aut melius regnatur
obtimo rege. aut obtima

Phs. iiij. pol. legem.

Philosophi inquiunt utrum regnum
aut civitas sit melius
regi optimo rege aut
optima lege. adducat autem
rationes duas quod melius sit po
litiam regni regi optima
lege quam optimo rege. ¶ Pri
ma sumitur ex eo quod rex debet esse quasi
organum et custos legis. ¶
Secunda ex eo quod facilius est corrumpi
regem quam legem. ¶ Prima sic
potest declarari. nam ut dicitur v. ethicorum
princeps debet esse custos iu
sti. id est iuste legis. et ergo princeps
debet esse custos iusti. prin
ceps stabilite principem

... aut meli(us) reg(na)t(ur) obtimo rege aut obtima lege

q̄i q̄dam organū iuste le
gis. ut q̄ iuste fi pcipit
rex pauulus pō obsuari
faciat. Ergo si q̄ ē p̄ncipali
eligibili ē i regie q̄ orga
nū ⁊ iustrm̄ regi optiā
lege eligibili ē q̄ regi op
timo rege. h ē q̄ q̄ ait
ph. iij. pol. q̄ eligibilius
ē p̄ncipari leges. q̄ reg.
l. regros ⁊ p̄ncipes istitu
endū ē eē custodes legi
⁊ minos̄ stros legū. ¶ Sz
uia ap̄ iuestigād li mez
fuit ex eo q̄ facili ē p̄ua
regem q̄ legē. Naz cū rex
hō nō dicat itellcm̄ tm
sz dicat itellcm̄. cū q̄cupi.
dato q̄ q̄ rex n̄ puertatur
ex eo q̄ ē itelles puta tn̄
pōt ex eo q̄ ht q̄cupi an
nexaz. pō dz. iij. eth. q̄d
alii optios uiros fuīz
⁊ q̄cupi tatē itimit ⁊
puttit. jntimit ē optio
hō p q̄cupi q̄ si nō q̄ ad
eē n̄e. tn̄ q̄ ad eē opti
mū. q̄ cū optimi hō in
cipit fuīe ⁊ q̄cupisceie
puisa ⁊ si nō itimit q̄
ad eē simplr itimit. tn̄
q̄ ad eē optimū. q̄ n̄ ē
ulcius obtimi. Rex itaq̄
dic itellcm̄ cū q̄cupia.
Sz lex q̄ ē ad p̄tinēs ad
rōn. v̄r dic itellcm̄ solū.
pō dz. iij. pol. q̄ qui iubet
p̄ncipari itellcm̄ iubz p̄n
cipari deū ⁊ legē. Sz qui
p̄ncipari hoiez p̄ q̄cupiaz
ānexaz apposuit ut p̄nci
pet ⁊ bestia. ¶ Ehys q̄
roibz v̄r q̄ndi meli eē
reg̃ ⁊ ciuitatē regi le
ge q̄ rege. h q̄ h n̄ sit
simpr fatēd q̄ndit idē ph.
i eodēz tcō. Naz ut h. aut
lex uls ē q̄ nō ē uls. Opt
cū hūanas leges q̄ cū q̄
sit exq̄site i aliquo cāu
defiāt. ideo meli ē g regnū
regi rege q̄ lege. ut p
regē corrigi possīt le
gales defcūs. Itaque
ut appareat q̄o ac hāc m
sic dō. Sacō ē regez a
q̄bz p̄ncipātez eē medī
īt legē nālez ⁊ posita.
Nā nulli recte p̄ncipatū
n̄ agāt ut recta rō dictat

Naȝ rō cū ēē regl'a hūanoꝝ opm
q. si nomē regis a regēdo sūp
tū ē, ad eū ꝑt regē regē alios
et ēē regl'a aliorꝝ. oꝫ regē ī
regēdo alios seq rōē rectā
et ꝯnīs sequi nālez legē que
ex recta rōē ꝯsgit. Rex ḡ in
regēdo ē infra nālez legem
quia in tm̄ recte regit ī q̄
a lege nāli nō deuiat. Et tn̄
sup̄ legez positiuā, q2 illa sua
auctē ꝯstituit. Itaqȝ sic rex
nūq̄ recte regit n̄ īmitat̄
legi nāli et agat ut recta rō
dictat. Sic lex positiuā nūq̄
recte ligat n̄ īmitat̄ auctō
ritati reg̃ aut alius ꝑnci
pātis. Naȝ iustū positū̄ ale
gale ut sup̄ dicebat̄ ex ꝑn
nich̄ differt si ul' alr qn̄ at po
nit̄ ꝑꝑ auctē ponētis differt
q̄r lex positiuā ē .i. ꝑncipātē
sic lex nāl' ē sup̄ et sic dictū
legē aliq̄ positiuā ēē sup̄ ꝑn
cipātē. hoc n̄ ē ꝑt positiuā ē
s; ut ī ea rꝑuat ius nālis
Cū ḡ q̄rit̄ utr̄ melius sit reg̃
aut ciuitatē regi optiō rege
ꝟ optiā lege siloquamur ꝺ le
ge nāli ꝑz hāc ꝑncipalem
ēē ī legēdo q̄ sic ipē rex n̄ ī

q̄ tū īmitat̄ illi legi ꝑꝑ qd
dcm̄ ē. q' īmuit. ꝑh'. uj. pol.
q' ī recto regit n̄ ꝺ; ꝑncipi
n bestia. sicut' ꝯ ītlles. nā
tē ꝑncipat̄ bestia cū quis n̄
imitat̄ regē alios rōē. Si pā
sioē ꝯcupi. in quibȝ ꝯ̄ cā
mus cū bestijs. Tūc uō ꝑn
cipatū dē ꝯ ītellct̄ qn̄ quis
ī regēdo alios n̄ deuiat ꝑ
auctē recta ꝯ a lege nāli q̄
dē ī clinauit ītellectui ēaiq̄.
S; loqm̄ dē lege positiuā me
lius ꝯ regi optiō rege. et
maxīe ī cāibȝ ill' ī qbȝ talis
lex deficit ꝯ ꝯ̄ uli obsuā
dū. Sō ḡ ꝯcludebat rō ī
appositū ſꝫa q' melius ēēt regi
rege q̄ lege. eo q' lex pti
c'lariā deƚiē n̄ pōt. Jō expe
dit regē aut aliū ꝑncipātē
ꝑ rōēz rectā aut ꝑ legez
nālez q̄ dē ī ꝑsit in mētez aul'
hōis dirigē legez positiuā ꝯ
ēē sup̄ iustiā legalez ꝯ nō
obsuare legē ū nō ē obsuā
dā. Et hoc aut patet pōt quō
seuitas ꝯ clementia pōsē sil'
stare cū iustia. Naȝ hūani
rectus act̄ ꝑꝑ ptic'lares cā
cū stātis ꝯ ꝑꝑ eoꝝ mutabi

lītates. ut uult ph̄s .v. eth. nō
possit mēsurari regula inflexibili
ut putat ffrea. Sed oportet q mensurari
regula plumbea q sit applica
bilis humanis actibus. oportet g
aliam legē plicari ad partē unā.
& aliquē iniuriā cū delinquētē q̄
lex dictat. aliam ē oportet eam applicari
ad ptē oppositā, & rigidū pu
nire peccatē, quā lex determinat.
illa, ptēclarites circūstātie que
legē determinari nō possūt aliam
alleuiāt delictū. & tamē iuste
sz rōnē clemēter agit cū delinquēte
nō tales circūstātie aggra
uat. & tamē ē rigidius iudicandū.
Rigor g & clemētia liz uideatur
eē pt̄ iustitiā legalē, & posi
tiuā. nō tn̄ sūt pt̄ iustitiā
simpliciter si rōnabiliter fiat exigē
tibus ptēclaritatibus circūstātiis.
Innatē ē g quod iudicādo aliqua
dicitur eē de equalitate aliquā.
de rigore. aliqua uō ex clemē
tia. illa, quā dicitur regula legis
manet recta & eā nō plicata
ad aliquā ptē. iudicia mensurata
sz tales regulas dicitur ex equalita
te procedē. Sz uō exigētibus con
dictionibus delinquētis legalis regula
plicetur ad ptē unā. iudiciū

te sz̄ dicetur procede ex gratia
uel ex clemētia. & si ad eā regula
plicetur ad ptē oppositā, fiet
iudiciū ex rigore siū ex emūta
te. & qz hec oīa iuste & rōnabiliter
fieri possūt existit. Cap. xxx.

quod pt̄ leges humanas & naturales. opor
tuit dare legem euangeli
camquam diuinā.

Aduenit eī aliquis cam
dī suo igenio pluriminā
nites dicites theologiā
superflue ex quo habemus phycas
disciplinas in quibus determinatur
de oī ente & superflue leges
euangelicā & diuinā, ex quo habemus
leges humanas & naturales, quā nutri
omnia uitia prohibēt & omnis
uirtutes pcipe. Sz quod pt̄ legē
naturalē & humanā expediens fuit
dare legē euangelicā & diuinā.
triplici uia pbare possumus
quā oī doctoribus tradunt. Primo
sumit ex parte punitionis peccatorum.
Scda ex parte cognitionis nre.
Tercia ex parte finis siū ex parte
finalis boni quod intendimus ad
ipisci. Prima sic patet. illa, nā sup
dicebatur. lex humana. nō oīa peccata
punit. quod duplici de causa contin
git. Prima est quā dicit ipse ptigē
puerctales, fm uirtutem .Io oportet

aliqua peccā dissimlā aū
punire lege huā ad q̄
possit durare p̄ncipatꝰ
in ꝑp̄. nō .n̄. eēt p̄sibile ali
quē durare p̄ncipatū. Si
uellꝫ oīa p̄ccā punire. q
oīns tn̄s gsliās uocat pᵒ
sēt puniri a p̄ncipāte nō
tn̄ ē possibile simpᵗ oīa
delicta puniri. qꝛ ñ ꝯ pue
niūt ad notitiā p̄nci
pis. ĩmo aliq̄ sūt adeo
occlta ut iciores ꝯcupisc̄
q̄ lege huā puniri ñ possēt.
Oportuit ḡ p̄t legē hu
manā aliq̄ dari legē
ut nullū malū remaēt
ĩpunitū ꝯ nullū bonū
ĩremuneratū. C Ad hꝯ
aūt faciēdū ñ suffic̄ lex
n̄ālis ut ĩ p̄ seq̄ndo patē
bit. Oportuit ḡ dare legē
euāglicā adiuā sꝫ q̄ p
hibēt tn̄ delicta iciora
q̄ extiora aū tn̄s gsliās
illꝰ ĩ hoc seclo ulꝰ ĩ alio pu
nietur. Exꝫ hꝫ aūt app̄ꝫ pᵒt
quō lex huā p̄hibꝫ ꝯcupi
scētias ꝯ quō ñ p̄hibet.
Sꝫ p̄hibet maniū ex nō
aīm. Dicebat ē supra
hꝫ declānd eē. Sac̄ ḡ q
ꝯsidēt ĩtentio legis
latoris lege huā oīa
peccata p̄hibetur ulꝰ
p̄hibā debēt. Nō ē huꝰ
rectā ĩtentiōē rex ulꝰ
q̄ quilꝫ aliꝰ legis lator ñ
ĩtendat suos ciues
facē q̄ uirtuosiores pᵒt.
Sꝫ cū ad p̄fcām ĩ̄tutē
nullꝰ ĩducat ñ ĩtendat
oīa pc̄ā uitare. Si ḡ si
derēt lex q̄ ad ĩtentiōē
legis latoris p̄hibꝫ aīi
mū ꝯcupiām. ĩmo pꝫ p
ph̄. ij. pol. cū disputat
de sortate sꝫ huc mod
mag̃ p̄hibēt ꝯcupiā q̄
actus extior. eo q̄ act
extiores dēc mariē ĩdu
cunt nos ad ūtutē sicut
boni. ꝯ ad uitiū sicut ma
li cū p̄cedit ex extiori
appetitu. Sꝫ si ꝯsidēt lex
huā nō q̄ ad ĩtentiōē
legis latoris. sꝫ q̄ ad pu
nitiōē sic dr̄ nō p̄hibē
ĩntēri ꝯ aīū eo q̄ talia de
licta ñ puniat. ĩmo sm

hᶜ modū nō solū lex huā
nā ꝓhib; interiores ɔcupi
scētias. Sꝫ ēt nō ꝓhib; oīa
exteriora delicta. Nā legi
bus huānis aliꝗ dissimulan
tur minora mala. ut ui
tēt maiora. & ut pmit
tūt fornicatiōes simpli
ces & n̄ puniūt huānis le
gib; ut uitēt adulteria.
Scđa uia ostendēs necīaꝫ ēē
legē euāglicā & diuinā
sumit ex pte cogitiōis &
nře certitudine iudi
cij nři. Nā d' ɔtīgētibus
pticlarib; & de agibili
bus huānis adeo sūt diui
sa iudicia hoīm ut de ce
aꝫ apd' diuisis gētes
diuse sūt leges. Sed in
dicium eī quorūdā quod ē iu
stū quod ꝫ aliorum iudiciū
ē iniustū. Ut cū huānis
iudicijs possit cadē du
bietas & error expediēs
fuit lex euāglica & diui
na. ꝗ errorē ēē n̄ ualet.
Tertia uia sumit ex pte
finalis boni & itendimus
adipisci. Nā cū hī bonū

sit sup facultates n̄ nře
lex nālis & huāna inuātes
nos ad ɔsequtōēz illi
boni quod possumus nālit ad
ipisci n̄ suffic ad ɔseq
dū bonū illud supnale. ꝗ
necīa fuit lex euāglica
& diuia p quā ordinamur ad
tale bonū. Decet ꝗ reges & prin
cipes quos ɔpetit ēē qui
setatos & ēē maxime sui
ɔcupiā & ēē forī in iudicio
& regla agibiliū sic se
hñe ad legē diuā nālē
& huānā ut sic excedūt
alios po & dignitate sic exc
supent bonitate & uirtute.

Cap. xxxi. quod quae pō ē sē leges (le)
patrie & obseruare & quod caueñ
ē assuescere innouare aut immu tare leges.

Quenit. ph'. ij. pol'.
Qui disputat ɔtra ip
podomū. utrū sic expedi
ens ciuitatib; inouare
patrias leges & inducere
nouas ɔsuetudines. Or
dinauit eī ypodomus. ut
sup tetigimus quod inueniēs
aliquid legē ciuitati pfi
ciā honores susciperet iam

tate illa. et quibus hominibus dicte sunt
honoris cupidi inducebant
ut inuenientes consuetudines
nouas. dicentes eas esse utiles
et proficuas ciuitati soluerent
leges patrias et antiquas mi
do. Et dubitatur. an pō ypodo
nn eēt bonū. et an expediat
sepe sepius immutare leges et
dat quod contingit leges aliquas
que uideantur esse magis proficue
et meliores. ¶ Addudat quod
ph. in pol. iiij. uias per quas
dicit omnino quod expedit innoua
re leges. ¶ Prima sumitur ex parte
scientiarum et artium. ¶ Secunda ex parte
prauitatis quarundam legum. ¶ Tertia
ex simplicitate continentium le
leges. ¶ Et quarta ex in
certitudine particularium cōcessitatum.
¶ Prima sic patet. Nam in
aliis scientiis sic uidemus quod si
contingat posterioribus addere me
lius. reprobanda sunt dicta priorum.
puta in medicinali amota
sunt multa patrum eloquia
et sic in gymnastica siue in ar
te luctatiua. que dicitur luctatiua
ut innuit ph. in pol. multa
que priores tradiderunt per poste
riores sunt immutata et in
nouata. Quare sic est et in le
gibus quod si contingat meliores
leges quam sint tradite a prioribus
patribus non sunt ulterius le
ges patrie obseruande. ¶ Se
cunda ad ostendendum hoc idem
sumitur ex parte prauitatis quarun
dam legum. Nam quasdam leges
patrias. ut ph. innuit contin
git esse malas barbaricas
sicut erat lex olim apud grecos
quod portantes ferrum et alia metal
la emebant uxores ad in
uicem. omnino enim barbarum cum erat
statuere legem ut ciues
possent suas uxores uendere
et contingit leges aliquas
esse stultas ut puta legem
illam quam ut recitat ph. quedam
dicta gens statuit uidelicet quod
si aliquis ciuis esset occisus
et aliquis consanguineus mor
tui inuaderet aliquem ciuem et ille
presentibus aliquibus fugeret
ab eo. reputaretur fugiens
reus homicidii. Dicebat enim
legislator quod non fugeret
nisi sentiret se culpabilem.
Sed hoc statutum fuit statuere quoddam
stultum. quod sic cuilibet simpliciter (?) ri. Sti
meat uulnerari. Naturale est ut

fugiat p̄ſeq̄nte. ꝗ̄ quia
aliq̄ leges patrie ſūt p̄ue
ĩnouãte ſūt antiq̄ legẽ.
Tertia uia ſumitur ex ſimplici
tate cōditū leges. Nã aliī
cōdētes leges cōtigit eē ſi
plices. In irrationabile
ꝗ̄ eēt ſi poſteriores ſapi
entes nō poſſēt ĩmuta
re leges patrias p ſiplici
ores. Cōditas ꝗ̄ ĩ talicū
mutãde eēt poz leges.
Quarta uia ſumitur ex uarieta
tiõe p̄ticlãriũ actuũ. Nã
agibilia p̄ticlãria ĩcerti
ta ſūt ꝗ p̄fcte cōphendi ñ
poſſūt. q̄r q̄tūcūq; cōdi
tores legū fuint ſapi
entes potert̄ eos latē ali
que p̄ticlãres c̄cũſtãtie
ac agibilia hũiũ. Sig̃ po
ſterioribꝫ p̄ experiētiã agi
biliũ p̄ticlãriũ occurrit
ad meli'. In oñs ē nō re
more leges patrias ⁊ an
tiquas p̄ meliores legẽ
nouit ĩuētas. Verũ ĩta
que hec rõēs, plurie q̄ quo
quotiēs cūq; occurrerit ad
meli' ſūt leges patrie in
mutãde. Sꝫ h̄ ſimp̃ aſſerẽ

ē ualde p̃iculoſū; ciuita
ti ⁊ reg. Nã; aſſueſcẽ ĩnu
are nouas leges. ut in
nuit p̄h'. ij. pol'. ē aſſue
ſcẽ nō obedire legibꝫ. Nã
leges mag' efficaciã h̄nt
ex cõſuetudīe. ac difficili
ē q̃s fac̄ ot̄ ad q̄ ē p̄ diu
tina tēpa obſuatũ. Aſſu
eſcẽ ãn nō obedire legibꝫ ē
aſſueſcẽ nō obedire re
gibꝫ ⁊ p̄ncipibꝫ ⁊ p̄ cõñs
ē tolle p̄ncipatũ ⁊ reg.
q̄ ad malũ ſeq nō obedire
regibꝫ ⁊ legibꝫ oñdit. p̄
rethi'. qui aūt mag' nat'
cõſueſcẽ nō obedire p̄n
cipibꝫ q̄ nō obediūt me
dicis. Nã; medica ĩtēdūt
bonũ cõmũ uolūt ē cor'
iduc̄e ad ſanitatẽ. Si uo
legis legislatores ⁊ uo
reges p̄ncipalr̃ ĩtēdūt
bonũ aīe q̄ ĩtendūt ci
ues ĩduc̄e ad ũtutẽ. vo
ꝗ̄ apparet ad ceneꝯõu ſit
ac q̃ſito. Sc̄d q̄ lex poſitiũ
ſi recta ſit or q̄ recta ſit
or legi nãli ⁊ q̄ cōtinet
geſta p̄icla hoīu duplr ꝗ̄
pōt h̄ri leges h̄ic ꝯ̄ ſtru.

Cp̃ ſiſit ɔ̃ia legi nãli. C So
ſi nõ ſufficiat̃ ɔtĩet ṗti
cl̃aria geſta. ſi ꝑ mõ ɔfi
ciãt leges pñe ɔ poſitĩe
nõ ſũt leges ſʒ corrup
tiões legũ ꝓ q̃ obſuãi
nõ ɔbẽt. Naʒ leges poſi
tĩe licet ſĩt addite nãli
bus legibꝫ nõ tñ ſẽ ɔ̃ie
ill' ũ uellent̃ applĩre ɔ̃iu
iuri nãli q̃ ñ ẽ ɔ̃ra iõue
tũ. Sʒ ei additũ ɔ appoi
tuʒ a parte hoĩũ ad in
uẽtuʒ ſʒ q̃ mod' loq̃ndi
hõ ẽ nud' nãlr ɔ ueſti
m̃tũ ẽ ɔ̃t nãʒ. Naʒ ẽe ue
ſtitũ ñr ɔ̃ra ei q̃ ẽe
nud'. Sẽcundũ huc modũ
loq̃ndi loq̃' ẽ iuriſte ut
pot̃ cx ſtituta ɔ iure
nãli. Vñ dĩ q̃ leges huiõ
ɔ̃ie ſũt iuri nãli. q̃ iur
nãli ab initĩo oĩs hões
libi naſcebãtur. Sẽruit̃
ẽ ɔ̃t nãʒ. Mag' nãʒ nõ
iouat ſuitutẽ. Set ẽ
ad utilitateʒ hoĩũ ṗ le
ges poſita. Sʒ ſic appel
lare ad ɔ̃t nãʒ ẽe ẽ ru
dit̃ loqui. Naʒ illo ꝓprie
loqui ẽ ɔ̃t nãʒ cui ɔ̃iuʒ
ɔ̃it rõ nãlis. ɔ q̃ ꝓ̃ uti
litatẽ ɔ̃aꝓ ɔ̃ boñ hoĩu
ẽ ſunt introducta. ut
ſup̃ iſ̃o libro oñdim' ali
quos ſuire aliĩs ɔ ob bon
rehʒ ſit iuri nãl additũ
ɔ adppoitũ. ſicẽ ueſtim̃
tuʒ ẽ additũ hõi nud q̃
ẽ ñ ṗ ductũ. ñ tñ ẽ ɔ̃t i
nãle. q̃ huic nãl' rõ nõ
ɔ̃tdicat. leges g̃ ɔficiẽ
tes q̃ ſũt prauẽ ɔ ɔ̃t i
nãle cui mõi erat lex il
la q̃ aues poſſet ſuas
vxores uẽdere ul' quecũq̃
alie leges ſũt ꝑue ɔ in
iuſte nõ ſũt obſuãde
ſʒ extirpãde. Si uõ leges
ſũt ɔfẽue q̃ ñ ɔplete
ɔtĩnet ṗticlãria agibi
lia. dato q̃ occũrit leges
meliores ɔ mag' ſuffici
ẽtes ñ ẽ aſſueſcẽd' ino
uare leges. ꝑ q̃ ali ɔtig̃
ẽe talia ɔcipi q̃ ẽ dũtur
meliores q̃ ſũt priores
ɔ crdũt̃ mag' ſufficiẽ
tes q̃ ſũt m' dato tñ q̃
ĩaliquo ſufficiẽtiores e
ẽẽnt leges nouit' iuẽ
te ſũt tñ leges antiq̃ ɔ

patrie obseruant. quare quod
ex una parte quis perficiat
quando sufficientiorem legem.
tanto ex illa parte noceret
tollendo consuetudinem et
diuturnitatem temporis per quam
lex habet efficaciam magis. Non est
ergo simile de artibus et de legi
bus. quia artes et scientie totam
efficaciam habent ex ratione. Sed le
ges non sic. Immo magnam
efficaciam habent ex diuturnita
te et assuefactione. decet ergo re
ges et principes obseruare
bonas consuetudines principa
tus et regni et non innouare
priores leges nisi fuerit
necesse. Cap. xxvij.

Quid est ciuitas aut regnum et quale
oportet esse per plurimum existentem.

Circa regimen in regimine ciui
regni et ciuitatis tate.
ut supra dicebatur. erunt iiij.
partes tractande. videlicet qualiter
debet esse rex siue princeps. quales
consiliarii. et quales iudices
et qualis populus. Expeditis ergo
tribus. restat dicere de quarto.
scilicet de populo. Sed cum ad sciendum
qualiter debeat se habere ad prin
cipantem non modicum ad iu
uet scire quid sit ciuitas
et quid regnum. Ideo dignum est in hoc
capitulo declarare et diffinire
quid sit ciuitas et quid
regnum. ¶ Sciendum ergo quod licet
ciuitas sit aliquo modo quid
naturale eo quod naturale homini est impe
tum ad ciuitatem constituen
dam tamen non efficitur nec per
ficitur ciuitas nisi ex opere et
industria hominum. Quia autem ex de
terminata efficiuntur potissime
diffiniuntur et cognoscuntur
ex fine et bono ad quod ordinantur
ut potissime sciamus quid sit
domus et qualiter debeat esse domus.
Si uenimus ipsam esse factam.
propter hoc bonum ut defendat
nos a pluuiis et a caumati
bus. Ergo si scire uolumus
quid est ciuitas enumeranda
sunt bona illa ad que deseruit
constitutio ciuitatis. et
attendendum uel ad utrum eorum
est quod bonorum in illa sit potissimum.
Narrat quidem philosophus iij.
polit. uolens diffinire quid
sit ciuitas ordinatur. ¶ Sit
est ciuitas constituta propter
quorundam loci ut homines con
similiter cohabitent. Consequitur autem

ex h(oc) q(uo)d(am) iocu(n)ditas (et) de
lectatio. Na(m) null(u)s si(n)e socio
iocu(n)da e(st) possessio. Si q(ui)s e(n)i(m)
mag(n)a multitudi(n)e auri (et) ar
genti polleret (et) o(mn)ib(us) uictu
alib(us) ha(b)u(n)daret t(ame)n no(n)
uiueret i(n) societate ut ali(us)
sua(m) mag(nifi)ce(n)tia(m) p(ro)p(ri)et et
ut eis sua bo(n)a (com)u(n)ic(ar)e poss(et)
n(on) multu(m) reputar(et) illa fi(n)a
e(st) g(ra)t(ia) ciuitas ut h(omin)es simul
i(n) uno loco uiue(n)tes iocu(n)de
(et) delectabilit(er) (con)ui(n)ua(n)t. ¶ Sic
e(st) ciuitas (con)stituta cu(m) solu(m)
p(ro)p(ter) iocu(n)de (et) delectabilit(er) (con)ui
ua(n)t. S(ed) (et) app(ar)et ip(s)o(rum) uiue(n)di. Na(m)
h(omin)es ic(ir)co ciuitates co(n)sti
tues desu(n)t sibi ad uita(m)
(et) ui(n)i alt(er)i (com)uenit i(n) h(i)is q(ue)
su(n)t nec(essari)a uite q(uia) sic e(ss)e no(n)
poss(unt). Si h(omin)es solitarie
morare(n)t(ur). ¶ Tercia fuit
ciuitas (con)pug(na)tio(n)is g(ra)t(ia) (et) p(ro)p(ter)
no(n) iustu(m) pati. Na(m) q(ui) ho(mo) (et)
u(n)i solitaria(m) uita(m) duce(n)s
no(n) e(st) suffic(i)e(n)s resist(er)e i(m)pu
gnatio(n)ib(us). (Et) ciuitat(e)s i(n)iurias
(et) i(n)iusticias s(ed) f(a)c(t)as (con)stituta
fuit ciuitas. ut ho(mo) q(ui) solita
rius se no(n) pot(est) tueri ab hosti
bus ext(er)nis m(u)ltitudi(n)is tu

te (et) abs(que) fo(r)tidine uiueret.
¶ Q(ua)rto fuit (con)stituta ciui
tas p(ro)p(ter) (com)mutatio(n)es (et) (con)t(ractu)s.
Dicebat e(n)i(m) sup(er)ius cu(m) de legib(us)
tractabam(us) q(uod) fac(er)e (com)muta
tio(n)es (et) (con)t(ractu)s erat s(ecundu)m i(n)ge(n)iu(m).
(Et) erat p(ro)p(ri)u(m) ho(m)i(n)i h(u)mano q(ui)a e(st)
null(us) h(ab)et o(mn)ia suffic(ie)n(ti)a ad uita(m)
n(isi) (com)mutet ea i(n) q(ui)b(us) ha(b)u(n)dat
i(n) illa a quib(us) deficit s(ecun)do nec(essari)e
fuer(it) e(m)ptio(n)es. uendicio(n)es (con)
mutatio(n)es (et) (con)t(ractu)s. que o(mn)ia
q(ui)a facili(us) fiu(n)t h(omin)ib(us) sil(mu)l (con)ui
ue(n)tib(us) (con)stituta fuit ciui
tas ut h(omin)es sil(mu)l (con)uiuere(n)t.
¶ Q(ui)ntu(m) bo(nu)m ad q(uod) ciuitas ordi
natur e(st) (con)iu(n)ctio (con)nubio(rum).
Na(m) h(omin)es simul (con)uiue(n)tes
amicitia(m) (con)tra(h)u(n)t (et) ut simul
se diligat. ul(tra) p(ro)p(ter) ad alt(eru)m bo(nu)m
q(uod) u(er)t(itu)r i(n)t(er) (con)i(n)g(entes) i(n)iu(n)t
(con)nubia. (et) fiu(n)t ad i(n)uice(m)
affines. ¶ Sextu(m) bo(nu)m p(ro)p(ter) q(uod)
e(st) ciuitas (con)stituta. e(st) uiue(re)
eligibilit(er) (et) u(ir)tuose. Na(m) mag(is)
possu(n)t puniri delinq(ue)ntes et
malefici si h(omin)es sil(mu)l (con)uiu(a)nt
i(n) ciuitate q(ua)m si morare(n)t(ur) dis
p(er)si(m) (et) uita(m) solitaria(m) du
cere(n)t. I(n)de e(st) g(ra)t(ia) q(uia) timore pe
ne multi desinu(n)t malefac(er)e

et assueuerunt ad operationes bonas
quas facere disponunt. ut si
sunt boni et virtuosi. quia ergo virtu
tes et opera virtuosa sunt maxime
bonorum. licet propter opera quecumque bona sit
aliquo modo ciuitas constituta.
potissime tamen constituta est propter
viuere eligibiliter et virtuose. et
dicitur si amaiori bono quod intenditur
sit accipienda est ei notitia. bonum
dictum est. quod .3º. .iij. pol. quod unitas
loci. et contractus conubiorum et pugna
tionis gratia communicatio rerum et
cetera talia sunt causa sine quibus
non habet esse ciuitas. propter tamen est ci
uitas constituta propter bene et virtu
ose et feliciter viuere. Si ergo queritur
quid est ciuitas dicitur quod est communicatio
ciuium propter bene et virtuose viuere
et propter perfectam et per sufficientem
vitam. ¶ Viso quid est ciuitas.
de leui videri potest quid est regnum. Nam
regnum super ciuitatem videtur addere
multitudinem nobilium et inge
nuorum. Est enim ciuitas pars regni.
et in regno est maior multitudo.
et sunt plures nobiles et ingenui
quam in ciuitate vna. potest ergo sic
diffiniri regnum quod est multitudo
magna in qua sunt multi nobiles
et ingenui. viuentes secundum virtutem

ordinata sub uno viro optimo vel
sub rege. viuere enim secundum virtutem
est finis principaliter intentus.
in quolibet ciue. in qualibet ciuitate.
et in toto regno. Nam secundum philosophum in pol.
idem est finis uniuscuiusque ciuis et totius
ciuitatis. Sic etiam dicere possumus
quod idem est uniuscuiusque ciuitatis et totius
regni. ¶ Debet enim rex si sit
uerus et rectus idem intendere in
uno ciue in tota ciuitate et
in regno toto. Nam circa principalem
felicitatem dicitur ut quilibet ciuis
virtuose se habeat. ut tota ci
uitas virtuosa existat. et ut
totum regnum bene et virtuose
se habeat. quia secundum philosophum in pol. Sed aduertendum
quod sicut excedat alios in potentia et
dignitate. Sic decet eos excedere
in bonitate et virtute. decet
nobiles et ingenuos esse ma
gis bonos et virtuosos quam alios ciues
alios propter quod ipsum regem tanquam
in omnibus excellentiorem decet
esse optimum et quasi semideum. patet
ergo quod regnum dicitur esse multitudo
in qua sunt multi nobiles et in
genui non quicumque modo se habentes
sed viuentes secundum virtutem et ordinati
sub uno viro optimo vel sub rege.
¶ Ostenso quid est ciuitas et quid est

regi de leui parte potest quod liberat esse propter excessus in rege et ciuitate. nam sanitas et regis principantis ad iusticiam bonarum et uirtuosarum habitatores regni propter excessus in sanitate et regi. oportet esse talem quod uiuat bene et uirtuose in actu est ergo quod ait philosophus iiii. pol. quod magis est ciuis habundans in bonis operibus uirtuosis quam si habundaret in diuitiis uel in nobilitate generis uel in aliis exterioribus bonis uel in. Et ideo oportet esse multi esse ciues et esse de regi si in regno habeant domos multas et possessiones magis. Sed magis sunt de regi habundantes in operibus uirtuosis et obseruantes leges rectas et statuta regis quam habentes nobilitatem generis ciuilem propter et multitudinem exteriorum bonorum. Capitulum xxxiiii. quod tunc est optima ciuitas et optimum regimen quando optimum populus quando per medios

Quarto pol. ait philosophus quod tres oportet esse constitutas partes ciuitatis. Nam hii quidem sunt opulenti ualde. hii autem egeni ualde. hii uero tertii sunt eorum medii. Hoc ergo modo quando diuisa est ciuitas in tres partes dicitur

potest quilibet propter et quibus regimini. intendo autem hic capituli est consequenter optimum esse ciuitatem et regem si ibi sit propter ex multas personis mediis constitutus. Et hoc agit autem philosophus iiii. pol. iiii. ex quibus suum possunt. iiii. rationes ostendentes meliorem esse politiam uel melius esse regem et ciuitatem. Si ibi sit propter habundans in multitudine personarum. Prima ratio sumitur ex eo quod tales propter magis rationabiliter uiuunt. Secunda ex eo quod inter ipsos esse hic maior dilectio. Tertia quia est ibi maior equalitas. Quarta quia est ibi minor inuidia. Prima ratio sic patet. Nam si in propter sit multa ualde diuites. et multa ualde pauperes et paucae personae intermediae. uix autem numquam rationabiliter uiuet. Nam multum diuites ad multum pauperes nesciunt rationabiliter se habere. sed modica occasione suscepta eis manifeste nocent. Sic autem multum pauperes ad nimium diuites nesciunt se rationabiliter gerere. Insidiae et eis astute et latenter eorum bona furari. Sed si in propter sit multe et personae et

oxedie desilabut hi nam
ĩnita a defacili rõe obediut.
hec q' dr̃ pol. iiij. q' q̃m me
diocre ẽ optim̃. ꝯ ptiã est
possĩo media q' faſſiame
rõi obediet. Nã si una psa
uitatis sit sup igenua. sup
potẽs a sup diues alia u'o
huic ꝯĩa sit sup egena. i
sup debil'. a ualde uil'. dif
ficilez ẽ rõez sequi. Nã hij q
dez. vitũlz sup potẽtes fiet
ĩiuriosi. hij aũt .s. sup pau
pes fiet neq' ualde astute
a latẽt istoꝛ aũtes ditabus.

Sa uia sũt ex mutuo amo
re qui aũt ẽe ĩt exĩtes
ĩ eodẽ reg. ul' ĩt ꝯmorãtes
ĩ eadẽ ciuitate. Nã ut dĩ
viij. eth. isti uidelꝫ paupes
minime amãt pncipes .i. i
potẽtes a dites. hec aũt
ut ĩ ꝯcordie sũt ualde noti
ua ciuitati. ut g' sit mu
tũ amor ĩt eos. boñ ẽ p
hũndãẽ ip sonis medijs

Ter uia sũt ex eq̃litate
a iusticia q̃ ẽ ꝯsuatiua ciuitatis
Nã u' ait ph̃s. excedẽtes in
eufortunijs. potẽtijs a ami
cis a talib' bõis nesciut sb

ici.

dẽ aũt sꝫ excessũ sẽ indigẽ
tes a paupes nesciut pn
cipari. Qr̃ sup sit soli ex
duab' ptib' ꝯstituit. ex
nimis ditib' a nimis
paupib' a pauce aut t
nulle sũt ibi psõe medie
difficabili resuabit ĩ eq̃
litas a iusticia. Sꝫ dites
pẽnit nolet pncipari et
sb pẽlitate alios. alij u'o
ꝯmittẽtes dissẽsiões facẽt.
a si ꝯtigat paupes opti
nere. q' pncipari ñ no m̃e
male tractabit dites et
potẽtes.

Quarta uia su
mit. ut uitet̃ inuidia ꝯ
tẽpe. Naz paupes ut dĩ.
iiij. pol'. maxĩe ĩuidẽt dita
bus a dites maxĩe ꝯtẽp
nũt eos. nulla societas est
bñ durabil' ũ ẽ mlta ĩuidia
a ꝯtẽpe. Qr̃ ẽ ꝯ ex mul
tis psõis medijs ꝯstituit.
qr̃ tũc d'ficili mtã abilr in
uiet ad ĩ uicẽ se diligẽt re
spuabit ĩt ipsõs eq̃litas a
iusticia ñ ẽẽ ĩt illos ꝯtẽp
tus a ĩuidia. Nõ ẽ habebit
unũ vnũ aliũ ꝯtẽpnat. Nec
unũ ei ĩuideat uideẽs se ca

quae esse liceret existere et non esse ma-
gnum excessum inter ipsos. Huic au-
tem aequalitati attendebat quod Solonem et
Licurgum et alios qui tradiderunt
de politiis dixerunt eam esse
constituendam ex possessionibus me-
diis. Decet ergo reges et princi-
pes adhibere cautelas ut in
suo regno habundent multum per
mediae. ut ne aliis ad ni-
mia paupertate deficientibus ef-
ficiantur reliqui nimis divites
quod fieri poterit si non permiserit quicumque
cui liceat civibus paternas pos-
sessiones vendere nec quibuslibet indifferenter
liceat quascumque possessiones e-
mere. adhibita etiam debita
diligentia circa emptionem et ven-
ditionem agrorum et terrarum poterit
aliqua aequalitas servari inter cives.

Cap. xxxiiii. quod expedit ipsi civitati magis reverentia regibus obedire et cum summa diligentia leges regias observare.

Consequenter est quod ipsi
spectat tangere quomodo cives ad
ptes sicut magna diligentia
obedire regibus et principibus.
observare leges regias ex quibus
exemplis manifestum possumus
quantum sit utile et expediens
ipsis obedire regibus et observare
leges. ¶ Primo enim consequuntur ipsi vir-
tutes magis bonum. ¶ Secundo ex
hoc consequitur solus regni et civi-
tatis. ¶ Tertio ex hoc oritur pax
et tranquillitas civium et huiusmodi
dentia exterior rex. ¶ Prima via
sic patet. Nam ut dicebatur in pre-
cedentibus intentio legislatoris
est inducere cives ad virtu-
tes. Quarta est politia non ulterius
plus. est sive quarta. pol. cap.
est vir bonus civis et boni viri et
per eius sunt possessores mores
est eius boni civis. sibi bene obe-
diat principatui et eius civis omnes
leges servet. Igitur si principans
recte regnat ipse sibi omnes
sunt. intentio eius est indu-
cere alios ad virtutem cum virtus
faciat habentem bonum et opus bonum
ordinetur in recto regimine quod bonus civis
sit bonus homo et qui bene subiacet
regi est bonus vir. Si enim rex non
intenderet quod sibi subiecti essent boni
et virtuosi iam non esset rex sed ty-
rannus. Si igitur quilibet civis debet
intendere ut sit bonus et virtuosus
eo quod virtutes sunt magis bonum.
cum summa diligentia studere
debet ut regi obediat et ne prae-
varicetur leges et praecepta eius.

dibus. Et tanto nobilius quanto nobilior
natura est obedientia regis et obser-
vatio legum. Immo tanto magis
est hoc expediens nobilibus quanto nobi-
liores quanto decentius est eos esse bonos
et virtuosos. ¶ Secunda via ad in-
vestigandum hoc tracta sumitur ex
eo quod ex obedientia regis et obser-
vatione legum oritur salus regni
et civitatis. Nam ut vult Philosophus 3 Rhetoricorum
in legibus est salus civitatis.
Credunt aliqui esse quod observare et
obedire regi sit quaedam servitus.
Sed secundum Philosophum 5 Politicorum hoc non est
servitus sed libertas. Ignorant enim quod
est libertas omnes observare
leges et obedire legibus esse secundum
virtutem. Cum ergo bestie sint non
servitutis quanto quis magis acce-
dit ad naturam bestialem tanto est
magis naturaliter servus. Esse quidem scle-
ratum affectatorem belli tur-
batorem pacis velle vivere
sine freno et sine lege secundum sententiam
Philosophi in primo Politicorum est magis
bestia quam homo. Ergo non observan-
tes leges nolentes obedi-
re regibus et superioribus sunt magis
bestie quam homines et per consequens sunt
magis servi quam liberi. Salvatur
itaque salus regni et civitatis

imitatores regni efficiantur liberi.
Si obedierint regibus et observent
leges. ¶ Quanta autem salus
consurgit in regno ex obedientia
regis sufficienter ostenditur. Si consi-
deretur verba Philosophi 3 Politicorum qui com-
parat regem ad regnum sicut animam
ad corpus. Nam sicut anima corpus regit
et gubernat regnum et sicut anima est
salus et vita corporis. sic rex
si recte principetur est salus et
vita regni. Ergo sicut pessimum est
corpori derelinquere animam et non regi
per eam. Sic pessimum est regno dis-
serere per leges regias et pre-
cepta regalia et non regi per re-
ges. ¶ Tertia via ad investiga-
dum hoc tracta sumitur ex eo quod ex o-
bedientia regia et ex observa-
tione legum oritur pax et tran-
quillitas civium et habundantia
exterior rerum. Nam ut supra di-
cebatur leges et conditores legis lato-
res ut reges et principes
coactivam habent potestatem ut quicumque excedere
transgressi per incarcerationes patiuntur
et amicorum non retrahuntur
ab operibus scelestis. saltem
timore pene retrahantur ab illis.
Expediens est enim regno et ci-
vitati habere aliquem regem vel

aliquid principatum. ne ma
litia turbaret pacem ciui
um. Inde est enim quod legis
lator. ut corda ciuium sint
tranquilla et ut ciues ui
uant pacifice et humaniter.
Inde est quod philosophus 3 rethoricorum uult uel
le quod sic se habent legis
latores ad animas sicut me
dici ad corpora. Nam sicut medicus
intendit se dare. ne humo
res insurgant morbus et bellum
in corpore. Sic legis lator in
tendit placare corda seda
re. ne in[?]nia dissen
sio in regno aliquam insanitatem.
Iam ergo quod dicit philosophus rethoricorum. quoniam
tam noceret peccare contra prop
ta media quam tunc consuescere
non obedire principi. Ad hoc est
animam malum bonum quod eorum pax
ciuium et eorum qui sunt in regno
potior est quam equalitas. uel quam
sanitas corporum. Summo igitur
opere studendum est ipsis et omnes
habitatores regni esse obedi
entiam regiam et obseruati
onem legum. Cum ex hoc consur
gat tantum bonum quantum est pax
et tranquillitas ciuium in regno.
Consurgit autem ex hoc humanum

extinctionem rerum. Nam existentes
quietem in regno erit remanet
incultus. sunt desperationes.
omnes stabilitates declinant
habitatores regni ad inopiam.
Si igitur consideretur quantum boni
aduenit regno ex regibus. non
solum regibus recte regen
tibus. Sed dato quod aliquo
tyrannizaret seruire ipsi
obedire illi. Nam magis est
tollerabilis aliquis tyrannicus
principatus quam sit malum
quod consurgit ex inobedientia prin
cipis. et ex preuaricatione man
datorum eius. Capitulum xxxv. qualiter
se debent habere ciues et alii omnes
habitatores regni ut reges [pro]uocentur ad [misericordiam et clemen]tiam erga eos.

Postquam diximus quod est ad
ipsos et alios omnes habita
tores regni ut obediant
regibus et obseruent eorum le
ges. uolumus in hoc capitulo declara
re qualiter se habere debeant existen
tes in regno. ne reges prouo
centur ad iracundiam contra ipsos.
Ira autem secundum philosophum in 2 rethoricorum
est tristitia proueniens ex
appetitu. appetitus puni
tionis propter apparentem paruipensi
onem eorum que in ipsum aut in ipsius.

aut ī aliq̄ nō ꝯuenient.
Nā q̄ ē ē ira sin̄ aliquali
tristitia. appet aūt irat
appetit .i. manifeste punire eo
q̄ p̄ius p̄ceduīt ip̄m ul' aliq̄
que sunt ip̄i. ul' ea q̄ aliq̄
m̄ ordināt ad ip̄m. Cū g̃ q̄s
aliq̄ adu' m̄or manifeste fo
re facit ī aliū ille trista
tus ex appetitu puniēdi
dī irasci. Anuel itaq̄ ut
n̄ p̄uocēt reges ad irā
nō debēt fore facē ī ip̄
reges nec ī ea q̄ sunt ip̄i.
n̄ ī alia q̄ aliq̄ m̄o ordi
nāt ad ip̄m. ¶ P̄ ꝯsequēs
eis qui sunt ī reg. ut nō
ī aniāt regiā irā n̄ fore
facē ī ip̄m regē. Regi aūt
duo debēt honor ⁊ obe
dia. Sicut ē rex cap̄ reg.
Caput aūt ad alia m̄bra
dup̄ ꝯparāt. ¶ P̄ quod ē
altī ill' ⁊ excellēti. ¶ Se
ūd q̄z eas dirigit ī actiōes
suas. ī capite ē ī uiget
sensus ⁊ uis gña p̄ q̄ dirig
ī opaēs suas. Sic rex ex
cellētior ē oīb' ill' q̄ sunt
ī reg. Rursus q̄z eū ē leges
ferre ⁊ q̄z ī rege magis urgē

dz sensus ⁊ p̄ actū ad ip̄m ma
xie spectat p̄ se ⁊ p alios
dirige q̄ sunt ī reg. Rōe g̃
q̄z excellētior aliis ei de
betur honor ⁊ reuerentia.
rōe ū qua ip̄i9 ē dirige a
lios debent illi subiectio
obedia. Qr̄ g̃ fore f̄ī ī re
gē ab hiis qui sunt ī reg.
p̄ si nō ei exhibeāt hono
rē debitū ⁊ reuerentiā dig.
¶ Sed si nō subiecti ei ⁊ obe
dientes obseruando ei leges
⁊ mādata. Cū ei h' duo
honor uidelicet ⁊ obediēti
subtrahūt a rege m̄to
p̄uocant ad irā. Iād dīc
retth. q̄ irascimr̄ hiis q̄
ꝯsueuēr. ul' tenēt nos
honorare. Si n̄ sic se hūit
⁊ ē rō q̄z sic se hūtes ūr
nos despicē. Nā si nos
n̄ despicerent nob' hono
rēt dig. Sic ā irē dī q̄ ⁊
ad maiores irascim̄. Si
nō .s. se hāt ū debēt ul'
sic faciat ꝯtā eos q̄ de
bēt q̄ magis ꝯtā eos si tūc
ꝯtenūt mādata superior
⁊ n̄ obediūt regi q̄ p ex
cellēti. ¶ Viso quō hita
tores

reg̃ nõ debẽt puocare regẽ
ad irã fore faciẽdo i ipõs nõ
exhibẽdo ei debitũ honorẽ
et obediẽtiã diligẽ. Restat uidẽ
quõ nõ debẽt ipõs ad irã
puocare fore faciẽdo i eos
qui sũt ei. et q ptinẽt ad
ipõs. ¶ Ad regẽ aũt ptinere
uidẽr. iiij. genera psonar. ui
delz. pẽtes et ult᷑ oẽs cognati.
vxor filii et sbditi. Spectat
itaq; ad habitatores reg̃ si
uolũt ad irã regẽ puocarẽ.
nõ solũ nõ fare faciẽ i cognatos
vxorẽ. filios et ult᷑ i oẽs
sbiectos regi. et q2 oẽs e
qui sũt i reg̃ ipĩ regi sũt
sbditi fore sit i regẽ quo
tiẽs cũq; alr̃ cõmitti i regno
efficiẽ iniuria aliq̃. hec ergo
q dr̃. ij. retħ. cap̃ de ira. q
irascimur fore faciẽtibus in
parentes. filios uxores et
sbiectos eo q turpe sit ipĩ
nõ auxiliũ. ¶ Iter spectat
ad habitatores reg̃ nõ fore
faciẽ i ea q i aliquo mõ or
dinãtẽ ad regẽ. hĩ. ut sẽ
possẽs, ipĩe et debita iura
reg̃ puocarẽ ei Rex ad irã
cõ usurpãtes iura reg̃ et ĩh

uidr̃ ipõs cõtẽpnẽ et puipẽdẽ
si iniuste et absq; iussiõe regia
manũ apponũt i ea q ad regẽ
spectãt. Dec; ergo oẽs cives
et ult᷑ oẽs habitatores reg̃
ab ipã infantia puocare
filios ad dilectõẽ regis. In
struẽ eos quõ debeãt ho
norare regẽ. obedire et nõ
fore faciẽ i cognatos ei. nec
i filios. nec i aliquas psonas
ei sbiectas. nõ i alia iura
reg̃. pessimũ ẽẽ ut dr̃. 8.
pol. nõ istruẽ pueros ad
uirtutes. et ad obseruatiã
legũ utiliũ et ad obsuãdũ
ea q requirit politia uel
regimẽ reg̃. i quo existit
sp ei amamũ p̃ magis et i
ad quod p̃ istruũtẽ iuue
nes sũt magis pni ad ob
suaciõẽ. Cap. xxxvi. quõ
reges et pncipes debeãt se
hẽe ut amẽtẽ a ppl̃o et quõ ut
timeãtẽ. et utrũ sit necẽm.

Quoniam i p̃ libro amari
pmisim̃ nos dicere cũ ple
ciuos quõ reges et pnci
pes debeãt se hẽe ut amẽ
tur. a ppl̃o et quõ ut time
ãtur. volumus hĩ exequi.

cõ appetẽt q̃ ticen.

qualiter quod his fieri contingat. ¶ Sciendum igitur quod ut reges et principes diligantur a populo tria potissime in se habere debent. ¶ Primo quod esse debent beneficiales et liberales. ¶ Secundo fortes et magnanimi. ¶ Tertio aequales et iusti. ¶ Primum autem sic patet. Nam vulgus qui non percipit nisi sensibilia bona non sensibilia bona, ideo beneficos et liberales et maxime circa ea quae possunt numismate mensurari amat et diligit. Ideo dicitur ii rethoricorum capitulo de amore quod ipsi amant et honorant beneficos in pecunias et liberales. ¶ Secundo ut reges amentur a populo debent esse fortes et magnanimi exponentes se si oporteat quod se ipsos pro bono et defensione regni. Nam populus valde diligit fortes et magnanimos exponentes se periculis omnibus. Credunt enim tales salutem consequi. Ideo dicitur ii rethoricorum quod quosdam diligimus beneficos in salutem, id est eos qui possunt nobis benefacere nec salvandos aliquando. Ideo diligimus fortes et conatos. ¶ Tertio ut reges diligantur a populo decet eos esse iustos et aequales. Nam maxime pertinet ad bonum regis si intenderit ipsum non observare iustitiam. Ideo dicitur ii rethoricorum quod iustos maxime diligimus. ¶ Viso quomodo reges et principes debeant se habere ut amentur a populo, videre restat quomodo se habere debent ut timeantur ab eis. Potissime autem timentur potentes ut patet ex ii rethoricorum propter potentates quas exercent in subditos. In potentate autem tria sunt consideranda videlicet potentia ipsarum personarum puniendarum et modus puniendi. Quantum ergo ad potentiam tenentur reges et principes si iustos quaerunt modos regendi et politiam perturbant in exequi tas et crudelitates exercent. Ideo dicitur ii rethoricorum quod homines timent eos de quibus sunt conscii fecisse iniustum. ¶ Secundo timentur reges et potentes non solum ratione punientis sed etiam ratione personarum puniendarum. Nam iustus pro iustitia nulli parcet. Ideo dicitur ii rethoricorum Pollux quod bene operans nulli parcit quia non parcit nec in consilio nec pro amico nec pro aliquo alio dimittendo est operari iustum et bonum. Tunc itaque ratione personarum puniendarum timentur reges et principes quando nec amicis nec aliis parcunt si nituntur eos facere. Tunc etiam timentur quando ex ipso forte facere cogitant se non posse punitionem effugere.

imo ut uult. ph's. vii. pol.
dec; reges potentes n̄ mag'
timeant et ut nulli obs'uent
iustitiam mag' punire et seuere
se gerere c̄t alios. si contigat
eos ualde fare facere q' c̄ aliq.
tenus timent reges et p̄ncipes
ne modi puniendi. q' si contig'
eum adeo eos iudices et p̄p'i
tilitē et caute se gerunt
i puniendo in exeq'ndis et iustitia
facienda q' nulli effugere nō
possunt q'n puniantur. Ideo
ii. reth. q' latu magis timentur
q' manifesti. [Q]uiso quo
reges et p̄ncipes se hēre. ut
amentur et quō ut timeantur
de leui patere pōt q' l; utr;
sit nāturaliter amari. tamen mag'
expetere q' timeri. dicebatur
enim. s. q' p̄ncipalis intentio
regis et cuiuslibet p̄ncipantis
ēe dirigere alios ad u'tutē.
dicimus g' bene agere p' q' cives
sunt mag' boni et u'tuosi d;
ēe mag' intentum legis lato
ris. Cum ergo sicut cives et exi
stentes in reg' bene agunt ob
s'uent leges et mandata re
gis ex amore honesti et de
lectione q' hīt ad bonum c̄e et
ad regem sit mag' boni et u'tu
osi q' si b; faciant timore pene
et ne puniantur mag' appetere
reges et p̄ncipes amari a p
plis. et q' amore boni p'p' bonum
agant q' timeri ab eis et extio
re pene cauere s. ab actibus t
mal. utrumq; e ē nāturaliter timi
et amari. Nā; nō oēs sunt adeo
boni et pfecti q' solo amore ho
nesti et boni oīs et ex dilectione
legis latoris cui ē intentē
ōe bonum quiescant male agere.
oportet g' aliquos inducere ad
bonum et retrahere a malo timore
pene. eligibilius tamen ē amari
q' ut ē p'hita manifestum.
Incipit capl'i t'cie ptis
[Q]uid ē militia et q' lib' p'n 1
et ad qd ē instituta cipal.
et q' oīs bellica opa sub militia
[Q]uod sunt regiones ille [illegible] conuenire. 2
in quibus meliores sunt bellatores
et ex quibus hominibus eligendi sunt bo
[I]n qua etate assumere [illegible] bellicosi. 3
nandi sunt iuuenes ad opa bel
lica. sa. et ex quibus signis cognoscere
possumus hoīes bellicosos.
[Q]uod et quot habere debent hoīes q
bellicosi ut bene pugnare an
e[illegible] strenue bellare contigat.

5 Q's sūt meliores bellato
res. an ūbani a nobiles ul'
agricole a rurales.

6 Q's i tpe bellico nimium ua
let exercitio armor. a q°
ad icedendū ĝ'dati a pussi
a ad cursū a saltū exercitiois.

7 Q's n sufficit ad icedendū se
no a ĝ'dati a ad cursū a sal
tū exercitare bellātes. s; sēt
plā alia ad q exercitādi sūt
hoies belliosi.

8 Q's utile ē i exercitu facere
fossas a ostruere castra a
q̄lr castra sūt ostruenda
a q̄ sūt attendenda i ostruc
tiōe castror.

9 Que a quot sūt ostiderāda
i bello. s; debēt pūi bella

10 Q's utile ē i bello ommitti
fere uexillū. a ostruere du
ces a ppositos a q̄les eē d
beāt uexilla portāt. a q
eqtib; a peditib; ppomūt.

11 Q'b; cautel'is uti dux bel
li ne sus exercitus ledat iuu.

12 Q̄ualr ordināde sūt acies
si debeāt ot hostes ul'
q ad ū sarios dimicare.

13 Q's attendendi sūt i bello i
ōs peutiētes ceis. a q eli
gibili ē peutē pūctim.

Q's a q̄ sūt illa q̄ sūt hoste 14
potētiores reddūt a quot
mōis a q̄lr debent hostes i

Quō hoies bellato i uadē. 15
res stare debēt simulit ho
stes peutē a quō debēt ex
ercitū dare. a quō d'beāt de
clinare a pugna si nō sit ho
pug' omittere.

Quot sūt gnā bellor a q̄t 16
mōis debellāt se inuicē
ces a urbanitates a quō
tpe meli ē obsidere ciuitates

Quō se debēt mūni i e castra. 17
nūc obsidētes. a quō p
cuniculos i pugnari possunt
muitates obsesse.

Que a quot sēt gnā machi 18
nar eiciētiū lapides a p
que i pugnari ualēt muni
ciōes obsesse a diuia possi
ciuitate a castra.

Quō p hedificia lunea in 19
pulsa ad muros ciuitatis
ul' castri i pugnari possūt
muitates obsesse.

Q̄ualr hedificia sēt castra 20
a ciuitates ne p pug' ob
sidētib; facilr ā i uiā.

Quō muniēde sē ciuitates 21
a castra. a ult ōs muitates
n obsidētib; difficili capi
atur.

22 Quō reſiſtēdū ē ipugñtioi
pſcāe pañclos ꝛ q̄lr machi
nis lapidariis ꝛ aliis bellici
ciis obſeſſi debeāt obuiare.
23 Qualr ꝯſtituēda ē nauis et
q̄lr cōmittēdū ē nauale bellū
ꝛ ad qd̄ bella ſiglā ordināntur.

Cap̄. i. qd̄ ē militia ꝛ ad qd̄ ē
inſtituta. ꝛ oīs bellica opatō
ſub militia cōtinetur.

Oſt tractatū
de duab; ptib;
hui͛ t'tij libri
qꝛ ꝯſiſtit eſt
qd̄ ſenſerunt
āntiq phy de
regie ciuitatis ꝛ reg̃ ꝛ tertia
tū ē q̄lr regēda ē ciuitas ad
q̄ reg̃ tp̄e pacis reliquū eſt
tractare de opē bellico. ut
ſciāt reges ꝛ pncipes q̄lr
cōmittēda ſiūt bella ñ ut pli
mū bellor̄ i cluſia ut poſt
puegētuū ili de re militari
pl's ꝯfert ad optinendū victoriā
q̄ facit mltitudo ul' q̄ forti
bellātiū. ꝯ p̄ ite bellici ut
patebit ī pſeq̄do cōtinēt ſub
militia. Cr ſi de opē belli
co tractare uolumꝰ. videndū
ē qd̄ ſit militia ꝛ qd̄ ſit īſtituta.

Sciēdū g̃ militarē eē q̄dam
prudēn ſiuē q̄dā ſpēm prudentie.
Poſſumꝰ aūt q̄ ad p̄ſēs ſpectat
diſtiguē .v. ſpēs. videlz prudēntiā
ſingularē. yconomicā re
gnatiuā. politicā ſiuē ciuilē.
dr̄ eñ aliq̄s h̄re ſiglarē ul' pti
cularē prudēn qñ ſe ipm̄ ſic
regere ꝛ gubnare. ꝛ h̄ ē minor
prudētia q̄ yconoica ꝛ regnatiua.
Nā minꝰ ē ſcire regere ſe ipm̄
q̄ ſcire regere familiā ꝛ ciui
tatē. aut regnū. Scđa ſpēs p
denn dr̄ eē yconoica. nā prudēs
ex h̄ aliq̄s dr̄ ut p̄z. ex .vj. eth.
qꝛ ſit bn̄ ꝯſiliari. ꝛ ſcit bn̄
ꝯingere ad bonū finē. vbi
g̃ reperit̃ alia ꝛ alia rō boni. i.
reperit̃ alia ꝛ alia ſpēs prudentie.
Qr̄ cū bonū domeſticū ꝛ bonū
toti familie ſit ꝯ aliqd̄ aliud ꝛ
ſiglaris p̄. ſic bonū ꝯ ē alid ab
aliquo ſinglari yconoicā ſiuē
prudēn p q̄ quis ſit regere do
mū ꝛ familiā dr̄ eē aliā ꝛ
aliā prudēn quā q̄s nouit ſe ipm̄
regere. Tertia ſpēs prudēn dr̄
eē regnatiua ul' legū poſitiua. Nā
ſic̄ aliqd̄ ſiglaris ē ps domꝰ
ita domꝰ ē ps ciuitatis ꝛ regni
ꝛ ſic bonū domeſticū ē ab bonū

domestico. ¶ prudentia que regitiua
a legum positiua .i. prudentia que re
quiritur in rege a principante cui
est leges ferre a regere regna a ci
uitates; est alia a prudentia yco
nomica que requiritur in patrefamilias
cui est gubernare domum. Immo
quanto bonum ciuitatis a regni. ex
cedit bonum domesticum a bonum
alicuius particularis persone tanto pru
dentia que requiritur in rege ex
cedit prudentiam que requiritur in patre
familias. uel prudentiam alicuius
particularis hominis propter quod bene dicendum
est quod agit uegetius in libro de
re militari quod nulli quam magis
decet uel meliora scire uel plura
quam principem cuius doctrina omnibus
subiectis prodesse potest. Immo et quia
quia intendendo reges a princi
pes hunc totalem librum diuisimus
in tres libros. quia in primo
libro docuimus regem esse pru
dentem prout rex aut princeps
est quedam persona in se a prout habet
se ipsum regere. in secundo uero docui
mus ipsum ut est paterfamilias. a
ut habet dispensare bona dome
stica. in tertio uero edocebitur
est capud regni. aut principatus.
a ut habet ferre leges a gubernare
re ciues. Omnis autem has
tres prudentias decet habere regem
videlicet particularem yconomicam a
regitiuam. ¶ Tertio species prudentie
tie dicitur esse politica siue ciuilis.
nam sicut in principante requiritur
excellens prudentia qua sciat
alios dirigere. sic in quolibet ciue
requiritur prudentia aliqualis
qua noscat adimplere legem
a mandata principantis. non
enim sic obsequitur ciuis principi
aut regi. sicut martellus
fabro qui in martello nulla est
cognitio. sed solum agitatur a fabro.
Si igitur ciue requiritur prudentia aliqua
quam per se habent homines oppositum de
hiis que imperantur a rege differt
autem hec prudentia a particulari prudentia.
quia collocamus in parte specie. nam
aliud est quod homo sciat se regere ut
est subiectus principanti. nam
a siquis solitariam uitam duceret
ad hoc oportet ipsum habere aliqualem
prudentiam que sciret se regere a
gubernare. non tamen esset in ipso pru
dentia ciuilis a yconomica non regi
tiua. quia nec esset ciuitas nec
pars ciuitatis. ¶ Quinta species
prudentie dicitur esse militaris. quia
nam regimen regni a ciuitatis
sistit recto ordinatum assi
milatur hiis que uidemus

in uno ac eodem homine. Sicut
ergo quilibet homo habet duas uirtu
tes uel .... unam per quam sequitur
bonum et fugit malum
per quam aggreditur et resistit prohi
bentibus. Sic quelibet ciui
tas et regnum indiget du
plici uirtute et duplici
potentia. videlicet legum politia
et militari. Nam per legum politiam
tota ciuitas et totum regnum
prosequitur proficua et fugiat
nociua. per militarem uero
potentiam et per opera bel
lica aggrediuntur et superant
impedientia et prohibentia. Et
militaris ergo est quedam species
prudentie per quam superantur ho
stes et prohibentes bonum
ciuile et commune. Est ergo autem apparet
ad quod sit militia institu
ta. Nam sicut leges ut sup
ostendebatur principaliter respi
ciunt commune bonum. sic et militia
principaliter instituta est ad
defensionem communis boni ut ciui
tas aut regnum. Quantum
commune bonum directe inuitatur
impediri per impugnationem
hostium exterius uero ex sedic
tione ciuium et ex conspiratione

debilium per seditionem duces pos
sunt. quia sicut ad fortem spec
tat primum se habere in opere bellico.
extrinseci uero spectat ad ipsos
bene se habere in aliis turbulibus
Sic ad milites primo spectat
bene se habere in opere bellico. et
compararentur bellicis operibus remouere
impedimenta hostium. Secundum
uero spectat ad ipsos sum
ussionem regiam et secundum mandata
principantis impedire omnes se
dictiones ciuium et omnes op
positiones eorum que sunt in regno.
per quas turbari potest tran
quillitas ciuium et commune bonum.
Habere autem prudentiam uidelicet
militarem maxime decet habere
reges. Nam licet executio bel
lorum et remotio impedimenta
omnis boni spectet ad milites et
ad eos quibus Rex aut princeps
uoluerit committere talia. Sa
re tamen quomodo committenda sint
bella et qualiter caute debeant
possit impediens commune bonum.
maxime spectat ad princi
pantem. Tertio ergo patet qui
quales sint ad militiam ad
mittendi. Nam militia ui
detur esse quedam prudentia operis

bellica ordinata ad bonum. Et sicut ci se habent milites in opere bellico. sicut magistri et doctores in scientiis aliis. Quare sicut nullus efficacius est magister in scientiis aliis nisi constet ipsum esse doctum in illa scientia. Sic nullus assumendus est ad dignitatem militarem nisi constet ipsum diligere bonum regis et communem nisi spem habeat quod sit bonum in opere bellico et quod velit scilicet in vicinis principatus impedire seditiones civium. preiustitiam pugnare et pro viribus removere quae aliquis impedire possunt commune bonum. Ex hac patet quod potest omnis bellica quae pertinet sub militari. Nam licet bellare contingat homines pedites vel equestres non tamen omnes milites. debent tamen milites esse magistri bellorum et ordinatores aliorum in bello. ideo sub militari omnis opus bellicum continetur. Ex hoc patet quod cum milites esse debeant magistri bellorum. Et executio belli spectat ad fortitudinem. militia tamen continetur sub prudentia. Cap. ii. quae sunt regiones ille in quibus meliores sunt bellatores et ex quibus magis eligendi sunt homines bellicosi.

Inspicietur quantum ad praesens spectat in opere bellico duo necessaria esse strenuitas bellandi et prudentia circa bella. dicit si scire volumus in quibus regionibus meliores sunt bellatores oportet considerare praedicta duo. In partibus nimis propinquis soli non sunt eligendi bellatores quia in eis deficit strenuitas quae necessaria est ad bellum. ut ait philosophus vii. pol. et Vegetius in de re militari. cap. ii. ubi dicit quod nationes quae vicinae sunt soli nimio calore siccatae. amplius quidem sapiunt sed modicum habent in sanguine. ac propterea non habent pugnandi constantiam vel fiduciam. quia naturaliter metuunt vulnera. Nam cum naturaliter modicum habeant sanguinis. naturaliter timent sanguinis amissionem. non ergo sunt prompti ad bella nec ad percussiones. Rursus in partibus nimis septentrionalibus quae nimis a sole remotis no

Cap. iii. q. sunt regiones [illegible] meliores sunt bellatores [illegible]

sūt eligēdi bellātes. q2
ꝯsilii ꝯ̄ sanguīs copia ut
ul' ncā nō timeāt tn̄ ꝑp
sanguīs h̄ūdantiā īꝑtitū
sūt q̄i huiuōi ꝯ ꝑꝑdēt
tes ꝗ̄ nō oīo sūt utiles
opib; bellicis q2 ꝯsiliū ꝯ
prudētiā in duricie ꝗ̄ n̄ ē
modicā utilē. Ex p'iuīto
ē uidēre. ꝯ plane ul' hec
ph'. vij pol'. q' gēns nimis
ꝑpīq2 soli h̄ūdat saga
citate ꝯ ꝯclusā s; deficiūt
prudētiā ꝯ ꝯiositate. gēns
ūō ꝯ sole remote oīo.
ꝑntia deficiūt ꝯ ꝯiosi
tate sup̄āt. Et si tal' ꝯiō
sitas ꝗ̄ īdustria ncā ē in
bellis ex neutris ꝑtib; eli
gēdi sūt bellatores. S; ex
regiōe media. n̄ oīo ꝯ sole
remota. n̄ oīo soli ꝑpīq̄ eligē
di sūt bellātes ut tā pru
dentia q̄ ꝯiositate ꝑtia
ꝑēt ad ūtēdū tn̄ cetā talia
documēta accipienda ēē in
plib;. Nā ī oīb; ꝑtib; sūt
aliqui īdustres ꝯ aliqui
ꝯiosi ut plim̄. tn̄ soli pro
piq ꝯiositate deficiūt.
remoti uero prudentia.

ad ūtēdū ꝯ q2 h; ī bellis tā
ꝯiositas ꝗ̄ prudētia sit
ncā mag' tn̄ ē ꝯiositas
utilē. Ideo ꝯ si gētes oīo ꝑpīq̄
solū oīo remote n̄ sūt ꝑsit
utiles actib; bellicis magis
tn̄ inter medias regio
nes eligēde sūt ad opa bel
lica remotiores a sole quā
ꝑpīquiores. ut mag' ꝯiosi
tate ꝑticipēt. ¶ Viso ex
q̄b; ꝑtib; meliores sūt bella
tores. uidēe restat ex q̄b;
actib; eligēdi sūt bellan
tes ēumāda sūt ꝗ̄ ea q̄
requirūt ī hoīb; bellicosis.
ut sciam' quales hoīes sūt
eligēdi ad bellū. ꝯ ex q̄b;
artib; sūt assumēdi bellā
tes. ¶ Sciēdū ꝗ̄ q2 ꝯ bellā
tes debēt h̄re m̄bra apta
ꝯ assueta ad percutiēdū n̄ de
beāt orrē effusiōe sāguīs.
debēt ēē ꝯiosi ad fugiēdū
ꝯ potentes ad tollerandū
laborē ideo possū q2 fabri
ferrarij ꝯ carpentarij utiles
sūt ad opa bellica. q2 ex
arte sūt h̄nt brachia apta
ꝯ assueta ad percutiēdū. Sic
ꝗ̄ utiles sūt macellarii

q nō oret sanguis effusi
ee; cū assueti sīt ad occisiōes
aliū. et ad fundēd sanguīes.
venatores āt aprorū ad mīt
tēdū sūt ad hūi opa q2 n sūt
mag audacia ptīgit aliq̄s
īuadere apros. Sēt g̃ tales
audosi et strenui ad bellād.
jmo forte nō mī piclosū
ē bellare cū apro q̄ pugnare
cū hoste. jd n timētes apros
picla sīg ē eos n timere ho
stiū bella. Rursus uenato
res cēuorū n sūt repudiādi
ab actib; bellicis eo q̄ tales
assueti sīt ad labores nīm
os. de hiis g̃ actib; ppriā
dixim̄ eligēdi sūt bella
tores. lūbitōsores āt et
sutores. n cōsiderāte ars ipa
ad pugnā sūt īutiles. nā
nich; ben bibrat clauā
aut ēsē; q dz brē manū
leue et n ē assuet retinē
ī manib; n rasoriū aut acū.
q̄ ei pportio ē acē ad lāceaz
et rasoriū ad clauā. Sic āt
ypotecarij. aucupes et
piscatores n sūt eligēdi
ad hūi opa eo q̄ n hānt ā
tā cōfor opib; bellicosis.

pōt g̃ ptīgē q̄ ī quali; arte
sīt aliquī bellicosi et audaces.
Sz q̄ tū ē ex gnē ārtis q̄ put
ars ipa reddit hoīez actū l'
ierte ad op' bellicā. aliq̄ gnā
artiū diximꝰ ēē utilia ad ac
tiōes bellicas et aliq̄ gnā ar
tiū diximꝰ ēē utilia ad actū
ēēs bellicas et aliq̄ utilia. Cap.
iij. ī q̄ etate sūt assumēdi iuue
nes. ad opa bellicosa et ex
quib; signis cognoscēē psūnt

Diximꝰ sup' h̃. hoīes belli
duelle i. viij. pol'. dicētes.
iuuenes a xiiij. āno ultra
assuefacē dos ēē ad laborē
fortes ut ad labores milita
res et bellicosos q̄ cōcordat
cū uegetio de re militāri di
cēte q̄ atipe pubtatis assu
escēdi sūt iuuenes ad mili
tares labores. jmo q̄ ē ām
uētute ichoam̄ nimis dili
gim̄ et delectam̄ ī ill'. Si uult
legis lator ciues bellatores
facē et reddē ipos aptos ad
pugnādū potl' dz pucire
tpe q̄ pmittē. Nā ut att
uegeti meli ē ut iuuenes
exercitat causet etate n dū
ad uēisse pugnādi q̄ doleat

pⁱuiſſe. Eſt aūt ſpāl' rō q̄r
opteat iuuenes ab ipā
iuuētute aſſueſcē ad ar
tē bellādi. q̄r n̄ pua nec
leuis ars ēē uīr hēc armoꝝ
industria. Nā ſiū eqtē ſine
peditē oꝫ ēē bellātē q̄i
fortuitu uīr puēire ad
palmā ſicut industria bel
lādi. Tam ei ipdeſt q̄
q̄ i cōqueſt puḡ ſūt mī
te ad hīdē cautele fa
tiuū ē q̄ n̄ pus. ſi tūc
uelle ad diſcē bellare q̄
iminꝫ pugnādi neceſſitas
n̄ uita piclis mortis ex
ponitur. Vt ḡ bellatores
hūnt ſpaciū ad diſcen
di ſingla q̄ req̄rūt ad
bellū ab ipā pubtate aſ
ſueſcēdi ſūt ad opa belli
ca. Vī ſi legis lator uel
rex aut pⁿceps debeat
cōmittē bellū uiros exca
tos et bellatores ſtrēnuo
dꝫ aſſumē. ¶ Viſo i qua
etate aſſueſcēdi ſūt qui
debēt eſſici bellatores ad
actiōēs bellicoſas. Vidē
reſtat ex qbꝰ ſigīs cogſca
hūnt hoīes bellicoſi. Sc̄d

ḡ uiros audaces et cor
datos utiliores ēē ad
bellū q̄ timidos. Rurs̄
hoīes fortes et duros cor
pore. q̄r potētiores ſūt
uiribꝫ ſūt mag̃ eligendi
ad op' bellicū. ¶ Amp̃ tn̄
uidemꝰ aliq̄s alia belli
coſi. aliq̄s uō timidi et
hoīes ſiliores belligoſſ̄
alibꝫ utiliores uīr ēē
ad bellū. ¶ Tribꝫ ḡ ſigꝫ
gnīb cognoſcē poſſum'
bellicoſos uiros. ¶ Pō
q̄ ꝑ ſig̃ ſꝫ q̄ arguit
maioſitas et audacia. ¶ Sc̄
uō ꝑ ſig̃ ſꝫ q̄ oſtēdit ue
nilitas et fortitudo et
fortitudo corꝑis. ¶ Ter
ciū ꝑ ſig̃ ſꝫ q̄ oſtēdit
alibꝫ bellicoſis. ¶ Sc̄
aūt ſig̃ ꝑ q̄ oſtēdit aio
ſitas et ſtrenuitas cor
dis. vigilātia oculoꝝ
et electio ciuitas. Id dīc
uegeti' q̄ adoleſcēs
militis opa deputandꝰ
dꝫ ēē uigilātibꝰ oclis
et recta ceruice. ¶ Sig̃
uō ꝑ q̄ oſtēdit fortitu
do corꝑis et uires mībꝫ ſūt

duritiem carnis. compactio
nervorum musculorum et lacertorum.
Nam secundum philosophum viii. politicorum opus
bellicosum et industria virtutis
omnino requirit membrorum compaginem. Nam
ut scribit ipse de animalibus. mol
les carne aptos mente di
cimus. Sed econtrario duri carne
habentes compactos nervos et la
certos sunt viriles et fortiores
et sunt aptiores ad pugnam.
Si igitur in comparatione aliis bel
licosis sunt magnitudo ex
tremitatum et latitudo pe
toris. videmus enim leones
animalium fortissimos habere
magna et lata pectora. Dicendum ergo in
homine iuvenili quod sit vigilans
celis erecte cervice et durus
in carne compactis nervis et mu
sculis habens longa brachia et
latum pectus debemus arguere
ipsum esse bellicosum et aptum
ad pugnam. Tales ergo querendi
sunt bellatores. quia ut
plurimum contingit esse aptos ad
actiones bellicas. Cap. iiii. quae

et quot habere debent homines bellicosi.
ut bene pugnent. et ut eos strenue
bellare contingat.

Quantum autem ad presens
spectat enumerare. possumus
viii. que habere debent homines
bellatores secundum quae quantum ad p
resens spectat investigare
possumus quos et quales
bellatores debet rex aut
princeps eligere. Primo enim o
portet pugnativos homines posse
sustinere magnitudinem
ponderis. Secundo posse suf
ferre assiduos ictus
et labores magnos.
Tertio posse tolerare par
citatem victus. Quarto
non curare de incommodita
te iacendi et standi. Quin
to reputare iustitie et boni communis
quod non appretiari corporalem vitam.
Sexto non horrere sanguinis
effusionem. Septimo habere
aptitudinem et industriam
ad percutiendum se et feriendum
alios. Octavo vere
cundari et erubescere eligere
turpem fugam. Dictum est
primo namque bellatoribus pos
se sustinere ponderis ma
gnitudinem. Nam in themes
armis cuique parte accrescit.
Ergo nisi quis posse sustinere
armorum pondera inutilis est

ad bellum. ¶ Secundo bellantibus
expedit posse sufferre quia assi-
duos laborum motus. Nam si quis in
bello non continue se ducat ad
versari non facilius in percutiendo.
Sic semper posset ad sustinendum
fortiores ictus. Exemplum est enim
quod homo continue se ducens et
movens levius aut nunquam ad ple-
num aliqua percussio posset ipsum at-
tingere. Sed spiritus vulneratus subterfugit.
Nam sicut sanguis se movet et non
staret fixum non sic de facili
patietur ab aere. Sic etiam cir-
cumvolvens non sic de facili vul-
neratur ab hoste. Continuum ergo
laborum motum est necessarium ad tanti
enim casus propter quod tales debent
esse homines pugnantes ut diu tol-
lerare possint assiduum laborum
motum. ¶ Tertio homines pugnato-
res non curare de paupertate victus.
Nam grave est ultra modum amorem potandi
et comedendi quod requiritur ad defensionem
exercitus deferre in habundantia victua-
lium copiam. Immo etiam absque
gravamine ad esse pugnantibus
ciborum urbitas ad hunc esse est ne-
cessaria abstinentia et non gravare
se ex nimio cibo ut laborem
pugnandi melius tollerare possent.

¶ Quarto decet eos non curare de in-
commoditate iacendi et standi. Nam
expedit aliquando pugnantibus die noc-
teque esse in armis propter quod non in stando
non iacendo eo modo aut requies.
¶ Quinto decet ipsos propter iustitiam et
bonum quod intendunt appretiare contemnere vi-
tam. Nam cum tota operatio bellica ex-
posita periculis mortis. Nunquam ali-
quis est fortis animo aliquis bellator
nisi aliquo modo sit imparvidus esse pe-
ricula mortis. Spectat enim ad for-
tem et ad bonum bellatorem ut in-
nuit philosophus iii. ethicorum non curare in
bello bene mori. ¶ Tunc enim quis dicitur
bene mori in bello quando iuste bel-
lans ut praefertur pro re publica vel pro
aliquo alio magno bono iuste et
audacter exponit se mortis pe-
riculis mortis. Cum autem quis videt
quod debeat diligere contemnere vitam
de facili eligit turpem fugam.
¶ Sexto pugnantes non debent horrere
sanguinis effusionem. Nam si quis
cor molle habet mulieribus exi-
stens horreat effusionem sanguinem
non audebit hostibus plagas in-
fligere et per consequens bene bellare non
poterit. ¶ Septimo decet eos
habere aptitudinem et industriam ad
protegendum se et ad feriendum

alios. Nam ut dicitur iii. ethicorum prope finis
militaris scientie est victoria. Sed cum
omnis bellica opera contineatur
sub militari. ut supra ostendebatur
aut habetur. a philosopho in primo ethicorum
omnis actionis bellice dicetur
victoria esse finis. Et cum
maxime contingat bellatores vin
cere. si bene sciat se protegere
et alios ferire. industria ferien
di et protegendi valde est expe
diens bellatoribus. Qualiter autem
talis industria habeatur et qualiter sit
feriendum hostem et quomodo clarius
ad ista infra patebit. ¶ Recta
debet bellatores verecundari
et erubescere turpem fugam. Nam
ut dicitur iii. ethicorum. apud illos sunt
viri fortissimi apud quos
honorantur fortes. Inter cetera
autem que reddunt homines bellicos
unum est diligere honorem et expugnare
et erubescere turpem fugam.
¶ Addidit autem quod cum dicamus
bellatores non horrere effusionem
sanguinis non debere multum appre
tiari corporalem vitam et cetera
alia que diffusius enumeravimus
intelligendum est si habent iustum
bellum. Nam pro defensione iustitie
et pro communi bono exponenda est propria

lo corporalis vita non est caven
da. effusio sanguinis et cetera
alia sunt fugienda per que iustitia
et bonum defendi potest. ¶ Ex
his autem plane patet quales
bellatores et quos viros
pugnatores rex aut princeps
eligere debeat. Nam eligendi
sunt in quibus plura reperiuntur ad pu
gnam. Cap. v. quod sunt meliores.
aut urbani nobiles. aut agricole rurales.

Enumeratis hiis que
habere bellatores vin
Restat igitur qui sunt me
liores bellatores. an urbani
et nobiles vel rurales. Vi
detur autem si considerentur predicta rura
les meliores. huius autem opinionis
visus est esse Vegetius dicens.
Numquam credo potuisse dubi
tari aptiorem armis esse ru
sticam plebem. ¶ Ad hec autem di
ficit quod supra diximus. ¶ Dice
batur enim viros pugnatores tales
esse eligendos qui possent sustinere
magnitudinem ponderis continuum
laborem ciborum paucitatem victus
incommoditatem vigilandi et stan
di. non timere mortem non horrere
effusionem sanguinis. et cetera
alia que tetigimus in precedenti.

Cap. v. quod sunt meliores aut urbani nobiles aut agricole et rurales ... addatur passim

ꝯstat aūt ruralē ꝑp̄. maxīe
hēc p̄dc̄a. ¶ Sūt ēn̄ rustici ꝯ
sueti ad magˀtudinē ponderū.
Nō ēn̄ ī bell' grauabit eos ar
morū sarcina qui assidue
t̄p̄e pacis assueti sūt ad ma
iora pond̄a. Nec ēn̄ eos fatiga
bit cursꝰ uł ductio brachi
orū uł aliorū mēbrorū motꝰ
qui ad hec ⁊ ad maiores la
bores sūt ꝯtinue assueti.
Rursus eos nō affliget pau
tas uictꝰ qb; potꝰ aque satis
faciebat isti. ⁊ grossus ⁊
panis sufficiebat ad esum.
¶ Amplꝰ rurales nō affligūt
ex icōmoditate iacēdi uł sta
di q' solꝰ ardorē nō timēt um
bras nō curāt. balneoꝝ sola
tia nesciūt delitꝰ q' urbani
⁊ nobiles reqescāt ī sulc̄s.
¶ Hos ēn̄ ꝓbabile nō ē multū
time̊ mortē. Nā tāto quis
mortē magis time̊ uꝛ. q̄to
mag' delicat' uiuit. ⁊ q̄to
pluꝛ solatioꝝ ē expꝰ ī uita.
hij ēn̄ nō uidētꝰ horrē effusionē
sanguīs. Naꝫ ī certās gētes
ruraliū gētis uidetꝰ se sēdū
ēē meliores labores ēē ru
rales. Sūt aūt aliā ꝑ q̄ uꝛ oñ

di urbanos ⁊ nobiles melio
res ēē pugnātes. Naꝫ ī actī
p q̄ qs redit bonꝰ pugnatiuus
ē ut dicebatꝰ uelle honorari
ex pugn̄ ⁊ erubescē turpē fu
gaꝫ. hec ē ēn̄ ut ait ph̄s. iij. eth̄.
q̄ hectorē fecit audacē. dice
bat ēn̄ hector si ex pugn̄ fugā
polidamas m̄i redargutiōēs
ponet. Sic ēn̄ ad dyomedes h
m̄ effectꝰ fuit strenuus. q̄
dicebat si bello tēga uītā hector
ꝯcionabit. i. troianis dicet
a me deuictꝰ ē dyomedes.
Qr cū uelle honorari ⁊ erube
scere de aliq̄ turpi facto mag'
ꝯueniat nobili q̄ rusticis.
hij meliores ēē uīr ad pugnā
eo q' uerecūdātꝰ fugē. Rursus ī
bello militū ualꝫ industria ⁊ p
iti. Nā sagacitas ⁊ astutia
aliq̄ p̄p facit ad optinēdam
uictoriā q̄ p̄p fortitudo. Qr
cū dēt nobiles hoīes industri
ores sīt rusticis. seqtꝰ hos
meliores ēē pugnātes. uidētꝰ
ēn̄ h duo maxꝰ ēē ad optinēdā
uictoriā. uidelꝫ erubescētia
fugēdi ⁊ sagacitas bellādi.
¶ Ut g' sciatꝰ qd sit dēgsito te
nēd'. dēꝫ ad uitē q's duisitatē

pugnandi diu si eligendi sunt bella
tores potius esse, pugnatores pedestres
et equestres in pedestribus itaque etiam
magis eligendi sunt rurales quam
nobiles eo quod sibi magis valet
assuefactio ad portandum pondera
et tollerandum labores. In equestribus vero magis
eligendi sunt nobiles eo quod equorum
supplent defectum quia non patiuntur no
biles in non posse tantum sustinere
labores quantos consueverunt sub
stinere rurales. In his enim pugnantibus
nimium habet bellandi societas fa
cta erubescentiam fugiendi. Secundo tamen quia
ut nobiles ex diuturno parte efficiantur
strenui bellatores assuefa
ciendi sunt ad portandum armorum pon
dera et ad sustinendum labores et
motum brachiorum et aliorum membrorum
quamvis ut requirunt opera bellica. Quae autem
et quot sunt illa ad quae debeant exer
citari bellantes in sequenti capitulo ostendetur.

Cap. vi. quod in opere bellico nimium
valet exercitatio armorum et quod ad
incedendum gradatim et passim et ad
cursum et saltum exercitandi sunt.

Recitat philosophus Vegetius
in libro de re militari exer
citationem armorum et industriam bellandi
fuisse causam quod totum orbem romano imperio
subiecerunt. Nam quid potuisset
paucitas romanorum adversus
multitudinem hyspanorum contra
dolos affrorum et prudentias grae
corum nisi pusillus exercitatus fuisset
in armis et magis habuisset bel
landi industriam. Non est enim inconveniens
quosdam prudentes et sagaces immo
propter periculum inexpertos esse in ipsis
rebus in alio. Unde multotiens con
tingit quod prudentes in rebus aliis
propter inexercitatum armorum non sunt con
stantes in bello. Exercitatum enim in quolibet
negotio praebet audaciam ut non
metuat in facere. Nam secundum Vegetium
nemo facere metuit quod
se bene didicisse confidit. Immo
est quod tantum exercitium habet armorum quod in
bellorum etiam magis paucitas exer
citati semper prompta ad victoriam multi
tudo rudis et indocta semper ex
posita ad fugam et ad cedem. Vi
so armorum exercitium esse perutile
ad opera bellica. Restat ostendere
quomodo exercitandi sunt bellantes ad
incedendum gradatim et passim et
ad cursum et saltum. Nam ista ut
in prosequendo patebit necessaria sunt
in bello et in exercitatio circa ipsa bellan
tibus est necessaria. Primo enim milites
et pedites et universaliter bellantes as
suefaciendi sunt ad gradum et

Cap. vi. quod in opere bellico nimium valet exercitatio armorum et quod ad incedendum gradatim et passim et ad cursum et saltum
exercitandi sunt

pussint bellicam ut gradatim pergant. ita ut quilibet se in suo ordine teneat. Nam si acies sive peditum sive militum non ordinate incedat. duo mala inde consequuntur. Nam non servato debito ordine in una parte est acies que spissa et parva ultra quam debeat. in alia vero arta et stricta plusquam oporteat. ¶ Primo ergo ex eo quod in aliqua parte parva est acies ab hostibus perforabitur et dividetur et per consequens debellabitur. ¶ Secundo in parte illa in qua nimis arta est impedietur ad percutiendum. Nam cum bellator a suo consocio nimis comprimitur sua impediuntur brachia ne possit hostibus plagas infligere. Hec ergo duo sunt in acie nociva. ut scilicet non possit de facili perforari ab hostibus. et non impediatur ad percutiendum quod non servato debito gradu et debito ordine in incessu fieri non potest. Tam ergo pedites quam equites bellatores aut qui bella exercere sunt vel totiens simul congregati et exercitandi. ut omnes in una acie exercitati ordinate incedant ac si deberent pugnam committere. cum viderit magister bellorum aliquem non tenere ordinem debitum in acie ipsum increpet et corrigat. vel si nimis delinquat ipsum omnino repellat ab acie tamquam inutilem bellatorem. ¶ Secundo exercitandi sunt bellatores tam pedites quam equites ad cursum. ut sint habiles in percuciendo. Valet enim hoc ad tria. ¶ Primo ad explorationem inimicorum factam. Nam in hoc est in exercitu aliquis agiliores fuerint qui de facili non possent ab ipsis hostibus comprehendi exploratores constituantur et facta hostium. ¶ Secundo hoc est utile ad optinendum meliorem locum. Nam a locus multum facit ad pugnam. ideo si bellatores exercitati sunt ad cursum facilius optinebunt aptiorem locum et ad pugnandum. Est autem hoc utile ad persequendum hostes fugientes. Nam non de facili aliquis poterit evadere manus agilium et currentium. ¶ Tertio exercitandi sunt bellatores ut sciant saltum vel per saltum incedere quod et ad tria est utile. ¶ Primo ad removendum impedimenta. ¶ Secundo ad terrendum adversarios. ¶ Tertio ad infligendum maiores plagas. ¶ Contingit enim aliquando invenire fossas et alia impedimenta in via que sine saltu transire non possunt.

dr utile ē ad remouendam im
pedimenta. ut eqtes sic sit doc
ta ut sciat equū sic pulsare ut psa
liat foueas et impedimenta ptrā
sciat et pedites etiā milites si
ptigat eos pedes ee. Si uolunt
boni bellatores existere. Sic ex
ipā iuuentute exercitandi sunt ad
salliendū ut possint psaltū fo
ueas et alia impedimenta trāsire.
Desinent etiā exercitandi ad saltū quia sic
uincent hostes psaltū inuadere.
Rursus ipse saltus reddit mot fac
ut plaga ampli infligatur.

Cap. xiij. q non sufficit ad incedendū
firmiter agitari et ad cursū et saltū
exercitare bellatores sz sunt plura alia
ad que exercitandi sunt hoies

Possunt autē preter ea bellica
pdicta ad que exercitari sunt
diuersi bellatores enumerare certo
alia ad que exercitari debent hoies
bellicosi. Primo enim exercitandi sunt
ad portandū pondera. Secundo ad in
uadendū et pcutiendū cum claua.
Tertio ad emittendū tela siue
iacula et ad pcutiendū cum lan
cea. Quarto ad iaciendū sagit
tas. Quinto ad piciendū la
pides cum fundis. Sexto ad p
cutiendū cum plumbatis. Et

Septimo ad ascendendū equos.
Octauo ad saciendū artem na
tandi. Esset autem ulterius videre
quō exercitandi sunt bellato
res ad pcutiendū cum gladiis
et ensibus. Primo enim sunt bella
tores exercitandi sunt ad por
tandū pondera. ut plus ponderis
portare assuescant et quod sit
armorum sarcina. Nam consue
tudo ē quasi natura quedam. Cum
igitur quis assuetus ē ad portandū
maius pondus. videt sibi quod quasi leuius
incedat. si honoretur minori
pondere. Rursus non solum arma.
Sz etiam plura alia sunt ferenda
in bello. Ideo etiam ad maiora pon
dera non ē inutile assuescere
bellatores. Secundo sunt exerci
tandi bellatores ad inuadendū
et pcutiendū cum claua. Reci
tat enim uegetius quod antiquitus apud
romanos in campo aliquo milita
pali infigebatur. et iuuenes
quos uolebant facere optimos bel
latores exercitabant ad palos
illos. Ita quod quilibet haberet scutum
dupli ponderis quam sit scutum quod
portatur in bello et clauam lignam
etiam dupli ponderis. et quilibet illorum
iuuenum sic bonatus contra illorum

palum qui esset ad adversarium iacta-
bat, et nunc pertinebat palum
insultare, nunc ymo, nunc in
medio contra palum illum. Sic
impetuose se gerebat percucien-
do ipsum et cooperiendo se, et
alia faciendo que requiruntur ad bel-
lum ac sic hostem dimicare. Et
cum diu mane et sero iuve-
nes sic exercitati essent, cum
postea veniebant ad bellum,
non gravabantur percuciendo
cum clava vel in sustinendo
quoscumque labores bellicos.
Tercio exercitandi sunt bellatores
ad emittendum tela et iacu-
la et ad percuciendum cum lancea.
Quia ad defixum palum fieri habet,
fiebat enim contingere ut cum iu-
venes exercitati erant ad per-
cuciendum cum telo vel cum ia-
culo sive cum lancea, stabant
enim arte moti et assuefacie-
bant brachia ut possent
palum illum proicere. Est autem
attendendum quod in proiciendo telum
aut lanceam, prius vibrandum
est telum ipsum et postea est
fortiter impellendum. Vibrato
enim telo propter maiorem motum
quod efficitur in aere longius pergit
pergit et amplius vulnus infli-
git. Quarto exercitandi sunt
bellatores ad iaciendum sagit-
tas, vel cum balistis vel cum
arcubus. Nam quia contingit quod
ipsos hostes non possumus imme-
diate attingere, utile est eos
sagittis impugnare. Immo dan-
do quod pugnantes se cum hostibus
possunt convincere aut quod compugnan-
tur, proficuum est ex arcubus et
balistis trahere. Legitur enim de
Affricano Scipione quod cum pro populo
romano certaret debellaturus, non aliter
contra hostes se optime credebat
nisi in omnibus aciebus electos sa-
gittarios miscuisset. Quin-
to sunt bellatores exercitan-
di ad iaciendum lapides cum
fundis. Hic enim modus bellandi
in quibusdam insulis fuit in-
ventus in quibus pueri ut vegeti
redderentur adeo iudices erant
ut matres nullum cibum eis ex-
hiberent quod non prius cum funda percu-
terent. Est enim hoc exercitium u-
tile quia fundam portare nullus
est labor. Immo dum tamen venit quod
in lapidosis locis habet conflictus
aut in montes sic aliquid defendendus
impugnationem castrorum et civi-
tatum non inutile est lapides cum
fundis iacere. Sexto exercita-
ndi sunt bellatores ad percuciendum
cum plumbatis. Nam pila plum-

bea ul' fixa cu catena
aliq' cuncta manubrio
ligneo uehementer ictu red
dit. Nam ppt uehementiorem
motum aeris uehementi p
cutit pila cu cathena aste
fixa q' si ipsi aste ul' ipsi ma
nubrio ligneo ect coniuncta.
ad omne genus eciam percus
sionum exercitandi sunt bella
tores ut ortet alios et aliqualr
et alr percutiendo dimicent.

Septimo bellatores exercita
di sunt ad ascensiones equorum.
Nam ut vegetius recitat fie
bant antiquitus equi lignei ad
quos ascendentes iuuenes
in yeme exercitabantur sub tecto.
estate uero in campo et ipsos equos
illos assendebant inhermes.
deinde armati et adeo ad
hec assuescebant. ut a si
nistris et a dextris undique
illos equos ascenderent im
mo q' plus erat euagina
tis gladiis ascendebant in
illos. In tempore g' ecce hi exercita
bantur in pace. q' in tumultu
prelii sine mora desfacilius
ascendebant equos.

Decima
assuescendi sunt bellatores
et ut natare sciant. Nam non
semper pontes sunt parati et

multotiens ignorant aquam profun
ditas ppt q' ex ignorantia
natandi contigit multos p
iclitatos esse. Inde est q' apud
romanos antiquitus consueta
do erat q' iuuenes futuri
bellatores postq' per magis
ptez diei exercitandi erant
ad arma si tempore erat natandi
congruum ducebantur ad flu
uium ut ante natandi ad
discerent. Immo non solum pe
dites et equites et etiam ipsos
equos ad natandum exerce
bant. Advertendum autem q' preter
exercitiorum q'dam sunt magis ppria
equitibus. quedam peditibus.
quedam utrisque. q' quo sit non
magna consideratione eget.
et solertem inter latere non
potest. Nam assendere potest. Nam
assendere equos est pprium equi
tibus. portare lapides cum funda
videtur esse ppt peditibus. alia uero
sunt aliquo modo applicabilia
ad utrosque.

Cap. viij. q' utile
e exercitum facere fossas et construere
castra et q'l'r castra sunt construen
da et q'sunt attendenda in constitu

Negotia bellica tractantes
dicunt
iter cetera periculosiora
esse mir. so in eis est magis di
ligentia adhibenda. In talibus

g̃ nõ pot quis sup hm̃oi᷑ cautel. In pug̃ ẽ oĩo ẽ eligẽ
diũ maiorẽ diligẽtiã hm̃isse
q̃ᵃ belli cõmissi requirit q̃ ẽe
ip̃a ĩ aliq̃ neglexisse. Nã re
citat uegetius disse cauta
ãꝫ q̃ ĩ aliis rebꝫ siq̃d ẽrratũ
ẽ põt postmodũ cõrrigi ꝫ e
lieta uõ plior emẽdatiõeꝫ ñ
recipyit. Si statĩ penã erroreꝫ
cõseq̃t. q̃r ĩpente aut pereunt
pugnãtes l' cõtra periit. ul'
ĩ fugã cõuersi adeo efficiũt
timidi. q̃ cõt suos uictores
nũq̃ aut nũq̃ audẽt bella cõ
mittẽ. Qr̃ s̃ ĩ bell' oĩa sup
hm̃oi cautel' ñ ẽ p̃mitt
tẽd q̃cq̃d ĩ alio cãu pot ẽe
citu ẽe p̃stãtũ ẽe debellẽt
ab hostibꝫ. Cõtĩg̃ ĩ plies
diuturno ꝫ nocturno tp̃e q̃ ẽx
ercitu absq̃ fossis ꝫ castris ex
stẽte ꝫ nõ credẽte hostes
ẽe p̃pinquos. supueniẽtibꝫ
hostibꝫ fuit ẽxãt debellat.
g̃ p̃ ẽxãt sui dietã cõple
uit ꝫ alicubi ul' p noctare.
ul' altiorẽ morã t'he siq̃d
locũ illũ ĩ aliq̃ cãu ul' ĩ aliq̃
cõuẽtu hostes supueñire p̃
sẽ statĩ ẽe ẽxcitu fiẽre sẽ
fosse engẽtẽ ĩ munitiones

aliq̃. q̃ ad mod' castrorũ.
q̃r michil ut tã salutare. ut
tãꝫ necẽꝫ ĩueniẽt ĩ bello. Sic
sicdebitẽ sẽ fẽe munitiões
ꝫ recta cõstituta sũt cast.
Ita ut. ĩ. castrũ spatia
tot ẽxãt securẽ p̃manẽat.
quãciq̃ꝫ ꝫ uitẽcũq̃ꝫ supue
niẽtes hostes obsederint.
dꝫ ẽ ẽxãt sp̃ secũ fẽe mu
nitiões cõgruas. ut cũ
castra mechãi uoluẽt. q̃
q̃daꝫ mutãꝫ ciuitatẽ secũ
portasse uideãt. Uiso
utile ẽe ẽe ẽxcitu facere
fossis ꝫ cõstituẽ castra.
Restat oñdẽ q̃lr hĩ mu
nitiões ꝫ castra sẽ cõstruẽda.
Naꝫ si hostes sũt absentes
facile ẽ fossas cõt ẽxcitu
fodẽ munitiões erigẽ ꝫ castr
cõstruẽ. Sꝫ si ad ũsũ p̃sẽ
tes ad sit difficilius ẽ castra
munire. Sũt ẽi ĩ tali cãu duo
necẽa uidelꝫ hostibꝫ resistẽ
ꝫ castra cõstruẽ. ĩ tali ẽgo
cõuẽtu sꝫ sapiẽtũ sentẽtiaꝫ
ẽxãt diuidẽdus ita q̃ oĩs
eq̃tes ꝫ p̃s peditũ dꝫ ordi
nari ĩ acie ad pellẽdũ ĩpetũ
hostiũ. Reliqua uõ p̃s pe
ditũ q̃ possit sufficiẽ ĩ acie

cōſtructiōē ʒ caſtroꝝ d; ee
ſūt caſtra ↄſtruē di. ꝗ̄ ſup
ↄſtruēdis caſtris a faciēdis
foſſis aliq̄ magiſtros pr̄ſtitui
qui negligētes ſolliatēt
ꝛ ui nanq; i uigat q̄d ipſi
optȝat agē. **C**onſtat ꝑ̄ ꝗo uti
le ēē talia ↄſtruē ꝗ̄ ꝗlr ipre
ſertī̄ tib; hoſtib; ↄſtruēda
ſūt caſtra. Reliqū ē decla re
que ſit attēdēda i ↄſtructiōē
caſtroꝝ. in faciēdis eī foſſis
ꝛ ↄſtruē caſtris i ē ꝗ̄ ſpaciū
ē ex̄at collocād. ꝛ ꝗ̄ ſit ↄſi
derāda. uidel; ſitē for̄ muni
tiōis mō. ꝛ ī ca ſitū ꝗ̄ q̄d a
pr̄ſes ſpectāt ſūt. iiii. attē
denda. **P**rimo ut ſit copia
aque i a alioꝝ q̄ ſūt ex̄atui
neccia. **S**c̄do nō d; eē ibi ui
cin̄ mont̄ .ꝗ̄ ul' locus aquo
poſſit ex̄at ipu gn̄ri. **T**ertio
ēca ſitū ↄſiderādo ē ſpatiū n̄
pui̅o bellatoꝝ accipiēd ē
ſpatiū eē q̄ ſit multitdīs en
gēde ut nō plus accipiat
d ſpatio q̄ requirat hi milti
tudo. Nec ēt accipiat tā mo
dicū n̄ uīe q̄ debeat. oportet
ex̄atū ↄſtringi a ↄſtipari.
Quarto ſi oporteat i loco illo
ex̄atū morā ↄtrahere. caſſit

poſſibilitas eligēda ē ꝛ ſi
tū ſalubritas aeris. Nā ꝛ ī
ex̄atu nā ſol cauēdi ſūt
ul' iīa hoſtiū. ſꝫ ut offert ſe
facltas cauēde ſūt peſtes
imbroꝝ. Declarato ꝗ̄ q̄ ſit at
tēdēda eē ſitū caſtroꝝ decla
rād quāl' debeat eē coꝝ for̄
uī ꝛ at uelle uegetī muni
tiōēs ꝛ foſſis eē ex̄atū debē
hūe for̄ quadrilatā; oblōgā
actū q̄ figā circlaris ē ca
paciſſī dignbil' ē facē mu
nitiōēs ſꝫ circulārē formā
ul' ſꝫ formā milītoꝝ āgloꝝ.
q̄ ſimilītoꝝ angloꝝ. q̄ ſi
milītā timēt de impetu ho
ſtiū d; fo ueas facē milītoꝝ
āgloꝝ eo q̄ for̄ illa ē mag
defenſiōi apta ut .ꝗ̄. pate
bit. tal' itaq; for̄ ē melior i
ↄſtructiōē caſtroꝝ n̄ loca ſit
impediat. Nā ↄtīg aliq̄ d
ſitū illū nō pati talē for̄.
i tali ꝗ̄ ↄſtruēda ſūt caſtra
ſcī circlaria triangulāria. ꝛ
quadrata ul' ꝫ aliq̄ for̄.
aliā q̄ requirit diſpoſitio ꝛ
aptitudo ſitē. porta at̄ pn̄ci
pal' ex illa pte ſuīēda ē q̄
reſpiciat hoſtes. l' eē q̄ pſtaīs
ē ex̄at. Sūt ēt i caſtris ponē

da

isigna adtendo hostes et
q̄ ad huc si otigat aliquos
de exatu elōgari acastris
iussis isignis meli sciūt ad
castra redire. Ch(a)ys itaq̄
ptractatis sup̄ ē unde qs
munitiōis modus atte
dendo sit i ostruetiōe castro
rum si exat diu i moram.
stendat erigēde sūt for
tiores munitiōes. et fiende
ampliores fosse. Sȝ si so
lū i pnoctatiōe cupit. aut
ubi adsit p modicū tp̄e exi
stē n̄ oȝ tantis munitiōes
expetere mod' atq̄ titate
fossaꝝ tradidit uegeti
dicēs q' si n̄ imineat mag
nus hostiū fossa dȝ eē la
ta. pedes. xj. alta. vij. Sȝ
Sȝ si adiūsarioꝝ uiuius o
uenit fossā ampliorē et
altiorē face ita ut sit la
ta pedes. vij. et alta. vj.
Est tn̄ aduertēd' q' si fossa
sit alta pedes. vj. p̄p terra
eiectā sup fossā erescit
qi pedes. iiij. ita q' tota
fossa alta ē qsi pedes. xiij.
dȝ ē fossa eē i āte ex pte
hostiū. et terra piacēda ē

ad pte itra ut ē exatus
collect'. Inter ā illa figē
di sūt stipites a ligna et
munitiōes alie quas scri
exat portare dȝ. Sic g̃
castris ostitutis. sic fo
sis fcīs potit exat mo
ram securus. Cap. ix. q̄d a
gat se ostruātia i bello. si
gl'eat p'u. bella omicti.
Tam p bita eē nego
bellica ē cautela
maior ad hibēda. nā qr
belloꝝ cas' uix media
biles sūt uitēda sūt q̄
cūqȝ eē bella osiderata
existūt p'us q' pug' pu
blica n̄ omittē. q' absq̄
debita p uisiōe fortune
et casū se exponē. videm'
aūt i bello duo exist̄e ui
deli uiros pugnātes et
auxilia alia q̄ reqrūt ad
pug̃. ex pte aūt uiroꝝ
pugnatiū q' tū ad p̄sēs
spectat. vj. sūt attēde
da. sic ā ex pte auxilioꝝ
et ad mīclantiū. Sex alia
enūian p̄sē q̄ sūt ā attē
denda. Inuniūso g̃ rex
aut pnceps aut dux

exatus q̄ꝛ eē uigilans
sobrius p̄esl ⁊ idustr̄. xij.
ꝯsiderare di sex expte miroꝝ
q sex expte anuclantiū
pus q̄ͣ eligat publicā
pugnā ꝯmittē. Sūt
ā sex expte bonū bellato
rū q̄ faciūt ad optinenda
uictoriā. Primū ē nūs
bellātiū. Naꝫ n̄ plūs sūt
bellātes ceter̄s alijs pib;
sꝫ q̄ bn̄ sūt victoria opti
nere debēt. Nā ut d̄. ij.
polit. q̄ntitas i ꝑpugnatiē
ē util̄ sīc mai pōd̄ mag
trahit. Sc̄o ex pte bel
latoꝝ attēdenda ē exer
tatō. Naꝫ h̄ntes brachia
i assueta ad pcutiēd̄ ⁊ m̄
bra i exercitata ad bellād̄
deficiūt i sustinēdo. Et
ē ꝯsuetudo. q̄ alt̄a nā ut
quil; uirili ⁊ expediti ⁊
⁊ sīn mīori labore ⁊ pen̄
faciat opa ꝯsueta. T̄
attēdēd̄ ē toll̄āt̄ erga i
nōitates corꝑ̄. Naꝫ existē
tes i exercitu oꝫ m̄lta in ꝯ
moda toll̄are. q̄r si sint
t̄ molles aliq emuliebrē
remientes i ꝯmoditatē

aliquas sustinē deuicta
pp i ꝯmoditates quas
sustinēt bellare recusat
exercitū fugiūt. Quarta
ꝯsidēnda ē fortitudo et
duities corꝑ̄ m̄ltū ē in
ē ē int̄ duities fr̄i ⁊ mol
liciā pānī secunci. ⁊ sīt sua
uitatē ludi ⁊ aspitate
pugne. Cōsiderato eiꝫ
bello iuli ōs uoluīt eē bō
bellatores. Sꝫ post q̄ͣ ue
niūt ad expiētiā pericl̄a
nū gestoꝝ ⁊ gustāt q̄nta
sit duities fr̄i ⁊ q̄ntū sit
armoꝝ pōdus ⁊ q̄ntus
sit labor pugne ⁊ q̄ntū
affligūt uulnā hostium.
ut pliōꝫ ē dur̄ eāne ⁊ ro
bustus coꝛ. Sꝫ pp talia
nō retrahūt ad bellādo.
Naꝫ ⁊ si otigat molles
eāne ā post q̄ͣ gustaue
rit bella appetē pugnā
h̄ ut ē dēo. Nā h̄ntes eā
nes molles ut sup̄ tāge
bat̄ sūt aptiores ad in
telligēdū. Sꝫ ut plimū
sūt i epti ad pugnādū.
Nā tales difficil̄ sustinēt
ārmoꝝ pōd̄. Vehemētius

dolet ex illat ac ul' nex.
Quinto osidanda e i bellan
tib; assuetia a i ouita ad bel
landu. Na qto cautiores sut
bellatores tato citi victo
ria optinet. Sexto at
tendenda e utilitas a auda
cia mitis. q2 audatiores et
magis cordati. ut plimu
i pugna victoria optinet.
Rex g aut pnceps ul' dux
exatus pusq publice di
mittet expto hoim bella
tor. vij. osidare d3. Pmo
ex qua pte sut ples bella
tores. Scdo quod sut mag
exatati. Tertio qui sut
fortiores in sustinedo neci
tates ai omoda. Quar
to qui sut robustiores et
duriores corpe. Quinto
qui sut doctiores a saga
tiores mite. Sexto qui sut
audatiores a utiliores cor
de. a te dux sobrius a in
gilans. put uidit suu ex
citu i his oditoib; hun
dare aut deficere poterit ac
cellerare pugna ul' dif
ferre publice a apte ul'
p i(n)sidias a latere. Similit
sex oditoib; q o siderand
sut prius q omittat bel
lu publicu expte hoim
bellator. Reliqu e enuma
re sex alia q sumunt ex pa
rte milicantiu a eor q auxili
antur ad bellu. in bello q(ue)
auxiliat. equi. arma vic
tualia. loca pugnandi. tpe
a auxiliu p(ro) solatiu. De
bet g dux exatus osidi
re. Pmo ex qua pte sut
ples equi a meliores.
Scdo ex qua pte sut meli
ores sagittarij ples ar
mata a hntes meliora
arma. Tertio u plus
victualia habundat. Nam
alii absq vulne a absq
bello adiuicem cedut defi
cietes i victualib; a ob
medicitate n valentes
mora ofere. Quinto o
siderandu e pugnatois locus
qui sut i altiori situ ul' me
liori ad pugnandu. Sex
to circa pugna attendedu
e tpe utru tpe quo omit
tenda e pug sol sit opposit
faciebz eor ul' hostiu. a
hostiu. a utru sit aer uet
flas a eleuas puluere ot ipos
ul' ot ad uersarios. Nam

habentes solem et ventum sibi contra-
rium, adeo se offendunt in ocu-
lis ut dimicare non possint.
Sexto autem attendendum quis
plures auxiliatores expec-
tant. Nam si hostes plura exspec-
tant auxilia vel non est bellan-
dum vel accelerandum est pugnare.
Si autem ipsi plures auxilia-
tores exspectent est pugna
differenda. Ex hiis ergo omnibus
diligenter inspectis prudens
exercitus sufficienter advertere
potest utrum debeat publi-
cam pugnam committere. Nam pro-
ut videt se in pluribus conditio-
nibus praefatis habundare vel
deficere sic se habere potest er-
ga bellum. Forte enim numquam con-
tingit omnes conditiones prae-
dictas concurrere ex una parte.
Ubi tamen plures et meliores
conditiones concurrunt est pars for-
tior ad bellandum. *Capitulum x. quod u-
tile est in bello facere vexillum et con-
stituere duces et praepositos et quales
esse debeant qui in exercitu vexillum
portant et qui equitibus et peditibus prae-
sunt.*

Semper virtus unita magis est
et ordinata fortior est
se ipsa dispersa et confusa. Con-
tingit autem aliquando omisso bello
ordines et acies turbari et con-
fundi. Ne ergo hoc possit accidere
observabant antiqui ut dividerent
exercitus in turmas et acies
et singulis signa et vexilla con-
stituebant, ita ut quolibet
vexillo pluribus vel per aliquam
evidentiam signorum apte ordina-
retur cuilibet aciei vel cuilibet turme
debet vexillum dari ut si con-
tingeret aliquem bellatorem devi-
are a propria acie de facili re-
diret ad illam. Utile ergo fuit
in bello insignia deferre ut non confun-
datur exercitus. Rursus expe-
diebat constituere duces,
centuriones, decanos et alios
praepositos belli. Nam tot exercitus
se ad similitudinem unius
corporis. Quod sicut omnia membra corporis
se invicem iuvant, sic omnes bel-
latores et omnes partes se in-
vicem defendunt. Verum sicut confun-
duntur membra opera nisi dirigantur
per ipsum caput in quo viget
sensus et cognitio, sic confun-
duntur bellatores in exercitu
si careant centurione aut du-
ce qui debet esse eorum caput et
eorum directivum. Hoc est quod

antiquitus ne accideret confusio in bello constituebant duces qui toti exercitui erant praepositus. Sub hiis autem duce erant centuriones. Sub centurionibus vero decani. Dicitur autem decanus a decem, sicut centurio a centum. Habebat enim centurio sub se .x. decanos, ita quod praeerat c. de bellatoribus. .x. decanus. quorum quilibet decanorum sub se .x. viros pugnativos habebat. In galea enim centurionis scripte erant littere alique in signum ad evidentiam quod respicientes decani agnoscebant centurionem, per quem ascendebant quem sequi deberent. Sic et in galea cuiuslibet decanorum signum aliquod erat impressum, per quod .x. bellatores illi quibus ipse erat praepositus decanum proprium agnoscebant. Cum itaque modo isto vel alio tam in aciebus equitum quam peditum constituendis sint duces et praepositi et ferentes vexilla nesciat qualiter quid debeat agere. Est enim tantus error in bello propter armorum strepitum et percussiones illatas quod verba et monitiones non sufficiunt ad dirigendum bellatores. Sed oportet dare evidentia signa ut aliquis ex solo intuitu sciat se tenere ordinatem in acie et cognoscat quid sit acturus. Restat hoc patefacere postquam quales debeant esse portantes insignia et vexilla. Nam vexillo confracto totus exercitus est confusus. Cum magna ergo diligentia est vexillifer eligendus ut sit corpore fortis, animo constans, fidelis principi, et expertus in armis, et alia singula habeat que requiruntur ad probum et strenuum bellatorem. Contingit enim nostris temporibus totum propter civitatis cuiusdam devictum esse a bellatoribus paucis eo quod vexillifer fraudem committens velavit vexillum et abscondit ipsum. Quare confundebantur bellatores qui non habentes caput et signum ad quod debent accurrere propter. De si in bellatione in multorum hominum periculum mortis exponitur, cum magna diligentia vexillifer est eligendus. Restat tertio patefacere postquam qualis esse debeat qui exercitui et peditibus et equitibus praeponendus. Nam sicut caput est praestantius membris aliis, sic qui in bello praeponitur aliquibus tamquam vel bellatoribus aliis dignior esse

mag̃ strenuũ ill' ⁊ mag̃ exp̃
tus i hijs q̃ requirũt ad pug̃
n̄ar ⁊ cũ pedites fuerit boni
bellatores existẽ ẽẽ debãt
fortes, p cõm statura sciẽ
tes eic̃e hastas ⁊ tela. Sciẽ
q̃ debeãt vibrare gladiũ
ad p̃cutiẽdũ. rotare scutũ
ad se p̃tegẽdũ. debeãt ẽẽ
vigilãtes. agiles. Sobrij
hñtes ãmoꝝ experiẽciã. ꝯ ⁊ oĩa
h̃ pamphi' ⁊ p̃sc̃a repiri ideo
quiẽ sup̃ pug̃tores p̃põĩt
p̃põnẽd'. Dr̄ g̃ qui ĩ pug̃ pe
dñtibȝ p̃põĩt ẽẽ fortis uirib;
p cõr statura sciẽs eic̃e hasti
⁊ iaclã. sciẽs dimicãe gla
dio ad p̃cutiẽdũ. Rotãr scu
tũ ad se p̃tegẽdũ. vigilãs
agil'. Sobrius. hñs oĩuȝ ãmoꝝ
experiẽciã. ut sciat erudire
pugnãtes ẽ ꝯmissos ⁊ co
gat eos ad bñ bellãdũ ⁊
arma t̃gẽdũ. Naȝ ip̃e ãmoꝝ
nitor t̃rorẽ ĩcutit hostibȝ ĩ
portãs hĩ ãma credat ẽẽ
boñ ẽẽ bellatoꝝ. ip̃a ẽi rubi
go armoꝝ ãguit ĩ h̃cãa bel
lãdi ideo qui portat illa. Si
g̃ tal' dȝ ẽẽ qui p̃põĩ peditib'
bellatoribȝ m̃lto mag̃ dȝ ẽẽ

ãmoꝝ exp̃t'. ⁊ p cor' ⁊
fortis uiribȝ. qui cũ equitibȝ
p̃põnẽd'. qui ĩ bello equestri
ꝯflictus ẽ q̃ ĩ pedestri pug̃.
Sȝ g̃ p̃põĩtũ ⁊ ducẽ mili
taris belli ẽẽ habilẽ cor'.
ut possit cũ arma agilit'
equũ ꝯscẽdẽ. scire fortit'
equitãẽ. cũ lãcea p̃cutere.
iacula eicẽ. cũ scuto se p
tegẽ. cũ claua ⁊ ẽẽ dimi
care. hĩe oĩe; ãmoꝝ ex
citũ. ut possit suos ꝯmi
litãẽs de pug̃ erudire ũ
fortit' pugnẽt. ãma t̃git.
⁊ alia faciãt q̃ q̃rũt ad
bellũ. Cap̃. xj. q̃bȝ cautel' de
bet uti dux belli ne suus ex

Mors ẽ t̃ribilissĩ ut recitat
ĩ. iij. ethi. Naȝ
mũ ⁊ finis oĩuȝ t̃ribiliũ. vt dr̄. iij. eth. ũ
g̃ quẽ mors p̃p' cũ hostes
ĩsidiãt' morti ciuiuȝ ẽ oĩ
cautela adhibẽda ut exer
tus fuẽt illesus ⁊ ut uita
ciuiũ ꝯsuet'. Nõ g̃ suffic'
ꝯsidare ea q̃ sũt ꝯsiderãda
ĩ pug̃ publica ꝯmitt'ẽda
ũ sciãt cautele ad remo
uẽdũ ĩpedimẽtũ uiaꝝ. ne
eyat' p ĩsidias hostiũ per

Cap. xj. q̃bȝ cautel' debet uti
dux belli ne suus exercitus

dirigere iura. ¶ Possim̄ ac q̄ ad
p̄ses. decẽ enumerare cautelas.
quas d3 dux belli retinere me
morialit' ut saluetur uita pu
gnatorum qui sunt sub ipso. ¶ P̄
ē ut itinera regionum p q̄ exer
citus p̄transiri d3. a'r nulla locorum
q̄litates uiarum a ꝯpendia. a
diuerticula a montes a flumina exi
stentia in itinere illo d3 h̄re ꝯ
septa. Imo sicut ille a passus
a flumina dux exercit' h̄re depic
ta. ut q̄ oculorum aspectu aspiciet
q̄l'r exercit' debet p̄gere tutius
possit suum exercitum ducere. Sicut
i maris faciunt qui incedentes
maris p̄icula ne eorum naues
patiantur naufragium. describe
runt maris mappam. ubi portus
maris discrimina a cetera talia
p̄porcionalit' sunt descripta q̄ in
mari intuentes statim perpendunt
q̄l'r debeant p̄gere a in quo loco
existunt ut a quibus debeant sibi
cauere. Sic cum p̄ istis belli
ui exercitus tot q̄ uel pluribus
p̄iculis exponatur iuxta quam na
ute in mari nullo modo d3 exercit'
p̄gere p̄ uiam aliq̄ in qua pati
possit insidias n̄ qualitates
uiarum. montes. flumina dux con

septa. a depicta. ¶ Scḋa cau
tela ē ut sic' cū h̄re q' h̄t uias
a q̄litates uiarum ꝯseptas a de
pictas eligat dux belli ꝯdu
ctores aliq̄s bn̄ scientes uias
illas qui pluries p eas peragra
uerunt a experti sunt illas. Nam
inter aliq̄ ꝯsepta a depicta.
n̄ sunt ita nota sicut sup se ipsa
sensibilit' uidemus ipsa. Nam po
tiore ē cognitio rei p q̄ cognoscatur
in pictura ul' in sua similitudine.
tn̄ ꝯductores molliantur frau
des aliquas de eos dux belli
apponere custodias. ne possint
fugere d3 a ei minari mortem
si aliquo fraudulenter se h̄at
a p̄mittere dona si se fidelit' gesserit.
¶ Tertia ē h̄re secum sapientes p̄les
fideles p̄ncipi. exercitus in
bellis de quorum ꝯsilio agat
quecumq; uidet ēē faciendum. Nam
ut dicitur cum p̄iculo nullus d3
niti p̄prio capiti nec credere so
lis. ¶ Quarta cautela ē ut
itinera n̄ ingrediatur p q̄ d3 exercit'
p̄transire. Nam ꝯsilium duas q̄
uidem ē publicatum dico q̄ sunt in
ꝯsiliis deliberata nisi in procinctu
a certo fine debito minime appareat.
postq̄ g' deliberatum ē p q̄s uias

dum exercitus pergit et vias illas
dux habet sceptas (?) et depictas et
habet conductores aliquos fideles.
Quanto enim magis est plubiaria (?) et magis ce-
latur ab hostibus tanto exercitus ma-
gis secure proficiscitur. ¶ Quinta
est in quolibet agmine et in qualibet acie
habere aliquos equites fidelissimos
et strenuissimos habentes equos
veloces et fortes qui ante et
retro et a dextra et a leva perambu-
lant illustrantes et discooperientes
insidias ut hostes aliqua latitan-
tes ex aliqua parte molestent exer-
citum. Nam et si nullus esset notum
ducis consilium eo tamen ipso quod per
aliquas vias incepit exercitus ire
accipere coniecturam quas post partes
partes deberet proficisci. Et quia pro-
babile est semper in talibus aliquos ex-
ploratores adesse. cogitare debet
dux belli quod alias possunt ad aures
hostium pervenire. Itaque cum periculo
plurimum nocerent periculosissi-
mos equites detegerent insidias
ne exercitus ex aliqua parte ex improvi-
so molestias patiatur. ¶ Sexta
est ut si ex illa parte exercitus probi-
ores milites et magis bellico-
si pedites apponantur ex qua creditur
magis periculum imminere quasi ex omni p-

te de periculo dubitatur. Undecim
sunt remedia ad videnda. ¶ Sep-
timum est ne exercitus dispersus va-
dat. Nam interrupta acies facilius
debellatur. In qualibet enim hora sic
exercitus se debet habere ut si tunc
hostes presentes et adessent
efficere nocumentum. Unde apud Vege-
tium dicitur quod qui est in itinere non est cautus.
Semper ergo dux belli cui commissa
est custodia militum debet esse attentus
et vigilans ne hostes invadere
possent eius negligentia et dor-
mientes. Debet autem dux exercitus esse
centuriones et decani et alii qui
decani et alii qui operibus bellicis
preponuntur. Semper moneant milites
pedites ut sint parati ad ar-
ma. ut si contingeret aliquam invasionem
subita possent invadentibus
resistere. sicut et dictum est. Dato
quod accideret ipsos repentinum insultum
esse quam prius et minus prestaret
nocumentum. ¶ Octava cau-
tela est considerare exercitum in quibus
sit copiosior utrum magis habun-
det peditibus vel equitibus. Nam
equites melius se defendunt in campis
pedites vero in locis silvestribus et mon-
tuosis. Itaque prout videt dux
belli se habundare in equitibus vel in pe-

civitatibus eligere potius vias cam-
pestres et amplas vel monta-
nas silvestres et nemorosas et
aliqua prout noverit expedire.

Cap. xij. Qualiter ordinandae sunt acies si debeamus contra hostes vel contra adversarios dimicare.

Post quam diximus sub quo
pertinet opus bellicum et ex
quibus regionibus sunt meliores
pugnantes et ex quibus artibus sunt
meliores bellicosi. Declaravimus
etiam qualiter in exercitu construendae sunt
munitiones et castra et quae sunt con-
sideranda si debebat publicam
pugnam committere et ex quibus cautelis
habundare decet bellorum conductorem
ne suus exercitus laedatur in via
quam ad campestre bellum non venit
dicetur ulterius dicere. Restat nunc ut
determinemus acies ordinare. Per-
tinet ad adversarios et invadere
hostes. Prius tamen dicendum de or-
dine acierum. Si enim ordo fuerit
non modicum valet ad pugnam.
Nam ut ait Vegetius non bellan-
tes sint ordinati et occupent
debitum spatium bene pugnare
non poterunt. Nam si nimis sint
constricti impediuntur ne quis per-
cutere possit. Si vero nimis
rari sint lucentes aditum prae-
stant hostibus ut faciliter devin-
cantur. Servare autem debitum or-
dinem in acie ut equites et pe-
dites suam aciem servent non sine
magna exercitatione fieri potest. Unde quod
in tempore aliquo vel bellare per
diversa debent exercitare pugna-
tores ad servandum debitum
ordinem in acie et ad faciendum
ea quae requiruntur in bello. Modus autem
per quem pugnatores hunc ordinem
servare discant est ut frequen-
ter tam equites quam pedites du-
cantur ad campos et ille qui
est exercitator in bello ab ipsis equitibus
vel peditibus esse imponit. ¶ Prae-
dicti equites et pedites linealiter
disponantur ita ut separati ma-
neant et considerare se invicem di-
stent secundum distantiam quam requirit
acies constituenda ut pedestris
postea parte dicta ut dupli-
cent aciem ita quod medietas
aciei statim recipiat se a me-
dietate alia et secundum ordinem or-
dinet se ante aliam vel post
ipsam. Quo facto statim debet sa-
pere dux belli ut aciem tri-
quadratam faciant. Ad idem
ut constituant trigonum quod

facili sit. Nam acies quadru
plata et secta per dyametrum
in partibus quadratis coniunctis
sibi faciunt trigonum vel ut
sic ad unum dicere quod non omnes t
hos modos geometricos capi
unt. Dominis ductis pugnatori
bus ad campos sive equitibus
sive peditibus imparare debent duces
belli quomodo pugnatores ordinent ut
se sciunt formam quadrangularem
et postea secundum triangularem et ac
ite quandoque secundum rotundam. Et sic dei
ceps debet assuefacere bellan
tes. ut sciant construere acies
secundum quamcumque formam. Ex his in
sis scitum quadrangularem for[mam]
aciei inter ceteras formas esse
magis inutilem. Ideo secundum hanc
formam nunquam est formanda aci
es simpliciter sed in casu. ut si situs
loci talem formam requireret in
hoc casu construenda est forma
praedicta. Forme autem acierum secundum seu
tiles ad bellandum sunt pira
midalis rotunda et forficula
ris. Nam pugnantes vel solum
volunt se defendere et susti
nere ictus vel volunt alios
invadere. Si igitur bellantes non
sentiunt se tante potentie ut

alios debellare possint.
sed sufficit eis ut se defen
dant. Tunc enim constituenda aci
es secundum rotundam formam et pug
nantes debent se magis con
stringere et constipare. ut aci
es non possit ab hostibus
transcindi. In acie autem in
summitate et inferiori parte con
stituendi sunt homines gravi
oris armature et melius ar
mati qui absque magno gra
vamine possint ictus su
scipere. Si vero pugnantes se
credunt se esse tante potentie ut
possint adversarios invadere.
Tunc vel secundum eorum proportionem ho
stes sunt pauci vel multi.
Si hostes sunt valde pau
ci instruenda est acies secundum for[mam]
forficularem ut acies sit
apta ad modum fri equi et
qui forfices ut adversari
os in medio capiat et clu
dat. Si vero hostes sunt
multi construenda est acies
secundum formam quam appellant t
cuneum id est secundum figuram py
ramidalem et acutam ut pos
sit hostes scindere et dilace
rare divisis hostibus facili[us]

debellari. acies ergo constructa
in forma rotunda utilis est ad susti
nendum. in forma est forficulari utilis
est ad circumdandum et concludendum
cum hostes sunt pauci. Sed in
forma acuta et piramidali u
tilis est ad scindendum cum hostes
sunt plures. ¶ Secundum est quod cogi
tandus acierum constructionis secundum
multitudinem pugnatorum. ut
prout quis plures aut pau
tiores pugnantes uidit se
habere poterit plures aut pau
tiores acies construere. ¶ Ter
tium quod supra cornua aciei attendendum
ubi magis periculum est ne acies
confundatur. apponendi sunt
probiores pugnatores qui pos
sint uiriliter dimicare. Est autem ad
uertendum quod in qualibet acie reseruan
di sunt aliqui strenui bella
tores extra ipsam aciem qui pos
sint ad illam partem succurrere
ubi uiderint magis aciem deficere.
¶ Hec ergo tanta obseruanda sunt
in constitutione acierum. ¶ Primo
ut acies bene ordinentur secundum
formam rotundam acutam et
forficularem. ut requirit bel
li conditio. ¶ Secundo ut pro
biores bellatores in illa parte

tibus aciei apponantur in qua lateribus pro
magis confundi et perforari acies.
Tertio ut extra quamlibet aciem re
seruentur aliqui milites strenui
et audaces qui possint suc
currere ad partem illam erga quam ui
derint titubare et deficere.

Cap. xiii. quod docendi sunt in bello
omnes percutientes dediscere cesim et quod eli
gibilius est percutere punctim.

Ostenso qualiter sunt
acies ordinande et constru
ende. Reliquum est ostendere qualiter
pugnantes percutere debeant.
utrum eligibilius sit percutere ce
sim uel punctim. ¶ Possumus
autem .v. uiis ostendere quod docendi
sunt percutientes dediscere cesim et quod eligibi
lius est percutere punctim. ¶ Prima
sumitur ex plurabilitate armorum.
¶ Secunda ex resistentia ossium. ¶ Tertia
ex putredine uulnerum. ¶ Quarta
ex fatigatione militum. ¶ Quinta
ex deceptione percutientium.
¶ Prima uia sic patet. nam quanto en
sis aut gladius plus capit
de armis plus. tanto propter armorum
resistentiam difficilius itur
ad carnem. Inde est quod bellorum ex
perti dicunt pugnantes se de
bere habere loricas amplas

ita q̄ anuli lorice se cōstri
gāt q· q̄to illi anuli mag̃
sūt cōpacti. tāto cō ples ex
eis frāgēt ut ulnera nocēāt.
sic q̄ pcutiētes pūcti. ut ḡ
nullus pcutiat cesi ad cāne
mag̃ ē eligibile pcutē pūc
tī q̄ cesī. Modica ēt mansio
armor sufficit ad ledēdū car
nē pcutiēdo pūcti q̄ n̄ suffi
cēt si pcutēt cesī. ¶ Secū
da uia ad inuestigādū h̄ ac
sūit ex resistētia ossiū. Naʒ
si aliquis q̄ iermus existēt
ī pcussiōe cesī pūsq̄ pūcī
retū ad cor ul̄ ad mēbra in
talia. cōʒ magnā plagā faciē
ā multa ossa īcidē. Sʒ pcuti
ēdo pūctīʒ due uncie suf
ficiūt ad h̄ q̄ fiat plaga
mortal̄ ā sic letale ul̄ nimis.
Cōsidārē qd̄ debēm̄ q̄ qc
qd ē hostiū nociuū. f q hī
ē nob̄ pficuū. ideo ī exatu n̄
querētur mors ad ul̄sarior
pcutiēdū ē pūcti. q̄ sic
feriēdo citi īfligit plaga
mortifā. ¶ Tertia uia su
mit ex pcutiēdi uulnere. Nā
q̄to hostis mag̃ uulnū p
uidet mag̃ pʒ se protegē.

ā citi pōt illa uitare. quia
iacula pūsa nīl ledūt. In
pcutiēdo aūt cesī. q̄ eʒ si
mag̃ brachiū mouē pūsq̄
īfligāt plaga. ad ul̄sariū
ex longīquo pōt pcutē ulis.
ideo mag̃ pōt sibi cauē et
cooperire se ab ictib;. ptēo
aūt uegetī q̄ pūcti pcutē
ad ul̄sariū. sauciat aūt q̄
uideat. Vn̄ h̄ gnē pcutiē
di potissime usi sūt romāni.
edocebāt eī romāni milites
oēs pcutiētes cesī. q̄ a
ipsi sēp uolebāt pcutere
pūcti. ¶ Quarta uia sūit
ex fatigatiōe mēbror. Inc
certa ē ī bell' ē h̄ potissime
attēdēd ut pugnātes ab
sq̄ nimia sui fatigatiōe
possīt nimis ad ul̄sarios
ledē. Naʒ si bellātes nimis
se fatigēt nō ualētes
laborē illū tollārē deficia
li dimittūt aciē ā cōuētu
tur īfugā. dīc aū pcutiē
do cesī; pp mag̃ motū t
brachior īfgat i magn̄
labor. Pūctīʒ uō feriēdo
modica fatigatō sufficia
at. Eligibili ē pcutē pūc

tīʒ

q̄ cesi. Cesa eni pcussio q̄
impetu uenit raro occidit
Sed pucta modico impetu
inflicta facit letale uulnus.
Quinta uia sumitur ex decen
tia pcutientis. Nam bonus
bellator si pot sic dz ad
uersariu ledere ut tamen ipse non
ledatur. oīs aūt ille mod
pcutiendi ē mag eligend
per quē feriens mi discooperit.
q sic feriendo minor lesio
ei pot accidere. quia cum pcuti
endo puncti à decto cesi po
sit nimis ad uersari ledi
melius ē pcutere puncti q̄ ce
si. pcutiendo enim cesim oportet ele
uare brachiu dextru quo
eleuato. dextru latus nu
datur et discooperit et dat
hosti m ut possit nos fa
cilius ledere. Nam leuius in
fertur lesio et nocumentu
corpori nudato q̄ tecto. Capitulum
xviij. quot et q sunt illa. q hostes
reddunt potentiores et quot modis.
et qualiter hostes debemus inuadere

Ut dicebatur supra re
de hosti ē pficuu nobis
ē nocuu et econuerso. q cumque igitur
reddunt hostes fortiores

ad resistendu bellantibus. quia
illa sunt eis pficua. econtra
posita sunt eis nociua et red
dunt eos debiliores ut possi
sint ipugnantibus resistere.
Quatuor aūt ad psens spec
tat possim. vij. enumerare per
q sunt hostes fortiores contra
ipugnantes. Primo si sint i
acie debite ordinati. Nam omnis
uirtus unita ut sup tange
batur fortior sic seipsa dis
psa. Si hostes sint bñ uniti.
et debite in acie ordinati. Si
inuadantur difficiliter deuincuntur.
Secundo quod reddunt hostes fortio
res ad resistendu ē locus.
Nam in uno loco hostes facili
se tuentur q̄ in alio. Nam inter
situ fluuioꝝ inter pcipitia
montium et inter difficultates
uiaꝝ si contingat hostes in
tali situ reperiri difficiliter se de
fendere poterunt. quia oportet eos
spoliari interire. Dicitur sic locus in
pete defensioni. si eo hostes
inueniantur reddunt eos debili
ores ad bellandum. Si locus ap
tus facit eos potentiores
ad resistendu. Tertium ē
ipsoꝝ tempus. Nam tempore in q̄ cuenit ē

9t hostes a iquo puluis
facies cor[um] peutit. a iquo
solares radi[us] opponu[n]t cor
oclis difficili p[os]t hostes
resiste[re]. T[er]c[ium] u[er]o iquo h[abe]nt
mo[n]do opposito se h[ab]nt hoste[s]
habiliores su[n]t ad pugn[an]
du[m]. Quartu[m] q[uod] reddit ho
stes mag[is] a[n]i[m]osos [et] mag[is]
p[ro]mptos ad remitte[n]d[um] e[st] p[ro]
uisio. q[ui]a a[n]n[e] p[ro]uisi su[n]t [et] p[ro]
sau[n]t pug[na]tor[um] ad uictu[m] ma
gis se muniu[n]t [et] mi[n]us time[n]t
ex eor[um] defectu. Quintu[m] a[utem]
e[st] debita [et] mod[er]ata exerci
tio. Na[m] q[uan]n hostes s[un]t lassa
ti laborib[us]. vigilijs [et] i[n]como
ditatib[us] alijs. si tu[n]c i[n]ua
da[n]t[ur] facili deuica[n]t[ur] q[uod] s[e] fige
bit[ur] q[uie]uisse[n]t. Debita g[ratia]
q[ui]es hostes pote[n]tiores red
dit. Sextu[m]. q[uo]d e[st] amo[r]
[et] [con]cordia ip[s]or[um]. Na[m] si ho
stes diuisi [con]si[mi]l[ite]r facili deui
ca[n]t[ur]. m[u]lto mag[is] diuisi a[n]i[m]o
[et] uolu[n]tate debella[n]t[ur] cele
ri[us]. q[ui]a e[st] maior diuisio a[n]i[m]or[um]
q[uam] corpor[um] [et] [con]di[ti]o. Si hostes
n[on] su[n]t sparsi. Si tu[n]c [con]si[mi]l[ite]r [con]
uicti pote[n]tiores su[n]t ad bel
la[n]d[um]. [et] m[u]lto mag[is] si se di

ligat [et] sic quieti [et] a[n]i[m]o
[et] uolu[n]tate. q[ui]a d[e] se ip[s]i[s]
mag[is] [con]fide[n]t eru[n]t utilio
res [et] p[ro]mptiores ad pug[nan]
d[u]m. Si e[nim] amor e[st] q[uae]da[m] uis
unitiua [et] plus amor unit
ama[n]tiu[m] corda q[uam] loci uni
tas [con]ue[n]tiu[m] cor[um]. Di[cere] si u
nitas loci [et] aggregatio bel
la[n]tiu[m] eos pote[n]tiores fac[it]
amor [et] unitas cordiu[m].
eos utiliores reddu[n]t. Se
ptim[um] q[uod] fac[it] hostes pote[n]
tiores ad remitte[n]d[um] est
sci[enti]a p[ro]pria[rum] [con]dictionu[m]
[con]ue[n]tiu[m] et ip[s]os. Na[m] q[uan]to
[con]dic[i]o[n]es hostiu[m] meli[us] sciu[n]t[ur]
ta[n]to facilior eligit[ur] uia
qualit[er] debea[n]t i[m]pugn[ari]. Oc
tauo cor[um] neg[oti]o su[n]t ma
gis late[n]tia. mag[is] ignora[n]t
i[m]pug[na]t[i]o[n]is mod[um]. Sciu[n]t
itaq[ue] q[uae] reddu[n]t hostes
pote[n]tiores ad remitte[n]
du[m]. de facili pot[est] pate[re]. [et]
quo [et] q[ua]l[ite]r bella[n]tes hoste[s]
suos i[n]uad[er]e debea[n]t. Na[m] a[utem]
vij. mo[d]is enu[m]eratis hostes
fortiores existu[n]t cu[m] mo[n]do
opposito se h[ab]nt su[n]t i[n]ua
de[n]di [et] debella[n]di. P[ro]p[ter]

dux belli p insidias ul' p aliq
aliu mod' d3 diligent' aduite.
qn hostes sut dispositi a tc d3
eos iuade. q2 n habebut posse
resistedi. ¶ Sc'o d3 diliget'
exploiae eo2 itinea ut ad
tnsite fluuio2 ad p'cipitia mo
tiu. ad agustias silua2. ad fac
ultates paludu. a uia2 se
hostib3 opponat q2 sic facili
deuicet. ¶ Tc'io debet aspi
cere ad ipo2 tpe. ut qn sol
reuibat ad oclos hostiu. pluu
a uetus repcutiut ad eo2
ult' tc d3 eos iuade. q2 ocl's
eo2 aggrauatis a sole. a offe
sis p uetu a pluu n bn iu
de poterut q'lr dimicare pp
q' oportebit eos fuga elige.
¶ Quar' dux exercitus sic se
pparare d3. ut tali hora faciat
suos comilitoes cibu cape
a requiesce a eo2 equo pau
sare ut possit iuade hoste
ex iprouiso ut eos iuadat qn
cibu capiut. ul' qn dormiut
qn sut secui existetes inr
mes. vacitos discalciati
distractis eqs n suspicates
eo2 aduetu. ¶ Q'nto d3 di
ligent' explorae. qn hostes
feceruit mag' dietas se fa
tigati hnt lassatos equos.
Tuc ei si eos iuade poterit
de faci triuphare. ¶ Sex
to negetiu d3 dux belli int
suos hostes a inimicos ul'
p se ul' p alios comitte dis
sensioes iurgia comoue eos
ad lites ul' ad inimicitia
ut de se iuice n cofidat.
hoc ei fco. si eos iuadat n
hntes fiduciam de se iuice
couteut i fuga. Si h caute
la li poat a negoti. non
mltu e ad pcia. q2 d3 re
pugre hois monb3. ¶ Sep
tio diliget' explorae codi
cies hostiu. q'lr se gerat et
q'lr se hre debeat. Q's est
dux eo2. de quo dux ille ma
gis cofidit quos mores hat.
Na3 exploratis codicioib3 sin
gulis facili iueniet uia q'lr
possit hostes i uade a debel
Cap. xv. quo hoies bella lare.
ta'. si uolut hostes parte a quo d'bet eos circuidare. a quo d'beat declinare ad pu gna si n sit bonu pugna comitte.

Decimum in quo docet capitulum quomodo percutiendum est punctim an caesim, in quo docentur milites et pedites. In hoc capitulo specialem doctrinam volumus dare peditibus qualiter debeant stare cum volunt hostes percutere. Percussionis in hostem duplex est modus. ¶ Unus a remotis ut cum iaciendo iacula vel missilia adversarios feriunt. ¶ Alius autem cum adeo appropinquant quod manu ad manum se percutiunt. ¶ Aliter autem debent stare bellatores cum a remotis iacula iaciunt. Et aliter cum ex propinquo se feriunt. Nam in iaciendo iacula a remotis debent habere pedes sinistros ante et dextros retro. Illa enim corporis pars que est in aliquo principium motus principalis in illud est ipsa dextra. Ita quod pars dextra in animalibus fortior est in movendo et aptior est ad motum, et quia semper in motu innititur alicui immobili. Ut si movetur manus innititur brachio stanti et si movetur brachium innititur corpori quiescenti. Et si movetur unus pes innititur alii pedi non moto. Ideo cum movetur pes dextra innititur parti sinistre quiescenti. Cum ergo pes sinister ante ponitur et latus dextrum elongatur optime disponitur homo ad iaciendum iacula et missilia, quia tunc quiescit in sinistra et movetur dextra vibrans ipsum iaculum. Quo vibrato vehementius movet aerem et fortius ferit. Licet enim tam secundum partem dextram quam secundum sinistram possumus quiescere et moveri, dextera tamen est aptior ad movendum et sinistra ad quiescendum. In percutientibus a remotis debemus quiescere super sinistrum pedem anteriorem missum vehementius et elongare cum dextro, ut possimus vehementius impellere et vibrare iaculum. Sed quando manu ad manum pugnatur gladio debemus econtrario nos habere ita quod pedem dextrum teneamus ante et sinistrum post. ¶ Nam quia latus dextrum aptum est ad motum, si ipsum sit hosti propinquius tunc motu poterit melius ictus effugere. Vehementius enim percutitur quod stat quam quod movetur. Rursus si dextrum latus sit hosti propinquius melius poterit ipsum percutere. Debent ergo bellatores cum ad manum pugnant tenere pedem sinistrum

immobiliter et cum voluerint percutere cum pede dextro, debent se anterius facere. Et si voluerint retro fugere, cum eodem pede debent se retrahere. Sic itaque tenendo pedem sinistrum immotum et cum dextro se movendo poterunt fortius hostes percutere et eorum ictus effugere.

Viso quomodo debeant stare bellantes si debeant hostes percutere, videre restat quomodo sint hostes includendi. Sciendum ergo quod cum raro aut numquam sic circumdandi sint hostes in pugna publica quod non pateat eis aliquis aditus fugiendi, quia tunc desperantes quasi necessitate compulsi efficiuntur audaces. Videntes enim se necessario morituros possunt multa mala committere in eos contra quos pugnant. Inde est quod laudatur sapientis sententia dicentis numquam sic claudendos esse hostes quod non pateat eis aditus fugiendi. Nam fugientibus hostibus nullum est periculum et in fuga perdiderunt multi absque nocumento persequentium. Sed cum se viderent inclusos qui coacti fecerunt quod includentes. Cum ergo supra diximus formandam esse aliquam aciem sub forma forficularum, ut quando hostes sunt pauci ad hoc quod melius includantur et circumdentur, non sic intelligendum est quod ita debeant circumdari quod nullus pateat aditus abscedendi, nisi forte adeo essent pauci quod quantumcumque rebellare vellent nullum possent nocumentum efficere.

Ostenso itaque qualiter debeant stare pugnantes si velint hostes percutere et qualiter debeant eos evitare, restat nunc declarare qualiter sit declinandum ad pugnam. Si non habeatur consilium nec videatur bonum pugnam committere eo quod hostes sint fortiores et non possumus illis resistere, in quo quantum ad praesens spectat debet dux belli duplicem habere cautelam. Prima est quantum ad exercitum proprium. Nam et si dux consilium habeat non esse pugnandum, debet tamen valores paucos patere facere et non debet illud toti exercitui pandere, ne timentes turpiter fugiant et ab insequentibus hostibus occidantur. Taliter itaque dux se habere debet quod non credat exercitus quod velit fugere, sed quod alibi velit parare insidias et quod esse hostes velit acrius dimicare. Secunda cautela ad habendam est ex parte exercitus

citus hostiũ. Nã sic d3 re
clinare bellũ ut hi hostes
lateãt. Jdeo mlti tpe noc
turno poti q̃ diuturno hi
agũt a plε hac hũc caute
la3. q militẽs stãtes in
acie exposito hostiũ phibet
eos ñ pedites uidẽ possĩt.
pp q pedestris pug̃ latẽt
recedit quia recedente eq
tes postea meli possĩt
uitare hostiũ persecutões. Est
ã aduertendũ q sic declinãt
pug̃ nũq̃ acies se debẽt
diuide. q si ptigit hoste i
sequi fugientes a bello plr
accidẽt a mai nocumẽtũ
eis isent fugiẽtibꝫ q̃ si
se ũiẽnt a bellarẽt. Debꝫ
ã dux belli iquire utrũ
sic aliqs locus ppiquus ad q̃
possit pfuge euatus si
fugaret ab hostibꝫ. Cap̃.
xvi. q̃t sũt gñã belloꝝ a qt modis
d'uicãde sũt munitões a urbani
tates a q tpe meli ẽ obside
ciuitates a castra.

Jacet aũt oĩa bella
ad. iiij. gñã reduci.
videlꝫ ad cãpestre. obse
quiũ defensiuũ a nauale.
Bellum aũt campestre. dr

omnis pugna facta i terra
s3 q̃ bellantes ad inuicẽ
pugnãt absq3 munitõe
media. q̃to tñ h' pug̃
mag̃ ẽ a munitoĩbꝫ sep
ata. tãto ẽ mag̃ cam
pestris a mag̃ piculosa.
Secũd' gẽ pug̃ dr̃ obse
quiũ. qñ bellatores sẽ
tiũt pð q nõ expectãt
ut hostes de munitoĩbꝫ
exeũtes uadãt bellare
ad campũ. S3 si munitões
iuadũt a obsidẽt illas.
tale genũ pug̃ oĩ noĩe
dr̃ obsessiuũ. Est aũt
a tẽtiũ genus pugne.
q defensiuũ uocari pot.
Nã sic ptigit pugnãtes
aliquos in tãta multitudĩe
ẽẽ a tãtas hr̃e pð ut nõ
expectẽt hostes exire
ad cãpũ. S3 ipsas muni
tiões obsideãt a iuadãt.
Sic ptĩg aliquos ẽẽ adeo
paucos a tã debiles ut
ñ putẽt i cãpo posse re
sistẽ ipugnãtibꝫ. Jdeo se
i munitoĩbꝫ tenẽt clau
sos a sufficiat eis q possĩt
munitões defendẽ. S3 cõ
tigat eas ab hostibꝫ in

pugn̄i tale genꝰ pug̃ quo
quis defendit munitiões et
castra dr̄ defensiuū. Nā ⁊
si idi pug̃ ē aliquo m̄o inua
sio ⁊ defensio attn̄ cū qs
obsedit munitiões ⁊ castra
mag̃ dr̄ aliquos inuadere
q̄ͥ se defendere. In pug̃ g̃ ob
sessiua mag̃ ē inuasio q̄ͥ de
fensio. In bello uō quo quis
se tuet̄ in munitioībꝫ ⁊ castꝛ
mag̃ ē i defensio q̄ͥ inuasio.
ideo tale genꝰ pug̃ mito
dr̄ defensiuū. ¶ Quartus
aūt modꝰ pugn̄di dr̄ na
ualis. qr̄ sic̄ ɔtigit ēē pug̃
in t̄ra. Sic ɔtig̃ eā ēē in
aquis. Imo terribiliores
⁊ piculosiores sūt pugne
aq̄tice q̄ͥ terrestres. Hi aūt
pugne i aquis fiūt cū aliq̄
ɔdictiōis aq̄ ille existat
nauales dicūt̄. ¶ Sic er an
sūt. iiij. gn̄a pug̃. post q̄ͥ
diximꝰ de cāpest̄. Restat
dic̄e de obsessiū ⁊ nauali.
Cōtingit aūt aliꝰ reges ⁊
p̄ncipes purgare oīb
his modis pugn̄di. Nā
alii ɔmittūt cāpestre bel
lum. alii uō obsidēt muni

dēs ⁊ castra. Cōtig̃ q̄ͥ alii ali
quos iuuare aliquas munitōes
eorum. ppt q̄d oꝫ eos uti pug̃ de
fensiua. ¶ Amplius ip̄ncipi
bus ⁊ reg̃ ɔtig̃ ēē portus
⁊ t̄ras maritimas uīr mare
sitas ppt q̄d ne portus destru
antur ⁊ fiat p eos ab hostibꝫ
introitꝰ i regnū ⁊ ne t̄re ma
ritime ipugnent̄ expedit re
gibꝫ ⁊ p̄ncipibꝫ aliq̄n ordina
re bella naualia dicto itaq̄
de bello cāpestri de aliis ge
neribꝫ bellorꝫ ē dd̄. Uerūq̄ de
cāpestri pug̃ diffusiꝰ dixiōs
⁊ de cautel' bellorum multa di
scussimꝰ. cū p unū dcā ēē ēē
bellū possint cautele habēri.
qualr̄ debeat se hr̄e. nō oꝫ
ēē alia bellorꝫ gn̄a dicturus
in morari. ¶ Post tn̄ dicemꝰ de
bello obsessiuo. ¶ Uiso g̃
quot sūt bellorꝫ gn̄a ⁊ dictō
q̄ post bellū icāpestre. ¶ Post
dd̄ ē de pug̃ obsessiua an
p hī pugnā ɔtigat opti
nēri ⁊ deuīci ciuitātes ⁊ ur
bānitates. Restat dicere
quot modis talia ciuia pos
sūt. ¶ Est aūt t̄plex modꝰ
optinendi optinendi muni

tiões et castra vi acli p[ro]stra[n]t[ur].
famé et pug[nam]. Co[n]tig[it] e[ni]m aliq[uan]do
obsessos carere aq[ua]. Jdeo vel oz
eos sitti p[er]ire vel munitiões red
dere. Q[ua]re diligent[er] cogitare de
bent obsidentes munitiões ali
quas vtr[um] p[er] aliq[uo]d ingenia vel p[er] ali
qua industria[m] possit obsessis
accipe aliq[uam]. Nam m[u]ltotiens e
uenit aq[ua]m a redditu p[ri]n[cip]ii deriuari
usq[ue] ad munitiões obsessas.
Q[ua]re si in illo fontali p[ri]n[cipi]o destrua
tur fistula vel meat[us] p[er] que[m]
p[er]git aq[ua] ad obsessos. oportebit
ip[s]os pati aquar[um] penuria[m].
Rursus munitiões sunt alte q[uod]
aq[ua] no[n] p[er]uenit usq[ue] ad eas. Q[ua]re
si sit a munitoib[us] remota de
bent obsidentes adhibe[r]e om[n]em
diligentiam quo[modo] possit obse[s]
sis p[ro]hibe[r]e aq[ua]m. ¶ Secundus
mo[dus] i[m]pugnandi munitiões e[st]
p[er] famé. Nam sine alio durare
no[n] possunt. Jdeo ut muniti
ões optineat. passus. vias
et o[mn]ia loca p[er] q[ue] posset obsessis
uictualia deferre. dilige[n]t[er]
custodire debent. ne eis talia
deferant. Jn h[uius]mo[d]i e[ni]m obsessionib[us]
m[u]ltotiens plus affligit fa
mes q[uam] gladi[us]. Jnde e[st] q[uod] mul

totiens obsidentes valentes
cit[ius] optine[n]t munitiões. Si
contigat eos capere aliquos
de obsessis. no[n] occidunt illos
s[ed] p[er] mutilatione[m] m[em]bror[um] eos
reddunt inutiles et postea
eos remittunt ad muniti
ões obsessas. ut ibi cu[m] una
cu[m] alijs. co[m]medentes a p[ro]
ip[s]os obsessos maiore[m] fa
mé et inopia[m] inducunt. ¶ Ter
tius mo[dus] obtinendi muniti
ões e[st] p[er] pug[nam]. ut cu[m] itur
ad muros. et cu[m] p[er] pug[nam]
dimicat[ur] c[ontra] obsessos. S[ed] q[uia]
aliquot mo[d]is co[n]tig[it] talem
pugna[m] committere in seq[uen]
ti capitulo ostendet[ur]. ¶ Dicto
so quot sint gen[er]a bellor[um]
et quot mo[d]is deuincende
sunt munitiões obsesse. Re
stat ostende[re] quo t[em]p[o]re meli[us]
et obside[ri] ciuitates et castra.
¶ Sciendu[m] itaq[ue] q[uod] t[em]p[o]re estiuo.
an[te]q[uam] sint recollecta blada.
vinee. et alia p[er] q[ue] sub ueniri
pot[est] inopie obsessor[um] e[st] me
lius obsessiões facere. Jllo
e[ni]m t[em]p[o]re citi[us] deuincendi meli[us]
deuincent[ur] obsessi. Si p[re]d[i]c[t]i
munitiões sint optinende

meliꝰ ē facere obsessionē tpe
estiuo eo q tūc magis desic
catē aq. nō sic hūndant dele
sces pluuie ut possit ꝑ
cisternas sbuenī obsessis.
Rursus si ꝑ famē ē castrū
ul' ciuitas obsessa obti
nenda meliꝰ ē obsessionem
facere estiuo tpe. anq mē
ses ⁊ vinea sit recollec
ta. q si ꝑ tali tpe ꝯsueue
runt facere fructos āni ꝑt
iti. tūc si obsessi nō ꝑsūt
gaudere fructibꝫ āni ad
uenientis citiꝰ ꝑibūt inopia.
Ampliꝰ si ꝑ bellū ⁊ pugnā
muitates sūt obtinende.
meliꝰ ē h agere estiuo tpe.
nā tpe yemali hūndant
pluuie. replētē fosse aqs
qr difficiliꝰ ipugnāt obse
si. Rursus incomoditates
tpꝫ magis obsidentes īca
pis q̄ obsessis maentes
īdomibꝫ ul' g obsessiones fie
de sūt tpe estiuo. ul' si ꝑ
multa tpa obsessiones du
rare debēt saltē īchoāde
sūt tpe estiuo ꝑusquā
blada. uina. ⁊ alios fruct
tꝰ recollige ꝑnt obsessi.

Cap. xvij. quō se debēt mu
nire obsidentes ⁊ quō ꝑ cunī
culos īpugnari ꝑsūt muitates

Si obsidentes negligē obse
dentes fuīnt aliquū dissi
ligēter se munīāt ab obsessis
poterunt. nā cū ꝯtigat ob
sessiones ꝑ multa tpa alīq du
rare. nō ē ꝑs obsidentes sp
eē̄ paratos eē. ideo nō sit muni
ti ꝯtīg qr eū exeuntes ī ca
stris cū fuerīt occupati
obsidentes ī sopno ul' otio
aut aliq necessitate ꝯsp si re
pēte ꝑrūpūt ī ipsos ⁊ sic
occidūt tētoria destruunt.
obsidentiū machīas ⁊ aliq
multos ex obsidentibꝫ ꝑimūt.
qr obsidentes ut tuti ꝑma
neāt lōge a muitate ob
sessa saltē ꝑ ictū teli ul'
iacli debēt castra metari
⁊ debēt se facere fossis ⁊ figē
ibi lig ⁊ ꝯstruēr ꝑpugnacula
ut si oppida eos repēte uel
lēt inuadere resistētiā īueni
rēt. Uiso quō se munire
debēt obsidentes ut oppidan
dis molestēt. Restat dicere
quot modis ipugnare debēt
obsessos. Et aūt nōn mod

ipugnari ꝯ̃sa plubiẽ. vi
lic; p balistas. ãois a pla
ṗtes enusos inaĩb; ul'
fũdis ⁊ ã papõnes sca
lar. nõ mltũ ei i oustres
ipug̃ obsessi faciãt se ad
muros. ⁊ ad ꝑpug̃ña sta
tũ ipug̃nt eos cũ balistis
⁊ ãcub; iaciũt ꝯ̃t ip̃os. la
ṗdes cũ maĩb; ul' cũ fun
dis appõnũt scalas ad mu
ros ut si posit ascẽdẽ sit
pares ill'. ṗtũ hos mõs i
pug̃tõis aptos ẽ dare ⁊
pliaẽ ipug̃tõis mõ non
oĩb; notũ. quoꝝ uñ ẽ per
cũiculos ali' p machĩas pro
iciẽtes lapides mag̃s ⁊
graues ⁊ t'ci p hedificiã
ipulsa usq; ad muros ⁊
muitõis obsesse ꝯ̃ oĩub;
itaq; de hys pug̃tõib; di
cem'. Sz p̃ de ipug̃tiõe p
cuniculos .i. p uias sb'tia
neas deciãũt muitões.
debẽt ei obsidẽtes p̃uati;
i aliquo loquo t'ra; fodẽ
ãñt q' locũ tẽtoriũ ul' aliq
aliud hedificiũ debẽt ap
ponẽ ne obsessi uidẽ ṗsit
ũ i apiãt fodẽ. i ã fodiẽdo

faciẽdo uias sb' t'raneãs.
sic faciũt fodiẽtes ar
gẽtũ; ⁊ iucientes uenã
metalloꝝ debẽt uias il
las faciẽdo eos p studio
res q' sit fosse muitõis
ꝯ̃ usiãtde p gẽ usq; ad
muros muitõis ṗtẽe
q' si h' si põt leuẽ ẽ mui
tioẽz capẽ. Naz h' fõd ṗo
debẽt muros fodẽ ⁊ sup
ponẽ ibi lig̃ ne statĩ
cadãt ⁊ cũ oĩns muruꝫ
ul' mai' ptẽ muroꝝ si
offoderit suppõt auiũt.
Si uiderit obsidẽtes q' p
solũ cauũ muroꝝ possẽ
muitioẽz obtinẽ statĩ
debẽt apponẽ ignẽ ligni
subtinẽtib; muros. et
facẽ õs muros ul' mag
coꝝ ptẽ sil' cadẽ ⁊ replẽ
fossas quo qĩ fõd t'raẽ
eu ĩq̃ppiãdo obsessi ut si
ali' deuiciẽ opidũ. Sb
ãt aduẽs ul' ad iuẽdõ
q' me sb't'ranee spsẽ mu
niẽde tabul' ⁊ alys arti
ficiys ne cadat t'ra ⁊ suf
ficet fodiẽtes. t'ra ã q'
eyhiẽ ꝯ̃ dis fossis ẽ talr

aſcendendo ne uideantur ab
obſeſſis. Rurſus cum ignis ad
poſitus ad ligna ſufficientia mu
rum ad ponens hui(us) ignem accenderit
cum eo debet ſe ad locum tutum
facere ne ledatur per murorum caſum.
Sic ergo agendum eſt in impugnatione
per cuniculos. cum ad municiones
obtinendas non ſufficit ſola mu
rorum ruina. Sed cum hoc etiam non
ſufficiat muris exiſtentibus ſuper foſ
ſis et ſub pluribus tectis non dum ap
ponendus eſt ignis. ſed procedendum ad
maiores municiones et ad ma
iora menia caſtri uel ciuitatis
obſeſſe et perſcrutandas uias ſubterra
neas et ſimiliter faciendum eſſe circa
foueam et circa muros. ¶ Rurſus
procedendum eſt diuidendo uias
ſubterraneas. ut per eas poſſit
haberi ingreſſus ad ciuitatem
et caſtrum quod omnino lateat ſi poſſit
abſque eo quod ſentiatur ab obſeſ
ſis. licet non ſine difficultate temporis
poſſit hoc omnino fieri debito modo
captum. hijs itaque itaque ſic
peractis in aliquo tempore nocturno
no uel in aliquo alio congruo ad
pugnandum per appoſitionem ignis ſi fieri
ut ſimul cadat murus et muni
tiones ſuper foſſe et uias ſubterra
neas fiat ingreſſus ad caſtrum

uel ad ciuitatem obſeſſam et
ſic poterunt obtinere illam.
Cap. xviij. quot et que ſunt genera ma
chinarum eicientium lapides per que in
pugnari ualent uel muniri
obſeſſe et quomodo poſſunt cu
Contingit autem plures ciuitates et
municiones aliquas caſtra
obſeſſas ſuper lapides fortiſ
ſimos eſſe conſtructas. uel eſſe
aquis circumdatas. uel habere profun
diſſimas foueas. uel aliquo
alio modo eſſe munitas. ut per
cuniculos et per ſubterraneas uias.
nunquam uel ualde difficili opti
neri poſſit. euenit etiam plures ut
ſi munitio obſeſſo per uias ſub
terraneas capi poſſit. obſeſſi
tamen prouidentes foſſionem impediunt
eam ne per ipſam ſtrangulentur et per
inſidias deuincantur. ergo quomodo fi
bat. oſtendemus cum inſequentibus agentes
defenſiua. Sunt enim tractabimus
qualiter obſeſſi ſe defendere debeant
declarabimus qualiter obſeſſi cuniculos
et alia machinamenta obſidentium
debeant preuidere. Verum ſi modo
artis debemus imitari naturam que ſemper facia
liori uia res ad effectum perducat
cum per cuniculos non ita decenter mu
niciones impugnari poſſint per ma
chinas lapidarias uel petrarias

appoſita

ꝓplīa usqȝ ad menia castri
ul' ciuitatis obsesse ꝯ talib;
uti ↄ̄gruentis ut hr̄ē itētū.
vidēdū ē g̃ quot sīt gn̄a
machinaꝝ lapidanū et quot
sīt modi hedificatoꝝ p̄ que
munitōēs ipugn̄ē. machīe
aūt lapidarie q̄ ad .iiij. gn̄a
reduaē̄. nā ī oī tali machīa
ē dare aliq̄d trabēs ꝫ leuās
ūgaꝫ machīe ad q̄ꝫ quieta
ē funda q̄ lapides iaciūtur.
hi aūt eleuātō ūge aliu fit
p̄ ꝯ pond'. aliu nō ꝯ podius.
Si ulterius cū finib; eleuatū
ūga machīe q̄ eleuata la
aūē lapides. Si g̃ p̄ solū
ꝯt podus fit hi pieceō. āt
p̄d' illd ul' ē fixū ul' ē mo
bile. ul' ē ꝯpositū ex utroqȝ.
d'r aūt ꝯt pod' eē fixū. qn̄ i
uīga ifixa ē ꝙdaꝫ cella ī mo
bili ad h̃ens ūge plena la
pidib; ꝫ arena ul' plena pl
plumbo ul' aliq̄ alio g̃ui
ꝯ eoꝫ q̄ gen' machīe ueteres
trabutū uocare uoluerūt.
īt ꝯtās aūt machīās h' rec
tius p̄hiat eo q̄ ꝯt pond'

sp̄ uniforīt trahat. ideo sp̄ eo
deꝫ m̄ ipellit cū hac ēi ma
chīa q̄ī acus parti possi. nā
cū aliq' sig̃ patticēdū ē p
ip̄aꝫ si nimis p̄hiat ad dex
tēꝫ ul' ad sinistrā. ūtenda
ē ad locū circa q̄ iacē dus
ē lapis. Si uō nimis alte
p̄hiat ul' elōgāda machi
na a sig̃ ul' ifūda ei appōen
dus ē lapis g̃uior. q̄ n̄ tm̄
eleuaē potiit. Si uō nimis
ꝓme ul' nimis basse appi
quāda ē machīa ul' alleui
and' ē pōd'. lapis. Sēp ēi
pōdeāndi sūt lapides ma
chīaꝝ. Si certiate p̄hiaēs
sit ad aliq' sig̃. Aliud
gen' machīe h; ꝯ podus
mobile ad h̃ens ꝯt flagel
lū ul' ūga ipī machīe ūtēs
se eē hi ūgā aliu gen' machi
ne rōani pug̃tores appel
lauīt bystriā. diffē aūt h'
a trabucō. nā q̄ cū pōd' mo
bile ad h̃ēt ūge machīe h;
plus trahat rēe mot. n̄ tm̄
sic uniforīt eli. ideo plus p̄hi
at. n̄ tm̄ sic recte a uniforīt

peutit. ¶ Est aut̃ a t̃tiũ
genꝰ machĩe q̃ ĩpatoꝛ nũ
cupat̃ h̃nis utrũq; oꝛ̃ poꝛ̃.
unũ fixũ ũge ⁊ aliud mo
bile se ũtes oẽ ipaz. hec eĩ rõe
põdꝰis ĩfixi rectius ꝓhi
cit q̃ bissa. Ratiõe ũo põ
dis mobile se ũtẽtis lõ
gius emittit lapidẽ quã
trapuciũ. ¶ Quartũ ũo
genꝰ machĩe ẽ q̃ loco oẽ
põdis h; funes q̃ trahũt
ꝑ uires ⁊ manꝰ hoĩu;. hĩ
eĩ machiã ñ ꝓhiat lapi
des ĩ magnos sic p̃dicta
t̃ca gñã machiaz. tñ nõ
dr̃ tõt t̃p̃e appoñe ad ꝓ̃
ĩcõandũ hĩ machiã; sic
ĩ machinis p̃fatis. itaq
plies ⁊ spissius ꝓiat hec
machiã q̃ p̃ãe. Ille ẽ q̃ qui
obsidet castrũ aut̃ ciui
tate; aliq̃ si uult eã ipu
gñe ꝑ machiãs lapida
rias diligẽt̃ ɔsiderare dr̃.
utrũ mag̃ possit ɔmũitiõe;
illã ĩpugñe ꝓhiacõe ĩtiuꝰ
ũ logiꝰ. ul̃ medio m̃te utr;
ul̃ ã mag̃ poss; obsessitatẽ

tabule ꝑuctalĩ uitat
suauitatẽ eĩ. Nã ut ꝓbaũ
põt geometrat̃ ɔ̃tãẽ di
stãtia acapite hoĩs iacẽ
tis sic usq; ad hedificiũ ĩ.
tãta ẽ hedificij altitudo
ẽent ã m̃se taluũ altitu
dinũ acapi ꝑ reglãs tra
ditas ĩ astrolabio ɔ̃q̃ãte.
Sz de h̃ nõ ñ sit aut̃. Suf
ficiat at̃ d̃ talib; ad p̃sẽ
tãti dĩe q̃ tã sufficiaut̃ ad
ĩp̃. ¶ Quartũ genꝰ hedifi
cioꝝ uocãt musclos. sũt
eĩ musculi q̃daz hedificia
ꝑua sb̃ q̃b; tegũt̃ hoĩes
trãlẽtes ul̃ ipellẽtes ca
stra usq; ad meĩ mũitio
nis obsesse possint aut̃ ꝑ
hĩ musclos. q̃ɔ̃ ɔtinuari
castra usq; ad mũitõe;
obsessã; q̃ eã fẽu; ẽ t̃ ẽ
ĩpugnãda mũitio. Nã ĩ
castro hedificato ad mu
nitiõe; ĩpugnãdã ẽ tã ɔsi
dãre. Vnde ꝑtẽ supiore;
excedẽtẽ; muros ⁊ mũnitiõis
mũitiõis capiẽte q̃ me
diaz ad q̃ applicat̃ mue

musculi sub quibus sunt sunt homi-
nes trahentes vel impellentes
obsessae. illi qui sunt in parte
superiori debent prohibere la-
pidantes et fugare eos qui sunt
in muris. quando vero sunt iam medi-
ante potentes dimittere et in-
vadere muros. Secundo qui sunt in
parte infima sub musculus
si possint ad muros accedere
et eos subfodere. ut quando alicui ob-
sidentes intrare possint obses-
sam munitionem. sunt enim balistae
et arcus. machinae. lapidantes
et omnia talia congreganda
ut quando finienda sunt de mu-
nitionem putant. quanto est
pluribus modis aliqua munitio im-
pugnatur tanto plus timere
obsessi tradi capiuntur. Capi-
tulum XX. qualiter sunt edi-
ficande civitates ne per pugnas
ab obsidentibus faciliter dominentur.

recte
ca. XX

Post quam diximus de bello
campestri et diximus [?]
de bello obsessivo docentes
obsidentes munitiones et castra
qualiter debeant ea obsidere et de-
bellare. Inspecto ista de-

claratione volumus de bello defen-
sivo et post quam docuimus ob-
sidentes qualiter debeant in-
vadere obsessos. volumus
docere ipsos obsessos qualiter
se debeant defendere ab obsi-
dentibus. Prima autem quod maxime
facit ut obsessi faciliter pos-
sint defendere munitionem aliquam
est scire qualiter hedificanda sunt
castra et civitates et muni-
tiones decenter ne faciliter impu-
gnentur. Sciendum autem quod ibi hedi-
ficatione considerandum per quae
munitiones fortiores existunt
et difficiliores ad capiendum.
Primo quare fortificentur munitiones
et sunt difficiliores ad bel-
landum ex natura loci. Secundo
ex quantitate murorum.
Tertio ex fossatis. Quarto
ex propugnaculis. Quinto ex
fossatis. Ex natura quidem loci
urbes et munitiones fortiores
existunt si eorum situs sit in preruptis
rupibus vel in locis emi-
nentibus et inaccessibilibus aut si
mare sive eas vel paludes
vel flumina circumdant ipsas et

Cap. x. qualiter sunt edificande

a͛pīn igit̄ qn̄ ꝛedificiat sīc
munit͛s defendēde ab exti
oꝛ pug͞ 7 ab obsidētib; ꝯsi
dandū ē nā loci. vt si tali loco
ꝛedificet͛ q̄ ex ipso situ foꝛ
tioꝛes exsistīt. ul' si n̄ uacāt
munitōes de nouo ꝛedifica
re 7 aliqui timētes uīa dnoꝝ.
aut dn̄i metuētes finitīos
ꝑꝑ nolūt se tueri ī munitōe;
aliq̄ sl' ulit facientis ꝯstrueda
ē munitō tal'. q̄ ex ipā nā loci
foꝛtioꝛ exsistat 7 difficilioꝛ
ad ipugnādū. ¶ Sc̄do ubi
7 munitōes sūt difficilioꝛes
ad ipugnādū ex angulanti
te muroꝝ. ¶ Nā si munitō
muros hn̄t āgulares sic otin
gerit obsidētes ad muros
accedere ut munitōe; defen
dētes obsessi facili se tueātur
ab illis. 7 leuiꝰ offendūt ob
sidētes. Nā ꝑꝑ angulantitē
muroꝝ n̄ solū expte ātioꝛi.
s; ā tergo. 7 q̄i expte posterioꝛi
pacitūt ipugnātes muni
tiōe; illā fiēdi sūt itaq; muni
angulares ut munitō facilr
defendi possit. ¶ Tertio q̄r reddit munitōe; difficiliorē ad
capiēdū ꝯsue ēē terra ul'
murū extēra fciā. Nā ī munitōe
fiendā. n̄ solū ꝯstrueda bonita
situs 7 āgularitas muroꝝ.
s; ēē munitōe; illā ꝛedi sūt
murū dimo aliq̄li distātes
7 terra spatiū q̄ iter illos duos
muros icludit' ponēda ē
terra q̄ fodienda ē de fossis q̄
fiende sūt ēē munitōe; illa
ul' ē alia terra appoꝛtāda 7 ap
ponēda i illo spatio it' me
dio. ¶ Sit aut̄ hī terra ītra
tale spatiū posita ita dēsā
da q̄ ad īuicē ꝯglutinent'
7 efficiāt'. q̄. murus. ꝯtīg.
ē ā tres extēra facē si bene
ꝯdēsent' ꝑꝑ q̄ nō ē ī ouēiēs
ꝯstitue hī muros extra ꝯ
densātā. Vali quidē ꝯstitu
tio taliū muroꝝ ad defē
dēda munitōe; ꝯuitātū
p machinas lapidarias.
Nā dato ꝑ hī machinās tot
mur' extioꝛ rueret murus
ꝯstitut' extēra q̄i absq; lesi
one suscipet machīar. q̄
cū lapis eiecet' a machina.

pueñt ad hĩ muni p mol
liet. cũ credit tñ a recipit
lapidẽ illũ q̃ ac si sibi eẽt fa
bricat' captũ ẽ ẽ muros ex
tra desita ɔstitutos muĩ
ledi a machĩs lapidariis q̃
muñ. alij ɔ; qr tal' murus
extra fcũs ẽ grossus. ꝑtẽ
q̃ absq; lesiõe suscipiat la
pides emissos a machĩs.
¶ Quartũ ẽ q̃ fac̃ municiões
fortiores sũt turres ꝑpu
gñcla. Nã cũ i ipĩs muris ɔ
stituẽte sũt turres ꝑpugñcli
ut munitõ leuĩ defendi pñt.
maxĩe aũt ꝓtti q̃ h; ipĩ
munitioĩs ɔ q̃ tiẽt ne ad eã
accedãt obsidẽtes fiende
sũt turres ꝑpugñcla. ñ añ
hr̃ solus offẽdẽ. ꝑ huiõ d
ispulsi' a freq̃ntẽ. Nã ꝑut ui
deit expedire oĩb; ꝑ ꝑdictas
machĩs ul' oĩb; p̃ fcãs mo
dis ꝑ ꝑdcõi l' aliq̃b;. ¶ Tũ uo
aliq̃ ꝑõãr machĩar castr̃
ul' ciuitatẽ obsessã potẽt i
pugñe. ¶ Et cũ ꝑ plẽã notitia
hãrẽ de machĩs de q̃b; mĩaẽ;
fecim̃ sufficiẽt. sciẽ quõ

ꝑ machĩas lapidarias po
tent qual; munitõẽ ĩpugñ.
Nã; oẽ genꝰ machĩe lapida
ne ul' ẽ ad genꝰ ꝑdcõz ul' p̃
ɔzigne sumẽ ex ꝑdcĩs.
¶ Sit ẽ ad ultĩo q̃ die ac noc
te p lapidarias machĩas
ĩpugñ possit municões
obsesse. tñ ut uitaeẽ q̃lr
ĩ nocte partuit lapides
emissi a machĩs. ꝑ pãi la
pide alligãdus ẽ ĩgsul' ta
tio ĩgtus. Nã ꝑ ꝑtitiõẽ; ĩ
lapidi alligatũ appere po
terit. q̃lr machĩa ꝑ huiatĩ
qual' sit q̃ ꝑõderosus lapis
ẽ i funda machĩe ĩponẽõ.

Cap. ix. Quo ꝑ plũbificata li
gnea ĩpulsa ad muros ci
uitatis ul' castri ĩpugna
possit municiões obsesse.

Angebat' cũ sup tres
modi ĩpugñdi muni
ciõ obsessas q̃; unꝰ erat ꝑ cuni
culos. ali ꝑ machĩas lapida
rias. ẽ cũ uo p plũbificata ligna
ĩpulsa ad murũ. munitiõ ob
sesse. duo ĝ ɔ ĩpugñãẽ fcm
ꝑ cuniculos ꝑ p lapidarias ma

recte ch. XIX

chiãs. Restat dic̃e d' ipu
gnac̃ōe q̄ sꝫ ɔtigit p hedifi
cia ipulsa ad menia castr̄
ul' ciuitatis obsesse. ¶ Hi
moi aũt hedificia q̄i . ad
iiij. gn̄a redugt̄. uidelꝫ ad
aries uineas t̃ĩes et mu
sclos. Vocat̃ aũt aries te
studo q̄dam lignoꝝ q̄ ne
igne ɔburatur crudis
coriis. Sub hac ẽi testu
dine sit coopata coriis et
fortit̃ ɔtexta ne lapidi
bꝫ obruat̃. Jnt̃ius ẽ positũ
trabs q̄ capud f'ro uestit̃.
& applic̃ aries. q'r hec trãs
fr̃i i apposita durissim bꝫ
frõtez ad pariet̃ũ. hi
ẽi trabs funibꝫ ul' cate
nis ferreis alligat̃ ad te
studinez sc̃a exligt̃ ad
mod' arietis se retrahunt
et postea forĩt̃ muros i
munitiõis obsesse pariet̃
et disrupit. Cũ ẽi p hĩ tra
bez sic firatã multis ictib'
percussus ẽ murus ita q'
iaz lapides exitus i ipo
capiunt ɔmoui. Jncapite
ẽi i figit̃ q'dam ferrũ rectũ

tũ ad modũ falcis p q'd
lapides ɔmoti et ɔquas
sati euelluñt a muro ut
citi pforet̃. Valꝫ aũt hi he
dificiũ ad ipugnandũ mu
nitiões aliq'ᷓ dato q'd as nõ
possit ptingẽ usqꝫ ad mu
ros ei. Naz q' hi trabibus
hĩis caput sic firatũ retrahi
tur et ipigit̃ potest pcutit
murus munitiõis obsesse.
dato q' testudo illa sb
qua sunt hoĩes ipigẽtes
trabez nõ ptigat usqꝫ ad
muros. Sb aũt hi testudĩ
sb qua sũt hoĩes ipigẽtes
arietez sb' trabez optime
muniendi ne uiri illi sagit
tis ul' lapidibꝫ ul' aliquo
alio m' exaliq' pte possit
offendi. ¶ Aliud aũt hedi
ficiũ ẽ ipugnãdũ munitiões
obsessas q' uocat̃ uinea.
quã hĩ hedificiũ noĩat ca
tũ. fit aũt hꝫ cũ tabule
grosse et fortes optime
colligãt̃ et dupliãt̃. qui
fit dup' tabulatũ ne lapi
des emissi psit tale hedi
ficiũ frãgẽ coopit̃ ẽ crudis

corpus ne ab ictu possit of
fendi. Consueuit autem tale he
dificium secundum latitudinem centum
pedum et longitudinem .xvj. in
uo tot pedum quot homines in eo
petenter possint existere. Hoc autem
hedificium tantum quantum uel amplius
maioris est optime undique mu
niendum et impellendum usque ad
muros municionis obsesse.
sub quo homines existentes fodiunt
muros illos. Est autem hoc he
dificium utile cum talis est mu
nitio obsessa quod usque ad
muros eius potest tale hedifi
cium impelli. Tercium genus
hedificiorum sunt turres uel castra.
nam si parietes non per cuneos
capi possint munitiones obses
se accipienda est mensura muro
rum munitionis illius et secundum huius
mensuram uel secundum altiorem consti
tuende sunt lignee turres uel
castra que tegenda sunt cru
dis coriis ne comburi possint
ab igne cum huiusmodi ligneis
castris dupliciter impugnantur
munitiones obsesse. Primo ia
ciendo lapides. nam si altitudo
castrorum excedit altitudinem

murorum quanto altitudinem ap
pugnatorum existencium in ipsis
sic se habebunt existentes in
castris ad existentes in munitio
nibus. quasi si essent existentes
in munitionibus ad eos qui sunt
in basso uel in terra. Rursus in hiis
castris hedificantur cadentes
per quos itur ad muros ad
muros munitionis obsesse.
Altitudo autem murorum dupliciter
potest accipi. Primo per umbram.
nam leue filum cuius nota sit
quantitas ligandum est ad sagit
tam et proiciendum usque ad mu
ros munitionis secundum quantitatem
cuius sciri poterit quantitas et
umbre. Illa enim hora in qua
accipitur umbre quantitas eri
gendum est aliquod lignum in altum
faciens tantam umbram et secundum
altitudinem illius ligni est alti
tudo murorum. Verum quia non semper
sol splendet et faciat umbram.
sed aliquando tegitur nubibus da
bimus alium modum accipiendi
altitudinem cuiuslibet hedificii
et aperte murorum accipiatur
lignum aliquod uel tabule
alique ad quantitatem aliquam.

hominis. et ille locus ad quem pertinet
aliquam hominis et ille locus accepta est
tabula. illa iaceat se intra. et
ad pedes eius ponatur predicta tabu
la et aspiciat per summitatem illius ta
bule et si visus eius pertendit ma
gis altum quam sit edificium cuius
est altitudo sumenda trahat
se magis prope edificium illud. Si vero
visus pertendit magis basse cum
tabula sic erecte ad pedes et
sic iacens intra elonget se ab ed
ificio predicto donec per summi
tatem et cetera repleta sunt mul
ta vasa. ut cum obsidentes ap
propinquant muris munitionis la
cerata sunt vasa illa. quibus frac
tis. pulvis ille sibi intrat obsi
dentium oculos et adeo offendunt
eos ut quasi ex toto ceci videre
parum possint. Nervorum autem
copia et funium utilis est muni
tioni obsesse propter balistas et
arcus et alia instrumenta que sine nervis
deficiunt. Loco enim eorum adhiberi
poterunt crines equorum vel capilli
mulierum. Recitat enim Vegetius
quod cum Romanis nervorum copia
defecisset et non possent machinas
reparare ad resistendum bellato
ribus mulieres Romane abscisis
crinibus eos suis maritis tradi
derunt machinis reparatis ad
adversariorum impetum repulerunt. Ma
luerunt enim ut ait Vegetius ille
pudicissime femine cum maritis
vivere deformato capite quam servi
re hostibus integris crinibus. Est
etiam ad munitiones de portanda
deportanda cornua bestiarum
ad reformandum balistas et alias
et coria cruda tegendum ma
chinas et alia edificia ne ab
adversariis per incendia comburantur.
His ergo cautelis et propter ea que dicta
sunt resistere poterunt obsessi
ne eorum munitiones per pugnam
ab obsidentibus devincantur.

Cap. xx. Quomodo resistendum est im
pugnationi facte per cuniculos et
qualiter machinis lapidariis
et aliis edificiis obsessi
debeant obviari.

Enumerabantur supra
tres speciales modi impu
gnandi munitiones obsessas.
quorum unus erat per cuniculos vi
as subterraneas. Alius per machinas

lapidarias. aedificia per aedificia i-
pulsa usque ad moenia castri vel
civitatis obsessae. quare si dicti mo-
di praefatos modos obsidentes in-
vadere obsessos. Reliquum est ut
declaremus quomodo obsessi aptis
impugnationibus contra obsidentes
se defendere valeant. Capitulum xxi.
De remediis contra impugnantes
per cuniculos. Possumus autem contra
hoc duo remedia assignare. Unum
est per profunditatem fossarum reple-
tarum aquis. Nam si circa munitionem ob-
sessam sint profundae foveae aquis
repletae impediunt obsidentes.
ne obsessos impugnare possint
per cuniculos vias subterraneas.
dato tamen quod fossae aquis repleri
non possent si sint valde profundae
papple. Sufficienter impediunt
subterraneas vias. quia hoc genere i-
mpugnationis impugnari non possunt
munitiones obsessae nisi ducantur viae
subterraneae profundiores sint fos-
sis. multo ergo defensiva vel
contra super terram firmam. et tunc per du-
ritiem lapidis non est facile per
cuniculos debellare eam vel est super
petram de facili delabilem. aut

super terram quae de facili fodi potest.
et tunc per profundas foveas est for-
tificanda multum ne per cuniculos
devincatur. Secundum reme-
dium contra cuniculos et vias sub-
terraneas est facere in munitione
obsessa viam. aliam contrarian-
tem viae subterraneae factae ab ob-
sidentibus. Si enim obsessa muni-
tio foveas non habet profundas.
non habet eas repletas aquis prop-
ter quod timet debellari per cuniculos
diligenter considerare debent ob-
sessi utrum ab aliqua parte incipiant
terram defodere et utrum per aliqua signa
cognoscere possint obsidentes in-
cipere cuniculos quos cum perceperint
statim debent iuxta illam aliam sub-
terraneam facere contrariantem illi cu-
niculo. ita tamen quod via illa profundior
sit quam obsidentium et tunc per viam
illam sic perforatam cum partes fe-
cerint obsidentes a parte obsessi
dicet bellum continuum. ne obsi-
dentes per viam illam munitionem
ingrediantur. debent etiam obsessi iuxta
inchoationem viae subterraneae habere
magnas tinas plenas aquis
vel etiam urinis et cum bellum contra ob

sidētes debēt se figē ⁊ exīre
fouea illā. quo facto tota aq̄.
ul' vrina sic ɔgⁱgata effūdat
debēt sup̄ obsidētes existētes
ī aūdis. Tēporalr̄ ēi ūnis ml'
ti obsidētiū; sic portatus ē.
Q̄ si li aliī seⁱp̄ fuit n̄ debēt
reputaē ip̄os ne ītēd sⁱ p̄sit.
¶ Viso quō resistētū sit bel
latiōi facte p auīclos. Restat
uidē quō obsessi debeant
obuiaē īpugnatiōi facte p aū
clos lapidarias machiās.
q̄t has ī q̄druplicat sibuē
nit. ¶ Primo q̄ aliī sibito ex
munitāe obsessā exī mag
nitudine āmatorū ⁊ inua
dūt machinā; ⁊ plusq̄ ex
atus p̄sit succidiūt ad destr
uend' eā succidunt ipām. Si
munitāe; ipām obsessi exeūt
n̄ audeāt tēre clar' d' nocte
p muros aliq ligati funib'
emittāt q ab scōdo īg po
tētes absq eo q alii p(er)ci
piāt machinā; īcendūt q
pacto trahūt supⁱ desu
nes admunitāe; ipām. ¶ Tē
ā tūi mō destruēdo machi
nas faciēdo sagittas q̄s

applicāt colos. Ut q̄ sagit
ta p balistā fortē emissa
usq ad machinā; ml'totiēs
succēdit ipām. ¶ Quīto q̄
m̄ resistūt machinis lapi
darīs faciēdo alias ma
chinās intius p(er)tienēdo eā
⁊ destruēdo ipās. ¶ Inter
certi q̄ sūmū remediū ē
post q̄ cōstituta ē machina
intius faciē ⁊ fūdā exca
tenis fer(re)is ul' testā ex fīo.
⁊ uūe machinā illā cōstruē
fabcā īq aliq magnū fun
bn̄ igatur q bn̄ igtū ap
poiātur sup fūdā; ex fūo
textā ⁊ piciat ad machinā;
illa; ul' ad q̄cūq; edificia
u; ligneū q̄t hec ē cōtra
cauta nō ualēt. lig̃ n̄ ua
let bn̄t resistēri. ¶ Omne
ē hedificiū h' in obuiū p(er)t.
S; ⁊ alia multe alie p(er)ticla
res cautele ualētes ad
defēsiōē q̄t lapidarias
machinās. Si q̄ talia ɔple
te sibinarrē n̄ cadit p(ro)p
ter(is). undiq relinquāt.
¶ Viso quō resistēdū sit
cautelis ⁊ lapidariis machis

Reliquum est declarare quomodo obvi-
am debeat portam ponendam
esse cateractam pendentem a muris fe-
rens undique affixa et pluribus
ligaminibus fortibus et acutis igitur
nam si obsidentes valent por-
tas munitionis succendere. cate-
racta que est ante portas muni-
tionis succendere. cataracta que est
ante portas prohibebit eos.
Rursus super cateracta debet
esse murus perforatus recipiens
ipsam, per quem locum possunt proi-
ci lapides et emitti possunt
aque ad extinguendum ignem suc-
cendentem ipsam ab obsidentibus est
appositum. Quantum quod faciunt
munitiones magis inaccessibiles
et fortiores est latitudo et pro-
funditas fossarum que si adsit
facultas repleantur aquis.
Ex hiis ergo modis sunt munitiones
difficiliores ad capiendum. Se-
cundum est aptum ab hiis qui
volunt munitiones defendere
ab obsidentibus eas. ut mu-
nitionibus illa omnia vel plura ex
istis conveniant ad hoc quod faciliter
defendantur. Cap. xxi. Quomodo muni-
ende sunt civitates et castra

et universaliter omnes munitiones ne ab
obsidentibus difficiliter capiantur.

Non sufficit scire quomodo de-
dificande sunt munitiones. et
quales muros debent habere.
et quomodo debent esse site. nisi sciatur
quomodo sunt muniende. ut non
faciliter devinci possint. Di-
cebatur autem supra triplicem esse
modum devincendi munitiones.
videlicet famem. sitim et pugnam.
Sic ergo muniende sunt muni-
tiones obsesse. ne aliquo istorum
modorum possint decipi. Ne
enim fame devincantur ea sunt
attendenda. videlicet ut fru-
mentum avena ordeum et ci-
baria singula et universa pa-
bula que possunt deservire ad
victum portanda sunt ad
munitionem obsessam priusquam
obsideatur ab extraneis. et
si tempore obsessionis ante re-
collectionem frugum ex aliis
locis propinquis sunt talia ac-
quirenda ne munito obsessa
obveniant alimenta victus possunt per sic
pati defectum. quia quod autem potest
ad munitionem deservire. vel
si deferretur non multum esset vale

recte Chapt. XXI

Cap. xxi. Quomodo muniende sunt civitates

castro ul' ciuitati obsesse totu
ē ḡ ōburēd' ne obsidētes sup
ueniētes ībi capiāt emolum
tū ad eorūs pīs munitōib;
obsesse īpugnēt ipā. Si aūt
tīeāt d' diuturnitate t̄pis ut
q' p multa t̄pa debeat obsessio
pourāt maxīe munīēda est
ciuitas ul' castrū obsessū ī
iunio. Nā mltū īt' cetā mu
nicōes hāt a plus ḡ cetā phi
betur. Copia ē cibo ū sīlitu
rū nō ē pt mittēda. Sal' ā
mltitudo. mltū ē expediēs
munitōi obsesse eo q' ad mlt'
ta sit util'. ¶ Sc̄o īmunīēdo
castrū ul' ciuitatē aliq̄
obsīdēdā. q̄ tū ad uictū
nō solū attendēd' ē ut ma
gna copia uictualiū defe
rāt ad munitōē obsessā. s;
ē ut uictualia delata p ḡpa
tos elōgatores p familias
dispēsēt. Vn̄ si ñ possi. si ci
uitas obsessa eēt magna.
q̄ ñ possi. alī recuparare uic
tū ī qualī ḡta ciuitatis uic
tualia recōdita deberēt ad
orrea publica a pte a ḡpate
puiros p uiros dispensari
q' si munitō obsessa modica
eēt ambit' h' efficāc ñ eēt
difficile qī ei mich p pesset mlt'
ta ḡparatō uictualiū ñ pte
cāū ḡpaunto dispēsēt. ¶ Ter
tio ē ī talib; attēdēd' ut p sīc
debiles ⁊ inutiles ñ ualētes
pficē ad defēsiōē munitōis
obsesse. Sz ōmode ñ pōt. sē
ad ptes tūsmittēt. Tales
eī ōsumūt cōmedūt q̄ debe
rēt bellatorib; erogari. Qū
sus si tīeātur de iopia uic
tualiū debēt q' sūt ī munitōe
obsessa aqb; obsessi possiūt
ōmode abstinē sūt cetera
de a sūt ōmedenda ul' sale
de si esui sit apta. Īn tali cāū
ōmedēda sūt mlta q̄ esui
uetat oīs usus. ¶ Viso
quō munitō obsessa uitat
ne capiat' fame declarā
dē pōt quali se debeāt
hēre obsessi ne de uicaturū
psita. Nā aūt q̄ aliq eos
obsīdēt putāt debēt q' ad
tale munitōē p grāt ī qua
sit aquaȝ copia. q' si nō ī
sit fodes fodiētes sē pu
teū. q' si ā locus sit locus ū
ī nec puteū ñ possit. fiēde
sūt cisterne ut celestiū aq̄

super habundanciam suppleat aliarum
aquarum defectus. quia si municio
obsessa sit iuxta mare et non possit
habere aquas non salsas eo quod dulces
aquas habeat distantes ad quas capiendas
prohibent obsidentes. Tunc me
diante arte potest dulcificari.
Nam si plures .i. methauiis que
quod ex aqua salsa per porositatem
pertransit. totum convertitur. desi
nous est ad municiones obsi
dendas in magna copia acetum
et vinum. ne ex potu solius aque
bellatores adeo debilitentur
quod non possint viriliter resistere ob
sidentibus. Obsessio quod remedium
adhibendum contra famem et sitim per
quam obsessa municio devinci consue
vit. Restat videre que sunt reme
dia ne per pugnam obsessa mu
nitio devincatur. Debent ergo ad
civitatem vel ad castrum obsessum
deportari in magna copia et
Sulphur. pix oleum. ad combu
rendum machinas hostium. Sint
etiam aliqui ad municiones obsessas
in debita habundancia deportata.
ut plurimum baliste sagittarum
et telorum et alia artificia necessaria
municioni si possit per ea vim re
parari possint arma et tela et

sagitta et alia per que impugnari va
leat obsidentes. Est etiam multi
tudo fabrorum utilis ipsis obsessis
ad destruendum artificia et ma
chinas ipsorum obsidencium ut in
sequenti capitulo apparebit. Saxa
etiam tormentorum in magna copia sunt
ad municiones deportanda. quanto
talia sint solidiora et aptiora
ad iaciendum. Ex eis ergo replen
di sunt muri et turres muni
cionis obsesse. Calx etiam pul
verizata defendendum ad ipsam
municionem in magna habundancia
artificiis aliis impulsis ad
menia municionis obsesse. Ad
hec autem valent quedam diversimode
resistentes machinarum. Nam
sic destrui possunt lapidarie
machine per spiritus insultus
obsessorum et per homines de nocte
latenter emissos et per sagittas
deferentes ignem forte et per
machinas alias emittentes
lapides vel per fundas ex fio
tortas iacientes ignita fila.
Sic omnibus hiis modis possunt
artificia lignea impugnari.
Immo expertum est contra singula hec ar
tificia maxime valere si per alias
machinas vel aliquo alio modo

fra igitur ualet ipa. p̄sum
tū spālia remedia ꝯ̄ hīs he
dificia assignare. ut ꝯ̄ arietē
ꝯstituit lupus. dicebat
ē trabē fratā pendētē; mu
ros municiōis obsesse ꝑ du
ritiē capitatis uītū arietē.
ꝯ̄ hīc ā constituitē q̄ dam frūm
circuī dētatū dētib; fortis
simis & acutis aligatū fu
nib; cū quo capiē cap̄ arie
tis ul' capud illi trabis fra
te. quo capto. ul' ipo aries
ad superiora trahitē ul' ita
suspēdiē ut muris nocē
n̄ possit. unū a bellatores
āntiqui hīc frūm uocauerūt
lupū. eo q' acutis dētib;
arietē capet. ꝯ̄ castrū uō
multū ualet fra igitur. ad
hibeē tū spāle remediū
ꝯ̄ ipā. q' fiūt cūiculi aurē
sb̄ terra ne a clam suffodiē.
tūa uū debz trāsire castrū
qua sb̄ fossā a castro re
misso ipā ꝑ magnitudine;
ponderis q' castrū debz ꝯstrui
eo q' n̄ possit ex fouea in
tegrū remouerī. ꝯ̄ tra m
neas uō a musculos ā mil
tū ualet igitur fra. ꝯ̄ sitū

ꝯtigērit p̄ hīs hedificia pro
murus municiōis obsesse.
cū d' hīc dubitatē. ā q' hec
fiat uīr alios muros ei
gūt hedificia lignea ul'
si sit p' hedificiū muri
lapidei. ut ꝯtigērit possi
dētes īntrare muros retī
nēt clausi ītēmuros illa
a n̄ ualētes se defēndē ꝑ
muros īclusi ꝯ̄ ꝯ lapidib'
obruiūtē. ꝯ̄ tū diligēt
aduertēdū q' alīn obsidētes
fingūt se fugē. a sic ꝑ in
sidias a āstutias īuadūt
municiōēz obsessaz. ideo nō
statī post recessū hostiū
sūt municiōēs dimictēde.
a ē custodia dimictēda
negligēcia. īmo inuesti
gāde sūt ꝯdiciōēs hostiū
ut q' palā hīc n̄ potuīut
ꝑ insidias a astutias opti
nere n̄ possīt. cap. xxiii. q̄lr
ꝯstruēda ē nauis a q̄lr ꝯ
struēdū ē bellū nauale a ad
q' bella figula ordinā ē.

In hoc ultīo caplo trac
tare nolumū aliq' de
nauali bello n̄ c'aōz hīc tōn
īsistē. q' multa q' dcā sūt

xxiii. Qualr ꝯstruēda ē nauis

i aliis gnib; bellorꝫ appli
cari poterit ad nauale
pug. Circa hec aut pug
nãdi gen̄. ¶ Primo videndũ
ē qualr fabricãda sit nauis.
Nã nauis male fabrica
ta ex modica ipugnatiõe
hostiũ de facili perit. ¶ Se
cũdũ est q ut dat vegetius
ligna ex qb; cõstituta ē na
uis nõ sūt quolz tp̄e in
cidenda. Nã tp̄e marcii et
april i quo humor iã ē i ar
borib; habundare nõ ē
bonũ icidere arbores ex qb;
fabricãda ē nauis iulii
et agusti ul' i aliquo alio
tp̄e i quo humor arborꝫ re
siccetur ad hĩ facta inci
denda sūt ligna. Rursũ
n̄ statĩ icisis lignis ē ex eis
fabricãda nauis. sꝫ p̄ ar
bores sūt diuidende p tabu
las et p aliq tp̄e dimit
tende ut desiccari possīt.
Nã si ex lignis uiridib; cõ
struatur nauis qñ cõ
naturalr humor expirauit cõ
trahūt. et faciūt in nauib;
rimas quib; in nauib; q̄
nichil periculosius ē pōt.

¶ Tertiũ ē q̄ i iterrere sil' bell'
nauallib; et exponere se
piclis ne puppis p nimis
naufragiũ patiatur. ¶ Quar
tum q̄ lignis icidenda sūt lig
a quo reseruãda ut ex eis
nauis debite valeat fa
bricari. Unde restat quo
i naui bñ fabricata cõmit
tenda sit bella. Est aut na
uale bellũ q̄tũ ad aliq
silr mod' bellandi cũ pu
gna terrestri. Nã sic i terre
stri pug. oꝫ pugnãtes bñ
armatos ēe a bñ scire se
ap cautionib; protegere. a ho
stib; uulnã i fugere. sic et
hec req̄rit i bello naua
li. Imo i his pug. oꝫ hoies
meli' ēe armatos q̄ i terre
stri. q̄r ē pugnatores mari
ni qĩ fixi stent et modicũ
se moueãt meli' sustinere
possũt armorꝫ pondera. Qr
corꝫ arma tãq̄ grauiora ēe dꝫ.
possunt tñ. q̄tũ ad p̄sens
sp̄ectat enumerare p q̄ marini pu
gnatores hostes ipugnare
debēt. ¶ Primũ ē ignis q̄
i admirandũ nocet. Ex pedit
ẽi eos h̄re multa vasa plena

picis. sulphure. resina. oleo. que
omnia sunt cum stupa voluenda. hec
enim vasa sunt repleta. sunt suc-
cendenda, et proijcienda ad nauem
hostium ex quibus proiectis vasis frangitur
et illud incendium obuiat et suc-
cendit nauem. ¶ Sunt enim multa
talia in nauim proijcienda. ut ex
multis partibus possit nauis
succendi. et cum proijciuntur talia
tunc est congruum nautas committendum
esse durum bellum ne possint suc-
cedere ad extinguendum ignem.
¶ Secundo ad committendum marinum
bellum multum valent insidie nam
sicut in terra ponuntur insidie mi-
litum qui ex improuiso inuadentes
hostes eos terrent atque facili-
us vincunt. Sic in mari post aliquas
insulas fiunt insidie. ut mari-
ni pugnatores ex improuiso irru-
entes in hostes eos facilius
vincant. ¶ Tertio est ad marinum
attendendum ut semper pugnantem
nauem suam faciat esse profun-
dam aquarum et nauem hostium impi-
gat ad litus quia pugnandi impetum
perdunt qui detrahuntur ad terram.
¶ Quarto ad arborem nauis suspen-
dendum est lignum quoddam longum,

ex vtraque parte ferratum quod ad
percutiendum tam nauem quam nautas
se habet quasi aries cum quo consue-
uerunt muri ciuitatis obsesse diru-
i. sic ordinari lignum est ut ligamentum
retinens ipsum possit deprimi
et eleuari, quia hoc facto multum
habebit commoditatis ut cum
ipso possit tam nauis quam ex-
istentes in ipsa. ¶ Quinto in
bello nauali bonum est copiam
amplam sagittarum cum quibus
sauciendi sunt vela hostium.
nam velorum perforatis cum mini-
me ventum retinere valent. non tam
possunt ipsi hostes impetum habere
pugnandi. nec etiam possunt sic
faciliter recedere si velint decli-
nare a bello. ¶ Sexto consu-
euerunt nautae habere ferrum quod-
dam aduncum. ad modum falcis
bene incisum quod applicatum ad fu-
nes remittentes vela statim
incidit ipsos. vel aut sic incisis
a cordis ab arbore substra-
hitur ab hostibus ne sic pugna-
re possint quia partialem iacturam
velorum reddit nauis pigram
et quodammodo inutilem ad pu-
gnandum. ¶ Septimo consueuerunt

i nautte hic inquos fros
fortes. ut cu inter se ee ples
hostib. cu ill' unas capiunt con
naues ut n pmittut eos dis
cede. Decimo i navali bel
lo e h cautela attendenda. ut
de calce. alba pulūicata hat
mista uasa plena q ex alto i
phiacenda i naues hostiu qb
ex ipetu picet a fractis ele
uat pulius u sup diximus
i bello t'resti a sb itrat hosti
u oculos. a adeo offendit eos
ut q cecii uide n possit. q i
bello navali e ualde piclosu
q ex oi pte bellates i tali bel
lo uidet sibi iminere morte.
Q'r si oculi bellatiu i tali pug
expulsie calcis sic offendut
ut uide n psit desica ul' pi
mut ab hostib. ul' sbmgut
i aquis. Nona cautela e hic
mista uasa plena ex molli sa
pone que cu i petu piacenda sit
ad naues hostiu. a h sup loca
illa i qb contigit eos existe ad
defende n naues. Na uasis
ill' ofractis ihi locis loca illa
p sapone liqdu reddut adeo
lubrica q hostes ponentes i

pedes stati labut i aqs. E
t cetera cautela q i pmcipio sic
oib. Na repit aliq mari
q diu sb aqs durae possit.
Nauta g debet d' sexto ordiare
q nauē hostiu a clā possguit
debet aliq emitte diu du
rare sb aqs. q accepto pe
netli sb aqs d' accede ad
hostiles nauē a cu ifanto
pforare faciedo sibi p' lasfo
ramina ab hostib. repi n po
terit cu p ipa cepit habu
dare aqua. qua habundate
a hostes a nauē pit pich
tabit. Sunt at i bello na
uali bello alia obs'uanda ut
sit i copia lapidu. a a fron
acutor q q lapides. iaciut.
cu qb hostes nimiu offen
dut. Sz cetera talia q nimi
ptacl'a na s' sb naratoe no
cadut. Sufficiat at q g caute
le q s' e decimi e g a navale
bellu. Dicto q'l'r i a cedenda
s' lig ex qb ostruenda e na
uis a quo debellado e i naua
li bello. Reliqu e ut decla
rem ad q bella ois ordinu
tur. Sciendu g q sz plb

non bellamus ut bellemus. Sed ut paci-
ficemus. post quam bellum exigente malitia
hominum et exhibitate eorum or-
dinatur ad lucrum. vel ad aliquam
aliam satisfactionem vel correptionem.
bella tamen iuste gerantur et de-
bite fiant. ordinanda sunt ad
pacem et quietem hominum et ad commune bo-
num sic se debent habere bella in
societate hominum. sicut se habent
potiones et flebotomie in corpore
humano. Nam sicut in humano corpore
sunt plures humores sicut et iniusti-
tie in societate hominum et quia
plures homines et plures personas.
et sicut quando humores sunt equati
in corpore et non est ibi humorum excessus
non indigemus nec potionibus nec fleo-
botomia. sic quando homines
debite se habent ad invicem et non iniu-
riantur alteri non sunt committenda
bella. Et sicut per fleobotomiam
et potiones superfluitas humorum
est evacuanda per quam turbatur sani-
tas corporis. Sic per bella sunt
hostes conculcandi et occidendi.
per quos impeditur commune bonum et pax civium
eorum qui sunt in regno. Supposito
igitur quod reges et principes habent in-
stum bellum et hostes eorum iniu-
ste turbare pacem et commune bonum

non est conveniens dicere eos omni genere
bellandi et omnibus modis per quos
possint suos hostes vincere.
quia totum ordinare debent ad
commune bonum et ad pacem civium.
Nam si intendant commune bonum et
pacem civium merebuntur pacem
illam eternam in qua est summa re-
quies quam deus ipse suis promisit
fidelibus. qui est benedictus
in secula seculorum. Amen.

Explicit liber de regimine

Regum et principum. Edi-

tus a fratre Egidio romano

ordinis fratrum heremitarum

sancti Augustini. qui est lux

illuminans ecclesiam universam.

LIBRARY
COLLEGE OF PHYSICIANS
OF PHILADELPHIA

In noīe. dnī. Et.
mi. amē. Iſtud.
Est euangelium.
ſcā. ioanis. bat.

Inicium ſcā Euagne.
lij. ſcdm ioanem.

In principio Erat ūbū
7 ūbum Erat.

Et ūones. chaurum duc
cephire

domus
comus mea domus

precio duc 8 auri

Iste liber est mei fr͞is geo͞rgii de fuligano

10a
212